Γ. 71

ΘΡΑΚΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

"ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ"

Βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ: ΟΔΟΣ ΒΟΥΛΗΣ 20Α
(ΠΡΟΣΩΡΙΝΩΣ ΚΟΡΑΗ 5)
1957

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Βασιλείου Ε. ΝΑΖΛΗ
Α.Α. Γενικός.................
Α.Α. Ειδικός.................

ΕΚΛΟΓΑΙ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ 10ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1957

'Εξελέγησαν παμψηφεὶ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου οἱ κ.κ. 1) Κ. 'Αναγνωσταρᾶς, 2) Κ. 'Αναστασίου, 3) Μ. Κάζης, 4) Χ. Καραχαλίδης, 5) Φ. Κοσμίδης, 6) Σ. Μανίδης, 7) Φ. Μανουηλίδης, 8) Β. Μιχαηλίδης, 9) Π. Οἰκονομίδης, 10) Ν. Παγιωτέλης, 11) Μ. Σαραντῆς, 12) Μ. Σταμούλης.

Συνεπῶς, τὸ νέον 24μελὲς Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κ. κ.

1) ΑΛΕΞΙΑΔΟΥ Φ.
2) ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΡΑ Κ.
3) ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ.
4) ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Κ.
5) ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ Λ.
6) ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Α.
7) ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ.
8) ΔΟΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι.
9) ΚΑΖΗ Μ.
10) ΚΑΡΑΧΑΛΙΔΟΥ Χ.
11) ΚΟΣΜΙΔΟΥ Φ.
12) ΚΟΥΒΕΡΗ Β.
13) ΛΟΥ·Ι·ΖΟΥ Δ.
14) ΜΑΝΙΔΟΥ Σ.
15) ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΟΥ Φ.
16) ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ Β.
17) ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ Π.
18) ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Χ.
19) ΠΑΓΙΩΤΕΛΗ Ν.
20) ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Θ.
21) ΠΑΤΑΡΑ Χ.
22) ΣΑΡΑΝΤΗ Μ.
23) ΣΤΑΜΟΥΛΗ Μ.
24) ΤΣΑΤΑΛΑ Π.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Βασιλείου Ε. ΝΑΖΛΗ
Α.Α. Γενικός..................
Α.Α. Ειδικός..................

ΘΡΑΚΙΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Συνεπεῖς πρὸς ὅσα ὑπεσχέθημεν εἰς τὴν προγραμματικὴν εἰσήγησιν τοῦ 25ου τόμου τῶν «Θρακικῶν», προβαίνομεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος 26ου τόμου, ἡ μικρὰ καθυστέρησις τοῦ ὁποίου ὀφείλεται εἰς τὴν μεσολαβήσασαν Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ τὰς ἐκλογὰς τοῦ νέου 24μελοῦς Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου.

Ὁ παρὼν 26ος τόμος περιλαμβάνει :

1) «*Εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Θράκῃ*».

2) «*Ἁγίους Μάρτυρας τῆς Ἐπαρχίας Ἡρακλείας*» ἤτοι : Τὸ μαρτύριον τῆς Ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Γλυκερίας καὶ σύντομον βιογραφίαν τῶν λοιπῶν, περὶ τοὺς ἑκατόν, Ἁγίων καὶ Μαρτύρων τῆς πίστεως.

3) «*Κατάλογον Μητροπολιτῶν Ἡρακλείας*».

Τὰ ὡς ἄνω τρία κεφάλαια ὀφείλονται εἰς τὸν πολύτιμον συνεργάτην τῶν «Θρακικῶν» σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κ. κ. Εὐλόγιον Κουρίλαν, τὸν σοφὸν ἱστοριοδίφην Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἡ φιλόπονος καὶ κολοσσιαία συγγραφικὴ ἐργασία τοῦ ὁποίου, ἔδωκεν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχῃ ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱστορικὰ θέματα τῆς Ἑλλάδος.

4) Μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου «*Σαμοθράκη*», τοῦ Ἀρχαιολόγου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Νέας Ὑόρκης δόκτορος Καρόλου Λέμαν, διευθύνοντος τὰς ἐν Σαμοθράκῃ ἀνασκαφὰς τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς, μετὰ πίνακος καὶ φωτογραφιῶν τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ Σαμοθράκης εὑρισκομένων ἀρχαιοτήτων.

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ὡς ἐπίσης ἔχει ὑποσχεθῆ, καταβάλλει προσπαθείας διὰ τὴν συλλογὴν ὕλης πρὸς ἔκδοσιν τοῦ 27ου τόμου, ὅστις θὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς πόλεως καὶ Νομοῦ Σαρανταεκκλησιῶν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προθύμως ἀνέλαβον τὰ ἐκ Σαρανταεκκλησιῶν καταγόμενα τέσσαρα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἅτινα καὶ θὰ καταγίνουν εἰς ἐρεύνας καὶ ἐνεργείας συγκεντρώσεως τῆς σχετικῆς ὕλης, ἵνα τοιουτοτρόπως ὁλοκληρωθῇ ἡ δημοσίευσις τῆς παλαιοτέρας καὶ νεωτέρας ἱστορίας καὶ τῶν τεσσάρων Νομῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης.

Παραμένει ἐν τούτοις ἀνεκπλήρωτος ὑπόσχεσίς μας περὶ δημοσιεύσεως πραγματειῶν ἀναφερομένων εἰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῶν τεσσάρων Νομῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἥτις θὰ τελεσφορήση, ἐφ' ὅσον θὰ μᾶς προσκομισθοῦν παρὰ τῶν τοπικῶν παραγόντων τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα, σύμφωνα μὲ τὰς πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, ἀπὸ μακροῦ ἀπευθυνθείσας ἐκκλήσεις μας.

Αἱ ἐκδόσεις τῶν «Θρακικῶν» θὰ συνεχισθοῦν καὶ εἰς τὸ μέλλον μὲ τὸν αὐτὸν ταχὺν ρυθμὸν καὶ μὲ παρεμβολὴν ἀνεκδότων πραγματειῶν καὶ μελετῶν, αἵτινες ἀφοροῦν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Θράκης, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ παρόντος 26ου τόμου.

Ἐκ τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 1957 κυκλοφορήσαντος 25ου τόμου, διετέθησαν ἤδη ἄνω τῶν 400 τευχῶν μὲ εὐοιώνους προβλέψεις, ἐὰν καὶ οἱ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Θρᾶκες ἀναπτύξουν τὴν αὐτὴν φιλότιμον ἅμιλλαν μὲ τοὺς ἐκ Καλλιπόλεως συμπατριώτας μας.

Ἐπαναλαμβάνομεν τὴν ἔκκλησίν μας πρὸς πάντας τοὺς ἐκ Θράκης λογίους καὶ ἀφηγητάς, ὅπως μεριμνήσουν διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ζητουμένου ὑλικοῦ, ὁπότε, ἐντὸς τοῦ βραχέος χρονικοῦ διαστήματος τῆς διετίας, (1955—1957) ἡ ἔκδοσις τῶν «Θρακικῶν» θὰ πλουτισθῇ μέχρι τέλους τοῦ 1957 διὰ πέντε νέων τόμων.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1) ΜΑΝΟΥΗΛΙΔΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ

2) ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΒΙΚΤΩΡ ΑΝΑΠΛ. ΠΡΟΕΔΡΟΣ

3) ΛΟΥΪΖΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

4) ΤΣΑΤΑΛΑΣ ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΑΝΑΠΛ. ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

5) ΔΟΔΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΑΜΙΑΣ

Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς 20ῆς Φεβρουαρίου 1957 τοῦ 24μελοῦς Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐξελέγη παμψηφεὶ ἡ ὡς ἄνω 5μελὴς Διευθύνουσα αὐτοῦ Ἐπιτροπή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΘΡΑΚῌ ΚΑΙ Η ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.—ΕΙΝΑΙ ΙΔΡΥΤΗΣ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ;

1. *Ἡ καθεστῶσα τοῦ ζητήματος ἄποψις. Αἱ ἐκ τῆς ἱστορίας μαρτυρίαι.*
2. *Αἱ ἀντιρρήσεις. Ἡ ἀποστολικότης τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα.*
3. *Ἡ ζωηρὰ ἀναβίωσις τῆς μνήμης τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι.*
4. *Αἱ τρεῖς περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου κατὰ τὸν Μεταφραστὴν καὶ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Μηναίου. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου καὶ ὁ φιλελληνισμὸς καὶ ἡ σημασία διὰ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Τὰ θετικὰ καὶ ἀναντίρρητα συμπεράσματα.*
5. *Ὁ δεύτερος βιογράφος τοῦ πρωτοκλήτου Ἐπιφάνιος ὁ Ἁγιοπολίτης καὶ αἱ πρὸς τὸν πρῶτον διαφοραί. Ὁ Πέτρος ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Ἀνδρέας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὑπομνημάτιον περὶ Ἀργυρουπόλεως καὶ τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀφιερούμενον εἰς τὸν Μαν. Γεδεών.*
6. *Ὁ ψευδοδωρόθεος. Τί γράφει ἡ ἱστορία. Τὸ ἀνακόλουθον συναξάριον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ἡ κριτική. Πῶς ἐνεφανίσθη τὸ σύγγραμμα. Ὁ Pichler παρερμηνευόμενος. Ἡ σπουδαία τοῦ ἱεροῦ Φωτίου μαρτυρία. Ὁ πλαστογράφος.*

---

1. *Ἡ ἐπικρατοῦσα ἱστορικὴ ἄποψις περὶ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου τοῦ Βυζαντίου.*

Ἐν τοῖς ἐκδεδομένοις ἐπισκοπικοῖς καταλόγοις ***Ἀνδρέας ὁ Πρωτόκλητος*** φέρεται ὡς πρῶτος ἐπίσκοπος Ἡρακλείας. Τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα τῆς παραδόσεως ταύτης ἐπικυροῖ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς εὑρέσεως ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς πόλεως ναοῦ τοῦ ἀποστόλου ἀνεγηγερμένου ἐπὶ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ.(1) Ἀλλ' ὁ

1. Ἀνατολ. ἀστὴρ Κων)πόλεως, 1880, σ. 2.

Ἀνδρέας, ὡς εἶναι γνωστόν, εἶναι κατὰ τὴν σεπτὴν παράδοσιν ἱδρυτὴς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἦν τὸ πάλαι ἐπισκοπὴ ὑπαγομένη ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Ἡρακλείας, τὸ ζήτημα τῆς συστάσεως τῆς ἐκκλησίας ταύτης συνδέεται ἀρρήκτως πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων. Καὶ πράγματι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Θρᾴκης ἢ Εὐρώπης μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιστρέφεται περὶ τὴν Ἡράκλειαν. «Ἐν τούτοις καὶ τὰ τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας ἤτοι Λιβύης, μαρτυρεῖ ***Νεῖλος ὁ Δοξαπατρῆς,*** πλὴν εἰ καὶ ἅπασα ἡ ἀνατολὴ Ἀσία ἐκαλεῖτο καὶ ἅπασα ἡ δύσις Εὐρώπη, ἀλλ' εἰσί τινες χῶραι τῆς ἀνατολῆς, αἵτινες ἰδικῶς χρῶνται τῷ τῆς Ἀσίας ὀνόματι ὡς ἡ Ἔφεσος ἢ ἐν τῷ Θρᾳκησίῳ. . . . ὁμοίως καὶ ἐν τῇ δύσει εἰσὶ χῶραι, αἵτινες ***ἰδικῶς χρῶνται τῷ τῆς Εὐρώπης ὀνόματι ὡς Ἡράκλεια ἡ ἐν τῇ Θρᾴκῃ,*** ἡ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως».[1] Βεβαίως ἐνταῦθα γίνεται σύγχυσις μεταξὺ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἦτο ὁ Ἀνδρέας καὶ τοῦ πρώτου ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντος ἐπισκόπου· διὸ οὗτος δέον νὰ γράφηται ἐν τῷ καταλόγῳ πρῶτος. Οἱ ἀπόστολοι ἦσαν οἰκουμενικοὶ κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διδάσκαλοι, καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ περιορίσωμεν αὐτοὺς εἰς ὡρισμένην ὡς ἐπισκόπους πόλιν; Τότε τὸν ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον θέλουσι διεκδικήσει πᾶσαι αἱ πόλεις, ἐν αἷς ἐκήρυξεν! Ἄλλως αὐταὶ αἱ Ἀποστολικαὶ διατάξεις σαφηνίζουσι τοῦτο: «Περὶ δὲ τῶν ὑφ' ἡμῶν χειροτονηθέντων ἐπισκόπων ἐν τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρᾳ γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι εἰσὶν οὗτοι».[2] Ἀκολουθεῖ εἶτα ὁ κατάλογος,[3] μεθ' ὃν: «Οὗτοι οἱ

1. Parthey σ. 277 δίδωσι δὲ ὁ σπουδαῖος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας συνταγματολόγος τὴν ἑρμηνείαν τούτου: «διὰ τοῦτο δέ, ὡς οἶμαι, ἰδικῶς αὗται ἐχρήσαντο τοῖς γενικοῖς ὀνόμασι διὰ τὸ ἐκεῖθεν ἄρχεσθαι ἕκαστον μέρος ἤγουν τὸ εὐρωπαῖον ἐκ τῆς Θρᾴκης καὶ τὸ ἀσιανὸν ἐκ τοῦ Θρᾳκησίου». (Θρᾳκήσιον ἐλέγετο τὸ θέμα).

2. VII, 46 ἔκδ. Ültzen. Suerini—Rostochii, 1853, σ. 186.

3. Ἐν τούτῳ ἀναφέρονται 18 μόνον ἐπαρχίαι. Ὁ Γεδεὼν εἰς συζήτησιν περὶ τῆς ἀποστολικότητος τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἡρακλείας ἔφερε τὴν ἀντίρρησιν, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν αἱ ἐπισκοπαὶ αὗται εἰς τὰς ἀποστ. διατάξεις. Ἀπαντῶ· ἀλλ' ὑπάρχουσι πᾶσαι, ὅσας ἀνέστησεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκ τοῦ εἰρημένου καταλόγου ἐλλείπουσι τῶν ὑπ' ἐκείνου συνταχθεισῶν αἱ ἑξῆς: Δαμασκός, Ἀραβία, Ταρσός, Σελεύκεια, Σαλαμὶς καὶ Πάφος (Κύπρου), Πέργη Παμφυλίας, Ἀντιόχεια Πισιδίας, Ἰκόνιον, Λύστρα, Δέρβος, Ἀττάλεια, Κιλικία, Φρυγία, Δαλματία Τρῳάς, Ἀμφίπολις, Βιθυνία, Μυσία, Θεσσαλονίκη, Νικόπολις, Ἄσσος, Μυτιλήνη, Χίος, Σαμός, Πάταρα, Ρόδος, Τύρος, Πτολεμαΐς, κ.τ.λ. Παραλείπονται πᾶσαι αὗται καὶ ἀναφέρεται ἡ Αἴγινα.

ὑφ' ἡμῶν ἐμπιστευθέντες τὰς τοῦ Κυρίου παροικίας, ὧν τῆς διδασκαλίας μνημονεύοντες πάντοτε προφυλάσσεσθε τοὺς ἡμετέρους λόγους».[1] Ἐν τούτῳ οἱ ἀπόστολοι μετὰ τὸν ***ἀδελφόθεον Ἰάκωβον***, πάντες εἰσὶ ἐκ τῶν 70, οὐδεὶς δὲ τῶν 12 λέγεται ἐπίσκοπος πόλεώς τινος. Ἀλλ' ἐνσταίη τις, πῶς τότε ὁ ἱερὸς ***Ἐπιφάνιος*** γράφει: «Ρώμη γὰρ γεγόνασι πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος, οἱ ἀπόστολοι αὐτοί, καὶ ἐπίσκοποι.(2) Ἀλλ' ὁ ἀρχαιότερος αὐτοῦ ***Εὐσέβιος*** οὐδὲν σαφὲς περὶ τούτου διδάσκει ἡμᾶς(3) καὶ ὁ ***Ῥουφῖνος*** γράφει: «*Linus* et *Cletus* fuerunt quidem ante *Clementem* episcopi in urbe Roma; sed, superstite Petro, videlicet ut ille episcopatus curam gererent, ipso vero apostolatus impleret officium».(4) Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ ***Πέτρος*** λέγεται καὶ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ καὶ ὁ ***Ἀνδρέας*** τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἡρακλείας καὶ εἴτινος ἄλλης πόλεως ὡς ἐπισκοποῦντες τὰς ἐκκλησίας διὰ τοῦ σωτηρίου κηρύγματος καὶ οἰκοδομοῦντες τοὺς ἀδελφούς, δι' ἧς ἔλαβον παρὰ τοῦ θείου αὐτῶν διδασκάλου δυνάμεως καὶ ἐξουσίας. Καὶ ἡ παράδοσις αὕτη δὲν φαίνεται μεταγενεστέρα. Ὁ πατὴρ τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας περὶ τοῦ ***Ἀνδρέου*** γράφει, παραλαβών, ὡς λέγεται, παρὰ τοῦ ***Ὠριγένους*** «τῶν δὲ ἱερῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἐφ' ἅπασαν κατασπαρέντων τὴν οἰκουμένην, ***Θωμᾶς*** μέν, ὡς ἡ παράδοσις περιέχει, τὴν Παρθίαν εἴληχεν, ***Ἀνδρέας*** δὲ τὴν Σκυθίαν» (Ἐκκλ. ἱστορ. Γ', α'.) τοσοῦτον μόνον γράφει, καίτοι ἐγνώριζε καὶ τὰς τότε κυκλοφορούσας ἀποκρύφους τοῦ ἀποστόλου πράξεις. Ἀλλαχοῦ γράφει, ὅτι διὰ Σινώπης μετέβη εἰς Σκυθίαν, ὅπου θεωρεῖται εἰσηγητὴς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ πολιοῦχος ἅγιος τῆς Ρωσίας.(5)

---

1. Αὐτ. σ. 187.

2. Αἱρεσ. ΚΖ', 6.

3. Ἐκκλησ. ἱστορία Γ', 2, 4 ὅστις γνωρίζει καὶ τὰς ἀποκρύφους πράξεις τοῦ Ἀνδρέου.

4. Δηλ. ὁ ***Πέτρος*** ἀνέθετο ἐκείνοις τὴν ἐπισκοπήν, αὐτὸς δὲ ἐξασκῶν τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν, συνεπλήρου τὸ ἀποστ. ἔργον Praefat. in Recogn. Clementis. ***Νεῖλον Δοξαπατρῆν*** «ἐπίσκοπον ἐν αὐτῇ (τῇ Ἀντιοχείᾳ Συρίας) τὸν ***Εὔοδον*** χειροτονήσας ἀπεδήμησεν εἰς Ρώμην (ὁ Πέτρος) καὶ τὸν ***Λῖνον*** ἐν αὐτῇ ἐπίσκοπον καταστήσας. ὡς δὲ τινές φασιν, ὅτι εὑρηκὼς τὸν Λῖνον ἤδη προκαταστάντα παρὰ τοῦ ἁγίου ***Παύλου*** καὶ τοῦτον ἀποδεξάμενος μετὰ θάνατον τοῦ Λίνου τὸν ***Σίξτον*** ἐπίσκοπον κατέστησεν, εἶτα μετ' ἐκεῖνον ***Κλήμεντα***», ἔνθ' ἀνωτ. σ. 268.

5. Ἔνθ' ἀνωτ. Η', ϛ' σ. 39.

«Ὁ πρωτόκλητος ἅγιος ***Ἀνδρέας*** μακρόθεν ηὐλόγησε», γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας, τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν πρώτην ἔλευσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀναπλεύσας διὰ τοῦ Βορυσθένους (Δνειπέρου) εἰς τὴν ἔρημον Σκυθίαν ἐνέπηξε αὐτὸς πρῶτος τὸν σταυρὸν ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Κιέβου. «Βλέπετε τὰ ὄρη ταῦτα, εἶπεν αὐτὸς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων λάμψει ἡ θεία χάρις, καὶ ἡ πόλις αὕτη γενήσεται μεγάλη καὶ πολαὶ ἐκκλησίαι ἀνεγερθήσονται παρὰ τοῦ θεοῦ».(¹) ***Νικηφόρος*** ὁ οἰκουμ. πατριάρχης (806—815) ἐν τῇ χρονογραφίᾳ αὐτοῦ (ἔκδ. *de Boor* σ. 112) ἀναγράφει τὴν εἴδησιν, καθ' ἣν ὁ ἀπόστολος ***Ἀνδρέας*** ἵδρυσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου ἀποκαταστήσας ἐν αὐτῇ πρῶτον ἐπίσκοπον τῶν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων ***Στάχυν***. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου ὁ ***Θεοδώρητος*** ἀναφέρει, ὅτι ἐκ τῆς Σκυθίας διὰ τοῦ Βυζαντίου διελθὼν ***«οὕτως ὁ θεσπέσιος Ἀνδρέας τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῆς θεογνωσίας ἀκτῖσι κατηύγασεν»***.(²) ***Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος*** πρῶτος ἐκ τῶν συναξαρίων ἀντλήσας γράφει: «ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ Ἀνδρέας . . . . κλήρῳ καὶ οὗτος πρὸς τὰ ἔθνη ἐστέλλετο. Καππαδοκία μὲν οὕτω καὶ Γαλατία καὶ τῶν Βιθυνῶν διελάγχανον . . . , ἥ τε τῶν Σκυθῶν ἐρημία, Εὔξεινός τε Πόντος ἑκάτερος τά τε πρὸς βορρᾶν καὶ νότον αὐτοῦ κλίματα τό τε ***Βύζαντος πεδίον***, ἐφ' ᾧ καὶ πρῶτον ἐπίσκοπον τὸν θεῖον ***Στάχυν*** καταστήσας ἐν ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐκεῖνος πρῶτος ἐπήξατο. εἶτα διὰ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, Θεσσαλίας τε καὶ Ἀχαΐας ἐλθὼν οὕτως ὁ θεσπέσιος ***Ἀνδρέας*** τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῆς θεογνωσίας ἀκτῖσι κατηύγασεν οὐκ ἐν ἐλαχίστοις χρόνοις ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου ***Αἰγαιάτου*** τῷ σταυρῷ καὶ οὗτος προσήλωται». Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος Ἐκκλησία, τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, εἶχεν ἀφήσει νὰ περιέλθῃ εἰς λήθην τὸ γεγονὸς καὶ μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ***Σεραφεὶμ Β'***, ὁ ἀρβανίτης,(³) ὁ τοσοῦτον στιγματισθεὶς διὰ τὴν

1. Ἱστορία τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Θ. Βαλιάνου, Ἀθῆναι, 1851, σ. 5.

2. Εἰς ψαλμ. 116. Ἐκ τῆς ἰδίας πηγῆς ἀντλεῖ, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ ἐν ταῖς ἀποστ. διαταγαῖς τὸ σχόλιον τοῦ Βιενναίου κώδικος (XIII αἰῶνος) παρενεύρας τόδε: «Ἀνδρέας κηρύττει τὸ εὐαγγέλιον Σκύθαις, Σολδιανοῖς, Θρᾳξίν, ὅ διὰ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα σταυρῷ τελειοῦται ὑπὸ Αἰγαία τοῦ (γρ. ***Αἰγεάτου***) ἀνθυπάτου καὶ ἐτάφη ἐν Πάτραις, ὕστερον δὲ μετετέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει (γρ. ***Κωνσταντίου***) αὐτοκράτορος» (ἔκδ. Ülzen VIII, 5, σ. 198). Ταῦτα ἀναφέρουσι καὶ αἱ πράξεις τοῦ ***Ἀνδρέου***, ὅπου μάλιστα ὁ ἀνθύπατος λέγεται ***Αἰγέας***.

3. Ἔπιθι ὅσα ἀξιοανάγνωστα, ἐξιλασμοῦ χάριν γράφει ὁ Γεδεὼν περὶ αὐτοῦ ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ. Γ', σ. 61.

ἀκάθεκτον αὐτοῦ φιλοπατρίαν, ἐπανηγύρισε τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου***, «ὡς θεμελιωτοῦ τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας»,[1] ὅτε καὶ ***Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις*** ἐξεφώνησε τὸν θαυμάσιον πανηγυρικὸν ἐν ᾧ εἶπε καὶ τάδε: «καὶ ἐτελεῖτο λοιπὸν μία ἑορτή, διὰ νὰ εἴπω ἔτσι ἀνέορτος, καὶ μία πανήγυρις οὐχὶ πανηγυρική, τὴν ὁποίαν τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν μόλις τὴν διέκριναν ἀπὸ τὰ ὀψάρια, ὁποῦ ἀπληστότερα ἔτρωγαν καὶ ἀπὸ τὰ μελίπαστα κολλύρια, ὁποῦ κατὰ συνήθειαν ἐπικρατήσασαν εἰς τροφὴν ἐγεύοντο»,[2] διὸ καὶ ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις ὥριζεν: «τοὐντεῦθεν λαμπρῶς τελεῖσθαι τὴν τούτου πανήγυριν καὶ μὴ ἀψοφητὶ καὶ ἐν παρόδῳ ταῖς λοιπαῖς παραμετρεῖσθαι ὁμοίως ὡς τῷ πρωτοκλήτῳ τῶν ἀποστόλων καὶ πρώτῳ ἱεράρχῃ τοῦ καθ' ἡμᾶς τούτου ἁγιωτάτου θρόνου γέρας τουτί, ὅσιον καὶ δίκαιον ἀπονεῖμαι ... μετὰ κρότων ἐμμελῶν καὶ ᾀσμάτων γεγωνοτέρων καὶ μέλψεων εὐσεβῶν ... ὡς ἐν αὐτῇ τῇ περιφήμῳ πόλει τὸν τῆς ἀληθείας λόγον λαμπρῶς κηρύξαντος καὶ τὸν ταύτης θρόνον κατακοσμήσαντος καὶ καθιερώσαντος».[3] Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀπήγγειλε τὸν πανηγυρικὸν ὁ ἱεροκῆρυξ ***Ἰωάσαφ Κορνήλιος*** (Ἐκκλ. ἀληθ. ΚΔ', σ. 557).

Κατὰ τὴν παρελθοῦσαν δεκαετηρίδα ἀνεβίωσε καὶ πάλιν ὁ μεγαλοπρεπὴς τῆς «θρονικῆς» ἑορτῆς ταύτης πανηγυρισμός, ὡς βλέπει τις εἰς τὰ τεύχη τῆς «Ὀρθοδοξίας» καὶ ἀρκοῦσα περὶ τὸ θέμα τῆς ἀποστολικότητος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου ἐγένετο συζήτησις,[4] ὡς καὶ λόγοι ἐκφωνοῦνται πανηγυρικοὶ σεμνοπρεπεῖς,

1. ***Ὑψηλάντης***, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, σ. 383

2. Συλλογὴ ἀνεκδότων κ.τ.λ. ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος, τομ. Α' Ἀθῆναι 1841, σ. 84. Βλ. Κ. Οἰκονόμου, «Τὰ σωζόμενα φιλολογικά», Α, σ. 521—4.

3. ***Γεδεών***, Κανονικαὶ διατάξεις, τόμ. Β', σ. 456—9 τότε ὡρίσθη νὰ λέγηται εἰς τὰς ἀπολύσεις τῶν ἀκολουθιῶν τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου (Ὀρθοδ. ΙΔ', σ. 326).

4. Τῆς φιλολ. συζητήσεως ταύτης ἐνήρξατο ὁ παλαίμαχος ἀντιρρητικὸς ἐν τοῖς μακαριστοῖς νῦν τελῶν ***Καλλίνικος Δεληκάνης***, διὰ τῆς ἱστορικῆς μελέτης περὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς παλαιᾶς Ρώμης (Ὀρθοδ. τόμ. Ζ', 1932, σ. 383, 407, 440. Η', σ. 11, 29, 46, 167, 202, 237, 266, 300). Ἀπὸ τῆς σ. 167 παράρτημα. «Ἡ ἀποστολικότης τοῦ Πατριαρχ. θρόνου Κ)πόλεως» (δηλ. περὶ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου), ἀλλὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ὁ ἐκ τῶν διακεκριμένων μελῶν τῆς Ι. Συνόδου τῶν Πατριαρχείων Σεβ. Ἡλιουπόλεως ***Γενάδιος***, ἔγραψε βαρυσήμαντον ἄρθρον: «Τὰ ἰδιαίτερα δικαιώματα τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἔναντι τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν» (Ὀρθοδ. τόμ. ϛ', 1931, σ. 399—416). Ἡ ἀντιπελάργησις αὕτη ἐκ τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησ. κέντρου ἐκπορευομένη νομίζω, ὅτι ἐξ ἀποστάσεως ἀρχομένη

ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ κ. ***Φιλοθέου*** ἐκφωνηθεὶς τῷ 1937.(1) Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι ἔτι μία τρανωτάτη ἀπόδειξις περὶ τῆς ἀκατανικήτου ἰσχύος τῆς σεπτῆς παραδόσεως, ἣν ὁ πανδαμάτωρ χρόνος οὐδόλως νὰ παραμειώσῃ δύναται, ὁ δὲ πόλεμος ἐνίων καλοθελητῶν καὶ ἡ παρασπονδία ἄλλων δὲν ἐτάραξέ ποτε τοὺς θεματοφύλακας τοῦ Φαναρίου — καίτοι λυπηρότατον, ὅτι ἐξ οἰκείων τὰ βέλη — ἀλλ' ἐστερέωσεν ἐπὶ μᾶλλον τὸν θεσμὸν διὰ τῆς ἀρξαμένης συζητήσεως.

2. Αἱ ἀντιρρήσεις. Ἡ ἀποστολικότης τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα.

Καὶ ὅμως ὁ τοσοῦτον ἀταλαιπώρως διαστρέφων τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποκηρύττων τόν τε πρωτόκλητον ὡς ἱδρυτὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν εἴκοσι καὶ τέσσαρας πρώτους ἐπισκόπους τοῦ Βυζαντίου ***διὰ μιᾶς μονοκονδυλιᾶς***, ἰδοὺ τί ἔγραφεν, ὅτι προέτασσεν αὐτοὺς τῆς Πατριαρχικῆς ἱστορίας : «Θλιβόμεθα μόνον βλέποντες καὶ γέροντας καὶ διδασκάλους τῆς νεότητος αἰσθήματα δηλητηριάζοντας διὰ λιβέλλων ἐπονειδίστων καὶ διανοίας στρεβλοῦντας διὰ δημοσιεύσεων φαυλεπιφαύλων, ἅτινα ἀείποτ' ἔσονται ἡ στήλη τοῦ κατ' αὐτῶν ἀναθέματος. . . .» (Γεδεών).

Διὰ τοῦτο ***μετὰ φόβου Θεοῦ προβαίνει τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου ὁ συντάκτης εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πράξεων «ἑκάστου κατάγε τὰς αὐθεντικὰς πηγὰς καὶ μαρτυρίας» καὶ τὰς ἀπὸ στόματος παραδόσεις».***(2) Τώρα ἀποκηρύττει τὰ γραφόμενα ταῦτα ὡς «παραμύθια»! καὶ τοὺς πρὸ τοῦ ***Μητροφάνους*** ἐπισκόπους ὡς «ἀνυπάρκτους»!! ἑπομένως καὶ ***τὴν ἀποστολικότητα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ὡς ἀνυπόστατον***!! Δὲν θὰ εἴχομεν ἀντίρρησιν καὶ θὰ ἐχειροκροτοῦμεν τὸν ἄνδρα, ἐὰν παρουσίαζεν ἡμῖν δεδικαιολογημένας τὰς νέας αὐτοῦ ταύτας ἀπόψεις, καὶ ὡς ἀπόρροιαν τῶν κατὰ τὴν διαρρεύσασαν πεντηκονταετίαν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν,

---

καὶ καταλήγουσα εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ σεβ. Σάρδεων ***Γερμανοῦ*** ἕως αὐτὸν τὸν ἱδρυτὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου ἀπόστολον Ἀνδρέαν «ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Κ. Διαθήκης, τῆς παραδόσεως καὶ τῆς ἱστορίας» (τομ. ΙΓ' 1938 σ. 337 ἑ. ΙΔ' 1939 σ. 326 ἑ. εἶναι ἀπάντησις κατὰ τῆς διατριβῆς τοῦ ἄρχοντος, χρονογράφου καὶ χαρτοφύλακος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Μ. Γεδεών, ὅστις ἔκτοτε καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς ἑαυτὸν νὰ φέρῃ τοὺς τίτλους τούτους (ἄλλη ἐξήγησις δὲν χωρεῖ).

1. Ὀρθοδ. ΙΒ', σ. 330—3.

2. Πατρ. πίνακες, σ. 76—77.

ἀλλὰ τὸ νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν πατριαρχικὴν ἱστορίαν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε· διότι, ὡς γράφει, δὲν εἶχε τότε τὸ θάρρος νὰ γράψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἣν ἐν οὐδῷ γήρατος ἐκτήσατο, δὲν εἶναι τιμητικὸν διὰ ἕνα συγγραφέα τόσον ἀστόργως ν' ἀνατρέψῃ τὸ «παραμόνιον μνημεῖον ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας»,(1) ὅπερ ἰσοβίως ἐργαζόμενος καὶ μοχθῶν ἀνήγειρεν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα στενώτατα συνδέεται πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν, εἴπωμεν βραχέ' ἄττα καὶ περὶ τούτου. Καὶ ἀρχόμεθα ἐκ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος. Πρῶτος ὁ ***Ἱππόλυτος***, (Ρώμης, Ὠστίας) ὁ φίλος τοῦ Ὠριγένους, ἐν τῇ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένῃ ***πραγματείᾳ περὶ τῶν 12 καὶ τῶν 70 ἀποστόλων***, οὐχὶ μόνον τὸν Ἀνδρέαν ἀναφέρει ὡς ἱδρυτὴν τῆς ἐκκλησίας Βυζαντίου καὶ Ἡρακλείας «ἐκήρυξε καὶ ἐν Θρᾴκῃ τὸ εὐαγγέλιον» ἀλλὰ τὸν ***Βαρνάβαν*** ἐπίσκοπον τῆς τελευταίας.(2) Μετ' αὐτὸν ὁ ***Τερτυλλιανὸς*** εἰς τὸν Ἀπολογητικόν, ὃν ἔγραψε κατὰ τὸν ἐπὶ ***Σεβήρου*** διωγμὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὁμιλεῖ περὶ χριστιαν. ἐκκλησίας καὶ ἐπισκόπου ἐν Βυζαντίῳ, ὅπερ κατὰ τὸν ἐν μακαριστοῖς ***Χρυσ. Παπαδόπουλον*** ἀποδέχεται καὶ ὁ πολὺς *Hergenröther*.(3) Περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου ἐν Βυζαντίῳ, οὐκ οἶδά πως ἔτυχε νὰ ἐπικρατῇ σιγὴ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος. Τότε δύο διαπρεπεῖς λόγιοι τοῦ Βυζαντίου ἀσχολοῦνται περὶ αὐτοῦ. Πρῶτος ὁ χρονογράφος Πατριάρχης ***Νικηφόρος*** ἀναγράφει, ὅτι οὐ μόνον ἐκήρυξεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ ***Ἀνδρέας***, ἀλλὰ καὶ κατέστησε πρῶτον ἐπίσκοπον τὸν ***Στάχυν***, ἕνα ἐκ τῶν 70 ἀποστόλων.(4) Εἶτα ***Νικήτας*** ὁ

---

1. Αὐτ. περὶ τῶν Πατριαρχ.

2. Βλ. ***Κοτ.*** Φιλολ. ἱστορ. Α', σ. 489. Τὸ χωρίον βλ. παρὰ Migne patr. lat. 10, σ. 952 ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἐξαιροῦμεν τὰ ἀπόκρυφα, ἅπερ ἐξέδοτο ὁ Max. Bonnet acta apostolorum apocrypha 1898—1903 μετὰ τοῦ R. Lipsius, ὅστις ἐδημοσίευσεν πρότερον τὴν Apocrypha Apostolgeschichte und Apostollegenden σ. 193—207 ἑ. 543, 568—9 ἑ, σημ. 1, ὅσα ἀφορῶσι τὸ θέμα τοῦτο καὶ δὴ τὸ τελευταῖον ἐκδοθὲν ἐν Braunschweig τῷ 1883 καὶ περιλαμβάνον τὰς Πράξεις τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου.

3. Ἐν τῷ εἰδικῷ ἔργῳ Diebyzant. Patriarches vor Photius 1867 βλ. Τὸ Πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930, σ. 80. Γενικῶς περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀνδρέου ἐν Θρᾴκῃ, ἀναφέρουσιν οἱ ἑξῆς: Ἐπιφάνιος Κύπρου, Σωφρόνιος καὶ Ἀναστάσιος βλ. Κοντ. Φιλολ. ἱστορ. Β', σ. 339, Εὐχέριος ὁ Λουγδούνων (449 Patr. lat. 50,809, Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς Patr. gr. 36,228, Θεοδώρητος Κύρου 80,1803, Γρηγόριος Α' πάπας Ρώμης Patr. lat. 76,1148.

4. Χρονογραφ. σύντομον (ἔκδ. De Boor) σ. 112.

ρήτωρ καλούμενος, Παφλαγών, ὅστις ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πλέον ἀδιαλλάκτων ἐχθρῶν τοῦ **Φωτίου**, ὅθεν καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ τὰ μάλιστα τιμώμενος. Οὗτος ἔπλεξε τὴν ἀποστ. δρᾶσιν ἐν Βυζαντίῳ τε καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ πρωτοκλήτου εἰς ἐγκωμιαστικὸν λόγον οὗ ἡ ἀρχή : «Πᾶσι μὲν τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγου φίλοις».(1) Αἰφνηδίως παρατηροῦμεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀναβίωσιν τῶν Ἀνδρειακῶν παραδόσεων ἐν Βυζαντίῳ. Πῶς τοῦτο; Φρονῶ, ὅτι τοῦτο σχετίζεται πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἰγνατιανῶν κατὰ τοῦ **Φωτίου**. Ἐπειδὴ δηλονότι οὗτοι διεσύροντο ὡς προσκείμενοι τῷ πάπᾳ καὶ ὅτι διενοήθησαν νὰ ὑποκαταστήσωσι τὸν ἄοπλον **Ἀνδρέαν** διὰ τοῦ σπαθοφόρου **Πέτρου** ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἤτοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ ποντίφηκος τῆς Ρώμης, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἀνασύρωσιν ἐκ τῆς λήθης τῶν αἰώνων τὸν αὐτάδελφον τοῦ **Πέτρου**. Ἀξιοσημείωτον ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ὁ **Ἀδριανός** ἔγραφε πρὸς τὸν Πατριάρχην **περὶ ἀποστολικότητος τοῦ βυζαντ. θρόνου** καὶ διὰ τούτου ἀπεδοκίμαζε τὸν προκάτοχον αὐτοῦ **Νικόλαον**. Οὗτος γράφων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα **Βασίλειον** ἐχλεύαζε τὰ πρωτεῖα τοῦ θρόνου τοῦ πρωτοκλήτου, ὅτι κοσμεῖται διὰ λειψάνων ἀποστολικῶν σφετερισθέντων ἀλλαχόθεν, οὐχὶ δὲ ἡμεδαπῶν (ὅρα κατωτ. ὅτι τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἀνδρέου μετεκομίσθησαν ἐκ Πατρῶν.(2) Αὐτὸς ὁ **Νικήτας** διὰ τῆς ἀφηγήσεως ἑνὸς ὀνείρου, ὅπερ δῆθεν εἶδεν ὁ Βάρδας, ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ὡς παπίζων. Ἐν αὐτῷ παρέστησε τὸν **Ἰγνάτιον** ἕρποντα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ξιφολκοῦντος **Πέτρου** καὶ ἐκβοῶντα : «**Κλειδοῦχε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν**» καὶ πέτρα, ἐν ᾗ Χριστὸς ὁ θεὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐστηρίξατο, εἰ οἶδας, ὅτι ἠδικήθην, παραμύθησον τὸ πολύθλιπτον γῆρας». Παρίσταται δὲ ὁ **Πέτρος** μετ' ἐξουσίας μεγάλης ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς ἁγίας Σοφίας συνθρόνου καθήμενος καὶ δικάζων αὐτὸς τὸν **Ἰγνάτιον** καὶ οὐχὶ ὁ Χριστός· ἀλλ' οὗτος τρέμων καὶ στένων ὑπέδειξε τὸν **Βάρδαν**, ὡς τῶν κακῶν αἴτιον καὶ τότε ὁ κορυφαῖος κελεύει: «**τὸν θεόργιστον Βάρδαν παράλαβε καὶ πρὸ τοῦ νάρθηκος ἔξω κατάκοψον**

1. Migne Patr. gr. 105, στ. 64—68. Ἔπιθι καὶ ὅσα γράφουσι περὶ Ἀνδρέου ὅ τε Ἱερώνυμος ἐν τῇ νθ' ἐπιστολῇ πρὸς Μαρκελλῖνον καὶ Eucherii episcopi Lugdunensis Instruction ad Salonium libri duo, παρὰ Migne Patr. lat. 76, στ. 1148. Ἐπὶ πλέον βλέπε καὶ τὴν ἐν τῇ προμετωπίδι προτασσομένην μαρτυρίαν τοῦ πατριαρχικοῦ νοταρίου καὶ νομοφύλακος, ὅστις διαμένων ἐν Σικελίᾳ τῷ 1143 ἔγραψεν τὴν «Τάξιν τῶν πατριαρχικῶν θρόνων» ἐμβριθῆ καὶ σπουδαίαν πραγματείαν.

2. *Σοφ. Οἰκονόμου*, Ἀμφιλόχια Φωτίου, σ. κθ', σημ. α.

μεληδόν».(¹) Τὰ μετὰ ταῦτα γεγονότα ἀπέδειξαν, ὅτι οὐχὶ ὁ ***Πέτρος***, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ποντίφηκος τῆς Ρώμης ἡ πάνοπλος ἰσχὺς ἐγκαθιδρύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα καθαιρέσῃ τὸν ***Φώτιον*** καὶ ἐγκαθείρξῃ εἰς τὴν μονὴν τῆς Σκέπης. 'Αλλ' ἀφοῦ οἱ 'Ιγνατιανοὶ ἀνεκίνησαν τὴν περὶ τοῦ πρωτοκλήτου ὑπόθεσιν δὲν καθυστέρησεν εἰς τοῦτο ὁ ***Φώτιος***. Δὲν κατασκεύασεν αὐτό, ἀλλ' ἀνεκάλυψεν ἀρχαῖον ἐγκώμιον πρὸς τὸν «πρωτότοκον τῶν ἀποστόλων» τοῦ ***Ἡσυχίου*** πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων, οὗτινος καὶ διέσωσεν ἡμῖν ἐπιτομήν, ἐξ ἧς παραλαμβάνομεν τὰ ἀξιόλογα ταῦτα: «Σάλπιγξ ἡμᾶς ἱερατικὴ πρὸς πανηγύριν ἤθροισεν ἡμᾶς, ***'Ανδρέας ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων πρωτότοκος, ὁ πρωτοπαγὴς τῆς ἐκκλησίας στύλος, ὁ πρὸ Πέτρου Πέτρος, ὁ τοῦ θεμελίου θεμέλιος, ἡ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, ὁ πρὶν κληθῆναι καλῶν, ὁ πρὶν προσαχθῆναι προσάγων.*** Εὐαγγέλιον κηρύττει, ὃ μήπω πεπίστευται πρὶν μαθεῖν τῷ ἀδελφῷ ἀποκαλύπτει τὴν ζωήν... Πῶς γέγονας προφήτης; πόθεν θεοφόρος ἀθρόον; τί θορυβεῖς τοῦ ***Πέτρου*** τὰς ἀκοάς»; καὶ ἦτο ταῦτα ἐπιτυχὴς πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ἀπάντησις: ὥστε ὁ Πέτρος ἐκτήσατο ὅλα τὰ δίκαια, ὁ δὲ 'Ανδρέας οὐδέν; ὁ 'Ανδρέας ὁ κληθεὶς πρῶτος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ καλέσας πρὸς αὐτὸν τὸν Πέτρον; καὶ εἰ μὴ ἦν 'Ανδρέας ὁ τῆς χάριτος, ὑπῆρχεν ἂν Πέτρος; Πῶς οὖν παροράται τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀπόστολος; 'Αλλ' ἐπειδὴ οἱ Δυτικοὶ τὴν προεδρίαν τῆς ἑαυτῶν ἐκκλησίας ἐστήριζον κυρίως εἰς τὴν ἀποστολικὴν καταγωγὴν — ἵνα διαπαντὸς κατέχωσιν αὐτὴν — προβάλλοντες τὴν τοῦ Πέτρου κορυφήν, ἵνα τῆς χριστιανωσύνης ὅλης τὰ σκῆπτρα καταλάβωσιν, οἱ ἀνατολικοὶ πρότερον μικρὸν εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην προσεῖχον, φρονοῦντες, ὅτι πᾶσα ἀποστολικὴ ἐκκλησία τῆς αὐτῆς μετέχει χάριτος, ἀλλ' ὑπερεξέχει τῶν ἄλλων ἡ τῆς βασιλευούσης πόλεως.(²)

1. ***Φωτίου***, ἐπιστολαί, ἐκδ. Βαλέττα, σ. 41 σημ. Οἱ 'Ιγνατιανοὶ εἰς τὴν πρὸς Νικόλαον Α' ἔκκλησιν ἔγραφον ὧδε: «Τῷ δεσπότῃ ἡμῶν, τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ προέδρῳ καὶ πατριάρχῃ πάντων τῶν θρόνων τοῦ ἁγίου Πέτρου, κορυφαίου τῶν ἀποστόλων διαδόχῳ καὶ οἰκουμενικῷ πάπᾳ». Παπαδ. Τὸ Πρωτεῖον, σ. 139.

2. ***Νεῖλος*** ὁ Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ μη' κανόνος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς συνόδου ἐξάγει τὸ συμπέρασμα «Τί γε ἄλλο» (διὰ τούτων μανθάνομεν) ἢ τὸ μήτε παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ παρὰ τῶν πατέρων δοθῆναι τῷ πάπᾳ τὸ πρωτεῖον τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ διὰ τὸ εἶναι τὴν Ρώμην τῶν πόλεων βασιλεύουσαν. παρὰ τῶν πατέρων γάρ φησίν ὁ κανὼν δίδοται τῷ πάπᾳ τὰ πρεσβεῖα, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην· εἰ δὲ διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, ἔχει τὰ πρεσβεῖα, οὐκ ἄρα ἔχει ταῦτα διὰ τὸ εἶναι Πέτρου διάδοχος...». Nili archiepiscopi thesalonicensis de primatu papae romani

Κατὰ θείαν ὄντως ἔμπνευσιν οὕτω διεσκέψαντο πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ὁσάκις διετύπωσαν ***πρεσβεῖα τιμῆς*** εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρώμης, καὶ οὔτε ἀπήντησάν ποτε, ὡς παρατηρεῖ τις, εἰς τὰς ἑκάστοτε προκλήσεις τῶν ἐν αὐταῖς ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα, προβαλλόντων ἀεὶ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ πρωτοκορυφαίου, οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι πατέρες· διότι τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν τὸ πρωτεῖον τοῦ ***Πέτρου*** δὲν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Τοῦτο καθιεροῖ τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀποστόλων καὶ δὴ θέλων ὁ Χριστὸς νὰ καταπνίξῃ παρ᾽ αὐτοῖς πᾶσαν ἰδέαν φιλοπρωτίας ἀπήντησεν «ὁ θέλων εἶναι πρῶτος ἔστω πάντων ἔσχατος καὶ πάντων διάκονος». Ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἐγένετο συζήτησις ὁ ***Φώτιος*** ποιεῖται τὸν ἑξῆς συλλογισμόν: «Εἰ ἡ Ῥώμη, λέγει, ὅτι ἐδέξατο τὸν κορυφαῖον, πρώτη ἡ Ἀντιόχεια μᾶλλον ἕξει τὸ πρωτεῖον· ἔτη γάρ ὀκτὼ πρὸ τῆς Ρώμης ὁ ἀπόστολος ***Πέτρος*** ἐπεσκόπησεν ἐν Ἀντιοχείᾳ . . . . . Ἔτι, εἰ ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων ποιότητος τὸ πρωτεύειν τοῖς θρόνοις περίεστι, πῶς οὐ λαμπρῶς κατὰ πάντων τὰ Ἱεροσόλυμα τὸ κράτος ἕξει; αὐτὸς γάρ ὁ καὶ ***Πέτρου*** καὶ ἡμῶν ἁπάντων κοινὸς πλάστης καὶ δεσπότης, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεύς, ἡ πηγὴ πάσης ζωῆς καὶ ἀρχιερατικῆς τάξεως, ἐν αὐτοῖς καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὴν διατριβὴν ἔσχε καὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἑκὼν ἱεράτευσεν. ***Ἔτι, εἰ διὰ τὸν κορυφαῖον ἡ Ῥώμη ζητεῖ τὸ πρωτεύειν, δι᾽ Ἀνδρέαν τὸν πρωτόκλητον καὶ γενέσει πρότερον ἀδελφόν, τὸ Βυζάντιον πρῶτον «οὐκ ὀλίγοις γάρ ἔτεσι τοῦ Βυζαντίου*** τὴν ἐπισκοπὴν ἔφθασε προλαβών, πρὶν ἢ τὸν ἀδελφὸν Ῥωμαίων ἐπισκοπῆσαι».(¹)

3. Ἡ ζωηρὰ ἀναβίωσις τῆς μνήμης τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας, οἱ ὕμνοι.

Ἐκτὸς τοῦ μνημονευομένου γεγονότος, καθ᾽ ὃ ἀνεβίωσεν ἡ ἀνδρεολογία ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ εἰκονολατρεία ὡς συνδεομένη ἀμέσως πρὸς τὸν βίον τοῦ πρωτοκλήτου. Διὰ μείζονος τιμῆς ἦγον τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα τῆς ἁγιολογίας

Cl. Salmasii opera et studio. Hanoviae, 1612, σ. 50—53. Ἡ ϛ´ οἰκ. σύνοδος ὠνόμασε τὸν ὀρθόδοξον πάπα Ρώμης ***Ἀγάθωνα*** (καταδικάσασα τὸν μονοθελητὴν ***Ὀνώριον***) «πρωτόθρονον τῆς οἰκουμ. ἐκκλησίας» καὶ ἐμνήσθη καὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, οὓς εἶπε τῷ Πέτρῳ «στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου», ἀλλ᾽ οὐχὶ κυριάρχησον αὐτῶν καὶ ὑπόταξον αὐτούς, ἑπομένως οὔτε ἡγεμὼν οὔτε κεφαλὴ αὐτῶν ὑπῆρχεν (Χρυσ. Παπαδ. ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 114—5).

1. Ὁ πάπας Λέων γράφων πρὸς Μάξιμον Ἀντιοχείας ἐν σχέσει πρὸς τὸν κη᾽ κανόνα τὴν Δ´ ἐθεώρει ὑπερτέραν τῆς Κ)πόλεως τὴν ἐκκλησίαν.

πρόσωπα, ὧν αἱ εἰκόνες ἐν τοῖς ὑπομνήμασι διεμνημονεύοντο ὡς πρῶται ἢ καὶ ἀχειροποίητοι. Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦσαν πολλαὶ τοιαῦται εἰκόνες, ὡς π. χ. ἡ τῆς Θεοτόκου τοῦ ἀποστ. ***Λουκᾶ***, ἣν ἡ βασίλισσα ***Εὐδοκία*** ἀπέστειλε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος ἐξ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν ***Πουλχερίαν*** καὶ ἣν ἀναφέρει ***Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστης*** τῷ 520, ἡ ἐν τῇ Χαλκῇ Πύλῃ, ἡ ἀχειροποίητος τοῦ Χριστοῦ (ἤτοι τὸ ἅγιον μανδήλιον τοῦ ***Αὐγάρου***) μετενεχθεῖσα ἐξ Ἐδέσσης ὑπὸ τοῦ ***Ἡρακλείου*** τῷ 615(²) κ.τ.λ. Τοιαῦται θαυματουργαὶ εἰκόνες ὑπῆρχον ἐν Σινώπῃ τε καὶ ἐν Χάρακι τῆς Βιθυνίας πλησίον τοῦ Βυζαντίου,(³) περὶ ὧν ταῦτα λέγει ὁ μοναχὸς Ἐπιφάνιος ὁ ἐπισκεψάμενος ἀρχομένου τοῦ Θ' αἰῶνος μετὰ τοῦ ὑποτακτικοῦ Ἰακώβου τὴν Συνώπην, «πόλιν τοῦ Πόντου ἐν τοῖς λεγομένοις Σκύθαις» (ἐντεῦθεν φαίνεται ἔλαβε καὶ ὁ ***Κάλλιστος,*** ὅπως καὶ τὸ ἀρχέτυπον τῆς μορφῆς τῆς Θεοτόκου). Ἐνταῦθα τότε ἐπλεόναζον οἱ Ἑβραῖοι «τὰ ἤθη βάρβαροι καὶ ἀνήμεροι» ὥστε ὠνομάζοντο ἀνθρωποφάγοι. Εὗρεν εὐκτήριον οἶκον τοῦ ἀποστόλου καὶ δύο μοναχοὺς πρεσβυτέρους, ***Θεοφάνην*** καὶ ***Συμεὼν*** «καὶ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου θαυμαστὴν πάνυ εἰς μάρμαρον ὑλογραφημένην. καὶ ὁ Θεοφάνης ἦν ἐπέκεινα τῶν Ο', ὃς ἔδειξεν ἡμῖν τὰς καθέδρας τῶν ἀποστόλων (ὁ Ἀνδρέας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ***Ματθίαν***) καὶ τὰς ἀνακλίσεις τῶν λίθων, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ Καβαλίνου (=Κωνσταντῖνος ὁ Ε' ὁ καὶ Κοπρώνυμος) ἦλθόν τινες εἰκονομάχοι θέλοντες ξέσαι τὴν εἰκόνα, καὶ πολλὰ μηχανησάμενοι οὐδὲν ἴσχυσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκρατήθησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν. Παράδοσιν δὲ ἔχομεν, ὅτι ἔτι ὄντος τοῦ ἀποστόλου ἡ εἰκὼν ἐγράφη» (Migne 120, 220 A). ἀναφέρει «τὸ ἀρχαῖον ὑπόμνημα τοῦ ***Μεταφραστοῦ***, καὶ εἰκὼν δὲ Ἀνδρέου παρ' αὐτοῖς σώζεται, πρεσβυτάτη ἀπόδειξις ἐναργής, οὗ καὶ φέρει τὸν τύπον τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως, ὅτιπερ οὐ ζῶν ἁπλῶς καὶ φθεγγόμενος, ἀλλὰ καὶ γραφῇ μόνῃ καθ' ἑκάστην Ἀνδρέας θαυ-

1. Migne Patr. gr. 104, στ. 1220—22. Φωτίου ἐπίστ. ἔκδ. Βαλέττα. σ. 567—8 πρβλ. «Πρὸς τοὺς λέγοντας ὡς ἡ Ρώμη πρῶτος θρόνος» Ἐν Συντ. Ράλλ. Ποτλ. Δ', σ. 409—15.

2. βλ. «ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ Συναξαριστῇ Β'» σ. 323—7.

3. Κατὰ τὸν Στεφ. Βυζ. «Καρίας Χάραξ, ἡ νῦν Τράλλις. Χάραξ, ἐμπόριον μέγιστον ἐν τῷ τῆς Νικομηδείας κόλπῳ πλησίον αὐτῆς· ἔστι καὶ ἄλλος τόπος τῆς Ποντικῆς». Συμφωνῶ τῇ εἰκασίᾳ τοῦ Γεδεὼν (Πατρ. πίν. σ. 87, σημ. 12) ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Χάρακος τῆς Βιθυνίας· διότι ὁ Πόντος ἦν, ὅταν ἔγραφεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ ὑπομνηματογράφος, πολὺ μακράν.

ματουργεῖ».[1] ὡς καὶ περὶ τῆς δευτέρας: «εἰκόνα σεβασμίαν καὶ κατὰ πάντα ὁμοίαν αὐτῷ ἀνεστήλωσαν (οἱ Χαρακηνοὶ) ἐν τοίχῳ πιστῶς ὑλογραφήσαντες, ἥτις καὶ θαύματα πεποιηκέναι πλεῖστα λέγεται».[2]

Εἰς ἐπιστολὴν τῶν πατριαρχῶν ***Χριστοφόρου*** Ἀλεξανδρείας, ***Ἰώβ*** Ἀντιοχείας, ***Βασιλείου*** Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ***Θεόφιλον,*** γραφείσῃ ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱεροσολύμων περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, συναθροισθέντων ἐν αὐτῇ μετὰ 185 ἐπισκόπων, 17 ἡγουμένων καὶ 1153 μοναχῶν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 836 διαλαμβάνονται καὶ ταῦτα περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ λόγου ὄντος: «Ποτὲ γάρ ἐν τῇ τῶν Κυκλάδων νήσων λεγομένῃ Λήμνῳ ἐν τῷ νοτιαίῳ μέρει τῆς χώρας, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ***Ἀνδρέου,*** εἰκόνος σεπτῆς ἐνιδρυμένης τοῦ . . . ***Ἀνδρέου,*** ἐν τῷ τοῦ θυσιαστηρίου κιβωρίῳ, καὶ δή τινος τῶν πρεσβυτέρων ἀνοίᾳ καὶ μανίᾳ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος κινηθέντος, διάρας τὴν λόγχην, ἐν ᾗ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἐκάθαιρεν, ἀνελθὼν ἐξορύττει τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν τῆς εἰκόνος. εὐθέως δὲ καὶ παραυτίκα τοῦτον ἡ θεία δίκη προέφθασε καὶ τούτου ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς κλόξ (sic) ἀποψοφήσας ἐκ τῶν οἰκείων ὀπῶν ἐκπεπήδηκεν καὶ προσκεκόλληται τῷ ἐξορυχθέντι τόπῳ τῷ τῆς εἰκόνος ὀφθαλμῷ» (Εὐαγγ. κῆρυξ Η', 1814, σ. 160.) Περὶ ναῶν τοῦ ἀποστόλου εἰς τὰ Πάτρια τῆς Κ)πόλεως ἀναγινώσκομεν III, 13. «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἰς τὸ Στρατήγιον . . . εἰς τὰς φυλακὰς ὁ μέγας ***Κωνσταντῖνος*** . . . διήρκεσε δὲ χρόνους σπγ' μέχρι . . . Φωκᾶ τοῦ Καππάδοκος 135. Ὁ χορτοβολὼν εἰς τὸ Βούκινον, ἐκκλησία ὑπῆρχε τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἣν ἀνήγειρεν ***Ἰουστινιανὸς*** ὁ μέγας ἐκεῖσε βασιλεύων εἰσερχόμενος, ὁ δὲ Καβαλλῖνος ἐποίησεν αὐτὸν χορτοβολῶνα». σ. 218, 258, Teubner Λειψία, 1907.

Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν ἐν ταῖς Ἀρκαδιαναῖς ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς ***Θεοδοσίου*** Β' ***Ἀρκαδίας*** ἀνεγερθέντα ναὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος[3] τὸν Χορτοβολῶνα ὑπὸ τοῦ Μ. ***Ἰουστινιανοῦ,*** καὶ τὸν

1. Εἰς Μηνιαῖον Νοεμβρ. Ζ', ἔκδ. Ἀθηνῶν 1905, σ. 216α ἔνθα ἔχει: Οὐ φέρει τὸν τύπον αὐτὴ δυνάμεως.

2. Ἐγκώμιον Ἰβηριτ. κώδικος παρὰ Γεδεὼν ἐν τοῖς πατρ. πιν. σ. 87.

3. Ἀνεκαινίσθη μετὰ τὰ μέσα τοῦ Θ'. αἰῶνος ὑπὸ Βασιλείου Μακεδῶνος κατὰ Γεδεὼν (ἔνθ' ἀνωτ. ὑπὸ Σάρδεων Γερμανοῦ Ὀρθόδ. ΙΔ', σ. 328). Δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ ἐν τῇ Κρίσει λεγόμενος ναὸς τοῦ Ἀνδρέου ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν τοῦ πρωτοκλήτου. ἦτο Ἀνδρέου μοναχοῦ Κρητὸς μαρτυρήσαντος ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων (βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Δ', σ. 631—2)· οὗτος ἔχει καὶ ἰδίαν ἀκολουθίαν ποιηθεῖσαν ὑπὸ

ἐν Ἡρακλείᾳ ἐσχάτως ἐρειπωθέντα, πάντες οἱ ἄλλοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν χρόνους. Ἴσως ἀρχαιοτέρα εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς νησῖδος ἔναντι τοῦ βιθυνικοῦ Ἀκρίτου καὶ τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου*** ἐπικεκλημένης μονή, ἣν ἀνέκτισεν ἔπειτα κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὁ ὅσιος ***Μελέτιος*** ὁ ὁμολογητής.(¹) Ἐνταῦθα εἰς χρόνους παλαιοτέρους ἐπανηγύριζον τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου*** οἱ τῆς βασιλευούσης, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ***Γυλλίου***.(²) Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ σύναξις τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐτελεῖτο οὐχὶ ἐν τῷ ἀποστολείῳ ἀλλ' ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ***Μηνᾶ***,(³) τεκμήριον τῆς οὐχὶ πολὺ ἀρχαιοπινοῦς λατρείας αὐτοῦ ἐν Βυζαντίῳ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι καὶ οἱ ὕμνοι εἰς τὸν πρωτόκλητον δὲν φαίνονται νὰ εἶναι ἀρχαιότεροι, ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὸν μνημονευθέντα ***Πρόκλον***, τῆς εἰκονομαχίας.

Ὁ ἀοίδιμος ***Νικόδημος*** ὁ Ἁγιορείτης, ὁ συνήθως ἄκριτος καὶ ἐπιπόλαιος καταφώρως ἐξελεγχόμενος, ἀναφέρει ἐγκώμιον τοῦ θείου ***Χρυσοστόμου*** ἀποκείμενον ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ ὡς καὶ ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων, οὗ ἡ ἀρχή: Τὸν πρωτόκλητον τῆς ἀποστολικῆς,(⁴) ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἔκρινε μόνον, διότι ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρονται οἱ εἰκονομάχοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν, ὡς παρετήρησε ὁ ***Γεδεών***, ἐγράφη πρὸς ἀπόδειξιν τῶν θαυμάτων τῶν ἁγίων εἰκόνων.(⁵) Τὰ θαύματα ταῦτα συνετέλεσαν, ὥστε πολλοὶ ἅγιοι ν' ἀνακύψωσιν ἐκ τῆς λήθης τοῦ χρόνου καὶ νὰ συγγραφῶσι τότε ποικίλα συναξάρια καὶ ὑπομνήματα ἐν τῇ παραδόσει τέως σωζόμενα, ὥστε ***κατὰ***

Ἰωσήφ Ὑμνογράφου βλ. Flaminius Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755, Α', 167—176) Πάντες οἱ γράψαντες ἐπαναλαμβάνουσι τὸ σφᾶλμα τοῦ Δουκαγγίου (Constantinopolis christiana ἔκδ. α' σ. 112 καὶ Βενετίας 76). Οὗτος ἀναφέρει καὶ δύο ἄλλους ναοὺς τοῦ Ϛ' αἰῶνος πλησίον κειμένους ὁ μὲν τῆς Στύλου, ὁ δὲ τῆς Σατουρνίνου Πόρτης.

1. Αὕτη ἦν γνωστὴ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ε'. αἰῶνος, ὅπου ἠσκήτευε ὁ ὅσιος Αὐξέντιος ὁ ἐν Βουνῷ, ὅστις ἐπιφανεὶς τῷ Μελετίῳ ηὐχαρίστησε διὰ τὸν ἀνεγερθέντα εὐκτήριον οἶκον (Συναξ. Δουκάκη, Ἰανουάρ. σ. 390).

2. De Bosporo, βιβ. Γ', κεφ. ΙΕ'. παρὰ Γεδεὼν γράψαντι ἄρθρον ἐν τῷ Ἡμερολ. 1896, σ. 190 λέγεται ὅτι ἀναφέρεται ἡ μονὴ ἐν γράμματι τοῦ 1728. Περὶ ἄλλων ναῶν θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, ὅπου κατετέθησαν τὰ λείψανα τοῦ ἀποστόλου. Ἐνταῦθα σημειούμεθα ὅτι ὡς ἐπιστέγασμα τῶν παραδόσεων τούτων εἶναι καὶ ὁ ἐπὶ Ἰωακεὶμ Γ' δαπάναις Εὐσταθίου Εὐγενίδου ἐν τοῖς Πατριάρχ. κελλίοις ἀνεγερθεὶς ναΐσκος τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου.

3. Γεδεὼν Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπολίτου προσκυνητοῦ τοῦ 1904, σ. 278.

4. Συναξ. Α' σ. 263, ἔκδ. Φιλαδελφέως.

5. Ἔγγραφα λίθοι καὶ κεράμια, Κ)πολις, 1892, σ. 35.

τὴν περίοδον ταύτην ἔχομεν ἀναγέννησιν τῆς ἁγιολογίας ἐν τῷ Βυζαντίῳ. καὶ ἀκριβῶς οἱ συναξαρισταί, οἱ ἀναγράψαντες τοὺς βίους καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων, παρουσιάζονται κατὰ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ μετὰ ταῦτα.(1)

Αὐτὸς ὁ συντάκτης τοῦ ἐκτενοῦς συναξαρίου τοῦ ἀποστόλου ***Ἀνδρέου,*** ἁγιοπολίτης ***Ἐπιφάνιος,*** ἦν διαπρύσιος τῶν εἰκόνων λάτρης καὶ ἀνέλαβε μακρὰν καὶ κοπιώδη πορείαν ὅπως συλλέξῃ ὑπομνήματα, εἰκόνας, ἅγια λείψανα καὶ θαύματα, ὡς λέγει ὁ ἴδιος: «Ταῦτα ἐπὶ χεῖρας ἡμεῖς ἔχοντες τὰ ὑπομνήματα καὶ φεύγοντες τὴν κοινωνίαν τῶν εἰκονομάχων (ταυτὸν γάρ εἰκὼν καὶ τὸ ἀρχέτυπον. καὶ ὥσπερ ἡμεῖς ἐν τῇ εἰκόνι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦμεν, οὕτως αὐτοὶ ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ αὐτὸν ὑβρίζουσιν, ὥς φησιν ὁ μέγας ***Βασίλειος,*** ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει). Λοιπὸν περιερχόμενοι χώρας καὶ πόλεις μέχρι Βοσπόρου, πολλῷ πόθῳ διερχόμενοι ἠρευνῶμεν περὶ τῶν ἐγχωρίων ἁγίων καὶ εἴ που ἐστὶ λείψανον, καὶ πολλῶν ἐτύχομεν». καὶ ἀναφέρει τοῦ ἁγίου ***Παντελεήμονος*** ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ***Ἀνθίμου*** ἐπισκόπου, ***Ἴνδης*** καὶ ***Δόμνας*** καὶ ἄλλων, ἐν Δαφνουσίᾳ ***Ζωτικοῦ*** καὶ ***Ἀνικήτου*** καὶ ***Φωτίου «ἐν Ἡρακλείᾳ ἕτερα θαυμάσια»***, ἐν ἀμάστριδι ***Ὑακίνθου*** εἰς Δοράπιν ***Χριστίνης*** εἰς Καρουσίαν ***Ὑπατίου.*** Τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀποστόλου ἐν Νικαίᾳ περιγράφων καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ πρώτου ἐπισκόπου αὐτῆς ***Δρακοντίου*** ἐπιλέγει: «δι' ὃ οἱ κληρικοὶ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ταῦτά μοι διηγοῦντο, ἀλλὰ καὶ πολλὰ θαύματα τοῦ Ἀνδρέου» (Migne, 120, στ. 221 C 240 B).

Ὅτι καὶ πρὶν ἐπανηγυρίζετο ὁ ἅγιος οὐδείς ποτε ἀμφέβαλε, ἀλλὰ τότε λαμπρότερον ἐδοξάσθη, ὡς προσεπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τῶν ὕμνων, δι' ὧν ἡ ἐκκλησία ἐτίμησε γεραίρουσα τὴν μνήμην τοῦ πρωτοκλήτου. Ἐκ τῶν δύο κανόνων ὁ α' ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Ἱεροσολυμίτην ***Ἀνδρέαν***(2) στηρίζεται ἁπλῶς ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ παρενείρει γενικῶς τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος, οὐδεμίαν χώραν ἀναφέρει οὔτε παράδοσιν, ὁ β' ἐπίσης ἀγνοεῖ πᾶν συναξάριον περὶ τοῦ ἀποστόλου, ἀλλὰ γνωρίζει ὁ ὑμνογράφος «***Ἰωάννης*** μοναχὸς» τὸ μαρτυρικὸν τέλος: «Ποθήσας τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ μαθητά, ***ἐπορίσω τῷ σταυρῷ σου*** τὴν ἀκήρατον βασιλείαν». (3) Εἰς τὸ 4ον τροπάριον

1. Οἱ Παλαιστίνειοι Κύριλλος Σκυθοπολίτης καὶ Ἰωάννης Μόσχος (ϛ'. αἰὼν) ἔγραψαν τῶν μοναχῶν βίους καὶ ὁ Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων μόνον τοῦ Κύρου καὶ Ἰωάννου τὰ θαύματα τὸν Ζ'. αἰῶνα·
2. Βλ. «Ὀρθοδοξίαν». ΙΔ'. σ. 327 τὰς ἐκεῖ παραπομπάς.
3. Ὠδὴ Ε'. Καταύγασον ἡμῶν ἐν τῷ Μηναίῳ σ. 212 β.

τῆς αὐτῆς ᾠδῆς ἔχομεν ἐνδείξεις περὶ τῶν λειψάνων, ἅπερ ὡς ὀψόμεθα τότε εὑρίσκοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅτι ταύτης ἦν *πολιοῦχος «ἀπ' ἀρχῆς»* : «Μνημόνευε ἡμῶν Χριστοῦ μαθητά, τῶν τελούντων σου τὴν μνήμην καὶ τιμώντων τὰ λείψανά σου. δεήθητι ἀεὶ ἐκτενῶς περὶ τῆς ποίμνης, ἧς γέγονας ἀπ' ἀρχῆς φύλαξ καὶ σωτηρία».[1]

Ἔτι ἐκδηλότερον τοῦτο διαδηλοῦται εἰς τὸ 3ον τροπάριον τῶν αἴνων : «Ἡ τῶν πατέρων σε πόλις, ποιμένα κέκτηται, καὶ πολιοῦχον θεῖον, καὶ κινδύνων παντοίων ῥύστην καὶ φρουράν, σε Ἀνδρέα[2] σοφέ, εὐχαρίστως τιμῶσά σε, ἀλλ ἐκδυσώπει ἀπαύστως ὑπέρ αὐτῆς, διασώζεσθαι ἀλώβητον».[3]

Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἀρχαιοτέρους τῶν ἐν τῷ Μηνιαίῳ ὕμνους, ἀποδεικνύοντας, ὅτι ἀνέκαθεν μετ' ἐγκωμίων καὶ θεσπεσίων ὕμνων ἐπανηγυρίζετο ἡ ἑορτὴ τοῦ πρωτοκλήτου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. ἔχομεν καὶ Κοντάκια, ὧν τὸ α' εἶναι ποίημα **Ῥωμανοῦ** τοῦ μελῳδοῦ (τέλος Ε' αἰῶνος),[4] τὸ β' σώζεται πληρέστερον. ἀποτελεῖται ἐκ 10 στροφῶν, ὧν τὸ α' τροπάριον εἶναι τὸ γνωστὸν ἐν τῷ Μηναίῳ κοντάκιον : «Τὸν τῆς ἀνδρείας ἐπώνυμον θεηγόρον». Εἰς τὸ β' τροπ.: «καὶ ὑπερφυῆ τὰ ἀριστεύματα — δι' ὧν καθεῖλες — τὰς παρατάξεις τῶν δυσμενῶν — καὶ τῶν Ἑλλήνων τελετάς». Τοῦτο φέρεται ἀνωνύμως.[5] Τὸ γ' Κοντάκιον συνετάχθη ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας εἰς τὸ τέλος τῶν ἀγώνων, ὅτε ἑωρτάζετο ἐν θριάμβῳ ἡ ἀναστήλωσις τῶν σεπτῶν εἰκόνων καὶ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ τὰ μάλιστα ἀγωνισθέντος καὶ εἰς Χερσῶνα ἐξορισθέντος, τοῦ **Ὑμνογράφου Ἰωσήφ,** ὅστις συνήθως κανόνας ἐποίει. Δυστυχῶς 4 μόνον τροπάρια σώζονται τοῦ ᾄσματος, οὗ ἡ ἀρχή : «Πρωτοδότοις λάμψεσιν τοῦ ἀνατείλαντος

1. Αὐτ. σ. 213 α. Βλ. Σπ. Λάμπρου, Ἡ ἐκ Πατρῶν ἀνακομιδὴ τῆς κάρας τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου κτλ. (Ν. Ἑλλην. Ι', 1913, σ. 33—121.

2. Τὸ Μην. Ἀνδρέα.

3. Πρὸς τό : τῶν οὐρανίων ταγμάτων. Περὶ ποίμνης καὶ εἰς τὸ α' κάθισμ : ῥῦσαι ποίμνην σου, ἣν ἐν Θεοῦ ἐπιστετεύθης» σ. 209α.

4. Pitra Analecta sacra Ι', σ. 70. ἀποτελεῖται ἐξ 6 τροπαρίων. Δυστυχῶς δὲν ἔχω ἐνταῦθα οὔτε τὸν Pitra οὔτε τὸν Ἀμφιλόχιον, οὓς ἄλλοτε ἐμελέτησα καὶ ἐκ τῶν σημειώσεών μου γράφω ταῦτα.

5. Pitra XXVI, σ. 555 βλ. Κονδακάριον Ἀμφιλοχίου ἀρχιμανδρίτου, Μόσχα 1879. σ. 70 παρ' ᾧ λείπουσιν αἱ 2 πρῶται στροφαὶ καὶ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ γ' ἐκ τῶν καταρχῶν στίχων.

ἡλίου».(1) Ἡ ἀναβίωσις αὕτη τοῦ Κοντακίου, ὅπερ εἶχε παραγκωνισθῇ ὑπὸ τῶν κανόνων καὶ σχεδὸν εἶχεν ἐκλείψει τότε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, ἔχει μεγίστην σπουδαιότητα ἐν προκειμένῳ. Φαίνεται, ὅτι κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια τότε διὰ τὸν μεγαλοπρεπέστερον ἑορτασμὸν τοῦ πρωτοκλήτου.(2)

4. *Αἱ τρεῖς περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου κατὰ τὸν Μεταφραστὴν καὶ τὸ Ὑπόμνημα. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς τιμήν του. Τὰ λείψανα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὁ φιλελληνισμὸς καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ διὰ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Τὰ θετικὰ καὶ ἀναντίρρητα συμπεράσματα.*

Κατάδηλον γίνεται ἐκ τοῦ ***Μεταφραστοῦ***, ὅτι περὶ τὴν περίοδον ταύτην προέκυψαν τὰ συναξάρια τοῦ πρωτοκλήτου. Οὗτος μετὰ τὴν πρώτην μνείαν διὰ τὴν παρὰ Σινωπεῦσι σωζομένην «πρεσβυτάτην» εἰκόνα, διηγούμενος τὰ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Βοσποριανῶν(3) ἐπιφέρει: «***παρ' οἷς καὶ εἰκόνες ἁγίων, ἀρχετύπῳ μεμορφωμέναι κηρῷ τέχνην οὐ μεμπτὴν καὶ σοφίαν, ὅστις*** (γρ. ὅσην) ***δηλοῦσαι χειρῶν τέχνην ἡττωμένην ἠλέγχοντο***».(4) Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐπὶ σταυροῦ

---

1. Pitra σ. 385—6, Ἀμφιλοχίου σ. 52. Κακῶς γράφεται ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. ΙΔ', σ. 828γ' «καθιερώθη, ὅπως ἀναγιγνώσκηται ἡ πρώτη στροφὴ κοντακίων ἑκάστης ἑορτῆς καὶ ὁ οἶκος». Ἡ στροφὴ ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν τροπαρίων ἀπὸ 3 6, καὶ ἀναγινώσκεται νῦν ἐν τῷ ὄρθρῳ ἓν τροπάριον τὸ α' τῆς στροφῆς, ὅπερ καὶ ψάλλεται ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ

2. Ἄλλοι ἐγκωμιασταὶ τοῦ Ἀνδρέου πλὴν τοῦ Πρόκλου καὶ Φωτίου εἶναι: ὁ ἀνώνυμος τοῦ Ἰβηρ. κώδικος (βλ. κατωτέρω), Θεοφάνης ὁ Κεραμεὺς (ἔκδ. Ἱεροσολύμων 1880, σ. 215). Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης (ἔνθα ἀνωτ.) ὅστις γράφει: «Ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως αὕτη τοῦ μεγάλου Ἀνδρέου ὁ μέγας καρπός, σ. 84» καὶ Ἀρσένιος ὁ Κερκύρας, (Delle cose Corciresi ὑπὸ Α Μουστοξύδου, Corfu 1848)

3. Βοσποριανοὶ οἱ τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου οἰκήτορες παρὰ τὴν Μαιώτιδα λίμνην (=ἀζοφικὴ θάλασσα) ὅπου αἱ σκληραὶ μάχαι μεταξὺ Ρώσσων καὶ Γερμανῶν.

4. Ὑπόμνημα Μην. σ. 216β'. Ἡ περιγραφὴ ὁμοιάζει πρὸς τὴν τοῦ ἰδίου Μεταφραστοῦ τῶν χειροποιητῶν εἰκόνων τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ὁ δὲ Ἐπιφάνιος γράφει: «Εἰς Σινώπην ἐλθόντες .... Πέτρου καὶ Ἀνδρέου τῶν μακαρίων ἀποστόλων οἱ ἐντόπιοι τὰς διατριβὰς ἐδείκνυον ἡμῖν καὶ τὰς καθέδρας καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀποστόλου πάνυ θαυμαστὴν οὖσαν, ἥτις περιόντος αὐτοῦ ἐγράφη» (Migne 120, σ. 221 D).

σχήματος χιαστοῦ Χ (σταυρὸς τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου) μαρτυρικοῦ τέλους τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου εἶναι μοναδικὴ ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ καὶ περιζήτητος, ὡς ὑπενθυμίζουσα αὐτὸν τὸν Σωτῆρα.(1) Τὰ μέρη ταῦτα βεβαίως δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν περὶ τοῦ ἀποστόλου παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας, ὡς οὐδὲ τὸ λεγόμενον ἐν τέλει τοῦ ὑπομνήματος, ὅτι ἐν Πάτραις ἱδρύθησαν ἔκτοτε μοναστήρια: «Αὕτη (ἡ ***Μαξιμίλλα***) μετὰ τοῦ ***Στρατοκλέους*** πένησι τὰ ὄντα διανειμάμενοι μικρὸν(2) παραχωροῦντες ἐκείνοις ἐκ τῶν μειζόνων,(3) ***Στρατοκλέους*** εἰς ἐπίσκοπον ἤδη παρὰ τοῦ ἀποστόλου προχειρισθέντος,(4) ***φροντιστήρια τε ἐκ βάθρων αὐτῶν δειδάμενοι, τὰ μὲν εἰς ἀνδρῶν, τὰ δὲ εἰς γυναικῶν οἴκησιν . . .***»(5) Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πρωτοκλήτου ἐν Βυζαντίῳ ἵδρυσιν ναοῦ «τῇ τοῦ Θεοῦ λόγου μητρὶ πρὸς τῇ ἀκροπόλει τοῦ ἄστεος, φύλακα καὶ πολιοῦχον ταύτης τῆς ἐσύστερον ὀρθοδόξου βασιλείας καταστησάμενος».(6) ὁ ***Δωρόθεος,*** (περὶ οὗ κατωτέρω) λέγει, ὅτι ἐν Ἀργυροπόλει ἔκτισε τὸν «εὐκτήριον οἶκον».

Κατὰ τὸ ὑπόμνημα, ὅπερ θεωρεῖται ὡς ἡ ***μᾶλλον αὐθεντικὴ πηγὴ τοῦ βίου τοῦ πρωτοκλήτου,***(7) ἐπεχείρησεν οὗτος ***τρεῖς περιοδείας*** ἐκκινήσας ἐξ Ἱεροσολύμων τῷ 34 ἤτοι ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. καὶ κατευθυνθεὶς μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ Λαζικῆς καὶ ἐπανέρχεται χάριν τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα εἰς Ἱεροσόλυμα. Τότε μετὰ τοῦ Ἰωάννου φθάνουσιν εἰς Ἔφεσον καὶ ἐκεῖθεν ἔρχεται εἰς

---

1. Ἀντίστροφον σταύρωσιν Ἀνδρέας φέρει φανεὶς ἀληθῶς οὐ σκιώδης ἀντίπους Σταυρὸν κακκεφαλῆς τριακοστῇ Ἀνδρέας ἔτλη. Χιαστὶ παρίσταται ὑπὸ τοῦ Γρέκο ἐσταυρωμένος καὶ ὁ Φίλιππος (El Greco. An account of his life and worts, 1919, πίν. 109.

2. Τὸ Μηναῖον, μικρῶν.

3. ἐπὶ τῶν μειζόνων.

4. εἰς ἐπισκοπὴν .... προχειρισθέντες. τοιαῦτα φρικώδη τυπογρ. σφάλματα μόνον εἰς ἀθηναϊκὰς ἐκδόσεις εὑρίσκει τις!

5. Αὐτ. 218β'.

6. Αὐτ. σ. 217α'.

7. Τούτου ἕνεκα καὶ περιελήφθη κατὰ προτίμησιν ἐν τοῖς τετυπωμένοις Μηναίοις. Ὁ Γεδεὼν θεωρεῖ καὶ τὸ ἀρχαιότερον, διότι καίτοι ἀνωνύμως ἀναφέρων αὐτὸ τάσσει εἰς τὸν Ζ' ἢ Η' αἰῶνα, ἀλλὰ δὲν παρετήρησε τὸν Συναξαριστήν, ὅπου ὁ Νικόδημος ἀποδίδωσιν αὐτὸ εἰς Συμεὼν καὶ Μεταφραστήν, ὅπου καὶ ἄλλοι ἐγκωμιασταὶ ἀναφέρονται (νέα μεγ. ἔκδ. 1950, σ. 675—6).

Νίκαιαν, ὅπου διέτριψε διετίαν ὅλην,(1) εἰς Νικομήδειαν, Χαλκηδόνα, Προποντίδα, Ἡράκλειαν, Εὔξεινον Πόντον, Ἀμάστριδα τῆς Παφλαγονίας, Σινώπην καὶ φθάνει εἰς Ἀμισὸν τὸ δεύτερον ὡς καὶ εἰς Τραπεζοῦντα, ἐκεῖθεν δὲ ἐπισκέπτεται τὴν Νεοκαισάρειαν καὶ τὰ Σαμόσατα, τὴν πατρίδα τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπου ἔκτοτε ἤνθει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ (2).

Κυρίαν πηγὴν ἔχομεν τὸν «μοναχὸν καὶ πρεσβύτερον» Ἐπιφάνιον «Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἁγίου καὶ Πανευφήμου...Ἀνδρέου» Migne, Patr. gr. τόμ. 120 στ.216—273.(3) ***Πολὺς λόγος ἐπ' ἐσχάτων γίνεται περὶ τῆς ἐν Ἀργυροπόλει ὑπὸ τοῦ Τούρκου βυζαντιολόγου Μουζάφερ ἀνακαλυφθείσης κατακόμβης*** (βλ. «Ἥλιον», τόμ. 21, 1952, σ. 437—8, 469, 507). Ὁ Μουζ. Ραμαζάνογλου ἐποιήσατο ἐν τῷ «Παρνασσῷ» ἐνδιαφέρουσαν ὁμιλίαν (βλ. «Ἀπόστολον Ἀνδρέαν» τὴν ἐπίσημον ἐφημερίδα τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου 29—11—52, σ. 3 καὶ Μίλλερ, «Ἱστορ. Φραγκοκρατίας» μεταφρ. Σπ. Λάμπρου, Β'. σ. 175). Ἐκ τούτων προκύπτει, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῆς Ἀχαΐας: «Πράξεις καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου» γραφέντα δὲν εἶναι ἐντελῶς μυθώδη καὶ ἀπόκρυφα, ὡς ἀπεφήνατο ὁ πρῶτος ἐκδότης Tischendort (βλ. Migne, 2, στ. 1187—1248). Κατὰ τὸν ἱστοριογράφον Κάλλιστον. «Ἀνδρέας ὁ ἁγιώτατος ἀπόστολος παραγενόμενος ἐν Βυζαντίῳ ἐκήρυξε τὸν σωτήριον, ἐκκλησίαν τε τῶν πιστῶν συστησάμενος ***εὐκτήριον οἶκον ἐν τῇ νῦν Ἀργυροπόλει ἀνεγείρας***, ἔνθα χρόνῳ ὕστερον ἐτέθη τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀδριανοῦ, χειροτονεῖ ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς πόλεως Στάχυν, ἕνα τὸν Ο'. (Νικ. Κάλλιστος ἐν «Ἐκκλ. ἱστορίᾳ», Migne, 147, στ. 450, 452. Βλ. καὶ

---

1. Τὴν ἀρχαίαν σύστασιν τῆς ἐκκλησίας ἐνταῦθα ἐπικυροῖ καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἐπισκόπου Προύσης Πατρικίου μαρτυρήσαντος ἐπὶ Τίτου (Γεώργιος μοναχός, ἔκδ de Boor, II, σ. 438).

2. «ἣν ἄνδρες τότε κατῴκουν, οὐ μόνον τὴν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνην νοσοῦντες, ἀλλὰ καὶ τῇ περὶ τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν δόξῃ δυσθεράπευτοι τὴν ψυχὴν ὄντες, ἅτε συλλογισμῶν πλεκτάνοις αὐτοί τε ἄμαχοι εἶναι καὶ οὓς ἂν βουληθεῖεν εὐκόλως θηρᾶν οἰόμενοι» Ὑπόμν. σ. 216β'. Ο συγγραφεὺς ὡς φαίνεται ἀναγνοὺς εἶχε τὸν Περεγρῖνον τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπου χλευάζεται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὁ θεῖος Παῦλος καὶ δὴ εἰς τὰς § § 11 καὶ 13. Ἄλλοι λέγουσιν ὅτι εἶναι προγενέστερον β' ἔργον (βλ. Μελετίου Ἐκκλ. ἱστορ. Α', σ. 190).

3. Οὗτος ἤκμασε περὶ τὸ τέλος τοῦ Η' αἰῶνος. τοῦτον ἔκρινεν ὁ βυζαντιολόγος Joh. Drüseke ἐν Byzant. Zeitschrift, IV, 1895, σ.346—362.

τὸ ἐγκώμιον τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλου, αὐτ 65, στ. 84. Pzeger, σ. 270.

Τὰ «Πάτρια» Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοῦ Κερατίου κόλπου γράφουσι ταῦτα: «Τὸ Κερατεμβόλιν. Ἦλθεν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας πρὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ ἔκτισεν εἰς τὰ Ὀρματίου καὶ ἐκαθέζετο ἐκεῖσε. ἐποίησε δὲ σταυρὸν ἰδιοχείρως λατομήσας αὐτὸν καὶ γλύψας ἔστησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἁγίπν Εἰρήνην (ἦτο ρωμαϊκὸς ναὸς τότε) τὴν παλαιάν. καὶ εἶθ' οὕτως ἦλθεν εἰς τὸ Νεώριν, εἰς τὸν ἔμβολον τὸν καλούμενον Κερατεμβόλιν καὶ ἐδίδασκεν . . . Preger σ. 271. Ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος ἔκτισε ναὸν εἰς τὸν ἅγιον εἰς θέσιν λεγόμενον Στρατήγιον. ὅπου ἦσαν αἱ φυλακαὶ «ἐκεῖσε καὶ αὐτὸς τοὺς τιμωρουμένους. Ἄλλον ἔπειτα ναὸν ἀνήγειρεν ἡ πρωτοβεστιαρία (ἱματιοφύλαξ) εἰς ὃν ἀφιέρωσε τοὺς ἡρωελεγείους Μάξιμος ὁ Πλανούδης (Migne, 147, στ. 1175—1178). Οἱ συνεχισταὶ Θεοφάνους μνημονεύουσι «τὸ θυσιαστήριον τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τοῦ Ἀνατέλλοντος», ὅπερ ἐνεθρόνισεν ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας (κεφ. 10, σ. 21. πρβλ. Hirsch Bygantinische Stndien, σ. 178). Ὁ Γρηγορᾶς ἀναφέρει καὶ μονὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ ἁγίου, ὅπου ἐτάφη ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος Ἀρσένιος μετενεχθέντος τοῦ νεκροῦ ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ προσωρινοῦ ἐνδιαιτήματας τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Τοῦτον ἔπειτα «ἤγαγεν εἰς ἣν ἀνεκαίνισε μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου Θεοδώρα, ἣ θυγάτηρ μὲν ἦν τῆς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἀδελφῆς, γυνὴ δὲ πρότερυν τοῦ Μουζάλωνος τοῦ πρωτοβεστιαρίου, ὕστερον δὲ τοῦ Ῥαούλ, πρωτοβεστιαρίου, καὶ αὐτοῦ γενομένου» (Ρωμ. ἱστορία VI, α', σ. 167). Εἰς τὴν μονὴν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ ἡρωελεγεῖα τοῦ Πλανούδη, οὓς δημοσιεύει ὁ τῆς Βόννης ἐκδότης τοῦ Γρηγορᾶ ἐν σ. 1184—5. (βλ. καὶ κατωτ. περὶ τῆς μονῆς).

Μονὴ τοῦ Ἀνδρέου ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ πρὸ τῶν Τούζλων νησῖδι τῆς Προποντῖδος, ὅπου ἐτάφη ὁ διὰ πνιγμοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων δολοφονηθεὶς Κύριλλος Λούκαρις ὁ περίπυστος πατριάρχης. Αὕτη ἀνηγέρθη τῷ 787 καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1730. Ἐν Λήμνῳ δὲ ἀνηγέρθη ναὸς ἕνεκα τῆς θαματουτοργοῦ.(1) Ἀλλ' ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου διετηρήθη ζωηρὰ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ εἰς Ἀττάλειαν ὅπου φημίζεται διὰ τὰ ποικίλα θαύματα τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ εἰς θέσιν Λάαρα, ὅπου διερχόμενος οὗτος ἀνεπαύθη.(2) Παρὰ ταῦτα

1. «Roma e l' Oriente» III, 1913, σ. 351.

2. Βλ. «Προσφ. κόσμον» 22—8, 4—8 καὶ 29—9—48.

ἠγέρθησαν ἀμφιβολίαι ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐν Πάτραις μαρτυρίου τοῦ Ἀνδρέου, ὅτι ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων του (1) Ἀλλ' ἡ πλάνη αὕτη κατεπολεμήθη ὑπ' ἄλλων τε καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Στ. Θωμοπούλου.(2)

Ἀλλ' ἐσχάτως ἐπέδειξεν ὁ ἅγιος ὅλην τὴν εὔνοιάν του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὑπὲρ ἧς ἐκφράζεται καὶ ὁ «Μεσσίας» τοῦ Παν. Σούτσου ὧδε:

«Ἐκ τῆς Ἑλλάδος πέμπω, πρωτόκλητε Ἀνδρέα,
τὰ ἔθνη τὰ νοήμονα, τὰ ἔθνη τὰ γενναῖα».

Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος τῆς Πλάκας ἐκτήσατο ὡς θησαυρὸν ἀδαπάνητον, «ἱερὸν κειμήλιον», ὡς γράφει ἡ «Ἑστία» τοῦ 1949, 11 Μαρτίου, ἀπὸ τὰ σπανιώτερα, τὴν χεῖρα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου διὰ ἀφιερώσεως τοῦ ναυάρχου Ἀλεξ. Ψύλλα, γόνου παλαιᾶς οἰκογενείας τῆς Πλάκας.

Πλείονας εἰδήσεις ἔχομεν εἰς τὸ λατινιστὶ σωζόμενον μαρτύριον τοῦ Ἀνδρέου, οὗτινος ὑπάρχουσι καὶ δύο ἑλληνικαὶ μεταφράσεις: Αἱ «Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Ἀνδρέου» καὶ αἱ «Πράξεις Ἀνδρέου καὶ Ματθίου» ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ R. A. Lipsius καὶ M. Bonnet (Acta apostolorum apocrypha, Λειψία, 1898—1902). Ὁ τελευταῖος ἐξέδοτο ἐν τῷ Supplementum codicis Apocryphi, Paris 1895 τὰς «Πράξεις καὶ περιόδους τοῦ . . . Ἀνδρέου» μετ' ἐγκωμίου.(3)

Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας σχὼν τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν νὰ κληθῇ εἰς τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν πρῶτος ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, περιβάλλεται ὑπὸ μεγάλης εὐλαβείας, ὡς μαρτυρεῖ τὸ λείψανόν του.

Ὁ Μέγας Κων)νος κτίσας ἐν Κων)πόλει τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων περισυνέλεξεν ἐν αὐτῷ τὰ περισωθέντα λείψανα τῶν

---

1. Θ. Φαρμακίδης, «Ὁ συνοδ. τόμος» σ. 251.

2. «Ἀνδρέας ἀπόστολος». Ἀθῆναι 1899, σ. 80 καὶ «Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν» ἔκδ. Β' ἐπιμελείᾳ Κ. Τριανταφύλλου, Πάτραι 1950, σ. 176—184 βλ. καὶ τὸ ἀξιόλογον ἔργον τοῦ βαρώνου Emile de Borchgrave «Croquis d' Orient, Patras et l' Achaïe, Bruxelles 19C8, σ. 14—33. Κεφάλαιον ὅλον ἀφιερώσαντος εἰς τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν, πολιοῦχον τῶν Πατρῶν, περὶ οὗ ἡμεῖς θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς ἄλλο μέρος.

3. Βλ. τὴν καλὴν διατριβὴν τοῦ καθ. κ. Παν. Χρήστου ἐν τῷ ΚΖ'. τόμῳ, 1950 τῆς «Ἐκκλησίας» σ. 400. Οὗτος φρονεῖ, ὅτι αἱ παλαιαὶ παραδόσεις περιέχουσιν ἀληθείας περὶ τῶν περιοδειῶν τοῦ ἀποστόλου. καὶ ταύτας διὰ βραχέων ἐκτίθησιν ἐν τέλει σ. 401.

ἁγ. ἀποστόλων. Κατὰ ταῦτα ἐδόθη ἐντολή, ὅπως καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἀποσ. Ἀνδρέου μετακομισθῇ ἐκ Πατρῶν εἰς Κων)πολιν. Κατόπιν τῆς ἐντολῆς ταύτης, ὁ τότε προϊστάμενος τοῦ ναοῦ, Ῥήγουλος ὀνόματι, ἀφαιρέσας τεμάχια τοῦ ἁγίου λειψάνου (μίαν ὠμοπλάτην, τρεῖς δακτύλους τῆς δεξιᾶς χειρός, ἓν ὀστοῦν τῶν γονάτων, καὶ ἕνα ὀδόντα), εἰσῆλθεν εἰς ἓν πλοῖον πλέον εἰς Κέρκυραν, ἵνα διασώσῃ ταῦτα πάντα ἀπὸ τῆς μετακομιδῆς, εἰς Κων)πολιν. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον παρασυρθὲν ὑπὸ τῶν ἀνέμων σφοδρᾶς τρικυμίας μετὰ τρικυμιώδη πλοῦν ἔφθασε καὶ ἐναυάγησεν εἴς τινα λιμένα τῆς Σκωτίας τῆς Μεγ. Βρετανίας, καὶ ἐκεῖ συνεπείᾳ τῶν θαυμάτων, τὰ ὁποῖα ἐγένοντο εἰς θεραπείας ἀσθενῶν, ἱδρύθη ἐκκλησία, καὶ ὠνομάσθη καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ λιμὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐκτίσθη δὲ βραδύτερον καὶ ναός, ὅπου κατετέθησαν τὰ λείψανα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, εἰς τιμὴν αὐτοῦ. Τῷ δὲ 787 ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Οὔγγος ἵδρυσε τὸ ἀρχαιότερον ἱπποτικὸν τάγμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς σημαίαν καὶ ἔμβλημα τὸν χιαστὸν σταυρὸν τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου. Τὸ σύμβολον δὲ τοῦτο τοῦ χιαστοῦ σταυροῦ συνδυασθὲν μὲ τὸν ὀρθογώνιον σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὴν Ἀγγλικὴν σημαίαν τῆς Μεγ. Βρετανίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας τιμᾶται μεγάλως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ θεωρεῖται προστάτης τῆς Σκωτίας.

Τὰ λοιπὰ τεμάχια τοῦ λειψάνου κατὰ τὴν ἐντολὴν μετεκομίσθησαν τῷ 357 μ.Χ. εἰς Κων)πολιν, καὶ κατετέθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγ. ἀποστόλων. Ἐκ τούτου οἱ ἑκάστοτε Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἱδρύοντες ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ἢ ἀλλαχοῦ ἱερὰς μονάς, καὶ προικοδοτοῦντες αὐτάς, ἔπεμπον καὶ τεμάχια τιμίου ξύλου καὶ ἁγίων λειψάνων μετὰ χρυσοβούλων. Τοιαῦτα τεμάχια ἐκ τοῦ λειψάνου τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου κατέχουσιν ἡ Μεγίστη Λαύρα, ἡ μονὴ Δοχειαρίου, καί τινες ἄλλαι μοναὶ καὶ σκῆται τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐπὶ Βασιλείου δὲ τοῦ Μακεδόνος καὶ Φωτίου Πατριάρχου τῷ 867 μ.Χ. τῇ παρακλήσει πλουσιωτάτης καὶ εὐγενοῦς Κυρίας τῶν Πατρῶν, ἡ κάρα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐστάλη ὡς δῶρον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Πατρῶν. Ἀλλ' ὅτε τῷ 1460 ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ τότε Βυζαντινὸς Ἄρχων τῆς πόλεως Θωμᾶς Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Κων)τίνου τοῦ Παλαιολόγου, παραλαβὼν τὴν κάραν τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου ἔφυγε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην πρὸς τὸν φίλον του Καρδινάλιον Βησσαρίωνα, εἰς ὃν παρέδωκε τὸ ἱερὸν κειμήλιον. Ὁ Βησσαρίων παρέδωκε τὴν κάραν εἰς τὸν τότε πάπαν Πίον Β΄. καὶ οὗτος κατέθηκε αὐτὴν πανηγυρικῶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Τὸ ἐν Κων)πόλει ὑπόλοιπον τῶν λειψάνων τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου,

ὅτε τῷ 1204 ἐκυριεύθη ἡ Κων)πολις ὑπὸ τῶν Λατίνων τῆς Δ' Σταυροφορίας, ὁπότε πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς πόλεως καὶ πάντα τὰ κειμήλεια ληστρικῶς καὶ ἀνηλεῶς διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Λατίνων, τότε καὶ ὁ καρδινάλιος τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἀμάλφης, Πέτρος ὁ ἐκ Καπύης, παρατυχὼν εἰς Κων)πολιν διήρπασε τὸ λείψανον τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου (τὸ ἄνευ κάρας), καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς τὸν θεῖόν του ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἀμάλφης Καπουάνον, ἵνα πλουτίσῃ τὴν συλλογὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ ἐν Ἀμάλφῃ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.

Τῷ δὲ 1878 ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἀμάλφης ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς ἐν Σκωτίᾳ πόλεως «*Ἅγιος Ἀνδρέας*» τεμάχιον τῆς ὠμοπλάτης τοῦ ἀποστ. Ἀνδρέου, τὸ ὁποῖον κατετέθη καὶ ὑπάρχει ἤδη εἰς τὴν καθεδρικὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Σκωτικῆς πρωτευούσης πόλεως Ἐδιμβούργου.(1)

Οὕτω δὲ ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἐστερήθη τὸ πολύτιμον καὶ ἀνεκτίμητον ἱερὸν λείψανον τοῦ πολιούχου αὐτῆς ἀποστολικοῦ μεγαλομάρτυρος. Ἔμεινε δὲ εἰς αὐτὴν μόνον εἷς δάκτυλος τῆς δεξιᾶς χειρός, δωρηθεὶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1847 ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Ῥώσου αὐλικοῦ Ἀνδρέου Μουραβίεφ, παραλαβόντος τοῦτον παρὰ τοῦ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει μονάζοντος τότε πρῴην ἐπισκόπου Μοσχονησίων Καλλινίκου.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται, ὅτι ὁ ἀπόστ. Ἀνδρέας τιμᾶται ὡς ὁ ἡρωϊκώτερον ἀθλήσας ἐκ τῆς χορείας τῶν δώδεκα ἀποστόλων. Διὰ τοῦτο πολλὰ ἱπποτικὰ τάγματα ἔχουν ἱδρυθῆ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ· δηλ. ἐν Σκωτίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Σερβίᾳ καὶ Τσαρικῇ Ρωσσίᾳ, ἀναγνωρίζοντα αὐτὸν ὡς προστάτην αὐτῶν. Πρὸς τούτοις αἱ σημαῖαι πολλῶν Κρατῶν (Σκωτίας, Ἀγγλίας, Καναδᾶ, Νορβηγίας, Σουηδίας, καὶ τῆς τέως Τσαρικῆς Ῥωσσίας) φέρουσι τὸν χιαστὸν σταυρὸν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου.(2)

Ἐπανέρχεται εἰς Ἱεροσόλυμα ἀφεὶς τὸν ***Θαδδαῖον*** εἰς Ἔδεσσαν, ὅστις ἐνταῦθα ἔσχε συμπράκτορα καὶ τὸν ***Αὔγαρον*** τοπάρχην τῆς πόλεως.(3) Κατὰ τὴν τρίτην περιοδείαν ἐπεσκέψατο τοὺς ὑπερποντίους

---

1. Βλ. Σωτ. Γκολφινοπούλου, «Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ σεπτοῦ σκηνώματός του» («Ἐπιθεώρησις» Γ', 194D, σ. 182—184).

2. βλ. Ἀρχιμ. Ζαχαρίαν Λιανᾶν ἐν Δελτίῳ ἁγίας Αἰκατερίνης Β', 1948, Νοέμβριος).

3. Acta Petri, acta Pauli, acta Petri et Pauli, acta Pauli et Theclae, acta Thaddaei, ἔκδ. Ric. A. Lipsius, Lipsiae 1891 σ. 273 ἑ. καὶ αἱ

βαρβάρους ἤτοι 'Αλανοὺς (παρὰ τὴν Κασπίαν), Ζήκχους, (Τσερκέζοι) καὶ Βοσποριανοὺς (Βόσπορος Κιμμέριος), τὴν Σεβαστούπολιν, τὴν Χερσῶνα, τοὺς 'Αβασγοὺς (Κολχὶς)(1) καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον, «πολίχνιον ἔτι ὂν καὶ οὔπω τοσαύτην μεγαλειότητα καὶ πολυανθρωπίαν εὐτυχηκός, ἐν ᾧ καταστὰς *Στάχυν* μὲν ἕνα τῶν ἑβδομήκοντα ἐπίσκοπον ἐκεῖσε χειροτονεῖ. Πολλοὺς δὲ τῶν τῆς πόλεως κατηχήσας καὶ τέκνα φωτὸς τῇ τῆς πίστεως παραδοχῇ ποιησάμενος ἱερὸν τέμενος . . .ἀνεγείρει».(2) 'Εκ τοῦ Βυζαντίου προσεπιφοιτᾷ καὶ πάλιν εἰς τὴν 'Ηράκλειαν. Παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης τοῦ ὑπομνήματος, ὅτι ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ περιέργως πως γίνεται λόγος περὶ 'Ηρακλείας, ἵνα μὴ ἐπισκιασθῇ ἡ δόξα τῆς βασιλευούσης : «εἶτα ἐκεῖθεν ἀπάρας πρὸς 'Ηράκλειαν τὴν τῆς Θρᾴκης ἐχώρει. 'Ολίγον οὖν κἂν ταύτῃ προσμείνας τὸ ἱερὸν κήρυγμα καταγγείλας, πρὸς τὰς γείτονας πόλεις καὶ κώμας διῄει, ἕως καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπέστη τὴν Μακεδονίαν κηρύττων μὲν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, οἴκους δὲ θείους οἰκοδομῶν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον θεοῦ οἴκους κατασκευάζων καὶ ψυχαῖς πεινώσαις τὸν τῶν ἀγγέλων διανέμων ἄρτον». . . — Τὸ ἐπανορθωτικὸν «μᾶλλον» ἔχει σημασίαν ἐνταῦθα καὶ ἁρμόζει εἰς ὅλα τὰ σχετικὰ χωρία π. χ. ἐν 216α, «αὐτά τε τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη εἰς ἱεροὺς μεταποιήσας ναοὺς καὶ ἱερεῖς πάλιν ἐν τούτοις καταστησάμενος» (δηλ. ἐν Νικαίᾳ) καὶ 217β : οὕτω Πατρεῖς τῶν ἀποστολικῶν ἀπώναντο τεραστίαν. . .ἐντεῦθεν τὰς εἰδωλικὰς στήλας καὶ τὰ τεμένη τὸ πιστεῦσαν πλῆθος κατεαξαίτε (γρ. κατέαξέ τε) καὶ εἰς τὴν γῆν καταβέβληκε . . . καὶ αὐτὰς τὰς ἑλληνικὰς βίβλους πίστεως παρεχούσας πληροφορίαν τῷ πυρὶ παραδέδωκεν . . . τάδε (χρήματα) εἰς κατασκευὴν ἱεροῦ ἐπέτρεπεν ἀναλίσκειν, ὃς καὶ πολλῷ τῷ τάχει νεουργηθεὶς εἰς σύναξιν ἦν τῶν ἄρτι πεπιστευκότων». — Διελθὼν διὰ Μακεδονίας ἐξίκετο ἀπὸ Θεσσαλίας εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐστάθμευσεν εἰς Πάτρας, ὅπου καὶ ἱδρύσας τὴν ἐκκλησίαν καὶ πολυμερῶς θαυμα-

---

ἐπιστολαὶ τοῦ Αὐγάρου σ. 279—283 περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ (βλ. Γεωργ. μοναχὸν II, σ. 738—741 de Boor) καὶ τοῦτο αὖθις ὑπενθυμίζει τὴν ἐποχὴν τῶν εἰκονομάχων. Περὶ τῶν ἐν 'Εδέσσῃ Πράξεων τοῦ 'Ανδρέου βλ. Fragmenta histor. graec. τόμ. V. 2, Paris, 1872, ὑπὸ V. Langlois, σ. 328, 340, 361.

1. Οὐδὲν περὶ Σκυθίας λέγει, ὅπερ γράφει ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος καὶ Εὐσέβιος ἄρα τὸ ὑπόμνημα συνετάχθη πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ρώσων, οἵτινες, ὡς γνωστόν, προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου.

2. 'Υπόμν. σ. 217α'.

τουργήσας ὑπέστη τὸν σταυρικὸν θάνατον. — Σταυρικὸν τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρέου μόνον οὗτος ἀναφέρει. Χριστόφορος ὁ Μυτιληναῖος εἰς τὸ ἰαμβικὸν δίστιχον τοῦ Μηναίου καὶ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος. Ἐν τῇ ἐν Μασσαλίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Βίκτωρος σώζεται ἐν ἀργυρᾷ θήκῃ ὁ σταυρός, ἐφ᾽ οὗ προσηλώθη ὁ ἀπόστολος (Κοντογ. Ἐκκλ. ἱστορ. Α΄. σ. 71). — Κατὰ ταῦτα ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ὑπῆρξεν ὁ κῆρυξ τῆς ποντικῆς παραλίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Βόσπορου μέχρι τοῦ ἑτέρου, τῆς Βιθυνίας, Θρᾴκης καὶ Ἀχαΐας, ἐὰν δὲ κατὰ τὰς νεωτέρας πηγὰς προσθῶμεν καὶ τὴν Σκυθίαν, ὡς ἐλέγοντο τότε αἱ παρίστριαι χῶραι καὶ ἡ Οὐκρανία, τότε ***εἶναι ὁ συμπληρωτὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν.*** Ἀλλὰ κυρίως ***κέντρα τῆς ἀποστολικῆς αὐτοῦ δράσεως*** πλὴν τῶν Πατρῶν ὑπῆρξεν ἡ Σινώπη, ἔνθα πλὴν τῆς εἰκόνος, ἐφέροντο καὶ «καλοὶ λόγοι» ὅτι οὐ μικρὸν χρόνον συνδιέτριψε καὶ ὁ «σύγγονος» αὐτοῦ ***Πέτρος*** «μαρτύριον δὲ καὶ γάρ εἰσι καὶ νῦν αἱ τούτων καθέδραι τοῖς βουλομένοις ὁρώμεναι λίθου λευκοῦ πεποιημέναι, αἷς καθεζόμενοι τὸ γλυκὺ νάμα τῆς διδασκαλίας προέχεον»,[1] καὶ ἡ Νίκαια. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται «τοὺς ἐμφωλεύοντας δράκοντας τῇ σιδηρᾷ ῥάβδῳ, ᾗ ἐπεφέρετο, ἧς κατὰ τὸ ἄκρον σταυρὸς ἐπεπήγει, καταβάλλων καὶ θανατῶν».[2] Εἶναι λίαν περίεργον διὰ τὸ θαῦμα τοῦτο ἐκεῖνο, ὅπερ ***Γεώργιος μοναχός, ὁ Ἁμαρτωλὸς*** ἐπιλεγόμενος, ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ ἐξικνουμένῳ μέχρι τοῦ 842, ἀναφέρει περὶ ***Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως*** τοῦ περιπολοῦντος καὶ πανταχοῦ ποιοῦντος «δαιμονικὰ ἀποτελέσματα». καὶ δὴ ἐπὶ λέξει :

«Ἀπὸ Ῥώμης δὲ ἐλθὼν πρὸς τὸ Βυζάντιον (ἐπὶ ***Δομετιανοῦ*** αὐτοκράτορος) καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἐποίησε ταῦτα, φυγαδεύσας τὸ πλῆθος τῶν ὄφεων καὶ σκορπίων ἐκ τῆς πόλεως, ὥστε μὴ ἀδικεῖσθαι ὑπ᾽ αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους . . . ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς Ἀντιόχειαν παραγενόμενος δυσωπηθεὶς ἐποίησεν· τυραννούμενοι γὰρ οἱ Ἀντιοχεῖς ὑπὸ τῶν σκορπίων καὶ τῶν κωνώπων, ποιήσας χαλκοῦν σκορπίον καὶ χώσας αὐτὸν ἐν τῇ γῇ καὶ μικρὸν ἐπιστήσας ἐπάνω κίονα, προσέταξε καλάμους βαστάζειν τὸν λαὸν καὶ περιερχομένους ἐν τῇ πόλει κράζειν τοὺς καλάμους ἐπισείοντας : ἀκώνωπα τῇ πόλει. καὶ οὕτως ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς πόλεως οἵ τε σκορπίοι καὶ οἱ κώνωπες». Ἔτι περιεργότερα τὰ ἀκόλουθα ἱστορούμενα παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ εὐλαβεστάτου μοναχοῦ καὶ εἰς ἄκρον ζηλωτοῦ τῶν τῆς πίστεως καὶ δὴ ἐπικαλουμένου τὴν μαρτυρίαν ἐπισκόπου

1. Ὑπόμν. σ. 216α.
2. Αὐτ.

Ἀντιοχείας: «Περί οὗ μέντοι καὶ ὁ μέγας *Ἀναστάσιος* Θεουπόλεώς φησιν. *Ἀπολλωνίου* δὲ μέχρι νῦν ἔν τισι τόποις ἐνεργοῦσι τὰ ἀποτελέσματα ἱστάμενα τὰ μὲν εἰς ἀποτροπὴν ζώων τετραπόδων καὶ πετεινῶν βλάπτειν δυναμένων ἀνθρώπους, τὰ δὲ εἰς ἐποχὴν ῥευμάτων ποταμῶν ἀτάκτως φερομένων καὶ ἄλλα . . . ἀποτρόπαια ἵστανται».(¹) καὶ διαβεβαιοῦται ἀφελέστατα, ὅτι οὐ μόνον ἐν τῇ ζωῇ ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Ἀπολλωνίου* παραμένουσι ταῦτα! — Ὁ χρονογράφος οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Καίτοι τὰ περὶ τῶν πρώτων τῆς πίστεως μαρτύρων ἐν Βιθυνίᾳ ἐπὶ τῶν πρώτων διωγμῶν ἐξιστορεῖ, ὡς καὶ τὴν εἰς Πάτμον ἐξορίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (σ. 444). Τοῦτο ἐπικυροῖ ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὸ προκείμενον ὑπόμνημα, οὐχ ἧττον ἐγνώριζεν ὁ συντάκτης αὐτοῦ τὸ χρονικὸν τοῦ Γεωργίου Ἁμαρτωλοῦ καὶ ἐζήτησε νὰ μεταφέρῃ τὴν θαυματουργίαν τοῦ ἀγύρτου καὶ λαοπλάνου μάγου τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ! Ὁ Θεὸς ἂς μὲ συγχωρήσῃ διὰ τὴν τολμηρὰν ταύτην κριτικήν. Ἀλλ' ἔχω καὶ ἄλλα παραδείγματα νοθείας ἀσυγγνώστου εἰς βίους ἁγίων. Εἰς τὸν ἐν μεταφράσει ὑπὸ Ἀγαπίου τοῦ Κρητὸς ἐκδοθέντα βίον τοῦ Μεγ. Ἀντωνίου ἀναφέρεται τέρας τι, ὅπερ συνήντησεν εἰς τὰ βάθη τῆς ἐρήμου ὁ ὅσιος, ὅπερ εἶχε μορφὴν θηρίου καὶ φωνὴν ἀνθρώπου εἶδος σατύρου. Ὅταν κατὰ τὸ 1913 συγγράφων ἐν τῇ Σκήτῃ τῶν Καυσοκαλυβίων τὸν Κατάλογον τῶν χειρογράφων ἀνέγνων τὸ τοιοῦτον, ἔμεινα ἔκθαμβος καὶ εἶπον: ἰδοὺ ὁ πηθικάνθρωπος τοῦ Δαρβίνου. Ἀλλ' ὅταν παρετήρησα, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς βίος ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου συγγραφεὶς δὲν εἶχε τοιοῦτόν τι, περιειργάσθην καὶ ἀνεκάλυψα, ὅτι τὸ μυθογράφημα ἐκεῖνο ἐλήφθη κατὰ λέξιν ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ἐσχάτως ἐκδοὺς τὸν βίον τοῦτον τὶ φθέγγεται—.

Ἐκ τῶν πρώτων τοῦ βασ. *Κωνσταντίου* μελημάτων ἦν τὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μεγαλοπρεπῆ ναόν, νὰ κοσμήσῃ δι' ἀποστολικῶν λειψάνων, καὶ ὡς θησαυρὸς ἀνεκτίμητος μετὰ τὴν ἀνακομιδὴν *Λουκᾶ* καὶ *Τιμοθέου* κατετέθησαν καὶ τὰ τοῦ ἀποστόλου *Ἀνδρέου* «αὐτῶν πρώτων ἀνελομένων ὑπὸ *Κωνσταντίου*,(²) ἵνα τοὺς ὑπὲρ ἑνὸς κηρύγματος καὶ σφαγῆς ἀγωνισαμένους εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑποδέχοιτο τάφος. Κεῖνται τοιγαροῦν ἐν τῷ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐπωνύμῳ ναῷ, οὐκ ἐν γωνίᾳ, οὐκ ἐν παραβύστῳ, οὐκ ἐκτὸς εἴ τινι χωρίῳ, ἀλλὰ μέσον αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου, καλοὶ καλὴν λαχόντες τὴν κατοι-

1. Ἔκδ. de Boor II, 444—5, Λειψία 1904.
2. Τὸ Μην. ἔχει: αὐτῶν ἐρώτων ἀνελομένων τοῦ Κωνσταντίου (φρίκη!).

κίαν».(1) — Οὕτω τό τε Ὑπόμνημα καὶ ὁ Σωκράτης (Ἐκκλ. ἱστορ.) ὁ Σάρδεων ἔχει καὶ τὸν Ματθίαν (ἡ κατάθεσις 9 αὐγ.) ὁ δὲ Συναξαριστὴς εἰς τὴν κα' Ἰουνίου γράφει: «ἡ κατάθεσις τῶν λειψάνων καὶ περιβολαίων τῶν ἁγίων ἀποστόλων Λουκᾶ, Ἀνδρέου καὶ Θωμᾶ, τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου καὶ τοῦ μάρτυρος Λαζάρου». σ. 215. Ἡ διαφορὰ αὕτη προέρχεται, διότι τῷ 550 μετὰ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ναοῦ ἐγένετο καὶ δευτέρα κατάθεσις (Ὀρθοδ. Δ', σ. 239)—Ὁ ***Κωνστάντιος*** λοιπὸν μετὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν εἰδωλικῶν ναῶν οὕτως ἔγνω νὰ δωροφορήσῃ τῶν ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοῦ Πατρὸς δομηθέντα ναόν, ἐφ' ᾧ, ἀφοῦ ἔφερεν ἐξ Ἐφέσου τὸ τοῦ ***Τιμοθέου*** καὶ ἐκ Θηβῶν τὸ τοῦ ***Λουκᾶ,*** ἀπέστελεν εἰς Πάτρας τὸν δοῦκα ***Ἀρτέμιον.***(2) Ἀλλ' οἱ Πατρεῖς οὐδόλως ἠθέλησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν βασιλικὴν διαταγὴν καὶ νὰ παραδώσωσι τὸ ἱερὸν σκῆνος. «Εἶχον μὲν γὰρ ἐκεῖνο Πατρεῖς ἐπὶ πολὺ τιμώμενον, καὶ πολλαῖς θαυμάτων δωρεαῖς τῆς ξενοδοχίας αὐτοὺς ἀμειβόμενον».(3) Καὶ πράγματι ποσάκις δὲν ἔσωσεν ὁ ἅγιος διὰ θαύματος τὴν πόλιν; Ἡ ἱστορία ἀναφέρει καὶ ἐξαίρει δύο περιπτώσεις καθ' ἃς ἀπέκρουσεν οὗτος τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους τῶν Σλάβων καὶ τῶν Ἀράβων τὴν πολιορκίαν (βλ. ***Ζερλέντου,*** Μηλιγγοὶ καὶ Ἐζερῖται Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, Ἑρμούπολις, 1922, σ. 3). Οὔτε τὰ δῶρα, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ ἔπεισαν αὐτούς· διὸ καὶ πρέσβυν ἀποστέλλουσι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' οὗτος εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτῶν ἔμεινεν ἀνένδοτος καὶ διακελεύεται τῷ ***Ἀρτεμίῳ,*** ἵνα φέρῃ τὸ λείψανον, καὶ πρὸς ἀνταμοιβὴν εἰς τοὺς Πατρεῖς κατασκεύασε τὸ ὑδραγωγεῖον.

Οὕτω τὴν 26 Μαΐου τοῦ ἔτους 353 ἡ πόλις ὑπεδέξατο τὸν πολιοῦχον ἀπόστολον μετὰ μεγάλων τιμῶν.(4) Ἀλλ' οἱ Πατρεῖς πιθανῶς ἐπὶ ***Βασιλείου Μακεδόνος*** κατώρθωσαν διὰ τῆς περιφήμου

---

1. Ὑπόμν. σ. 218β'.

2. Οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ ὡς μεγαλομάρτυς καὶ θαυματουργὸς ἐγένετο πολιοῦχος καὶ αὐτὸς τῆς βασιλευούσης, ἔνθα κατετέθη, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Προδρόμου τῆς Πέτρας, τὸ τίμιον, πηγὴ τεραστίων καὶ παντοειδῶν ἰάσεων· ὅθεν καὶ ἄπειρος κόσμος συνέρρεεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς (βλ. Κεραμέως Varia graeca sacra, Πετρούπολις 1909, σ. 1—79).

3. Ὑπόμν. σ. 218β'.

4. Στεφ. Θωμοπούλου, Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας, Ἀθῆναι 1894 σ. 39ἑ. κατ' ἔκτασιν. βλ. Φιλοστόργιον «Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῆς ἐξ Ἀχαΐας μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου» ἐν Migne Patr. gr. 65 στ. 431ἑ. καὶ Εὐάγριον, Ἐκκλ. ἱστορ. Β', 31, (αὐτ. τόμ. 86, στ. 27—57). Ὁ Βυζάντιος (Κωνσταντινούπολις, τόμ. Α', σ. 394) τὴν ἀνακομιδὴν ὁρίζει τῇ 3 Μαρτίου 357.

Δαντηλίδος ν' ἀνακτήσωνται τὸ τιμαλφὲς κειμήλιον καὶ ἐντεῦθεν κατὰ σωζομένην διήγησιν: «Ἡ ἐκ Πατρῶν εἰς Ρώμην ἀνακομιδὴ τῆς κάρας τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου», ὑπὸ τοῦ δεσπότου τῆς Σπάρτης ***Θωμᾶ*** τῷ 1460 προσενεχθείσης τῷ πάπᾳ ***Πίῳ*** Β'. Ταύτην οὗτος ἐπισήμως παραλαβὼν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ***Βησσαρίωνος*** κατέθετο ἐν τῷ ναῷ Sant Andrea della Valle, καὶ ἡ σκηνὴ ἀπεικονίζεται ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ποντίφηκος, τὸ δὲ σῶμα ἐπὶ Λατινοκρατίας τῷ 1210 ὁ λεγάτος καρδινάλιος Πέτρος παρεχώρησε τῷ ἐν Ἀμάλφῃ τῆς Ἰταλίας καθεδρικῷ ναῷ. Ἀλλὰ καὶ μονὴ ἐπίσημος τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου ὑπῆρχεν ἐν Ρώμῃ, ὅπου ἐμόνασε καὶ ἡγουμένευσεν ὁ ἅγιος ***Γρηγόριος*** πάπας ὁ διάλογος. (βλ. ***Φώτιον*** Βιβλιοθ. 252, Migne, 104, στ. 96Δ). —Σπ. Λάμπρου Ν. Ἑλλην. Ζ', 1913, σ. 33—80, (βλ καὶ τὸ σημείωμα ἐν Ἐπετ. ἑταιρ. βυζ. σπουδ. ΙΑ', σ. 13—14 καὶ Ἐκκλ. Φάρον ΙΓ', 1914, σ. 400 μετεκομίσθη τῷ 1204. Κατὰ τὸν Σάρδεων Γερμανὸν εἶχεν ἀφήσει τὴν κάραν ἐν Πάτραις ὁ Κωνστάντιος ἔνθ' ἀνωτ. 327. Ἐν τῇ «Ἑλληνικῇ ἐπιθεωρήσει» (Ἀθῆναι 1915) ἐδημοσίευσα ἔγγραφον περὶ κάρας τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου, ἣν οἱ Βατοπεδινοὶ ἐκόμιζον εἰς Κρήτην. Ἐν Λαύρᾳ καὶ Δοχειαρίῳ (ἴσως τεμάχια τῆς κάρας). Ὁ καθ. κ. Κ. Γ. Δυοβουνιώτης εἰς σπουδαῖον ἄρθρον ἐν τῷ Ἱ. συνδέσμῳ ἐπὶ τῇ «μνήμῃ τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου». (Ἔτ. Θ', 1905, ἀρ. σ. 313). Περὶ τοῦ ἁγίου λειψάνου γράφει τὰς γερμανικὰς ἀντιγράφων πηγάς: «Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη τοῦ Κωνσταντίου ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῆς ἐσφαλμένης παραδόσεως τῆς ἐπικρατούσης τότε, καθ' ἣν ὁ Ἀνδρέας εἶχε κηρύξει ἐν Κ)πόλει καὶ χειροτονήσει τὸν πρῶτον αὐτῆς ἐπίσκοπον Στάχυν». Καὶ τότε οὔτε ἐν Πάτραις ἐκήρυξε, οὔτε πουθενά! καὶ ἀμέσως κατωτέρω οἱονεὶ ἐπιρρωνύων τὴν γνώμην αὐτοῦ παρενείρει ὡς ἀξιοσημείωτον τοῦ Χρυσοστόμου τὴν περικοπήν. «τὰ δὲ ὀστᾶ τῶν ἀποστόλων οὐδὲ ἴσμεν πολλῶν ὅπου κεῖνται· Πέτρου μὲν γὰρ καὶ Παύλου καὶ Θωμᾶ καὶ Ἰωάννου δῆλοι οἱ τάφοι, τῶν δ' ἄλλων τοσούτων ὄντων οὐδαμοῦ γνώριμοι γεγόνασι». (Ὁμιλ. 26 ἐν τῇ πρὸς Ἑβρ. ἐπιστ.) αὐτ. σ. 4 ἀλλὰ δὲν νομίζει ὁ ἱστοριοδίφης καθηγητὴς, ὅτι θὰ ἐκόμιζε «γλαῦκας Ἀθήναζε» ὁ θεῖος πατὴρ, ἐὰν ὑπεδείκνυε καὶ τὸν πρὸ ποδῶν κείμενον λείψανον τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου;—

Ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ μέχρι τοῦ 1937(ὅτε ἀπεδήμησεν ὁ γράφων)(1) ἐσώζετο τεμάχιον τοῦ ἱεροῦ λειψάνου. Δὲν γνωρίζω ποῦ εὗρεν ὁ Σάρδεων Γερμανὸς ὅτι τὸ λείψανον ἀπήχθη εἰς Ἀμάλφην, ἀλλ' ἀντι-

1. Τὸ κιβώτιον περιγράφει καὶ ὁ κ. Γ. Σωτηρίου (Κειμήλια τοῦ οἰκουμ. Πατριαρχείου Ἀθῆναι 1938, σ. 12.)

φάσκει πρὸς τὸ ἑξῆς γεγονός. Ἡ πρωτοβεστιαρία ***Θεοδώρα Ραούλαινα,*** θυγάτηρ ***Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ,*** ἀνήγειρε μονὴν τοῦ ἀποστόλου ***Ἀνδρέου,*** εἰς ἣν ὁ ***Μάξιμος Πλανούδης*** ἔπλεξεν εἰς στίχους ἡρωελεγείους ἐπιγράμματα. Ἐν τῷ πρώτῳ λέγει, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου*** ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ἦν κατακείμενον ἐκεῖ :

Πειθομένη σε δόμοισιν ἐν οὐρανίοισιν ἀληθῶς
ψυχῇ ναιετάειν ***Ἀνδρέα,*** κλεινότατε,
καὶ τῷ σώματι σεῖο νεὰν ἐδομήσατο τόν δε
κάλλεσιν οὐρανίοις ἐν χθονὶ λαμπόμενον
ἡ πάσαις ἐνὶ θηλυτέρῃσι σοφὴ Θεοδώρα κτλ.(¹)

Διὰ τοσαύτης εὐλαβείας καὶ τιμῆς περιεβάλλετο ὁ πρωτόκλητος ἐν Βυζαντίῳ ὡς πολιοῦχος — Ἐξ ἔθους παλαιγενοῦς ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου προσφέρονται ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐγκρίδες ἢ λαλάγγια, (τὰ βαρβαροφώνως ὡς λουκουμάδες ἀκουόμενα) βλωμοὶ μελισταγεῖς ἐν τῷ Πατριαρχικῷ τοπικῷ ὡς ἐξιστορεῖ καὶ ὁ πολὺς Εὐγένιος ἐν τῷ ἐγκωμιαστικῷ λόγῳ «διέκριναν τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν (διὰ ἑορτὴν) ἀπὸ τὰ ὀψάρια, ὅπου ἀπληστότερα ἔτρωγαν, καὶ ἀπὸ τὰ μελίστακτα κολλύρια, ὅπου κατὰ συνήθειαν ἐπικρατήσασαν εἰς τροφὴν ἐγεύοντο» (Συλλογὴ συγγραμμάτων ἀνεκδότων Βουλγάρεως ὑπὸ Γ. Αἰνιᾶνος Α΄, σ. 85), Ἀλλὰ τοιαῦτα καρυκεύματα οἱ ἁπανταχοῦ Ἕλληνες κατὰ τὰ γενέθλια παρασκευάζουσιν. Ὥστε ἡ ἑορτὴ τοῦ πρωτοκλήτου ἐθεωρήθη καὶ πάνυ δικαίως ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων. — Ἀφοῦ ὁ μὲν ***Πέτρος*** κατέλαβε τὴν Ρώμην, ὁ Παῦλος τὰ ἔθνη, εὐλόγως τε καὶ πρεπόντιος τὴν νέαν Ρώμην ἐκληρώσατο ὁ ***Ἀνδρέας.*** Ὀφειλετικὴ δὲ πάντως ἦν ἡ τιμὴ αὕτη καὶ ἱερὰ ὑποχρέωσις ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν μαθητήν, ὅστις ἀκούσας ὅτι Ἕλληνες ἐζήτουν τὸν διδάσκαλον ἔσπευσε μετὰ τοῦ ***Φιλίππου*** ν' ἀναγγείλῃ αὐτοὺς πρὸς αὐτόν. Ὁ Ἰησοῦς, μέλλων μετ' ὀλίγον νὰ πέσῃ ὅπως ὁ σπόρος εἰς τὴν γῆν, ἵν' ἀποδῶ πολύχουν τὸν στάχυν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἥτις διὰ τῶν Ἑλλήνων ἔμελλε νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, ἀνεφώνησεν ὅταν τοὺς Ἕλληνας εἶδεν : «Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»!(²)

Ὁ ἀπόστολος οὗτος δὲν ἐλησμόνησε τοὺς Ἕλληνας. ἐζήτησε

---

1. Νικηφ. Γρηγορᾶ, Ῥωμ. ἱστορ. ΙΙ, σ. 1184 Βόννης. Ἡ μονὴ ἣν ἀναφέρει ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Γλυκὺς τῷ 1315 (ἐν Acta patr. I, 13) τὸν ἡγούμενον Θεοδόσιον «ὃς διέπων ἤδη τὰ τῆς ἐνταῦθα σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου», εἶναι ἄλλη ἄγνωστόν που κειμένη.

2. Ἰωάνν. ιβ΄. 23.

διὰ τῶν ὑπερανθρώπων ἀγώνων αὐτοῦ, διὰ τῆς σαγήνης τοῦ λόγου νὰ φέρῃ εἰς θεογνωσίαν, ἐπιστοποίησε τὰ φιλελληνικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα διὰ τοῦ σκληροῦ μαρτυρικοῦ τέλους, ὅπερ ὑπέστη χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ τὸν σπόρον τῆς ἀληθείας διεσκόρπισεν. Ἀλλὰ καί τι πλέον τούτου. Αἱ ἀλλεπάλληλοι διαπόντιοι αὐτοῦ πορεῖαι οὐδέν' ἄλλον ἐνεῖχον σκοπόν, εἰ μὴ νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ ὅρια τοῦ πατριαρχικοῦ κλίματος, ὥστε, εἰ δυνατόν, νὰ μὴ ὑπολειφθῇ ἐκτὸς αὐτῶν οὐδεὶς Ἕλλην, ὅσοι τὰς περὶ τὴν παραλιακὴν τοῦ Εὐξείνου ζώνην ἀπὸ τῆς Κολχίδος καὶ Χερσῶνος μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴστρου ἀποικίας εἶχον καὶ πέραν τούτου.

—Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ Ρωσικὴ ἐκκλησία μέχρι τοῦ Μ. Πέτρου εἶχε τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον «ὁ αὐτὸς ἀπόστολος (Ἀνδρέας) ἐγκαθίδρυσε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον Στάχυν καὶ οὕτως ὡσεὶ ἐνεπίστευεν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐν πνεύματι προγνώσεως τὴν ἐκτεταμένην χώραν εἰς ἥν οὗτος ἐκήρυξε τὸν Χριστόν. Ἐντεῦθεν ὁ ἀδιάσπαστος δεσμὸς τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐξάρτησις τῶν Ρώσων μητροπολιτῶν ἐπὶ ἕξ αἰῶνας ἐκ τοῦ πατρ. θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄχρις οὗ τῇ συγκαταθέσει τούτου ἔλαβεν ἡ Ρωσ. ἐκκλησία καὶ αὐθύπαρκτον εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἰδίων αὐτῆς πρωθιεραρχῶν «Ἱστορ. τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας κτλ. μεθερμηνευθεῖσα . . . ὑπὸ Θ. Βαλλιάνου, Ἀθῆναι 1851, σ. 5. Κατὰ τὸν Δοξαπατρῆν (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 296). «Νῦν οὖν κατέχει ὁ θεοφρούρητος θρόνος Κ)πόλεως: ὃν ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας ἐνίδρυσε πρῶτος ἐπίσκοπον ἐν αὐτῷ καταστήσας τῆς πόλεως ἔτι Βυζαντίου οὔσης μέρος οὐκ ὀλίγον τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας: τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους . . . καὶ Χερσῶνος καὶ Χαζαρίας, Γοτθίας τε καὶ Ἀβασγίας καὶ Ἰβηρίας καὶ Ἀλανίας· καὶ γάρ μητροπολῖται στέλλονται ἐν αὐταῖς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ παρίστριοι πόλεις αὐτῷ ὑπόκεινται . . . καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ρωσίαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου . . . στέλλεται μητροπολίτης».—Ὄντως ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος περιεθρίγκωσε πάντας αὐτούς τε τοὺς ἄλλους ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης περὶ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἀκτινοβολήσῃ τὸ φῶς τῆς νέας χάριτος, διὰ νὰ στερεωθῇ ἡ πίστις καὶ νὰ λάμψῃ ἡ δόξα τοῦ Κυρίου. Ταῦτα βλέπει τις εἰς τὸ βιβλιάριον τοῦ Φιλοπολίτου Ἀναστ. Μιχαήλ: «Νύκτα καὶ ἡμέρα Ρωσίας. Ἱστορία ..περὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξον πίστιν...» Μόσχα, 1796. (βλ. σ. 22 ἑ.) Περὶ ἐπιτοπίου ὅμως παρουσίας τοῦ ἀποστόλου ἀμφιβάλλουσι καὶ Ρῶσοι ἱστορικοὶ ὡς ὁ Sedelnikof κ. ἄ. (βλ. Γ. Παπαμιχαήλ, «Μάξιμος Γραικός», Ἀθῆναι 1950, σ. 295, 524).

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις ἐξετέθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνησιωτέρας

παραδόσεως δηλ. τοῦ ὑπομνήματος τοῦ λογοθέτου ***Συμεὼν Μεταφραστοῦ,*** οὗτινος ὅσον ἦν μέγα τὸ ἀξίωμα τόσον καὶ τὸ κῦρος ὡς συναξαριστοῦ. Οὗτος ἔχων ὑπ' ὄψιν πάσας τὰς πηγὰς ἐξεκάθηρε καὶ συνεπλήρωσε τὸν βίον τοῦ πρωτοκλήτου κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν ἐν Βυζαντίῳ ἐκδοχήν. Τὰ κατ' αὐτὸν ἦσαν τόσῳ γνωστὰ ἐνταῦθα, ὅπου ἡ σεβασμία μνήμη ἐπανηγυρίζετο μεγαλοπρεπῶς, ὥστε τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου ἡ παραποίησις οὔτε εὐχερὴς ἦν οὔτε δὲ καὶ λυσιτελὴς καὶ εὐπρόσδεκτος ἐν τῷ ἀνωτάτῳ ἐκκλησιαστ. κέντρῳ. Ἤδη ὁ ἀπόστολος ***Ἀνδρέας*** πρὸ πολλοῦ ἦν ἀνεγνωρισμένος ὡς πολιοῦχος πλὴν τῆς βασιλευούσης ἐν Πάτραις, Σινώπῃ, Ἀμισῷ, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐν Ῥωσίᾳ. Τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ὑπῆρξεν εἰς ἄκρον τελεσφόρον, ὡς ἀποδεικνύει ἡ εὐρεῖα διάδοσις τῆς χριστιαν. πίστεως ἐν ταῖς χώραις καὶ ἡ σύστασις ὠργανωμένων ἐκκλησιῶν, αἵτινες ἀνέδειξαν ἀπὸ τῶν πρώτων διωγμῶν πολυπληθεῖς μάρτυρας, οὓς γεραίρει νῦν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. Λοιπὸν ***ὁ ἀρνούμενος τὰ πραγματικὰ ταῦτα γεγονότα, ἀρνεῖται αὐτὴν ταύτην τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου!*** Λυποῦμαι πολὺ διότι καὶ ἐνταῦθα εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ ***Γεδεών.*** Οὗτος δὲν παρῆλθε δεκαετία ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Πατριαρχικῶν πινάκων, ὅπου ἐκθύμως ὑπεραμύνεται τῶν ἀνωτέρω, καὶ οἱονεὶ μεταμελούμενος γράφει: «ἀλλ' ὁπωσδήποτε κατὰ τὸν Β΄ αἰῶνα ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις (προάστεια Κ/πόλεως) ὑπῆρχον χριστιανοί, ***μηδαμῶς ἀποδειχθέντος εἰσέτι, ὅτι ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας ἐκήρυξεν ἐν Βυζαντίῳ,*** καθὼς ἡ παράδοσις λέγει....».

—«Ἔγγραφα, λίθοι καὶ κεράμια». Κ)πολις, 1892, σ. ρξ΄. Ὁ αὐτὸς τῆς Βιθυνίας θεωρεῖ προγενέστερον τὸν χριστιανισμὸν «ἤδη ἀπὸ τοῦ Α΄. αἰῶνος εἶχεν ἡ Βιθυνία χριστιανικοὺς ναοὺς καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ πρωτόκλητος τῶν ἀποστόλων Ἀ ν δ ρ έ α ς ἐκήρυξεν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῆς» αὐτ. σ. 34. Ὁ δὲ Βασίλειος Νικαίας (ἀπέθ. οἰκουμ. πατριάρχης) γράφει: «εἴτε δὲ πρωτόκλητος Ἀ ν δ ρ έ α ς, εἴτε ἄλλος ἀπόστολος ἢ μαθητὴς ἀποστόλων ἐκήρυξεν ἐν αὐτῇ, βέβαιον μένει, ὅτι λίαν ἐνωρὶς ἐνεκολπώθη ἡ (Νίκαια) τὸν χριστιανισμὸν καὶ κατέστη κέντρον ἐπίσημον ἐκκλησιαστ. ζωῆς ἀναλόγως καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς περιωπήν». (Ὁ ἐν Νικαίᾳ ναὸς τῆς Θεοτόκου Κ)πολις 1912, σ. 5—.

Ἐν τῇ ἀκαδημεικῇ ἀνακοινώσει ἀποκαλεῖ «μυθολόγους» τοὺς ὀρθοφρονοῦντας καὶ «ἀμμοθέμεθλον τὸ συμπέρασμα» (σ. 4). Ἀλλ' ἐρωτῶ. τότε, πῶς ἀνέθορεν ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ Νικαίᾳ, ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ Νικομηδείᾳ τὸ ἀπειράριθμον τῶν μαρτύρων πλῆθος κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ ***Δομετιανοῦ*** καὶ ἑξῆς διωγμούς; Πῶς ἐν μέσῳ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου συνῆλθον αἱ δύο πρῶται οἰκουμενικαὶ σύνοδοι; καὶ ποῦ

εὑρέθησαν οἱ μεγαλοπρεπεῖς ἐκεῖνοι καὶ κολοσσιαῖοι ναοί, ἐν οἷς οἱ θεόπνευστοι συνεδρίαζον πατέρες ;

—«Εἷς δ' εὐκτήριος οἶκος περιέλαβε Σύρους καὶ Κύλικας, Φοίνικας, Ἄραβας, Παλαιστίνους, Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, Μεσοποταμίτας, Σκύθας, Ποντίους, Γαλάτας, Παμφυλίους, Καππάδοκας, Ἀσιανούς, Φρύγας Θρᾷκας, Μακεδόνας, Ἀχαιούς, Ἠπειρώτας, Ἱσπανοὺς» (Φωκυλίδης, Ἡ ἐν Νικαίᾳ α.' οἰκ. σύνοδος, σ. 38. Ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν θρακικὴν παραλίαν διεδόθη καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ ἐν Τρωάδι καὶ δὴ ἐν τῇ πόλει Ἄσσῳ κατὰ τὴν β.' περιοδείαν. (Πράξ. 20, 5 καὶ 13) ἐπικυροῖ τὰ λεγόμενα. Ὁ λαμπρὸς τῆς θρακ. ἱστορίας ἐρευνητὴς Γ. Λαμπουσιάδης εἰς τὸ παρ' ἐμοὶ ἀποκείμενον χειρόγραφον «Ἐκκλησία Ἡρακλείας» γράφει : «Ὁπωσδήποτε τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη ἐνταῦθα πρωϊμώτατα, καθὼς καὶ εἰς τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς Θράκης, ἀφοῦ κατὰ τὸν α.' αἰῶνα ἀπαντῶσιν ἐκκλησίαι οὐ μόνον εἰς τὰς παραλίους πόλεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μεσογείους, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν Βερρόην (Ἐσκὶ—Ζαγορὰ) καὶ ἄλλας, ἔνθα κατὰ τὸν ἐκκλησιαστ. συγγραφέα Δωρόθεον τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυξαν οἱ ὑπὸ τοῦ πρωτοκλήτου πεμφθέντες ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα Ἐπαφρότιδος καὶ Κάπρος (γρ. Κάρπος). Ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, αἵτινες ἐξεστράτευον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης καὶ οἱ παρακολουθοῦντες αὐτὰς ἔμποροι, εἶναι οἱ τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ χριστιανισμοῦ διαδώσαντες εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων» (φ. 1β).

Πάντες οἴδασιν, ὅτι ὁ ***Μ. Κωνσταντῖνος*** καταλιπὼν τὴν Ρώμην, ἧς οἱ κάτοικοι μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος ὑπερημμύνοντο τῆς θρησκείας τῶν εἰδώλων, ἐξελέξατο τὴν Θράκην, διότι ἐκεῖ ἐπλεόναζον οἱ ὀπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας, ὅπου ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου τόσον βαθέως εἶχε ριζοβολήσει καὶ ἀποδώσει τοὺς ἀγλαοὺς ἐκείνους καρπούς. Ἐνταῦθα ἵδρυσεν οὗτος τὴν περίπυστον πρωτεύουσαν οὐχὶ πλέον τοῦ ρωμαϊκοῦ, ἀλλὰ τοῦ χριστιανικοῦ κράτους, οὐχὶ βεβαίως ἐν μέσῳ εἰδολωλατρῶν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Χριστοῦ.

5. Ὁ δεύτερος βιογράφος τοῦ πρωτοκλήτου Ἐπιφάνιος ὁ Ἁγιοπολίτης.[1] Αἱ πρὸς πρῶτον διαφοραί. Ὁ Πέτρος ἐν τῇ Δύσει καὶ ὁ Ἀνδρέας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὑπομνημάτιον περὶ Ἀργυρουπόλεως καὶ τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ὁ μετὰ τὸν ***Μεταφραστὴν*** ἄξιος λόγου συναξαριστὴς οὗτος δὲν

1. «Ἐπιφανίου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πρά-

εἶναι ἁπλοῦς τις βιογράφος τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἀλλ' ἀποτελεῖ φαινόμενον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένετο καὶ περιηγητής· ὅθεν ἀρχόμενος γράφει: «τῶν δὲ μακαρίων ἀποστόλων οὐδεὶς βίους ἀνεγράψατο αἰσίως· ἔδοξε κἀμοὶ ποθοῦντι καὶ ζητοῦντι ὧδε κακεῖσε, ἐρευνῆσαι καὶ ἐκλέξασθαι παρὰ αὐτοπτῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν τὰ περὶ τούτων ἀπό τε **Κλήμεντος** Ῥώμης καὶ **Εὐαγρίου** Σικελοῦ καὶ **Ἐπιφανίου** Κύπρου· λέγει γὰρ ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν, ὅτι ὡς οἱ πρὸ ἐμοῦ **παρέδωκαν ἡμῖν**· δῆλον ὅτι ἀγράφως καὶ ἐξ ἱστοριογράφων ἀποκρύφων καὶ ἐγκωμιαστῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ **καὶ ἐξ ἄλλων παρόδων**».(¹) Αἱ «πάροδοι» εἶναι αἱ περιοδεῖαι, ἃς ὁ **Ἐπιφάνιος** σύνοδον ἔχων τὸν **Ἰάκωβον** μοναχὸν ἐκκινήσας ἐκ Παλαιστίνης (ὅθεν λέγεται Ἱεροσολυμίτης καὶ Ἁγιοπολίτης) ἐπεχείρησεν, ἵνα καθορίσῃ τὰ μέρη, ὅπου ὁ ἀπόστολος ἐκήρυξε καὶ ἀκούσῃ τὰς παραδόσεις: «Καὶ ἦλθεν εἰς Βόσπορον, πόλιν πέραν τοῦ Πόντου, εἰς ἣν καὶ ἡμεῖς ἐφθάσαμεν...."Εδειξαν δὲ ἡμῖν λάρνακα ἐπιγραφὴν ἔχουσαν **Σίμωνος** ἀποστόλου εἰς θεμέλια κεχωσμένην ναοῦ **ἁγίων Ἀποστόλων** πάνυ μεγάλου, ἔχουσαν λείψανα, καὶ ἔδωκαν ἡμῖν ἐξ αὐτῶν. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τάφος εἰς Νίκοψιν(²) τῆς Ζηκχίας ἐπιγραφὴν ἔχων **Σίμωνος Κανανίτου** καὶ αὐτὸς ἔχων λείψανα. Ὁ δὲ **Ἀνδρέας** ἀπὸ Βοσπόρου κατῆλθεν εἰς Θευδέσιαν(³) τὴν πόλιν, πολύανδρον καὶ φιλόσοφον ἔχουσαν βασιλέα **Σαυρομάτην**. Ἡ δὲ Θευδέσια σήμερον οὐδὲ ἴχνος ἀνθρώπου ἐν αὐτῇ ἔχει»(⁴). Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀναφέρονται, προσδιορίζονται καὶ συμπληροῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ **Μεταφραστοῦ** συντόμως εἰρημένα καὶ

ξεων καὶ τέλους τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου καὶ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέου», Migne, Patr. graec. τόμ. 120, στ. 216—260 ἐκ τῆς ἐκδόσεως Ἰω. Ἀλουϊσίου Mingarellius 1774. Ἄλλη ὑπὸ Ἀλβέρτου Dressel ἐν Παρισίοις, 1843, σ. 45—82. Εἶναι περίεργος ἡ παρὰ Migne χρονολογία 1015, ἐνῶ ἐξ ἄλλων εἶναι γνωστὸς ὡς γράψας τὸ ὁδοιπορικὸν τῆς ἁγίας πόλεως πρὸ τοῦ 820. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ βίος τοῦ Ἀνδρέου ἐγράφη μετὰ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Μεταφραστοῦ.

1. Migne, 120, στ. 216 καὶ 221Β «Τοῦ δὲ ἁγίου Ἐπιφανίου.... λέγοντος ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχειν τὸν μακάριον.... Ἀνδρέαν διδάξαι Σκύθας «⟨Κολ⟩σογδιανοὺς καὶ Γορσινοὺς ἐν Σεβαστουπόλει τῇ μεγάλῃ... ταῦτα ἡμεῖς ἐπὶ χεῖρας ἔχοντες τὰ ὑπομνήματα....».

2. Νίκοψις δὲν ὑπάρχει παρὰ Μεταφρ. βλ. πόσον συντόμως λέγει ταῦτα οὗτος ἐν σ 217α.

3. Ταῦτα ἐλλείπουσι παρὰ Μεταφρ. Ἡ Θευδέσια εἶναι ἡ Θεοδοσία ἢ Θεοδοσιούπολις τῆς Χερσῶνος.

4. Αὐτ. σ. 244Β.

προστίθενται καὶ ἄλλα, ἅπερ ἐκεῖνος παρέλειπεν. Ἡ δὲ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου ἐκτίθεται ἐκτενέστερον διὰ παρεκβάσεων ἠνθολογημένων ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς(1). Περὶ τοῦ ***Ἀνδρέου*** «οὐδὲ τῇ ἡλικίᾳ (ἀνάστημα) ἦν μικρός, ἀλλὰ καὶ μέγας, μικρὸν δὲ κεκυφώς, ἐπίρρινος, κάτοφρυς»(2). Μαθηταί: ***Θαδδαῖος*** καὶ ***Ματθίας, Τυχικὸς*** καὶ ***Ἄσταχυς, Εὐώδιος*** καὶ ***Σίμων, Ἀγαπητὸς*** καὶ ***Δομέτιος***(3). Πρὸς τούτοις καὶ ὁ ***Αὔγαρος***(4). Ἐν Νικαίᾳ ἐχειροτόνησε πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ***Δρακόντιον*** ἐπίσκοπον, ὅστις ἐμαρτύρησε τὴν 12 Μαΐου(5). Ἐν Νικομηδείᾳ τὸν ***Τυχικόν***(6). Ναοὶ ὀνομάζονται ὡς ἱδρυθέντες ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου εἰς Ἀμισὸν τῆς Θεοκόκου(7) ὡς καὶ εἰς Νίκαιαν(8) καὶ Βυζάντιον (9) Νέαι χῶραι τοῦ κηρύγματος ἐλλείπουσαι παρὰ τῷ ***Μεταφραστῇ*** ἡ Ἰβηρία(10), ὅθεν κατηυθύνθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὸ Πάσχα, Λαοδίκεια, Φρυγία Πακατιανή.(11)

Ἐκ τῆς Νεοκαισαρείας ἀνῆλθεν, λέγει, ὁ ἀπόστολος εἰς Ἀμουσάτον (=Σαμόσατον) πόλιν τῆς παραθαλασσίας μεγάλην(12) καὶ εἶτα ἔρχονται αἱ πόλεις καὶ χῶραι: Σαλανία, Φοῦστα τῆς Σουσανίας (ἐν τῇ Κολχίδι,(13) Ἀβασγία (ἢ Λαζικὴ ἢ Ἀλβανία),(14) ἡ Σουγδαία(15) καὶ ἡ Ὀδυσσούπολις εἰς τὴν Μυσίαν.(16) Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ λεγόμενον περὶ Ἀμισοῦ «πόλις τοῦ Πόντου ἐν τοῖς λεγομένοις Σκύθαις».(17) Ἐπὶ πλέον φέρεται κηρύξας ὁ ἀπόστολος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς

1. Βλέπ. στ. 224—8, 233—8.
2. Αὐτ. 227—8.
3 Αὐτ. στ. 225C.
4. Αὐτ. στ. 241D.
5. Αὐτ. σ. 245B. Ταῦτα ἤκουσε, λέγει, παρὰ κληρικῶν τῆς Μεγ. ἐκκλησίας. Εἰς τὸ Μηνολόγιον Δρακόντιος οὐχ εὕρηται.
6. Αὐτ. στ. 240C. Παρὰ Δωροθέῳ οὗτος ἐπίσκοπος Κολοφῶνος μετὰ Σωσθένην γενόμενος.
7. Αὐτ. στ. 228C.
8. Αὐτ. στ. 240B.
9. Αὐτ. στ. 244B.
10. Αὐτ. στ. 229A, 241Δ.
11. Αὐτ. στ. 229B. γρ. Καπατιανή.
12. Αὐτ. στ. 241C.
13. Αὐτ. 224D.
14. Αὐτ. στ. 241D. Κατὰ τὸ Σύνταγμ. Χρυσάνθου ἦν μητρόπολις σ. 92.
15. Αὐτ. στ. 244D.
16. Αὐτ. 229B.
17. Αὐτ. 220A.

Συρίας καὶ Τυάνοις.(1) Ἐν Χαλκηδόνι παραγενόμενος ἀνέστησε τὸν **Κάλλιστον** πληγέντα ὑπὸ ὄφεως καὶ ἀποθανόντα «καὶ τὰς τέχνας τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων ἐστηλίτευσεν».(2) Ἴσως ἐντεῦθεν ἐκήρυξε τὸ πρῶτον εἰς τὸ Βυζάντιον· διότι καὶ ***κατὰ τοὺς δύο συναξαριστὰς εἰς τὴν τρίτην περιοδείαν, καθ' ἣν διὰ Θράκης τε Μακεδονίας θὰ μετέβαινεν εἰς Πάτρας, ἐπεσκέψατο αὐτὸ καὶ ἐχειροτόνησε τὸν Στάχυν.*** Τὸ αὐτὸ λεκτέον καὶ περὶ Ἡρακλείας, περὶ ἧς ἐνταῦθα γράφει: ***«ἐκεῖθέν τε ἐξελθὼν κατῆλθεν εἰς Ἡράκλειαν τῆς Θράκης, καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς ἐξῆλθεν».***(3) Προκειμένου τοῦ λόγου περὶ Σκυθίας, ἐν ᾧ ὁ Μεταφραστὴς οὐδὲν ἀναφέρει, οὗτος ἐμφαντικώτατα τίθησιν ἐν τῷ στόματι **Ἰωάννου** τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὅταν ἐν Ἐφέσῳ ἀπεχωρίζοντο: «ἄπελθε εἰς Βιθυνίαν...ὅτι ἡ ***Σκυθία περιμένει σε»***· ὅθεν διὰ τῆς Καπατιανῆς Φρυγίας ἐπεφοίτησεν εἰς Μυσίαν καὶ δὴ εἰς Ὀδυσσούπολιν, ἔνθα κατέστησε τὸν ***Ἀπίονα*** ἐπίσκοπον (τοῦτο νέον), μεθ' ὃ «ὑπερβὰς τὸν Ὄλυμπον ἦλθεν εἰς Νίκαιαν».(4) Κατὰ ταῦτα δὲν προυχώρησε πέραν τῆς Μυσίας εἰς τὴν Ρωσίαν· ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος ***Νέστωρ Πετσέρσκης*** (=σπηλαιώτης) ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ ἅγιος ***Ἀνδρέας*** μακρόθεν ηὐλόγησε τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν πρώτην ἔλευσιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἀναπλεύσας διὰ τοῦ Βορυσθένους (Δνειπέρου) εἰς τὴν ἔρημον Σκυθίαν, ἐνέπηξεν αὐτὸς πρῶτος τὸν σταυρὸν ἐπὶ τῶν ὀρέων τοῦ Κιέβου».(5) Ἡ ἐπανάληψις αὕτη περὶ Σκυθίας καὶ Σκυθῶν, οὓς ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ὁ συγγραφεὺς τοποθετεῖ καὶ ἐπὶ τῆς Ποντικῆς παραλίας ***ὑπεμφαίνει μὲν τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ συναξαρίου, ὅπερ ἀσφαλῶς ἐγένετο μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ρώσων***, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν αὐτοῦ μὴ θελήσαντος νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἀπόστολον ἐκεῖ, ὅπου ὁ ποῦς αὐτοῦ δὲν ἐπάτησεν—ἔστω τοῦτο ὡς ἀπάντησις κατὰ τῶν γλωσσαλγούντων καὶ θεωρούντων πλαστὰ τὰ συναξάρια ταῦτα.—Βεβαίως ὑπάρχουσι μέρη ἐν οἷς ὁ γράφων παρασύρεται ἐκ τῶν συμβαινόντων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ· π. χ. ὅταν γράφῃ: «καὶ τὸν ***Στρατοκλῆν*** ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον καὶ παρέδωκεν αὐτῷ τὸν κανόνα τῆς ψαλμῳδίας τοῦ ὄρθρου καὶ τῶν ἑσπερινῶν καὶ τῶν ἁγίων βαπτισμάτων καὶ πᾶσαν ἀκολουθίαν»(6) ἢ χάριν τοῦ

---

1. Αὐτ. στ. 217D.
2. Αὐτ. στ. 240C.
3. Αὐτ. σ. 244C.
4. Αὐτ. στ. 220B.
5. Βαλλιάνου, «Ἱστορ. τῆς ρωσ. ἐκκλησίας κτλ.» σ. 5.
6. Migne, 120, στ. 249C. Αὐτὰ δηλ. ἅπερ ἐπηκολούθουν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὅταν οὗτος ἔζη, ἀλλ' ἐπελά-

προτεθέντος αὐτοῦ σκοποῦ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰκονολατρείας ἀποδέχεται ἀνεξετάστως τὸ λεχθὲν αὐτῷ παρὰ τῶν Πατρέων περὶ τῆς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ, ἣν διέταξεν αὐτὸς ὁ ἀπόστολος «καὶ χειροτονήσας αὐτοῖς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐκέλευσεν ἐκκλησίαν γενέσθαι μεγάλην, κελεύσας γράψαι ἐν τοῖς τοίχοις τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Νέαν, ὡς οἱ ἐντόπιοι μαρτυροῦσιν μέχρι τὴν σήμερον τὴν παράδοσιν ἔχοντες.(1) Περὶ Πατρῶν ὁ ***Ἐπιφάνιος*** ἀφιεροῖ τὸ τρίτον τοῦ ὅλου λόγου,(2) ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι καὶ τότε καὶ νῦν εἶναι τὸ μόνον μέρος, ὅπου ἐνεκλιματίσθησαν καὶ ζωηρῶς διαιωνίζονται αἱ ἀνδρεϊκαὶ παραδόσεις καὶ ἡ πρὸς τὸν πολιοῦχον εὐλάβεια εἶναι ἀπαραμείωτος. Παρ' αὐτοῦ μανθάνομεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου ***Αἰγεάτου,*** τοῦ δούλου τοῦ ***Στρατοκλέους Ἀλκαμανᾶ*** καὶ τῆς παιδίσκης τῆς ***Μαξιμίλλης Ἐφιδαμίας.***(3) Οὕτως ὁ ***Ἐπιφάνιος*** ἀνέδειξε τὸν βίον τοῦ πρωτοκλήτου συμπεριλαβὼν ἐν αὐτῷ καὶ ἄλλας χώρας, ὅπου ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον, ὥστε ἐδικαιοῦτο νὰ γράφῃ: «***Λοιπὸν εὕρομεν, ὡς οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐμερίσαντο τὸν κόσμον ὅλον, καὶ τὸν μὲν Πέτρον λαχόντα τῆς Δύσεως τὰ κλίματα φωτίσαι, τὸν δὲ Ἀνδρέαν τῆς Ἀνατολῆς***».(4) Οὕτως ἐπικυροῦται καὶ διὰ τῶν αἰώνων ***ἐξησφαλίσθη οὐ μόνον ἡ ἀποστολικότης τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκουμενικότης,*** ἐὰν θεωρήσωμεν καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὰ δίκαια. Δικαίως ἄρα καὶ ὁ εἰρημένος ***Δοξαπατρῆς,*** ἐμπειρότατος γνώστης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, γράφει: «διὸ καὶ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὑπογράφει ἀρχιεπίσκοπος νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης· ἐπεὶ γὰρ ἔλαβε τὰ πρεσβεῖα καὶ τὰ προνόμια τῆς Ῥώμης· βασίλισσα γὰρ ἦν ἡ Ῥώμη τῆς οἰκουμένης πρότερον, εἶτα πάλιν ἡ Κωνσταντινούπολις, εἰκότως καὶ ὁ πάπας καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως οἰκουμενικός, οὐ μὴν καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς οἰκουμενικοί, διὸ καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀναγορεύεται ὁ Κωνσταντινουπόλεως».(5)

Ἀπὸ τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος ἀνεφάνησαν διάφοροι ἀπόκρυφοι

θετο, ὅτι ἡ ἀπόστασις ἦν 800 ἔτη, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος δὲν ὑπῆρχε τάξις τοιαύτη ὄρθρου καὶ ἑσπερινοῦ.

1. Αὐτ. στ. 248Β. Καὶ σήμερον οἱ Πατρεῖς ἔχουσι παραμμέγιστον ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὅστις καίτοι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐθεμελιώθη εἰσέτι δὲν ἤχθη εἰς πέρας.
2. Αὐτ. στ. 244D—259.
3. Αὐτ. 244D, 245Α 248Β.
4. Αὐτ. στ. 2·4Α.
5. Parthey, σ. 292.

Πράξεις τῶν ἀποστόλων καταδικασθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐγράφησαν τὰ ἑξῆς: «Ἐγκύκλιος πρεσβυτέρων καὶ διακόνων Ἀχαΐας ἐπιστολὴ περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου *Ἀνδρέου* τοῦ ἀποστόλου». Αὕτη κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι γνησία (ἐνῷ ἡ «Ἱστορία τοῦ ἀποστόλου *Ἀνδρέου* καὶ *Ματθία* ἐν τῇ πόλει τῶν ἀνθρωποφάγων» εἶναι νόθος). Τὸ ὄνομα τοῦ *Αἰγεάτου* ἐν Πάτραις φαίνεται ἀληθές, ἀλλ' ὁ χρόνος δέον νὰ καθορισθῇ καθόσον ἀπὸ τοῦ *Νέρωνος* καὶ μέχρι τοῦ πέμπτου ἔτους τοῦ *Οὐεσπασιανοῦ* ἡ Ἀχαΐα ἦν ἐλευθέρα καὶ μᾶλλον ἀπὸ *Ὀκταβίου*, ὅστις ἀμειβόμενος τοὺς Πατρεῖς ταχθέντας πρὸς αὐτὸν ἐγκατέστησεν ἐκεῖ ρωμαϊκὴν ἀποικίαν (colonia Augusta arae patrensis), ἥτις ὅμως τάχιστα ἐξελληνίσθη ὡς ἐκ τούτου ἀναδειχθεῖσαι αἱ Πάτραι ἐφάμιλλοι τῇ Νικοπόλει κατεστάθησαν ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἀχαΐας. οὕτω ἡ Ἀχαΐα διαδοχικῶς ἐγένετο καισαρικὴ ἐπαρχία, συγκλητικὴ καὶ ἐπὶ *Νέρωνος* ἐλευθέρα. Κατὰ ταῦτα τὸν *Αἰγεάτην* δέον νὰ τοποθετήσωμεν ἐπὶ *Δομετιανοῦ (95), ὅτε ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας*. Εἰς τὸ καθορισμὸν τῆς χρονολογίας ταύτης συνετέλεσεν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀποσπάσματος Micratori, ἐν ᾧ λέγεται περὶ τοῦ *Ἀνδρέου*, ὅτι ἀπεκαλύφθη, ὅτι ὁ *Ἰωάννης* θὰ γράψῃ τὸ εὐαγγέλιον τῇ συμμαρτυρίᾳ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἐγνώριζε τὸ συγγραφὲν εὐαγγέλιον ὁ Ἀνδρέας.(1)

Ἐν συντόμῳ λοιπὸν ἐδώκαμεν πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ἀποστολικῆς δράσεως τοῦ πρωτοκλήτου κατὰ δύο ἀξιοπίστους βιογράφους. Καὶ περὶ τοῦ πρώτου, ὅστις εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἁγιολογίας ἐν Βυζαντίῳ, πᾶς λόγος παρέλκει, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ἐπίσης ἀρκούντως γνωστὸς ὡς ἁγιογράφος ἐκ τῶν γραφομένων *Νικηφόρου Καλλίστου, Λέοντος Ἀλλατίου* καὶ *Φαβρικίου*, οὓς βλέπει τις ἐν τοῖς προλεγομένοις παρὰ Migne. Τούτου τοῦ λόγου «περὶ τοῦ βίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου κτλ.» ποιοῦνται χρῆσιν οἱ Βυζαντινοί,(2) οἱ δὲ νεώτεροι μᾶλλον γνωρίζουσι τὸν ἄνδρα ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ἁγίων τόπων.(3) Ἐνταῦθα καταλήγει ὧδε: «οἱ δὲ ἐντυγχάνον-

---

1. Βλ. Κ. Γ. Δυοβουνιώτην ἐν Ἱ. συνδέσμῳ, ἔτ. Θ'. 1905, ἀρ. 13, σ. 3έ.
2. Migne 120, στ. 185–216.
3. «Ἐπιφανίου μοναχοῦ τοῦ Ἁγιοπολίτου τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς διήγησις εἰς τύπον περιηγητοῦ περὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς ἁγίας πόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων τόπων» αὐτ. στ. 259–272. Βλ. ἑλλην. ἔκδοσιν Κλ. Κοικυλίδου—Ἰ. Φωκυλίδου, «Ἀρχαῖα λατινικά, ἑλληνικὰ κτλ. ὁδοιπορικὰ ἢ προσκυνητάρια τῆς ἁγίας γῆς συλλεγέντα καὶ μεταφρασθέντα», Ἱεροσόλυμα, 1912, σ. 429–436.

τες ... εὔχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν Κύριον· τὴν γάρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἔγραψα, καθὼς περιεπόλευσα καὶ εἶδον οἰκείοις ὀφθαλμοῖς, ὁ δὲ ἄλλως διηγούμενος ἑαυτὸν φρεναπατᾷ μὴ συνιεὶς τὴν ἀλήθειαν». Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων μαρτύρων ***κατεδείχθη ὅτι ἱδρυτὴς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἡρακλείας καὶ ἐν γένει εἰσηγητὴς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Θράκῃ εἶναι ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ὁ δὲ Στάχυς εἶναι ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου*** (38—54).[1] Περὶ τούτου ὁ ***Δωρόθεος*** γράφει : «κατασταθεὶς ... ὑπὸ τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου*** διετίαν μείναντος ἐν Ἀργυρουπόλει ... καὶ τὰς συνάξεις ποιῶν ... ἐπὶ δέκα ἕξ ἔτη» ... Τὸ σῶμα τοῦ Στάχυος ἀπετέθη ἐν τῷ πρώτῳ ἐπισκοπικῷ ναῷ τῷ ἐν Ἀργυρουπόλει «ἐν τῷ ὑπογαίῳ σπηλαίῳ, ἔνθα ὁ ἀπόστολος ***Ἀνδρέας*** τὸ θυσιαστήριον ἥδρασεν».[2] Εἴπωμεν δὲ βραχέ' ἄττα περὶ τοῦ τόπου τῆς πρώτης βυζ. ἐκκλησίας.

Ὑπομνημάτιον ἀφιερούμενον τῷ Γεδεὼν περὶ Ἀργυρουπόλεως καὶ τοῦ πρώτου ναοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Κ)πόλει

Κατὰ συζήτησίν τινα ὁ γηραιὸς χρονόγραφος μοὶ ἐπανελάμβανε διαρκῶς, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Ἀργυρουπόλεως (οὕτως γράφει) εἶναι μυθικόν, δὲν ὑπῆρξε τοιαύτη τοπωνυμία ἐν Βυζαντίῳ καὶ παρὰ τῷ ***Ψευδοδωροθέῳ***, μοὶ ἔλεγεν, εὕρηται.

—Τούτου ἕνεκα ἐν μὲν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, ὅπου αὐτὸς ἔγραψε τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν Κ)πολιν, δὲν ὑπάρχει οὔτε αὐτὴ ἡ Ἀργυρούπολις οὔτε ἡ τοῦ Πόντου, ἀλλ' οὔτε ἐν τῷ Ἐγκυκλ. λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη, ὅπερ παραλλήλως ἐδημοσιεύετο. Εὐτυχῶς ὁ τρίβων τῆς Θρακ. ἱστορίας ἰατρὸς κ. Ἀχ. Σαμοθράκης περιέλαβε τὴν Ἀργυρούπολιν ἐν τῷ Γεωργ. λεξικῷ τῆς Θράκης σ. 288 καὶ παραπέμπει εἴς τε τὸν Σωκράτην καὶ εἰς τοῦ Μελετίου Ἀθηνῶν τὴν Γεωγραφίαν, τόμ. Γ.' σ. 98. Βλέπετε οἱ παλαιοὶ ἦσαν σοφώτεροι τῶν νεωτέρων, ὁ δὲ Γεδεὼν ἀποφασίσας διὰ μιᾶς μονοκονδυλιᾶς νὰ ἐξαλείψῃ τριακοσίων ἐτῶν πατριαρχικὴν ἱστορίαν παραχαράττει πλέον τὰ πάντα καὶ ἀκρωτηριάζει τὴν ἱστορίαν ἵν' ἀναδείξῃ τὸ νέον τρόπαιον ἐπὶ τοιούτων ἐρειπίων, ἐφ' ὧν αὐτὸς κλαυ-

---

1. Ὁ Γεδεὼν προτάσσει τὸν Ἀνδρέαν καὶ λέγει «ἱστορεῖται παρὰ Δωροθέῳ πρῶτος τοῦ χριστιανισμοῦ κήρυξ ἐν Βυζαντίῳ, οἱ δὲ πατριαρχ. κατάλογοι οἱ συνταχθέντες μετὰ τὸν Δωρόθεον ἐπαναλαμβάνουσι τὰ αὐτὰ δι' ὀλίγων ἢ πολλῶν λέξεων». Πατρ. πίν. σ. 82.

2. Ἔνθ' ἀντωτ. στ. 1066—8. Ἡ ἐκκλησία ἑορτάζει τὴν μνήμην 31 Ὀκτωβρίου. Ὁ Παῦλος ἐν Ρωμ. Θ', 16 ἀσπάζεται «Στάχυν τὸν ἀγαπητόν».

σεῖται ὡς ἄλλος Σκιπίων ὁ Καρχηδόνιος ἀλλὰ θανὼν ἐσώθη.—

Κατὰ τὸν ***Σωκράτη*** (ἐκκλ. ἱστορ. VII, 25) ὁ ***Ἀττικὸς*** (406—425), πατριάρχης οἰκουμενικὸς «κατιδὼν τὸν κατ' ἀντικρὺ τόπον εὐτερπῆ τυγχάνοντα πρέπειν ἔφη τοῦτον Ἀργυρούπολιν ὀνομάζεσθαι καὶ ρηθεὶς ὁ λόγος εὐθὺς τὴν ἐπωνυμίαν ἐκράτησεν». Κατὰ τὸν ἀοίδιμον ***Ξ. Σιδερίδην***, ὅστις ἐποιήσατο περὶ τούτου τοπογραφικὰς ἐρεύνας, ἡ Ἀργυρούπολις, (καὶ ὁ ***Γεδεὼν*** ἀκολουθῶν τῷ ***Σκαρλ. Βυζαντίῳ***) ἐν λ. Κωνσταντινούπολις τοῦ Λεξικοῦ ἱστορίας καὶ γεωγραφίας ***Βουτυρᾶ***) ἔκειτο ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Τοπχανὲ ἐπὶ τοῦ λόφου Φουντουκλῆ, ὅπου τὸ περίοπτον τζαμίον Τζιχαρκίρ, τὸ ἀναγερθὲν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ***Σουλεϊμὰν*** εἰς μνήμην τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς ἕκαστον τέμενος δέον ν' ἀναζητηθῇ ναὸς χριστιανικός, καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸν ὀθωμανὸν περιηγητὴν ***Ἐβλιγιὰ Τσελεπῆ*** ὑπῆρχε μονὴ ***Ἰσκεντέρι Ρουμῆ (Μεγ. Ἀλεξάνδρου)*** καλουμένη καὶ ναὸς τοῦ Ἁγιὰ Ἀλεξάνδρ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὄντως τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα τῆς Ἀργυρουπόλεως, ἥτις καὶ ἐπισκοπικὴ ἐχρημάτισεν ἕδρα. Ὁ τόπος οὗτος ἦν ἱερὸν μαυσωλεῖον, περιέχον διαφόρων ἁγίων καὶ μαρτύρων λείψανα καὶ ἐλογίζετο ἱερός, ὅθεν καὶ ἦν προσφιλὴς εἰς ἐνταφιασμὸν οὐ μόνον τῶν πρώτων χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετέπειτα. Τοῦτο ἐπικυροῖ ἡ ἐπὶ ἐκτενοῦς περιφερείας ἀνεύρεσις τῶν μνημονευθέντων ἀνωτέρω ἀντικειμένων ἐν οἷς δύο ἐπιτύμβια.

—Ταῦτα ὁ εἰδικώτατος τῆς βυζ. τοπογραφίας μύστης Σιδερίδης, τὰ ἀντικείμενα περιγράφει ἐν Φιλ. Συλλ. τομ. ΛΒ', 1911, σ. 132—3. Περὶ τῶν τιτουλαρίων ἐπισκόπων Ἀργυρουπόλεως ἔπιθι Θρᾳκ. Ϛ', σ. 50—52 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς τοῦ σεβ. μητροπ. Σάρδεων Γερμανοῦ, ὅστις ἀναφέρων τὴν ὀψιγενῆ τοῦ Σωκράτους μαρτυρίαν παρατηρεῖ: Παρὰ τοῦτα μένει ἀκλόνητον τὸ γεγογὸς τῆς ἐν τῇ Θρᾳκ. ταύτῃ τοποθεσίᾳ ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας τοῦ πρώτου ἐπισκοπικοῦ ναοῦ καὶ οἴκου» (σ. 51 σημ. 1). Ἔπιθι καὶ τὰ παρὰ Fischer (Περὶ τῶν καταλόγων τῶν ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν Κ/πόλεως ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. Β', 1882, σ. 235) εἰρημένα, ἔνθα ὁ Ἐφραίμιος ἔχει ἀντὶ Ἀργυρουπόλεως, Χρυσόπολιν.

Ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἄλλην σπουδαίαν μαρτυρίαν ἐν τοῖς θαύμασι τοῦ ἁγίου ***Ἀρτεμίου*** «Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας Μαυρικίου τοῦ τῆς θείας λήξεώς τις τῷ γένει Ἀλεξανδρεὺς ὀνόματι Μηνᾶς... κάμνων εἰς οἰνέμπορον τὰς οἰκήσεις ποιούμενον πέραν ἐν Ἀργυρουπόλει πλησίον τοῦ ἁγ. μάρτυρος ***Ἀδριανοῦ***» Κεραμέως(Varia gr. sacra σ. 45). Ἐν τῷ βίῳ τοῦ μάρτυρος τούτου, ὅστις ἐμαρτύρησε διὰ καταμελισμοῦ ἐπὶ ***Μαξιμιανοῦ*** (298) ***ἔχομεν τὴν παλαιοτέραν μαρτυρίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἀργυρουπόλεως καὶ πρὸ τοῦ Ἀττικοῦ.***

Εὐσέβιός τις ἐκ Νικομηδείας (τόπος τῆς ἀθλήσεως) συνάξας τὰ ἅγια λείψανα τοῦ ***Ἀδριανοῦ*** ἐν πλοιαρίῳ «καὶ μετακομίσας αὐτὰ εἰς τὴν Ἀργυρούπολιν τὰ ἐνεταφίασεν ἐκεῖ, ὅπου καὶ τελεῖται ἡ σύναξις τῶν ἁγίων καὶ ἑορτή».

—Συναξ. Β', σ, 343. Ἡ μνήμη ἑορτάζεται τῇ κϚ' Αὐγούστου. Βλ. σ. 344 ἕτερον Ἀδριανὸν μάρτυρα ἐπὶ Λικινίου βασιλόπαιδα, ἀδελφὸν Δομετίου ἐπισκόπου Βυζαντίου. Οὗτος λαβὼν τὸ λείψανον ἐνεταφίασεν εἰς Ἀργυρούπολιν «ὅπου εὑρίσκοντο καὶ τὰ ἅγια λείψανα τῶν μαρτύρων Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας ὁμοῦ μὲ τὸ λείψανον Στάχυος τοῦ ἀποστόλου τοῦ χρηματίσαντος πρώτου ἐπισκόπου τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὸν πρωτόκλητον Ἀνδρέαν» λέγει τὸ Συναξάριον—.

Κατόπιν τοιούτων παλαιγενῶν μαρτυριῶν ὁ ***Γεδεὼν*** ἔγραφε πρὸ ἐτῶν ἐν αὐτῷ τῷ Φαναρίῳ (ὅπου δὲν εἶχε τὸ θάρρος, λέγει, νὰ γράφῃ τὴν ἀλήθειαν!) τὰ ἑξῆς: «Ἐδημιουργήθη ἡ ἀνύπαρκτος ἐπισκοπὴ Χρυσοπόλεως χάριν κληρικοῦ τινος ἐκ Χρυσοπόλεως ἢ Σκουταρίου τοῦ γείτονος ἡμῶν, ὃν τρόπον ἐδημιούργησαν οἱ τῆς πατριαρχικῆς ἡμῶν αὐλῆς...τὴν ἄγνωστόν που δῆθεν εὑρεθεῖσαν ἢ δῆθεν εὑρεθησομένην ἐπισκοπὴν Ἀργυροπόλεως, μῦθον κατασκευάζοντες εἰς ὑποστήριξιν παραδόσεως ἐπ' οὐδεμιᾶς ἀναντιρρήτου μαρτυρίας καὶ πηγῆς αὐθεντικῆς στηριζομένην».[1] Ἐν τέλει ἐπισυνάπτω καὶ δύο μαρτυρίας ἐκ τῶν συναξαρίων τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ἡ πρώτη ἐκ τοῦ Ἁγιοπολίτου Ἐπιφανίου ἔχει ὧδε: «Καὶ οὕτως ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας κατῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον· τότε ἡ Ἀργυρόπολις ἤνθει. κατέστησε δὲ αὐτοῖς (τοῖς Βυζαντίοις) τὸν ***Στάχυν*** ἐπίσκοπον καὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Βυζαντίου καθιέρωσεν εὐκτήριον τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ὅ ἐστι μέχρι τῆς σήμερον» (Migne, 120, στ. 244C). Ταῦτα ἐπαναλαμβάνει συμπληρωματικῶς καὶ καθορίζων ἀκριβέστερον ὁ τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἰβηρ. κώδ. συρράψας: «Διαπλέων τὴν τοῦ Πόντου παραλίαν καὶ τὰς κατὰ τόπον ἐκκλησίας ὑποστηρίζων κατῆλθον εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἡ Ἀργυρούπολίς τε ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ηὔχει τε (sic) καὶ ἤνθει τῷ πλήθει τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ, ἐν ᾗ Στάχυν τινά, ἕνα τῶν ἑβδομήκοντα, τοῖς πεπιστευκόσι καθιστᾷ ἐπίσκοπον. ἐν ἀκροπόλει τε τοῦ Βυζαντίου διαπεράσας εὐκτήριον οἶκον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου Δεσποίνης δομήσας καθιέρωσεν, ὅς ἐστι φανε-

1. Ἐκκλησ. ἀληθ. ΛΖ', 1917, σ. 109 εἰς ἄρθρον ἐπιγραφόμενον: «Ἀνυπάρκτων ἐπισκοπῶν ὀνομασίαι». Τὸ ἄρθρον ἐγράφετο τῷ 1917 καὶ τὸ πατριαρχεῖον ἐδέχετο ἐξ οἰκείων τὰ βέλη, οἵτινες ἔχανον τὸ ψωμὶ καὶ δὲν εἶχον τὴν ἀνάγκην του.

ρὸς μέχρι τῆς σήμερον πλησίον τοῦ ***Εὐγενίου***, τῶν ***Ἁρματίου*** τὴν ἐπωνυμίαν λαχών».

—Βλ. Ὀρθοδ. Η΄. σ. 129. Ἐκ τοῦ Νικοδήμου, ὅστις σημειοῦται ἐν τῷ Συναξαριστῇ ὡς εὑρισκόμενον τὸ ἐγκώμιον ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων καὶ Παντοκράτορος. μαθόντες δὲ οἱ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἀντέγραψαν αὐτό. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων πείθεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ ἐγκωμιαστὴς ἀκολουθεῖ παρὰ πόδας τῷ Ἁγιοπολίτῃ. Ἁρματίου ἢ Σάγματος τὸ Σαρμασίκι, ὅπου ἔκειτο ἔπειτα τὸ γηροκομεῖον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἑορταζομένου τὴν 27 Φεβρουαρίου.—

Ὅτι ἐνταῦτα ὑπῆρχεν ἀρχαιότατον πολυάνδριον καὶ ἀποστολικὸν κοιμητήριον διδάσκει ἡμᾶς καὶ ὁ Συναξαριστὴς τοῦ ***Μαυρικίου*** διακόνου τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, καθ' ὃν τῇ κβ΄ Φεβρουαρίου ἄγεται ἡ μνήμη τῶν ἐν τοῖς Εὐγενίου εὑρεθέντων ἁγίων μαρτύρων καὶ ἀποστόλων ἐπὶ τῆς βασιλείας ***Ἀρκαδίου*** (395). Κατ' αὐτὸν τότε ἐπὶ πατριάρχου Θωμᾶ,[1]) εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἀρχαίας Ἀργυρουπόλεως ἀπεκαλύφθη εἰς θεοφόρον ἄνδρα, ὅτι ὑπάρχουσιν ὑποκάτω εἰς τὴν γῆν κεκρυμμένα λείψανα, καὶ γενομένης ἀνασκαφῆς εὑρέθησαν τὰ τῶν ἀποστόλων ***Ἀνδρονίκου*** καὶ ***Ἰουνίας*** μαθητῶν τοῦ ἀποστόλου ***Παύλου.***

—Οὗτος γράφει πρὸς Ρωμ. ιϛ΄ 7 : «ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου καὶ συναιχμαλώτους μου, οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἵ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ». Παρὰ τοῦ Συναξαριστοῦ κζ΄ Φεβρουαρίου μανθάνομεν ὅτι ὁ ἅγιος Στέφανος συνεστήσατο ἔπειτα «τὸ γηροκομεῖον τοῦ Ἁρματίου» (ἴσως ὁ Ἁρμάτιος ἦν ὁ δαπανήσας καὶ οὕτως ὁ τόπος ἤλλαξε τὴν ὀνομασίαν.

Οὕτω ὁ πρῶτος ἐκεῖνος κτιτορικὸς ναὸς διετηρεῖτο, ὡς φαίνεται, ἐξ εὐλαβείας πρός τε τὸν κτίτορα ἀπόστολον καὶ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν,([2]) ἀφιερωμένος εἰς τὴν Θεοτόκον, ἥτις ἐτέθη ἐκεῖ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς φρουρὸς καὶ προστάτης. Ἑωρτάζετο δὲ ἐνταῦθα καὶ ἡ Σύναξις αὐτῆς ἤτοι τὰ ἐπιλόχια τῇ 26 Δεκεμβρίου κατὰ τὸν Συναξαριστήν. (βλ. καὶ 21 Ἰουλίου καὶ 17 Αὐγούστου). καὶ ἐπειδὴ ἦν ἔξω τῆς πόλεως καὶ εἰς περίοπτον θέσιν προωρίσθη ὡς κοιμητήριον ἰδίως διὰ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων τῆς

---

1. Ὁ Μελέτιος ὅθεν ὁρίζει τὸ ἔτος εὑρέσεως τῷ 607, ὅτε ἐπατριάρχευεν ὁ Θωμᾶς.

2. Τοιαύτη ἐπεκράτει τότε συνήθεια. Ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ Ἄθωνος ὁ πρῶτος μικροσκοπικὸς ναὸς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων κτισθεὶς εἰς μονοήμερον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῷ 960 διατηρεῖται ἀνέπαφος μέχρι σήμερον ὡς κειμήλιον.

πίστεως μαρτύρων. ἐπωνυμούμενον εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου τοῦ **Ἁρματίου**. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω προσάγομεν καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Συναξαριστοῦ (μετάφρ. **Νικοδήμου**, Ἀθῆναι, 1868). Ὡς γνωστὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἁγίων ἐτιμῶντο διὰ πανηγύρεως «συνάξεως»(1) ἐν τῇ βασιλευούσῃ – καὶ κατὰ τοῦτο ἦν αὕτη ὄντως τὸ πνευματικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ κέντρον.—Περὶ τοῦ ἱερομάρτυρος **Θεοδότου** ἐπισκόπου Κυρηνείας τῆς Κύπρου λέγεται «τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις **εἰς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν** τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τὴν εὑρισκομένην εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον **Ἁρματίου**».(2) Παρῆλθον μία καὶ δύο ἴσως ἑκατονταετηρίδες καὶ τὸ λευκόν, πάλλευκον κοιμητήριον διὰ τῶν πολυπληθῶν μαρμαρίνων μνημείων καὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν θεώμενον μακρόθεν καὶ δὴ ἐκ τοῦ ἔναντι πατριαρχείου, ἐπανέφερεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ **Ἀττικοῦ** τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν, Ἀργυρούπολιν, ἣν μετ' ὀλίγον βλέπομεν εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου **Ἀρτεμίου**.

Τοῦ λόγου γενομένου περὶ τῶν πρώτων ἐν Κωνσταντινουπόλει ναῶν εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ε΄ αἰῶνος ναὸς τῆς Θεοτόκου ἔσω τῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχε. Δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος** ἀνήγειρε τοιοῦτον ναόν.

—Κατὰ τὸν Κωδινὸν (Περὶ ἀγαλμάτων, σ. 54) ἡ ἁγία Σοφία προῆλθεν ἀπὸ εἰδωλικοῦ ναοῦ καὶ τῷ 326 – 7 ἀφιερώθη εἰς τὸ β΄. πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὴν τοῦ Θεοῦ Σοφίαν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὑπὸ δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου (358) διεσκευάσθη καὶ ηὐξήθη ὅτε (360) ἐγένοντο καὶ τὰ ἐγκαίνια. Οὕτω συμβιβάζονται τὰ παρὰ Σωκράτει (Ἐκκλ. ἱστορ. Α΄, 16—Β΄, 16). «Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ ὁ βασιλεὺς (Κωνστάντιος) τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτιζεν, ἥτις σοφία μὲν προσαγορεύεται νῦν, συνῆπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ Εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως μικρὰν οὖσαν πρότερον εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὔξησε. Ὡσαύτως καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἤχθη εἰς πέρας ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου. Θεμελιωθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος, τῷ δὲ 356—7 μετακομισθέντων τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων, ἐπεκράτησε καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἀποστόλων (βλ. Βυζάντιον Κωνσταντινούπολις Α΄, σ. 393) καὶ ὁ Κωδινός, Περὶ κτισμ. 73 γράφει: «Τοὺς δὲ ἁγίους ἀποστόλους ἔκτισεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ (Ἑλένη) σὺν αὐτῷ τῷ Κων-

1. Ἡ λέξις διατηρεῖται ἐν Ἁγίῳ Ὄρει διὰ τὰς διοικητικὰς συνελεύσεις, ὅπως καὶ εἰς τὰ δημοτ. ᾄσματα «ποῦ χοῦν κλέφτες σύναξι—ποῦ χοῦν καὶ τὰ λιμέρια».

2. Τῇ β΄ Μαρτίου, τόμ. Β΄, σ. 7.

σταντίνῳ δρομικήν, ξυλόστεγον ποιήσασα καὶ μνημεῖα τῶν βασιλέων».—
Καὶ αὐτὸς ὁ περίφημος τῶν Βλαχερνῶν ναὸς ἀνηγέρθη ἐπὶ ***Λέοντος Α'*** (457—474) ὡς γράφει ὁ ***Κωδινός***: «Οὗτος ἔκτισε καὶ τὸ λοῦμα».[1] Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν σάλου ἐκδοθέντι ὑπὸ μοναχοῦ ***Αὐγουστίνου Ἰορδανίτου*** ἀναφέρεται περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εὐκτήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὸ ὂν ἐν τῷ εὐωνύμῳ ἐμβόλῳ τοῦ φόρου Κωνσταντίνου» (περὶ τὸ Ἱπποδρόμιον).[2] Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ὁ ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ***Βασιλείου Μακεδόνος*** ἀνοικοδομηθείς. Ἕτερον τῆς Θεοτόκου ἔκτισε ***Θεοδόσιος Β'*** τῷ 452, τὸν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις ἐξώσας ἐκεῖθεν τοὺς Ἑβραίους,[3] ὅστις ἐπίσης ἀναφέρεται ἐν τῷ εἰρημένῳ βίῳ (σ. 106). Κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐποχὴν ἱδρύεται καὶ ἄλλος τῆς Παναγίας ναὸς γνωστὸς ἐκ τοῦ ***Ρωμανοῦ*** τοῦ μελῳδοῦ, ὅστις ἐφοίτα εἰς αὐτόν, ὁ τῶν Κύρου. Ὁ ***Κῦρος*** ἦν ἔπαρχος ἐπὶ ***Θεοδοσίου Β'*** καὶ ἐπειδὴ χριστιανός τις διὰ θαύματος θεραπευθεὶς ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐντὸς παραδείσου ἤνθει τὸ θαυματουργὸν ἐκεῖνο κρῖνον, αὐτὸς ἐπινεύσει βασιλικῇ περὶ τὰ ἔτη 440—445 ἀνήγειρε ναὸν τῆς Θεοτόκου. ὅθεν ὁ τόπος ἐπωνυμεῖται τὰ Κύρου. Ἀνώνυμός τις ἐν τῷ «Διηγηματικῷ λόγῳ» γράφει, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Θεοτόκου, ὅστις ἱδρύθη ἐντὸς τῶν τειχῶν: «Οὐδὲ γὰρ ἔγνω τις πρὸ τούτου τῇ Θεομήτορι τέμενος οἰκοδομηθὲν τειχέων ἐντός, ὅτι μηδ' ἄλλου τοιούτου τετύχηκε τοῦ δομήτορος ἢ τόπου σεμνοῦ τε καὶ ἱεροῦ καὶ μόνῳ τῷ τῆς Θεοτόκου τεμένει κυρίως ἁρμόζοντος. ἀλλ' οὐδὲ πρὸ τῆς τοῦ μεγάλου καὶ πιστοτάτου ***Λέοντος*** βασιλείας ὀφθήσεται οἶκος τῇ τοῦ Θεοῦ πανάγνῳ μητρὶ κατὰ τήν δε τὴν βασιλεύουσαν διαλαξευθείς τε καὶ δομηθείς· ὅσα γὰρ τεμένη τῷ παναγίῳ ταύτης ὀνόματι τετίμηνται ἀπ' ἐκείνου παρήχθητε καὶ ἀνῳκοδομήθη...»[4] Ἐπειδὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἄλλος ναὸς δὲν ὑπῆρχεν, εἶναι αὐτὸς «ὁ ἐν τῷ ἐμβόλῳ τοῦ φόρου ***Κωνσταντίνου***, ὅστις ἀναφέρεται ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου ***Ἀνδρέου***. Νομίζω, ὅτι δὲν

---

1. Περὶ κτισμ. σ. 96,5. Βλ. τοῦ κ. Ἰωάννου Παπαδοπούλου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τὸ περισπούδαστον ἔργον «Les palais et les èglises des Blacherues, Athènes», 1928, σ. 91ἑ.

2. Ἱεροσόλυμα 1912, σ. 54.

3. Κωδινός, σ 85.

4. Μαν. Γεδεών. Ἐκκλησίαι βυζαντιναὶ ἐξακριβούμεναι (κυρίως ἡ Θεοτόκος τῶν Κύρου) Κ)πολις, 1900, σ. 131. Ὁ λόγος ἐγράφη μετὰ τὴν ἐπὶ Ἡρακλέους πολιορκίαν τῆς πόλεως. Οὗτος ὑποστηρίζει ὅτι ἐν Εξ—κιονίῳ παρὰ τὸ ἀνάκτορον ἔκειτο ὁ ναός, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον περιέχεται ἐν τῷ δημοσιευθέντι τεμαχίῳ τοῦ Ἰβηρ. κώδικος.

εἶναι ἀναξία λόγου ἡ εἴδησις ἑνὸς βιογράφου συγχρόνου τοῦ βιογραφουμένου (Ε' αἰών), ἐφ' ὅσον δὲν καθορισθῇ εἰσέτι ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ ναοῦ τῶν Κύρου.

Εἶχον ἀποπερατώσει τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅτε ἔλαβον γνῶσιν ἄρθρου τοῦ κ. Iacques Zeiller γραφέντος διὰ τὴν Παγκόσμιον ἱστορίαν τοῦ Cavaignac.(1) Βεβαίως εἰς τοιοῦτον ἄρθρον δὲν ἀνεμένομεν σπουδαῖά τινα νὰ ἴδωμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τελείαν ἄρνησιν καὶ ἀνατροπὴν τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων. Τὸν χριστιανισμὸν τῆς Θρᾴκης κατὰ τὸ Β' αἰῶνα ἀνευρίσκει εἰς τὰ βορειότατα αὐτῆς μέρη, εἰς τὴν Δεβελτὸν καὶ εἰς τὴν Ἀγχίαλον, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον! Περὶ Ἡρακλείας οὔτε λόγος! Διὰ τὸν ἀπόστολον Ἀνδρέαν, θὰ ἀφήσωμεν νὰ ὁμιλήσῃ ὁ ἴδιος:

«Saint André est-il mort en Achaie, comme le racontaient ses Actes? Ceux-ci ne remontent pas plus loin que la fin IIIme siècle et sont d' allure essentiellement légendaire.(2) Mais ils' ont pu se faire l' échos de souvenirs plus ancieus et moins indignes de crédit, et le fait qu' Eusébe sur la foi peu-être d' Origéne, relate la tradition d'une mission d' André en Scythie, c' est-á-dire apparemment sur les cotes de la Mer Noire, qui étaient peuplées de colonies grecques, autorise l' hypothése qu' André ait été in raport avec le monde hellénique. Mais ceci demeure conjectural». Ταῦτα λέγει οὕτως ἀρχόμενος, δηλ. Οὐδὲν θετικὸν καὶ βέβαιον. Τούτων τινὰ μεν ἀρκούντως ἀνεπτύξαμεν καὶ διεσαφήσαμεν, διὰ τὰ λοιπὰ κατωτέρω, ἵνα μὴ ὑπολειφθῇ τι σκοτεινόν, ὅπερ θὰ ἐξεμεταλλεύοντο οἱ γνωσιμαχοῦντες Γεδεῶνες.

---

1. Les premiers seécles chtétiens en Thrace, en Macédoine, en Grece et à Constantinople. Προλαβόντως ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Βυζαντίῳ» τόμ. III, 1927, σ. 215—231.

2. Ἡμεῖς ἀφηγήθημεν τὰ ἀνωτέρω οὐχὶ κατὰ τὰς ψευδωνύμους Πράξεις τοῦ ἀποστόλου, ἃς ἔχει ἀνέκαθεν καταδικάσει ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῶν κειμένων, ἅπερ ὁ ἀρθρογράφος ἀγνοεῖ τελείως, ἢ κατατάσσει καὶ ταῦτα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποκρύφων. δυοῖν θάτερον. Ὁ ἀείμνηστος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ἐν τῷ «Πρωτείῳ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης», σ. 80 γράφει: «Δὲν ἦτο δυνατὸν οἱ χριστιανοὶ τοῦ Βυζαντίου νὰ μὴ εἶχον ἐπίσκοπον, πολυάριθμοι ὄντες κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, ὡς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ σῴζωνται παρ' αὐτοῖς παραδόσεις περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κηρύγματος τοῦ χριστιανικοῦ, ἡ ἀρχὴ δὲ αὕτη συνεδέετο πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου».

6.—Ὁ Ψευδοδωρόθεος. Τί γράφει ἡ ἱστορία. Τὸ ἀνακόλουθον συναξάριον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου. Ἡ κριτική. Πῶς ἐνεφανίσθη τὸ σύγγραμμα. Ἡ κιβδηλότης. Ὁ Pichler ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου παρερμηνευόμενος. Ἡ ἔγκριτος μαρτυρία τοῦ Φωτίου. Ὁ πλαστογράφος.

Ἐκ τῶν ἄλλων συναξαρίων τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐκεῖνο καθ' οὗ ἐφηρμόσθη αὐστηροτάτη κριτικὴ εἶναι τοῦ ***Δωροθέου*** Τύρου τὸ «Σύγγραμμα ἐκκλησιαστικὸν περὶ τῶν Ο' μαθητῶν τοῦ Κυρίου Δωροθέου ἐπισκόπου Τύρου ἀρχαίου ἀνδρὸς πνευματοφόρου καὶ μάρτυρος γεγονότος ἐν τοῖς καιροῖς Λικινίου καὶ Κωνσταντίνου τῶν βασιλέων».[1]

Ἐγένετο δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο πέτρα σκανδάλου, διότι μετὰ τὴν βραχυτάτην περὶ τοῦ ***Ἀνδρέου*** ἀφήγησιν ἀκολουθεῖ τῷ πρώτῳ ἐπισκόπῳ τοῦ Βυζαντίου ***Στάχει*** κατάλογος συνεχὴς ἐπισκόπων μέχρι τοῦ ***Μητροφάνους,*** τοῦ τὸν θρόνον κατέχοντος ἐπὶ τῆς Α' οἰκουμ. συνόδου. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν πτέρναν τῶν Δυτικῶν ἀπὸ τοῦ Hergenröther καὶ ἑξῆς μέχρι τοῦ Gelzer.

—Καὶ ὁ Ἕλλην Κοντογόνης, Φιλολ. καὶ κριτ. ἱστορ. Β', σ. 14—18 παρέλαβεν ἐκ τῶν Δυτικῶν καὶ δὴ ἐκ τοῦ Cave, (Scriptorum ecclesiastic. historia, 1703, σ. 103—10) καὶ ἠμφισβήτησε τὸ κῦρος διότι δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου, καὶ διὰ τινὰς «ἀντιχρονισμοὺς» θεωρῶν τὸ ὑποβολιμαῖον τοῦ ϛ' αἰῶνος σύγγραμμα, ὅτε ἀναφύη ἡ ἔρις. Ἐκτενέστερον ὁ Qudini, Commentarius de scriptoribus ecclesiae autiquis, Franeofurti, 1722, τόμ. Α', στ 1378—1394 καὶ αὐτὸς τάσσει τὸ σύγγραμμα τῷ 525, ὅτε ἡ ἔρις.

Ἐνταῦθα ἐν γλώσσῃ μεταγενεστέρᾳ ἀφηγεῖται τὰ περὶ τοῦ ***Δωροθέου*** ὁ παραδοὺς ἡμῖν τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ πρεσβύτερος ***Προκόπιος,*** ὅτι κατέλιπε σύγγραμα «ρωμαϊκὰ» καὶ ἑλληνικά, ὡς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν ἔμπειρος «γέγονε δὲ πολυΐστωρ δι' εὐφυΐαν». Μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ***Διοκλητιανοῦ*** καὶ ***Λιτωνίου*** ἀποκαταστὰς ἐν τῇ ἰδίᾳ παροικίᾳ διώκει τὴν ἐκκλησίαν Τύρου μέχρι τοῦ ***Ἰουλιανοῦ,*** ὅτε διωκόμενος κατέφυγεν εἰς τὴν Ὀδυσσούπολιν (ἡ νῦν Βάρνα), ἔνθα συλληφθεὶς ὑπέστη ἐν βαθυτάτῳ γήρατι πολλοὺς αἰκισμοὺς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν καὶ οὕτω παρέδωκε τὸ πνεῦμα ὡς μάρτυς ἑκατὸν καὶ ἑπτὰ ἐτῶν τυγχάνων τῇ

1. Migne, Patr. gr. τόμ. 62, στ. 1060—1073.

5 Ἰουνίου 361([1]) (ἢ κατ' ἄλλους 15, τοῦ 362).

Ὁ ***Εὐσέβιος*** γνωρίζει «Δωρόθεον πρεσβείου τοῦ κατ' Ἀντιόχειαν ἠξιωμένον, τῶν τηνικάδε λόγιον ἄνδρα ἔγνωμεν. φιλόκαλος δ' οὗτος περὶ τὰ θεῖα γεγονὼς καὶ τῆς Ἑβραίων ἐπεμελήθη γλώττης ὡς καὶ αὐταῖς ταῖς ἑβραϊκαῖς γραφαῖς ἐπιστημόνως ἐντυγχάνειν, ἦν δ' οὗτος τῶν μάλιστα ἐλευθερίων προπαιδείας τε τῆς καθ' Ἕλληνας οὐκ ἄμοιρος, τὴν φύσιν δ' ἄλλως εὐνοῦχος, οὕτω πεφυκὼς ἐξ αὐτῆς γενέσεως, ὡς καὶ βασιλέα διὰ τοῦτο, οἷόν τι παράδοξον αὐτὸν οἰκειώσασθαι καὶ τιμῆσαί γε ἐπιτροπῇ τῆς κατὰ Τύρον ἁλουργοῦ βαφῆς».([2]) Οὗτος λοιπὸν ἦν πρεσβύτερος γνώριμος τῷ ***Εὐσεβίῳ***, ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ θεολ. σχολῆς περὶ τὸ 290 τῆς διαφημισθείσης ἐπὶ ὀρθῇ γραμματικῇ καὶ ἱστορικῇ τῶν θείων γραφῶν ἑρμηνείᾳ.

—Μετὰ τοῦ μάρτυρος Λουκιανοῦ, τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις καὶ μᾶλλον ὡς ἱδρυτής. Κατὰ Κοντογόνην «Οὐδεὶς τῶν ἐκκλησ. συγγραφέων ἐμνημόνευσέ ποτε Δωροθέου τινός, ἐπισκόπου τῶν Τυρίων ἀκμάσαντος ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἢ Ἰουλιανοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος, ἢ πῶς νὰ μὴ εἶναι γνωστὸς εἰς τὸν Εὐσέβιον, ὅστις διηρεύνησε τὰς πράξεις τῶν ἁπανταχοῦ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν καὶ ἐχρημάτισε μάλιστα καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ διωγμοῦ ὁμολογητής, καὶ τὸ μέγιστον περὶ ταύτην σχεδὸν τὴν ἐποχὴν διέτριψεν ἐν Τύρῳ;» (Φιλολ. καὶ κριτ. ἱστορ. Β', σ. 16).—

Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου βιβλίου ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς παρενείρει καὶ ἕτερον Δωρόθεον καὶ αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ προσληφθέντα καὶ ὅστις πλεῖστον ἠγαπᾶτο καὶ ἐκτιμᾶτο ἐν τῇ αὐλῇ. «πάντων εὐνούστατός τε καὶ πιστότατος καὶ τούτων ἕνεκα διαφερόντως παρὰ τοὺς ἐν ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις αὐτοῖς τιμιωτάταις ἐντιμότατος». (VII, 1) Καὶ οὗτος εἶναι ὁ μάρτυς.

Ὁ ***Εὐσέβιος*** οὐδέτερον θεωρεῖ συγγραφέα, οἱ δὲ νεώτεροι «τὸ ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμα» ἀπέδωκαν εἰς τὸν μάρτυρα, (ἐνῷ φυσικώτερον ἦτο εἰς τὸν πρεσβύτερον νὰ ἀποδοθῇ) ὃν καὶ ὀνομάζουσιν ἐπίσκοπον Τύρου. Τοῦτον ὡς ἐπίσκοπον καὶ συγγραφέα ἀγνοεῖ ἐπίσης ὁ ***Εὐσέβιος***. Ἀλλ' ἴσως δὲν προύλαβεν οὗτος νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἐπίσκοπον ὡς ἀποθανὼν τῷ 340 (ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ ἱστόρημα ἐγράφη τοὐλάχιστον 10 ἔτη πρότερον). Ἐν τούτοις ἔχομεν

1. Οὕτω κατὰ ἡμετ. μηνολόγιον (Ὁ Νικόδημος γράφει «Δυσσόπολιν κειμένην εἰς τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 186). Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν πρεσβύτερος (Kalendarium manuale utriusque ecclesiae κ.τ.λ. Nic. Nilles, τόμ. I, . . . σ. 173, 483.

2. Ἐκκλ. ἱστορ. βιβ. VII, κεφ. 32.

παλαιὰν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ ***Θεοφάνους***, ὅστις ἀναφέρει «***Δωρόθεόν τε*** τὸν πολύαθλον ἐπίσκοπον Τύρου, τὰς πολλὰς ἱστορίας γράψαντα ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἐν λόγοις διαπρέποντα, τὸν ἐπὶ ***Διοκλητιανοῦ*** ὁμολογητὴν γεγονότα καὶ αὖθις ἐπὶ ***Λικινίου*** ἐν γήρᾳ φθάσαντα βαθεῖ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ χρόνῳ τοῦ παραβάτου (362) οἱ τούτου ἄρχοντες ἐν Ὀδυσσοπόλει τοῦτον εὑρόντες ἰδιάσαντα, πολλοὺς αἰκισμοὺς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐπάγοντες, αὐτὸν ρζ´ χρόνων ὑπάρχοντα.»(1) Τὰ αὐτὰ περίπου ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βουλγαρίας ***Θεοφύλακτος*** εἰς τὸν βίον τῶν ἐν Τιβεριουπόλει (Στρώμνιτσα) δεκαπέντε μαρτύρων καὶ ὅτι «ἐν Ἐδέσσῃ τῇ πόλει οἱ τῆς πίστεως ἐχθροὶ τῷ θανάτῳ αὐτὸν παρέδωκαν.»(2) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ ***Δωροθέου*** ἐγένετο ὑποκείμενον ἐρεύνης ἀρχομένου τοῦ ϛ´ αἰῶνος (525) κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ πάπα ***Ἰωάννου*** ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε προταθεὶς νὰ συλλειτουργήσῃ τῷ πατριάρχῃ ἐζήτησε νὰ προπορεύηται αὐτοῦ, τότε παρουσιάσθη οὕτως ἐν ὄψει τοῦ ποντίφηκος ἡ ἀποστολικότης τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ***Δωροθέου*** «ὁ ***Ἀνδρέας*** κατὰ τὸν τόπον διαπεραιούμενος ἤθελε τοῖς ἐν τῷ Βυζαντίῳ τὸν Χριστὸν καταγγεῖλαι· ἀλλ᾽ ἐπειδή περ ***Ζεύξιππος*** ὁ τῶν τόπων τούτων τότε ἡγεμονεύων αἱμοβόρος τις ὢν πάντας τοὺς προβάλλοντας(3) τῷ Βυζαντίῳ πρότερον διερωτώμενος τὰ περὶ Χριστοῦ εἶθ᾽ οὕτω(4) συνεχώρει εἰσιέναι. καὶ ἐὰν τις ὡμολόγησε (sic) τὸν Χριστὸν εἰδέναι, παρ᾽ αὐτοῦ δεσμευθὲν τὰς χεῖράς τε καὶ πόδας θανατοῦσθαι προσέταττε. Διὰ τὴν τοιαύτην οὖν ὠμότητα παραπλεύσας ὁ ***Ἀνδρέας*** τὸ Βυζάντιον κατῴκησε ἐπὶ διετῆ χρόνον πλησίον τοῦ Βυζαντίου ἐν τῷ Θρακίῳ μέρει ὡς ἀπὸ σταδίου ἑνὸς τῆς Ἀργυρουπόλεως. Ἐκεῖ ἐπαναγωγὴν τῶν ἐνθέων(5) καὶ φιλαλήθων ἀνδρῶν ποιούμενος. Ὡς οὖν περὶ τοὺς δισχιλίους συνάξας θυσιαστήριον συστήσας τῷ Χριστῷ ἐν τῇ Ἀργυρουπόλει καὶ τὸν ***Στάχυν*** ἐπίσκοπον καταστήσας εἰς

---

1. Χρονογραφία, σελ. 32, ἔκδ. Βενετίας 1729, βλ. καὶ σ. 15 (παρὰ Γεδεὼν ἐν Πατρ. πίν. 59) πρβλ. Νικ. Καλλίστου, ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. εἰς κεφ. 35.

2. Βλ Συναξ. εἰς τὴν 5 Ἰουν. σ. 186 τοῦ Β´ τόμου. Τὸ «ἐν Ἐδέσσῃ» εἶναι κακὴ ἀνάγνωσις τοῦ «ἐν Ὀδύσσου».

3. Τὸ κείμ. προσβάλλοντας.

4. Τὸ κείμ. οὗτος.

5. Τὸ κείμ. ἐπαναγαγὼν τῶν ἐνθέσμων.

Σινώπην τοῦ Πόντου μεθίσταται.»(1) «Τὸ Κερατεμβόλιν. Ἦλθεν ὁ ἅγιος Ἀνδρέας πρὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ ἔκτισεν εἰς τὰ Ἁρματίου καὶ ἐκαθέζετο ἐκεῖσε. ἐποίησε δὲ σταυρὸν ἰδιοχείρως λατομήσας αὐτὸν καὶ γλύψας ἔστησεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἁγ. Εἰρήνην τὴν παλαιὰν καὶ εἶθ' οὕτως ἦλθεν εἰς τὸ Νεώριν, εἰς τὸν ἔμβολον τὸν καλούμενον Κερατεμβόλιν καὶ ἐδίδασκεν...». (Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως).

Κατὰ τὴν πανδήμως παραδεδειγμένην γνώμην ὁ ἐκ τῶ Ο' ἀπόστολος Στάχυς ἔπηξε τὴν καλιὰν ἐν Ἀργυρουπόλει.(2) Ἐνταῦθα ἱδρύθη ὁ ἐπισκοπικὸς ναὸς καὶ ἡ πρώτη μητρόπολις, ἔνθα διεβίων οἱ ἐπίσκοποι μέχρι τοῦ Ἀθηνογένους ἢ Ἀθηνοδώρου, ὅστις ἐπεσκόπευεν ἀπὸ τοῦ 144—148. Οὗτος μετέφερε τὸν θρόνον ἐν τῷ ἐγγὺς Ἐλαιῶνι ἢ Ἐλαίᾳ.(3) Ταῦτα πλατύτερον ἐκτίθεται ὁ Γεδεὼν εἰς τὰ «Χρονικὰ τοῦ πατριαρχ. οἴκου καὶ ναοῦ», ἀρχόμενος (σ. 6—8) τῷ 1884. Ἀλλ' οἱονεὶ μεταγνοὺς μετὰ διετίαν δημοσιεύων τὸ «Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον» καὶ ἀντιδιαφερόμενος πρὸς τὸν Νικόδημον φθέγγεται ὅλως τὰ ἀντίθετα : Περὶ τοῦ Καστίνου ἐπισκόπου Βυζαντίου, (ὃν τὸ Συναξάριον κατὰ Κεδρηνὸν τίθησιν ὡς πρῶτον ἐπὶ Καρα-

1. Migne, τόμ. 62, στ. 1062. Ἐπὶ διετίαν λοιπὸν διέτριψεν ὁ Ἀνδρέας εἰς Θράκην καὶ οὕτως ἔσχε τὸν καιρὸν νὰ καταβάλῃ βαθέως τὰ σπέρματα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐὰν τοῦτο ᾖ ἀληθές, δὲν ἐξηγεῖται πῶς δὲν ἔμεινε πολὺ κατὰ τὰς ἐπισκέψεις εἰς Ἡράκλειαν. Σημειωτέον ὅτι τοῦ ψευδοδωροθέου ἀνεδημοσιεύθησαν κριτικῶς τὰ ἱστορικὰ κείμενα τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ Th. Schermann ἐν Λειψίᾳ (Teubner) τῷ 1907 καὶ ἄλλα κείμενα κατὰ διαφόρους κώδικας ἑλληνικά τε καὶ λατινικὰ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἑρρ. Gelzer: «Prophetarum vitae fabulosae. Indices Apostolorum... Domini Dorotheo Epiphanio-Hippolyto aliisque vindicata». Ἐνταῦθα παρ' Ἐπιφανίῳ εἰς τὸν κατάλογον τῶν 70 ἀποστόλων ἡ πρώτη μνεία! «Στάχυς, οὗ καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ μέμνηται ὁ Παῦλος, ἐπίσκοπος πρῶτος Βυζαντίου κατέστη ὑπὸ Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου ἐν Ἀργυροπόλει (sic) τῆς Θρᾴκης», σ. 120. Παρὰ τὰς τοιαύτας μαρτυρίας τὸ ζήτημα περὶ τοῦ Δωροθέου συζητεῖται (βλ. Ἐκκλ. Ἀληθ. Ε', 234).

2. Banduri, Impdrium orientale, ἔκδ. Βενετίας, 1729, σ. 164ἑ. καὶ Νικηφ. Καλλίστου «Διήγησιν περὶ ἐπισκόπων Βυζαντίου καὶ τῶν πατριαρχῶν πάντων Κωνσταντινουπόλεως» Minge, Patr. gr. 147, στ. 449.

3. Ὁ Σάρδεων ἀναφέρει σειρὰν ἀπὸ τοῦ 1809—1907 τιτουλαρίων ἐπισκόπων Ἀργυροπόλεως (sic. βλ. Θρακ. Ϛ', σ. 51—52.

κάλα, ὁ δὲ Νικόδημος κατὰ χειρόγραφόν τι γράφει δεύτερον) τοῦ λόγου προκειμένου παρατηρεῖ: «τὸ μόνον ἀκριβές ἐστιν, ὅτι ἡ περὶ τοῦ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου εἴδησις ὡς πρώτου κήρυκος τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Βυζαντίῳ οὐχ εὕρηται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις χρονογράφοις (!). ([1]) Ἀλλὰ τὴν ἀποστομωτικὴν εἰς τὰς ἀλληλοσυγκρουομένας ἀδολεσχίας τοῦ χρονογράφου τῶν πατριαρχείων κατὰ παράδοξον συγκυρίαν ἐπέπρωτο νὰ δώσῃ ὁ ἀλλόπιστος, ἐμβριθὴς βυζαντιολόγος ἐν Κωνσταντινουπόλει καθηγητὴς κ. Μουζάρεφ Ραμαζάνογλου, ὃν πρῶτος διεφήμισεν ἐνταῦθα ὁ «Ἥλιος» ἐν τῷ 21 τόμῳ τοῦ 1952, σ. 437—438 καὶ 469, 507 σταχυολογήσας ἐκ τῆς ἐν Παρνασσῷ διαλέξεως τοῦ Τούρκου διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου τῆς ἁγίας Σοφίας.([2])

Οὗτος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ναοὶ χριστιανικοὶ οἱ πρῶτοι ἐν Κωνσταντινουπόλει» ἐδημοσίευσε βιβλίον, ἐξ οὗ μετεφράσθησαν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐφημερίδι τῶν πατριαρχείων τὰ ἄρθρα Ε′—Ι′ τῷ 1954 ἐν συνεχείᾳ. Εἰς τὸ Α′ ἢ Β′ ἄρθρον βλέπε φωτογραφίαν τῶν ἐρειπίων τῆς Ἀργυρουπόλεως καὶ τῆς κατακόμβης ἤτοι τοῦ πρώτου ναοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας Στάχυος, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ (1—5—54). ***ὑπεραμύνεται κατὰ πάσης ἀντιλογίας περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐπισκόπων ἐν Βυζαντίῳ καὶ πρὸ τοῦ Μητροφάνους.*** Ἀλλά, ὡς μὴ εἰδὼς κατὰ πλάτος τὴν ἱστορίαν τοῦ περὶ τοῦ Δωροθέου φιλολ. ἀγῶνος καὶ ἑπόμενος τοῖς καθολικοῖς συγγραφεῦσιν, ὑπολαμβάνει αὐτὸν ὡς γνήσιον —Προσφάτως οἱ Βολλανδισταὶ εἰς τὸν τόμον Analecta Bollandiana τοῦ Ἰουνίου προέταξαν ἱστορικὸν ὑπόμνημα, διὰ νὰ ὑποστηρίξωσιν, ὅτι ὁ Δωρόθεος εἶναι πραγματικὸν πρόσωπον, ἀλλ' ἀπέκρουσαν αὐτοὺς ὁ Tillemon καὶ ὁ Cave.

Τὸ μέρος τοῦτο ***παρέχει ὅλως διαφόρους εἰδήσεις***, ἐξ ὅσων περὶ τοῦ ἀποστόλου ἐκ τῆς βιογραφίας ἐμάθομεν. α′) ὁ ***Ζεύξιππος*** εἶναι ἄγνωστον πρόσωπον, ὁ δὲ Ρωμαῖος ἄρχων ἥδρευε τότε ἐν Ἡρακλείᾳ, ἥτις, ὡς εἴδομεν, ἦν ἡ πρωτεύουσα τῆς θρᾳκικῆς ἐπαρχίας. Ἐπὶ τῶν χριστιανῶν βασιλέων ἔπειτα εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα εἰς λουτρὸν ὀνομαζόμενον οὕτω. β′) Κατὰ τὴν βιογραφίαν διετίαν διέτρεφεν ὁ ***Ἀνδρέας*** ἐν Νικαίᾳ κατὰ τὴν πρώτην περιοδείαν, ὅτε καὶ ἐπλησίασε κη-

---

3. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλλ. φιλολ. Σύλλογος, τόμ. ΚϚ′, 1896, σ. 138 καὶ σ. 159—160 τοῦ Ἑορτολογίου.

4. Ἀνωτ. ἐγράψαμεν γενομένην τὴν πρώτην διάλεξιν τῷ 1948, ὡς ἐν τῷ ἑλλ. τύπῳ εὕρομεν.

ρύττων μέχρι Χαλκηδόνος καὶ Προποντίδος, ὅτε ἀσφαλῶς ἤκουσε τό τε Βυζάντιον καὶ ἡ Ἡράκλεια τὸ πρῶτον κήρυγμα. Ἐκ Νικαίας κατηυθύνθη εἰς Σινώπην καὶ μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν περιοδείαν ἦλθε καὶ ἵδρυσε τὴν ἐκκλησίαν εἰς ἀμφοτέρας τὰς πόλεις. γ΄) Δὲν φαίνεται ἀληθές, ὅτι ἔκτοτε ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος τόσον ἐπισήμως ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τῶν χριστιανῶν· διότι πῶς ἦτο δυνατὸν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ σωθῇ διαμένων ἐν Ἀργυρουπόλει ὁ πρωταίτιος; Βεβαίως ὑπῆρχον κατὰ τόπους σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι ἄρχοντες ὡς ἐν Ἱεραπόλει τῆς Φρυγίας, ὅπου κατὰ κεφαλῆς «καθάπερ τι σφάγιον ἐπί τινος κίονος» ἐκρεμάσθη ὁ ἀπόστολος ***Φίλιππος*** καὶ ***Ἰάκωβος*** ὁ τοῦ Ζεβεδαίου τὴν κάραν ἀπετμήθη ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 42 ἢ 44 μ Χ. ὑπὸ τοῦ ***Ἡρώδου Ἀγρίππα.***[1] Ἀλλ᾽ ἐπισήμως καὶ συστηματικῶς βραδύτερον μόνον ἐκηρύχθη ὁ διωγμός. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ***Ἀνδρέαν*** ἐν Πάτραις ἄλλη κατηγορία ἀπηγγέλθη ὑπὸ τοῦ ***Αἰγεάτου*** «ἔγκλημα οἱ ἐπαγαγόντος, ὅτι περ τὴν γαμετὴν αὐτοῦ ***Μαξιμίλλαν*** καὶ τὸν ἀδελφὸν ***Στρατοκλέα*** Χριστῷ προσαγάγοι, τὴν ἐκείνου βδελυξαμένους εὐσέβειαν»,[2] τὸ δ᾽ ἀληθὲς ὅμως εἶναι, ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς εὐνῆς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, ἣν περιπαθῶς ἠγάπα ὁ ἀνθύπατος.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκκλησιαστ. συγγραμμάτων, ἅπερ κατέλιπεν εἶναι καὶ ἐκεῖνα, «***ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ τῶν Ο΄ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἱστόρησε καὶ ἔνθα ὁ καθεὶς τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων τὸν βίον ἐτέλεσεν***».[3] Ὁ Th. Schermann εἰς τὴν τελευταίαν συνολικὴν ἔκδοσιν τῶν τοιούτων ψευδεπιγράφων συναξαρίων ἐν σ. 352 ὑποστηρίζει ὅτι τὸ περὶ τῶν προφητῶν, ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἔχει ὑπ᾽ ὄψιν ἑβραϊκὰς πηγάς, δέον ἀδιστάκτως νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν πρεσβύτερον ***Δωρόθεον***, ἐπίτροπον τῶν ἐν Τύρῳ βασιλικῶν πορφυρίων. Ἀπεναντίας ***τὸ συναξάριον τῶν ἀποστόλων ὡς καὶ ὁ κατάλογος τῶν Ο΄ μαθητῶν ἐσφαλμένως ἀποδίδοται εἰς αὐτόν.*** Τὰ συγγράμματα ταῦτα, ἅπερ παρ᾽ ἄλλων θεωροῦνται ἔργα τοῦ ***Ἱππολύτου*** ἢ τοῦ ***Ἐπιφανίου, εἶναι τοῦ Θ΄ αἰῶνος δημιούργημα τῶν Βυζαντινῶν.***[4] Ἐκ τοῦ ἐμφερομένου ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου ἤτοι ἐπόπτου, τῶν ἐν λόγῳ βαφείων ἔπλασαν ἕνα ἱεράρχην Τύρου καὶ δι᾽ οἱονδήποτε λό-

1. Κοντογ. Ἐκκλ. ἱστορ. Α΄, σ. 72, 76.

2. Νικηφ. Κάλλιστος, Ἐκκλ. ἱστορ. Β΄, 39, Migne, 145 στ. 860.

3. Migne, 62 στ. 1062.

4. Βλ. Geschichte der altkirchlichen Literatur von Otto Berdenhewer, II, 1914, σ. 286.

γον μετετόπισαν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ ἥμισυν αἰῶνα πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ συνέχεον αὐτὸν πρὸς τὸν ***Δωρόθεον*** τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ τελευταῖος ὅμως οὗτος διΐσταται τελείως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν συγγραμμάτων ἐκείνων. Ἐὰν τὸ ὄνομα ***Δωρόθεος*** εἶναι ἱστορικὸν ἤτοι ἐὰν Δωρόθεός τις συνέγραψεν ἢ ἐπεξειργάσθη ταῦτα, τὸ κείμενον αὐτῶν παραδίδοται κατὰ διαφόρους ἐκδόσεις διαφόρως συντεταγμένας, ὥστε ὁ συγγραφεὺς νὰ φαίνηται πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Δωροθέου τῆς Ἀντιοχείας.(1)

Πράγματι οὐδεὶς τῶν συγγραφέων τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων, οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ ***Εὐσέβιος*** ἐγνώριζε τοιοῦτον κατάλογον.(2) Ἀλλὰ θὰ διηρωτᾶτό τις, τί χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; Τί ἔχει νὰ προσθέσῃ ἡ μαρτυρία τοῦ ***Δωροθέου*** εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ πρωτοκλήτου, ἀφοῦ ἔχομεν συνᾴδουσαν τὴν παράδοσιν ὅλην καὶ τοὺς ἱστοριογράφους συναινοῦντας; Ἄδεται, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Δωροθέου παρουσιάσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Ϛ´ αἰῶνα διὰ τὸ ζήτημα τῶν πρωτείων. Ἡ εὐκαιρία αὕτη ἐδόθη, ὅτε ὁ πάπας ***Ἰωάννης Α´*** τῷ 525 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπεσκέψατο τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἦν ἐπὶ κεφαλῆς πρεσβείας ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀστρογότθων ***Θεοδωρίχου,*** εἰς οὗτινος τὴν κυριαρχίαν διετέλει τότε ἡ Ἰταλία, ἵνα μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀρειανῶν, καθ᾽ ὧν ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε διατάξει αὐστηρὰ μέτρα Ἤρχετο λοιπὸν ὁ ποντίφηξ χάριν τοῦ ἀρειανοῦ κυριάρχου, ἵνα συνηγορήσῃ ὑπὲρ αἱρετικῶν, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τῆς ἀνακλήσεως, ὅσοι εἶχον ἐπιστρέψει εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν! Ἐν τούτοις δὲν ἐξημέρωσε τὸν βάρβαρον Γότθον· διότι ἐπανελθὼν εἰς Ραβένναν ἐρρίφθη μετὰ τῆς ἀκολουθίας εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῇ 18 Μαΐου 526.(3) Εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς πρωτευούσης ἡ πρώτη αὕτη ἐπίσκεψις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐνεποίησεν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἐξεδήλωσε τὸν ἀπεριόριστον πρὸς αὐτὸν σεβασμόν. Κατὰ τὴν ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ Ἕβδομον ὑποδοχὴν ὁ αὐτοκράτωρ κατ᾽ ἔθος ἀνατολικὸν ἐγονυπέτησε πρὸ αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ ὁ πατριάρχης προύτεινε

---

1. Βλ. Gelzer ἐν Theol. Literaturzeitung 1892, σ. 449. τὸ χωρίον ἔλαβον ἐκ τοῦ Berdenhewer, ἔνθ᾽ ἀνωτ. διότι δὲν εὗρον τὸ περιοδικόν.

2 Ἰδοὺ τί γράφει: «τῶν δὲ ἑβδομήκοντα μαθητῶν κατάλογος μὲν οὐδεὶς οὐδαμῇ φέρεται» (Ἐκκλ. ἱστορ. I, 12, 1, ἔκδ. Dindorf, σ. 38).

3. Χρυσ. Παπαδοπούλου. Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, σ. 76—8.

συλλείτουργον πρὸς τὸν ***Ἰωάννην***, οὗτος δὲ ἠξίωσε νὰ πρωτοστατήσῃ τῆς ἱεροτελεστίας καὶ ὁ πατριάρχης ***Ἐπιφάνιος*** νὰ ἀκολουθήσῃ. Τὸ «ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμα» διηγεῖται τὰ τοῦ ἐπεισοδίου ὧδε :(1) «Προτραπεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἀρχιεπισκόπου συλλειτουργῆσαι αὐτῷ ἐν τοῖς γενεθλίοις τοῦ Χριστοῦ ἀπηγόρευσε τοῦτο ποιῆσαι, ἐὰν μὴ πρῶτος τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου ἱερατεύσῃ, ἅτε δὴ(2) τῆς Ρώμης πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον δεξαμένης. Κινήσεως οὖν ἐκ τούτου γενομένης ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου ***Δωροθέου*** τὴν σύστασιν ἐποιοῦντο δεικνύοντες προγενεστέραν τῆς Ρώμης τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ἐπισκοπὴν καὶ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου ***Ἀνδρέου. Ἰωάννης*** δὲ ὁ Ῥωμαίων ἐπίσκοπος τὸ μὲν σύγγραμμα ***Δωροθέου*** ἀληθὲς εἶναι διεβεβαιοῦτο, προτιμᾶσθαι τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου ἔλεγε διὰ τὸ τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν ἀποστόλων τὸν τόπον ἐπέχειν καὶ τούτου ἕνεκα τὰ πρωτεῖα αὐτῷ παρεχωρήθη, οὐ μὴν διὰ τὸ προϋπάρχειν τὴν τῆς Ῥώμης ἐπισκοπὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως».(3)

Κατὰ τὸ κείμενον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ διὰ τῆς ἐπισήμου τοῦ πάπα Ρώμης ὁμολογίας τὸν ἀποστολικὸν χαρακτῆρα τῆς ἕδρας τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος, οὗ ἡ δῆθεν ἔλλειψις εἶναι ὁ σπουδαιότερος λόγος, δι' ὃν οἱ Δυτικοὶ ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτό.(4) Ἀλλ' ὁ κατασκευαστὴς τοῦ

---

1. Ὁ συγγραφεὺς προοιμιάζεται διὰ τῶν ἑξῆς : «Ταῦτα ὁ πανάριστος Δ ω ρ ό θ ε ο ς ἐν ῥωμαϊκοῖς γράμμασι καταλέλοιπεν, ἀντεβλήθησαν τε καὶ παρ' ἡμῶν ἐν ὑπατείᾳ Φ ι λ ο ξ έ ν ο υ καὶ Π ρ ό β ο υ, ὁπηνίκα Ἰωάννης ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης ἦλθεν ἐν Κωνσταντίνου πόλει». ἅπερ ἐκθέτουσι αὐτόν, διότι τότε δὲν ἐχρονολόγουν ἐπὶ ὑπατείας, ἀλλ' ἐπὶ βασιλείας, ἀλλὰ καὶ τίς ἡ χρεία ὅλων τούτων ; Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τίτλος τῆς πραγματείας «Ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμα» εἶναι ἄγνωστος καὶ πάμπαν ἀήθης ἐν τῇ πατερικῇ γραμματολογίᾳ.

2. Τὸ κείμ. ἔχει ὅ σ α δ έ.

3. M i g n e, 92, στ. 1073.

4. A. P i c h l e r, Geschichte der kirchl. Trennung zwissen dem Orient und Occident κτλ. München 1865, II, σ. 646. Ἐνταῦθα οὗτος διατείνεται ὅτι πρὸς τοῦτο οἱ Ἀνατολικοὶ τὰς Πράξεις τοῦ ἀποστόλου Θ α δ δ α ί ο υ, εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ πλαστογράφος. ἀλλ' εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἔκδοσιν 1891 τοῦ L i p s i u s, ἣν ἔχω ὑπ' ὄψιν, οὔτε τὸ Βυζάντιον οὔτε ὁ Ἀ ν δ ρ έ α ς ἀναφέρεται. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος δι' ὃν καὶ ὁ πολὺς H e r g e n r ö t h e r καὶ ἐν τῷ «Φωτίῳ» αὐτοῦ ἀλλ' ἰδίᾳ ἐν τῇ μονογραφίᾳ «Die byzantinischen Patriarchen vor Photius» λάβρως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ «Συγγράμματος» τοῦ Δ ω ρ ο θ έ ο υ.

ἀνεκδότου τούτου δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο, ἀλλὰ θελήσας νὰ κρατύνῃ τὸ κῦρος αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτὸς οὗτος τὴν σπουδαιοτέραν ἀφορμὴν εἰς ἀμφιβολίας. ἠθέλησε νὰ κάμῃ φιλολογίαν καὶ συνεπλάκη εἰς τὰ δίκτυα τῆς κριτικῆς. Ἐν τέλει δηλ. ὡς ἐπισφράγισμα γράφει: «Ταῦτα ὁ τρισμακάριος καὶ πανόλβιος ***Δωρόθεος*** ἐν Ῥώμῃ γεγονώς, διὰ ῥωμαϊκῆς διαλέκτου ἐν ὑπομνήμασι καταλέλοιπεν, ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς ἐρανισάμενοι καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεθερμηνεύσαντες ἐμφανῆ τοῖς πᾶσι πεποιήκαμεν καὶ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν ἐκλογὴν πιστὴν καὶ ἀληθῆ αὐτὴν καταλαβόμενοι».(1) Πῶς ἐξηγεῖται ὁ ***Δωρόθεος*** Ἕλλην καὶ εἰς ἑλληνίζουσαν ἐπισκοπὴν ἀρχιερατεύων νὰ γράψῃ ὑπομνήματα εἰς λατινίδα φωνήν; Ἴσως ὁ λογοπλάστης διὰ τούτου ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ πείσῃ εὐκολώτερον τοὺς Λατίνους. Εἶναι περίεργον ὅμως, ὅτι εἰσήχθησαν τοιαῦται ἀδέσποτοι μαρτυρίαι καὶ εἰς τὸν Συναξαριστὴν τοῦ ***Μαυρικίου*** ὅπου ὁ Νικόδημος γράφει, ὅτι «δὲν ἔγραψε δὲ μόνον διὰ τούτους, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλους τοὺς ἁγίους κτλ.».(2)

Τέλος παραδίδωσιν ἡμῖν καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα ὁ συμπιλητής: «***Προκόπιος*** τοίνυν τις τοῦ πρεσβυτερίου ἠξιωμένος, βίῳ τε καὶ λόγῳ εὐσεβείας διαπρέψας καὶ πάσῃ τῇ περὶ τὰς γραφὰς ἐμμελείᾳ τε καὶ ἐμπειρίᾳ ἀεὶ ἐνασκηθεὶς καὶ ἐντετυχηκὼς ταῖς ἱστορικαῖς συγγραφαῖς τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος ***Δωροθέου***, ταῦτα πάντα ἡμῶν ἐγγράφως καταλέλοιπε. Χάρις τοίνυν αὐτοῦ . . . »(3) Τὸ ἐπιτηδευμένον καὶ πεπλατυσμένον ὕφος προδίδωσι τὸν παραχαράκτην ὡς καὶ τὰ πιστοποιητικὰ τῆς εὐσεβείας, ἅπερ προσάγει πρὸς παραπλάνησιν.

Πάνυ εὐλόγως ὅθεν ἡ «Σύνοψις» αὕτη, ἡ φέρουσα τὸν τίτλον «περὶ τῶν Ο' ἀποστόλων», ὅπου καὶ καταγράφονται ὀνομαστὶ καὶ ἔνθα περὶ τὸ τέλος γίνεται λόγος καὶ περὶ τῶν 12, ***ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὑποβολιμαῖον***(4) καὶ προσετέθη ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ ἐν τέλει, ὅταν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ἐποιήσατο τὰς περιλήψεις τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ***Δωροθέου*** ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἔριδος ἐκείνης. ***Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη πάντων τῶν κριτικῶν, αὐτὴ καὶ ἡ τοῦ διασήμου συγγρα-***

---

1. Migne, 92, σ. 1072.

2. Εἰς τὴν ιδ' Ἀπριλίου, μνήμη τῶν ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα Ἀριστάρχου κ.τ.λ. τομ. Β', σ. 87.

3. Migne στ. 1073.

4. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐπικριτῶν βλ. καὶ ἄλλους ἐν πίν. σ. 61, σημ. 103 (Παπαδοπούλου).

φέως τῆς διτόμου ἱστορίας τοῦ σχίσματος Pichler.(1) Καὶ ὅμως παραδόξως ὁ ἀποθανὼν ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὅστις υἱοθετεῖ τὸ κείμενον τοῦ ***Δωροθέου*** γράφει ταῦτα : «Ἡ ὑπόθεσις καθ' ἣν παρουσιάσθη τὸ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν ς' αἰῶνα καὶ ἀπεδόθη εἰς τὸν δῆθεν ἀνύπαρκτον ***Δωρόθεον***, εἶναι τελείως ἀβάσιμος ὀρθῶς δὲ ὁ λατῖνος ἱστορικὸς θεολόγος Pichler ἐσημείωσεν ὅτι «δὲν εἶναι δίκαιον νὰ βεβαιοῖ τις, ὅτι ἡ διήγησις τοῦ Δωροθέου εἶναι ἐπινόησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἔριδος (525) μεταξὺ τοῦ πάπα καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. ἡ ἱστορία τῆς περιπτώσεως ταύτης μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμεν τὸ ἀντίθετον» (Pichler, ἔνθ' ἀνωτ. II, 647, σημ. 2).(2) Νομίζω ὅτι ἡ μετάφρασις δὲν ἀποδίδωσι καλῶς τὴν ἔννοιαν. Ἡ σημείωσις κατὰ λέξιν ἔχει ὧδε : ***«Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι ὁ μῦθος οὗτος ἐπλάσθη κατὰ πρῶτον ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαμάχης ἐκείνης, καίτοι ὁ Cave ἐφρόνει*** (Historia, literaria, Genevae 1694, I, 88) ***ὅτι οὐδεὶς ἐχέφρων θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ κατὰ πρῶτον ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Δωροθέου τὰ ὑπομνήματα ταῦτα».***(3) Ἑπομένως ὡς μῦθον καὶ αὐτὸς ἀποδέχεται, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐπλάσθη τότε, ἀλλὰ προϋπῆρχεν. ***Τοῦτο εἶναι προφανὲς προσθήκη τοῦ Ἕλληνος μεταφραστοῦ, ὅστις ἰσχυρίζεται, ὅτι ἀπήρτισε τὰς περιλήψεις ταύτας . . . ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἔριδος ἐκείνης».***(4) Ἡ κακὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ μακ. ***Χρυσοστόμου*** ἀπόδοσις παρέσχε τοὐνδόσιμον εἰς τὸν μακαρίτην ἐπίσης Καισαρείας ***Καλλίνικον*** νὰ διαστρέψῃ τελείως τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου. Οὗτος ἀναφέρων τὴν «διήγησιν» κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ «Πρωτείου» γράφει : «καθὰ ὀρθῶς βεβαιοῖ ὁ λατῖνος ἱστορικὸς

1. Ἔνθ' ἀνωτ. τομ. II, σ. 646—7. Οὗτος καθολικὸς ὢν περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου προσῆλθεν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ ἐχρημάτισε βιβλιοθηκάριος τῆς συνοδικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας πρὸ τοῦ Pichler ἀπαραλλάκτως ἀπεφήνατο γνώμην καὶ ὁ καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Κοντογόνης (Φιλολ. καὶ κρ. ἱστ. Β', σ. 17).

2. Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης σ. 80.

3. Τὸ κείμενον : «Es dürfte also doch nicht ausgemacht sein, dass diese Fabel erst bei gelegenheit jenes Streites erdichtet worden sei, obwohl Cave meinta (Historia κτλ.) quin hac occasione primum conficti sint sub Dorothei nomine hi commentarii, nemo opinor prudens denegabit.

4. Diesr ist ein offenbarer Zusatz des griechischen Uebersetzers, dern behauptet, er habe bei gelegenheit jenes Streites diese excerpten aus den lateinischen Commentaren des Dorotheus gemacht, αὐτ. II, σ. 647.

θεολόγος *Pichler* : δὲν εἶναι δίκαιον νὰ βεβαιοῖ τις, ὅτι ἡ διήγησις τοῦ ***Δωροθέου*** εἶναι ἐπινόησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἔριδος . . . ἡ ἱστορία τῆς περιστάσεως ταύτης μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμεν τὸ ἀντίθετον τουτέστι ***νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἀφηγήσεως***».(1)

Ἀλλ' ὁ Παπαδόπουλος ὢν ἀρχιμανδρίτης τῷ 1917 ἐν τῷ «Ἐκκλησ. Φάρῳ» Ἀλεξανδρείας, τόμῳ ΙϚ', σ. 458 ἔγραφε ταῦτα : Τὰ κατ' αὐτόν εἰσιν οὕτω συγκεχυμένα, ὥστε πολλοὶ ἀμφιβάλλουσιν, ἄν ὑπῆρξέ ποτε ὁ Δωρόθεος. στηρίζονται δὲ ὅλαι αἱ περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις ἐπὶ τοῦ προλόγου τοῦ εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένου καταλόγου τῶν ἀποστόλων φέροντος ἐπιγραφὴν «Σύγγραμμα ἐκκλησιαστικόν»..... Σημειοῦμεν, ὅτι ἕνεκα τοῦ ὑποδεικνυομένου σκοποῦ τῆς μεταφράσεως, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ ἀπόκρουσις τῶν περὶ πρωτείου ἀξιώσεων τοῦ παπα Ἰωάννου, φρονοῦσί τινες, ὅτι αὐτὸς ὁ πρεσβύτερος Προκόπιος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ καταλόγου, ὅπερ δὲν συνᾴδει πρὸς ἐκ τοῦ καταλόγου καὶ ἐκ τῶν λεπτομερειῶν αὐτοῦ λογικὰ συμπεράσματα . . . . καὶ θεωροῦσιν ἔργον τῆς πρὸ τοῦ ς' αἰῶνος ἐποχῆς, συνταχθὲν πιθανῶς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα».

Κατὰ ταῦτα τοῦ *Pichler* ἡ ἀρνητικὴ μαρτυρία, ἐφ' ἧς τελειταῖον ἠθέλησαν νὰ στηρίξωσι τὴν αὐθεντικότητα τοῦ κειμένου οἱ ἡμέτεροι, οὐδὲν ὠφέλησεν, ἀφοῦ καὶ οὗτος ὁμιλεῖ περὶ μύθου πλασθέντος (κατὰ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦ) τὸν Ϛ' αἰῶνα. Νομίζω, ὡς πρὸς τὸ ἔτος, ἔχει δίκαιον ὁ *Gelzer* προβαίνων μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος, ἐποχῆς καθ' ἣν κατεσκευάζοντο ἕνεκα τῆς ῥήξεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοιαῦτα πλαστουργήματα. Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἐν Ἀθήναις τὴν πραγματείαν τοῦ σοφοῦ βυζαντιολόγου, ἀλλ' ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱεροῦ ***Φωτίου,*** ἥτις οὐ μόνον συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς χρονολογίας ταύτης, ἀλλὰ ῥίπτει καὶ φῶς εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην ὑπόθεσιν. Οὗτος δηλ. ἐν ταῖς θέσεσι κατὰ τοῦ παπικοῦ πρωτείου μνημονεύων τῆς παρουσίας ἐν τοῖς πατριαρχείοις τοῦ πάπα ***Ἰωάννου*** μαρτυρεῖ τὰ ἀντίθετα :

«Ἔτι καὶ πρὸ τοῦ Βιγιλίου Ἰωάννης ὁ Ῥώμης ἀνελθών, οὐδὲν περὶ πρωτείων διηνέχθη (ἐβασίλευε δὲ καὶ τότε Ἰουστινιανός), ἀλλὰ τὴν ἱερατικὴν στολήν, ὡς ἔθος τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει, περιβαλὼν πρὸς τοῖς εὐωνύμοις μέρεσι τοῦ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πατριαρχοῦν-

1. «Ἡ ἀποστολικότης τοῦ πατρ. θρόνου Κ)πόλεως» ἐν Ὀρθοδ. τόμ. Η', 1933, σ. 169 τὰ διὰ παχέων γραμμάτων εἶναι γνώμη τοῦ Καλλινίκου τεθεῖσα εἰς τὸ στόμα τοῦ P i c h l e r, εἰς ὃν καὶ κακῶς παραπέμπει 1864.5. 11,636. Οὕτως ἑνὸς κακοῦ προηγουμένου μυρία ἕπονται !

τος Ἐπιφανίου καθεσθείς, οὐδὲν ἐδυσχέραινεν».(1)

Ὁ γράφων ταῦτα εἶναι ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας, ὁ σοφώτατος πατριάρχης καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, ἐὰν ὑπῆρχε «τὸ ἐκκλησιαστ. σύγγραμμα» τοῦ *Δωροθέου* νὰ ἠγνόει αὐτό. καὶ ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ πατριαρχείου τοιοῦτον σύγγραμμα, δὲν ἦτο λογικὸν αὐτὸς νὰ διακηρύττῃ ἀντιστρόφως, δηλ. ὅτι ὁ πάπας *Ἰωάννης* οὐ μόνον δὲν ἐνδιεφέρθη περὶ τῶν πρωτείων, ἀλλὰ συνελειτούργησε τῷ πατριάρχῃ συνῳδὰ τοῖς πατριαρχικοῖς τυπικοῖς πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ ἱστάμενος.(2) Ταῦτα βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπινοήσῃ αὐτός, ἀλλ' εὗρε μεταξὺ τῶν πατριαρχικῶν ὑπομνημάτων. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐρωτῶμεν, ἐὰν τὸ «σύγγραμμα» ἐγράφετο ἐν τοῖ πατριαρχείοις, ὡς ὑποστηρίζεται, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντιδιαφέρηται πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἐπίσημον χρονογράφημα καὶ δὴ νὰ διατυπώνῃ γνώμην ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὰ πρευσβευόμενα καὶ κηρυττόμενα ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ὧν χάριν ἐγένοντο τόσοι ἀγῶνες καὶ τέλος ἐπῆλθε καὶ τὸ μοιραῖον σχῖσμα; Ἐπὶ τῆς ἐπὶ *Φωτίου* συνόδου τῷ 879 ὁ πάπας *Ἰωάννης* ἔγραφε πρὸς τοὺς βασιλεῖς: «Καὶ πρῶτον ἀποδέξασθαι *Φώτιον τὸν θαυμασιώτατον* καὶ εὐλαβέστατον ἀρχιερέα θεοῦ καὶ πατριάρχην, ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν καὶ τῆς κοινωνίας τῆς πρὸς τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας σύμμοιρόν τε καὶ συμμέτοχον καὶ κληρονόμον διά τε τὴν ἄλλην ἀρετὴν τὴν προσοῦσαν αὐτῷ καὶ τὸ τὰ σκάνδαλα ἐκποδὼν γενέσθαι καὶ τὸ τὴν εἰρήνην τοῦ θεοῦ καὶ ἀγάπην τὴν εἰς ἀλλήλους ἐν ἡμῖν φυτευθῆναι. Δέξασθε δὲ αὐτὸν . . . καθὼς αὐτὸν ἀπεδέξατο καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησία . . . Δέξασθε τὸν ἄνδρα ἀπροφασίστως. μηδεὶς προφασιζέσθω τὰς κατ' αὐτοῦ γενομένας ἀδίκους συνόδους.(3) Μηδείς, ὡς τοῖς πολλοῖς τῶν ἀγελαιοτέρων δοκεῖ, τὰς πρὸ ἡμῶν

---

1. Ἐπιστολαὶ Φωτίου, ἔκδ. Βαλέττα, σ. 569.

2. Οὔτε προήδρευε τῶν οἰκ. συνόδων ὁ πάπας, οὔτε κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας ἦν (βλ. πρακτικὰ τῆς Ζ'. ἐν Νικαίᾳ «καὶ προκαθεσθέντων ἁπάντων ἡμῶν κεφαλὴν ἐποιησάμεθα Χριστόν· ἔκειτο γὰρ ἐν ἁγίῳ θρόνῳ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον»). Τὰ πρεσβεῖα ἐν αὐταῖς ἐκανονίζοντο συνῳδὰ τῷ κη' τῆς Δ'. καὶ τῷ λϛ' τῆς ἐν Τρούλλῳ. Περὶ δὲ τῆς τάξεως τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν παρ' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων . . . πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν κεφαλή ἐστιν ἡ Κωνσταντινούπολις . . . ἡ Κωνσταντινούπολις ἔχει τῶν ἄλλων προεδρίαν». Φώτιος Συντ. κανόνων, τίτλος Α', κεφ. ε'. Migne, patr. gr. 105, στ. 472.

3. Ἐννοεῖ τὴν ἐπὶ Ἰγνατίου τοῦ 869, εἰς ἣν καθηρέθη ὁ Φώτιος.

μακαρίων ἀρχιερέων, ***Νικολάου*** τέ φημι καὶ ***Ἀδριανοῦ*** καταψηφίσεις αἰτιάσθω. οὐ γάρ ἀπεδέχθησαν παρ' αὐτῶν τὰ κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου ***Φωτίου*** τορευθέντα».(1) Ἐν τέλει δὲ τῆς συνόδου οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα ὑπέγραψαν τὰ πρακτικὰ τῆς ἀθωώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ ***Φωτίου*** καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὸ ὀρθόδοξον καὶ ἀπαραχάρακτον μετὰ τὴν ἐπὶ συνόδου ἀνάγνωσιν.(2)

Τὰ οὕτω πανηγυρικῶς ἀποφασισθέντα, οἱονεὶ μεταμεληθέντες, βαρέως ἔπειτα ἔφερον οἱ Δυτικοὶ καὶ ἤρχισαν πάλιν νὰ καταστρατηγῶσιν αὐτά, χρώμενοι πάσῃ μηχανῇ πρὸς ἐξουδετέρωσιν αὐτῶν καὶ ἐξασφάλισιν τοῦ πρωτείου. Ἤμην διατεθειμένος νὰ μὴ ἀντείπω, καὶ νὰ συμφωνήσω πρὸς τὴν παράταξιν τῶν σοφῶν ἐκείνων, οἵτινες τὸ συνονθύλευμα ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, καίτοι δὲν ἔλειψαν εἰς αὐτοὺς ἄλλα σοβαρὰ ἐπιχειρήματα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀποστολικότητος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου. ἀλλὰ τελευταῖον ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ ὑπόνοιά τις καὶ εἶπον κατ' ἐμαυτόν : μήπως προῆλθε καὶ ἐκ τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεως τοῦ αἰωνίου πρωτείου, ἥτις τοσοῦτον εἶχε κλονισθῆ ἢ μᾶλλον εἶχε κατακρημνισθῆ διὰ τῶν ἐπὶ ***Φωτίου*** συνοδικῶν πράξεων ; Οἱ ὅροι ἐπομένως δύνανται ν' ἀντιστραφῶσι, τὸ δὲ «σύγγραμμα» ἐπλάσθη φύσεως τοιαύτης, ἵνα, καθόρνου δίκην, ἔχῃ ἀμφοτέρωθεν τελείαν τὴν ἐφαρμογήν. Καὶ νῦν ἐκεῖνοι ἀκριβῶς οἱ διαπράξαντες τὸ ἔγκλημα τρίβουσι τὰς χεῖρας καὶ διαρρηγνύονται κραυγάζοντες, κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἶχον τὴν ἐπιπολαιότητα νὰ πέσωσιν ἐν τῇ παγίδι καὶ νὰ υἱοθετήσωσι τὸ πλαστούργημα ! Ἐὰν πράγματι τοιοῦτόν τι συνέβη, οἱ καθολικοὶ εἶναι ἀσυναγώνιστοι καὶ πρέπει νὰ λάβωσι δίπλωμα τῆς δολοπλόκου εὑρεσιτεχνίας πρώτης τάξεως. Καὶ φαίνεταί μοι, μὰ τὸν Ὀλύμπιον Δία, ὡς πιθανωτέρα ἡ δευτέρα αὕτη ἐκδοχή· διότι ἀνέκαθεν ἐκεῖνοι, ὅπου πρῶτοι ἐξηγέρθησαν καὶ προσέβαλον τὸ κῦρος τοῦ «συγγράμματος», εἶναι οὗτοι. ἀλλ' ὦ ἀγαθοί,

---

1. Βλ. Περὶ τῆς ὀγδόης οἰκουμ. συνόδου ὑπὸ Κεραμέως, ἔνθ' ἀνωτ. ἔκδ. Πετρουπόλεως, 1892, σ. 148—9 (ἐκ τοῦ λατινικοῦ μετεφράσθη παρὰ τοῦ Κυδώνη, ὡς σημειοῦται).

2. Βλέπ. σ. 168—9 τὸν ὅρον μετὰ τοῦ συμβόλου. Παῦλος δὲ καὶ Εὐγένιος καὶ ὁ καδδηνάλιος Πέτρος οἱ τοῦ Ῥώμης ἐπήγαγον : «εἴ τις αὐτὸν δηλονότι τὸν Φώτιον, οὐκ ἔχει πατριάρχην ἅγιον καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν οὐκ ἀσπάζεται, ἔστω ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα καὶ μὴ συγκαταταγείη ὅλως μετὰ τῶν Χριστιανῶν» : καὶ ἡ ἁγία σύνοδος ἐξεβόησεν : «ἅπαντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν καὶ δοξάζομεν, καὶ εἴ τις οὐκ ἔχει αὐτὸν ἀρχιερέα Θεοῦ, μὴ ἴδη τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ», αὐτ. 6.165—6.

θὰ ἐνίστατό τις, πῶς τοῦτο ποιεῖτε, καὶ ἀθετεῖτε κείμενον παλαιγενές, ὅπερ τοιοῦτον ἐπισήμως ἐντὸς τῆς Μεγ. ἐκκλησίας διακηρύττει τὰ δικαιώματα τοῦ πάπα ; ἀλλ' ὦ ἄνερ, ἀκούω, ἡμεῖς ἐχαλκεύσαμεν οὐχὶ δι' ἑαυτούς, —ἀρκοῦσιν ἡμῖν τὰ Κλημέντια, τὰ Δεκρετάλια, αἱ Ἰσιδώρειοι διατάξεις— ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἀνατολικούς, οἵτινες δὲν ἔχετε ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσι, καὶ τὸ πλαστογράφημα διὰ λαθραίας χειρὸς ἐρρίφθη ἐντὸς τοῦ οἴκου ἡμῶν «τίς μοι δώσει ὕδωρ καὶ πηγὰς δακρύων», ἵνα θρηνήσω διὰ τὸ ἐξουθένωμα, ὅπερ ἐπάθομεν καὶ ἐξακολουθοῦμεν μυωπάζοντες ; Κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου «isfecit cui prodest» ἤτοι δράστης τοῦ ἐγκλήματος ὁ καρπούμενος τὰς ἐκ τῆς πράξεως ὠφελείας. Τελευταῖον τάσσω τὸν μακ. Γεδεών, ὅστις δέχεται συνονθυλευτὴν τῶν τοῦ Δωροθέου τὸν Προκόπιον (Πατρ. πίν. σ. 59—63).

Εὐτυχῶς οἱ βιογράφοι τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἔγραφον —ἴσως εἶναι μεταγενέστερον— οὔτε οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι ποιοῦνται αὐτοῦ χρῆσιν. Ὁ ***Θεοφύλακτος*** Βουλγαρίας ἐν βίῳ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει 15 μαρτύρων λέγει «ὅτι γέγονε πολὺς ἐν λόγοις καὶ συγγραφεὺς ἱστορικώτατος τῶν πάλαι καὶ ὅτι ἐν Ἐδέσσῃ (γρ. Ὀδυσσῷ) τῇ πόλει οἱ τῆς πίστεως ἐχθροὶ τῷ θανάτῳ αὐτὸν παρέδωκαν».(1) Περὶ τῶν ἀδεσπότων καὶ οὗτος οὐδὲν λέγει. Εἰς τὸ συναξάριον τοῦ ἀποστόλου ***Βαρνάβα*** λέγεται, ὅτι οὗτος ἐνεταφιάσθη μετὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τοῦ ***Ματθαίου,*** ὕστερον δὲ εὑρέθη εἰς τὴν Κύπρον τὸ λείψανον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου. ἐκ τούτου δὲ τὸ προνόμιον τῆς νήσου νὰ εἶναι αὐτοκέφαλος. Ὁ ***Νικόδημος*** ἐνταῦθα σημειοῦται : «Γράφει δὲ ὁ Τύρου Δωρόθεος, ὅτι ὅτι ὁ ***Βαρνάβας*** οὗτος πρὸ τοῦ νὰ λάβῃ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον παρήγγειλεν εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀπόστολον ***Μάρκον,*** ἵνα, ὅταν ἐνταφιάσῃ τὸ λείψανόν του βάλῃ ἐπάνω εἰς τὸ στῆθός του τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ***Ματθαίου*** (σελ. 323 τῆς ἱερᾶς Τελετουργίας».(2) Ἀλλὰ τὸ λείψανον τοῦ ***Βαρνάβα*** ἀνεκαλύφθη ἐπὶ ***Ζήνωνος*** (474—491), ὅτε διεξεδίκει νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ὁ μονοφυσίτης πατριάρχης Ἀντιοχείας ***Πέτρος ὁ Κναφεὺς*** καὶ μνημονεύεται ἡ διὰ θαύματος ἀνακάλυψις εἰς τὸ Ἐγκώμιον εἰς ἀπόστολον ***Βαρνάβαν*** (σ. 30) ὑπὸ ***Ἀλεξ.*** μοναχοῦ (3) Κατὰ ταῦτα ὁ ψευδοδωρόθεος ἔζη μετὰ τὸν Ε' αἰῶνα.

---

1. Ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ τὴν ε' Ἰουνίου (Βλ. Συναξαρ. Β', 186, σημ. 1).
2. Συναξαριστής, ἔκδ. Ἀθηνῶν 1868, τόμ. Β', σ. 198 τῇ 11 Ἰουνίου.
3. Βλ. Ἰωάννου Χάκκετт, Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, μετάφρ. Χαρ. Παπαϊωάννου Α', Ἀθῆναι 1923, σ. 40—41.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΓΙΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΩΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. *Εἰσαγωγή.*
2. *Μαρτύριον τῆς πρωτομάρτυρος ἁγίας Σεβαστιανῆς.*
3. *Ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς καὶ θαυματουργὸς Γλυκερία, ἡ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας καὶ τὸ μαρτύριον αὐτῆς.*
4. *Σύντομος βιογραφία τῶν λοιπῶν ὑπὲρ ἑκατὸν ἁγίων μαρτύρων τῆς πίστεως. Ἑκατοντὰς Α'.*

1. *Εἰσαγωγή.*

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὴν πληθὺν «τὸ νέφος» κατὰ ***Παῦλον*** τῶν μαρτύρων τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας ἀναγράφοντες, οἵτινες ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων διὰ τοῦ τιμίου αὐτῶν αἵματος ἐστερέωσαν τὴν πίστιν, ἀποστομίζομεν ἐκείνους, ὅσοι ἐλαφρᾷ τῇ διανοίᾳ διϊσχυρίσθησαν λίαν ὄψιμον τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐνταῦθα. Πῶς ἦτο δυνατὸν εἰς χώρας, ἃς δὲν διέσχισεν ἔτι αὐτὸς ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, νὰ μὴ εἶχε διαδοθῆ τὸ εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ἐν Παρθίᾳ, Μηδίᾳ, Περσίᾳ καὶ Βακτρίᾳ ἀναφέρονται ἐπὶ ***Μάρκου Αὐρηλίου*** χριστιανοὶ ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἐδέσσης χριστιανοῦ ***Βαρδησάνου***;(1) Ἔχομεν λοιπὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ μαθητὰς τοῦ ***Παύλου***. ***Σεβαστιανὴ*** ἡ μάρτυς «διακόνισσα καὶ ἡγουμένη ἔνδοξος» κατατίθησι πρὸ τοῦ κριτηρίου ἐρωτωμένη, ὅτι ***ἐδιδάχθη ἐν Ἡρακλείᾳ τὸν Χριστὸν παρὰ τοῦ ἀποστόλου*** —Αὕτη ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Δομιτιανοῦ τῷ 82 μ. Χ. Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς ἁγίας ***Γλυκερίας*** ἀναγινώσκομεν : «ἤκουσαν δὲ οἱ χριστιανοὶ περὶ τῆς ἀθληφόρου καὶ ἀπαντῶσιν αὐτῇ πάντες μετὰ τοῦ ὁσίου ἐπισκόπου ***Δομετίου*** ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν καὶ εὐχὴν ποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος λέγων οὕτω : Λαμπτὴρ ἄσβεστε . . .»— ἐμαρτύρησεν ἐπὶ ***Μάρκου Αὐρηλίου***

---

1. Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. ϛ', 10. καὶ ἐν Ἰνδίαις ἔτι βλ. Κοντογ. σ. 77, 130.

161 μ. Χ.—(1) Τοῦτο ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὸν ἐπὶ Νέρωνος ἐνθουσιασμὸν τῶν πρώτων μαρτύρων τῆς πίστεως, οἵτινες ἀγόμενοι ἐπὶ σφαγὴν ἔψαλλον ἐν συναυλίᾳ ὕμνους οἷος ὁ ἑξῆς : «Ποιμὴν ψυχῶν πλανωμένων καθ' ὁδόν, ὁδηγὲ πλοίων κλυδωνιζομένων ἐν καιρῷ νυκτός, ἰατρὲ πληγῶν, ἐπικαλούμεθα τὴν βοήθειάν σου. Κατεύθυνον τὰ βήματά μας, κατάπεμψον, κατάπεμψον τὸ ἑωθινὸν φῶς . . . Πάντες ἡμεῖς ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν— ποῦ εἶναι ἡ στέγη, ἡ ὁποία προφυλάσσει ὅλους, ὅσοι ζητοῦν τὴν εὔσπλαχνον ἀγκάλην σου; -Ἐκεῖ ὅπου ὁ σταυρὸς λάμπει ὡς χυτὸς χρυσὸς παρέχων αἰωνίαν ἀνάπαυσιν. Ὦ, ὁδήγησέ μας εἰς τὸν οἶκόν μας». (αὐτ. σ. 111—115). Καὶ ἐν Βυζαντίῳ (ἢ Ἡρακλείᾳ πάλιν) τὸ σῶμα τοῦ ἱερομάρτυρος ***Μωκίου*** παρέλαβον καὶ ἔθαψαν οἱ ἐπίσκοποι ***Φίλιππος, Δαλμάτος καὶ Κυριακός.***

Λοιπὸν ***ἡ ἐν ταῖς πόλεσι παρουσία ἐπισκόπων καὶ χριστιανῶν ἐν διαδηλώσει ὑποδεχομένων τοὺς ἁγίους μάρτυρας μαρτυρεῖ ὠργανωμένην ἐκκλησίαν, ἥτις διὰ νὰ εἶναι τοιαύτη τὸν Β' αἰῶνα, ἄρα θὰ εἶχε συσταθῇ ἀπὸ τοῦ Α'***. Καὶ ὅμως ὁ Ἐρν. Gerland ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς : «Σημειῶδες ἐστί, ὡς φαίνεται, ὅτι μετὰ τὴν νέαν τάξιν τῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα ***Διοκλητιανὸν*** ἡ Πέρινθος - Ἡράκλεια καὶ οὐχὶ τὸ Βυζάντιον ἦτο ἡ ἐπαρχία τῆς Εὐρώπης . . . Πράγματι ὁ χριστιανισμὸς ἐν Βυζαντίῳ μόνον βραδέως ἐγκατεστάθη.(2) Μετὰ τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας ἡ γνώμη αὕτη ἀνατρέπεται πρὸς ἃς ἐπάγομαι καὶ τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς ***Ἱππολύτου*** Delehaye ἔχουσαν ἐπὶ λέξει οὕτω : «la Perinthus ou Héraclée reviet assez souvent daus le martyrologe oriental, mais pas toujours dans un contexte bien satisfaisant».(3) Ἡ Ἡράκλεια, ὅπου, ὅτε ***Διοκλητιανὸς*** καὶ ἔπειτα ὁ ***Λικίνιος*** εἶχον στήσει τὸν θρόνον καὶ ὁ ἡγεμὼν ἢ ἀνθύπατος τῆς Θρᾴκης ἤδρευεν, ἐγένετο τὸ θέατρον καὶ ἡ τετιμημένη

---

1. Ὁ Büttner—Wobst λέγει, ὅτι ὁ βίος τῆς ἁγίας Γλυκερίας συνετάχθη οὐχὶ πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα παρενειρομένη τοῦ ἐπισκόπου εὐχὴ εἶναι ἀρχαιοπρεπεστάτη ἐξ ἐκείνων, ἅς συναντῶμεν ἐν ταῖς κατακόμβαις (βλ. προχείρως, τοῦ Οὐΐλσωνος Μπάρρετ, Αἱ ἡμέραι τοῦ Νέρωνος μετάφρ. ἑλλην. Ἀθῆναι, 1921, σ. 111), ὁ συγγρ. ὠνόμασε τὸ βιβλίον του «Σημεῖον τοῦ Σταυροῦ», ἀλλ' ὁ μεταφραστὴς Ε. Καραθάνος προτίμησε τὸν Νέρωνα.

2. Ἐν Byzant. neugr. Jahrbücher, IX, σ. 229. Die Vorgeschichte des Patiarchat . . .

3. Anal. Boll. τομ. XXXIX, σ. 247 καὶ ἰδιαιτέρως «Saints de Thrace et de Mésie».

παλαίστρα τῶν καλλινίκων μαρτύρων. Ἀναφέρομεν μόνον τὰς ὁμαδικῶς μαρτυρησάσας 40 παρθενομάρτυρας(1) καὶ τοὺς δὶς ὑπερτριάκοντα μάρτυρας, ὧν τὰ τελείως ἐκχριστιανισθέντα ὀνόματα καὶ δὴ τὰ γυναικεῖα τῆς Βερόης μαρτυροῦσι τὴν πλήρη τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπικράτησιν ἐν Θρᾴκῃ. Ἡ ἁγία **Σεβαστιανὴ** ἐκ Μαρκιανουπόλεως, ἡ ἁγία **Γλυκερία** ἐκ Τραϊανουπόλεως, ὁ ἱερομάρτυς **Μώκιος** ἐξ Ἀμφιπόλεως, αἱ 40 παρθένοι ἐκ Βερόης καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν δέσμιοι ἤγοντο ἐνταῦθα, εἰς τὴν περιφανῆ μητρόπολιν τῆς Εὐρώπης, ἵνα παρασταθῶσι πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος, ὅπου θαρραλέως καὶ ὑψηλῷ τῷ φρονήματι ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀληθινὸν καὶ ἀπτόητοι ἐξήλεγχον τὴν τῶν εἰδώλων θεήλατον πλάνην. Ἡ παρρησία αὐτῶν, μεθ' ἧς ἀντίκρυζον τοὺς ἀπηνεῖς τυράννους, καὶ τὸ ἀήττητον θάρρος κατέπλησσε καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκτας. κατὰ τὸ μαρτύριον τῆς ἁγίας **Γλυκερίας** ἐπὶ τοῦ **Μάρκου Αὐρηλίου**, ὅτε συνεμαρτύρησαν καὶ ὁ **Δομίτιος** καὶ **Φίλιππος**, αὐτὸς ὁ ἑκατόνταρχος **Λαοδίκιος** πιστεύσας εἰς τὸν Χριστὸν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Οὕτω ἐπὶ τῆς στερεᾶς τῶν ἡρώων τῆς πίστεως ὁμολογίας καὶ ἐπὶ ποταμῶν αἱμάτων στερεωθεῖσα ἡ μητροπολιτικὴ τῆς Ἡρακλείας ἐκκλησία, δικαίως ἐκτήσατο τὴν μεγάλην αὐτῆς φήμην καὶ τὰ ἀδιάσειστα προνόμια ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὡς πρωτόγονος.

Ὁ Ῥῶσσος προσκυνητὴς **Δανιὴλ** ἡγούμενος ἐπισκεψάμενος τῷ 1106—7 τὴν Ἡράκλειαν γράφει: «Ἡ πόλις, ἡ καλουμένη μεγάλη Ἡράκλεια, ἐν ᾗ ὑπάρχει καλὸς λιμήν, ἀπέναντι δὲ τῆς πόλεως ἐξέρχεται ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ἱερὸν ἔλαιον, διότι πολλοὶ ἅγιοι μάρτυρες ἐβυθίσθησαν ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν δημίων.»(2) Ἰδοὺ πῶς ἐξηγεῖ τὴν τοιαύτην θέσιν τῆς πόλεως ὁ Gerland. «Ἂν μετὰ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, ὅστις τὴν περιοχὴν τῆς ἐρημωθείσης πόλεως τοῦ Βυζαντίου παρεχώρησε εἰς τὴν γείτονα Πέρινθον, —μέτρον, ὅπερ πάντως ταχέως ἀνῃρέθη,— τὸ Βυζάντιον διὰ παντὸς ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνδέσμου τῆς Βιθυνίας, δὲν γνωρίζομεν.

---

1. Ἡ μνήμη τούτων ἐτιμᾶτο τὸ πάλαι ἐν Ἡρακλείᾳ κατὰ τὸν Delehaye αὐτ. σ. 249.

2. «Ἀρχαῖα .. ὁδοιπορικὰ ἢ προσκυνητάρια τῆς ἁγίας Γῆς συλλεγέντα καὶ μεταφρασθέντα ὑπὸ Κλ. Κοικυλίδου καὶ Ι. Φωκυλίδου», Ἱεροσόλυμα, 1912, σ. 285—6.

«Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι, ὡς φαίνεται, μετὰ τὴν νέαν τάξιν τῆς διοικήσεως ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Διοκλητιανὸν ἡ Πέρινθος - Ἡράκλεια, καὶ οὐχὶ τὸ Βυζάντιον, ἦτο ἡ ἐπαρχία τῆς Εὐρώπης. Πράγματι ἡ χριστιανοσύνη ἐν Βυζαντίῳ μόνον βραδέως ἐγκατεστάθη. Σαφῶς ἀποδεδειγμένον εἶναι μόνον, κατὰ τὸ τέλος τῆς 2ας ἑκατονταετηρίδος πρῶτον ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Καράκαλον, φαίνεται ὅτι ἔγεινεν ἡ προσπάθεια ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐπισκόπου Ἡρακλείας νὰ ἐγκαταστήσωσιν ἕνα ἀνεξάρτητον **πρεσβύτερον**, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις θὰ ὡμοίαζε πρὸς τὴν τῶν Χωρεπισκόπων.

»Ἡ προσπάθεια ἐπανελήφθη, ἀλλὰ ὁριστικὴ σειρὰ κατοχῆς εἶναι ἀποδεδειγμένη τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μητροφάνους.

»Ἀλλὰ τὰ πράγματα περιπλάκησαν ἔτι μᾶλλον. Φαίνεται, ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἤγειρεν ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐπισκοπῆς Βυζαντίου. Εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον ὁ ἐπίσκοπος Ἀλέξανδρος, διάδοχος τοῦ Μητροφάνους, ἦτο μὲν παρών, ἀλλ' ἡ Ἡράκλεια κατώρθωσεν, ὥστε οὗτος νὰ ἀναγνωρισθῇ μόνον ὡς **πρεβύτερος**. Ἐν τούτῳ ὁ Πιδέρως Ἡρακλείας εὗρε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐλικοῦ ἐπισκόπου Νικομηδείας Εὐσεβίου, ὅστις διεῖδε τοὺς κινδύνους τοὺς προκύπτοντας δι' αὐτὸν ἀπὸ τὴν τότε (324) ἵδρυσιν τῆς νέας πρωτευούσης Κωνσταντινουπόλεως» (κατὰ μετάφρασιν πιστήν, εἰς δὲ τὸ περὶ Ἡρακλείας κεφάλαιον πλείονα).(1)

Ἀναγράφοντες τὰ τῶν ἱερῶν μαρτύρων, ὅσοι ἐν Ἡρακλείᾳ τὸν στέφανον τῆς ἀθλήσεως ἐκομίσαντο, ὀνόματα καὶ βραχεῖαν ὅσην βιογραφίαν, ἐν κεφαλαίῳ προτάσσομεν τὰ μαρτύρια τῆς πρωτομάρτυρος **Σεβαστιανῆς** ὡς καὶ τῆς μεγαλομάρτυρος **Γλυκερίας** ἐκ τῶν acta sanctorum τῆς ἐκδόσεως τῶν Βολλανδιστῶν λαβόντες.

2. Ἡ **ἁγία Σεβαστιανή.**—«διακόνισσα καὶ ἡγουμένη ἔνδοξος» ἐν Μαρκιανουπόλει ἐπαρουσιάσθη πρὸ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Δομιτιανοῦ Σεργίου Ἰούστου καὶ μετὰ πολλὰς δοκιμασίας (ἐπειδὴ ἦν ἐκ τῆς μητροπόλεως ταύτης) ἀπεστάλη εἰς Ἡράκλειαν. Ἀφοῦ μάτην ὁ Παμπιανὸς ἔπαρχος προσεπάθησε νὰ μεταπείσῃ αὐτήν, κατεδίκασε ὡς βορὰν τῶν θηρίων. Φωνή, μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον, ἠκούσθη οὐρανόθεν «ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου». Οἱ λέοντες ἐστάθησαν καὶ ἤκουον αὐτὴν λαλοῦσαν καὶ τελευταῖον ἀπέκοψαν τὴν κεφαλήν, τὸ δὲ σῶμα ἐδόθη τῇ μητρὶ αὐτῆς καὶ ἐκομίσθη εἰς τόπον ὀνομαζόμενον **Ρίσις (κατὰ τὸν** P. J a n n i n g **εἶναι ἡ Ραιδεστὸς** ἐν Acta ss.

---

1. Βλ. Πατρ. πίν. 96.

Jun. τόμ. VI, σ. 58) καὶ κατὰ τὸν βυζαντ. συναξαριστὴν «ἐτάφη ἐν Ῥαιδεστῷ» ἢ ἐν τῷ κάστρῳ Ραιδεστοῦ, ἔνθα πρὸ τοῦ Χ αἰῶνος ἔτι ἐτιμᾶτο τὸ λείψανον αὐτῆς· διὸ καὶ ἐπειδὴ ὁ βίος της ἔχει πολλὰ ἱστορικὰ περὶ τῆς πόλεως ταύτης θὰ δημοσιεύσωμεν αὐτὸν κατωτέρω ἐν τῇ λέξει Σεβαστιανὴ τοῦ ἁγιολογίου.

3. Ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς καὶ θαυματουργὸς Γλυκερία ἡ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας καὶ τὸ μαρτύριον αὐτῆς

Ἡ ἁγία Γλυκερία, ἡ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας.—Αὕτη ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Παρθενίου ἐπισκόπου Λαμψάκου. Ἡ Ἡράκλεια κεκτημένη ὡς ἱερὸν θησαύρισμα τὸ λείψανον αὐτῆς προσείλκυε πλῆθος προσκυνητῶν. μεταξὺ τούτων Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάττης ἀναφέρει καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον. Ὁ δὲ Ἰωάννης Ἀντιοχεὺς (Fragm. hist. graec. V, 38) γράφει: «Ἦλθεν οὖν Ἡράκλειος εἰς Ἡράκλειαν καὶ ηὔξατο εἰς τὴν ἁγίαν Γλυκερίαν καὶ ἀπὸ Σηλυβρίας.... ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον τὴν καλουμένην Καλώνυμον». Ἐπὶ τοῦ ἐν Σηλυβρίᾳ τάφου ἔγραφον: «ὁ τερπνὸς οὗτος ὡς σορὸς κρύπτει λίθος», ἡ ἀρχὴ ἐπιγράμματος τοῦ τέλους τοῦ Θ΄ αἰῶνος, ἔνθα ἐσώζετο ἡ κάρα τῆς ἁγίας, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα εἶχε μετενεχθῆ εἰς Λῆμνον.(1) Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Νικήτα (813) ἡ Λῆμνος λέγεται νῆσος τῆς ἁγίας Γλυκερίας, ἔνθα καὶ ὁ Ζωναρᾶς ἔγραψε τὸν βίον αὐτῆς (ἢ εἰς μίαν τῶν Πριγκηποννήσων). Ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς ἡγεμονεύοντος Σαβίνου τῆς Εὐρώπης, κατ' ἀρχὰς ἐν Τραϊανουπόλει. Ἦν κόρη πατρὸς τρὶς ὑπατεύσαντος. Ὡς καλὴ χριστιανὴ ἐστήριζε τοῖς εὐσεβεῖς ἐν τῇ πίστει. ἐκεῖ εἰς μίαν τῶν ἑορτῶν εἰσελθοῦσα εἰς τὸν εἰδωλικὸν ναὸν ἤλεγξε τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων καὶ διὰ τῆς εὐχῆς ἀνέτρεψε τὰ εἴδωλα.

Ὁ ἡγεμὼν ἐγκαταλιπὼν τὴν Τραϊανούπολιν παρέλαβε εἰς Ἡράκλειαν καὶ τὴν Γλυκερίαν. Αὕτη ἐγένετο δεκτὴ ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Δομιτίου καὶ τῶν χριστιανῶν μετὰ τιμῶν ἀναλόγων πρὸς τὸν ἡρωϊσμόν, ὃν εἶχεν ἐπιδείξει, κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον, ὅπου ὅμως διέμεινεν ἀβλαβής. Συνέρρεε ἄπειρον πλῆθος

1. Εἰς Λῆμνον ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας εἶχε μετακομισθῆ κατὰ Γεδεὼν καὶ τὸ λείψανον τῆς ἁγ. Εὐφημίας (Πατρ. πίν. σ. 264), ὁπόθεν μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ διωγμοῦ ἀνεκομίσθη καὶ πάλιν καὶ σώζεται μέχρι νῦν εἰς τὸ Φανάριον ὁ Γεώργιος Ἁμαρτωλὸς ἐκ τῆς Λέσβου λέγει, ὅτι ἐπεστράφη (II, σ. 766 ἔκδ. de Boor.)

εἰς τὴν μνήμην, ὡς λέγει τὸ ἐγκώμιον ἐκεῖ εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου, ὅπου ἡ θεία χάρις ἐπλεόνασε καὶ ἀνέβλυσε πηγὴ ὕδατος ἁγιαστικοῦ καὶ θαύματα ἐτελοῦντο ἄπειρα, ἀφοῦ μάλιστα ἐκ τῆς Λήμνου μετηνέχθη τὸ ἱερὸν λείψανον διὸ καὶ μεταξὺ τῶν συρρεόντων προσκυνητῶν μνημονεύονται καὶ «νησιῶται» καὶ πλὴν ἄλλων. (Οἱ νησιῶται εἶναι οἱ τῆς ἁγ. Γλυκερίας εὐλαβεῖς θιασῶται Λήμνιοι).

Ὡς τις πρώτου μεγέθους φωταυγὴς ἀστὴρ ἐν τῷ νοητῷ τῆς ἐκκλησίας στερεώματι λάμπει μεταξὺ τῶν λοιπῶν καλλινίκων τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας μαρτύρων ἡ ἁγία ***Γλυκερία.*** Κατήγετο ἐξ ἀριστοκρατικοῦ οἴκου, τοῦ πατρὸς αὐτῆς τρὶς ὑπατεύσαντος. Ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν θαυμάτων, ἅπερ ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἁγιάσματι αὐτῆς ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ τῶν «θεοτεύκτων μύρων», οἷα ἀνεδίδου ὁ τάφος τῆς μεγαλομάρτυρος, ἡ πόλις αὕτη εἶχε κατασταθῆ ἐπὶ Βυζαντινῶν παλλαϊκὸν προσκύνημα, εἰς ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς κατέφευγον· ἵνα λάβωσι τὴν ἴασιν, ὡς γράφει ὁ ἐγκωμιαστής. «διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κομιδῇ προθύμως ἐξελεξάμεθα τῷ θείῳ τούτῳ παραμυθεῖσθαι ναῷ καὶ νησιῶται σοὶ τελεῖν ἢ μεγαλοπολῖται χρηματίζειν καὶ βασιλείους πατεῖν αὐλὰς καὶ περιπολεῖν τὰ ἀνάκτορα ἀστικῶς τε δόξης ἐμφορεῖσθαι ἐκ τῆς ἄλλης βλακείας καὶ τρυφῆς καὶ ἀπολαύσεως μᾶλλον προειλόμεθα....»(1)

Ἤγετο δὲ ἡ μνήμη καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐτελεῖτο ἡ πανήγυρις αὐτῆς κατὰ τὴν ιγ' τοῦ μηνὸς Μαΐου. Ἰδοὺ τὸ συναξάριον τοῦ Κωνσταντινοπολιτικοῦ μηνολογίου κατὰ τὴν νέαν ἔκδοσιν :

Αὕτη ἦν ἐπὶ τοῖς χρόνοις ***Ἀντωνίου*** τοῦ βασιλέως καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος ἐν Τραϊανουπόλει. Θύοντος οὖν τοῦ ἡγεμόνος τοῖς εἰδώλοις, αὕτη ἐπιγράψασα ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῆς τὸν τίμιον σταυρόν, ἦλθεν πρὸς τὸν ἡγεμόνα χριστιανὴν ἑαυτὴν καὶ δούλην θεοῦ ὀνομάζουσα, τοῦ δὲ ἡγεμόνος παραινοῦντος αὐτῇ θῦσαι εἰσελθοῦσα ἐν τῷ ναῷ καὶ εὐξαμένη τῷ Χριστῷ κατέβαλε τὸ τοῦ ***Διὸς*** εἴδωλον καὶ συνέτριψεν. Οἱ δὲ συνόντες Ἕλληνες λίθους ἀφιέντες οὐκ ἐξικνοῦντο αὐτῆς. Κρεμᾶται οὖν ἐκ τῶν τριχῶν καὶ ξέεται, εἶτα ἐν εἱρκτῇ βληθεῖσα ἀπόσιτος διαμένειν κελεύεται ἐπὶ ἡμέρας πολλάς, ἔνθα δι' ἀγγέλου δεχομένη τροφὴν οὐδὲν ἔπασχεν, ὡς ὑπενόει ὁ ἡγεμὼν διὰ λιμοῦ αὐτὴν ὑποστῆναι. καὶ θαῦμα ἔλαβε τόν τε ἡγεμόνα καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ εὑρόντες πίναν καὶ ἄρτους καὶ γάλα καὶ ὕδωρ ἀκριβῶς τοῦ δεσμευτηρίου ἠσφαλισμένου. Μετὰ ταῦτα ἐμβάλλεται καμίνῳ πυρός. κατενεχθείσης δὲ ἄνωθεν δρόσου τὸ πῦρ ἐσβέσθη καὶ τοῦ καμίνου

1. Anal. boll. τόμ. XXXIX, σ. 252.

ἐξέρχεται ἀβλαβής. ἐπὶ τούτοις λωροτομεῖται τὴν κεφαλὴν (ἐξεδάρη) μέχρι τοῦ μετώπου καὶ δεομεῖται χεῖρας καὶ πόδας καὶ ὑποστρωθέντων λίθων ἐπὶ τῇ φυλακῇ ἐπιτίθεται, ἔνθα ἐπιστασίᾳ ἀγγέλου λυθεῖσα τῶν δεσμῶν καὶ ὑγιασθεῖσα τὴν κεφαλὴν τόν τε δεσμοφύλακα ἐξέπληξε ***Λαοδίκιον,*** ὃς ὁμολογήσας τὸν Χριστὸν ἐτμήθη τὴν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἀχθεῖσα θηρίοις ἐκδίδοται, ὧν ἑνὸς ἀψαμένου αὐτῆς ὡς μικρόν τι δῆγμα γενέσθαι, οὐ πληγὴν οὐδὲ μώλωπα, τῷ Θεῷ τῷ πνεῦμα παρέδωκε καὶ κατετέθη ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης.(¹)

Ὁλόκληρον τὸ λείψανον τῆς ἁγίας εὑρίσκετο τεθησαυρισμένον ἐν τῷ ἐν Ἡρακλείᾳ ἱερῷ αὐτῆς τεμένει, ἐπὶ δὲ τῶν εἰκονομάχων μετεκομίσθη αὐτό, ὅπως καὶ τὸ τῆς ἁγίας ***Εὐφημίας*** εἰς Λῆμνον.(²) Ἐν τῷ τοῦ ἁγίου ***Γεωργίου*** τέμπλῳ μέχρις ἐσχάτως ἐσώζετο λιθίνη λάρναξ μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος : «ὁ τερωνὸς οὗτος ὡς σορὸς κρύπτει λίθος» κλπ. Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων ***Δοσίθεος*** διηγεῖται, ὅτι ὑπῆρχε χαλκῆ λεκάνη, ἥτις ἐδέχετο τὰ θεόρρυτα μύρα, ἅπερ ἀνέβρυον ἀπὸ τοῦ τάφου τῆς ἁγίας ***Γλυκερίας.*** Ἐν ταύτῃ ἐτελεῖτο ὁ ἁγιασμός ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς. Τὴν λεκάνην εὑρὼν ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ἀντικατέστησε διὰ χρυσῆς τοιαύτης, ἣν θαυμαστὴν οὖσαν ἠγόρασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὥρισεν, ἵνα ἐν αὐτῇ τελῆται ὁ ἁγιασμός. Ἀλλά τότε, ἐπιφέρει ὁ κλεινὸς Πατριάρχης, τὰ θαύματα ἐσταμάτησαν καὶ δὲν ἐγίνοντο πλέον ὅθεν μετὰ δακρύων προσηύχετο ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπεκαλύφθη αὐτῷ, ὅτι ἡ χρυσῆ λεκάνη ἦν ἀκάθαρτος. Ὁ τότε πατριάρχης ***Ἰωάννης ὁ Νηστευτής,*** ὅτι ἄρχων τις σοφὸς καὶ μάγος, ***Παυλῖνος*** ὀνόματι, ἔχυνεν αἷμα εἰς τὴν λεκάνην θυσιάζων εἰς τοὺς δαίμονας κτλ.(³) Ὁ ***Στρογοβόκης*** κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἡρακλείας ἀνεκάλυψε τοιχογραφίαν τοῦ μαρτυρίου τῆς ἁγίας ***Γλυκερίας.*** Ὁ Ἄγγλος ἱερεὺς Johns Covel τῷ 1675 ἐπισκεψάμενος τὴν Ἡράκλειαν γράφει ταῦτα :

---

1. Propylaeum ad Acta Sanctorum synaxarium ecelesiae C/tanae.... opera et studio Hipp. Delehaye, Bruxellis, 1902, σ. 769.

2. Βλ. Γεδεὼν Πατρ. πίν. σ. 264 Περὶ τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἀναφέρει Γεώργιος ὁ ἁμαρτωλός, ὅτι περισωθὲν εἰς Λέσβον ἐπεστράφη εἰς Βασιλεύουσαν (II, σ. 766, Boor).

3. Δωδεκάβιβλος σ. 519. Εἶναι περίεργον, ὅτι ὁ Νικόδημος ἐκ τοῦ Δοσιθέου ἀντλῶν μετέβαλε τὸ αὐτοκράτωρ Ἡρακλείας εἰς μητροπολίτης Ἡρακλείας (βλ. Μεγ. Συναξ. ἔκδ. Βίκτωρος ἡγουμένου, τόμ. Ε'. Μάϊος Ἀθῆναι 1950, σ. 310).

«Ὑπάρχουν εἰσέτι (ἐν Ἡρακλείᾳ) ἱστάμεναι ἐν ὅλῳ 40 Ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι. ἐν τούτοις (ὅπως ἀλλαχοῦ) οὐδεμία εἶναι ἀξία τοῦ ὀνόματος ἐκτὸς τῆς Μητροπόλεως, ἡ ὁποία εἶναι μία καλὴ ἀρχαία περιέργου κατασκευῆς οἰκοδομή. Ἔχει θόλον καὶ ἡμιθόλους περὶ αὐτήν, ὅπως ἡ ἁγία Σοφία.

«Δεικνύουσι ἐκεῖ, ἐκτὸς τῆς Μητροπόλεως, τὴν πλάκα τοῦ τάφου τῆς ἁγίας Γλυκερίας, ἥτις λέγουσι περιεσώθη ἐκ τοῦ μοναστηρίου της, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἄλλοτε πλησίον, ἀλλ' ἠρειπώθη καὶ τὸ μεγαλείτερον μέρος ἔπεσε ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Εἶναι κάτασπρον μάρμαρον, σχεδὸν ἑνὸς ποδὸς πάχους, λίαν περιεργασμένως σκεπασμένον καὶ τρυπημένον εἰς τὰ ἄκρα, μὲ μικρὸν στέμμα (στέφανον), εἰς περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ εἰς τοὺς πόδας μὲ δύο αἰχμάς. Εἰς τὴν κορυφὴν εἶναι κεκομμένη ὀπὴ σχήματος τόξου, ἐντὸς τῆς ὁποίας λέγουσι διετηρεῖτο ἡ κεφαλή της. πρὸς τούτοις ὑπάρχει ὀπὴ εἰς τὰ πλευρά, ἥτις εἶναι ὡς λεκάνη καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτῆς εἶναι μία ἄλλη μικρά, ἐκ τῆς ὁποίας λέγουσι διαρκῶς ἔρρεεν ἁγιέλαιον. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐν σχήματι τόξου ὀπὴ ἐκαλύπτετο μὲ χρυσοῦν ἔλασμα, αἱ καρφίτσαι δέ, αἱ ὁποῖαι συνεκράτουν, εἰσέτι παραμένουν. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι ὅλη ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἀπολύτως, ἐνδιαφέρουσα, ἀναφερομένη εἰς τὰ μάλιστα περίεργον ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἐν Ἑλλάδι τόσον νεωτέρας τεχνοτροπίας. Εἰς τὴν ἄνω πλευρὰν μεταξὺ τῆς εἰς σχήματος τόξου ὀπῆς καὶ τοῦ κάτω μέρους ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς μὴ καθαρὸν ἰαμβικόν. Ἦτο γεγραμμένη μὲ ἀρχαιοτέρους χαρακτῆρας, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ τὸ τελευταῖον μέρος ἑκάστου στίχου ἦτο γεγραμμένον ὑπὸ τὸ πρῶτον μέρος μὲ πολὺ μικρότερα στοιχεῖα. Ἀληθῶς πιστεύω, ὅτι ὅλη ἡ ὑπόθεσις ἦτο ἁπλῶς ἔργον Ἑλλήνων μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι δυνατὸν νὰ εἶχον κάποιον εὐφυῆ τρόπον νὰ εἰσάγωσι τὸ ἔλαιον ἢ παρόμοιον ρευστὸν καὶ τὸ ἀφήνωσι νὰ πίπτῃ, ὅταν ἡ περίστασις τὸ ἀπῄτει, ὅπως ἐνεργήσῃ θαῦμά τι ἐπὶ τῶν εὐπίστων. Εἰς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἱερολογίαν ἀφιεροῦσι τὴν 23 Μαΐου ὡς μεγάλην ἑορτὴν εἰς μνήμην τῆς ἁγίας Γλυκερίας. Εἶμαι, βέβαιος, ὅτι ἡ διήγησις καὶ ἡ ἐπιγραφὴ δὲν φαίνονται τοιαύτης ἀρχαίας ἐποχῆς (ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀντωνίνων). ([1])

Ἡ λατρεία τῆς ἁγίας Γλυκερίας.—Πρὸς πίστωσιν τῆς πρὸς τὴν μάρτυρα Γλυκερίαν μεγάλης τῶν Βυζαντινῶν εὐλαβείας καὶ αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων μεταφράζομεν ἄρθρον τοῦ Θεοδώρου Büttner—Wobs, δι' οὗ καὶ ἄλλα τοῦ βίου αὐτῆς σημεῖα διευκρινίζονται.

«Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν Acta Sanct. (Μαΐου Ι τόμ. III,12) συντα-

1. Johns Covel 1675 (Journale Haklugs 1892).

χθεῖσαν, ὡς φαίνεται, οὐχὶ πρὸ τοῦ 4ου μετὰ Χρ. αἰῶνος,(διότι ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ***Πέρινθος*** πανταχοῦ γίνεται χρῆσις τοῦ νεωτέρου ***Ἡρακλείας***), ὁ θάνατος τῆς Γλυκερίας ὡς χριστιανῆς μάρτυρος ἐγένετο ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης τῇ 13η Μαΐου ***«ἔτους πρώτου τοῦ βασιλεύοντος Ἀντωνίνου, ἡγεμονεύοντος δὲ Σαβίνου τῆς Εὐρώπης.»***

» Πρὸς τοῦτο συμφωνεῖ τὸ Μηνολόγιον Βασιλείου, (Migne Patr. gr. 114 σλ. 452 τοιοῦτόν τι δὲν ὑπάρχει παραλαμβάνω τὸ χωρίον ἐκ τῆς κατωτέρω ἀναφερομένης διηγήσεως τοῦ Mordtmann, διότι ἡ Patrol. Graeca Migne ἀτυχῶς δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Δρέσδην), ἔνθα περὶ τοῦ μαρτυρίου τῆς Γλυκερίας λέγεται : ***«ἦν ἐν τοῖς χρόνοις Ἀντωνίνου τοῦ βασιλέως καὶ Σαβίνου ἡγεμόνος».***

» Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μ. Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος ὁ φιλόσοφος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς (Pius) συμβάντα τῇ 7η Μαρτίου 161, ἕπεται ὅτι τὸ μαρτύριον τῆς Γλυκερίας πρέπει νὰ τεθῇ εἰς τὴν 13ην Μαΐου 161. Πρὸς τούτοις ἀποδεικνύει τοῦ Eckhel doctr. num. II, 1 σ. 43, ὅτι πραγματικῶς ὁ ὑπὸ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον ἡγεμονεύων (legatus) τῆς Θρᾴκης ὠνομάζετο Μ. Πόντιος Σαβῖνος, διὸ οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει, ὅπως τίθηται ἐν ἀμφιβολίᾳ ἡ ἀνωτέρω διήγησις.

» Τὸ λείψανον τῆς Γλυκερίας κατὰ τὰ Acta Sanct. (ἔνθ. ἄνωτ. σ. 15) κατετέθη ***«ἐν τόπῳ σεμνῷ πλησίον τῆς πόλεως»***, κατὰ τὸ ἄνω ἀναφερθὲν Μηνολόγιον ***«ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης»***. Πιθανῶς κατ' ἀρχὰς παλαιότερον τὸ λείψανον τῆς ἁγίας ἐτάφη πλησίον τῆς πόλεως, ὕστερον δέ, ὅτε ἐν Ἡρακλείᾳ ἐκτίσθη χριστιανικὴ ἐκκλησία, τὸ λείψανον ἐκταφὲν μετεκομίσθη εἰς τὸν θεῖον ναόν.

» Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, τὴν πρώτην μαρτυρίαν περὶ τῆς λατρείας τοῦ λειψάνου τῆς Γλυκερίας ἐν Ἡρακλείᾳ παρέχει ἡμῖν ὁ Θεοφύλ. Σιμοκάττης I, 11. Οὗτος διηγεῖται, ὅτι τὸ θνητὸν λείψανον τῆς ἁγίας, ὅπως καὶ τὸ λείψανον τῆς (ἁγ.) Εὐφημίας (ἴδ. Θεοφυλ. Σιμοκ. VIII, 14), ἀναδίδει ***«θεότευκτα μύρα,*** ἅτινα δωροῦσι τοῖς πιστοῖς χάριν καὶ ἴασιν». Ἡ πηγὴ αὕτη τῆς χάριτος ἐστείρευσε κατὰ παράδοξον τρόπον ἐν ἔτει 583, ὅπως ὅμως ῥητῶς ἀναφέρει ἐκτενῶς ὁ ῥηθεὶς συγγραφεὺς κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος θείᾳ συνάρσει πάλιν ἠνεώχθη.(1)

» Ἐξ αἰτίας τοῦ θαυματουργοῦ τούτου λειψάνου φαίνεται, ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἐσυχνάζετο πολύ, καὶ αὐτοὶ οἱ ὑψηλότεροι ἀξιωματοῦ-

---

1. Σημ. μεταφρ. Ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Εὐφημίας εἶχε περισωθῆ ἐν Λήμνῳ καὶ ἔπειτα ἐπεστράφη κατὰ τὸν Γεωργ. μοναχὸν (De Boor. II, σ. 766) ὡς ἐλέχθη καὶ ἄνωτ.

χοι ἀνέπεμπον τὰς προσευχάς των πρὸ τῶν ὀστῶν τῆς Γλυκερίας. Οὕτω διηγεῖται ὁ αὐτὸς Σιμοκάττης VI, 1, ὅτι ὁ Μαυρίκιος ἐν ἔτει 591 «**τὸν .... Γλυκερίας τῆς μάρτυρος νεὼν**» ἐπεσκέψατο καὶ ἀφῆκεν ἐκεῖ δῶρα, ὅπως μέρη τινὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Γλυκερίας — καὶ τοιαύτην ἐκκλησίαν δέον νὰ δεχθῶμεν τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν— ἅτινα εἶχον πυρποληθῆ ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἐπαξίως καὶ ὡραῖα ἀνακοδομηθῶσι.

» Καὶ ὁ Ἡράκλειος κατὰ Ἰωάνν. Ἀντιοχέα (Fragm. histor. graec. V, 1, σ. 38) τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 610 ἦλθεν «**εἰς Ἡράκλειαν καὶ ηὔξατο εἰς τὴν ἁγίαν Γλυκερίαν**».

» Πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων συνᾴδει ἐξαιρέτως ἤδη μία ἐπιγραφή, τὴν ὁποίαν, ὡς εὐμενῶς μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ δόκτωρ Franz Poland ἐν Δρέσδῃ ἐδημοσίευσεν ὁ Mordmann εἰς Archäol-epigr, Mitteilungen aus Österreich (Ἀνακοινώσεις ἀρχαιολ. ἐπιγρ. ἐξ Αὐστρίας, Τόμ. 8ος (1884), σελ. 226). Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἐρεκλί, ἤτοι τῆς ἀρχαίας Ἡρακλείας, εὑρίσκεται μαρμαρίνη σκευοθήκη λειψάνου ἐξ ἀρχαίου σαρκοφάγου ἐπανορθωθεῖσα, ἥτις κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνεσκάφη παρὰ «**τὴν παλαιὰν Μητρόπολιν**», βυζαντινὴν ἐκκλησίαν νῦν ἠρειπωμένην.

Ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή :

«Ὁ τερπνὸς οὗτ(ος) ὡς σορ(ὸς) κρύπτει λίθος
τῆς θαυματουργοῦ μάρτυρος Γλυκερίας
θείαν κάραν βρύουσαν ὄμβρ(ον) θαυμάτων,
ἐξ ὧν ῥῶσις κάμνουσιν πολλὴ πηγάζει.
Πιστῶς προσέρχου πᾶς τις ἁγνῇ καρδίᾳ
καὶ θᾶττον εὕροις τοῦ ποθουμένου λύσιν·
ὡς γὰρ κρήνη τις βλύζουσα ζωῆς ῥεῖθρα,
οὕτως πρόκειται πᾶσιν αὐτῆς ἡ χάρις».

ἤτοι ἡ θελκτικὴ αὕτη πέτρα κρύπτει εἰς μνῆμα τὴν θείαν κάραν τῆς θαυματουργοῦ μάρτυρος Γλυκερίας ἀναβλύζουσαν ὡς βροχὴν τὰ θαύματα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὴ πηγάζει ἀνάρρωσις ἀρρώστων. Πιστῶς ἂς προσέρχεσαι ὅποιος δήποτε μὲ ἁγνὴν καρδίαν καὶ ταχεῖαν θὰ εὕρῃς λύτρωσιν εἰς ὅ,τι ποθεῖς.

Διότι ὡς μία βρύσις ποὺ ἀναβλύζει ῥεῖθρα ζωῆς, τοιουτοτρόπως χύνεται εἰς ὅλους αὐτῆς ἡ χάρις.

» Συμφώνως μετὰ τοῦ Mordtmann, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναφέρεται ἡ **θεία κάρα**, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κάποτε εἰς τὸν ναὸν τῆς Γλυκερίας ἐν Ἡρακλείᾳ—(διότι ἐξ αὐτοῦ προφανῶς προέρχεται ἡ ἀρχαία σαρκοφάγος),— δὲν ὑπῆρχε πλέον ὁλόκληρον τὸ λείψανον, ἀλλὰ μόνον ἡ κάρα τῆς ἁγίας, ἥτις ὅμως εἶχεν ἐπίσης

τὴν ὑπὸ τοῦ Σιμοκάττου ἀναφερομένην θαυματουργὸν δύναμιν. Ἐπειδὴ αἱ λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς συμφωνοῦσι πλήρως πρός τινας φράσεις παρὰ τῷ Σιμοκάττη (ἀναφέρω τὰ ἑξῆς, ***ὁ ποταμὸς τῶν θαυμάτων*** σ. 54, 20, ***πηγάζει τὸ μύρον*** σ. 55, 1, ***τὸ καθαρὸν τοῦ μὴ καθαροῦ οὐ θέμις ἐφάψασθαι***, αὕτη ***βλύζει τὸ χάρισμα, πηγάζει τὸ δώρημα*** σ. 55), ἄλλη ἑρμηνεία ἐντελῶς ἀποκλείεται.

» Ἐὰν λοιπὸν πραγματικῶς τὰ Act. Sanct. (Σεπτέμβ. V, σ. 276) βεβαιοῦσιν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λέοντος 3ου ἢ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, τουτέστι κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, τὰ λείψανα τῆς Γλυκερίας εὑρίσκοντο εἰς τὴν Λῆμνον, τότε πρέπει νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι κάποτε κατὰ τὸν 7ον ἢ 8ον αἰῶνα ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης πολέμου τὰ πολύτιμα λείψανα μετεφέρθησαν εἰς Λῆμνον, ἀλλ᾽ ὅμως ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἐκκλησία τῆς Γλυκερίας ἐν Ἡρακλείᾳ διέσωσε ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν λειψάνων, ἰσχυριζομένη ὅτι κατέχει ἀκόμη τὴν κάραν τῆς Γλυκερίας.

» Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τῆς Ἡρακλείας καὶ τῆς Λήμνου ἐγένετο γνωστὸς καὶ τρίτος τόπος λατρείας τῆς Γλυκερίας. Διότι ἐφόσον ὁ Θεοστήρικτος ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Νικήτα (Act. Sanct-April, 21, σ. 31, 43), συνταχθέντι, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα, ῥητῶς ἀναφέρει, ὅτι ὁ Νικήτας ἐν ἔτει 813 ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον ***«ἁγίαν Γλυκερίαν»***, πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἐλατρεύετο ἡ ἁγία Γλυκερία.

» Ὅπως ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον ἢ ἴσον πρὸς τὰ ἐν ταῖς Act. Sanct. τὴν θέσιν τῆς ἄνω νήσου, παρέχει ἡμῖν βάσιν τινὰ τὸ παρὰ τῷ Zachariä von Lingenthal Jus Graeco - Romanum, τόμ. 3ος, σλ. 450 δημοσιευθὲν χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἐμμανουὴλ Κομνηνοῦ ἀπὸ ἔτους 1158, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἀρχῇ ἀναφέρεται εἰς τὰ μοναστήρια τῶν ***νήσων*** (οὕτως ὀνομάζονται γενικῶς αἱ Πριγκηπόννησοι τῆς Προποντίδος) καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς 9[1] Πριγκηπονήσους διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων ***τῇ Ὀξείᾳ, τῇ Πρώτῃ, τῇ Χάλκῃ, τῇ Πλατείᾳ, τῇ ἁγίᾳ Γλυκερίᾳ, τῇ Πριγκήπῳ, τῇ τοῦ Ἀντιγόνου, τῷ Τραγονησίῳ, τῇ Τερεβίνθῳ.***

1. G. Schlumberger, Les Îles des Princes (Αἱ Πριγκηπόννησοι) Paris 1884, σλ. 16. Αἱ νῆσοι καὶ νησίδες, γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πριγκήπων νῆσοι, εἶναι 7 τὸν ἀριθμὸν .... κείμεναι εἰς γραμμὴν παράλληλον πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς Βιθυνίας : Πρώτη, Ἀντιγόνη, Πίτυς, Χάλκη, Πρίγκηπος, Ἀνδερόβιθοι, καὶ Νέανδρος. Δύο ἄλλαι νησῖδες Πλατεῖα, Ὀξεῖα, κείμεναι δυτικώτερον πρὸς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν δύνανται νὰ συγκαταριθμησθῶσιν εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος τοῦτο.

» Ἀναμφιβόλως ἡ ***Ὀξεῖα*** εἶναι ἡ σημερινὴ ***Ὀξυά, Πρώτη*** ἡ Πρώτη, ***Χάλκη*** ἡ Χάλκη, ***Πλατεῖα*** ἡ Πλατή, ***Πρίγκηπος*** ἡ Πρίγκηπος, ἡ ***τοῦ Ἀντιγόνου*** ἡ Ἀντιγόνη. Ὡς ***Τερέβινθον*** ὁ J. Hammer (Κωνσταντινούπολις καὶ Βόσπορος, Πέστη 1822, II, σλ, 362) δέχεται τὴν Ἀντιγόνην, βεβαίως κατὰ λάθος, ὡς ἀποδεικνύει οὐχὶ μόνον τὸ ἄνω ἡμέτερον χωρίον, ἀλλὰ καὶ ὁ Ζωναρᾶς 16, 20 (σελ. 66, στιχ. 7 Dindorfii) γράφων : «***καὶ αὐτίκα τὸν μὲν εἰς τὴν νῆσον τὴν Πάνορμον ἐξαπέστειλεν· ἡ τοῦ Ἀντιγόνου αὕτη ἐστίν, τὸν δὲ εἰς τὴν καλουμένην Τερέβινθον***». Ἀλλ' ὡς ***Τερέβινθος*** κατὰ τὸν Schlumberger (ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 11 καὶ 254) δέον μᾶλλον νὰ θεωρηθῇ ἡ Ἀνδηρόβιθος (Ἀντρόβιθος).

» Ἀπομένουν λοιπὸν ὡς ἀμφίβολοι ἡ ***ἁγία Γλυκερία*** καὶ τὸ ***Τραγονησίον***, καὶ πρέπει να ὁρισθῇ ποία τῶν δύο τούτων νήσων θὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ***Πίτυς***, καὶ ποία ὡς ἡ ***Νέανδρος***. Καίτοι γραφικαὶ μαρτυρίαι, ἀσφαλῶς διευκρινίζουσαι τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν μᾶς εἶναι γνωσταί, ἐν τούτοις μετά τινος πιθανότητος δυνατὸν νὰ λεχθῇ τὸ ἑξῆς:

» Τὸ εἰρημένον χρυσόβουλλον εἶναι περίεργον, ὅτι ἐκ τῶν 9 νήσων, αἱ 8 λέγονται νῆσοι, μία δὲ μόνη λέγεται νησίον (νησίδιον), διότι εἰς τὸ ὄνομα Τραγονησίον ἢ μᾶλλον, ὡς ἐγὼ εἰκάζω, Βραχονήσιον, ὡς δεύτερον συνθετικὸν ὑπάρχει ἡ λέξις νησίον, (νησίς, μικρὸν νησίον)· ὅθεν, ἂν διὰ τοῦ τύπου νησίον ἐννοῆται ἡ μικροτέρα νῆσος τοῦ συμπλέγματος, τότε ὡς Τραγονήσιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ Πίτυς, ἡ μικροτέρα τῶν Πριγκηποννήσων καὶ τότε ἀπομένει ὡς ἁγία Γλυκερία ἡ Νέανδρος. Ἐκεῖ ἴσως ὑπῆρχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ τῶν Κομνηνῶν μοναστήριον τῆς ἁγίας Γλυκερίας ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς συνέταξε τὰ ἱστορικὰ καὶ θεολογικά του ἔργα». Theodor Büttner Wobst.[1]

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο χρυσόβουλλον ἐκ τοῦ Zacharià von Lingenthal ἀνεδημοσιεύθη καὶ ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθ. Θ', 1889, σ. 395—395 οὐχὶ ὅμως πλῆρες. Τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Λουκᾶ (1158) μνημονεύει καὶ ὁ Γεδεὼν (βλ. Πατριαρχ. πίνακας, σ. 362) καὶ ὁρίζει μέχρι Ἀθύρων τὴν ἐπέκτασιν τῶν μονῶν τούτων, ἐν αἷς δέον νὰ ζητηθῇ καὶ ***ἡ τῆς Γλυκερίας. Ἡ νῆσος τῆς ἁγίας ταύτης κατὰ τὸν Γεδεὼν εἶναι*** ἡ πρὸ τῶν Τούζλων (Ἀκρίτα) τῆς βιθυν.

1. Ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ ἐν Byzantinische Zeitschrift, τόμ. VI, 1897, σ. 96—99.

παραλίας, ὅπου καὶ ναὸς τῆς Θεοτόκου Παντανάσσης καὶ Διακονίσσης («Ἑορτολόγιον Κωνσταντινοπολίτου προσκυνητοῦ», σ. 88).

῎Αθλησις τῆς ἁγίας καὶ καλλινίκου μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Γλυκερίας.

(Ex codice XXVII Palatino Bibliothecae vaticano Aol 19) (1)

10* 1. ῎Ετους πρώτου τοῦ βασιλεύοντος ᾿Αντωνίνου, ἡγεμονεύοντος δὲ Σαβίνου τῆς Εὐρώπης, ἦν συμφωνία πολλὴ τῶν Χριστιανῶν τῶν ὄντων ἐν τῇ Τραϊανουπόλει. ἐφ' ἑκάστης δὲ ἡμέρας συναθροισμὸν ἐποίουν, καὶ μετὰ πολλοῦ πόνου καὶ πόθου τὸν Θεὸν ἐδυσώπουν εἰρήνην αἰτούμενοι· ἦσαν γάρ ὀλιγοστοὶ οἱ τὸν Θεὸν φοβούμενοι. ᾿Αντωνῖνος δὲ ὁ βασιλεὺς ἦν θύων παντὶ εἰδώλῳ ὢν ῞Ελλην,(2) τοῖς ψευδωνύμοις κληθεῖσι θεοῖς· χρηματικωτέρως δὲ ἔθυε, τῷ Διῒ καὶ συντυχίαν τὴν ἐκ πλάνης ἐδόκει ποιεῖσθαι συνεχῶς. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ποιεῖται σκέψιν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς μετὰ τῶν μιαρῶν ἱερέων, καὶ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν καὶ ἐπαρχίαν ἐξαπέστειλεν, ὥστε πάντα ἄνθρωπον προσερχόμενον θύειν τοῖς θεοῖς, ἐξαιρέτως δὲ τῷ Διί.

Γενομένης δὲ τῆς σκέψεως ταύτης ἐμφόβως δογματίσας ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὑποτάξας οὕτως, ὅτι τὸν μὴ βουλόμενον θύειν τοῖς θεοῖς ἀπολέσθαι δεινῶς προστάττω. Προερχόμενον δὲ τοῦτο τὸ κακὸν δόγμα, ἐπιφερόμενον ἦλθεν καὶ ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Δεξάμενός τε ὁ ἡγεμὼν πρώτην κοινὴν θυσίαν ἐπιστέλλει ἐν τῷ ναῷ ἐν Μαξιμιανουπόλει, ἐπιδεικνύων τὸν τοῦ βασιλέως νόμον μηδένα δὲ ἀναγκάσας. Τῇ δὲ ἕωθεν ὁδεύσας ἔρχεται ἐν τῇ Τραϊανουπόλει· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκεῖ ἐπιδείξας τὸν νόμον τοῦ βασιλέως, εἰσῆλθεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς θυσίαν ἐπιτελεῖν, καὶ ἐπιδείξας τὸν νόμον ἐξέθετο γράμματα οὕτως ἐν τίτλῳ. Κράτιστος Σαβῖνος, ὁ λαμπρότατος ἡγεμών, πᾶσι τοῖς δήμοις καὶ χώραις λαμπραῖς χαίρειν. Σύμψηφοι γενόμενοι ἐν ἑνὶ φρονήματι, ἐν τρισὶν ἡμέραις ἁγνίσαντες πάντες ἑαυτούς, ἀνὰ λαμπάδα κρατοῦντες, εἰσέλθωμεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς γενεθλιάζοντες τῷ βασιλεῖ καὶ ἀποδῶμεν θυσίαν τῷ μεγάλῳ Διΐ· ὃς δὲ μὴ πεισθῇ καὶ λαμπάδα κρατῶν μὴ θύσει, δειναῖς κολάσεσι τιμωρούμενος ἀποθανεῖται.

1. Acta sanctorum, τόμ. III Μαΐου.

2. ῞Ελλην ἐν τοῖς μ. Χρ. χρόνοις μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐσήμαινε τὸν εἰδωλολάτρην εἰς πᾶν ἔθνος, ὥστε δὲν ἔχει ἐθνικήν, ἀλλὰ θρησκευτικὴν σημασίαν.

2. Πάντες δὲ ἐπὶ τῆς πόλεως εὐχόμενοι εἰρήνην ᾐτοῦντο. Γλυκερία δέ τις Ῥωμαία, θυγάτηρ Μακαρίου τρισυπάτου οὖσα, ἐπὶ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας εἰσερχομένη ἐπὶ τοῦ δωματίου, ὅπου συνηθροίζοντο οἱ Χριστιανοί, ἥγνιζεν ἑαυτὴν τῷ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ λέγουσα τοῖς πᾶσιν οὕτως. Ἀδελφοί, ἀδελφαί, τεκνία καὶ πατέρες, καὶ ὅσαι τὸν ὅρον μητρὸς ἔχετε ἀκριβῶς ὁρᾶτε ποίου βασιλέως τὸν χαρακτῆρα ἔχομεν, καὶ ποίῳ τύπῳ ἐν τῷ μετώπῳ ἐσφραγίσθημεν, καὶ ποίου νομίσματος τὴν ἐπιγραφὴν παρειλήφαμεν. Γινώσκοντες οὖν, σπεύσωμεν διὰ τοῦ δεσποτικοῦ νομίσματος σῶοι εὑρεθῆναι παρὰ τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ, ἔχοντες τὸν χαρακτῆρα ἄσπιλον. Οἱ δὲ εἶπαν. Εὐχόμεθα τυχεῖν τούτων ἁπάντων. Ἡ δὲ πάλιν λέγει, Ὑμῶν αἱ εὐχαὶ πρῶται ἱερουργηθῶσι τῷ Θεῷ.

3. Πληρωθεισῶν δὲ τῶν τριῶν ἡμερῶν πάντες ἔτρεχον μετὰ λαμπάδων μαινόμενοι· ἐξῆλθεν δὲ καὶ ἡ ἁγία Γλυκερία, ἐπιγράψασα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ μέσον τοῦ προσώπου πρὸς φωτισμὸν τῆς ψυχῆς καὶ δραμοῦσα ἔστη καὶ εἶπεν· Λαμπρότατε Ἡγεμών, δείξω σοι τὴν ἀρχὴν τῆς θυσίας τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ πρώτη εἰμὶ καὶ πατρὸς τρισυπάτου Ῥώμης. Ὁ δὲ Ἡγεμὼν λέγει· Καὶ ποῦ ἐστιν ἡ λαμπάς σου δι' ἧς ὑποδείξεις μοι; Γλυκερία εἶπεν, ἡ ἐπὶ τοῦ μετώπου γραφεῖσα, ἥτις ἄσβεστος οὖσα φωτίζει τάς εἰλικρινεῖς θυσίας ἡμῶν καὶ προσκομίζει τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ. Μὴ νοήσας δὲ ὁ ἡγεμὼν λέγει αὐτῇ. Πρόσελθε οὖν καὶ θύσον. Ἡ δὲ ἁγία Γλυκερία εἶπεν· Ὁ αἰώνιος βασιλεύς καὶ Θεὸς λαμπάδων καπνιζουσῶν χρείαν οὐκ ἔχει· ἀλλὰ κέλευσον σβεσθῆναι αὐτάς, ἵνα ἄχραντος ἡ θυσία μου γένηται. Ἐκέλευσεν οὖν ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐσβέσθησαν αἱ λαμπάδες· σβεσθεισῶν δὲ αὐτῶν ἀνεζωσμένη ἡ ἁγία Γλυκερία τὴν τῆς σωφροσύνης στηθοδεσμίδα, ἀνέτεινε τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ σείσασα τὴν χεῖρα τῷ ὄχλῳ λέγει· Βλέπετε τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου μου γραφεῖσαν φωτεινὴν λαμπάδα; καὶ εἰποῦσα ταῦτα ἔδειξε τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶπεν: Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ σου δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν δούλων σου, ὁ ἐμφανίσας τοῖς ὁσίοις σου παισὶ καὶ ρυσάμενος αὐτοὺς ἐκ τῆς καμίνου, ὁ κλείσας τὰ στόματα τῶν λεόντων καὶ νικηφόρον ἀναδείξας τὸν δοῦλον σου Δανιήλ, ὁ τὸν Βὴλ καταστρέψας καὶ τὸν δράκοντα ἀποκτείνας καὶ τὴν δαιμονικὴν εἰκόνα συνθλάσας, Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἄμωμος ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ἐλθὲ καὶ ἐπὶ ἐμοῦ τῆς ταπεινῆς, καὶ σύντριψον τὸν ἐν τῇ τέχνῃ ἄνθρωπον ἀνασταθέντα δαίμονα καὶ διασκόρπισον τὴν κακὴν

αὐτῶν θυσίαν. Καὶ εὐθέως ἐγένετο βροντὴ μεγάλη, καὶ ἔπεσεν ὁ Ζεὺς καὶ συνετρίβη· ἦν γὰρ λίθινος.

4. Θυμομαχῶν δὲ ὁ ἡγεμὼν καὶ πάντες οἱ μιαροὶ ἱερεῖς ἐκέλευσαν αὐτὴν λιθαζομένην ἀποθανεῖν. Τὰ δὲ πλήθη ἀνόμων, κατελθόντα ἀπὸ τῆς πείρας,[1] ἔρριπτον λίθους ἐπ' αὐτὴν οἱ δὲ λίθοι, ὡς ἐν ἀποθήκῃ ἀποκείμενοι, οὕτως ἐτήρουν αὐτὴν μηδ' ὅλως ἁπτόμενοι αὐτῆς. Μὴ νοοῦντες οὖν τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ ἔλεγον, ὅτι φαρμακός ἐστι καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἅπτονται αὐτῆς οἱ λίθοι. Γλυκερία εἶπεν. Καλῶς λέγετε, ὅτι φαρμακός εἰμί. τὰ γὰρ Χριστοῦ φάρμακα, σωτήρια ὄντα, ἐνεργοῦντα ἐν ἐμοί, νικῶσιν ὑμῶν τὴν πλάνην, καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ βοήθεια διασκεδάζει τοὺς αἰκισμοὺς ὑμῶν. Τότε λέγει ὁ ἡγεμών : Ἕως αὔριον ἐπὶ τῆς εἱρκτῆς μενέτω, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται, μήπως ταῖς μαγείαις ἐκφυγοῦσα εἴπῃ βοήθειαν ἔχειν παρὰ τῷ Θεῷ αὐτῆς καὶ πλανήσῃ πολλούς. Γλυκερία εἶπεν. Ἀνόητε καὶ τετυφλωμένε καὶ πολλῆς ἀκαθαρσίας μεστέ, οὐ νοεῖς, ὅτι δέδεμαι ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ καὶ προσήλωμαι τῷ νόμῳ αὐτοῦ καὶ οὐ δύναμαι λυθῆναι· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δεσμὸς αὐτοῦ διαλύων καὶ διαρρήσσων δεσμοὺς ὑπερηφάνων καὶ βουλὰς ἀνθεστηκότων διασκεδάζων. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἀπῆλθεν ἐπὶ τὴν φυλακήν. Ἀπελθούσης δὲ αὐτῆς, Φιλοκράτης πρεσβύτερος ἦλθε πρὸς αὐτήν, καὶ λέγει αὐτῷ ἡ ἁγία, σφράγισόν με τῷ σημείῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατακόσμησόν με ἀπὸ τοῦ κειμηλίου τοῦ τὸ μύρον τῆς ἀληθείας ἔχοντος, καὶ παράθου με τῷ βασιλεῖ, ᾧ σὺ στρατεύῃ, οὗ καὶ τὸ ἅρμα φορεῖς, ἵνα σφραγισθεῖσα αὐτῷ νικήσω τὴν τοῦ μισοκάλου κακίαν. Φιλοκράτης πρεσβύτερος εἶπεν, Τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ τελειώσει σου τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ κειμήλιον τοῦ μύρου τοῦ Χριστοῦ τὸ πόθον σου πληρώσει. Καὶ εἰπὼν ταῦτα ἐξῆλθεν καταλείψας αὐτὴν ἐν εἰρήνῃ.

5. Πρωΐας δὲ γενομένης θυμομαχῶν ὁ ἡγεμὼν προέρχεται ἐπὶ τὴν βασιλικήν, ἵνα τιμωρήσηται τὴν ἁγίαν Γλυκερίαν. Κελεύει δὲ αὐτὴν ἐλθοῦσαν ἐρωτηθῆναι, ἐὰν θέλῃ θῦσαι, ἐὰν δὲ μὴ πεισθείη, προστάξει αὐτὴν ἀποθανεῖν. Ἡ δὲ ἦλθεν καὶ ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος φαιδρὸν ἔχουσα πρόσωπον. Εἶπεν δὲ ὁ ἡγεμὼν πρὸς αὐτήν. Γλυκερία, εἰπέ μοι, εἰ ἐπείσθης θῦσαι τῷ μεγάλῳ θεῷ Διΐ, ᾧ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ θύει ; Γλυκερία εἶπεν· Καὶ πῶς θύσω αὐτῷ, ὅτι συνετρίβη καὶ λεπτὸς ἐγένετο, καὶ ἑαυτῷ οὐκ ἐβοήθησε, τούτῳ κελεύεις με θυσίαν τελεῖν ; Ἔχω τὴν γνῶσιν τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν καθεζομένου, ὃς ἀντέχεταί μου καὶ τὴν μιαρὰν ὑμῶν δύναμιν καταλύει, τούτῳ με δεῖ θυσίαν θυσιάσασαν εὐπρόσδεκτον τελειωθῆναι. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἡγεμὼν εἶπεν : Θῦσον πρὸ τοῦ σὲ τιμωρηθῆναι. Γλυκερία εἶπεν· Τιμωρηθῆναι ἔχω

παρὰ τοῦ Θεοῦ μου, ἐὰν σοῦ ἀκούσω. Ὁ δὲ ἡγεμὼν λέγει αὐτῇ. Τί οὖν, αἱρῆσαι τὸ ἀποθανεῖν; Γλυκερία εἶπεν· σπεύδω διὰ τῶν πόνων τοῦ σώματος τὰ τῆς ψυχῆς μου τραύματα ἰάσασθαι:

6. Ὁ δὲ ἡγεμὼν κελεύει αὐτὴν κρεμασθῆναι ἐκ τῶν τριχῶν καὶ ξεομένην ἀποθανεῖν. Ἡ δὲ κρεμασθεῖσα εἶπεν· δόξα σοι, ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ὅτι ἔδειξας τῷ ἀναισθήτῳ ἡγεμόνι, ὅτι οὐκ ἔχει ἴδια βασανιστήρια, ἀλλὰ τῆς δοθείσης μοι περιβολῆς ὑπὸ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλεγχόμενος δὲ ὑπ' ἐμοῦ τιμωρεῖται με· αἱ γὰρ τρίχες αἱ δοθεῖσαι μοι εἰς κάλυμμα τοῦ σώματος καὶ εἰς δόξαν τὴν σὴν παρὰ σοῦ τοῦ βοηθοῦ μου, ἃς ἀντὶ περιβολαίου μοι δέδωκας, αὗται βοηθοῦσί μοι κατὰ τοῦ μισοκάλου ἡγεμόνος. Καὶ ταῦτα αὐτῆς εἰπούσης, ἐκέλευσεν αὐτὴν ξέεσθαι. Ξεομένης δὲ αὐτῆς, ἔφη ἡ ἁγία: Ἀνόσιε καὶ πάσης ραδιουργίας ὑπηρέτα, οὐδὲν εἰσι αἱ βάσανοί σου, οὐ γὰρ αἰσθάνομαι· ἔχω γὰρ τῶν πάντων δεσπότην Θεόν, τὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σώσαντά με. Εὐτρεπίζου οὖν ἐν μειζοτέραις τιμωρίαις· αὗται γὰρ οὐδὲν εἰσίν. Ταῦτα δὲ αὐτῆς εἰπούσης ἠτόνησαν οἱ ὑπηρέται.

7. Ἑωρακὼς δὲ ὁ ἡγεμών, ὅτι ἡ ἁγία Γλυκερία νικᾷ αὐτόν, ἐκέλευσεν αὐτὴν καθαιρεθεῖσαν θλασθῆναι αὐτῆς τὴν ὄψιν. Γλυκερία εἶπεν, τὸ φῶς μου ὁ Θεὸς καὶ ἡ ὑπόστασις μου ὁ Χριστός, ὁ διὰ τῆς σῆς ἀγαθότητος στερεῶν τοὺς λογισμοὺς τῆς δούλης σου, λάμπρυνόν μου τὸ πρόσωπον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν αἰκισμῶν.... καὶ νεύρωσόν με ἐν τῇ ὑπομονῇ σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός, ὁ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν θησαυρὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφέρων ἐπὶ πάντας τοὺς τὸ ὄνομά σου ἀνεξάρτητον ὁμολογοῦντας· ὁ πᾶσι τοῖς ἁγίοις σου βοηθήσας, δι' ὧν τὴν πρὸς σὲ γνῶσιν ἐνηγκαλισάμην, ἐπάκουσον ὁ Θεὸς τῆς δούλης σου, ὅτι διὰ τὸ ὄνομά σου σπεύδω ρυσθῆναι ἐκ τῆς παγίδος τοῦ διαβόλου, καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὄφεως. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἐτύπτετο. Ὀφθεὶς δὲ ἄγγελος παρέλυσεν αὐτούς, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. Ὁ δὲ ἡγεμὼν λέγει αὐτῇ. Εἰπέ μοι, διατί οὐ πείθῃ τῷ βασιλεῖ; Γλυκερία εἶπεν: Ἐγὼ τῷ παντοκράτορι Θεῷ πείθομαι καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ φυλάσσω. Ὁ ἡγεμὼν λέγει σ.12* Πείσθητι καὶ θύσον. Γλυκερία εἶπεν, ἐγὼ οὐ θύω τὴν ὑπὸ σοῦ κελευομένην θυσίαν· κενὴ γὰρ ἐστίν. ἀλλὰ θύω θυσίαν τῷ Θεῷ, ἣν αὐτὴν ἐπιζητεῖ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἣν ὁ πατὴρ Ἀβραὰμ θύσας προεκόμισεν Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εὐπρόσδεκτος ἐγένετο παρὰ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν πολλῶν ἐθνῶν πατέρα γενέσθαι. Ὁ ἡγεμὼν λέγει. Πείσθητι καὶ θύσον, μὴ πλανωμένη ὡς γυνὴ δεινῶς ἀποθάνῃς. Γλυκερία εἶπεν. Ὁ ἀγωνοθέτης Χριστὸς ἐν τῷ πνευματικῷ σταδίῳ οὐ μόνον ἄνδρας ἀθλοῦντας,

ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἀγωνισαμένας κατὰ τοῦ πατρός σου τοῦ διαβόλου λαμπρῶς στεφανοῖ· κοινὸν γὰρ τὸ στάδιον τῆς ἀληθείας ἐπὶ τῶν τρεχόντων.

8. Ἐκέλευσε δέ ὁ ἡγεμὼν ἀπελθεῖν αὐτὴν εἰς τὴν φυλακήν, παραγγείλας μηδενὶ αὐτῇ βρῶμα δοῦναι. Ἀπῆλθεν δὲ χαίρουσα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν φυλακὴν δοξάζουσα τὸν Θεόν. Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς φυλακῆς μετὰ πολλοῦ φόβου ἠσφαλίσατο αὐτήν. ηὐλόγει δὲ ἐκείνη τὸν Θεὸν λέγουσα, Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ γνωριζόμενος διὰ τῶν ἁγίων, τῶν τὰς ἐντολάς σου φυλασσόντων, ὁ ἐμφανίσας τῷ ἁγίῳ σου Πέτρῳ ἀπερχομένῳ ἐπὶ τὴν Ῥώμην, καὶ ἐλέγξας τὸν ἀντικείμενον Σίμωνα τὸν μάγον δι᾽ αὐτοῦ, ὁ σεμνὸς καὶ καθαρὸς Θεός, ἐπάκουσον μου καὶ σύνελθε τῇ δούλῃ σου, καὶ ῥῦσαι με ἀπὸ τοῦ μισοκάλου ἡγεμόνος· Ἡμερῶν δὲ τριῶν διελθουσῶν, εἶπεν ὁ ἡγεμὼν τῷ πρίγκηπι, δεξάμενος τὸν δακτύλιον τοῦτον ἀπελθὼν σφράγισον τὴν φυλακήν, ὅπου ἐστὶν ἡ μάγος ἐκείνη. Ὁ δὲ πρίγκηψ ἦλθεν καὶ εὗρεν αὐτὴν ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ ὑμνοῦσαν τὸν Θεόν. Ἐλθὼν οὖν ἐσφράγισε τὴν φυλακήν, εἶπε τηρεῖσθαι καὶ τὰ ἔξω. Οὔσης δὲ αὐτῆς ἔσω καὶ ὑμνούσης τὸν Θεόν, ἔφερον αὐτῇ τροφὴν ἄγγελοι. Ὁ δὲ ἡγεμὼν μέλλων ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν ἐξιέναι, ἀπῄει διὰ τῆς φυλακῆς θεάσασθαι αὐτήν, ὅπως ἀκολουθήσῃ αὐτῷ. Θεασάμενος δὲ τὴν σφραγίδα ἐπικειμένην ὑπέλαβεν αὐτὴν τεθνηκέναι· ἦσαν γὰρ ἡμέραι πολλαί. Ὁ δὲ ἀνοίξας θεωρεῖ αὐτὴν λυθεῖσαν καὶ πίνακα παρακείμενον, ἐν ᾧ ἦσαν ἄρτοι καὶ γάλα καὶ ὕδωρ ἐπὶ κρατῆρος. Ἔκθαμβος δὲ γενόμενος ἐξάγει αὐτήν, μὴ νοήσας ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ὁ τρέφων αὐτήν, καὶ ἤρξατο ἡ μάρτυς εὐχομένη λέγειν· Δέσποτα Θεέ, ὁ χορηγὸς τῆς ἀληθείας, ὁ τὴν οἰκονομίαν τὴν σὴν χαρισάμενος τῷ λαῷ σου, καὶ τῷ Δανιὴλ δι᾽ ἀγγέλου τροφὴν παρασχών, ὁ τῷ ἁγίῳ Ἠλίᾳ πετεινὸν ἐν τῷ χειμάρῳ διὰ τὸ ἄριστον ἀποστείλας, ὁ τοὺς πλανηθέντας ἐπιστρέψας, καὶ τοὺς τυφλοὺς φωταγωγήσας, ἐμνημόνευσας καὶ ἐμοῦ, ὁ Θεός, τῆς ταπεινῆς καὶ ἔδωκάς μοι οἰκονομίαν ἐκ τῶν ἀσύλων σου θησαυρῶν.

9. Εἰπούσης δὲ αὐτῆς ταῦτα ἀπῆλθεν ἐπὶ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός, καὶ ἐθυσίαζεν. Ἤκουσαν δὲ οἱ Χριστιανοὶ περὶ τῆς ἀθληφόρου καὶ ἀπαντῶσιν αὐτῇ πάντες μετὰ τοῦ ὁσίου ἐπισκόπου Δομιτίου ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν· καὶ εὐχὴν ποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος λέγων οὕτως. «Λαμπτὴρ ἄσβεστε, ἥλιε δικαιοσύνης Χριστέ, τὸ φῶς τῶν ἐσκοτισμένων, ὁδηγὸς τῶν πεπλανημένων, ὁ συνοδεύσας τῷ Μωϋσῇ καὶ τὸν Φαραὼ καταποντίσας, σύνοδος γενοῦ τῇ δούλῃ σου ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῇ εἰς σέ». Καὶ εἰπόντος ταῦτα τοῦ ἐπισκόπου εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἡ ἁγία μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Γλυκερία. Τῇ δὲ ἑξῆς

κελεύει ὁ ἡγεμὼν εἰσαχθῆναι τὴν ἁγίαν καὶ μὴ πειθομένην πυρὶ ἀναλωθῆναι. ἡ δὲ εἰσήχθη καὶ λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ ἡγεμών. Γλυκερία τί ἐσκέψω; Γλυκερία εἶπεν. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, μὴ ἐκπειράσῃς Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ ἔστιν σοι τὸ ναί, ναὶ καὶ τὸ οὔ, οὔ' εἶπον γάρ σοι ὅτι συνεταξάμην τῷ Θεῷ μου καὶ ἀπεταξάμην τῷ διαβόλῳ, ᾧ σὺ δουλεύεις· πῶς οὖν συνταξαμένη τῷ Χριστῷ δύναμαι πάλιν ἀποτάξασθαι αὐτῷ καὶ τυχεῖν ἀντὶ ζωῆς θανάτου; ὃ οὖν θέλεις, ποίει· ἐγὼ γὰρ ἕτοιμος εἰμι τῶν προσκαίρων καταφρονεῖν, ἵνα τῶν ἐπουρανίων τύχω.

10. Ὁ δὲ ἡγεμὼν κελεύει αὐτὴν βληθῆναι ἐν καμίνῳ. ἐκκαείσης δὲ τῆς καμίνου ἡ ἁγία ποιήσασα τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐσφράγισεν ἑαυτήν, καὶ εἶπεν· Κύριε παντοκράτωρ, εὐλογῶ σε καὶ τὸ ὄνομά σου δοξάζω, ὅτι τὴν σήμερον ἡμέραν καὶ ὥραν ταύτην αἰωνίαν ἀγαλλίασιν ἐμοὶ ἐδωρήσω τῇ δούλῃ σου· ἔγραψάς μου τὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· πλήρωσον τὴν τῆς ψυχῆς μου ἐπιθυμίαν, καὶ δεῖξον τῷ ἀθέῳ καὶ ἀνόμῳ ἡγεμόνι, ὅτι σὺ εἶ ὁ ἀντεχόμενός μου. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐβλήθη ἐν τῇ καμίνῳ. Εὐθέως δρόσος ἀπὸ οὐρανοῦ κατῆλθεν καὶ ἔσβεσε τὴν φλόγα τοῦ πυρός, καὶ ἦν ὡς ἀμνὸς ἄμωμος ἐν τῇ καμίνῳ ἡ ἁγία ᾄδουσα καὶ ψάλλουσα τὴν ᾠδὴν ταύτην. Ἅγιός εἰ ὁ Θεός, ὁ τῇ θεότητί σου καταπέμψας ἐπὶ τὴν ταπεινὴν δούλην σου Γλυκερίαν ἐξ οὐρανοῦ βοήθειαν, ἵνα γνῶσιν πάντες, ὅτι σοὶ ὑποτέτακται τὰ πάντα καὶ τῷ σῷ θελήματι αἱ ἀκτῖνες τῆς φλογὸς ταύτης μὴ φέρουσαι τὴν σὴν φοβερὰν κέλευσιν, φυγοῦσαι φλογίζουσι τὴν τοῦ ἀνόμου καὶ ἀσεβεστάστου γνώμην. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐξῆλθεν τῆς καμίνου ἄσπιλος. Πάλιν δὲ ἐπηρώτησεν αὐτὴν ὁ ἡγεμὼν λέγων. Τίνι θαρροῦσα οὐ θύεις; Γλυκερία εἶπεν, τῷ Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ. Ὁ ἡγεμὼν λέγει. μὴ διὰ λόγων τεχνάζου καὶ ἀπάτα τοὺς πάντας. Γλυκερία εἶπεν· Ἐγὼ οὐ τεχνάζομαι διὰ λόγων, ἀλλὰ δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ λόγων πιστοποιῶ τοὺς πάντας.

11. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἐκέλευσε δοροτομηθῆναι Σημ. ἀνωτέρω εἶπε λωροτομηθῆναι αὐτὴν ἀπὸ κεφαλῆς ἕως μετώπου. Οἱ δὲ ἔδησαν αὐτὴν ποσὶ καὶ χερσὶ καὶ καθὰ ἐκέλευσεν ἐποίουν. Ἡ δὲ ἁγία Γλυκερία δοροτομουμένη εἶπεν. Κύριε ὁ Θεός, ὁ τὸ φῶς λάμψας, καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀνθήσας, διὰ τοῦ αἰκισμοῦ τούτου ὑπόδειξον τῷ μιαρῷ ἡγεμόνι Σαβίνῳ, ὅτι πᾶς ὁ ἔχων εἰς σε τὴν ἐλπίδα σπουδάζει διὰ μειζόνων αἰκισμῶν τὸν στέφανον τῆς ὁμολογίας σου παρὰ σοῦ κομίσασθαι· διὸ εὐχαριστῶ σοι, ὅτι διὰ τοῦ δέρματος τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπεκάλυψας τὰ ἐν ἐμοὶ πάντα, ἵνα φωτισθεῖσα εἴπω, «Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυ-

μάσια, ἐκ τοῦ νόμου σου»· Μὴ φέρων δὲ τὴν ὕβριν ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν πάλιν ἐπὶ τὴν είρκτὴν ἀπελθεῖν εἰπών, ἵνα ἕως αὔριον συνδεθῇ χερσὶ καὶ ποσὶ καὶ λίθοις ὀξέσιν ὑποστρωθείη, ὅπως κινουμένη κακιγκάκως ἀπώχηται· ἐποίησαν οὖν οἱ ὑπηρέται τὰ κελευόμενα αὐτοῖς καὶ ἔθηκαν αὐτὴν οὕτως· μέσης δὲ νυκτὸς ἄγγελος Κυρίου ἐλθὼν ἔλυσεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν καὶ τὸ ἄσχημον τοῦ προσώπου κατέστησεν ὑγιές, μηδὲν ἐλλεῖπον ἐν τῷ ποιήματι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς.

12. Πρωΐας δὲ γενομένης προῆλθεν ὁ ἡγεμὼν καὶ ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τὴν ἁγίαν Γλυκερίαν. Ἀνοίξας δὲ ὁ καπικλάριος[1] εἶδεν αὐτὴν λυθεῖσαν καὶ μὴ ἐπιγνοὺς αὐτὴν ἤμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν. Ἡ δὲ εἶπεν αὐτῷ. Παῦσαι καὶ φεῖσαι σεαυτοῦ· ἐγὼ γάρ εἰμὶ ἡ ζητουμένη. Ὁ δὲ ἔντρομος γενόμενος λέγει. Ἐλέησόν με ὅπως μὴ ἀποθάνω, καὶ πιστεύσω τῷ βοηθοῦντι σου Θεῷ. Ἡ δὲ εἶπεν αὐτῷ. Ἀκολουθεῖς οὖν τῷ τὴν σωτηρίαν χαριζομένῳ Χριστῷ; Ὁ δὲ ἐξήγαγεν αὐτὴν καὶ περιθέμενος τὰ δεσμὰ αὐτῆς ἠκολούθει. Ὁ δὲ ἡγεμὼν λέγει. Τί ἐποίησας οὕτως Λαοδίκιε; ποὺ ἔστιν ἡ παρατεθεῖσά σοι ἐπὶ τῶν δεσμῶν; Λαοδίκιος εἶπεν. Αὕτη ἐστιν ἡ παρεστῶσα τῷ βήματί σου, ἥτις τῇ νυκτὶ ταύτῃ διὰ χειρὸς ἀγγέλου τὸ ἐπίσημον καὶ λαμπρὸν τοῦ προσώπου τῷ τοῦ Θεοῦ φωτὶ ἀνεδέξατο λυθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, ἧς τὰ δεσμὰ ἀνεδεξάμην ἑωρακὼς τοῦ Θεοῦ τὰ θαυμάσια· πιστεύω δὲ καὶ συμμέτοχός εἰμι τοῦ θανάτου αὐτῆς. Ὁ δὲ ἡγεμὼν λέγει. Οὗτος ἀποκεφαλισθήτω, καὶ ἴδωμεν, εἰ βοηθήσῃ αὐτῶ ὁ Χριστός. Ὁ δὲ μέλλων ἀποκεφαλίζεσθαι λέγει· ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν συγκαταρίθμησόν με τῇ δούλῃ σου Γλυκερίᾳ. Γλυκερία εἶπεν. Ὁ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ λύσας τὰς ὠδίνας τοῦ θανάτου, καὶ ἐλευθερώσας τὸν ἐζωγρημένον ἄνθρωπον, ἐλευθέρωσον καὶ τὸν δοῦλόν σου Λαοδίκιον, καὶ τελείωσον αὐτὸν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ πρόσδεξαι μετ' εἰρήνης τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ἀκούσας δὲ Λαοδίκιος, εἶπεν, Ἀμήν. καὶ εἰπὼν τὸ Ἀμὴν ἀπεκεφαλίσθη καὶ ἦρθη τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.

13. Ὁ δὲ ἡγεμὼν λέγει τῇ ἁγίᾳ Γλυκερίᾳ. Οἶδας, Γλυκερία, ὅτι πατρὸς τρισυπάτου εἶ Ῥώμης, καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς θυγάτηρ ὑπάρχεις; εἰπὲ οὖν ἡμῖν τίς ἐστιν ὁ βοηθῶν σοι; Γλυκερία εἶπεν, Χριστὸς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ τὸ

---

1. Meursius τὸ χωρίον τοῦτο ἀκριβῶς προσάγων ἑρμηνεύει τὴν λέξιν custos carceris ἤτοι φύλαξ τῆς φυλακῆς, δεσμοφύλαξ. (Glossarium Graecobarbarum, Lugd. Batavorum, 1724, σ. 217).

ἄριστόν μοι ἀποστείλας ἐν τῇ φυλακῇ καὶ νῦν λύσας τὰ δεσμά μου καὶ τὸν κόσμον τῷ προσώπῳ μου περιθείς, αὐτός ἐστιν ὁ βοηθῶν μοι. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἀκούσας ταῦτα ἐκέλευσεν αὐτὴν θηριομαχῆσαι. Ἡ δὲ ὡς ἐπὶ εὐφροσύνην ἀπῆλθεν χαίρουσα. Καθεσθέντος δὲ τοῦ ἡγεμόνος εἰσῆλθεν ἡ ἁγία εὔσχημος καὶ φαιδρὰ καὶ ἔστη ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου προσδεχομένη τὸν Χριστὸν τὸν ἴδιον βοηθόν. Οὕτως δὲ οὔσης τῆς ἁγίας Γλυκερίας, ἀνακομίσας ὁ βηνάτωρ(¹) ἐπαίρει τὸ πτερόν,(²) καὶ ἐξέρχεται λέαινα παμμεγέθης βρυχωμένη καὶ δραμοῦσα ἐκυλίετο ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς, λήχουσα τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτῆς. Ἡ δὲ εἰς οὐρανὸν ἀτενίσασα τὸ ὄμμα εἶπεν. Εὐχαριστῶ σοι, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων, ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν, ὁ τὰ ἄγρια ζῶα ἡμερώσας πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς θεότητός σου, ὁ τὰ δυσχερῆ εἰς εὐχερῆ μοι κατευοδόσας, ὁ τὴν ἄνυδρον εἰς πλῆθος ὑδάτων ποιήσας, εἰσάκουσόν μου ὁ Θεός, καὶ ἀπόδος τῷ κακοτέχνῳ ἡγεμόνι κατὰ τὴν βούλησιν αὐτοῦ, καὶ δός μοι εὐαριστήσασάν σοι καὶ φυλάξασαν τὰς ἐντολάς σου στεφάνου σεμνοῦ ἐπιτυχεῖν μετὰ τῶν ἁγίων πατέρων. Καὶ ταῦτα εἰπούσης φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐγένετο λέγουσα. Ἠνοίγησάν σοι αἱ πύλαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἀπελύθη δὲ αὐτῇ λέαινα ἑτέρα, ἥτις ἐξελθοῦσα ἔδακεν αὐτήν, μώλωπα οὐ ποιήσασα αὐτῇ καὶ οὕτως ἐτελειώθη ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἀληθείας ἡ ἀθλοφόρος, Γλυκερία, δηχθεῖσα ὑπὸ τῆς λεαίνης, καὶ ἐπῆρε τὰ πτερὰ ὁ θηριοτρόφος καὶ εἰσέρχονται τὰ ζῶα κατηφῆ ἐν ταῖς γαλεάγραις.(³) Ὁ δὲ ἡγεμὼν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ εἰς ὕδρωπα τραπεὶς καὶ δεόμενος πάντων ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου(⁴) παραδειγματιζόμενος ἀπέθανε.

14. Τελειωθείσης δὲ τῆς μακαρίας Γλυκερίας ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ μαρτυρίου ἔλαβε τὸ σῶμα αὐτῆς Δομίτιος ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἔθηκεν ἐν τόπῳ σεμνῷ πλησίον τῆς πόλεως, ἧς τὴν μνήμην τελοῦμεν εὐσεβῶς μηνὶ ὀγδόῳ, ἥτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους μὴν Μάϊος ιγʹ εὐχόμενοι καὶ ἡμεῖς κοινωνικοὶ αὐτῆς γενέσθαι μετὰ δόξης. Ἐμαρτύρησε δὲ ἡ ἁγία Γλυκερία ἅμα Λαοδικίῳ ἐπὶ βασιλέως Ἀντωνίνου, ἡγεμονεύοντος Σαβίνου, καθ' ἡμᾶς δὲ βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν

---

1. βηνάτωρ, venator κατὰ Meursius, ἤτοι θηρευτὴς ἢ ὡς νῦν λέγομεν θηριοδαμαστὴς αὐτ. σ. 81 παράδειγμα ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος.

2. πτερόν, ἡ θύρα τοῦ κλωβοῦ παρὰ Στράβωνι 1 Ζʹ, 28: Πτερὰ «ἰσοϋψῆ τῷ νεῷ τείχη δύο».

3. γαλεάγρα, κλωβὸς κυρίως πρὸς σύλληψιν γαλῶν.

4. ἄμφοδος, δρόμος.

Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ πρέπει ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

Τοιοῦτο τὸ θαυμάσιον μαρτύριον τῆς πολυάθλου μεγαλομάρτυρος ὄντως Γλυκερίας, ἥτις εἶναι τιμὴ καὶ δόξα ἅμα καὶ καύχημα ὁλοκλήρου τῆς Θρᾴκης.

Μετὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὡς πολιούχου τῆς Ἡρακλείας χάρις εἰς τὸν «Μαῦρον καβαλλάρην», ὅπως ὀνομάζει ὁ λαὸς τὸ ἐκ γρανίτου ἄγαλμα μεταβιβασθὲν διὰ θαλάσσης ἐκ τῆς Συρίας εἰς τὴν πόλιν ταύτην, συνεδέθη καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Γλυκερίας, τῆς θηλείας πολιούχου μετὰ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου. Ἐνταῦθα συναντῶμεν τὸν γεωργὸν Γλυκέριον, οὗτινος ἐθεράπευσε τὸν βοῦν ὁ ἅγιος, ὅπερ ἐγένετο αἰτία νὰ μαρτυρήσῃ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν Χριστόν. Ἕτερον Γλυκέριόν τινα εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ Κομβάου εἰς ἐπιτύμβιον πλάκα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.(1) Γλυκέριος καὶ Πρῖσκα ἡ συμβία εὑρίσκονται εἰς βυζ. ἐπιγραφὴν εἰς τὴν μεταξὺ Κομβάου καὶ ἁγίας Ἄννης μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Θ' αἰῶνος.(2)

Ἐν τῷ μουσείῳ Ραιδεστοῦ, ὅπερ περιέχει λαμπρὰν συλλογὴν μνημείων, ὀφειλομένην εἰς τὴν φιλομουσίαν καὶ γεναιοδωρίαν τῶν Ραιδεστηνῶν, ὑπάρχει καὶ πλάξ τις ἐπιτύμβιος μετ' ἀετώματος, ὅπως τὰ προσκυνητάρια, ὅπου τοποθετοῦμεν τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων. Ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ εἰς τὸν πυλῶνα παρίσταται γυνὴ ποδήρη φέρουσα χιτῶνα καὶ κεκαλυμμένας ἔχουσα τὰς χεῖρας, ἥτις ὀνομάζεται «Γλυκέρα Ἀλεξάνδρου».(3)

Προκειμένου νὰ καταχωρίσωμεν ἓν θαῦμα, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ τῆς «Ἐκκλησ. ἱστορίας» τῶν Βυζαντινῶν ἔσχατος Νικηφόρος Κάλλιστος παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ Συναξαριστοῦ (ἔκδ. Βίκτωρος ἡγου-

1. Βλ. Παράρτημα τοῦ ΙΖ' τόμου τοῦ Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως σ. 98. Τοῦ Γλυκερίου τοῦ διὰ τοῦ ἁγ. Γεωργίου μαρτυρήσαντος ἀκολουθίαν ἔχομεν ἐν τῷ 1502 Λαυρ. κώδικι.

2. Βλ. «Ἐκκλησ. ἀληθείας» τόμον ΛΒ', 1912 σ. 354. Τὸν χρόνον εἰκάζει ὁ Γεδεὼν ἐκ τῆς γραφῆς τῶν χαρακτήρων, ὡς καὶ τὴν εἰς τὴν παραλίαν ταύτην κειμένην μονήν, ἥτις νῦν δὲν ὑπάρχει.

3. Παραρτ. τοῦ ΙΓ' τόμου τοῦ Φιλ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως Ζ', σ. 79. Περαιτέρω τὸ ὄνομα Γλυκέρια Γλυκέριος διεδόθη καὶ μέχρι Νικομηδείας. Κατὰ συριακὸν Μαρτυρολόγιον δημοσιευθὲν ὑπὸ Lietzmann Γλυκέριος διάκονος (14 Ἰανουαρίου) Βλ. Die drei ältesten Maryzrologien, Bonn, 1911, σ. 7.

μένου, Ἀθῆναι, 1950, σ. 310) τὴν σημείωσιν τοῦ Νικοδήμου.

«Περὶ τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας Γλυκερίας γράφει ὁ Δοσίθεος ἐν σελίδι 519 τῆς Δωδεκαβίβλου, ὅτι εἰς τὴν Ἡράκλειαν εὑρίσκετο χαλκίνη λεκάνη, ἡ ὁποία ἐδέχετο τὰ θεόρρυτα μύρα, τὰ ὁποῖα ἀνέβρυον ἐκ τοῦ τάφου τῆς ἁγίας ταύτης Γλυκερίας καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐτελοῦντο πολλὰ θαύματα, ὡς ἱστορεῖ καὶ ὁ Θεοφύλακτος. Ἐχρησίμευε δὲ ἡ χαλκίνη λεκάνη ἐκείνη, ἵνα τελῆται ἐν αὐτῇ ὁ ἁγιασμὸς ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ἁγίας μάρτυρος. Ὁ δὲ τότε μητροπολίτης Ἡρακλείας εὑρὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν λεκάνην χρυσῆν καὶ θαυμαστὴν ἠγόρασεν αὐτὴν καὶ διώρισεν ἐν αὐτῇ νὰ τελῆται ὁ ἁγιασμὸς ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς μάρτυρος ἀντὶ τῆς χαλκίνης. Ὅθεν πλέον δὲν ἐγένοντο θαύματα.

» Διὰ τῶν δακρύων δὲ καὶ τῶν προσευχῶν τοῦ Ἡρακλείας, ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ἄνωθεν, ὅτι ἡ χρυσῆ ἐκείνη λεκάνη ἦτο ἀκάθαρτος. Διὰ τοῦτο ἔφερεν αὐτὴν εἰς τὸν τότε πατριάρχην ἅγιον Ἰωάννην τὸν Νηστευτήν, ἐκεῖνος δὲ ἐξετάσας εὗρεν, ὅτι σοφός τις ἄρχων καὶ μάγος Παυλῖνος ὀνόματι, ἔχυσεν αἵματα ἐντὸς τῆς λεκάνης ἐκείνης εἰς τρόπον θυσίας καὶ ἐγοήτευε μὲ τὴν ἐπίκλησιν τῶν δαιμόνων ὡς εἰδωλολάτρης. Ὅθεν ἀνεφέρθη τὸ συμβὰν εἰς τὸν βασιλέα Μαυρίκιον. καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς διϊσχυρίζετο ἐκ Γραφικῶν ρητῶν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτὸν νόμιμος ποινὴ καὶ κατὰ κανόνα, ὁ δὲ Μαυρίκιος ἔδεσεν αὐτὸν ἐπὶ στύλου μέχρι θανάτου, τοὺς δὲ υἱούς του ἀπεκεφάλισεν, ὡς συγκοινωνοὺς τῆς μαγείας τοῦ πατρός των. Βλέπετε, ὦ ἀναγνῶστα, πόσην πικρὰν τιμωρίαν λαμβάνουσιν οἱ μάγοι καὶ οἱ γόητες»;

Περὶ τοῦ γενομένου παραδόξου θαύματος ἐπὶ τῇ μυροδόχῃ Γλυκερίας τῆς μάρτυρος ἀνὰ τὴν Πειρίνθου Ἡράκλειαν

»Οὐκ ἀπὸ δ' ἄν μοι καιροῦ γένοιτο, εἰ καὶ τὸ συμβὰν τῇ θαυμαστῇ Γλυκερίᾳ καὶ μάρτυρι τῷ τῆς πανευφήμου τεραστίῳ συνάψω. Ἀνὴρ γάρ τις Παυλῖνος τὴν κλῆσιν καὶ τῶν ἀσήμως βιούντων, παιδείας δ' ὅτι πλείστης μετειληχώς, ἐπὶ τῶν γοήτων βάραθρον ἐνεχθείς, ἔνθεν κατάφωρος γίνεται. Τούτῳ τῷ γόητι ἀργύρεος ἐνῆν λεκανίς, ἐν ᾗ τὰ ἐναγῆ αἵματα συναθροίζων ταῖς ἀποστατικαῖς δι' αὐτῶν ὁ ἐξάγιστος προσωμίλει δυνάμεσι ταύτην οὖν τὴν ἐξ ἀργύρου δεξαμενὴν ἀνδράσιν ἄργυρον ἐμπορευομένοις χρείας ἀναγκαίας καλούσης ἐπίπρασκεν. Οἱ μὲν οὖν τὰς τιμὰς καταθέμενοι τὸ σκεῦος ἐλάμβανον· καὶ αὖ οὗτοι πρὸ τῶν θυρῶν τὸ σκεῦος ἐτίθετο, ἄδειαν διδόντες παντὶ τῷ παραπορευομένῳ ὠνήσασθαι. Διατρίβοντι δ' οὖν εἰς

Βυζάντιον τῷ τῆς Πειρίνθου ἀρχιερεῖ ὤνιον ἐκείνῳ ἡ λεκανὶς γίνεται πρὸς ἐκποίησιν ἠρτημένη· καὶ ὁ μὲν μεθ' οὗ ἐπρίατο σκεύους τὸν οἰκεῖον κατελάμβανε θρόνον. αἰδοῖ δὲ τῶν μύρων Γλυκερίας τῆς μάρτυρος ὁ ἱερεὺς τὸ πρώην χάλκεον ὑπαλλάττων σκεῦος τὸ ἀργύρεον ἀντιτίθησι, τῇ λατρείᾳ τῶν θεοῤῥύτων μύρων τοῦτο μάλα δὴ προσῆκον οἰόμενος. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἐποίει· ὁ δὲ ποταμὸς τῶν μύρων ἀνείργετο. Ἡ γὰρ μάρτυς βδελυττομένη τὸ μῖσος τὴν χάριν συνέστελλε· μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν ἄντικρυς ἔλεγε καὶ σιγῶσα τὸ καθαρὸν τοῦ μὴ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι. Τοῦτ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας γινόμενον ὁ ἱερεὺς διαγνοὺς ἐν δεινῷ ἐποεῖτο· καὶ φροντίσι ποικίλαις διεδονεῖτο, εἴγε δι' αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία τοῦ τοσούτου χηρεύει καλοῦ. Ἔνθεν τοι καὶ πρὸς δάκρυα καὶ δεήσεις χωρῶν κατελιπάρει Θεὸν λῦσαι τοῦτο τὸ ἄχθος καὶ τὸ μυστήριον ἀναδεῖξαι τοῦ πράγματος. καί γε Θεοῦ καλῶς ἀποστραφέντος τὸ μῖσος καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐνδίκως ἱκτείραντος, κατάδηλα δι' ὀνείρων τούτῳ τὰ τῆς δεξαμενῆς ἐποιεῖτο βδελύγματα. Καὶ παραχρῆμα τὴν ἐξ ἀργύρου φιάλην ὑπεξῆγεν ἐκείνην, τὴν δ' ἐκ χαλκοῦ πρεσβύτιδα λάτριν αὖθις ὡς ἁγνὴν προστίθησι τῷ σεβάσματι οἷα παρθένον καὶ ἄχραντον. Καὶ δῆτα βλύζει παραυτίκα πάλιν τὸ μύρον καὶ τῶν θαυμάτων ἡ χύσις αὖθις πηγάζει. Στηλιτεύεται δὲ διαπρυσίως τὸ βδέλυγμα καὶ ἡ πόλις τὴν σφετέραν αὖθις περιβάλλεται δόξαν. Τοῦτο εἰς ὦτα τῷ κρατοῦντι ἀνενεχθὲν διὰ τοῦ τῆς πρώτης ἐπειλημμένου ἀρχῆς. Ἰωάννης οὗτος ὁ Νηστευτὴς ἦν· καὶ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν τῶν καταδίκων φόνον ἐξαφθεὶς ὁ κρατῶν, τοῦ βασιλέως μεταμέλῳ καὶ μετανοίᾳ ἰάσασθαι βουλομένου τὸ ἔγκλημα, δικαστήριον μέγιστον συναθροίζεται· καὶ γοήτων πληθὺς ἐμφανίζεται· οἱ καὶ δεινῷ περιπλακέντες ἀφύκτῳ, ἐκεῖνοι μὲν πρὸς κόλασιν ἐξεδίδοντο, τὰς προσηκούσας ποινὰς εἰσπραξόμενοι· ὁ δέ γε Παυλῖνος ξύλῳ πρὸς τὸ ἄναντες κεχηνότι ἀνασκολοπισθείς, αἰσχρῶς τὸ ζῆν ἀποῤῥήγνυσιν πρότερον τὴν τοῦ παιδὸς τεθεαμένος σφαγήν· ἦν γὰρ δὴ καὶ αὐτῷ μεταδοὺς ἀρκούντως τῆς ἀνοσίου μαγγανείας τὰ τερατεύματα».[1]

Περὶ τῶν στίχων τῆς ἁγίας Γλυκερίας γενήσεται λόγος εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ Ἡρακλείας ἐκτενέστερος. Ἔχομεν εὐτυχῶς τὴν θαυμασίαν ἐξιστόρησιν τοῦ Στρογόβσκυ (ἣν μετεφράσαμεν ἑλληνιστί). Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἐν τῇ τοιχογραφίᾳ καὶ παράστασις τοῦ μαρτυρίου τῆς Γλυκερίας καί τινα θαύματα. Τὸ μηνολόγιον τῆς ἑορταζομένης τῇ 13 Μαΐου ἔχει (κατὰ Γεδεών, Βυζ. ἑορτολ. σ. 104) ὡς ἑξῆς :

1. Migne, Patr. gr. 147, στ. 392—393.

«Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελοῦνται τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς ἁγίας Γλυκερίας σεβασμίου ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Παντανάσσης.

» Ἡ μικρὰ νῆσος τῆς ἁγίας Γλυκερίας κεῖται πρὸ τοῦ Νικητιάτου, δῆλα δὴ πρὸ τῆς σήμερον καλουμένης κώμης Τούζλων. Ἡ μονὴ ἐσῴζετο τῷ 1158 καὶ ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς καὶ ὑπὲρ ἑτέρων τινῶν μονῶν, ἐξέδωκε χρυσόβουλλον Μανουὴλ ὁ Κομνηνός.

» Ναὸς δὲ τῆς ἁγίας Γλυκερίας, ἀθλησάσης ἐν Ἡρακλείᾳ Θράκης ἐπὶ Ἀντωνίνου, ἠγείρετο ἐν τῇ θρᾳκικῇ ταύτῃ πόλει. Περὶ τοῦ ναοῦ τούτου μυθολογεῖ τινα Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάττης ὡς ἐν ἔτει 583 γενόμενα· τὸν ναὸν τοῦτον, ἐν μέρει πυρποληθέντα, δαπάναις ἰδίαις ἀνήγειρεν ὁ Μαυρίκιος». Μυθολογίαν θεωρεῖ ὁ ἔξοχος ἀνὴρ τὸ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενον θαῦμα!

Ταῦτα τίθησιν εἰς τὴν αὐστηρὰν τῆς κριτικῆς τρυτάνην ὁ βυζαντιολόγος Κων)πόλεως Ι. Μηλιόπουλος ἐν «Νέῳ ποιμένι», ἔτος Ε΄, Κων)πολις 1923, σ. 317—324.

4. *Σύντομος βιογραφία τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τῆς πίστεως. Α΄. Ἑκατοντάς.*

Ἀγαθονίκη ἐκ τῶν 40 παρθένων τῶν μετὰ Ἀμμῶν διακόνου ἐν Ἡρακλείᾳ μαρτυρησασῶν ἐπὶ ***Λικινίου*** (βλ. Τεσσαράκοντα γυναῖκες μάρτυρες).

Ἀγαθόνικος. Τιμᾶται ἐν Σηλυβρίᾳ ἐν τῷ Τεκὲ Σαδῆ—μπαμπᾶ Ζιγιαρετῆ (Θρᾳκ. Θ΄, σ. 417). Κατὰ τὸν Συναξαριστὴν ἐμαρτύρησε τῇ κβ΄ Αὐγούστου τῷ 298 ἐπὶ ***Μαξιμιανοῦ*** συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ κόμητος ***Εὐτολμίου*** εἰς τὰ μέρη τῆς Νικομηδείας, ὅπου προσείλκυσεν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ τὸν πρίγκηπα τῶν δεσμίων. Μετηνέχθη δὲ εἰς Θρᾴκην, ὅπου εὑρίσκετο ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς Σηλυβρίαν εἰς τόπον Ἄμμούς ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ πρίγκηπος. Ἐν Λαύρᾳ σώζεται ὁ ἑλληνικὸς βίος οὗ ἡ ἀρχή: «Μαξιμιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐκ Νικομηδείας ἀπάρας».[1] Ἡ κάρα τοῦ ἁγίου φυλαττομένη εὐλαβῶς

1. Ἔκδοσις ἀρχικὴ ἐκ τοῦ Λαυρ. κώδ. Ω 154 φ. 415β—421β, ἔτους 1668 ὑπὸ Θεμ. Φιλαδελφέως, Ἀθῆναι 1868. Ὡς ἀνέκδοτος ἐπανελήφθη εἰς τὸ νεοτύπωτον βιβλίον: «Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀγαθονίκου (συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς Γερασίμου ἐκδιδομένη νῦν ὑπὸ μητροπ. Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Ἀγαθονίκου» Ἀθῆναι 1953, 8ον σ.

ἐν Σηλυβρίᾳ μέχρι τῆς καταστροφῆς (1922) μετεκομίσθη τότε εἰς Καβάλαν καὶ κατετέθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου ***Ἰωάννου*** (Θρᾳκ. Ζ'. σ. 262—3). Μετὰ τοῦ Ἀγαθονίκου συνεμαρτύρησαν καὶ ὁ ***Ζωτικός, Θεοπρέπιος, Ἀκίνδυνος, Σεβηριανὸς καὶ Ζήνων.*** Ἡ σύναξις αὐτῶν ἐτελεῖτο εἰς τὸν ἐπώνυμον αὐτῶν ναὸν τὸν εὑρισκόμενον εἰς τὴν Καινούπολιν καὶ εἰς τῆς ἁγίας ***Θεοδώρας*** εἰς τὴν μονὴν τῆς Ξυλοκέρκου.[1]

Ὁ Ἀγαθόνικος δὲν ἦτο μὲν Θρᾷξ, διότι ἐγεννήθη ἐν Βιθυνίᾳ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμαρτύρησεν ἐν Σηλυβρίᾳ ἐγένετο ὁ πολιοῦχος αὐτῆς. «Δύο πόλεις αὐτόν, ᾠκειώσαντο, γράφει ὁ πατριάρχης Φιλόθεος, ἡ μὲν γεννήσασα καὶ ἀναθρεψαμένη, ἡ δὲ τὰ μαρτυρικὰ παλαίσματα καὶ τοὺς πεντάθλους στεφάνους, ἐν ᾗ καὶ ἡ θεία κάρα ἀπόκειται περιεῖσα καὶ πολλὰ τὰ ἰάματα ἐπιτελοῦσα πρός τε βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ πάντας ἁπλῶς τοὺς πίστει προσερχομένους, ἥ τε τοῦ Νικομήδους καὶ ἡ τοῦ Σήλυος, πόλεις... θαυμασταὶ καὶ πολυανθρωπότατοι» (Migne, 154, στ. 1232B). Οἱ γονεῖς του ἦσαν ἐξ εὐγενῶν καὶ ὁ πατήρ του Ἀσκληπιάδης ἔπαρχος, «υἱὸς Ἱππασίου τοῦ τηνικαῦτα (μέγα) δυναμένου ἐν βασιλεῦσιν». (στ. 1233D). Τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος κατὰ τὴν τῆς Πόλεως ἅλωσιν ἀπήγαγον οἱ Λατῖνοι εἰς Ρώμην ὡς καὶ ἄλλα πλεῖστα τῶν ἁγίων λειψάνων (στ. 1237C). Ἐὰν φιλαγαθόνικός τις ἤθελε νὰ κάμῃ νέαν ἔκδοσιν τοῦ λαμπροῦ τούτου ἐγκωμίου τὸ πρωτόγραφον κείμενον ὑπάρχει ἐν κώδ. 5, φ. 301—310 τῆς μονῆς τῆς Παναγίας ἐν Χάλκῃ, ΙΔ' αἰῶνος.[2]

Ἀλλ' ἡ Βασιλεύουσα ἰδιαζόντως ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ μεγα-

39—45. Ἀνετυπώθησαν καὶ τὰ ἑξῆς: «Ἀναστ. Κυαίστορος, Ἐγκώμιον....» σ. 47—55 ἐκδοθὲν ὑπὸ Van Hoff ἐν Anal. Boll. V, σ. 308—415. καὶ τὸ τοῦ Φιλοθέου Σηλυβρίας (εἶτα οἰκουμ. πατριάρχου) ἐκ τοῦ 154 τόμ. Πατρ. Migne, στ. 1229—1240, ἐν σ. 57—62. Τὸ εἰρημένον μαρτύριον ὑπάρχει καὶ ἐν Διονυσ' κώδ. 142 λβ', τοῦ XVII. Ἐγκώμιον ἀνέκδοτον καὶ ἐν Παντοκρ. κώδ. (XIII αἰῶνος) 53. Ἀκολουθίας συνέταξαν καὶ ἄλλοι, ὁ δὲ Κυαίστωρ καὶ κανόνα πρὸς τὸ «Κύματι θαλάσσης» ἰαμβικόν, εἰς 9 ᾠδὰς καὶ ἰσάριθμα τροπάρια (ἡ α' ἐλλιπής) ἐκδοθέντα ἐκ Πατμ. κώδ. 613 ὑπὸ Α. Παπ. Κεραμέως (Βυζ. Χρονικὰ Π)πόλεως, 1900, σ. 51—53. Περὶ τοῦ ποιητοῦ σ. 43—45). Κακῶς ἡ Ἑλλ. Ἐγκυκλ. ΚΔ', σ.8 λέγει ἐπίσκοπον τὸν Ἀγαθόνικον. Σημειωτέον, ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγράφομεν τὸν ἀρχαῖον τύπον Σηλυμβρία, νῦν προτιμῶμεν τὸν ἄνευ τοῦ μ νεώτερον τύπον ἐφ' ὅσον ἐπεκράτησε καὶ λέγομεν Σηλυβριῶται ἢ Σηλυβριανοί.

1. Κατὰ τὸν Συναξ. τοῦ Νικοδήμου, ὅστις γράφει Ξηροκέρκου. Οἱ ναοὶ οὗτοι ἦσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

2. Ἐπετηρὶς ἑταιρ. τῶν βυζ. σπουδῶν, τόμ. ΙΑ', σ. 155.

λομάρτυρος, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἀνεγερθέντες ναοί. Κατὰ τὰ «Πάτρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως» μεταξὺ τῶν πρώτων ναῶν ἀναφέρεται καὶ τοῦ ἁγίου 'Αγαθονίκου. «Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἀνήγειρε τὴν ἁγίαν Εἰρήνην τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν ἁγίαν Σοφίαν δρομικὴν καὶ τὸν ἅγιον 'Αγαθόνικον καὶ τὸν ἅγιον 'Ακάκιον. Τοὺς δὲ ἁγίους 'Αποστόλους ἔκτισεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ δρομικήν, ξυλόστεγον ποιήσασα καὶ μνηθέσιον τῶν βασιλέων, ἐν ᾧ κεῖνται καὶ αὐτοί». Ταῦτα ἐν τῷ βιβλίῳ Περὶ κτισμάτων [1] 'Εν δὲ τῷ περὶ στηλῶν ἤτοι ἀναγλύφων ἀγαλμάτων : «Δύο στῆλαί εἰσι τῆς Βηρίνης, μία μὲν νοτιωτέρα τοῦ ἁγίου μάρτυρος 'Αγαθονίκου μετὰ τὴν ἄνοδον τῶν ἐκεῖσε βαθμίδων, ἑτέρα δὲ βορειοτέρα.... Πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Βαρβάρας τοῦ 'Αρτοτυριανοῦ τόπου. Καὶ μὲν τοῦ ἁγ. 'Αγαθονίκου γέγονε ζῶντος Λέοντος τοῦ Μακέλλη...» (Αὐτ. 163—4). Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ς' αἰῶνος «ὁ δὲ ἅγιος 'Αγαθόνικος ὑπὸ 'Αναστασίου τὸ πρότερον καὶ 'Ιουστινιανοῦ τοῦ μεγάλου τὸ δεύτερον ἀνεκαινίσθη. ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ναῷ καὶ πατριάρχαι ἐπεσκόπησαν ἑπτὰ ἐπὶ χρόνους πεντήκοντα καὶ βασιλεῖς στεφηφοροῦσιν ἐκεῖσε, δι' ἣν αἰτίαν μετεποιήθη ὑπὸ θυμοῦ, οὐ γινώσκεται, καὶ παλάτιον ἦν πλησίον τοῦ ναοῦ μέγιστον» (αὐτ. 208). Εἶναι σπουδαῖον τὸ ὅτι ὁ πρῶτος τῆς βασιλευούσης οἰκιστὴς εἶχε τοσαύτην πρὸς τὸν 'Αγαθόνικον εὐλάβειαν καὶ μετὰ τὴν ἁγίαν Σοφίαν ***«ἀνήγειρε δρομικὴν ὁμοίαν τοῦ ἁγίου 'Αγαθονίκου καὶ τῆς ἁγίας Δυνάμεως καὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης τῆς παλαιᾶς τῆς οὔσης πλησίον τῆς ἁγίας Σοφίας ἤγουν εἰρήνην, δύναμιν, σοφίαν καὶ νίκην»*** (Preger, σ. 74). ***Αὐτὸς ὁ λόγος τῆς προτιμήσεως αὐτοῦ. 'Ο βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἦτο μυστικοπαθής.*** Ἔπειτα ἐγένοντο πρὸς τιμὴν τοῦ 'Αγαθονίκου καὶ ἄλλοι ναοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (βλ. Richter, QudllenLVI). Κατὰ τὸ «Βυζαντινὸν ἑορτολόγιον» τοῦ Γεδεὼν : «'Αγαθονίκου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτύρων 'Ακινδύνου, Ζήνωνος, Ζωτικοῦ Θεοπρεπίου καὶ Σευηριανοῦ. 'Η σύναξις ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτῶν ναῷ τῷ εὑρισκομένῳ ἐν Καινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Θεοδώρας καὶ ἐν τῇ μονῇ Ξηροκέρκου» (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 157). 'Εν Σηλυβρίᾳ ἦν πολιοῦχος ὁ ἅγιος καὶ ἐτιμᾶτο διὰ μεγάλης πανηγύρεως. ἡ μνήμη του ἦτο πασχάλιος ἑορτὴ ὑπῆρχε δὲ καὶ ἁγίασμα. ὡς ἀναφέρεται ἐν τῇ νεοτυπώτῳ ἀκολουθίᾳ (σ. 37). Τὴν πρὸς τὰ ἱερὰ λείψανα εὐλάβειαν κατέδειξαν οἱ Σηλυβριανοὶ—ὡς ἄλλως καὶ πάντες οἱ Θρᾷκες—μετακομίσαντες κατὰ τὸν τελευταῖον ἐξοικισμὸν

---

1. Zh. Preger, Scriptores originum Constantinopolitanarum, Fasc. II, Lipsiael 1907, σ. 214 βλ. καὶ 74.

τὴν κάραν τοῦ ἁγίου μετὰ τοῦ σκήνους τῆς ὁσίας Ξένης εἰς Καβάλαν, ἐναποθέσαντες αὐτὰ ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ἀπὸ ἁγιολογικῆς ἀπόψεως ἐτιμήθη δεόντως ὁ προστάτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Σηλυβρίας ὡς καὶ τῶν πέριξ. Οὗτος ὁ ἅγιος γεραίρεται διὰ τεσσάρων ὑπομνημάτων περὶ τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ καὶ δύο ἐγκωμίων, ὅσα δηλ. εὕρομεν ἐκδεδομένα (βλ. Bibliotheca hagiographica graeca, ediderunt socii Bollandiani κτλ.» β΄ ἔκδοσις Bruxellis, 1909, σ. 7.

Ἀειθαλᾶς. Ἐμαρτύρησε (μετὰ τοῦ Ἀμμῶν) ἐν Ἀδριανουπόλει διαβληθεὶς εἰς τὸν ἡγεμόνα Βάβδον ὡς χριστιανός, ἀφοῦ ὑπέστη διαφόρους βασάνους ἐπὶ Λικινίου (307-324) τῇ β΄ Σεπτεμβρίου (καὶ οὐχὶ Φεβρ. ὡς γράφεται ἐν τῇ Θρησκ. καὶ Χριστ. Ἐγκυκλ. Α΄, σ. 318).

Ἀθανάσιος Α΄ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1289—1293, 1304—1330), δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν μαρτύρων δι᾽ ὅσα ὡς πατριάρχης. Καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἐν ἁγίοις πολύαθλος καὶ ρέκτης Ἀθανάσιος ἐκ τῶν ἐπιλέκτων ἱεραρχῶν, οἵτινες ἐκόσμησαν τὸν πατριαρχ. θρόνον. ἦν μὲν ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἀλλ᾽ ἡ δρᾶσίς του ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἡρακλείας, κυρίως εἰς τὸ Γάνος εἶναι ὁ πολιοῦχος τῶν Γανοχώρων ὅπου ὠργάνωσε θαυμασίως τὸν μοναχικὸν βίον καὶ εἰς ἄλλο τοῦ μεγάλου ἡμῶν περὶ Ἡρακλείας ἔργου ἐν τῷ περὶ τῶν μονῶν κεφαλαίῳ θὰ εἴπωμεν πολλά. Ἐδῶ θὰ παρενείρω ὀλίγα περὶ τῆς πατρίδος του, ἥτις ἀπὸ τοῦ κατασκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Μονεμβασίας Μακαρίου τοῦ Μελισσηνοῦ Μεγάλου Χρονικοῦ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ἠμφισβητήθη ἕνεκα τοῦ δι᾽ ἀνομολογήτους σκοποὺς παρεμβληθέντος χωρίου : «διατρίβων δὲ ἐν τοῦ Γάνου ὄρεσιν ὁρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀνδρούσης». Τὰ «Θρακικὰ» εἰς τὸν ΙΓ΄ τόμον, 1940, σ. 56—107, ἐξέδωκαν τὸν ἀρχικὸν τοῦ πατριάρχου βίον, ἐν ᾧ ἀναφέρεται : *Πατρὶς μὲν οὖν τῷ μεγάλῳ ἡ πρὸς ἄρκτον κειμένη περιφανὴς ἐν πόλεσι μητρόπολις, ἡ Ἀδριανοῦ....»* (σ. 61).

Ὁ ἐκδότης ἀρχιμ. Ἀθαν. Παντοκρατορινὸς ἀναφέρει καὶ τὸν μεταφραστὴν Ἀγάπιον Λάνδον καὶ τὸν διάσημον Βολλανδιστὴν Ἱππόλυτον Delehaye ἐν τῷ Melanges d' archeologie XVII, 1897, σ. 47—74 γράψαντα, «La vie d' Athanase patriarche de Constantinople», συμφωνοῦντας τῷ πρώτῳ βιογράφῳ Ἰωσὴφ Καλοθέτη. Μετὰ τοῦτο Ἁγιορείτης τις Ἀνδρουσαῖος ἐξ ἀνοήτου φιλοπατρίας κινηθεὶς ἐδημοσίευσε τῷ 1950 ἐν τῷ ΙΕ΄ τόμῳ τῆς «Ἁγιορειτικῆς βιβλιοθήκης» σ. 109—141 καὶ ἰδιατέρως τὸ ἑξῆς πλαστογράφημα : «Ἀκολουθία

τοῦ... Ἀθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἐκ τῆς κωμοπόλεως Ἀνδρούσης Μεσσηνίας τῆς Πελοποννήσου....» παραποιήσας οὐ μόνον τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκολουθίαν διαστρεβλώσας, ἵνα παρεμβάλῃ εἰς ἕκαστον σχεδὸν τροπάριον τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἠναγκάσθην νὰ γράψω εἰς ἀνακατάστασιν τῆς ἀληθείας ἐκτενὲς κριτικὸν ὑπόμνημα, ὅπερ μετὰ προσυνεννόησιν μετὰ τοῦ Παναγ. κ. Ἀθηναγόρου ἀπέστειλα πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν «Ὀρθοδοξίαν». Ἀλλ' ὁ τότε διευθύνων τὸ πατριαρχ. περιοδικὸν καὶ ἀσχολούμενος μὲ τὸν βίον τοῦ Ἀθανασίου Α', ἠβουλήθη πονηρά, καὶ ἀφοῦ ἐσκύλευσεν ὁ νῦν μακαρίτης τὴν πραγματείαν μου, ἐζήτησε νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτήν. Παρῆλθε διετία ἐρεύνης καὶ ἐπὶ τέλους ἀνεκαλύφθη αὕτη, ἔχουσα διαγραφὰς εἰς ὅσα χωρία αὐτὸς ἐνδιεφέρετο νὰ σφετερισθῇ, χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ τακτικοῦ διευθυντοῦ ἁγίου Πριγκηποννήσων. Εἶναι ὁ ἀγαθώτατος καὶ εὐγενέστατος κ. Δωρόθεος. Ὁ φωραθεὶς λογοκλόπος πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ὑπευθύνου διευθυντοῦ ηὐδόκησε νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν δημοσίευσιν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀφαιρεθῶσιν τὰ παρ' αὐτοῦ διαγραφέντα! Ἐζήτησα τότε νὰ μοὶ ἐπιστραφῶσι καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ «Κριτικὸν ὑπόμνημα» ἐκ 45 σελίδων εἰς τὸν ΚΔ' τόμον τῆς «Θεολογίας» 1953, 128—143, 282—303, 627—631 ὑπὸ τὸν τίτλον:

«Α! Τοῦ ἐν ἁγίοις Ἀθανασίου Α', πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὁ βίος ἐκδοθεὶς ὑπὸ ἀρχιμ. Ἀθανασίου Παντοκρατορινοῦ.

»Β! Ἀκολουθία καὶ βίος ὑπὸ Ἰσιδώρου Καυσοκαλυβίτου παραχαραχθείς.

»Λεπτομερὴς ἔρευνα περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ πατριάρχου καὶ περὶ τοῦ πλαστογραφήσαντος τὴν πατρίδα αὐτοῦ Μακαρίου Μονεμβασίας τοῦ Μελισσηνοῦ».

Αἰμιλιανὸς Θρᾷξ, ἀπὸ τὸ Δορόστολον. Ἐπὶ Ἰουλιανοῦ παραβάτου πιστεύσας εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἐθνικῶν συνέτριψε τὰ εἴδωλα. Ἐπειδὴ δὲ ἄλλοι ἀναίτιοι ἐδέροντο καὶ ἐβασανίζοντο, διὰ τοῦτο αὐθορμήτως παρουσιασθεὶς ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν καὶ ἤλεγξε τὸν Καπιτωλῖνον Βικάριον, οὗ ὑπῆρξε δοῦλος, καὶ ἐδάρη ἀνηλεῶς. Τέλος ριφθεὶς εἰς τὸ πῦρ κατὰ μὲν τὸν συναξάριον διέμεινεν ἀβλαβὴς καὶ εἶτα παρέδωκε τὸ πνεῦμα, κατὰ δὲ τὸν Κύρου Θεοδώρητον «ὁ νικηφόρος ἀγωνιστὴς ὑπὸ Καπετωλίνου τοῦ τῆς Θρᾴκης ἁπάσης ἄρχοντος παρεδόθη τῷ πυρὶ» τῷ 361 (Ἐκκλ. ἱστορ. III, 7, σ. 254, Oxonii, 1854). Ἡ μνήμη ἑορτάζεται τῇ 18 Ἰουλίου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ σύναξις ἐτελεῖτο ἐν τῷ ναῷ

αὐτοῦ τῷ εὑρισκομένῳ εἰς τόπον καλούμενον Ράβδος. Ὁ Ἑλληνικὸς βίος σώζεται ἐν Λαύρᾳ κώδ. 154, φ. σνζ'—σξ' καὶ Βατοπ. 84, φ. 222α—224 ἐν Acta sanctorum, τόμ. Δ', σ. 373—376. Ἐνταῦθα ὁ τύπος Δωρόστολον. Κατὰ Γεδεὼν ἐπὶ Βασιλείου Μακεδόνος προϋπῆρχε μὲν ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Αἰμιλιανοῦ ὁ ἐγγὺς τοῦ τῆς Θεοτόκου ἐν Ῥάβδῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦν ἑτοιμόρροπος, ἀνηγέρθη νέος «πλησίον τῆς ἐπωνύμου αὐτῷ πύλης ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Προποντίδα τειχῶν, τῆς σημερινῆς Δασὺτ πασᾶ—καπὶ» (Βυζ. ἑορτ. σ. 130. βλ. τὰς ἐκεῖ παραπομπάς).

Ἀκάκιος. Οὗτος ἦν Καππάδοξ στρατιώτης τοῦ Μαξιμιανοῦ. Διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου ***Φίρμου*** ὡς χριστιανός, ἀποστέλλεται εἰς Πέρινθον, ὅπου ἀνηλεῶς ἐβασανίσθη ὑπὸ τοῦ κριτοῦ ***Βιβιανοῦ***, εἶτα ἐν Βυζαντίῳ ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου ***Πλακίνου***, ὅπου καὶ ἐμαρτύρησεν· ὅθεν καὶ Βυζάντιος ἐκλήθη. Τοῦτο κατὰ τὸ «Πρόχειρον ἑορτολόγιον».(1) Κατὰ δὲ τὸν ***Μεταφραστὴν*** στρατιώτης ὢν ἐν Βυζαντίῳ ὑπὸ τὸν ταξίαρχον ***Φίρμον*** ἀπεστάλη εἰς τὸν ἐν Περίνθῳ Ἡρακλείας ἑδρεύοντα ἄρχοντα Βιβιανόν, ὅπου καὶ ὄντως ἐμαρτύρησεν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ, ὅστις ἐδείκνυτο ἐκεῖ καὶ συνεωρτάζετο τὴν η' Μαΐου μετὰ τοῦ ἱερομάρτυρος ***Μωκίου***,(2) ἔπειτα ὅμως, ἐγένοντο πολιοῦχοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.(3) Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἤγειρεν τὸν πρῶτον ναόν.

Ἀκάκιος νέος ὁσιομάρτυς. Βλ. κατωτ. Ἰγνάτιος νέος ὁσιομάρτυς.

Ἀκυλίνα ἐκ τῶν τεσσαράκοντα παρθένων ἐν Ἡρακλείᾳ ἀθλησασῶν (βλ. τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ἀκίνδυνος (βλ. Ἀγαθονίκου βίον, ὅπου ἀναφέρεται.

---

1. Kalendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis ὑπὸ N. Nilles, τόμ. II, Oeniponte 1897, σ. 581.

2. Migne, Patr. gr. 115 στ. 217—40.

3. Delehaye. Saints de Thrace et de Mésie ἐν Anal. Bollandiana, τόμ. XXXI, 1912, Bruxellis, σ' 174, 228. Κατὰ τὸ συναξάριον τοῦ Μηναίου ἑορτάζεται τῇ ια' Μαΐου καὶ ἦτο πρεσβύτερος ἐν Ἀμφιπόλει, ὅθεν «πέμπεται πρὸς Φιλιππήσιον ἐν Πειρίνθῳ (sic) πόλει τῆς Θράκης, ἥτις νῦν Ἡράκλεια καλεῖται». Βλ. Delehaye ὅτι ἦτο ἱερομόναχος πρεσβύτερος (=ἐφημέριος) Ἀμφιπόλεως, αὐτ. σ. 163, 187. (βλ. κατωτ.)

Ἀλέξανδρος. Ἐμαρτύρησεν ἐπὶ ***Μαξιμιανοῦ*** ἐν Δριζιπάρᾳ (Καρασταρὰν) τῷ 300 ἐπὶ ἡγεμόνος τῆς Θρᾴκης ***Τιβεριανοῦ*** κατήγετο ὅμως ἐκ Καρθαγένης. Ἐβασανίσθη πολυειδῶς, εἰς δὲ τὴν Μαρκιανούπολιν ἐκάη διὰ λαμπάδων εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τελευταῖον ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν τῇ κε΄ Φεβρ. Εἶχε δὲ ἡ πόλις Δριζίπαρα ἀρχαίαν βασιλικήν, ὅπου ἐφυλάσσοντο τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου, ἥτις κατεστράφη ὑπὸ Ἀράβων.(1)

Ἀμμῶν ἢ Ἀμμοῦν, ὁ εὐλαβὴς καὶ θεοφοβούμενος διάκονος καὶ ἡγούμενος μαρτυρήσας ἐπὶ κεφαλῆς 40 μοναζουσῶν τοῦ ἀσκητηρίου του ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείᾳ τῇ α΄ Σεπτεμβρίου Σταχυολογῶ τὰ σπουδαιότερα τοῦ μαρτυρίου.(2)
(σ. 193) «Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους βασιλεύοντος τοῦ μιαρωτάτου Λικινίου ***ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ μητροπόλει τῆς Εὐρώπης ἐπαρχίας*** ἐγένετο (σ. 194) διωγμὸς μέγας κατὰ τῶν χριστιανῶν...Βαῦδος δὲ ὁ ἡγεμὼν ἐντρεχὴς ὑπάρχων τῆς τοῦ διαβόλου ὑπουργίας δεξάμενος τὰ θεσπίσματα παρὰ τοῦ βασιλέως Λικινίου ἐξῆλθεν μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Θρᾴκης... καὶ παραγίνεται ***ἐν πόλει Βερόης....*** ἀποκριθεὶς δέ τις πρῶτος τῆς πόλεως ὀνόματι ***Κλαυδιανὸς*** (σ. 195) ἔφη πρὸς τὸν ἡγεμόνα.«Εἰσὶν ἐνταῦθα γυναῖκες τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα, οἰκοῦσας ἐν τόπῳ ἑνί, μηδέποτε προϊοῦσαι μηδὲ ἄνδρας θεωροῦσαι, ἀλλ' εὐχὴν μεγάλην νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐκτελοῦσιν λατρεύουσαι ὃν σέβονται θεόν.... ὅθεν καὶ ***Κελσίνα*** ἡ λαμπροτάτη καὶ πρώτη τῆς πόλεως ἀποστήσασα ἀπὸ τῶν θεῶν σέβεται Ἰησοῦν Χριστόν....».

(σ. 197) «Ἦν δέ τις διάκονος ὀνόματι Ἀμμῶν, πάνυ εὐλαβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν. Οὗτος ἡγεῖτο τοῦ ἀσκητηρίου».

(σ. 198) «Καὶ λαβὼν τὴν μάτρικα ὁ ἅγιος ***Ἀμμῶν,*** ἔνθα τὰ ὀνόματα ἦσαν, ἀνέγνω, ἅπερ εἰσὶ ταῦτα: ***Λαυρεντία*** ἡ ὁσία διάκονος, Κελσίνα, Θεοκλία, Θεοκτίστη, Δωροθέα, Εὐτυχιανή, Λαμπροτάτη, Ἀρισταινέτη, Φιλαδέλφη, Μαρία, Βερονίκη, Εὐθυμία, Εὐφημία, Θεοδώρα, Θεοδότη, Τετεία, Ἀκυλίνα, Θεοδούλη, Ἀπλοδώρα, Λαμπα-

---

1. Delehaye αὐτ. σ. 244—245.

2. Ταῦτα ἀρύομαι ἐκ τοῦ Ἱππολ. Delehaye «Saints de Thace et de Mesie», ἐν Anal. Boll. τόμ. XXXI, 1912, Bruxelles, 8ον, σ. 161—300, ὅπου ἀναφέρονται καὶ οἱ σελίδες. Σημειωτέον, ὅτι τὸ ἀνάτυπον, ὅπερ ἴσως μόνος ἐγὼ ἔχω ἐν Ἑλλάδι, φέρει τὰς σελίδας τοῦ τόμου, ἐξ οὗ ἀπεσπάσθη καὶ δὲν ἔχει ἰδίαν σελίδωσιν.

δία, Προκοπία, Παῦλα, Ἰουνίλλα, Ἀμπλιανή, Πέρσισα, Πολυνίκη, Μαῦρα, Γρηγορία, Κυρία, Βάσσα, Καλινίκη, Βαρβάρα, Κυριανή, Ἀγαθονίκη, Ἰούστα, Εἰρήνη, Ματρώνα, Τιμοθέα, Τατιανή, Ἄννα».

(Μετὰ πολλὰς βασάνους ἐν Βερόῃ ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Λικινίου εἰς Ἡράκλειαν. Εἶναι ὡραῖοι οἱ λόγοι, οὓς ἀπήγγειλεν ὁ αἰδέσιμος διάκονος εἰς τὰς παρθένους ἀναγνοὺς τὸν κατάλογον τῶν ὀνομάτων καὶ προαλείφων αὐτὰς εἰς τὸ μαρτύριον: «Καθὼς ἐνταῦθα βλέπετε τὰ ὀνόματα ὑμῶν γεγραμμένα, οὕτως ἐν τοῖς οὐρανοῖς γεγραμμένα εἰσίν. Ἀγωνίσασθε οὖν καὶ πᾶσαν βάσανον ὑπομείνατε. μὴ ἀπολειφθῇ τις ἐξ ὑμῶν καὶ καταισχυνθῶμεν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ». (αὐτ.).

(σ.203) «Ὁ δὲ Βαῦδος....ἀπέστειλεν αὐτὰς ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν... καὶ καταλαβοῦσαι τὴν Ἡράκλειαν πόλιν κατηρώτησαν ποῦ ἐτέθησαν τὰ λείψανα τῆς ἁγίας καὶ ἀθληφόρου μάρτυρος Γλυκερίας (προσεκύνησαν καὶ εἶδον τὴν Γλυκερίαν ἐν ὕπνῳ προτρέπουσαν ἐπὶ τὸ μαρ- (σ. 206) τύριον καὶ ἄλλαι μὲν φρικτῶς ἐσφάγησαν, ἄλλαι δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πυρὰν ἀφοῦ ἐβασανίσθησαν ἀνηλεῶς). Ὁ Delehaye λέγει ἐν σ. 249 ὅτι ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος ταυτίζει τοὺς ἐν Σεβαστείᾳ 40 μάρτυρας πρὸς τὰς 40 γυναῖκας ταύτας θεωρῶν αὐτὰς συζύγους αὐτῶν! «ὧν τὰς συζύγους μὲ τὰς αὐτὰς οὔσας λόγος ἔχει ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης ἀπαχθείσας σὺν Ἀμμῶν τινι διὰ ξίφους καλλιερηθῆναι ταῖς καλαῖς ὁμολογίαις αἰκισμοὺς οὐδ' ὅσους ἄν τις εἰπεῖν ἔχει ὑποστάσας γενναίως (Ἐκκλ. ἱστορ. VII, 43, βλ. Νικοδήμου Συναξαριστὴν Α', σ. 5).

Ἄννα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ἀπλοδώρα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ἀρισταινέτη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Βαρβάρα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Βάσσα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Βάσσος. Οὗτος ἤκμασεν ἐπὶ ***Διοκλητιανοῦ*** (298) καὶ ἀναφέρεται

ἐν τῷ Συναξαριστῇ μετ' ἄλλων μαρτυρήσας (ἄνευ τῆς τοῦ τόπου δηλώσεως) τῇ κ' Ἰανουαρίου. Ἀλλ' ὁ Delehaye γράφει ὅτι ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ 21 Δεκεμβρίου.(1)

Βερονίκη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Βίκτωρ, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ α'. Ἀπριλίου.(2)

Γενέσιος, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ κθ' Σεπτεμβρίου. (Αὐτ.)

Γαβριήλ, ἐπίσκοπος Γάνου ἱερομάρτυς. Οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐν Προύσῃ τῷ 1659 κατὰ τὸν Συναξαριστήν, οὗ τὸν βίον ὅρα ἐν τῷ Νέῳ Μαρτυρολογίῳ.

Γεώργιος ὁ νέος μαρτυρήσας ἐν Μεγάλῃ γεφύρᾳ τῷ 1763. Ἐν τῷ Συναξαριστῇ δὲν ὑπάρχει.

Γεώργιος ὁ νέος μαρτυρήσας ἐν Καραστᾷ τῷ 1794, τῇ β' Ὀκτωβρίου (βλ. Μάρτυρες πέντε). Εἰς τὸν ιϚ' τόμον 1941 τῶν Θρᾳκικῶν ὁ μακ. Σαμοθράκης ἐδημοσίευσε τὴν ἀκολουθίαν τῆς πενταρίθμου, ἐν ᾗ μάλιστα δύο ἅγιοι φέρουσι τὸ ὄνομα Γεώργιος.

Γλυκερία μεγαλομάρτυς (βλ. ἐν ἀρχῇ τὸν βίον).

Γρηγορία, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες γυναῖκες).

Δημήτριος ἱερομάρτυς. Κατὰ τὸν *Delehaye* ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ μετὰ τοῦ ***Θεοδότου*** καὶ Ἡδίστου πρεσβυτέρων τῇ ιδ' Νοεμβρίου, κατὰ δὲ τὸν Συναξαριστὴν τῇ ιε' ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τῷ 298, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου ὁ Νικόδημος.

Δάσιος μάρτυς. Οὗτος ἤθλησεν ἐν Δωροστόλῳ τῆς Θρᾴκης βασιλεύοντος τοῦ αἱμοχαροῦς Διοκλητιανοῦ. Περὶ τούτου ἔπιθι τὰς σπουδαίας τοῦ Delehaye σημειώσεις (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 259, 260, 265—268 καὶ G. Krüger, Ausgewählete Märtyrerakten. Tübingen 1929, σ. 94, 38).

1. Delehaye, Anal. Boll. τόμ. XXXI, σ. 247.
2. Αὐτ. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι μάρτυρες ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Συναξαριστοῦ.

Δῆμος Ρουμελιώτης νεομάρτυς. Κατὰ τὸν Ν. Κ. Χ' ***Κωστῆν***(1) «1763 Ἀπριλίου 10 ἡμέρᾳ Πέμπτῃ ἀπετμήθη τὴν κάραν ὁ Δῆμος Ρουμελιώτης ἀπὸ χωρίον καλούμενον Οὐζοῦν κιοπροῦ (Μεγάλη γέφυρα)». Τούτου ὁ τάφος σώζεται ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Σμύρνῃ.(2)

Διονύσιος βλ. Λουκιλλιανός.

Διονύσιος νέος ὁσιομάρτυς. Οὗτος ἐμαρτύρησεν ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπὶ Σουλτὰν Σελὶμ (1512—1520).(3)

Δομίτιος καὶ ***Φίλιππος*** ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Ἀντων. Πίου 138—61, ὅτε καὶ ἡ ἁγία Γλυκερία 13 Μαΐου ἐνταφιασθεῖσα ἐν «τόπῳ σεμνῷ Act. sanct. καὶ Byz. Zeitschrift VI, σ. 96 τὸν Ι' αἰῶνα ἱδρύθη ναὸς αὐτῆς (Jahreshefte, Beiblatt, 3, 28). ταῦτα δὲ προϋποθέτουσι καὶ προϋπαρξιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου.

Δωροθέα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Εἰρήνη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ἑλένη, ὁσία ἐξ Ἀθύρων (βλ. Act. sanct. Μαΐου α', σ. 531) εἰς ἣν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἔγραψεν ἐγκώμιον (αὐτ. σ. 394ἑ).

Ἑρμῆς (βλ. Φίλιππον). Ἐν τῷ Συναξαριστῇ δὲν ὑπάρχει (βλ. Θρ. ΙΖ' 452, ὅπου τὸν ἀνεκαλύψαμεν).

Εὐθυμία ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Εὐθύμιος νέος ὁσιομάρτυς (βλ. κατωτ. Ἰγνάτιος νέος ὁσιομάρτυς).

---

1. Ἐν Δελτ. ἐθνολ. ἱστορ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος Ϛ', 1903 σ. 165, σημείωσις ἐκ κώδικος Σμυρναϊκοῦ.

2. Ἐσφαλμένως γράφει ὁ Νικόδημος ἢ ὁ ἐκδότης αὐτοῦ ὡς ἔτος τοῦ μαρτυρίου τὸ 1363. τόμ. Β', (ἔκδ. Ἀθηνῶν 1868) σ. 84.

3. «Θρακικὰ» Ι', σ. 376. Βλέπ. Ἰάκωβος νέος ὁσιομάρτυς.

Εὐτυχὴς* ἢ *Εὐτύχιος ἐπίσκοπος, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ 29 Σεπτεμβ.(1) ἐν τῷ Συναξαριστῇ δὲν ὑπάρχει. Ἡ μνήμη του κατὰ Lietzmann τῇ 29 Σεπτ. ἔνθ' ἀνωτ. σ. 14.

Εὐτυχιανὴ ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Εὐφημία ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ζήνων μάρτυς βλ. Ἀγαθόνικος.

Ζωτικὸς μάρτυς βλ. Ἀγαθόνικος.

Ἥδιστος, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ ιγ' Νοεμβρίου. Ἐν τῷ Συναξαριστῇ οὐ κεῖται. Ἦτο πρεσβύτερος.

Θεόδοτος ἱερομάρτυς βλ. Δημήτριος.

Θεοδότη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Θεοδούλη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Θεοδώρα, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Θεοκλία, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες) τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερε καὶ ἡ μήτηρ τῆς ἁγίας Θέκλης.(2)

Θεοκτίστη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Θεοπρέπιος μάρτυς βλ. Ἀγαθόνικος.

Ἰανουάριος, Φῆλιξ (ἢ ***Φιλήμων***) καὶ ***Κλήμης***. Οὗτοι οἱ τρεῖς μάρ-

1 Anal Boll. XXXIX, σ. 247.
2. Βλ Acta Petri et Pauli ἔκδ. Lipsius. Lipsia 1901, σ. 269.

τυρες παρά τινων ἀναφέρονται ὡς μαρτυρήσαντες ἐν Ἡρακλείᾳ. Ἐν τῷ Συναξαριστῇ ὑπάρχουσι 4 ἅγιοι: **Φῆλιξ** ἐπίσκοπος, **Ἰανουάριος** πρεσβύτερος, **Φουρτουνᾶτος** καὶ **Σεπτεμῖνος** ἀναγεγραμμένοι τῇ ις΄ Ἀπριλίου καὶ οἱ ἴδιοι τῇ λ΄ Αὐγούστου[1] (ὅπου ὁ Φουρτουνάτος γράφεται **Φουρτουνιανός**), ἄνευ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου εἰς τὴν ιϛ΄ Ἀπριλίου ὡς τόπος μαρτυρίου σημειοῦται ἡ Αἴλουρος τῆς Λυκαονίας.

Ἰάκωβος νέος ὁσιομάρτυς (βλ. Ἰγνάτιος νέος ὁσιομάρτυς).

Ἰγνάτιος νέος ὁσιομάρτυς, εἰσαχθεὶς ἐν τῷ ὑπὸ Μαρτίνου ἐκδοθέντι Μηναίῳ ἑορταζόμενος τῇ α΄ Μαΐου μετὰ τῶν συμμοναστῶν του Εὐθυμίου καὶ Ἀκακίου. Κατήγετο ἀπὸ Ἐσκῆ Ζαγορὰν τῆς Θρᾴκης. Περὶ τούτων ἔγραψεν ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης 4—5 γραμμὰς εἰς τὸν Ζ΄ τόμον τῶν «Θρακικῶν» ἀγνοῶν βεβαίως, ὅτι ὑπάρχει βιβλίον ὁλόκληρον περιλαμβάνον τὰ κατ' αὐτούς, οὗτινος β΄ ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τῷ 1949 (ἀντὶ τούτου ὁ ἐκδότης πατὴρ Ἀκάκιος γράφει ὡς τόπον: «Ἱερᾷ μονῇ ἁγ. Νικολάου Χαλιδοῦς, Παιανία Ἀττικῆς»). Ὁ ἐκτεταμένος τίτλος ἔχει ὧδε:

«Ἀκολουθία καὶ μαρτύρια τῶν τριῶν ἁγίων νέων ὁσιομαρτύρων Εὐθυμίου Ἰγνατίου, καὶ Ἀκακίου συγγραφέντα ὑπὸ Ὀνουφρίου τοῦ Ἰβηρίτου καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ Ἀκακίου, μοναχοῦ Προδρομίτου κατὰ τὸ 1862, νῦν δὲ ὑπὸ Ἀκακίου παπᾶ ἀρχιμανδρίτου Σὺν τούτοις καὶ ὁ βίος, ἡ ἀκολουθία καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων... ὁσιομαρτύρων Ἰακώβου, Διονυσίου καὶ Ἰακώβου ἐν τῇ αὐτῇ σκήτῃ τοῦ ἁγ. Ὄρους ἀσκησαμένων». Ὁ μὲν Ἰγνάτιος ἦν ἐκ τοῦ Ἐσκῆ Ζαγορᾶ, ὁ Εὐθύμιος ἐκ Δημητσάνης καὶ ὁ Ἀκάκιος ἐκ Νεοχωρίου τῆς Θεσσαλονίκης (σ. 137, 131, 143. Βλ. Θρακ. τόμ. Ι΄, σ. 376), ὅπου λέγεται ὅτι ἑορτάζεται τὴν 8 Ὀκτωβρίου.

Ἰουνέλλα ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Ἰούστα ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

---

1. Μεθ' ὅλην τὴν προσπάθειαν δὲν κατώρθωσεν ὁ ἀείμνησος Νικόδημος νὰ ἄρῃ πάσας τὰς διπλογραφίας. Κλήμης τις ἑορτάζεται τῇ κγ΄ Φεβρουαρίου, ὅστις ἔχει τόδε τὸ θαυμάσιον δίστιχον:

«Κλήμης τὸ κλῆμα τῆς νοητῆς ἀμπέλου
καινόν τι γλεῦκος αἷμα τμηθεὶς ἐκχέει.

Ἰσμαὴλ μάρτυς (βλ. Μανουὴλ) ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ.

Καλλινίκη ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Κάνδινος (βλ. Κνόδινος).

Κλαύδιος (βλ. Λουκιανὸς).

Κνόδιδος ἢ Κάνδιδος ἢ Κνόδικος (ὁ Delehaye ἔχει Κνόδινος) ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ ζ΄ Ἰανουαρίου.

Κύρηκος ἢ Κήρυκος ὁ ὅσιος ὁ ἐν τῷ Ἄπρῳ ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται κϛ΄ ἢ κζ΄ Μαρτίου περὶ οὗ μόνον ἐκ τοῦ διστίχου μανθάνομεν:

Ἐγώ, πάτερ Κήρυκε, καὶ τεθνηκόντα
κἂν καρδίᾳ φέρειν σε, κἂν γλώττῃ θέλω.

Κυρία μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Κυριακὴ μάρτυς ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Κύριλλος ϛ΄ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως. Τὴν καλλιτέραν βιογραφίαν ἀπὸ ἐπόψεως χαρακτηρισμοῦ περὶ τῶν προσόντων καὶ τῆς ὑπερόχου δράσεως αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Ἀδριανουπολίτης Γ. Λαμπουσιάδης, ὁ ἐνδεδειγμένος εἰς τοῦτο (βλ. Θρακ. ΙΘ΄, 1944, σ. 72—104). Ὁ μεμουσωμένος οὗτος ἱεράρχης, περὶ οὗ ἐγράψαμέν τινα ἐν τῷ Γ΄ τόμῳ τῶν «Θεσσαλικῶν Χρονικῶν» 1933 ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ Ρήγα Φερραίου πραγματείας ἡμῶν· Ὅθεν φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο ἀμέτοχος τῆς ἀποδιδομένης ἐν τῷ φιρμανίῳ τῷ διὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν αὐτοῦ ἐκδοθέντι, ὅτι ἐνείχετο «εἰς τὸ παρασκευαζόμενον κίνημα μεταξὺ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους», καὶ εἶχε παραιτηθῇ τοῦ θρόνου καὶ ἀποσυρθῇ ἐν τῇ γενετείρᾳ του τῇ Ἀδριανουπόλει, ὅπου ἀπηγχονίσθη τῇ 30 Ἀπριλίου 1821 μετὰ 27 κληρικῶν καὶ προκρίτων τῆς πόλεως. Ὁ Γεδεὼν εἰς τοὺς «Πατρ. πίνακας» σ. 683 γράφει: «Μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησιν ἔζησεν ἰδιωτεύων ἐν Ἀδριανουπόλει μέχρι τῆς 18 Ἀπριλίου 1821, ὅτε ἀπέθανεν»! Ὑπάρχει ἀνέκδοτος ἡ «Ἀκολουθία τοῦ ἱερομάρτυρος Κυρίλλου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ

1821 ἐν Ἀδριανουπόλει τελειωθέντος συντεθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἰατροδιδασκάλου Κων. Τζελάκογλου τοῦ Λημνίου, ἀντιγραφεῖσα δὲ καὶ ἐπαυξηθεῖσα παρ' Ἰακώβου μοναχοῦ καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ πρώην Ἀδριανουπόλεως Γρηγορίῳ τῷ Βυζαντίῳ ἐν ἔτει 1844» (Θρακ. Ι'. σ. 377). Περὶ τοῦ σεπτοῦ λειψάνου βλ. ἀρχιμ. Νικολ. Βαφείδου: «Ὁ ἐν τῷ χωρίῳ Πυθίῳ (Κουλελὶ—Βουργὰζ) τοῦ Διδυμοτείχου τάφος τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπαγχονισθέντος οἰκ. πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ς'» (Θρακ. Ι', 1938, σ. 52—55). Ἐμαρτύρησε τὸ μυστικὸν ἡ ἀκοίμητος κανδήλα καὶ ὁ ἀπονεμόμενος ὑπὸ τῶν χωρικῶν σεβασμός. Τοῦ Κυρίλλου ἔχομεν «Περιγραφὴν Ἀδριανουπόλεως καὶ τινων τῶν πέριξ τῆς Θρᾴκης μερῶν» (Θρακ. Β' 83—6 καὶ 206).

Κατὰ τὸν ἐξοικισμὸν τῆς Θρᾴκης μετεκομίσθη εἰς Θεσσαλονίκην καὶ κατετέθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν κατ' Ἀριστ. Χρηστίδην, ὅστις ἐδημοσίευσε «Βιογραφικὰς καὶ οἰκογενειακὰς σημειώσεις τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ς' Σερμπετζηόγλου» (Θρακ. ΚΕ' σ. 230—235).

Πλήρης τοῦ κλεινοῦ τούτου ἱεράρχου δὲν ὑπάρχει βιογραφία, ὅστις διεκρίθη ἐν τοῖς γράμμασι (τὴν μετὰ τοῦ Κοραῆ ἀλληλογραφίαν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὰ «Θεσσαλ, Χρονικά». Ἀρχιδιάκονος ὢν τῶν Πατριαρχείων ἐτύπωσε τὴν «Ἱερογραφικὴν ἁρμονίαν» (Πρόδρομος, Πισίδης, Καλλ. Ξανθόπουλος) τῷ 1802. Γενόμενος δὲ μητροπολίτης Ἀ/πόλεως ἔφερεν εἰς φῶς ἔργον χρησιμώτατον: «Πίναξ χωρογραφικὸς τῆς ἀρχισατραπείας τοῦ Ἰκονίου ἰδίᾳ χειρὶ σχεδιασθεὶς καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐκδοθεὶς παρὰ τοῦ ἀρχιερατεύσαντος καὶ τὰ πλεῖστα αὐτόθι ἐξακριβώσαντος πανιερωτάτου καὶ ἐλλογιμωτάτου μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως κ. Κυρίλλου» Βιέννη, 1812. Ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνελθὼν θρόνου ἀπέδειξεν ὅτι ἦν ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ διοικήσῃ τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὸ γόητρον αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας· διότι καὶ ἐν τῇ «ἁρμονίᾳ» περιέλαβε καὶ ἀναγραφὴν τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως πατριαρχῶν Κ/πόλεως καὶ τῶν μεγάλων διερμηνέων. Εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις συνέστησε μουσικὴν σχολὴν ἐν Φαναρίῳ προστησάμενος τοὺς τρεῖς τῆς νέας μεθόδου διδασκάλους. Εἶχε ἀνακινηθῇ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας του τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ τῶν διδασκάλων καὶ ἔγραψε τὸν «Λόγον περὶ ἱερέων καὶ διδασκάλων» Νεόφυτος ὁ Δούκας, δριμὺ κατηγορητήριον κατὰ τῆς ἀδιαφορίας τῆς ἐκκλησίας (βλ. Σοφιστήν, τόμ. Β', σ. 306—325. Κατ' αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν Βιέννῃ τῷ 1815 λαμπρὰ «Ἀπολογία ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν συκοφαντιῶν τοῦ Νεοφύτου Δούκα συγγραφεῖσα παρὰ Κυρίλλου Κ...» τὸ Κ δύναται ἄνευ δυσκολίας νὰ ἑρμηνευθῇ Κωνσταντινουπόλεως, ἐὰν φράσις τις ἐν. 73 δὲν ἠμπόδιζεν.

Ὑπό τινων ἀποδίδοται εἰς τὸν Ἄρτης Ἰγνάτιον. Τὸ φιρμάνιον τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Κυρίλλου ἐν Θρᾳκ. Γ', 249.

Λαμπαδία μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες)

Λαμπροτάτη μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Λαοδίκιος, ὁ διὰ τῆς ἁγίας Γλυκερίας πιστεύσας ἑκατόνταρχος καὶ μαρτυρήσας (βλ. τὸν βίον τῆς ἁγίας).

Λαυρεντία διάκονος μαρτυρήσασα ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Λουκιλλιανὸς μάρτυς μαρτυρήσας ἐν Νικομηδείᾳ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ (παρὰ Delehaye, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 187--192). Μετ' αὐτοῦ ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ τὰ 4 παιδία, τὰ προσπεσόντα εἰς τοὺς πόδας τοῦ μάρτυρος κατὰ τὴν ἀποκεφάλισιν καὶ ζητοῦντα τὴν εὐλογίαν, ***Κλαύδιος, Ὑπάτιος, Παῦλος καὶ Διονύσιος*** (αὐτ. σ. 192),

Μανουήλ, Σαβέλ καὶ Ἰσμαήλ ἐμαρτύρησαν ἐν Βυζαντίῳ. Ἐν Βιέννῃ τῷ 1803 ἐξεδόθη λαμπρὰ ἡ «Ἀκολουθία τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων μεγάλων μαρτύρων Μανουήλ, Σαβέλ καὶ Ἰσμαὴλ» μετὰ τοῦ μαρτυρίου σ. 76 (βλ. Delehaye, σ. 232—233). Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ τόπῳ τοῦ μαρτυρίου ἵδρυσαν οἱ πιστοὶ καὶ ναὸν καὶ ἐτίμων μεγάλως τὴν μνήμην αὐτῶν. (Preger I, 142.).

Μανουὴλ μάρτυς βλ. Νεομάρτυρες πέντε. «Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως», ἔνθα γίνεται λόγος «περὶ τῆς δευτέρας σχηματογραφίας» τῆς πόλεως, καθ' ἣν νέον τεῖχος προσέθηκεν. Τοῦτο κατέβαινε ἀπὸ τοῦ χερσαίου τείχους πρὸς τὴν παραλίαν «μέχρις τῆς παλαιᾶς πόρτας τοῦ Προδρόμου (μονὴ τοῦ Στουδίου ἢ τῆς Πέτρας) καὶ τῆς μονῆς τοῦ Δίου καὶ τὰ Ἰκασίας καὶ ἀνήρχετο μέχρι τῆς Βώνου καὶ εἰς τὸν ἅγιον Μανουήλ, Σαβέλ καὶ Ἰσμαήλ, ἐν ᾧ τόπῳ ἀνηρέθησαν οἱ ἅγιοι, καὶ ***ἀνήρχετο μέχρι τῆς Βώνου καὶ εἰς τὸν ἅγιον Μανουήλ, Σαβέλ καὶ Ἰσμαήλ, ἐν ᾧ τόπῳ ἀνηρέθησαν οἱ ἅγιοι»***. Τὸ ὄνομα Ἰσμαὴλ ἔχουσιν οἱ Τοῦρκοι νῦν παραλαβόντες παρὰ Περσῶν. Ὄντως οἱ ἅγιοι οὗτοι αὐτάδελφοι ἦσαν Πέρσαι, καὶ ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ βασιλέως Βαλάνου εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ διαπραγματευθῶσιν εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ τῷ 363 καὶ ἦσαν χριστιανοί.

Ἰδόντες δὲ ὅτι ἐκεῖ προσεκύνουν τὰ εἴδωλα ἀπετροπιάσθησαν καὶ ἐθρήνουν ἀπαρηγόρητα διὰ τὴν ἀσέβειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ὀπαδῶν του· ὅθεν καὶ συνελήφθησαν καὶ ἐμαρτύρησαν· ὁ Ἑλλην. βίος ὑπάρχει εἰς τὰ Acta Sanct. Ἰούνιος III στ. 290—296. ἔκδ. 3 σ. 233—237.

Η ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ
Η ΝΕΑ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΕΝ ΒΙΖΥΗι

Θὰ ἦτο παράλειψις, ἐὰν ἡ ἐν τῷ παρόντι ἔργῳ ἡμῶν Θρᾳκικὴ ἁγιολογία περιωρίζετο μόνον εἰς τοὺς πρώτους τρεῖς αἰῶνας τῶν γνωστῶν σκληρῶν διωγμῶν τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως. Διὰ τῆς βιογραφίας τῶν μεγάλων μορφῶν τοῦ ἐν Θρᾴκῃ μαρτυρολογίου, τῶν μεγαλομαρτύρων Γλυκερίας καὶ Σεβαστιανῆς καὶ τῶν ὁσίων τεσσαράκοντα παρθενομαρτύρων—τὸ θῆλυ γένος διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ἐχάραξε τὴν λαμπροτέραν ἐνταῦθα ἱστορίαν—παρέσχομεν ἁδρὰν τὴν ἄποψιν τοῦ ζωηροῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, τοῦ θάρρους καὶ τῆς καρτερικότητος, τῆς ἐξαισίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπολογίας, ὡς καὶ τοῦ διασυρμοῦ τῆς εἰδωλολατρείας ἐπὶ δικαστηρίῳ ἐνώπιον τῶν αἱμοχαρῶν διωκτῶν Ρωμαίων ἀρχόντων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ***εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα τῶν ἀποδείξεων πόσον πρωΐμως εἶχε προοδεύσει ὁ χριστιανισμὸς ἐνταῦθα καὶ πόσον ἡ ἐπὶ τόπου διδασκαλία καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων εἶχε κατακτήσει τὰς ψυχὰς τοῦ θρᾳκικοῦ λαοῦ.*** Ἐπὶ τοιούτων ἀκαθαιρέτων βάσεων ἱδρύθη τὸ Βυζάντιον καὶ ἡδραιώθη ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων. Ἐνταῦθα ὁ ἀνώτερος θρησκευτικὸς βίος δὲν περιωρίζετο μόνον ἐν ταῖς μοναῖς καὶ ταῖς ἐρήμοις μεταξὺ τῶν ἀποστρεφομένων τὸν κόσμον μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν πολυθορύβων πόλεων καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῶν οἰκογενειῶν. Τοῦτο διδάσκει ὁ δημοσιευόμενος θαυμάσιος βίος τῆς βιζυηνῆς ἁγίας Μαρίας ἀκμασάσης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος. Αὕτη ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῆς Βιζύης καὶ ἦλθεν εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τοῦ Νικηφόρου τοῦ δρουγγαρίου καὶ τουρμάρχου Βιζύης, δηλ. ἦν βαθμοῦ στρατηγοῦ, ὡς νῦν λέγομεν. Εἶχε πλοῦτον, θεραπαινίδας καὶ ὅλα τὰ καλά, εἶχε τέκνα καὶ ἐκυβέρνα τὸν οἶκον κατὰ τὰς ἐκστρατείας τοῦ ἀνδρός της. ἀλλὰ ταῦτα πάντα δὲν ἠμπόδιζον αὐτὴν νὰ ἐκτελῇ μετ' ἀκριβείας καὶ τὰ θρησκευτικά της καθήκοντα καὶ νὰ ἀσκῇ ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ δὴ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς πτωχούς. διεκρίνετο ἰδίως διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Ὑπέστη ἐνεργείᾳ τοῦ μισοκάλου πειρασμοὺς μεγάλους καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ πολύπλοκα τῶν συκοφαντῶν καὶ τῆς στυγερᾶς διαβολῆς δίκτυα· διὸ καὶ λίαν προώρως κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον· ἀλλ' ἀμέσως δὲν παρῆλθον μῆνες καὶ ὁ δίκαιος Θεὸς ἐδόξασεν αὐτήν. ὁ τάφος αὐτῆς ἐγένετο πηγὴ ἐξαισίων θαυμάτων. καὶ πρῶτος ὁ ἀνήρ της, ὅστις παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν κακοβούλων εἶχε ξιφουλκήσει

κατὰ τῆς τιμιωτάτης συζύγου, ἀνήγειρε ναὸν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς. Συνέβη τότε καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βουλγάρου βασιλέως Συμεών. Οὗτος εὗρε κενωθεῖσαν ὑπὸ τῶν κατοίκων τὴν Βιζύην, καὶ ***ἡ ἀγριότης του μετεβλήθη εἰς ἡμερότητα, ὅταν ἀντίκρυσε τὸν τάφον τῆς ἁγίας Μαρίας***, καὶ ἐσεβάσθη καὶ τὸν ἐφημέριον ***Νικήταν Κανάκην*** καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ἔρχηται ἐκ Μηδείας, ὅπου εἶχε καταφύγει μετὰ τῆς οἰκογενείας, νὰ λειτουργῇ ἐν τῷ ναῷ. Πιστεύω, ὅτι οὗτος εἶναι καὶ ὁ βιογράφος· διὸ ὡς εὑρεθεὶς ἐν Βιζύῃ μετὰ πάσης λεπτομερείας περιγράφει τὰ τῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἁλώσεως τῆς Βιζύης, τὸν διάλογον μετὰ τοῦ Βολία, στρατηγοῦ αὐτῶν, τὰ θαύματα τῆς Μαρίας κατὰ τὴν αὐτόθι παραμονὴν τῶν πολιορκητῶν καὶ δὴ τὸ συμβὰν πρὸς τὸν ἀπιστοῦντα εἰς αὐτὰ Βούλγαρον, στρατηγὸν περὶ οὗ γράφει: «ὅπερ ἡμεῖς ἅπαντες θεασάμενοι τὸν Θεόν ... ἐμεγαλύνομεν ἰσχυρῶς».

Ἐγράφη μὲν ὁ βίος συγχρόνως πρὸς τὰ γεγονότα, ὧν ὁ βιογράφος ἦν αὐτόπτης μάρτυς ὡς Βιζυηνός· διὸ γράφει ἐν τῷ τέλει περὶ τῆς ὁσίας: «Προϊσταμένη δ' ἂν εἴης καὶ τῆς καλλίστης τῶν πόλεων ταύτης Βιζύης, καθ' ἣν σοῦ τὸ ἱερώτατον καὶ ἅγιον σῶμα ἐπεβράβευσεν ὁ Θεὸς εἰς κοινὴν τῶν ἐνοικούντων βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν καὶ ἀποτροπὴν νοσημάτων παντοίων». Ἐπεκτείνεται ὅμως ἕως τέλους τοῦ Ι´ αἰῶνος περὶ γεγονότων τινῶν. Ὁ Κανάκης εἶναι δεδηλωμένος πως κατὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἦτο ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ μοναχοὶ ἐγίνοντο ἐπαχθεῖς πλέον ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἀνεπέτασε διὰ τοὺς καταφρονητὰς τοῦ κόσμου τὰς πύλας ὁ ἐρημικὸς Ἄθως. Τὸ ἀπροσπέλαστον αὐτοῦ εἶχον ἀνοίξει ἀπὸ τοῦ Η´ καὶ Θ´ αἰῶνος οἱ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκτοπισθέντες τῆς Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης ὁσιώτατοι ἄνδρες καὶ οἱ ὀνομαστοὶ ἀσκηταὶ τῆς Θηβαΐδος καὶ τοῦ Σινᾶ· ἔπειτα περὶ τὰ μέσα τοῦ Ι´ αἰῶνος ὁ τῆς Λαύρας περιώνυμος δομήτωρ Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης μεταναστὰς ἀπὸ τοῦ ὄρους τῆς Βιθυνίας Κυμινᾶ. Ἐκεῖ εἰς τὸν ὀνομαστὸν Ὄλυμπον ὑπὸ τὸν ἡγούμενον ἅγιον Μιχαὴλ Μαλεῖνον ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς μοναχικῆς ζωῆς ὁ ἅγιος πατὴρ ἡμῶν καὶ εἶχε προσελκύσει καὶ τὸν στρατηγὸν τότε Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν νὰ γένηται ἐραστὴς τῆς μονώσεως.(1) Εἶχον δὲ τάξει ἀμφότεροι νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὸν Ἄθωνα καὶ νὰ ἀναγείρωσι τὴν μεγαλώνυμον μονήν. Πρόδρομοι τοῦ Φωκᾶ εἰς τὸν βιθυνικὸν Ὄλυμπον ἐγένοντο τὰ τέκνα τῆς ὁσίας Μαρίας, ὁ Στέφανος, ὅστις παρέσυρεν ἔπειτα καὶ τὸν Βαάνην καὶ ἀντήλλαξαν τὴν λαμπρὰν στρατηγικὴν χλαμύδα πρὸς τὸ μοναχικὸν τριβώνιον.

---

1. Τὸν ὡραῖον βίον τοῦ Μαλεΐνου καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς μονῆς τοῦ Κυμινᾶ ἔγραψεν ὁ μακ. Louis Petit ἀρχιεπίσκοπος τῶν ἐν Ἀθήναις καθολικῶν: «Vie et office de saint Michel Maleïno». Paris, 1903, ὅστις ἀκολούθως ἐδημοσίευσε καὶ τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

Οὗτος ἐστρατήγει κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Συμεὼν ἡγούμενος ὡς δρουγγάριος τοῦ ἐν Σηλυβρίᾳ στρατοῦ καὶ ὑπῆρξε θεατὴς τῆς ἐρημώσεως τῆς Βιζύης περὶ τὸ 917. Μάτην δὲ μετὰ τοῦ φίλου του Θεοδώρου ἀξιωματικοῦ ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ καὶ τὴν πόλιν του Βιζύην, ὅπως ἔσωσε τὴν Σηλυβρίαν καὶ Μήδειαν καὶ τὰ πέριξ.(1) Εἰς τὰ ἔσχατά του ὡς ἀπόμαχος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔζη χωρὶς νὰ φορῇ ράσον ὡς αὐστηρὸς μοναχὸς ἐφαρμόζων ἐν τῷ οἴκῳ τὸ μοναστηριακὸν τυπικὸν κατ᾽ ἀκρίβειαν· διὸ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μικρὸν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Συμεών, ὅστις ἐγκατεβίωσεν ἐν τῇ κατὰ τὸν Κυμινᾶν μονῇ, ἀπροόπτως ἐπιφοιτήσαντος ἐν τῇ Πόλει, ἠξιώθη νὰ λάβῃ τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα ***μετονομασθεὶς Μαρῖνος*** εἰς μνήμην τῆς μακαρίας μητρός του. Ταύτην ἐμιμήθη εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις καὶ εἰς τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τῆς Θεοτόκου «τὰ Κορώνης» ἤτοι εἰς τὰ κτήματα τοῦ μεγιστᾶνος τούτου ἀνήκουσαν «πλησίον τῆς Ἀσπάρου κινστέρνης».(2) Περὶ μὲν τοῦ Ἀσπάρου λεχθήσονται τὰ εἰκότα ἐν τῷ οἰκείῳ μέρει. Σημειῶδες δὲ εἶναι, ὅτι ἐσώζετο τὸ πρὸ πέντε τοὐλάχιστον αἰώνων ἀνεγερθὲν ὑπ᾽ αὐτοῦ πολυτελέστατον μνημεῖον.(3) Αἱ

---

1. Ὁ Βαάνης ἐπὶ Βασ. Μακεδόνος ὡς πραιπέσιτος ἀναφέρεται ὑπὸ Γεωργ. Ἁμαρτωλοῦ, ἔκδ. Muralt, Π)πολις, 1861, σ. 754. βλ. Σ. Κυριακίδην Ἐπετ. Πανεπ. Θ)νίκης Γ', σ. 554.

2. Ὁ βιογράφος γράφει «γγιστέρνης». Κατωτέρω ὑποσημειούμενοί τινα περὶ τοῦ τύπου τῆς λέξεως ἀφήκαμεν τὰ λοιπὰ εἰς τοὺς γλωσσολόγους. νῦν λέγομεν τοῦτο, ὅτι τὸ διπλοῦν γράμμα παριστᾷ φθόγγον ἀνύπαρκτον εἰς τὸ ἑλλην. ἀλφάβητον τὸ τσ. τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἔκτοτε εἶχεν εἰσαχθῇ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ τσιτακισμός. οὐχ ἧττον ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ ἀπεφεύγετο· διὸ ἐπεκράτησε καὶ ἐνταῦθα ὁ ὀρθὸς τύπος κινστέρνα (μετ᾽ ἐπενθέσεως τοῦ ν), ὅπως Κικέρων καὶ οὐχὶ Τσιτσέρων ὡς θέλουσί τινες ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Τὴν ὀρθὴν προφορὰν τοῦ c διέσωσεν ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα. τὰ ρεβίθια οἱ Ἀλβανοὶ ἐκ τοῦ λατινικοῦ cicera λαβόντες λέγουσι qiqera ἢ qiqra (κίκερα ἢ κίκρα). Χρον. Μορέως ἔκδ. Δ. Δημητράκου Ἀθῆναι 1940. Σημειώσεις Π. Κολονάρου στοιχ. 3035 καὶ τοποθεσία παρὰ τὸν Αἰγιαλὸν ἐν Λεύκτροις, νὰ ποιήσῃ κάστρο εἰς τὸν Αἰγιαλὸν πλησίον τῆς Γιστέρνας. «Τὸ περὶ τὴν Κινστέρναν θέμα» Πολυμέρης Ι', σ, 77—78 καὶ 88. Καὶ εἰς τὸ χρονικόν:

«καὶ ἐρώτησε ποῦ νὰ εὕρῃ νερὸν ἀπό γηστέρνας
διατὶ ἔνε στηθικὸν νερὸν καὶ στήνει τὴν κοιλίαν
τὸν εἶπον εἰς τὸ Ἀράκλοβον εἶναι καλαῖς γηστέρναις».

«Βιβλίον τῆς Κουγκέστας», ἔκδ. Buchon τόμ. II, Paris 1845, σ. 296, στ. 6864· βλ. καὶ Σ. Ψάλτην ἐν Grammatik der byz. Chroniken, σ. 81.

3. Ὁ Ἄσπαρος ἦν μεγαλόπλουτος. Ἐκ τῶν χρημάτων του ἱδρύθη ὁ ναὸς τῆς ἁγ. Ἀναστασίας (Πάτρια, σ. 233) καὶ ἡ μονὴ Χρυσοβαλάνου «βαλάντιον ἔχον χρυσίον λίτρας ἑκατὸν» (αὐτ.

κινστέρναι εἶναι ἐκ τῶν σπουδαίων καὶ χρησιμωτάτων οἰκοδομημάτων τῶν τε ρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων πρὸς περισυλλογὴν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων καὶ δι' ὑδραγωγείων μεταφορὰν τούτων πρὸς χρῆσιν τῶν πολιτῶν. Ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικήν. Ἦσαν θολωταὶ ὑπόγειοι στηριζόμεναι ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν κιόνων τῆς ἀρίστης ἑλληνικῆς τέχνης. Σώζονται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐγὼ εἶδον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Θουρίᾳ (βλ. Θεοφανίδην ἐν τῇ Μεγ. ἑλλην. Ἐγκυκλ. ΙΔ', σ. 440). Παρὰ τῷ Ψευδο—Κωδινῷ τὸ κύριον εἶναι τόδε: «Ἡ δὲ λεγομένη Ἄσπαρος (ὀνομ. Ἄσπαρ) κινστέρνα ὑπὸ Ἄσπαρος καὶ Ἀρδαβουρίου ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ μεγάλου Λέοντος (Μακέλλη), καθ' ἣν ἀμφότεροι πληρωθείσης ἀνηρέθησαν.... Ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἄσπαρος ἦν, ὃν εἶχε Βασίλειος ὁ Παρακοιμώμενος» (Πάτρια, σ. 188, 12). Ὁ ἰδιαιτέρως περὶ τῶν κινστερνῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἐκτάσει γράψας Ἰωσὴφ Strzygowski ἔχει καὶ ἕτερον χωρίον περὶ τῆς κινστέρνης καὶ τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως 459: «Τούτῳ δὲ τῷ ἐνιαυτῷ ***ἤρξατο Ἄσπαρ ὁ στρατηλάτης κτίζειν τὴν μεγίστην κιστέρναν*** πλησίον τοῦ παλαιοῦ τείχους» (1) Ὁ δεινὸς τῆς βυζ. τέχνης μύστης γράφει ἐν ὀλίγοις τῆς κινστέρνης τὴν ἱστορίαν τῆς νῦν λεγομένης Tschkürbostan τοῦ Karagümtük, (σ. 158—159), ἀφοῦ ἐν σ. 64—65 περιέγραψεν αὐτὴν δημοσιεύων καὶ ἔκτακτον φωτογραφικὸν ἀποτύπωμα.

Μετὰ τὴν παρέκβασιν ταύτην ἀπεδείχθη, ὅτι ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ ἐτάφη ὁ Μαρῖνος. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ ἀριδήλως τὴν καλήν, ἣν ἔσχε, φήμην, ὡς γράφει καὶ ὁ βιογράφος τῆς ὁσίας Μαρίας ἀπαριθμήσας αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ θεῖα, «εἰ καὶ ὁ ῥηθεὶς ἐκ τῶν πολλαχοῦ τοῦ λόγου λεχθέντων τοῖς ἁγίοις συντάττοιτο, τοῖς θείοις ἀνδράσιν ὁ λόγος σκοπεῖν ἀφίησιν». Εἰς ταῦτα τὰ περὶ τοῦ Συμεὼν εἰρημένα στηριζόμενος καὶ ὁ συντάκτης τοῦ «Βυζαντινοῦ ἑορτολογίου» Γεδεὼν κατέταξε τὸν Μαρῖνον ἐν τοῖς ἁγίοις ὁρίσας τὴν μνήμην αὐτοῦ κατὰ τὴν 2 Ἰουνίου. Φρονῶ ὅμως, ὅτι ἔσπευσεν εἰς τοῦτο· διότι οἱ «θεῖοι ἄνδρες», εἰς οὓς ἐπαφίεται ὁ βιογράφος τῆς Μαρίας, ἤτοι ἡ Μεγάλη ἐκκλησία δὲν ἀπεφάνθη εἰσέτι, καὶ ὁ ἀνὴρ ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα ἐν προοιμίοις περὶ ἀνακηρύξεως ἁγίων ἔγραψεν.

243), Ἐπεκτείνομεν τὸν λόγον περὶ τοῦ βαρβάρου πολυταλάντου στρατηλάτου, διότι ἐκτὸς τῆς θαυμασίας κινστέρνης, ἥτις πολλάκις ἔσωσε τὴν πόλιν ἐκ λειψυδρίας, ἐγένετο αἴτιος νὰ κτισθῶσι δύο μοναὶ καὶ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Ρωμαίας κ. ἄ. πρὸς στολισμὸν τῆς μεγαλοπόλεως καὶ θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν.

1. Byzant. Denkmäler herausg. von J. Strzygowski. II. Die byzant. Wasserbehälter von Konstantinopol. Beiträge zur Geschichte der byz. Baumkunst und zur Topographie von K/pel, von Ph. Forchheimer und. J. Strzygowski.... Wien, 1893, σ. 158.

Ὁ βίος τῆς Μαρίας σωζόμενος εἰς ἕνα μόνον κώδικα τὸν Λαυριωτικὸν Κ 81 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἶχεν ἐπισύρει ἐνωρὶς τὴν προσοχὴν τοῦ μεγάλου Ρώσου βυζαντιολόγου Θεοδώρου Οὐσπένσκη, ἐκδότου τῶν «Βυζαντ. Χρονικῶν» τῆς Πετρουπόλεως καὶ διευθυντὴν τοῦ ρωσ. ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' οὗτος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἀντίγραφον. Ἔπειτα ὁ τακτικὸς θαμὼν τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω Μ. Γεδεὼν λαβὼν τὸν κώδικα ἔκαμε περίληψιν τοῦ βίου μετά τινων περικοπῶν τοῦ κειμένου καταλαμβάνοντος τὰ φύλλα 89α 105β τοῦ κώδικος, σχημ. 4ου μεγάλου.[1] Συνῆψε δ' οὗτος καὶ τοῦ βίου τοῦ Μαλεΐνου περίληψιν (αὐτ. σ. 302—306) ἀποκειμένου ἐν κώδικι τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου μονῆς, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῆς μνείας τῆς γενομένης ἐν τῷ εἰρημένῳ ρωσ. περιοδικῷ ὑπὸ τοῦ Χρυσάνθου Λοπάρεβ (τόμ. Δ', σ. 358—363). Ἔχει καὶ οὗτος ἀρκετὸν κείμενον. ***Ὡς πηγὴ τῆς τότε ἱστορίας ὁ βίος οὗτος ἔχει μεγάλην ἀξίαν.*** Πλὴν τῶν ἄλλων ἐν τῷ βίῳ τῆς Μαρίας ἀναφέρονται ἄγνωστοι τοπωνυμίαι καὶ πρόσωπα. (στρατηγοί, ἀρχιερεῖς) καὶ μία μονή, ἡ ἐν Καραβιζύῃ τῆς Θεοτόκου τῆς Καχλακίνης ἐπιλεγομένη. Περὶ τούτων σημειούμεθα τὰ δέοντα κατωτέρω· Μανθάνομεν, ὡς ἐλέχθη, τὰ κατὰ τὴν ἀγρίαν ἐκείνην ἐπίθεσιν τοῦ βασιλέως Συμεών. Οὗτος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων τοῦ βυζ. κράτους ἐπωφελούμενος ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (912—959) ἐξεστράτευσε τῷ 913 καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς πρωτευούσης. Τὸ συναξάριον σφάλλεται ὁρίζον τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου (912—913). Βεβαίως αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν ἅμα τῇ εἰσβολῇ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε ἐστάλη ἀρχιστράτηγος ὁ περίφημος Λέων ὁ Φωκᾶς καὶ τουρμάρχης ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Νικηφόρος, ἀλλὰ διεξήχθη ὁ πόλεμος ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, υἱοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ὃν τέως ἐπετρόπευεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε ἔφθασε μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀνεχαιτίσθη μέν, ἀλλ' ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἧτταν τῷ 917 Αὐγούστου 20, παρὰ τὴν Ἀγχίαλον. Ἡ μάχη περιγράφεται εἰς τὰ «Μετὰ τὸν Θεοφάνην», ἔνθα ἡ πόλις ὀνομάζεται κατὰ παραφθορὰν Ἀχελὼ καὶ οἱ ἱστορικοὶ ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μεταφραστὴς τῆς παρὰ Krumbacher

---

1. Βλ. Παράρτ. τοῦ ΚΔ'—ΚϚ' τόμου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλλ. φιλολ. Συλλόγου, σ. 87—93, καὶ Βυζαντ. ἑορτολόγιον». Κωνσταντινούπολις, 1899, σ. 294—301. Ὀλίγα πρέπει νὰ εἴπω διὰ τὸ χειρόγραφον. Ἡ γραφὴ τοῦ κώδικος εἶναι πλημμελεστάτη περὶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὸν τονισμὸν καὶ εἶναι ἀντίγραφον ἀμαθοῦς μοναχοῦ. Ἠναγκάσθημεν ἐπομένως ν' ἀποκαταστήσωμεν τὸ κείμενον χωρὶς νὰ ὑποδηλώσωμεν τοῦτο ἑκασταχοῦ, εἰ μὴ εἰς ὡρισμένας λέξεις καὶ σημεῖά τινα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γλώσσης ἐνδεικτικά. Εἶναι λίαν περίεργον, ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς τὰς κατ' ἔκθλιψιν δύο λέξεις φέρει ἡνωμένας· π. χ. ἐπαυτόν, καθεαυτόν, καθύπνους, μετολίγον, συνάλλαις καὶ χωρίζει τὰς ἀχωρίστους ἤτοι τὰς συνθέτους, ὡς: πρός ἔθετο πρὸς ἔρρεον κ.τ.τ.

βυζ. ἱστορίας τοῦ Gelzer, ὁ Μακεδὼν Γ'. Σωτηριάδης μετέβαλον εἰς Ἀχελῶον, ἵνα περιλάβωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Κατεστράφησαν τότε τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μὴ ἐξαιρεθείσης καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος (1). Ἐν τῷ βίῳ τοῦτο σημειοῦται ἡ καταστροφὴ τῆς Βιζύης νέας πατρίδος τῆς ὁσίας Μαρίας. Αὕτη τὸ πάλαι ***ἦν ἐπίσημος τῆς βορείας Θράκης πόλις πρωτεύουσα Ὀδρυσῶν. Τὸ φυσικὸν προπύργιον τῶν ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομέων*** καὶ τόπος ἅμα ἐξορίας τῶν ἀνεπιθυμήτων, καθό κειμένη ἐπὶ τοῦ μικροῦ Αἵμου ἦν ἀπογειότατον τοῦ κράτους καὶ ἀσφαλὲς φρούριον—Ἐνταῦθα κεῖται ὁ τάφος τοῦ ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Εὐσταθίου, φίλου καὶ συμμαχητοῦ ἐν τῇ Α' οἰκουμ. συνόδου κατὰ τοῦ Ἀρείου (2)—ἀπεῖχε δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως 130 μίλια. Μετὰ τὴν ἅλωσιν βεβαίως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔχῃ τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνέτρεψεν ὁ Συμεών. Καὶ ὅμως ἀεὶ διαβαλλόμενοι Βυζαντινοὶ διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἐπιγαμίας – νέα ἐφεύρεσις— κατώρθουν νὰ προσηκειωθῶσι τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτῶν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη καὶ ἠδυνήθη ἐπὶ 100 σχεδὸν ἔτη νὰ ἡσυχάσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἀπειλῶν τοῦ Βορρᾶ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως ἐπλήρωσε τὰ πάντα ἡ Βιζύη· διότι καταδιωκόμενος ὁ Συμεὼν καὶ ὀπισθοχωρῶν καὶ νικήσας παρὰ τὴν Ἀγχίαλον, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ ὀνομαστὸν τοῦτο φρούριον κατέστρεψεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὡραῖαν βυζαντινὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς ἣν ὀχυρωθεὶς προηγουμένως ἐπέφερε πανωλεθρίαν εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ρωμαίων.(3) Ἀλλὰ τὸ πεπρωμένον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Μάρτιον τοῦ 1453 ἐπιτεθεὶς ἀγρίως ὁ Τοῦρκος Καρατζᾶ βέης ἐδοκίμασε τὸ μέγα τηλεβόλον τοῦ Οὐρβανοῦ κατὰ τῶν ὀχυρῶν τῆς Βιζύης τὸ πρῶτον καὶ κατέστρεψεν αὐτὴν ἐκ βάθρων. Οἱ δὲ μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τοῦ ἁγ. Νικολάου μετεβλήθησαν εἰς τεμένη. τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, οἱ πύργοι καὶ τὰ ἐρυμνὰ τείχη

---

1. Ὅτι κακῶς ἐξελήφθη τὸ Ἀχελῶος ὡς ἀναφερόμενον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀκαρνανίας ἤλεγξε διὰ πολλῶν ὁ Στ. Ψάλτης Grammatik der byzant. Chroniken, Göttinhen 1913, σ. 3, 146, καὶ Ἄμαντον ἐν Ἐπιτ. Ἑταιρ. βυζ. σπουδ Α, σ. 49.

2. Βλ. Θεοφάνην Ὁμολογητήν, ἔκδ. de Boor 1883, σ. 58).

3. Εἰς ἄλλην περίστασιν, ὅτε τῷ 1206 ὁ Σκυλογιάννης, ὁ οὕτως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν ἀγριότητα ἀποκληθεὶς Ἰωαννίτσης, βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ἐπωφελούμενος τοῦ πρὸς τοὺς σταυροφόρους περισπασμοῦ ἐκείνων, ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς καὶ ἔκαμε «γῆς Μαδιάμ» πᾶσαν τὴν ὕπαιθρον χώραν. μόνον ἡ Βιζύη καὶ ἡ Σηλυβρία ἐσώθησαν ὑπερασπιζόμεναι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Βιλλαρδουΐνου, ὡς ἐν συντριβῇ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως ἐξιστορεῖ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (ἔκδ. Βόννης, σ. 837ἑ).

κατηδαφίσθησαν. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων ἀνηγέρθη ἔπειτα ἡ νέα πόλις εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ εἰρημένου ὄρους πλαισιουμένη ὑπὸ πεδιάδος διαρρεομένης ὑπὸ τῶν παραποτάμων τοῦ Ἐργίνου. Ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἤκμαζεν ἡ πόλις αὕτη ὥς τε μητρόπολις καὶ πρωτεύουσα ἐπαρχίας ἀριθμούσης τρεῖς καὶ πλέον δεκάδας χωρίων καὶ ἕδρα ὑποδιοικήσεως.[1] Κατέχει περίοπτον σειρὰν εἰς ὅλα τὰ τακτικὰ ἀπὸ Λέοντος τοῦ σοφοῦ καὶ ἑξῆς. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅμως ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων π.Χ. χρόνων ὀλίγας εἰδήσεις ἔχομεν—δύναμαι νὰ εἴπω οὔτε αὐτὸ τὸ ὄνομα καλῶς γνωρίζομεν— Ἴσως τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ Ὀδρῦσαι ὡς βάρβαροι δὲν εἶχον μετὰ τῶν Ἑλλήνων μεγάλας σχέσεις. Ὁ μακ. Α. Σαμοθράκης, ὁ τὸ ἄρθρον τῆς Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Ζ', σ. 264—5, γράψας, παραπέμπει εἰς τὸν Στράβωνα (VII, 48, γρ. 1817): «Βιζώνη τέ ἐστιν.... καὶ Κρουνοὶ καὶ Ὀδησσὸς» (ἡ νῦν Βάρνα).[2] ἀλλ' ἐνταῦθα Βιζώνη λέγεται ἡ Βιζύη, ὁ Ἡρόδοτος οὐδὲν λέγει καὶ μένει μόνον ἐκ τῶν νομισμάτων (διότι εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Dumont δὲν ὑπάρχει) νὰ μάθωμεν, ἐν' οἷς ἀναγράφεται τὸ ἐθνικὸν **«Βιζυηνῶν»** κατὰ τὸ τότε ἐπικρατοῦν ἔθος. τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται οὔτε ἐδῶ.

Ὁ Μελισσηνὸς καταχωρίσας νομίσματά τινα (σ. 110) προὔθηκε τὸ κοινὸν Βίζα καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν Ποστολάκαν, ὅστις θέλει Βιζύη. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πρωτεύουσαν τῶν Ὀδρυσῶν ἔδωκαν τὸ ὄνομα Ulpia Bize καὶ Julia Bize καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἐπικρατεῖ αὐτὴ ἡ ὀνομασία. τὴν δὲ Βιζύην μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ ἐστεμμένος καὶ συμπαθὴς ποιητὴς τῶν «Νεράιδων» Βιζυηνός, ὅστις εἶναι καὶ ***τὸ ἔσχατον σύμβολον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς διονυσιακῆς παραδόσεως τῆς βορείου ταύτης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀποικίας.*** Οὗτος καθ' ὁμηρικὴν μίμησιν ἄρχεται

1. Βλ. Σταμ. Ψάλτη «Ἡ Θράκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλλην. στοιχείου». Ἀθῆναι 1919, σ. 134. Ἡ στατιστικὴ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία μετὰ τὸν Εὐρωπ. πόλεμον καὶ εἰς ἄλλας στατιστικὰς εἶναι 30 χωρία κ.ο.κ.

2. Τὰ ἑξῆς εἶναι σπουδαῖα διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν ὀνομάτων: «Μεσημβρία Μεγαρέων ἄποικος, πρότερον δὲ Μενεβρία, οἷον Μενάπολις τοῦ κτίσαντος Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως Βρίας καλουμένης θρακιστί· ὡς ἡ τοῦ Σήλυος πόλιος Σηλυβρία (ὁ νέος τύπος), ἥ τε Αἶνος Πολυοβρία ποτὲ ὠνομάζετο» (σ. 43—44). ὥστε Βιζύη δὲν ὑπάρχει, ποῦ δὲ εὗρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ὁ ἀρθρογράφος; ὅστις περὶ Βιζώνης γράφει παρακατιὼν (σ. 266) ὅτι ἦν πόλις παράλιος τοῦ Εὐξ. πόντου, ὅπου νῦν ἡ Καβάρνα. Πρῶτος ἀναφέρει τὴν Βιζύην Στέφ. ὁ Βυζάντιος. Ὁ πολὺς Κωνσταντινοπολίτης Στ. Βουτυρᾶς εἰς τὸ Λεξικὸν ἱστορίας καὶ γεωγραφίας σημειοῦται ἁπλῶς τὸ Βιζύη καὶ παραπέμπει εἰς τὸ Βίζα καὶ μετὰ 3 σειρᾶς γράφει: «Στέφ. Βυζ. λέγει αὐτὴν τῶν «ἀστῶν βασίλειον», ὅπερ ἀσφαλῶς δέον νὰ γραφῇ «Ὀδρυσῶν βασίλειον».

δι' ἐπικλήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύκνειον ᾆσμα τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀχιλλέως εἰς τὰ μέρη ταῦτα, καὶ προλογίζει οὑτωσὶ τὸ στεφθὲν ἐπικολυρικὸν ποίημα, τὸν «Κόδρον», γεγραμμένον εἰς μελιστάλλακτον καθαρεύουσαν ἀπὸ τὸν πρωτοετῆ φοιτητὴν τῆς φιλολογίας.

«Μικρὸν ἀφεῖσα τὸν Ἑλικῶνα,
ὦ Μοῦσα, κόρη τοῦ οὐρανοῦ,
μυσταγωγός μου πρὸς τὸν αἰῶνα
τῶν ἰσοθέων παραγενοῦ».

Εὐλογοῦμεν τὸ ὑπερευλογητὸν ὄνομα τοῦ θεοῦ, τοῦ «ἐνδοξαζομένου ἐν ταῖς μνείαις τῶν ἁγίων» καὶ χάριτας ὀφείλομεν εἰς τὴν ὁσίαν Μαρίαν τὴν Βιζυηνήν, ἥτις τό γε νῦν παρέσχεν ἡμῶν τοὐνδόσιμον νὰ χαράξωμεν τὸ λιτὸν τοῦτο μνημόσυνον τῆς πάλαι ποτὲ λαμψάσης ἑλληνικῆς ἀκριτικῆς πόλεως Βιζύης.

Ὑστερόγραφον. Ἀλλὰ θὰ ἦτο παράλειψις, ἐὰν εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ περὶ Βιζύης σκαλαθύρματα ἡμῶν,οὕτως εἰπεῖν, ἅπερ τῇδε κἀκεῖσε συνελέξαμεν, ἐὰν δὲν ἐπλαισιοῦμεν αὐτὰ διὰ μιᾶς συνεχοῦς καὶ πλήρους ὡς ἔγγιστα περιγραφῆς τῆς γεραρᾶς ταύτης ἀκροπόλεως τοῦ ἐκλίποντος ἑλληνισμοῦ. Πρὸ 80ετίας σχεδὸν ἡ τύχη συνήντησε δύο Βιζυηνούς, οἵτινες ὡς συμφοιτηταὶ ἐν Ἀθήναις εἶχον συνδέσει τὴν ἐπίγειον κοινὴν καταγωγὴν μετὰ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀκτινοβολίας, δι' ἧς τὸ κλεινὸν τοῦτο τῆς Παλλάδος ἄστυ διεσελάγιζε τὴν καρδίαν τῶν νέων. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ὁ Πάτροκλος ὡς ἰατρὸς ἤσκησε τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Φιλιππουπόλει, καὶ ἔδωκε τὰς καλὰς ἀφορμὰς νὰ γράψῃ ἐν γλαφυρᾷ ἑλληνίδι διαλέκτῳ τὸ ἄρθρον ὑπὸ τὸν ἐνδεικτικὸν τίτλον ***«Κι' ὁ Θεὸς τὸ θέλει ἤτοι Βιζυηναὶ ἀναμνήσεις»,*** ὅπερ καταλαμβάνει τὰς 67-91 τοῦ «Ἡμερολογίου τῆς Ἀνατολῆς» 1885 σελ. Ὁ γράψας Γιάγκος γνωστὸς εἰς τὸν τότε κύκλον τῶν λογίων καὶ πατριωτῶν ἐκθέτει τὸ εἰδύλλιον τῆς νεανικῆς ζωῆς τοῦ φίλου του, ὅστις ἐν ἐκτάσει ποιεῖται ἐν λιπαρῷ ἤδη γήρατι τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ περιπαθοῦς πρὸς τὴν Κλεοπάτραν ἔρωτος. Ἐνταῦθα ὁ φιλόπατρις Γιάγκος ἀνοίγει μίαν παρένθεσιν σ. 68. Ἐνταῦθα ἄλλα τε σπουδαῖα διδασκόμεθα καὶ ὅτι ἡ Βιζύη τῶν Βυζαντινῶν πάλαι μὲν ἐλέγετο Βίζα, κοινῶς δὲ Βιζῶ. Μᾶς δίδει τὰ ἑξῆς στοιχεῖα.

«Ἔγραψα ἐξεσφενδονίσθην ὑπὸ τῆς τύχης εἰς Βιζύην καὶ αἰτιολογοῦμαι διὰ τὴν ἔκφρασιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ κωμόπολις ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀναγραφῇ τῶν ἀποστάσεων σημειοῦται ἀπέχουσα τῆς βασιλευούσης τριάκοντα δύο ὥρας· εἶναι πραγματικὸν ἐπίσης, ὅτι ὁ διὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καθ' ἑκάστην ἐκ Κωνσταντιναυπόλεως εἰς τὰς 7 καὶ 15 ἀναχωρῶν συρμὸς φθάνει εἰς Τσερκές-κιοϊ (12ον σταθμὸν 130 χιλ.) τῇ 1 καὶ 4, ὅθεν ὁ θέλων, ἵνα μεταβῇ εἰς Βιζύην, φθάνει εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον μετὰ ἑξάωρον ἐφ' ἁμάξης ὁδοιπορίαν· ἐν τούτῳ ἕνεκα τοῦ περιωρισμένου, ἵνα μὴ εἴπω τῆς ἐλλείψεως ὅλως, ἐμπορικῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων, ἔχομεν ἑβδομαδιαίαν τὴν ταχυδρο-

μὴν ὑπηρεσίαν· κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἑπτὰ ἡμέρας κατόπιν ἀναγινώσκομεν τὰς ἐφημερίδας τῆς πόλεως καὶ μετὰ παρέλευσιν δώδεκα ἡμερῶν λαμβάνομεν τὰς πρὸς τὰς ἐπιστολὰς ἡμῶν ἐκεῖθεν ἀπαντήσεις.

»Ἡ Βιζύη καὶ Βίζα ἀρχαϊκῶς, νῦν δὲ Βιζὼ (καὶ ὅμως οἱ λόγιοι ἐξακολουθοῦν νὰ γράφουν Βίζα) εἶναι ἕδρα ἐπάρχου (καϊμακάμου) καὶ πρωτοδικείου καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν διοίκησιν 40 - ἐκκλησιῶν. Ἐν αὐτῇ δ' ἐπίσης ἔχει τὴν διαμονὴν καὶ ὁ μητροπολίτης Βιζύης. Ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων ἀφεστωσῶν ἀλλήλαις συνοικιῶν, ἤτοι τῆς Πλάτσας, τοῦ Κάστρου, τοῦ Γιαζῆ καὶ τοῦ Πέρα καὶ περιλαμβάνει περὶ τὰς ἑξακοσίας περίπου οἰκογενείας, ὧν αἱ πλείους χριστιανικαί. Ὁ κυριώτερος πόρος τῶν κατοίκων εἶναι ἐν πρώτοις ἡ γεωργία καὶ κατόπιν ἡ κτηνοτροφία· ἐπαγγέλματα καὶ ἐμπόριον μόνον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγκη ἀπαιτεῖ, ὑπάρχουσι. Μεθ' ὅλην τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν πόρων διατηρεῖται ἐν τῇ κωμοπόλει μία δημοτική, μία ἑλληνικὴ σχολὴ ὡς καὶ ἓν νηπιαγωγεῖον. Τὴν ἐπαρχίαν, ἧς πρωτεύουσα ἡ Βιζύη, ἀποτελοῦσι τριάκοντα περίπου χωρία, κεχωρισμένα εἰς τέσσαρας δήμους (ναχιγέ). ***Ἡ πλειοψηφία τῶν κατοίκων ἐν γένει κατὰ τὰ δύο τρίτα εἶναι χριστιανική, ἐξ ἧς μόνον ἡ τοῦ χωρίου Πινακῶν ὑπάρχει βουλγαρόφωνος.*** Τὸ καθεστὼς τοῦτο τῆς ἐπαρχίας ἤρξατό πως μεταβαλλόμενον, ἀφ' ὅτου ἐπετράπη ἡ ἐγκατάστασις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ προσφύγων τῆς Βουλγαρίας.

»Ἡ Βιζύη κεῖται ἐπὶ κατόπτου θέσεως νωχελῶς οὕτως εἰπεῖν ἀνακεκλιμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ὀροσειρᾶς τινος ἀποβλέπει πρὸς ὁμαλὸν καὶ ἀπέραντον ὁρίζοντα· ἰδίως κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἔαρος οἱ βλαστήσαντες κατὰ τὴν πεδιάδα ὑπεράριθμοι μικροὶ ἀγροὶ δύναται νὰ παρομοιασθῶσι πρὸς πρασίνην ἐκτενῆ θάλασσαν, ὅτε μάλιστα ἐλαφρὰ πνοὴ ἀνέμου ἐπιτερπεῖς διὰ τὴν ὄψιν ἐπὶ τῶν σπαρτῶν παράγει κυματισμούς· ἐκ τῆς θαλάσσης ταύτης προκύπτουσιν ὡς νησίδια οἱ διεσπαρμένοι τῇδε κἀκεῖσε ὑπερτριάκοντα τεχνητοὶ λοφίσκοι. Τὰ ὕδατα, διαυγῆ καὶ εὔποτα, ἄφθονα πανταχοῦ ἀναβλύζουσιν. Ὁ περιβάλλων ἀὴρ ἀνανεοῦται συχνάκις διὰ τῶν ἀδιαλείπτων ἐπικρατούντων ῥευμάτων. Καὶ οὕτω τὸ κλῖμα τῆς χώρας ὑπάρχει ὑγιεινότατον.

»***Ἡ Βιζύη ἔχει μακρὰν ἱστορίαν καὶ δύναται μάλιστα νὰ ἐγκαυχηθῇ ἐπ' αὐτῇ,*** καθ' ὅτι οὐχὶ πάμπαν αὕτη ἄσημος. Ὅπως γηράσασά τις κόρη, ἂν καὶ τὰ πολυπληθῆ ἀλληλοδιαδόχως ἀπελθόντα ἔτη ἀφῄρεσαν ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀνὰ ἓν θέλγητρον, διατηρεῖ ἐν τούτῳ προφανῆ ἴχνη τῆς ἀκτινοβολούσης ἄλλοτε αὐτῆς ὡραιότητος, οὕτω καὶ ἡ Βιζύη. ὅπως δὲ φιλάρεσκός τις γραῖα φέρει ἔτι τινὰ τῶν νεανικῶν αὐτῆς κοσμημάτων, ἅτινα, ἀντὶ νὰ παρέχωσιν, ἐδανείζοντο ἴσως κομψότητα καὶ χάριν ἐκ τῆς εὐειδοῦς αὐτῆς μορφῆς καὶ τοῦ καλλιπλάστου σώματος, οὕτω καὶ ἡ Βιζύη διατηρεῖ ἔτι πολλά, τὰ μαρτυροῦντα ἐπαρκῶς τὸ πάλαι αὐτῆς μεγαλεῖον καὶ τὴν λαμπρότητα. Ἐκ τῆς πρώτης αὐτῆς νεότητος σώζονται ἔτι καὶ βάσεις τοῦ περι-

κλείοντος αὐτὴν τείχους, ἐξ ὀγκωδῶν καὶ ἀσυγκολλήτων ἀποτελουμένου λίθων καὶ ὑπεμφαίνοντος τέχνην μεταξὺ κειμένην τῆς παλαιτάτης ἐκείνης κυκλωπείου καὶ τῆς τῶν κλασικῶν χρόνων. ***Καθ' ἑκάστην καὶ πολλαχοῦ ἀνασκαπτόμενον τὸ ἔδαφος προάγει εἰς φῶς μεγάλους ὄγκους μαρμάρου καὶ κίονας ἐν οἷς καὶ κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, μαρτυροῦντας τὴν ὕπαρξιν ἄλλοτε καλλικτίστων δημοσίων οἰκοδομημάτων.*** Οἱ ὑπερτριάκοντα ἰδίᾳ ἀνὰ τὴν πεδιάδα ἐγκατεσπαρμένοι ***τεχνητοὶ λοφίσκοι, οἱ τύμβοι ἢ tumuli τῶν ἀρχαίων*** καὶ νῦν τεπέδες, οἱ σχηματισθέντες ἐκ τῆς ἐπισωρεύσεως χώματος ἐπὶ τῶν τάφων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἀρκούντως ἐνδεικνῦσι τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχαιοτάτης πρωτευούσης τοῦ τῶν Ἀστῶν βασιλείου.(¹) Τὰ πολυπληθῆ καθ' ἑκάστην ἀνευρισκόμενα νομίσματα, ἐν οἷς ὡς σύμβολον τῆς χώρας φέρεται νεᾶνις σταχυοφοροῦσα, εἶναι μαρτύρια πλούτου καὶ εὐημερίας τῶν ἐν Βιζύῃ τότε κατοικούντων. Ἐκ τῶν βυζαντιακῶν χρόνων περιλείπονται ἐν ἐρειπίοις δύο πύργοι, δυνάμενοι καὶ οὕτω νὰ καταπείσωσι τὸν παρατηρητὴν ὁπόσον ὀχυρὸν καὶ ἐρυμνὸν ἦν τότε τὸ τῆς πόλεως φρούριον. Ἐκ τῶν ἀκαταβλήτων ἐκείνων ὑπὸ πάσης ἐπηρείας καὶ αἰωνοβίων ὑπαρχόντων δημοσίων ἱδρυμάτων τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Βυζαντίων ἔχομεν ***μεγαλοφωνότατα δείγματα*** τοὺς ὑδραγωγοὺς τῆς πόλεως καὶ τὴν ὀλίγον πέραν αὐτῆς τριάψιδον γέφυραν, τὴν νῦν Δόμνα-κιοπρουσῆ. Ἀλλὰ ***περιφανὴς κόσμος καὶ ἐνθύμιον διαρκὲς ἀπὸ τῶν Βυζαντίνων ἐναπολειφθὲν τῇ Βιζύῃ εἶναι τὸ τῆς ἁγίας Σοφίας τζαμίον, οὗ τὴν κτίσιν μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος*** δύναταί τις, ἵνα ἀναγάγῃ. Αἱ ὄπισθεν τῆς Βιζύης φαραγγώδεις, δύσβατοι καὶ βαθυλήιοι δάσεις φαίνεται ἐγκαίρως ἤδη ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν τῇ τύρβῃ τοῦ κόσμου ἀποταξαμένων καὶ τὸν θεωρητικὸν προελομένων βίον. πολλαχοῦ ἐπὶ τοῦ βράχου βλέπει ὁ ἐπισκεπτόμενος τὰ μέρη καλογήρων κελλία καὶ μοναχικὰ ἐκκλησίδια, ἅτινα νῦν πολλαχοῦ παρέχουσι στέγην καὶ καταφύγιον εἰς ἄλογα πρόβατα».

Θέλομεν νὰ ἐπισφραγίσωμεν τὴν παρέκβασιν ταύτην διὰ τοῦ ὑψηλοῦ Βιζυηνοῦ ποιητοῦ Γεωργίου. ὅστις ὡς «ὄρνις θεῖος» ***προεφήτευσε τὸ πεπρωμένον τῆς πατρίδος του*** εἰπών :

Προανακρούω τῶν Μουσῶν τὴν ἱλαρὰν ἀνατολὴν
καὶ τὰς λαμπρὰς προϋπαντῶν τοῦ μέλλοντος ἡμέρας
ἐκλείπω πρὸ τῆς αἴγλης των μὲ σέβας καὶ μὲ συστολὴν»(²)

---

1. Ἀστῶν βασίλειον καὶ ἀνωτ. εἴδομεν οὕτω καὶ ἐδιωρθώσαμεν εἰς Ὀδρυσῶν. Βεβαίως ὅ τε Στράβων γράφει : «οἱ ἐκπίπτοντες ἀπὸ τῶν Ἀστῶν διαρπάζονται τῶν ὑπερκειμένων» (VII, 319) καὶ ὁ Στέφ. Βυζάντιος εἰς τὰ «Ἐθνικά» ἔχει «Ἀστῶν βασίλειον», ἀλλ' ἀλλαχόθεν εἶναι ἀμαρτύρητον.

2. «Ἀτθίδες αὖραι. Συλλογὴ ποιημάτων». Τρίτη δημώδης ἔκδοσις. Λονδίνον, 1884, ἐν ἀρχῇ.

Περιπαθῶς θρηνεῖ τὸ μοιραῖον τῆς ἑλληνίδος πόλεως διὰ τῆς ἀλληγορίας. «*Ἡ ἐπαῖτις τῆς Βιζύης*». εἶναι τὸ κύκνειον ᾆσμα.

«Τῆς Θράκης τὰ χωριὰ πολλὰ
σὰν τὴν Βιζὼ κανένα
μὲ γειτονιὰ στὰ χαμηλὰ
τοῦ Πλάτσα τήνε λένα.(1)
Στῆς Πλάτσας τὴν ἀγελαριὰ
μιὰ πέτρα, 'να κοτρῶνι·
δίπλα στὴν πέτρα μιὰ γρηὰ
τὴν φοῦχτα της ἁπλόνει...
Ἀνεμοζάλαις τὴν χτυποῦν,
φουρτούναις τήνε δέρνουν·
καὶ τὰ φακιόλια της ἁρποῦν
καὶ τὰ μαλιά της σέρνουν.
Μὰ σὰν τὴν πέτρ' αὐτὴ στεριὰ
δὲν σειέται, δὲν σαλεύει,
μόνο θλιμμένα καὶ βαριὰ
τὰ χείλη γαργαλεύει κτλ.(2)

Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βιζύης καὶ Μηδείας ὑπὸ Σάββα Θ. Λακκίδου, 1874, σ. 145 (δὲν εἶδον τὸ βιβλίον). εἰς τὸ ἄρθρον περὶ Βιζύης τοῦ Γιάγκου ὁ κ. Μ. Σταμούλης ἐν Βιβλιογραφίᾳ, τόμ. Θρακ. Ζ' 1931 σ. XIII, ἔχει «Βυζαντιναὶ ἀναμνήσεις».

***Βίος*(3) *καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τῆς ἀειδήμου*(4) *καὶ μακαρίας Μαρίας τῆς νέας ἐν Βιζύῃ*.**(5) Εὐλόγησον πάτερ.

§ 1. Ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν ἀγώνων ἄνδρες μόνοι καλούμενοι ἀγωνίζονται, καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος ἐπιδείκνυνται τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς πεδίον(6) οὐκ ἀνδρᾶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶν ἠνέῳκται καὶ ὁ ἀθλοθέτης Θεὸς κοινὰ(7) τὰ γέρα καὶ τοὺς στεφάνους ἑκατέρῳ τῷ γένει(8) φιλοτίμως ἀποχαρίζεται, καὶ οὔτε γένος, οὔτε τύχη. οὔτε σώματος ἀσθένεια, οὔτε βίου διαίρεσις, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι κώλυμα γίνεται· οὐδὲ γάρ ἀνὴρ μὲν ἐνταῦθα παραλαμβάνεται, γυνὴ δὲ ἀφίεται. οὐδὲ δεσπότης μὲν καὶ πλούσιος ἄξιος τοῦ ἀγῶνος κρίνεται, γυνὴ δὲ ἀφίεται. δοῦλος δὲ καὶ πένης ἀπόβλητός ἐστιν καὶ ἀνάξιος. οὐδὲ ὁ μὲν τέλειος τὴν ἡλικίαν καὶ εἰς ἄνδρας ἤδη τελῶν ἐγκρίνεται, ὁ δὲ ἀτελὴς ἔτι καὶ νήπιος ἀποδοκιμάζεται. οὐδὲ τοὺς μὲν τὸν ἄζυγα βίον ἑλομένους ὁ ἀγωνοθέτης δέχεται, ἀλλὰ πᾶν γένος καὶ ἀξίωμα καὶ ἡλικίαν καὶ βίον ἤδη εἰς τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα κέκληται. «Βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ πάντες λαοί, ἄρχοντες καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι καὶ παρ-

1. Τὴν Ἑλένα;

2 σ 124. τὸ ποίημα ἐκτείνεται καὶ μὲ λυρισμὸν καὶ ἐλεγειακὴν περιπάθειαν ὁ ἀπαρηγόρητος ποιητὴς ἐξιστορεῖ τὰς ἀνεκδιηγήτους περιπετείας καὶ τὰς συμφορὰς καὶ τὸ μαρτυρικὸν αὐτῆς τέλος μέχρι σ. 129.

3. βεῖος 4. ἀειδήμου.

5. Ἀντεγράφη ἐκ κώδικος Λαύρας Κ 81 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.

6. παιδίον. 7. κεινά. 8. γένοι.

θένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων». Οὕτω καὶ τὴν μακαρίαν Μαρίαν, τὸ θαῦμα τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, ἣν ὁ λόγος ὑμῖν ὑπόθεσιν ἐνεστήσατο. Καὶ γυναῖκα οὖσαν καὶ ἀνδρὶ συζευχθεῖσαν(1), οὐδὲν οὐδαμοῦ διεκώλυσεν εὐδοκιμῆσαι παρὰ Θεῷ. οὐκ ἀσθένεια φύσεως. οὐ τὰ τοῦ γάμου δυσχερῆ· οὐ παιδοτροφίας ἀνάγκη καὶ μέριμνα. Ἀλλα ταῦτα μᾶλλον καὶ ἀφορμὴν αὔτη ἔσχεν εὐδοκιμήσεως. καὶ ματαιάζοντας ἔδειξε τοὺς προφάσεις πλάττοντας ἐν ἁμαρτίαις. Πρὸς τοὺς ταῦτά τε καὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπόδιον πρὸς ἀρετὴν εἶναι λέγοντας καὶ νομίζοντας, ἄνωθεν [καὶ ἐξ ἀρχῆς] τὰ τῆς μακαρίας διηγητέον(2) ὡς οἷον τι.

§ 2. Εἶχε μὲν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας Βασίλειος, οὐχὶ ὁ τῆς πορφύρας βλαστός. ἀλλ' ὁ Μακεδών, ὁ ἐξ ἱπποκόμου βασιλεὺς καταστάς. Ὁ τὸν Μιχαὴλ ἐκεῖνον ἀποκτείνας(3), ἐφ' οὗ τὰ μὲν τῶν εἰκονομάχων ἐπαύθη φρυάγματα, τὰ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας ἀναθάλλειν ἤρξατο δόγματα. ὃν Θεοφίλου μέν, τοῦ ὑστάτου ἐν εἰκονομάχοις υἱὸν ἡ ἱστορία παρέδωκεν, ἡ δὲ τοῦ οἴνου πλεῖον πόσις κωμῳδεῖσθαι πεποίηκε, τὸν μεθύοντα καλεῖσθαι τοῦτον παρασκευάσασα. αὐτὸν δὲ οὖν τοῦτον ἀνελὼν ὁ Βασίλειος εἰς ἑαυτὸν τὴν βασιλείαν μετέστησε. Τούτου δὲ βασιλεύοντος, ἐγένετό τινας τῶν κατὰ τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν μέγα δυναμένων εἰς τὴν μεγάλην Κωνσταντινούπολιν ἐλθεῖν καὶ τούτῳ δὴ προσελθεῖν τῷ βασιλεῖ Βασιλείῳ. ὁ δὲ τοὺς ἄνδρας ἀσμένως ἐδέξατο· καὶ δώροις ἠμείψατο καὶ ἀξιώμασιν ὕψωσε. Καὶ οὗτοι ταῖς πρώταις τιμαῖς ἐδοξάσθησαν. ***Ἐκείνων οὖν εἷς καὶ ὁ τῆς σεμνῆς Μαρίας πατὴρ ἐγνωρίζετο.*** Τούτου δύο μὲν υἱοί. τρεῖς δὲ θυγατέρες ἐγένοντο, ὧν αἱ μὲν δύο ἀνδράσιν ἔτι περιόντος τοῦ πατρὸς ἐξεδόθησαν. ἡ δὲ παρ' ἡμῶν εὐφημουμένη Μαρία, ὑστάτη(4) τῶν παίδων οὖσα τοῦ τεκόντος(5) ἀποθανόντος παρὰ τῇ μητρὶ κατειλείφθη καὶ ταύτῃ συνῴκει καὶ παρ' αὐτῆς ἀνήγετο. Τῇ γε μὴν ἀδελφῇ Μαρίᾳ προάστειον ἦν κατὰ τὴν ἐν Θράκῃ Μεσύνην. [ἐκεῖ γοῦν κατῴκει] Βάρδας ἐκεῖνος, ὃς Βρατζῆς ὠνομάζετο(6)ὅπερ ἐξ ἐκείνου εἰς ἔτι καὶ νῦν τοῦ

1. συζευχθῆσαν.
2. διηγηταῖον.
3. ἀποκτενῶς.
4. ὑστάτου.
5. τεκῶντος.
6. Τὸ χωρίον ἐδιωρθώθη, διότι ἦν ἀκατανόητον. Ἡ Μαρία ἦτο γυναικαδέλφη τοῦ Βάρδα Βρατζῆ. Εἶναι περίεργον, ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, τῇ ἐγγὺς τῆς Κορυτσᾶς πεδιάδι τοῦ Δεβόλεως ὑπάρχει χωρίον Μπράτσι. Τοῦτο ἀσφαλῶς ἦν στρατοπέδιον τούτου τοῦ Βάρδα. καὶ ἄλλα ἐν τῇ ἐπαρ-

Βρατζῇ ἐπιλέγεται.

§ 3. Εἰς τοῦτο οὖν τὸ κτησείδιον πλειστάκις ἐξιόντι τῷ Βάρδᾳ συνήθης καὶ φίλος τις Νικηφόρος δρουγγάριος γίνεται, ἐκ χωρίου τινὸς ὁρμώμενος, ὃ τὰς Καμάρας ἐπονομάζουσι. τῷ δὲ χρόνῳ συναυξανομένης αὐτῆς τῆς φιλίας καὶ προϊούσης ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐπισφίγγεται αὐτὴν ἔτι μᾶλλον ὁ Βάρδας. ἠπείγετο καὶ δεσμὸν ἐπενόει στερεόν τε καὶ ἀρραγῆ. ὁμιλῶν οὖν ποτε τῷ Νικηφόρῳ. «ἐπειδή, φησί, ὦ φίλτατέ μοι ἀνδρῶν, οὕτως ἐκ συνηθείας ἀλλήλοις συνεκράθημέν τε, καὶ συνεδέθημεν δίκαιον ἥγημαι τὸν δεσμὸν τοῦτον τὸν τῆς ἀγάπης, βεβαιότερον θεῖναι καὶ τελειότερον καὶ τὰ τῆς ἀγχιστείας τούτῳ προσθεῖναι ἅμματα, ἵνα διπλῇ συνδεσμώμεθα μετὰ τῆς συνηθείας προσλαβόντες καὶ τὴν συγγένειαν». εἶτα καὶ οὕτως αὐτῷ καταλέγειν ἄρχεται. «Ἔστι» τῇ ἐμῇ συζύγῳ ἀδελφὴ παρθένος. καὶ ἡ παρθένος σφόδρα καλή, οὐ μόνον καλὴ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν, ὡς ἀντιλάμπει τὸ ἔσωθεν κάλλος τῷ κάλλει τοῦ σώματος. Ταύτην, εἰ δοκεῖ καὶ Θεῷ, λῆψαί σε αὐτῷ εἰς γυναῖκα, κἀντεῦθεν λοιπὸν ἄλυτον τὴν ἀγαπην τηρήσωμεν. ἐμοὶ δὲ μελήσει ὅπως ἡ μήτηρ τῆς κόρης πεισθήσεται καὶ τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς κατανεύσει». δέχεται τὸν λόγον ἡδέως ὁ Νικηφόρος.

§ 4. Καὶ μηδὲν μελήσαντες, τὴν Κωνσταντίνου καταλαμβάνουσιν καὶ εἰς λόγους ἔρχονται τῇ μητρὶ τῆς κόρης περὶ τοῦ πράγματος. ἡ δὲ πείθεται καὶ τὴν θυγατέρα τῷ Νικηφόρῳ συζεύγνυσι καὶ οὕτως ἡ καλλίστη Μαρία οἴκαδε ἐξιόντιν τῷ ἀνδρὶ συνέπεται. ἐπεὶ δὲ οὔτε μῦρον ἔστι λαθεῖν κινούμενον, κἂν ὅτι μάλιστα κρύπτεται· κηρύττει γάρ ἡ εὐωδία αὐτό, οὔτε ἀρετὴν ἐνεργουμένην· τὰ γάρ ἔργα ταύτην μηνύουσιν. οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ ἡ σεμνοτάτη γυναικῶν αὕτη τῷ πνεύματι ζέουσα καὶ τῷ Κυρίῳ δουλεύουσα. Ταῦτά τοι θαῦμα τοῖς περιοικοῦσιν ἐτύγχανε καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἔκειτο στόμασιν· οἷα γάρ αὐτῆς τὰ σεμνολογήματα! εἰκὼν ἦν τῆς πραότητος, στήλη τῆς σωφροσύνης, φιλοθεΐας ὑπόδειγμα, τύπος ἐλεημοσύνης, τῆς εἰς πάντας εὐλαβείας πα-

---

χία μου φέρουσιν ὀνόματα γνωστῶν τοῦ Βυζαντίου στρατηγῶν. εἰς τὰ μεθόρια ἦσαν στρατιωτικαὶ αἱ περιφέρειαι ἤτοι φέουδα τῶν στρατηγῶν, οἵτινες ἰδίοις ἀναλώμασι διετήρουν τὰς φρουράς. Ὁ Βάρδας οὗτος χρονικῶς συμπίπτει πρὸς τὸν στρατηγὸν Βάρδαν, τὸν πατέρα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἴδιος οὔτε ἄλλοθεν γνωστός.

ράδειγμα. οὐκ εἶδέ τις ταύτην ὀργιζομένην εἰκῇ, οὐ θεραπαινοῦσιν ἐκτείνασαν μάστιγας, οὐ φθεγξαμένην ὑβριστικῶς. ἀγαπητὰ σφόδρα τὰ θεῖα ἡγεῖτο σκηνώματα, ὡς δύνασθαι μετὰ τοῦ Δαυῒδ αὐτὴν λέγειν. «Κύριε ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου». οὐκ ἠνέσχετό ποτε στυγνὸν ἢ κενὸν ἀποπέμψαι τὸν οὔτε νοσοῦντα ἀναγκαίων δεόμενον. ἀλλ' ἀπῆλθεν ὁ προσιὼν λαβών, ὅπερ ἐβούλετο. τοὺς ἱερεῖς ὡς Θεοῦ λειτουργοὺς καὶ ταμίας φρικτῶν καὶ μεγάλων μυστηρίων, ὑπερβαλλόντως ἐτίμα, τοὺς μοναχοὺς ὡς πατέρας ἑώρα.

§ 5. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ καλὸν χρῶμα τῆς αἰδοῦς εἶχεν αὐτὴ ἐπανθοῦν. ἐῶ λέγειν τὴν ἀγαθὴν οἰκουρίαν τὴν φιλεργίαν, τὸ περὶ τὴν ἐσθῆτα λιτὸν καὶ ἀπέριττον, τὸ περὶ τὴν τράπεζαν ἐγκρατὲς τὰ ἄλλα οἷς(1) ἐκείνη ἀνεπιτηδεύτως ἐκέχρητο. Ἀλλὰ πῶς ἂν παρέλθημι τὴν περὶ τοὺς θείους ναοὺς σπουδήν; πῶς ἂν παραδράμημι(2) τὸν σύντονον δρόμον; πῶς ἂν σιγήσαιμι τὸ περὶ τὰς θείας ὑμνῳδίας ἐμμελὲς καὶ νηφάλιον;(3) οὐκ ἦν αὐτῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ οἶκος εὐκτήριος, ἀλλ' εἰς τὴν καθολικὴν τῆς κώμης ἐκκλησίαν ἑσπέρας καὶ πρωῒ κατὰ τὸν καιρὸν ἐβάδιζεν τῆς συνάξεως. Καὶ τὴν προθυμίαν οὐδὲν ἐξέλυσεν, οὐκ ἀέρος ἀταξία, οὐ μεταβολὴ τῶν ὡρῶν, οὐ θέρους θερμότης, οὐ χειμῶνος ψυχρότης, οὐκ ὄμβρος, οὐ νιφετός, οὐ τὸ τῆς ὁδοῦ διάστημα ὑπὲρ τὸ στάδιον ὄν, οὐ ποταμὸς ἐφ' ἑκάστης διαβαινόμενος· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐκ ἦν οὐδ' ἀβρόχῳ ποδὶ πορεύεσθαι, ἀλλὰ δι' ὕδατος ἔδει διέρχεσθαι, ἐπ' οὐδενὶ γοῦν τούτων ἁπάντων ἡ τὴν ψυχὴν ἀνδρεία ἐν γυναικείῳ τῷ σώματι φέρουσα κατεμαλακίσθη ποτέ, ὡς ἀπολειφθῆναι τῆς τοιαύτης ἀγαθῆς πορείας, εἰμὴ νόσος σφοδρὰ διεκώλυσεν· ἐν μέντοι τῇ ἐκκλησίᾳ σχολάζουσα, οὐχ' ἁπλῶς ἀφοσιοῦται τὴν ἄφιξιν. μέρος δέ τι κρυφὸν ἀπολαμβάνουσα τοῦ ναοῦ οὐ πρότερον ἐπαύετο γονυκλίνουσα, ἕως συγχνοῖς τοῖς ἱδρῶσιν ἐπὶ τὴν γῆν φερομένοις ἠλέγχετο κάμνουσα. § 6. ὅτι μὲν οὖν σφόδρα φιλόθεος ἦν ἡ μακαρία, δυνατὸν ἐντεῦθεν τεκμήρασθαι. ὅτι δὲ καὶ περὶ τοὺς ὁμογενεῖς συμπαθὴς καὶ φιλάνθρωπος ἐχρημάτισε, παραστήσει τὸν νῦν ῥηπησόμενον. Ἧκέ ποτε ὁ τοὺς δημοσίους εἰσπραττόμενος φόρους. διοικητὴν οἶδε(4) τοῦτον καλεῖν ἡ συνήθεια. Καὶ τοὺς τὴν κώμην οἰκοῦντας κατεῖχε καὶ εἰς φυλακὴν ἐν στρέβλαις παρεδίδου, μὴ

1. ἧς
2. παρέλθημοι, παραδράμημοι. ἐμιμήθη τὰ εἰς —μι ῥήματα!
3. νηφάλαιον.
4. εἶδε.

ἔχοντας ἀποδοῦναι τὸ ἀπαιτούμενον. τί οὖν ἡ φίλοικτος ἐκείνη ψυχή; ἔπαθέ τι πρὸς τὴν ἀκοήν; οὐκ ἔφερεν οὕτω πάσχειν κακῶς τοὺς τῆς κώμης οἰκήτορας. ἀπεῖδε πρὸς τὴν ἑαυτῆς οὐσίαν. χρυσίον ἐζήτει πρὸς ἐλευθερίαν τοῖς πάσχουσιν. οὐχ εὕρισκε τοῦτο παρ'ἑαυτῇ. φίλοι κιχρῶσιν αὐτῇ τὸ ζητούμενον. καὶ λαβοῦσα τὸ δάνειον πέμπει διά τινος ἀνθρώπου χρηστοῦ τῷ εἰσπράττοντι καὶ τοὺς δεσμώτας ἐκλύεται. οἱ δέ, τῆς εἱρκτῆς ἀπολυθέντες, οὐκ ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ῥυσαμένην ἅπαντες ἔρχονται· χαίροντες, εὐφημοῦντες, τὴν εὐεργεσίαν κηρύττοντες· τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον ἦν ἐκ πολλῶν καὶ ἀντὶ πολλῶν ἐν ἀρχαῖς φιλανθωπίας τεκμήριον. §7. Τί δὲ ἐν τοῖς περιστατικοῖς καὶ τοῖς πειρασμοῖς, πότερον ἀγενῶς κατέπιπτε καὶ ἐμαλακίζετο ἢ τοὐναντίον γενναίως ἔφερε καὶ ἠνδρίζετο; πάντως οὐκ ἦν(1) εἶδος ἀφιλόσοφον εὑρεῖν ἐν αὐτῇ οὐδὲν ταῖς συμφοραῖς ἐλέγχεσθαι τὴν φιλόθεον· δηλώσει δὲ τὰ ἑξῆς.

§. 6. Τοῦ γάμου καρπὸς αὐτῇ παιδίον ἄρρεν ἐγένετο καὶ τὸ βρέφος Ὀρέστην ὠνόμασεν. πέμπτον δὲ τῆς ἡλικίας ὁ παῖς εἶχεν ἔτος καὶ τῇ τοῦ θανάτου δρεπάνῃ ἀώρως(2) θερίζεται. ἡ μὲν οὖν ἄλλοι ἔκλαιον ἀπαράκλητα καὶ ἀτάκτως ἐκόπτοντο, ἡ δὲ μήτηρ ἦν στρεφομένη(3) ὡς εἰκὸς τὰ σπλάχνα καὶ ἐταράττετο· ἔμενε δὲ καθ' ἑαυτὴν στενάζουσα καὶ εἰς φανερὰ ἐξέπιπτε δάκρυα. οὐ μὴν καὶ σεμνόν τι ἐπεδείξατο. οὐ τὴν κόμην ἐσπάραζεν, οὐ τὰς παρειὰς ταῖς χερσὶν ᾔσχυνεν, οὐ τὸν χιτῶνα διέρρηξεν, οὐ κόνιν τῆς κεφαλῆς κατεχέατο, οὐ βλάσφημον ῥῆμα προήκατο. ἀλλὰ μικροῦ (δεῖν) τὴν φύσιν ἐνίκησεν· καὶ ὅσον δεῖξαι, ὅτι μήτηρ ἐστὶ τοσοῦτον ἐπιδακρύσασα. Εὐχαριστοῦσα οὖν τῷ ταμίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν καὶ ἠρεμίᾳ φωνῇ καὶ καθεστῶσα τῇ διανοίᾳ τὰ τοῦ Ἰὼβ μεγαλοψύχως ἐφθέγγετο: «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο. ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». Οὕτω μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας ἔφερε τὰ συμπίπτοντα· εἰ γάρ μονογενοῦς υἱοῦ τελευτὴν οὕτω γενναίως ἐδέξατο, τί τῶν ἄλλως ἀλγεινῶν οὐκ ἂν εὐχερῶς καὶ μετρίως ἤνεγκεν; Τί τὸ μετὰ τοῦτο; Δεύτετερον ἔσχεν υἱόν ἡ Μαρία καὶ τοῦτον ***Βαρδάνην*** ὠνόμασεν εἶτα τὴν ἐπὶ Βιζύης ἐστείλατο. καὶ ἡ αἰτία τῆς μετοικίας τοιαύτη ἦν.

§. 7. ***Μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον Λέων ὁ σοφὸς καὶ Ἀλέ-***

1. οὐμήν.
2. ἀόρως.
3. ἴσως τετρωμένη.

ξανδρος οἱ τούτου παῖδες τὴν ἀρχὴν διεδέξαντο· ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων Συμεών, χριστιανοῦ μὲν φέρων προσηγορίαν, ἀνὴρ δὲ χρηματίζων αἱμάτων τέλειος, ἐπιστρατεύει τηνικαῦτα Ῥωμαίοις καὶ πολὺν φόνον ἐργάζεται. Τότε τοίνυν ὁ τῆς Μαρίας Νικηφόρος ἀριστεύει τοῖς Βουλγάροις μαχόμενος καὶ ψήφῳ τῶν κρατούντων εἰς τὴν τῆς Βιζύης τούρμαν ἐκπέμπεται. Καὶ δὴ τὴν πόλιν ταύτην σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις καταλαμβάνει. Ἐνταῦθα ἡ μακαρία τὸν μὲν τόπον ἤμειψεν ἀπὸ κώμης εἰς πόλιν μετελθοῦσα, τὸν δὲ τρόπον οὐκ ἤμειψεν, ἀλλὰ τῆς ἰδίας προθέσεως εἴχετο, χήραις τε καὶ ὀρφανοῖς ἐπήρκει, καὶ μοναχοῖς τοῖς τε ἐν σπηλαίοις καὶ τοῖς ἐν οἰκίσκοις ἑαυτοὺς ἐγκλείουσιν ἐχορήγει τὰ πρὸς τὴν χρείαν. ἱερεῦσι(1) δέ τινι τρόπῳ συνήθει χρωμένη διὰ τούτων(2) τῆς εὐκοσμΐας τῶν πέριξ ναῶν ἐπεμέλετο. «Ἕν μέντοι τοῦτο μόνον ἠλλοίωσεν, ὅτι μηκέτι τὴν ἐκκλησίαν ἐφ' ἑκάστης ὡς πρότερον κατελάμβανεν, ἀλλὰ οἴκοι τὰς προσευχὰς ἐποιεῖτο τῇ τῆς Θεομήτορος εἰκόνι προσπίπτουσα καὶ τὰς καταλλήλους ᾠδὰς προσᾴδουσα μετὰ καὶ τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν. οὐ ῥαθυμίᾳ, οὐδ' ὄκνῳ εἰργάσατο, ἀλλὰ σωφρονοειδῶς.(3) Καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι ὡς ἐν πόλει πολυανθρώπῳ πᾶσιν ἀκρίτως ὁρᾶσθαι ξένοις τε καὶ αὐτόχθοσιν, τοῦτο μὲν ὡς μόνον καινοτομηθὲν ἐπεσημηνάμεθα. Τὰ δ' ἄλλα ὥσπερ σειρά τις ἀλληλούμενα τὴν ἁρμονίαν ἀκριβῶς ἔσωζεν.

§. 8. Ἤκουσεν ἡ ἀοίδιμος τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς. μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων καὶ τοὺς ἐκείνων ἀγγέλους τὴν περὶ αὐτοῦ κηδεμονίαν(4) ἔχειν ἠπείγετο(5) μάρτυρας, ἀμέλει κἂν ἱκέτης προσῆλθεν ἀλλότριος ἤ τι χρῆμα δεσποτικὸν ἀπολωλεκώς, ἢ σκεῦος συντρίψας, ἐλάμβανεν, ὅπερ ἀπώλεσεν καὶ πρὸς τὸν δεσπότην ἐπανήει χαίρων, οὐ πληγάς τινας δεδοικώς, οὐδὲ μάστιγας. καὶ θεράποντας δὲ καὶ θεραπαινίδας τὰς ἑαυτῆς, [οὐχ] ὡς δούλους ἑώρα ἀλλ' ὡς οἰκείων μελῶν ἐφείδετο σοφῶς ἐκείνη κρίνουσα πάντα τὰ ἐκ Θεοῦ καὶ τὴν ὁμοτιμίαν λογιζομένη τῆς φύσεως, καὶ ὅτι ὅσα περ καὶ χερσὶν ἢ ποσὶ τοῖς δούλοις κεχρήμεθα καὶ τὰς εὐτελεῖς μάλιστα(6) καὶ δυστυχεστέρας διακονίας—αὐτοὶ πολλάκις ἠρεμοῦντες—δι' ἐκεί-

---

1. ἱερεῖς.
2. διὰ τούτου.
3. σωφροναιδῶς.
4. κηδαιμωνίας.
5. ἐπήγετο.
6. μάλλιστα.

νων ἀνύομεν. Διὰ ταῦτα καὶ μαστίζειν οὐκ ἤθελεν καὶ τρέφειν καὶ θάλπειν ἤθελεν· τοῖς γέ μὴν ἐπιδημοῦσι τῶν ξένων οὐκ ἐπιζυγοῦσθαι τὰς θύρας ἐκέλευεν, ἀλλ' [ἔχειν] ἀναπεπταμένας. αὐτοὺς δὲ ὑπεδέχετο καὶ δαψιλῶς δεξιουμένη χαίροντας ἐξέπεμπε. καὶ μοναχοὶ δέ, οἵ παρέβαλλον, βαβαὶ τῆς τιμῆς, βαβαὶ τῆς φιλοφροσύνης, ὡς ἀγγέλους Θεοῦ ἄνωθεν κατιόντας, εὐλογίαν κομίζοντας, οὐράνια δῶρα φέροντας, οὕτως ἐδέχετο, οὕτως ἐτίμα, οὕτως ἀσμένως ἠσπάζετο.

§. 9. Ἀλλὰ τοιαύτη μὲν περὶ τοὺς ἄλλους ἐδείκνυτο· αὐτὴ δὲ ἀμελῶς εἶχε περὶ ἑαυτὴν καὶ κόσμον μὲν ἡγεῖτο τὴν ἀκοσμίαν, τὸ δὲ κοσμεῖσθαι χρυσίῳ ἢ ἱματισμῷ κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ θείου Παύλου παραίνεσιν, ἀπεπέμπετο· τῇ ψυχῇ δὲ τὰ χρυσία καὶ τοὺς διαφανεῖς καὶ τιμίους λίθους καὶ τὰς λαμπρὰς ἐσθῆτας(1) διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρὸς παρετίθετο· ὅσα γάρ εἰς κλῆρον ἑαυτῇ προσήρμοσε, πάντα τοῖς ἄνω θησαυροῖς ἐναπέθετο, μηδὲν τοῖς τέκνοις καταλιποῦσα· τῶν γε μὴν τοῦ ἀνδρὸς οὐχ ἥψατο τίποτε, ἵνα μὴ τὰ κατ' αὐτὴν ἄπιστα γένωνται καὶ ὡς εἰκός(2) παθοῦσαν αὐτὴν αἰτιάσηται καὶ ταραχῆς ἐμπλήσῃ τὸν οἶκον.

§. 10. Τὰ δὲ περὶ τὴν δίαιταν, εἰ μὲν παρῆν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, τὰς τεσσαρακοστὰς μόνον αὕτη ἐνήστευεν. εἰ δὲ στρατευόμενος ἀπεδήμει καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα καιρὸν κρεωφαγίας ἀπείχετο, προφάσει μὲν διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀποδημίαν, τῇ δ' ἀληθείᾳ διὰ τὸ τῆς νηστείας ὠφέλιμον. Πρὸς μέντοι τὸν οἶνον καὶ φύσει πως διεβέβλητο(;) κατά τινα τοῦ σώματος κρᾶσιν καὶ ἰδιότητα, ὡς νηπιόθεν αὐτοῦ μὴ γεύσασθαι. Ταῦτα τῆς μακαρίας τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς θαυμασίας ἐκείνης τὰ προτερήματα, ἐφ' οἷς οἱ μὲν ἀκούοντες ἢ ὁρῶντες ἐξίσταντο, ὁ δὲ Θεὸς ἐδοξάζετο.

§. 11. Τελευτήσαντος δὲ αὐτῇ καὶ τοῦ δευτέρου παιδός, φέρει μὲν εὐχαρίστως τὸ πάθος· οὐ πολὺς δὲ καιρὸς(3) παρῆλθε καὶ συλλαμβάνει πάλιν καὶ τίκτει διδύμους, καὶ τὸ ξένον εὐθὺς περὶ τοὺς τεχθέντας ἐγένετο· ὁ μὲν γάρ πρωτότοκος, ὁ καὶ ***Βαάνης*** κληθείς, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου οἷά τινα ζώνην εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν διατείνουσαν εἶχεν κατὰ διάμετρον· ὁ δὲ μετ' αὐτὸν τεχθείς, ***Στέ-***

1. αἰσθήτας.
2. εἰκῇ, ὅπερ ἀντίκειται.
3. κερός.

φανος δὲ ὀνομασθείς, ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ὀσφύος([1]) διαζώσματι([2]) περιεβέβλητο· ἐδόκει δὲ ταῦτα τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ οὐκ ἀσύμβολα. Καὶ διηπόρουν τί ἄρα καὶ βούλεται τὰ ὁρώμενα. ἡ μὲν οὖν μήτηρ τὸν μὲν στρατιώτην, τὸν δὲ μοναχὸν ἔσεσθαι προηγόρευεν· ὁ δὲ πατὴρ τὸν μὲν πρωτότοκον καὶ αὐτὸν εἰς στρατιώτας ἐγκαταλέξας ἔφησε βούλεσθαι· τὸν δεύτερον γραμματιστῇ παραδοῦναι· καὶ τὰ εἰς λόγους δεξιῶς ἐργασάμενον τοῖς περὶ τὰ βασίλεια στρεφομένοις ἐναριθμεῖν ἔλεγεν. Ἡ δὲ μακαρία, «ταῦτα μέν, εἶπεν, ὡς ἂν οἰκονομήσῃ Θεὸς ἄγοιτο. ἐγὼ μέντοι τὴν ὁποτέρως ἐσομένην ἔκβασιν ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἂν ἐθεασάμην· ἀπελεύσομαι γάρ, οἶμαι, ἐντεῦθεν πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι»· ὅτι δὲ κατὰ τὴν ἐκείνης ἐξῆει([3]) πρόρρησιν, καὶ ματισθείς.
ὁ μὲν τῶν παίδων εἰς στρατιώτας, ὁ δὲ εἰς μοναχοὺς κατήντησε([4]), προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει.

§ 12. Ταύτης μὲν τῆς οὕτω βιούσης τὸν τρόπον καὶ οὕτω παρὰ πάντων ἐπαινουμένης ὁ τὸν Ἰὼβ μὲν πρότερον ἐξαιτησάμενος, ὕστερον ὁ τὴν ἡμετέραν πτέρναν τηρῶν καὶ τῆς ἐν βίῳ πορείας τὸ τέλος ἐπιτηρῶν μάλιστα, ἐξαιτεῖται καὶ τὴν μακαρίαν, ὡς ἔοικε, καὶ ζητεῖ τὴν κατὰ Θεὸν αὐτῆς πολιτείαν ὑποσκελίσαι καὶ περιτρέψαι τὰ διαβήματα, καὶ τὴν κατευθυνομένην ταράξαι τρίβον. Καὶ δὴ τοιοῦτόν τινα τελευταῖον πειρασμὸν τῇ σεμνοτάτῃ γυναικῶν ἐπιφέρει, ἐφ' ᾧ καὶ τὸν βίον καταλύει καὶ πρὸς τὴν ἀγήρω ζωὴν μετατίθεται. ἀλλά μοι σκοπεῖτε τὴν κακουργίαν τοῦ πειραστοῦ καὶ δεινότητα καὶ ὅπως τὸν μείζονα πειρασμὸν καὶ ἀφόρητον οὐκ ἐν ἀρχῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τέλει προσήγαγεν· οὗτος γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἐκείνου τέχνης καὶ μεθοδείας. Τὰς δριμυτέρας καὶ ἰσχυροτέρας πείρας([5]) ἐν ἐσχάτοις ταμιεύεσθαι καὶ μετὰ πάσης ὑπάγειν μηχανουργίας, ἵν', ὅταν ἀτονήσῃ τοῖς προλαβοῦσι τεχνάμασιν, ἐπαγαγὼν μετὰ ταῦτα τὸ κραταιότερον ἡττήσῃ καὶ παραστήσῃ. Ὁ μὲν οὖν τοιοῦτός ἐστιν καὶ οὐδέποτε τῆς ἑαυτοῦ ἐπιλήσηται πανουργίας, ὁ δὲ τῶν δυνάμενων Κύριος οἶδε τοὺς ἑαυτοῦ καὶ πατεῖν αὐτοὺς ποιεῖ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐπιλύχνιον αὐτὴν τιθεὶς τοῖς ἐνδυναμουμένοις ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ τὸ θαυμασιώτερον, ὅτι γυναῖκες ἁπαλαὶ τὸν

1. ὠσφύως.
2. διάζωσμα (ἀντὶ διάζωσμα) τύπος ἐκ τοῦ παρακειμένου ἔζωσμαι σχη-
3. ἐξείη.
4. παρήγγειλε.
5. πείρας ἤτοι δοκιμασίας.

ἐγκαυχώμενον νικᾷν τὴν ὑπ' οὐρανὸν διαπαίζουσιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ τελεία αὕτη περιστερά, ἡ ὅλως ἀγομένη τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοὺς βρόχους ὑπερπτήσασα τοῦ πονηροῦ οὐ συνελήφθη τῷ πειρασμῷ.

§. 13. Ὁ δὲ ἦν βαρυτάτη συκοφαντία ἡ καὶ ἄνδρας ταπεινοῦσα κατὰ τὴν παροιμίαν, ἣν οὐδὲ ὁ πολύτλας Ἰὼβ μετρίως ἤνεγκεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἡ συκοφαντία. Τίνες δὲ καὶ οἱ πλέξαντες; οὐκ ἀλλότριοι, ἀλλ' ἀδελφοὶ τοῦ τῆς Μαρίας ἀνδρός, Ἀλέξιος καὶ Ἑλένη αὐτῶν τὰ ὀνόματα. Οὗτοι τὴν σώφρονα πρὸς αὐτὸν διαβάλλουσιν—ἡ Αἰγυπτία φασὶ τὸν Ἰωσὴφ—τὸν οἶκον κενοῦσα καὶ Δημητρίῳ τῷ ἱκέτῃ συμφθειρομένην. Ἐδέξατο τὴν διαβολὴν ὁ ἀνήρ, ἀληθῆ νενόμηκεν(¹) εἶναι καὶ οὐκέτι λοιπὸν εἰρηνεύειν ἤθελε πρὸς τὴν σύζυγον. Ἰδίᾳ μέντοι ταύτην καλέσας «οὐκ ἄλλη, φησίν, ἡ ἀκοή, ὦ γύναι, ἣν περὶ σοῦ ἀκούω τοῖσδε πειθόμενος». καὶ τὶς ἀκοὴ καὶ παρα τίνος ταύτην ἀκούσειεν; «ἀδελφοὶ μέν, εἶπεν, οἱ ἀπαγγείλαντες. κένωσις δὲ τῆς οἰκίας ἐστὶ τὸ ἀπαγγελθὲν καὶ τὸ δεινότερον, μοιχεία σοι πρὸς τὸν ἐμὸν ἱκέτην Δημήτριον».

§. 14. Ἤκουσεν ἡ σεμνοτάτη τὸ αἴσχιστον τοῦτο ῥῆμα καὶ περιπαθὲς στενάζουσα, καὶ δακρύων τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήσασα, «οἴμοι, ἀπόλωλεν, εἶπεν, ἐξ ἀνθρώπων ἡ πίστις. οὐ δέδοικα μὴ πιστεύεσθαι ἀπολογούμενη,(²) ἐφ' οἷς διαβέβλημαι σήμερον, εἰ μὴ ἑκατέρας τὰς ἀκοὰς κατειποῦσιν ἐκδέδωκας, ἀλλὰ θατέραν ἐμοὶ τετήρηκας. οὐκ οἶδα κοίτην ἀνδρός, εἰ μὴ τὴν σήν, ἄνερ γλυκύτατε, ᾧ νομίμως συνεζύγην, ᾧ παρὰ τῆς μητρὸς ἐξεδόθην. Καὶ σοῦ μόνον τὴν ὁμιλίαν ἐγνώρισα ἡ δυσδαίμων καὶ ταύτης ἀπειχόμην [ἂν] ἐγώ, εἴπερ ἐξῆν καὶ καὶ ὁ θεῖος νόμος ἐπέτρεπε. νῦν δὲ οἶδα, ὅτι οὐκ ἐξουσιάζω τοῦ σώματος, ἀλλὰ σύ μοι ἡ κεφαλή, κἂν σοὶ μὴ δοκῇ. καὶ ταῦτα μὲν ἀπολογοῦμαι περὶ τῆς ἀποφήμου διαβολῆς καὶ τὸν πάντα βλέποντα ὀφθαλμὸν καλῶ μάρτυρα, ὡς οὐκ ᾔσχυνα ἐμαυτήν, οὐδὲ τὴν σὴν κοίτην ἠδίκησα».

§. 15. «Πρὸς μέντοι τὸ σκορπίζειν τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοὶ λεγέτωσαν οἱ κατήγοροι. Τίς ἡ δαπάνη; καὶ ποῦ καὶ περὶ τίνα; κἂν μεν

---

1. ναινόμηκεν.

2. τὸ χωρίον τελείως ἀκατανόητον: «εἶκα μοι πιστεύεσθαι ἀπολογουμένη»! ἀποκατέστησα κατὰ τὸ ἐνόν.

γάρ σπαταλῶσαν καὶ τρυφῶσαν καὶ βλακευομένην ἐροῦσι. ταύτας μὲν τὰς δαπάνας καὶ τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς καὶ τεκμηριώδεις παράσχουσι (sic) καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὸ μέσον εἶ. ἐκδέξομαι δὲ καὶ τὴν θείαν καὶ ἄφυκτον ἀνταπόδοσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· εἰ δὲ ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦσα καὶ πεινῶντας τρέφουσα καὶ τὸ ἐνδεὲς τοῖς πένησιν παραμυθουμένη [διετέλουν], κοινὴν τὴν σωτηρίαν ἐν αὐτῷ καὶ σοὶ πραγματεύομαι, ὅτι καὶ κοινὸς ἡμῖν ὁ βίος. ἆράγε ζημίαν κρινοῦμαι τὸν σκορπισμὸν ἢ κέρδος καὶ σπέρμα πολύχουν ἀναδιδοῦν τὸν καρπόν;»

§. 16. Πρὸς ταῦτα ὁ Νικηφόρος «οὐδ' ἐγώ, εἶπε, τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλοτιμίαν κωλύω· οἶσθα γάρ, ὅτι οὐδέποτε τὴν σὴν προθυμίαν ἀνέκοψα· τὸ σφόδρα μέντοι ἀφειδῶς αἰτιῶμαι καὶ μεγαλόψυχον. μήπως τὰς τῶν ἄλλων ἐνδείας οὕτω δαψιλῶς θεραπεύοντες εἰς παντελῆ πτωχείαν ἡμεῖς καταντήσωμεν». Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας τὴν ὁμιλίαν διέλυσε, τοῖς κατηγόροις μᾶλλον ἢ τῇ συζύγῳ τὸν νοῦν προσθέμενος. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τῷ κοιτῶνι τῆς Μαρίας παρακατέστησε φύλακας καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἐπιμελῶς ἐξιχνίαζεν. καί ποτε θεραπαινίδα τὴν μάλιστα γνησίαν, ἐκείνην ἀφ' ἧς καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐδέχετο, κελεύσας ἀχθῆναι, ἐπειδὴ και παρέστη σίκον(1) ἐγκαταστήσας τὸ ἐπισκήνιον καὶ λοξώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν φωνὴν τραχύνας ἀγρίῳ καὶ βλέμματι καὶ φθέγματι, ἠρώτα περὶ τῆς δεσποίνης αὐτὴν καὶ ἀποκτενεῖν ἠπείλει, εἰ μὴ τὸν μοιχὸν αὐτῆς ἀπαγγείλειεν.

Ἐκείνη δέ, δούλη μὲν οὖσα τὴν τύχην, οὐ δούλη δὲ τὴν προαίρεσιν ἀλλ' ἐλευθέραν ἔχουσα τὴν ψυχήν, οὐ δειλιᾷ, οὐ προδέδωκε τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ τῆς δεσποίνης διὰ τὴν ἀπειλὴν κατεψεύσατο, ἀλλὰ μετὰ παῤῥησίας πρὸς τὸν δεσπότην ἐφθέγξατο ῥήματα. ἔφη γάρ : «ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατός μου ἐν ταῖς χερσί σου ἐστί, κύριέ μου, σήμερον καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ἔγκειμαι πᾶν ὅ τι καὶ βούλοιο. τῇ μέντοι δεσποίνῃ φαῦλον οὐδὲν ἐγὼ σύνοιδα, οὐδ' ἄλλους λέγοντος ἤκουσα». Ὀργῆς ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνος ἐπλήσθη καὶ τὴν δούλην ἐπὶ τῆς γῆς ἐγκαταχθεῖσαν ἰσχυρῶς ἐκέλευε τύπτεσθαι· ἐπεὶ δὲ καὶ ἱκανῶς μαστιχθείσης οὐδὲν πλέον εἶχε μαθεῖν, ἀναστῆναι(2) ταύτην μόλις ἐπέτρεψεν.

---

1. σῖκον καὶ σίκα, σικάριον ἢ μάχαιρα.

2 ἀναθῆναι.

§. 17. Ταῦτα ἰδοῦσα ἡ μακαρία καὶ τὴν τοῦ διαβόλου κατ' αὐτῆς ἐπιγνοῦσα μοχθηρίαν(1) καὶ τὴν πρὸς τὰς μοναζούσας καὶ τοὺς μοναχούς, ἀποστέλλει, οἷς διηκόνει,(2) καὶ τὰ καθ' ἑαυτὴν καταλείψασα ἠξίου διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἀγάπην, τὴν ὑπὲρ αὐτῆς εὐχὴν ἀναδέξασθαι. καὶ αὐτὴ δὲ κατὰ τοῦ πειρασμοῦ ὁπλιζομένη τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει πρὸς τὸν δυνάμενον ῥύεσθαι μετὰ δακρύων ἔλεγεν: «Ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες, Κύριε <καὶ> εἰς τὸ βοηθῆσαί μοι σπεῦσον». καὶ τῶν συκοφαντῶν ὑπερηύχετο καὶ ἀφεθῆναι αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ἐδέετο.

Ἐπεφύει δ' αὐτῇ καὶ ἕτερος κατήγορος, Δρόσος τούτου τὸ ὄνομα, ὃν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκίας κατέστησε ὁ κοῦφος ἐκεῖνος. καὶ ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν αὐτῶν, καθάπερ τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων φερόμενος. ἐπέστησε δὲ καὶ τῇ συζύγῳ τοῦτον φρουρόν, τηρεῖν αὐτὴν ἐπιμελῶς ἐντειλάμενος μεθ' οὗ καί τινα τῶν θεραπαινίδων, ᾗ καὶ τὸ ταμεῖον πιστεύσας πάντα τρόπον λυπεῖν τὴν μακαρίαν ἐκέλευσε. κἂν λαβεῖν τι βούλοιτο, μὴ ἐφίεναι κἂν αἰτήσοιτο, μὴ διδόναι.

§. 18. Τούτοις τοῖς λυπηροῖς καὶ ἀῤῥωστία προσετίθη τοῦ σώματος καὶ ἡ σύντροφος τοῦ στομάχου ἐπετάθη ἀσθένεια, ὑφ' ἧς μάλιστα καὶ συνεχῶς κακῶς ἔπασχεν, ὀδύνας τε καὶ ἀσθενείας καὶ παιδείας(3) ὑφίστατο. καὶ ὅτε ὁ τῆς ἐκδημίας ἐπέστη καιρός, τοῖς τοῦ στομάχου κακοῖς ἐτρύχετο, συνέπεσε δὲ τηνικαῦτα καὶ τοιοῦτόν τι· παρῆν μὲν ἡ Κυριακή, καθ' ἣν τὴν τῶν κρεῶν ἀποχὴν οἱ χριστιανοὶ ποιούμενοι πρὸς τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν ἑτοιμάζονται. Ὁ δὲ ἀμείλικτος ἐκεῖνος ἀνήρ, οὐδὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συνεσθιασθῆναι(4) τῇ συζύγῳ ἠθέλησεν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων οἰκείων ἐσθίων διετέλει καὶ πίνων.

Τὸ δὲ πρᾶγμα λυπηρὸν ἐδόκει τῇ μακαρίᾳ· καὶ ταῖς παρούσαις γυναιξὶν ὁμιλοῦσα ἔφη «ἰδοὺ αἱ ἡμέραι τῆς ἐγκρατείας ἐπέστησαν, καθ' ἃς τὰ προστριβέντα ἡμῖν μολύσματα ἐν μετανοίᾳ καθαίρομεν, πῶς οὖν ἡ τοῦ ἐμοῦ συζύγου δεκτὴ ἔσται νηστεία καὶ προσευχή, ἀκαταλλάκτου διαμένοντος(5) καὶ τὴν κοινὴν(6) ἔχθραν

1. καρδίαν.
2. εἰς διεικόνει.
3. ἀεδίας.
4. συνεσθιασθῆναι. τὸ σθ ἀντὶ στ εἶχεν εἰσαχθῆ πρὸ πολλοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ. ἐνταῦθα συνεξέδραμε πρὸς τὸ ἐσθίω.
5. δυσμενίοντος ἀκατάλλακτα.
6. κενήν.

φυλάττοντος ἄλυτον; ἀλλ',οὐαί σοι, πονηρὲ καὶ βάσκανε καὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐχθρὲ καὶ Θεοῦ ἀλλότριε σατᾶν, σὸν τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ τὰς καρδίας σκληρύνοντος».

§. 19. Ἔπεσεν ὁ λόγος οὗτος εἰς ἀκοὴν τινὸς χαιρεκάκου, ὃς δὴ καὶ δραμών, οὐχ ὡς ἤκουσεν οὗτος τῷ Νικηφόρῳ ἀπήγγειλεν, ἀλλ' ὡς ἔμελλεν ἐκεῖνον ἐρεθίσαι καὶ τὸν θυμὸν ἀνεγεῖραι μείζονα. «ἡ σύζυγος γάρ, φησίν, οὐδὲ χριστιανὸν εἶναί σε τίθεται, οὐδέ χρηστὰς ἔχειν ἐλπίδας αὐτῇ <μὴ καταλλαττώμενον>»(1). Ταῦτα ἐκεῖνος ἤκουσεν, καὶ ἐκινήθη μὲν κατ' αὐτῆς ἐκδεχόμενος (sic) ἑαυτὸν τὴν ἡμέραν ἐκείνην αἰδεσθεὶς τοὺς παρόντας καὶ τὴν ὁρμὴν ἐπικόπτοντας. τῇ δὲ ἑξῆς περὶ τὸν ὄρθρον λαβὼν φραγγέλιον εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτῆς, καὶ ἀτενίσας·—ἡ γὰρ φωταγωγὸς ἁπτομένη τυγχάνει τῆς Θεομήτορος. Τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκότος διέλυε καὶ φαίνεσθαι τὰ ἔνδον ἐποίει.—

Ὁρᾷ (ὁ Νικηφόρος) τὴν μακαρίαν ἐπὶ τῆς κλίνης κειμένην καὶ βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρουσαν καὶ τῆς κόμης αὐτῆς δραξάμενος εἷλκε καὶ ἔτυπτεν ἀφειδῶς, ἕως τις τῶν παρεστώτων παίδων δραμὼν τοῖς ἔξω μηνύει. καί τινες εἰσιόντες μόλις αὐτὸν ἐξ αὐτῆς ἀπέσπασαν. αὕτη δὲ τὰς χεῖρας ἐκείνου διαφυγοῦσα καὶ πρὸς μέρος τι τῆς οἰκίας μεταβαίνειν ὁρμήσασα προσπταίει τοὺς πόδας καὶ συμποδίζεται καὶ τὴν κεφαλὴν τραυματίζεται. Τριῶν δὲ αἰτιῶν συνδραμόντων (sic), ἀσθενείας καὶ λύπης καὶ πληγῆς παρὰ φύσιν θερμαίνεται καὶ τῇ κλίνῃ ἑαυτὴν δίδωσι. καὶ μετὰ δεκάτην ἡμέραν τῆς νόσου κραταιωθείσης τάδε δηλοῖ τῷ ἀνδρί: «εἰ βούλει, κύριέ μου, <ὅσα> ἔτι με τὴν ἀθλίαν ἰδεῖν, ἐλθὲ καὶ ἀλλήλους ὀψόμεθα».

§. 20. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἦλθεν «ἐγὼ μὲν ἤδη ἐκλείπω, φησὶν πρὸς αὐτόν. καὶ τοῦτο δεδήλωκέ μοι καθ' ὕπνους ὁ Κύριος, τὰ δύο μοι πέμψας παιδία ἑκατέρας χειρὸς λαμβανόμενα καὶ πρὸς τὸν καλοῦντά με βασιλέα χειραγωγεῖν ὑπισχνούμενα». Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων κλαίειν ἐπέβαλεν. κἀκείνη τὸν λόγον πάλιν ἀναλαβοῦσα, «ἰδού, φησίν, ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ τελειοῦμαι καὶ πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην μεθίσταμαι. σὺ δέ, εἴ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν δέξαι με τὰ ἐμαυτῆς ἀληθῶς ταῦτα ἀναγγελούσης μου. Οὐ καλῶς ὑπὸ τῶν συκοφαντούντων με παρηνέχθης καὶ ἀκοὴν παρεδέξω ματαίαν. Μάρτυς μου Κύριος, εἰς οὗ τὰς χεῖρας τὴν ψυχὴν παραθή-

1. καταλατώμενον.

σομαι, οὐκ οἶδα τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο ῥῆμα, ἃ οὐκ ἔγνων, ἠρωτήθην. ἔξελε τῆς καρδίας τὴν φαύλην ὑπόνοιαν καὶ χαῖρε καὶ σώζου μετὰ τῶν τέκνων».

§. 21. Ταῦτα εἶπε καὶ τὴν χλαμύδα τὸν ἑαυτῆς ὦμον περιελοῦσα καί τινα τῶν οἰκείων καλέσασα, πωλῆσαι ταύτην καὶ ἀποδοῦναι τοῖς χρεώσταις τὸ χρέος ἐκέλευεν, εἰποῦσα καὶ τῶν δανειστῶν τὰ ὀνόματα καὶ ὅσον ἑκάστῳ τὸ ὀφειλόμενον. ὁ δὲ σύζυγος, «τὴν μὲν χλαμύδα, ἔφη, τοὺς παῖδας ἔασον ἔχειν, ἐγὼ δὲ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν τοῖς δανεισταῖς ἀποτίσαιμι» (sic). καὶ δὴ τοῦτο αὐτίκα μάλα(¹) πεποίηκε. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐπιφανέσι τῶν γυναικῶν ὁ ταύτης ἐγγίζων ἐγνώσθη θάνατος, αἱ μὲν παρῆσαν πᾶσαι. ἡ δὲ ταύτας ἰδοῦσα καὶ ἀσπασαμένη καὶ μικρόν τι προσομιλήσασα τελευταῖον «ἰδού, φησίν, ὁ οὐρανὸς ἀνοίγεται καὶ φῶς ἄρρητον βλέπω καὶ στέφανον αἰωρούμενον». καὶ τούτοις συναπῆλθε τοῖς ῥήμασιν.

Εἶτα κλαυθμὸς πολὺς καὶ κοπετὸς ἀνερρήγνυτο, ὁ μὲν ἐκ τοῦ συζύγου, ὁ δὲ εκ τῶν γυναικῶν ἐγειρόμενος. τοῦ δὲ θρήνου κατασιγα[σ]θέντος ἐπιτάφια καὶ λουτρὰ ἑτοιμάζετο (sic). Πρὶν ἢ δὲ ταῦτα τῆς μακαρίας προσαχθῆναι τῷ σώματι, εὐωδία ἡδεῖα ἐφέρετο καὶ πάντα τόπον ἐπλήρωσεν, ὥστε θαυμάζειν τὰς συνδραμούσας γυναῖκας καὶ σκεῦος ἐκλογῆς ὀνομάζειν τὴν ἐκδημήσασαν.

§. 22. Ἐπεὶ δὲ καὶ λουτρὰ προσήχθη καὶ ἡ χρεία τὴν ἐπιτάφιον ἐσθῆτα ἀπῄτει, ἐνταῦθα τῷ ἀνδρὶ τὸ τῆς συζύγου περὶ τὸν ἔλεον γνωρίζεται ἄπληστον καὶ ὅτι μηδὲν ἐκείνη πλὴν τοῦ τελευταίου χιτῶνος ἑαυτῇ καταλέλοιπεν· πρόσεισι γὰρ αὐτῷ παιδίσκη Μαρία τὸ ὄνομα καὶ μηδὲν εἶναι λέγουσα περὶ ἑαυτῇ χιτωνίσκον ἢ ὀθόνιον τῇ μακαρίᾳ συνταφησόμενον, τοῦ δὲ ἀποροῦντος καὶ ζητοῦντος τί ἄρα τοσαῦτα [ἱμάτια] γέγονε καὶ ποῦ δεδαπάνηται, ἡ παιδίσκη τῷ λόγῳ ἐπιδακρύσασα, «εἰσὶ τούτοις ἀπορεῖς, φησίν, ὦ κύριέ μου, καὶ ὅτι μὴ δεύτερον ἐπὶ τῇ ἐμῇ κυρίᾳ θαυμάζεις ἱμάτιον, εἰ μὴ τοῦτο, ὅ ταύτην λούοντες περιενδύσαμεν; Οὐκ [ἦν] ἐκείνης τῆς φιλανθρώπου ψυχῆς ἰδεῖν γυμνὸν καὶ περιϊδεῖν. οὐκ ἦν θεάσασθαι πένητα καὶ παριδεῖν. ἐν τούτοις ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κεκένωται. ἐπὶ τούτοις ἐσκόρπισται. σὺ δὲ ζητῶν ὀθόνια καὶ χιτώνια πῶς οὐ περιεργάζῃ τὸ τιμιώτερον, τὸν χρυσόν, φημί, καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὴν ἄλλην πολυτελῆ κτῆσιν, ἣν σφόδρα ζητῶν οὐχ εὑρήσεις· οὐδὲν γὰρ τὴν ἐκείνης

---

1. μάλλα.

δεξιὰν ἐκπέφευγεν, οὐδέν ἐστιν, ὃ τοῖς πένησιν [οὐκ] ἐμερίσατο».

§. 23. Ἤκουσε ταῦτα ἐκεῖνος καὶ οὐδὲν πλέον περιεργάσατο, ἑαυτοῦ δὲ χιτῶνα εἰς γυναικεῖον μεταβληθέντα συνταφῆναι τῇ μακαρία ἐκέλευσεν. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης ἐτέθη τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα, παρῆν μὲν ὁ *ἀρχιερεὺς Εὐθύμιος*, παρῆν καὶ ὁ *οἰκονόμος Ἄνθιμος* καὶ μικροῦ δεῖν πᾶν τὸ πλῆθος τῆς πόλεως. Τότε οὗτος ὁ Ἄνθιμος ὁ οἰκονόμος πάντα τὰ τῆς μακαρίας εἰδώς, ἅτε καὶ ὑπηρετήσας ἐκείνῃ, ἕκαστα διηγεῖται, χήρας ἀπηρίθμει καὶ ὀρφανοὺς καὶ τοὺς ἄλλους δεομένους κατέλεγεν, ὧν οὐδεὶς ἀπῆλθε κενός, ἀλλὰ πάντες τῆς χρείας ἀπώναντο. Ταῦτα λέγων αὐτός τε ἐδάκρυε καὶ τοὺς ἄλλους ἐκίνει(1) πρὸς δάκρυα ἅπαντας· διὸ ὁ κλῆρος ἅπας τὰ ἐπικήδεια εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἀπάγουσι(2) καὶ ἐν ἱερῷ τόπῳ τὸ ἱερὸν σῶμα κατατιθέασιν.

§. 24. Ὁ μέντοι σύζυγος μεθ' ἡμέρας τινὰς τοῦ πένθους ἀπολωφήσαντος ἀνέπτυσσε τὰ κιβώτια καὶ τὰ τῆς ἀπελθούσης ἐζήτει. καὶ ταῦτα μὴ εὑρίσκων τὴν παιδίσκην κληθῆναι ἐκέλευε(3) κληθῆναι καὶ παροῦσαν ἠρώτα ποῦ τὰ τῆς δεσποίνης, ὁ κόσμος, τὰ ἐν λίθοις καὶ μαργάροις ἐνώτια, οἱ χρυσοῖ δακτύλ[ι]οι τὰ σηρικὰ καὶ ποικίλα ἱμάτια;

Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο: «τοῖς μὲν αἰχμαλώτοις ἐρρύσατο, τοῖς δὲ χρεῶν ἀπήλλαξε τοὺς ἀποδοῦναι μὴ ἔχοντας, τοῖς δὲ πένητας ἔθρεψε. τὴν δὲ ἐσθῆτα ταῖς ἐκκλησίαις ἀνέθηκε, τῇ μὲν τὰς ἱερὰς τραπέζας καλύψασα, τῇ δὲ τὸν λοιπὸν οἶκον κοσμήσασα». Τότε μόλις τὴν ἀρετὴν τῆς συζύγου ἐκεῖνος ἐμάνθανε. καὶ κατεγίνωσκε μὲν ἑαυτοῦ, κατεγίνωσκε δὲ τῶν κατειπόντων ἐκείνης, ὡς αὐτῶν ἁμαρτόντων, ἀπατησάντων δὲ καὶ αὐτὸν καὶ κοινωνὸν ποιησαμένων τοῦ κρίματος καὶ ἀθλίους μὲν ἐκείνους ἐκάλει, ἑαυτὸν δὲ ἀθλιώτερον.

§. 25. Οὐ πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι—οὐδόλως τετράμηνος χρόνος — καί τις ὑπὸ δαίμονος ἐλαυνόμενος, ὄνομα τῶν δαιμονῶντι Στρατήγιος, τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβε καὶ Μαρίαν ἐξ ὀνόματος τοῦ τουρμάρχου ἐκάλει τὴν σύζυγον. Ἐπὶ ταύτης τῆς κραυγῆς συνῆλθεν

1. ἐκείνη.

2. γράφε ἐπάδουσι.

3. ἐπαίδευε.

ἡ πόλις ἅπασα τὸν ἐνοχλούμενον θεασάμενοι. Ὡς δέ ποτε ἀτάκτως βοῶν καὶ κατ' ἔκτασιν κινούμενος(1) ὁ δαίμων ἐπαύσατο, καλεῖ αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πυνθάνεται τίς τε εἴη καὶ πόθεν καὶ παρὰ τίνος πεισθεὶς τὸ δαιμονᾶν ὑποκρίνεται καὶ τοιαῦτα βοᾶν ποιῶν οὐκ αἰσχύνεται. «Ἡμεῖς, φησίν, καλὴν καὶ ἀγαθὴν εἶναι τὴν γυναῖκα ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν βίον αὐτῆς σεμνὸν οἴδαμεν· τοιαύτης μέντοι χάριτος ἀξιωθῆναι αὐτὴν [οὐ] πιστεύομεν. τὴν μὲν τῶν θαυμάτων ἐνέργειαν ἁγνοῖς ἀνδράσι καὶ μοναχοῖς ἁγίοις καὶ μάρτυσιν ὁ Θεὸς ἐφιλοτιμήσατο, αὕτη δὲ καὶ ἀνδρὶ συνῴκει καὶ τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναστροφῆς οὐκ ἐξέστη, οὐδέ τι τῶν ὑπερφυῶν καὶ μεγάλων εἰργάσατο. Πόθεν οὖν αὐτῇ τὸ θαυματουργεῖν»—τισί τὴν ὑπόκρισιν ταύτην ὑπέθετο, ἤ που ὁ τῆς κοιμηθείσης ἀνὴρ ἤ τις ἄλλος κατὰ γένος προσήκων ἐκείνῃ—«ἀλλ' εἰ μὴ παύσῃ <ὁ> τὰ τοιαῦτα σχηματιζόμενος τὴν σκηνὴν ταύτην, αἱ μάστιγες ἀπελέγξουσι καὶ σωφρονεῖν σε διδάξουσιν».

§. 26. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἄνθρωπος τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας ᾐτιᾶτο, δι' ἅς παραδοθεὶς(2) τῷ δαίμονι [ἦν] καὶ οὐ πλάσμα εἶναι τὴν ἔκτασιν, ἀλλ' ἀληθῆ παραφορὰν ἰσχυρίζετο. πλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν θεραπείαν ἐντεῦθεν εὑρεῖν ἔλεγεν καὶ τοῦ ἄγοντος ἀπαλλαγήσεσθαι δαίμονος· κἄν μὴ τοῦτο γινόμενον ἴδοιεν,(3) ποιεῖν αὐτῷ τὸ δοκοῦν κατετίθετο. Ταῦτα λέγων τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἔπειθε· διὸ μετὰ ἀπειλῶν ἀπελύετο. Παραλαβὼν δὲ ὁ τῆς μακαρίας ἀνὴρ τοῦτον εἶρξεν, ἀνέκρινεν, ἐβασάνιζε. «καὶ τίς ὁ ὑποβαλών, ἠρώτα; πόθεν δὲ μαθὼν ὀνομασεί, φησίν, τὴν ἐμὴν καλεῖς σύζυγον; Τάχα που τῶν συγγενῶν ἐκείνης ὑποβολὴ τὰ πραττόμενα. ἀλλ' οὐκ εἰς καλὸν ἀπολαύσεις τῆς τόλμης, μέμψαιο δ' ἂν καὶ τοῖς ὑποθεμένοις, εἰ μὴ ταχὺ ἐντεῦθεν ἀπαλλαγείης».(4) Ἀπεκρίθη πρὸς ταῦτα ὁ ἄνθρωπος: «οὐκ ἦλθον εἰς ὄψιν τῆς συζύγου ποτέ, τοὺς συγγενεῖς αὐτῆς οὐκ ἐπίσταμαι, ἵν' ἐκείνοις χαριζόμενος τὰ τῶν δαιμονώντων, ὡς φῄς, ὑποκρίνωμαι. ἀλλ' ἔστι τις δαίμων ἄγριος, ἄγει με (5) ὅπου μὴ βούλομαι, ὑφ' οὗ κἀνταῦθα ἐλαυνόμενος παραγέγονα. Μὴ οὖν ἀπείλει με,(6) ἀλλὰ μεῖνον μικρὸν καὶ ὄψει δόξαν Θεοῦ· οὐ γάρ[μόνον]δαίμονες ἐνταῦθα φυγαδευθήσον-

1. κοινούμενος καὶ ἀνωτ. κοινῶν ἀντὶ κινῶν ἔγραψεν.
2. παραδοθῆσι.
3. ἴδηεν.
4. ἀπαλαγίεις.
5. ἄγωμαι.
6. ἀπείλημοι.

ται ἀλλὰ καὶ ποικίλα νοσήματα ἰαθήσονται, ἐν ἐμοὶ δὲ Θεὸς δοξασθήσεται. κἂν τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι [μὴ]συμβαίνοντα τὰ πράγματα ἴδητε, ἰδοὺ ἐγὼ πασχειν ὅ,τι ἂν εἴη κατὰ γνώμην ὑμῶν ἕτοιμός εἰμι».

§. 27. Ταῦτα εἶπε καὶ ὁ Νικηφόρος καὶ θαμβωθεὶς(1) ἐσιώπησε μήτε πιστεύειν βεβαίως, μήτε ἀπιστεῖν ἔχων, ἀλλ' ἐν μεταιχμίῳ(2) πίστεώς τε καὶ ἀπιστίας ἑστὼς καὶ καραδοκῶν τὸ ἀποβησόμενον. Τί οὖν; ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὁ δαιμονῶν τὸν τάφον τῆς ἁγίας κατελάμβανεν ἐλαυνόμενος. Ποτὲ δὲ Κυριακῆς οὔσης καὶ τῶν ἑωθινῶν ὕμνων ἐπᾳδομένων καὶ πάσης σχεδὸν συνηθροισμένης τῆς πόλεως ἔπασχε μὲν ὁ ἄνθρωπος τὰ δοκοῦντα τῷ δαίμονι, ἐγγίσας δὲ τῷ τάφῳ τῆς μακαρίας τὸν ἐπικείμενον λίθον κουφίζειν ἠπείγετο καὶ ἄλλους ἐκάλει βοηθούς, ὡς τῇ ἁγίᾳ δοκοῦν ἀνοιγῆναι τὸν τάφον καὶ τὸ δαιμόνιον ἀφιέναι τὸν ἄνθρωπον. καὶ δὴ τοῦ συζύγου τῆς μακαρίας βοηθεῖν ἐπιτρέψαντος ἤρθη μὲν ὁ λίθος, ὁ δαιμονῶν δὲ τὴν θύραν(3) ἀποσπάσας τῆς λάρνακος μακρὰν αὐτῆς ἐξηκόντισεν. εἶτα προσκεκυφὼς τῷ λειψάνῳ τῆς μακαρίας τὴν δεξιὰν ἐκείνης προσῆγε τῷ στόματι. κἀντεῦθεν εἰς ἐμετὸν κινηθεὶς τὸ μὲν φαινόμενον πηγὴν ἐνέπτυσεν αἵματος, ἀοράτως δὲ καὶ τὸν ἐνοχλοῦντα συνεξέπτυσε δαίμονα.

§. 28. Ἔκπληξις πάντας κατέσχεν ἐπὶ τῷ θαύματι καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ἀρχιερέα Εὐθύμιον. ἐγκύψαντες δὲ τῷ τάφῳ σῶαν μὲν εἶδον τὴν μακαρίαν κειμένην, ὀσμὴν δὲ εὐωδίας ἐκπεμπομένης ἐδέχοντο. Προσχόντες ἀτενέστερον αἷμα περὶ τὸ ταύτης ὁρῶντες(4) πρόσωπον. Καί τις τῶν κληρικῶν παρὰ τοῦ δαιμονῶντος ἀποπτυσθῆναι νομίσας τοῖς ὀθονίοις τῆς ἁγίας ἐκμάσσειν τοῦτο ἐπιχειρεῖ. τὸ δὲ ἄρα ἐκ τῶν μυκτήρων ἐκείνης ἐπήγαζεν καὶ τοῦτο ζωτικόν, καὶ μετὰ δακρύων ἐδόξαζον τὸν Θεόν, τὸν μέγα τῇ πόλει ἀγαθὸν ἀναφήναντα.(5) Τούτου δὲ γεγονότος τοῦ θαύματος ὁ μὲν ἄνθρωπος ἐκεῖνος τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἀπαλλαγεὶς εἰς τὸν οἶκον ἀπήει, μὴ σιωπῶν, ἀλλὰ μάρτυς τοῦ θαύματος ὢν [καὶ] διὰ γλώττης αὐτοῦ τὴν εὐεργεσίαν τῆς μακαρίας ἐκήρυττεν. Ἐντεῦθεν δὲ πολὺ πλῆθος τῶν ἀσθενούν-

1. θαμβηθείς.
2. ἀλλ' ἦν μεχμίῳ.
3. τῆς θύρας.
4. δρῶντες, ἀντὶ ἑώρων.
5. τὸν θεὸν τῷ μέγα... ἀγαθὸν ἀναφήναντι.

των τῷ τάφῳ προσέρρεον(1) καὶ τῆς θεραπείας ἀπολαύοντες ὑπέστρεφον οἴκαδε, τυφλοὶ μὲν τὸ βλέπειν ἀπολαμβάνοντες, κωφοὶ δὲ τὸ ἀκούειν, οἱ δὲ τὰς φρένας ἀπολωλοκότες τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, αἱ δὲ πνευματιζόμενοι,(2) οἵ καὶ ἀριθμῷ κρείττονες, τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πειράζοντος.(3) Πάντα μὲν οὖν καταλέγειν ἀδύνατον, ὀλίγα δὲ ἐκ πολλῶν εἰς ἔνδειξιν τῆς δοθείσης τῇ μακαρίᾳ χάριτος διηγήσομαι.(4)

§. 29. Γυνή τις ἐπὶ θυγατρὶ τὸν βίον σαλεύουσα(5) καὶ ταύτην ἰδοῦσα τῶν φρενῶν [αὐτῆς] ἐκστᾶσαν οὕτως, ὡς καὶ τὰ οἰκεῖα περιττώματα(6) καὶ τὴν δυσώδη κόπρον συλλέγειν καὶ ἐσθίειν, οὐκ εἶχεν ὅ τι ἄλλο καὶ δράσειεν, μᾶλλον δὲ πάντα ὡς εἰκὸς(7) ἔδρασε. κενὰ δὲ πάντα ἐλέγχετο (sic). Τέλος πάντων ἀπογνοῦσα καὶ τοῖς ἰατροῖς χαίρειν εἰποῦσα ἐπὶ τὴν ἁγίαν μετὰ τοῦ θυγατρίου κατέφυγεν. καὶ δὴ ἔλαιον [ἀπὸ] τὴν ἐπὶ τῷ τάφῳ φωταγωγοῦσαν λαμβάνουσα καὶ τὴν ἔκφρονα θυγατέρα χρίουσα ὑγιᾶ ταύτην ἐν ὀλίγῳ κομίζεται καὶ μετ' αὐτῆς ἐμφρόνως τὸν τῆς ἁγίας Θεὸν διετέλει δοξάζουσα. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τυφλός, ἦλθε μὲν χειραγωγούμενος, ἀπῄει δὲ βλέπων ἐλαίῳ μόνῳ χρισάμενος, καὶ τοῦ λοιποῦ καθ' ἕκαστον χρόνον ἐπὶ τὸν τάφον τῆς μακαρίας ἐβάδιζε τῷ Θεῷ καὶ ταύτῃ(8) θύειν τὰ χαριστήρια.

Γυνὴ δέ τις δαίμονα ἔχουσα καὶ ἐν τῇ τῆς ἁγίας προσαχθεῖσα σορῷ ἐξ αὐτῆς τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κακῶς αὐτὴν κινοῦντος πνεύματος εὕρατο.

Οἷα δὲ καὶ τὰ τοῦ ἱερέως, ὃς καὶ ἁλύσεσι καὶ πέδαις(9) μόλις κατείχετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐλαυνόμενος. ἐνταῦθα δὲ φοιτήσας τοῦ ἐνοχλοῦντος ἀπήλλακτο. τὸ αὐτὸ ὕστερον καὶ μονάζουσα εὕρατο, —[ἥτις] ἦν ἐκ Βουλγαρίας ὑπὸ τοῦ κινοῦντος ἀχθεῖσα πνεύματος— ταύτην ἐλευθέραν ὑπὸ τοῦ κατέχοντος ἡ ἁγία ἐξέπεμψεν.

---

1. Πρὸς ἔρρεον.
2. Πνευματιζόμενοι οἱ ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος βασανιζόμενοι.
3. κολάζοντος.
4. κῶδιξ ἐνταῦθα ἔχει : «στάσις δευτέρα» διότι οἱ βίοι τῶν ἁγίων ἀνεγινώσκοντο εἰς τοὺς ναοὺς καὶ διῃροῦντο εἰς τεμάχια μικρότερα.
5. σαλεύουσα=ἐν σάλῳ διάγουσα.
6. περιπτώματα.
7. εἰκῶς.
8. ταύτην.
9. παῖδες.

Τί δὲ τοῖς μὲν δαιμονῶσιν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν εὑρίσκειν ἐξῆν, τοῖς δ' ἄλλως χρήζουσιν ὠφελείας οὐκ ἦν ἡ χάρις ἀκόλουθος; πολλοῦ γε καὶ δεῖ ἀμέλει.

§ 30. Γυνή τις ἐκ Καραβιζύης[1] τῆς φήμης πανταχοῦ περιαγούσης τὴν μακαρίαν τῷ τάφῳ πρόσεισι. καὶ ἐπειδὴ τῆς θήλης αὐτῆς ἀποψυγείσης, οὐκ εἶχεν, ὅπως θρέψῃ τὸ ἑαυτῆς[βρέφος], πηγὰς ἐξαιτεῖ γάλακτος καὶ λαμβάνει καὶ χαίρουσα ἐπάνεισιν οἴκαδε. Ἑτέρα δὲ αὖθις ᾔτησε μὲν τὴν αὐτὴν χάριν καὶ ἔλαβεν. ἀναχωρήσασα δέ, καί τι περιχολεύσασα (=πικρανθεῖσα) ξηροὺς αὖθις τοὺς μαστοὺς εἶχε καὶ ἀνίκμους καθώσπερ καὶ πρότερον. παραλυτικοὶ δὲ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ παρὰ τὸν τάφον ἀχθέντες ἐν αὐτῇ τῆς τελείας ὑγείας ἀπήλαυσαν. Γυνή τις τυφλὴ προσδραμοῦσα καὶ ἀπὸ τῆς παρὰ τῷ τάφῳ φωταγωγοῦ ἔλαιον ἅγιον ἐπιχρισθεῖσα τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸ βλέπειν ὀρθῶς ἀπέλαβεν. Γυνή τις βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρουσα ὑπομάζιον δαίμονι συνεχόμενον καὶ κακῶς βασανιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ τῷ τάφῳ τῆς μακαρίας προσέδραμε καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς ποσὶν αὐτῆς μετὰ δακρύων ἐκ θερμῆς τῆς πίστεως ῥίψασα καθαρὸν τοῦ ἐνοχλοῦντος πνεύματος ἀπελάβετο, καὶ μυρία τοιαῦτα καθεκάστην ἐνηργεῖτο τεράστια.

§. 31. Ἦλθε καὶ εἰς τὴν πόλιν Ἀρκαδίου τὰ τελούμενα θαύματα. καὶ γυνή τις τῶν εὐλαβῶν μονῆς ἡγουμένη—τῆς Καχλακίνης τὴν μονὴν ὀνομάζουσιν—ἐπιθυμεῖ τῷ τάφῳ παραβαλεῖν τῆς μακαρίας καὶ ἰδεῖν τι τῶν ᾀδομένων. καὶ δὴ δύο λαμβάνει τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἐπὶ Βιζύης ὁδεύει· συνείπετο δὲ καὶ ὁ κλῆρος. εἶδον τὸν κληρικὸν ὑπὸ δαιμονίου ἀγχόμενον. καὶ τέως μὲν ἡ γυνὴ παρὰ Νικηφόρῳ καταλύει τῷ τῆς μακαρίας ἀνδρί. τῇ δ' ἑξῆς ἐπὶ τὸν τάφον ἔρχεται καὶ τῆς θείας τελουμένης μυσταγωγίας, ὥσπερ ἐκ συνθήματος πέντε τινὲς δαιμονῶντες ὁμοῦ συντρέχουσι καὶ ἄσεμνά τινα καὶ παράφορα συντρέχουσι καὶ ἄσεμνά τινα καὶ παράφορα κράζοντες τὸν τάφον ἀνοίγουσι. καὶ ὁ μὲν τὴν χεῖρα, ὁ δὲ τὸν πόδα, ἄλλοι δὲ καί τι τῶν ἐνταφίων τῷ στόματι προσαγαγόντες πάντες εὐθὺς σωφρονοῦντες καὶ καθεστηκότες ἐφαίνοντο. Θαυμάζει τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ γυνὴ καὶ δὴ κύψασα, ὥστε τὸ ἱερὸν σῶμα πιστῶς ἀσπάσασθαι ὁρᾷ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σπουδάριον θατέρᾳ παρειᾷ προσκεκολλημένον. ὡς δὲ κατασχοῦσα διϊστᾶν ἐπεχείρει, σταγὼν ἐκεῖθεν ἔρρευ-

1. ἄγνωστός μοι ἡ πόλις.

σεν[1] αἵματος. καὶ ἡ γυνὴ τὸ θαῦμα ἐπέτεινε καὶ «ὄντως οἱ ἅγιοι ζῶσιν» ἐξεβόησεν. εἰς ῥάκος μέντοι τὸ αἷμα ἐκμάξασα [εἰς] τὴν Ἀρκαδίου πόλιν[2] ἐπεδείκνυτο καὶ τὸ θαῦμα τοῖς ἀγνοοῦσιν ἐκήρυττεν.

§. 32. Ἐφάνη τότε καὶ τῷ συζύγῳ καθ' ὕπνους ἡ μακαρία καὶ οἶκον αὐτῇ ἀνοικοδομῆσαι εὐκτήριον, κἀκεῖσε τὸ λείψανον αὐτῆς μετατεθῆναι ἐπέσκηπτεν, ἵνα θεωρεῖν ἔχω, φησίν, τὰ φίλτατα. ὁ δὲ ἄλλως τὸ ὄνειρον κρίνας τὸ πρᾶγμα ἠμέλησεν. Βραχὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ τὴν παιδείαν ἐνδικωτάτην ἐδέξατο· ἀνεῳγμένων γάρ αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν οὐχ ἑώρα. Ἐντεῦθεν εἰς συναίσθησιν ἔρχεται καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους οὐκ ἄλλην εἶναι ἢ τὴν παρακοὴν μανθάνει. Πλῆθος οὖν πολὺ συναθροίσας παρὰ τὸν παρακείμενον λόφον ὀρύττειν ἐκέλευε καὶ λίθους τετραπόδους μετακινεῖν· ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρυγὴ ἀρχὴν εἶχεν, ἀμυδρὸν καὶ αὐτὸς τὸ φῶς ἀπέλαβε. ταύτης δὲ προϊούσης τρανώτερον ἑώρα καὶ τοῦ ἔργου ἀκμάζοντος τέλεον ἀνέβλεψεν. Κἀντεῦθεν πάσῃ σπουδῇ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ἐκέχρητο.

§. 33. Ὡς δὲ ὁ ναὸς ἀπήρτιστο προσαφιερωθεὶς τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τὴν μετάθεσιν τοῦ σώματος ἤδη γενέσθαι πρέπον εἶπεν, σὺν τοῖς αὐτοῦ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ὁ Νικηφόρος ἐπὶ τούτῳ καταλαμβάνει. ἀλλ' οὐκ ἤρεσκε τοῦτο τοῖς τοῦ κλήρου. Ἔνθεν τοι[3] καὶ ***τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Εὐθυμίῳ*** ἐξώρμησαν.[4] Δείσας οὖν ὁ Νικηφόρος τὴν στάσιν καὶ ὅσα τῇ στάσει ἕπεται, τὸ μὲν τέως ἡσύχασε. καιρὸν δὲ ἐπιτηρήσας, καθ' ὃν ὁ ἀρχιεπίσκοπος οὐ παρῆν καὶ ἄνδρας παραλαβὼν ὡσεὶ τεσσαράκοντα καί τισιν ὀλίγοις ἐντυχὼν κληρικοῖς, οἳ τὴν ἀντίστασιν οὐκ ἐθάρρησαν, εἰργάσατο τὴν μετάθεσιν. ἐπεὶ δὲ τῷ ναῷ ἐναπετέθη τὸ λείψανον, γυνή τις πνεύματι πονηρῷ κάτοχος τὴν λάρνακα ἀναπτύξασα τῆς ἁγίας τὸν μέγαν τοῦ ταύτης ποδὸς ἐπίεζε δάκτυλον. καὶ τὸ μὲν αἷμα ἐρρύη, ἡ δὲ γυνὴ βραχύ τι καλινδηθεῖσα[5] περὶ τὴν γῆν ὑγιὴς ἀνέστη καὶ κακῶν ἀπαθὴς ἐπορεύετο.

---

1. ἔρασεν.
2. Ἀρκαδίου πόλις ἡ Ἀρκαδιούπολις νῦν Λουλὲ—Μπουργάζ, ἐξάωρον ἀπέχουσα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως—Ἀδριανουπόλεως ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πεδιάδι. Εἶναι ἡ τέως Βεργούλη ὀνομαζομένη, ἀνακτισθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Θεοδοσίου ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Ἀρκαδίου.
3. ἐνθέντι.
4. ὁ Εὐθύμιος ὡς Βιζύης ἀρχιεπίσκοπος τῷ 902 εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ IV τόμου Acta ss. τοῦ Νοεμβρίου, σ. 697—8.
5. καλὶν δηθῆσα.

§ 34. Ἐν τούτοις καὶ περὶ τὸν Ῥαιδεστὸν(¹) ἐγκλείστῳ τινὶ ζωγράφῳ καθ' ὕπνους φαίνεται λευκὴν ἠμφιεσμένη στολὴν καὶ ὠμοφόριον ἐρυθρὸν ἐπὶ κεφαλῆς, λαμπάδα τε κατέχουσα ἐπὶ τῇ δεξιᾷ ἁπτομένην, ἐν ᾗ ἐπεγέγραπτο «ἡ λαμπὰς τῆς ἐλεημοσύνης». καὶ παῖδες δύο προηγοῦντο ταύτης ὡραῖοί τε καὶ περικαλλεῖς, καὶ ἑπομένη κόρη παρῆν τῷ εἴδει χαρίεσσα.(²) Ἐφιστᾶσαν δὲ ἠρώτα ταύτην τίς τε εἴη καὶ πόθεν ὡς αὐτὸν παραγέγονεν. ἡ δὲ ἱλαρᾷ καὶ μειδιώσῃ φωνῇ πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο. «Ἐγώ εἰμι Μαρία ἡ ἐκ Βιζύης τῆς πόλεως, περὶ ἧς πολλὰ μὲν ἀκήκοας, οὔπω δὲ μέχρι τῆς νῦν ἐθεάσω με.(³) Τὴν ἐμὴν οὖν εἰκόνα, καθὼς με ἄρτι <ὡς> ὁρᾷς ζωγραφήσας σὺν τοῖς ἐμοῖς παισὶν Ὀρέστην καὶ Βαρδάνην(⁴) καὶ τῇ ἑπομένῃ παιδίσκῃ Ἀγάθῃ πέμψον εἰς τὴν πόλιν Βιζύην. Διϋπνυσθεὶς δ' ὁ γέρων καὶ γνοὺς ὡς βουλητὸν τοῦτο τῇ μακαρίᾳ τὴν εἰκόνα καθὼς κατὰ τοὺς ὕπνους ἑώρακεν ἐκπληρώσας ἀσμένως πέμπει ἐκ Ῥαιδεστοῦ ἐν Βιζύῃ παρὰ τὸν ἐξεγερθέντα ναὸν ὑπὸ τοῦ ταύτης ἀνδρός. οἱ δὲ τὸ εἶδος αὐτῆς ἔτι ζώσης εἰδότες θεασάμενοι τὴν εἰκόνα θαύματος ἐνεπλήσθησαν καὶ αὐτὴν εἶναι ἐκείνην τὴν μορφὴν αὐτῆς τε καὶ τῶν παίδων διωμολόγησαν.

§ 35. Ἐντεῦθεν μοναχοί τινες φθόνῳ μᾶλλον ἢ ζήλῳ νικώμενοι ἐπὶ τοῖς τελουμένοις θαύμασιν ἔλεγον: « οὐ δύναταί τις ἐν κόσμῳ, κρεωφαγῶν τε καὶ ταῖς τῆς συζυγίας ἡδοναῖς ἐνηδόμενος θαυματουργίας παρὰ Θεοῦ δέξασθαι χάρισμα. τῶν μοναχῶν δὲ στερουμένων πάντων τῶν ἡδέων καὶ κακουχουμένων καὶ θλιβομένων ἐν ἅπασιν, πρὸς δὲ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας προσκαρτερούντων ὕμνοις καὶ μὴ ἀξιουμένου τινὸς(⁵) τοιούτου χαρίσματος». Ταῦτα δὲ ἔλεγον μὴ εἰδότες, ὡς ὅ τις ἐπηγγείλατο εἰς τέλος ἀνύσας τῆς ἐπ' αὐτῷ δωρεᾶς καὶ κατακρίσεως αἴτιον ἑαυτὸν καθιστᾷ ὡς ψευσάμενος εἰς τὸν πρὸς ὃν ἐπηγγείλατο· αὕτη μὲν γὰρ ἡ μακαρία Μαρία, τὸ θαῦμα τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, ὅσα ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἐπηγγείλατο, διετήρησε μέχρι τέλους ἀνόθευτα, ὅπέρ ἐστιν πάντως τῆς τῶν κοσμικῶν τελειότητος. Ἡ δὲ προσέθετο καὶ τοῦτο σὺν ἄλλαις οὐκ ὀλίγαις

1. τὸν Ῥαιδεστόν. συνήθως εἶναι γένους θηλυκοῦ, ὅπερ καὶ ἐπεκράτησε νῦν.

2. τῷ ἤδη χαρίσασα.

3. θεάσομαι.

4. σὺν τοῖς.... παισὶν Ὀρέστην καὶ Βαρδάνην, ἀντὶ Ὀρέστῃ καὶ Βαρδάνῃ.

5. ἀξιουμένων τινός.

ἀρετῶν ἰδέαις, τὴν ἐλεημοσύνην, ἡ πάντων τῶν ἀρετῶν μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἀνυψοῖ, ὡς καρπὸς ὑπάρχουσα τῆς ἀγάπης, ᾗ καὶ Θεὸς ἐπευφραίνεται μᾶλλον καὶ αὐτὸς αὐτὸ τοῦτο ἀγάπη[ν] ὀνομάζεσθαι βούλεται. ὃς δ' ἂν ἓν ἐπάγγελμα ψεύσαιτο([1]) καὶ δευτέρου ἀψάμενος ἐπιψεύσοιτο, πῶς ἂν οὗτος ἐκ δωρεᾶς Θεοῦ γέρας ἐνέγκοιτο. ἀλλὰ ταῦτα φιλοσοφεῖν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ.

§ 36. Ἥψατο δὲ τῆς ἀπιστίας τὸ πάθος καὶ ***τοῦ τῆς Βρύσεως ἐπισκόπου*** Στεφάνου,([2]) καὶ πλάσμα εἶναι τὰ περὶ τῆς ἁγίας λεγόμενα παράδοξα ἐλογίζετο, τὸν γάμον καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν τὴν κοσμικὴν κωλύματα([3]) τοῦ ὕψους τῆς ἁγιότητος εἶναι τιθέμενος. Τί οὖν γίνεται; καὶ πῶς τῷ ἀνδρὶ τὰ τῆς ἀμφιβολίας ἐλύετο; Γυνή τις δαιμονῶσα—ὄνομα τῆς γυναικὸς Ζωὴ—ἕβδομον([4]) εἶχεν ἔτος τῷ ναῷ προσεδρεύουσα. καὶ ἄλλους μὲν ἑώρα θεραπευομένους, αὐτὴ δὲ ἀθεράπευτος ἔμενεν. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπέστη χρηστὰς ἔχουσα τὰς ἐλπίδας. Ἐτελεῖτο γοῦν ποτε ἡ θεία μυσταγωγία καὶ ἡ γυνὴ τῆς λάρνακος ἀποστᾶσα τοῦ ἐπισκόπου ἐδράξατο καὶ τὴν λάρνακα προσδεικνῦσα ἀνοιγῆναι ταύτην ἱκέτευεν· τοῦτο γάρ κελεύειν [ἔλεγε] τὴν μακαρίαν, ὥστε τὸ ἐνοχλοῦν θεραπεῦσαι δαιμόνιον. Θάμβος ἐπὶ τούτοις τὸν ἐπίσκοπον εἶχεν. ὁ δὲ νεωκόρος καὶ ὅσοι παρῆσαν ἱκέται τούτου ἐγένοντο καὶ τὴν κλεῖδα τῆς λάρνακος παρὰ τοῦ συζύγου τῆς μακαρίας ἠξίου λαβεῖν. Γέγονε ταῦτα. καὶ ἡ δαιμονῶσα τὴν ἐπιβεβλημμένην τῇ λάρνακι σινδόνα διατινάξασα ἑνὶ τῶν ἱερέων προσέρριψεν. εἶτα τῆς λάρνακος ἀνοιγείσης περιχαίνει τὴν δεξιὰν τῆς ἁγίας καὶ δι' ἐμετοῦ λαμβάνει τὴν ἴασιν([5]), καὶ ὁ ἐπίσκοπος δι' ἑαυτὸν εἶπε τὸ θαῦμα γενέσθαι, ἵνα τοὺς τῆς ἀμφιβολίας λογισμοὺς ἀπορρίψῃ. Ἀσπασάμενος οὖν τὸ ἱερὸν λείψανον καὶ σῶον αὐτὸ καὶ εὐῶδες κατανοήσας ἀπῆλθε θαυμάζων.

§ 39. Ἡ μέντοι θεραπευθεῖσα γυνή, ἐπειδὴ μετὰ τὴν θεραπείαν οὐκ ἐσωφρόνει, ἀλλ' εἰς τρυφὰς καὶ μέθας καὶ τὴν ἑπομένην ἀκολασίαν ἐξώκειλεν, ἑνὸς παρελθόντος ἐνιαυτοῦ πάλιν ὑπὸ τοῦ δαίμονος

---

1. ψεύσοιτο.
2. ὁ Στέφανος ἦν Βρύσεως ἐπίσκοπος ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας περὶ τὸ 909, Act. sanct. ἔνθ' ἀνωτ. Ἡ Βρύσις εἶναι τὸ νῦν Μπουνάρ Χισάρ.
3. καλύματα.
4. εὔδομον.
5. Ἐνίοτε ὁ ἐμετὸς συμβολίζει, ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν πάσχοντα καὶ ἰάθη οὗτος.

καταλαμβάνεται καὶ γίνεται αὐτῇ τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. οὐκέτι γάρ τὸ κακὸν ἰάσιμον(1)ἦν. οὐκ ἔμελλον δὲ οὐδὲ οἱ τῆς μακαρίας κατήγοροι τὸν τῆς δίκης ὀφθαλμὸν λήσεσθαι,(2) οὐδ' ἀτιμώρηρητοι παρελθεῖν, εἴτε τοῦ Θεοῦ κἀντούτῳ τιμῶντος ἐκείνην, εἴτε καὶ αὐτῆς ἐπειδὴ παθεῖν τι τοὺς διαβάλλοντας ἔδει, ἐνταῦθα κολασθῆναι τούτους δοκιμασάσης, μᾶλλον δὲ παιδευθῆναι, ἵνα μὴ ἐκεῖ τὰς εὐθύνας ὑπόσχωσιν. Τίς δὲ ἡ παίδευσις;

§ 38. Ἑλένην τὴν ἀδελφὴν ὁ Νικηφόρος, ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ τὸν οἶκον διοικεῖν, προσελάβετο. ταύτῃ δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ Σοφία συνῆν καί ποτε κατ' ὄναρ(3) τῇ κόρῃ ἡ μακαρία ἐφίσταται καὶ σχετλιάζειν ἐδόκει, εἰ κυριεύειν αὐτὴ τῆς οἰκίας ἡ Ἑλένη δόξῃ, καὶ ἀναχωρεῖν αὐτὴν ἐκεῖθεν ἐκέλευσεν, εἰ μὴ βούλοιτο ἐκστῆναι καὶ ἄκουσα. Εἶπεν ἡ κόρη τῇ μητρὶ τὰ τῆς ὄψεως, ἐκείνη δὲ οὐ προσέσχεν. Εἶτα οὐ πολλαὶ παρῆλθον ἡμέραι καὶ ἡ κόρη ἀθρόον δριμεῖαν ὀδύνην ἐνσκῆψαι τῷ τένοντι φήσασα κἀκεῖθεν εἰς τὴν καρδίαν διαταθῆναι.(4) Μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῇ ὀδύνῃ ἐναπεβίω. ἦσαν δὲ τῇ Ἑλένῃ καὶ ἕτεραι δύο θυγατέραι (sic). κατὰ τῆς μακαρίας καὶ αὗται λυττήσασαι καὶ τῆς διαβολῆς τῇ μητρὶ κοινωνήσασαι αἳ καὶ ὑπὸ δαιμόνων ἀγχόμεναι μέχρι θανάτου διέμειναν. Καὶ ὁ Δρόσος δέ, ὃν καὶ αὐτὸν κατήγορον τῆς ἁγίας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ὑπὸ Νικηφόρου ἀπωσθεὶς πρῶτα μὲν ἐσχάτως πενόμενος διετέλεσεν, ὡς μηδὲ τῆς ἐφημέρου τροφῆς εὐπορεῖν, εἶτα πλευρίτιδι τὸν βίον κατέλυσεν. Ἀλέξιος δὲ ὁ τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸς ἄκρᾳ πενίᾳ συνέζησεν, ὡς μὴ δεύτερον ἔχειν χιτῶνα καὶ τέλει κακῷ(5) τὸν βίον ἀπήλλαξεν.

Ἔφθασε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν Νικηφόρον ἡ ἀνταπόδοσις. ἐσχόλαζε μὲν γάρ κυνηγεσίαις. λαγωοῦ δέ ποθεν καὶ ἐκθηρῶν(6) μετὰ πολλῶν καὶ αὐτὸς ἐκείνῳ συγκατηνέχθη. Τοῦ δ' ἵππου, ᾧ ἐπωχεῖτο περιολισθήσαντος καὶ ὁ δεξιὸς ὦμος τὰς οἰκείας ἕδρας ἐκπέπτωκε καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ λοιποῦ παντάπασιν ἀνενέργητος(7) ἔμεινεν.

---

1. ἰάσημον, ἀεὶ οὕτως.
2. λύσασθαι.
3. κατόναρ.
4. διατεθεῖναι.
5. τέλει κακῶς.
6. τὸ χωρίον νοσεῖ. φαίνεται ἡ αἰφνηδία τοῦ λαγωοῦ ἐμφάνισις ἐπέφερε τὸ δυστύχημα ἀνατιναχθέντος τοῦ ἵππου.
7. ἀνενεργείας.

§ 39. Πολλῶν δὲ πολλαχόθεν([1]) συρρεόντων ἐπὶ τῆς σεβασμίας σοροῦ τῆς μακαρίας κἀκεῖθεν δαψιλῶς ἀρυομένων([2]) τὴν ἴασιν,([3]) οὐκ οἶδα, ὅπῃ, τῆς τῶν θαυμάτων διηγήσεως τραπῶμεν. κατὰ μέρος([4]) μὲν γὰρ πάντα ἐκδιηγήσασθαι οὐκ ἂν γένοιτό μοί ποτε, παραλιπεῖν δὲ πάντα ζημίαν μὲν ταῖς φιλοθέαις ἀκοαῖς προξενήσω ἂν καὶ ἐμαυτῷ μεγάλην τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀγανάκτησιν· τὰ γὰρ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀνακηρύττεσθαι ἄξιον. Ἔνθεν τοι καὶ ὀλίγα ἐκ πολλῶν ἐκδιηγησάμενοι εἰς τέλος τὸν λόγον ἀνάγωμεν. Ἀνήρ τις Σωφρονᾶς([5]) τοὐπίκλην σφοδρῶς ὑπὸ ἀκαθάρτου ἐλαυνόμενος πνεύματος.([6]) ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ ἀτάκτως κινούμενος, τοὺς ὀφθαλμοὺς διαστρέφων, τὰς σάρκας ἐσθίων, μηδὲν τὸ παράπαν εἰς κάλυμμα τῆς σαρκὸς προσδεχόμενος ἔνδυμα τὴν κεφαλὴν ἔχων αὐχμηρὰν([7]) ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀλουσίας, ἄνωθεν ἑλκομένας τὰς τρίχας. μυρίων κακῶν ἄν τις εἴποι([8]) μεστός. Πρὸς τὸν ἐξ αἵματος(sic) ἐν τῷ τάφῳ τῆς μακαρίας βιαίως φέρεται κἀκεῖθεν ἐλαίῳ ἁγίῳ τῷ μετώπῳ ἐπιχρισθείς, ὦ τῶν σῶν ἔργων, ἀθάνατε βασιλεῦ! ὃς οἶδας δοξάζειν τοὺς σὲ([9]) μετὰ θερμῆς τῆς πίστεως θεραπεύοντας, ὑγιὴς ὁ ἀνὴρ ὦπτο([10]) καὶ σωφρονῶν ὡς μηδέποτε τοιοῦτόν τι ὀφθεὶς πεπονθὼς τοῦ πονηροῦ πάντως ἐκεῖθεν πνεύματος ἀπελαθέντος. Καὶ γυναῖκά τινα ἐκ παραλύσεως παντελεῖ κεκρατημένην ἀκινησίᾳ καὶ ὀδύναις δριμείαις πληττομένην ἐν πᾶσι τοῖς μέλεσιν ἐφ᾽ ἁμάξης πρὸς τὴν σορὸν τῆς ἁγίας ἄγουσι καὶ πάσης ὀδύνης ἐκτὸς ἀπολαβόντες αὐτὴν καὶ τοῖς οἰκείοις ποσὶ χρωμένην οἴκαδε ἀναστρέφουσιν.

§ 40. Δίκαιον δὲ καὶ ταῦτα προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις. ***Συμεὼν ὁ ἄρχων Βουλγαρίας***[εἰς] ***τὴν Ῥωμαίων ἐκστρατεύσας ἅπαν τὸ τῆς Θρᾴκης μέρος κατελῄσατο, μέχρις αὐτῶν τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τειχέων πάντα καταναλώσας καὶ τὰς πλείους τῶν πόλεων κατασκάψας***· ἔνθεν τοι καὶ οἱ τὴν Βιζύην κατοικοῦντες, μὴ δυνάμενοι πλέον

---

1. πολλαχοῦ.
2. ἀρρυομένων.
3. ἴασιν, πάντοτε μετὰ δασέος πνεύματος.
4 κατὰ μέρος=καταλεπτῶς, λεπτομερῶς.
5. σεφρονᾶς.
6. τὸ ρῆμα παρελείφθη.
7. ἀσχημηράν.
8. εἴπη.
9. τούς σοι.
10 ὤπτω.

ἐν ταύτῃ μένειν πενταετίαν ὅλην πολιορκούμενοι, καιροῦ τυχόντες ἐπιτηδείου, τὴν πόλιν καταλιπόντες ᾤχοντο, πυρὶ τὰς οἰκίας πάσας κατατεφρώσαντες. Αἰχμάλωτος οὖν τις διαδρὰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας, δρόμῳ πολλῷ χρησάμενος ἑσπέρας ἤδη τὴν Βιζύην ἔφθασε· γυμνὴν δέ πᾶσαν ἀνθρώπων καὶ οἰκημάτων εὑρὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς μακαρίας πρὸς τὸ διαβιβᾶσαι τὴν νύκτα κατέφυγε· μήπω δὲ εἰς ὕπνον τραπείς, γοερῶν φωνῶν τῆς σοροῦ τῆς ἁγίας ἐξερχομένων ἀκήκοε· σχετλιασμοὶ δὲ ἦσαν καὶ οἰμωγαί. «Καὶ τίνος, ἔλεγε, χάριν οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες, χριστιανοὶ ὄντες αὐτὴν καταλείψαντες ἔφυγον; ἐμοῦ καὶ ταῦτα ἐνθαδὶ κατοικούσης· εἰ δὲ οὕτως ποιῆσαι ἔμελλον, διατί μὴ καὶ ἐμὲ μεθ' ἑαυτῶν ἀνείλοντο, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσί με κατέλειψαν;»

§ 41. Τούτοις ὁ ἄνθρωπος γενόμενος ἔμφοβος διανυκτερεύσας εἰς τὴν Μήδειαν παρεγένετο καὶ τοῖς ἐκεῖσε πάντα(¹) διήγγειλε. ***Παρὼν οὖν ἐκεῖσε καὶ ἱερεὺς Νικήτας, ὁ Κανάκις ὀνομαζόμενος, ὃς παρ' ὅλην τὴν πολιορκίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας τὰ τῆς λειτουργίας ἦν ἐκτελῶν,*** ἄρτι δὲ μετὰ τῶν ἐποίκων καὶ αὐτὸς ἐξελθὼν κατέλαβεν <εἰς> τὴν Μήδειαν καὶ ἀκούων ταῦτα παρὰ τοῦ αἰχμαλώτου, εἰς μνήμην ἦλθε τῶν ἐπιτελουμένων παρὰ τῆς μακαρίας θαυμάτων καὶ οὐκ ἔτι στέγειν ἠδύνατο, εἰ μὴ τὴν Βιζύην καταλαβεῖν καὶ εἰς προσκύνησιν τῆς ἁγίας ἐλθεῖν καὶ ταῦτα τῶν πολεμίων ὄντων ἐντός. Ὁ γὰρ λεχθεὶς Συμεὼν ἐν τούτῳ καταλαβὼν τὴν Βιζύην καὶ κενὴν ταύτην ἀνθρώπων καὶ οἰκημάτων εὑρὼν τὰ ἀπὸ τοῦ πυρὸς ἐναπολειφθέντα τείχη ἐκ θεμελίων ἀνατραπῆναι προστάττει καὶ τὴν γῆν ἀροτριασθῆναι καὶ σπαρῆναι. ὃ δὴ καὶ γέγονε.

§ 42. Τοῦ καιροῦ εἰς τοῦτο ἁρμοδίως ἔχοντος, ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτοῦ Συμεὼν οὐ δίκαιον ἂν εἴη παραδραμεῖν. Εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὴν Βιζύην καὶ μόνους τοὺς ἐν αὐτῇ ναοὺς τῷ πυρὶ ἀναλώτους εὑρών, διῄει περισκοπῶν καὶ οὓς μὲν εἰς ὡρεῖα,(²) οὓς δὲ εἰς οἰκίας καὶ οὓς δὲ εἰς ἱπποστάσια καθιστῶν· ἀφικόμενος δὲ καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ γλωσσοκόμῳ ἐπιβαλὼν τοὺς παρατυχόντας : «τίνος ἂν εἴη» ἠρώτα· τῶν δὲ ἀπαγγειλάντων καὶ περὶ τῶν ἐπι-

---

1. παντοί.

2. ὀρρεῖα. ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ὧραι (τοῦ ἔτους) ἤτοι αἱ 4 ἐποχαὶ καὶ σημαίνει κυρίως σιταποθήκην ἢ σιτοβολῶνα (ὠρειὸ νῦν ἐν Ἄθῳ καὶ horeum λατ. βλ. Meursius σ. 635).

τελουμένων θαυμάτων παρὰ τῆς ἐν αὐτῷ κειμένης εἰπόντων αὐτῷ, διανοιχθῆναι προστάττει· ἀλλὰ διανοιγομένου ***φλὸξ ἐξῄει εὐθέως καὶ ἅπαντας κατεφόβησε· τοῦτο ἐκεῖνος ἰδὼν τὸν ναὸν μὴ παραθίγειν ὅλως τοῖς οἰκείοις προσέταξε καὶ τοῖς ἱερεῦσι καθ᾽ ἑκάστην ἐπέτρεψε λειτουργεῖν·*** οἰκίσας δὲ τὴν πόλιν ταύτην τισι τῶν οἰκείων αὐτῷ καὶ φρουρὸν ἐπ᾽ αὐτῇ ***Βουλίαν τινὰ ἄρχοντα καταστήσας*** ἐξῄει, ὡς καὶ τὰς ἑτέρας τῆς Θρᾴκης πόλεις οὕτως ἐγκαταστῆσαι.

§ 43. Ὁ γοῦν προῤῥηθεὶς ἱερεὺς ὁ Κανάκις τοῖς τοῦ αἰχμαλώτου λόγοις προθυμηθείς, ὡς εἴρηται, εἰς Βιζύην ἐλθεῖν, τὴν προθυμίαν πληρῶσαι ἔσπευσε· πλησίον δὲ τοῦ κάστρου γενόμενος ἐκρατήθη παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ἀνηρευνᾶτο τίς τε εἴη καὶ πῶς ἐνταυθὶ παραγενέσθαι τετόλμηκεν. ὁ δὲ ἄρα ἀληθείας ὢν παῖς καὶ ἀληθῆ λέγειν μεμαθηκώς, ὅστις τε εἴη καὶ τίνος χάριν ἐληλύθει διωμολόγει. Ταῦτα δὲ εἰς ὦτα τῷ Βουλίᾳ ἐλθόντα καὶ αὐτὸν τὸν ἄνδρα εἰς ὄψιν αὐτοῦ ἀγαγεῖν ἐκέλευσεν· ἐλθόντι δὲ ὑπεξίστατο καὶ πατέρα ἐκάλει καὶ μετὰ τιμῆς ὅσης ἐδεξιοῦτο· καὶ περὶ τοῦ τῆς ἁγίας βίου καὶ τῶν θαυμάτων παρ᾽ αὐτοῦ ἐζήτει μαθεῖν μεθ᾽ ὅσης τῆς ἀξιώσεως.

§ 44. Καὶ ὁ μὲν πάντα ἐκδιηγεῖται τὰ κατ αὐτήν, ὡς εἴη μὲν ἐκ Κωνσταντίνου πόλεως, γονέων τε εὐγενῶν ἐνδόξων θυγάτηρ —χαρὰ σύμμικτος δάκρυσι μετὰ παρρησίας—καὶ ὡς γενναίῳ ἀνδρὶ συζευχθεῖσα καὶ στρατηγῷ καὶ τὴν τούρμαν ταύτης τῆς πόλεως ἀναδεξαμένῳ. Νικηφόρος ὄνομα τῷ ἀνδρί. καὶ ὡς τέκοι τὸ πρῶτον παῖδας δύο ἄρρενας· οἳ καὶ ἔτι ζώσης αὐτῆς τε καὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸ χρεὼν ἐλειτούργησαν, καὶ ὅσην ἐπ᾽ αὐτοῖς τεθνηκόσι γενναιότητα ἐπεδείξατο· καὶ ὡς μετὰ τούτους τέκοι[1] δύο ἄρρενας καὶ διδύμους, καὶ τὰ ἐπ᾽ αὐτοῖς γεννηθεῖσι φανέντα συμβόλαια καὶ ὅπως ὅσα ἡ μήτηρ προέφησε δι᾽ αὐτῶν[2] εἰς ἔργον ἐξέβη·[3] ὁ μὲν γὰρ πρωτότοκος Βαάνης εἰς στρατιώτας καταλεγεὶς τοῦ ἐν τῇ Σηλυμβρίᾳ[4] εὑρισκομένου ἀρτίως ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος στρατηγεῖ· ὁ δὲ μετ᾽ αὐτὸν τεχθεὶς Στέφανος τὴν τῶν μοναχῶν ὁδεύσας, περὶ τὰ Ὀλύμπιά που ὄρη ἀναστρεφόμενος ζῇ μόνῳ ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Θεῷ.

1. τέκει.
2. ἴσως περὶ αὐτῶν.
3. ἐξεύβει.
4. Σηλυμβρία ὁ ἀρχαῖος τύπος.

§ 45. Καὶ τά ἄλλα δὲ πάντα τῆς μακαρίας ὁ ἱερεὺς τῷ Βουλίᾳ ἐκδιηγεῖται, τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχεν ἀνυποκρίτως πρὸς ἅπαντας, τὴν ἐλεημοσύνην τὴν ἄμετρον, τὴν συμπάθειαν, τὴν εἰρήνην, τὴν μακροθυμίαν, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ἀγιαθωσύνην,[1] τὴν φιλοπτωχείαν, τὰς ὁλονυκτίους δεήσεις, τὰ δάκρυα, τὴν ὑπομονήν, τὴν εἰς τοὺς θείους ναοὺς μεθ' ὅσης τῆς ἡδονῆς σπουδήν, τοὺς ἐν τούτοις <άπο> συχνοὺς τῆς γονυκλισίας ἱδρῶτας, τὴν περὶ τὴν εὐπρέπειαν τῶν θείων ναῶν ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν. ἔπειτα τὴν κατ' αὐτῆς πλασθεῖσαν διαβολὴν ἐξ ὑποβολῆς τοῦ σατάν, τὴν ἀποστροφὴν τοῦ ἀνδρός, τὰς πληγάς, τὸν θάνατον, τὰ μετὰ ταῦτα[2] ἄπειρα θαύματα, ὅσα τε γενέσθαι ὁ λόγος ἐδήλωσε καὶ ὅσα διὰ τὸ μῆκος παρέλειψε, τὴν εἰς τοὺς διαβάλλοντάς τε ἀνταπόδοσιν καὶ ὅπως ὁ ἀνὴρ αὐτῆς Νικηφόρος κατὰ τόν καιρὸν τῆς πολιορκίας Βιζύης τέλει τοῦ βίου χρησάμενος, ἐτάφη παρὰ τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ ἀνεγερθέντος παρ' αὐτοῦ τῇ μακαρίᾳ ναοῦ.

§ 46. Ὁ δὲ Βουλίας ταῦτα ἀκούων ἐξεπλήττετο καὶ ἐθαύμαζε καὶ τῷ Θεῷ τὸν αἶνον σὺν τοῖς παροῦσιν ἀνέπεμπεν, ἔφησε δὲ πρὸς αὐτόν: «καὶ πῶς, ὦ τίμιε πάτερ, τοιοῦτον ἀγαθὸν ἠνέσχου καταλιπεῖν;[3] εἴπερ διὰ τὴν τοῦ πολέμου φορὰν τοιαύτην ἔτλης ὑποστῆναι ζημίαν, ἀλλὰ νῦν τε πάντα σοι συγκεχώρηται καὶ ἐφεῖταί σοι βουλομένῳ ποιεῖν τὰ τῆς λειτουργίας. Θέλησον οὖν καὶ συγκατοίκησον ἡμῖν. τὰ δέ πρὸς τὴν χρείαν ἅπαντα ἂν ἡμεῖς ἀνελλιπῶς χορηγοίημεν.» ὁ δέ: «τὸ τέως[4] μὲν οὐ δύναμαι, ἔφη, διὰ τὸ βούλεσθαι συγκατοικεῖν τοῖς ἐμοῖς οὖσιν ἐν τῇ Μηδείᾳ· ὃ δὲ δύναμαι ποιεῖν, τοῦτο καὶ δέομαι μὴ ἀποτυχεῖν.[5] κέλευσον ἔρχεσθαί με καὶ λειτουργεῖν ἐν τῷ τῆς ἁγίας ναῷ μὴ παρά τινος κωλυόμενον.» ὁ δὲ καὶ λίαν ἀσμένως τοῦτο κατένευσε· πρὸς δὲ καὶ ἠξίου μὴ ὑστερίζειν, ἀλλὰ συχνότερον τοῦτο ποιεῖν.

§ 47. Ἐπεὶ δὲ ὁ ῥηθεὶς Συμεών, οὓς ἐν ταῖς ἁλωθείσαις παρ' αὐτοῦ πόλεσιν ἀνετίθει φρουρούς, διά τινος χρονικοῦ διαστήματος μετεκαλεῖτο ὡς ἑαυτὸν καὶ ἄλλους ἀντ' αὐτῶν ἔστελλε, μετεκαλεῖται καὶ ἐκ Βιζύης Βουλίαν, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ πέμψας φρουρὸν τῆς

---

1. ἀγαθοσύνην.
2. μετὰ τούτων.
3. τοιούτων ἀγαθῶν.... καταλειπεῖν.
4. τέως=ἕως πότε.
5. ἀπὸ τυχεῖν.

πόλεως· οἱ δὲ τῆς φρουρᾶς ἐξερχόμενοι, δεῖν κρίνοντες πολέμου νόμῳ σὺν λαφύροις οἴκαδε ἀναστρέφειν, τοῖς ἐναπολειφθεῖσι τῶν Ῥωμαίων ἐπέτρεχον καὶ λείαν πολλὴν λαμβάνοντες οὕτω τὴν αὐτοὺς φέρουσαν ἐπορεύοντο. Ὡς δὲ καὶ Βουλίας τῷ διαδεξαμένῳ τὴν Βιζύην κατέλιπε, τῷ εἰρημένῳ νόμῳ στοιχῶν καὶ αὐτὸς εἰς λαφυραγωγίαν ἐτρέπετο· ἔνθεν καὶ εἰς Σηλυμβρίαν καταλαβὼν συναντᾶται παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ῥωμαϊκοῦ στρατοπέδου, οὗ[1] τὸν Βαάνην ἡγεῖσθαι φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν.

§ 48. Γνοὺς οὖν ὡς σὺν τῷ τοιούτῳ στρατεύματι καὶ Βαάνης ἐστί, τοὺς οἰκείους αὐτοῦ ἐπιστήσας μόνος εἰρηνικώτερον παρεξέβη· καί τινα προσκαλεσάμενος ἐκ τοῦ στρατοπέδου Ῥωμαίων περὶ Βαάνου μαθεῖν ἠξίου, εἰ παρῄει τῷ στρατοπέδῳ. παρόντα δὲ μαθὼν ἐδέετο τοῦτον ἰδεῖν. Μηνύεται ταῦτα Βαάνῃ. καὶ ὡς εἶχεν ἔνοπλος ἔρχεται πρὸς Βουλίαν. Ὁ μὲν οὖν εὐθὺς αὐτὸν ἤρετο. «Σὺ εἶ ὁ σεβάσμιός μοι Βαάνης, ὁ υἱὸς τῆς ἐν Βιζύῃ, ἁγίας Μαρίας;» Ὁ δὲ «ἐγώ εἰμι», ἀπεκρίνατο· «σὺ δὲ τίς εἶ καὶ πῶς τὸ ἐμὸν ὄνομα οἶδας καὶ τὸ τῆς Μαρίας; καὶ πόθεν ἐμοὶ φιλίως διάκεισαι»; Ὁ δὲ Βουλίας, «Ἄνθρωπός εἰμι ἁμαρτωλός, ἀπεκρίνατο»· (καὶ διηγεῖται πρὸς τὸν Βαάνην θαύματά τινα καὶ βεβαιοῖ, ὅτι μὴ δυνηθεὶς ἰδεῖν τὴν μητέρα πόθον εἶχε πολὺν νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν, ἅτε καὶ περὶ τούτου μαθὼν ἀπὸ τῶν παρὰ Βουλγάροις αἰχμαλώτων. Καὶ διεχωρίσθησαν Βαάνης τε καὶ Βουλίας εἰρηνικῶς).

§ 49. «Ἐπειδὴ τὸ τῆς μητρὸς ἅγιον ὄνομα καὶ λείψανον οὐκ ἠξιώθην ἰδεῖν· ἀνοιγομένου γὰρ τοῦ τιμίου σκεύους, ἐν ᾧ κατάκειται, ἵνα παρ᾽ ἡμῶν θεαθῇ, φλὸξ ἐξελθοῦσα ἐκεῖθεν ἡμᾶς μικροῦ δεῖν κατέφλεγε καὶ οὐκέτι ἐτολμήσαμεν ἀνοῖξαι καὶ ταύτην θεάσασθαι: κἂν γοῦν σε ἰδεῖν ἐπεπόθουν· ἦ γὰρ ἂν οὕτω τῆς ἐξ αὐτοῦ διὰ σοῦ χάριτος ἀπολαύσαιμί σου. τὸ δὲ ὄνομα καὶ ὅτι ἐνταῦθα εὑρίσκῃ ἔχω μαθεῖν ἀπὸ τῶν παρ᾽ ἡμῖν αἰχμαλώτων, ἀφ᾽ ὧν καὶ περὶ τῶν τελουμένων θαυμάτων ἀκήκοα· βεβαιότερον δὲ περὶ πάντων ἔγνων παρὰ ἱερέως ἀνδρὸς τοῦ λειτουργοῦντος ἐν τῷ ἀνεγερθέντι παρὰ τοῦ πατρός σου ναῷ· ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν τοιοῦτόν τι γέγονεν. Τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν καθημένων εἰς φυλακὴν τοῦ τείχους Βιζύης καὶ λόγοις διαφόροις ἐντυγχανόντων καὶ περὶ τῶν τῆς ἁγίας θαυμάτων ἤρξαντο διηγεῖσθαι καὶ ἅπαντες ἐξεπλήσσοντο. Εἷς δὲ τούτων ἀπι-

1. ὧν.

στίας πάθει ἁλοὺς μὴ ἀληθῆ ἔλεγεν εἶναι τὰ λεγόμενα. «εἰ γάρ ἁγία ἦν αὕτη καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἐν ᾗ κατάκειται, τῶν ἡμετέρων χειρῶν διεσώσατο ἄν». Οὔπω τέλος ἔσχεν ὁ λόγος αὐτῷ καὶ πνεύματι λαμβάνεται πονηρῷ. Πίπτει κατὰ γῆς τοὺς ὀφθαλμοὺς διαστρέφων, τοὺς ὀδόντας βρύχων, σιέλη(1) ἐκπτύων τοῦ στόματος, ταῖς χερσὶ συχνάκις πατάσσων τὴν κεφαλὴν καὶ μέγα βοῶν. Ἐπὶ πολὺ δὲ οὕτως ὀχλούμενος μόλις ἐπιτρέμουσιν ἀνέστη τοῖς γόνασιν καὶ τὸν τάφον τῆς ἁγίας μητρός σου καταλαβὼν καὶ ἐφ' ἱκαναῖς ἡμέραις ἐκεῖσε βασανιζόμενος ἔτυχε τῆς ἰάσεως, ὅπερ ἡμεῖς ἅπαντες θεασάμενοι καὶ ἔμφοβοι γεγονότες τὸν Θεὸν δοξάζοντες τὸν δοξάζοντα<ς> τοὺς γνησίους ἱκέτας αὐτοῦ ἐμεγαλύνομεν ἰσχυρῶς. τὸν δὲ ἰαθέντα ἄνθρωπον εἰς Βουλγαρίαν ἐστείλαμεν καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὰ εἰς αὐτὸν γεγονότα παρεδηλώσαμεν, ἱερέα μετεκαλεσάμεθα καὶ τὰ τῆς λειτουργίας μέχρι σήμερον εἰς τὸν ναὸν ἐκτελεῖ».

§ 50. Μετ' ὀλίγον δέ, τοῦ εἰρημένου Συμεὼν τὴν ψυχὴν ἐκρήξαντος, Πέτρος ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν διαδέχεται· ὃς καὶ βαρβαρικώτερον τοῖς πράγμασι χρώμενος ***τὰς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἁλωθείσας πόλεις τῆς Θράκης εἰς ἔδαφος κατασπᾷ***, εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἐν αὐταῖς εὑρισκομένους Βουλγάρους μετακαλούμενος, μεθ' ὧν καὶ τὴν Βιζύην οὕτω διέθηκεν· ὅπερ μαθὼν Βαάνης σύν τισιν ἱερεῦσι καὶ στρατιώταις τῶν ὑπὸ χεῖρα τὴν Βιζύην καταλαμβάνει. Εἰσελθὼν οὖν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἐν τῷ θείῳ ναῷ τῆς ἁγίας μητρὸς αὐτοῦ καὶ τὰ εἰκότα εὐξάμενοι καὶ εὐχαριστήσαντες τὸ τίμιον αὐτῆς καὶ ἅγιον λείψανον κατησπάσαντο· ***τῆς θείας δὲ καὶ ἁγίας ἱεροτελεστίας ἐναρχομένης τρισμὸς μέγας γέγονεν ἐν τῷ γλωσσοκόμῳ καὶ φόβον πᾶσιν ἐνέβαλεν*** ὡς μικροῦ καταλιπόντας τὸν ναὸν ἐξελθεῖν· τούτου δὲ μεθ' ἱκανῆς τῆς ὥρας παυσαμένου, διαπορεῖν ἤρξαντο τί ἆρα τὸ σημεῖον βούλεται τοῦτο; Βαάνης οὖν ὁ υἱὸς αὐτῆς «Ὥσπερ, φησί, καταλιπόντων(2) ἡμῶν τὴν Βιζύην, ἀγανακτοῦσα γοερὰς ἠφίει φωνάς, καθὼς ὁ αἰχμάλωτος διηγήσατο, οὕτως ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν σκιρτᾷ ἐν ἀγαλλιάσει». Τὰ τῆς θείας δὲ λειτουργίας τελέσαντες καὶ ἐπὶ τῷ γεγονότι δοξολογήσαντες εἰς Σηλυμβρίαν αὖθις ὑπέστρεψαν».

§ 51. ***Ῥωμανοῦ δὲ τῶν ῥωμαϊκῶν σκήπτρων ἐπειλημμένου*** καὶ ***γαμικὰ συναλλάγματα ἐκτελέσαντος μετὰ τῶν Βουλγάρων***, εἰρηναία κατάστασις μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο. Ἔνθεν τοι

---

1. σιέλη ἐκ τοῦ οὐδ. γένους, τὸ σίελον.
2. καταλειπόντων.

καὶ ἅπαντες συναχθέντες εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας ἐκτός τινος δέους ἔθεον· καὶ Βαάνης ἐντεῦθεν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἐκ Σηλυμβρίας τὴν Βιζύην κατέλαβεν. Ἔτυχε δὲ ἐν τούτῳ καὶ τὸν εἰρημένον ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον ἐκ τῶν ὀλυμπίων ὀρέων κατά τινα χρείαν, τὴν Κωνσταντίνου καταλαβεῖν, οὐχὶ Στέφανον ἔτι ὀνομαζόμενον, ἀλλὰ Συμεὼν τῷ μοναχικῷ σχήματι τὸ ὄνομα εἰς τοῦτο ἀμείψαντα. Οὕτω τοίνυν ὁ Συμεών, τῇ τῶν πραγμάτων εἰρήνῃ ἐπευφρανθεὶς καὶ ἅμα μὲν ποθῶν τὴν πατρίδα ἰδεῖν, ἅμα δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἐντυχεῖν, τὸ δὲ πλέον, ἵνα τὸ τῆς Μαρίας ἅγιον λείψανον προσκυνήσας καὶ ἀσπασάμενος τῆς ἐξ αὐτοῦ καταπολαύσῃ χάριτος, τὴν Βιζύην καταλαμβάνει. εἰς τὸν ναὸν οὖν ἀφικόμενος καὶ κατ᾿ ἔφεσιν εὐχῆς τε καὶ εὐχαριστίας πληρώσας ἐντυγχάνει καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀδελφῷ Βαάνῃ. ἔνθα δὴ κοινωσάμενοι ἄμφω τὰ κατὰ γνώμην, τὰς ἀνηκούσας αὐτοῖς ἀδελφικὰς μερίδας ἀποκληροῦσι τῷ ναῷ τῆς ἁγίας αὐτῶν μητρὸς καὶ ***εἰς μοναστήριον αὐτὸν ἀποκαθιστῶσιν.***

§ 52. Ὁ γοῦν Συμεὼν ἐνταῦθα καὶ μετάθεσιν ἐποίει(1) τῶν λειψάνων, τὸ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τάφον ποιήσας τίθησι· τὸ δὲ τῆς ἁγίας μητρὸς αὐτοῦ λείψανον ἀπέθετο ἐν ᾧ ὁ πατὴρ κατέκειτο ἐκ μαρμάρου πεποιημένῳ(2) (τὰ ἑξῆς οὐχὶ ὀλίγον ἀκατανόητα) οὐ δι᾿ ἑαυτοῦ (sic) ὁ Συμεὼν τὴν μετάθεσιν ἐποιήσατο, ἀλλὰ δι᾿ ἑτέρων (sic). αἰτίαν δὲ τούτου, ἐν οἷς τὰ περὶ τούτων ἐκδιηγεῖται, ταύτην δίδωσιν οὑτωσί: «ἐγὼ δὲ τῷ τοῦ Χὰμ ὑποδείγματι ἔμφοβος ὢν ἀσχημοσύνην πατέρων θεάσασθαι οὐκ ἐτόλμησα»· διὸ καὶ ἄλλοις ἐπέτρεψε τὴν μετάθεσιν· οἱ δὲ ταύτην ποιήσαντες φασὶ τὸν μὲν τοῦ Νικηφόρου νεκρὸν ὀστέα μόνα καί τινας ἁρμονίας διαγινώσκεσθαι, ἔτι δὲ κάτω κείμενον, τὸ δὲ τῆς ὁσίας ἅγιον λείψανον σῶον τε καὶ καὶ ἀνελλιπὲς εἶναι διωμολόγουν καὶ μηδεμίαν παθὸν φθορὰν πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος κείμενον· ὃ καὶ ἄρτιον(3) ὁρᾶται, χρόνων ἤδη συχνῶν παρεληλυθότων μηδεμίαν ἔχον διάλυσιν. Ταῦτα δὲ οὕτω πληρώσαντες καὶ τὰ εἰκότα τελέσαντες, ἀπαίρει τῆς Βιζύης ὁ Συμεὼν καὶ <εἰς> ὄρος καταλαμβάνει τὸν Κυμινᾶν ἐπονομαζόμενον, ἐν ὁρίοις Παφλαγονίας τῆς Πλουσιάδος(4) ἐγγύς, τὸν ἀσκη-

---

1. ἐννοεῖ.
2. πεποιημένον.
3. ἀρτίως.
4. Πλουσιὰς πόλις, ὁ κάτοικος Πλουσιαδηνός, ὅθεν κατήγετο ὁ γνωστὸς παπομάχος Ἰωσὴφ Μεθώνης.

τικὸν εἵλετο βίον καὶ ἔτι ἐξεργαζόμενος. μετὰ τούτων δὲ πλείστων θαυμάτων ἐκτελουμένων καὶ ἐπὶ ταῦτα ὁ λόγος ὁρμᾷ, καταλιπεῖν τι τῶν γεγονότων οὐκ ἀνεχόμενος» (Ἀριθμεῖ δέ τινας ὑπὸ τῆς ἁγίας θεραπευθέντας, ἐν οἷς ἦν καί).

§ 53. Γυνή τις ἀπὸ τοῦ κάστρου Μηδείας πονηρῷ πνεύματι συλληφθεῖσα δεσμῶτις παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἐπὶ τὸν τάφον ἄγεται τῆς ἁγίας, καὶ τὴν ὑγιείαν ἀπολαβοῦσα οἴκαδε χαίρουσα ἀναστρέφει. Καὶ ἀνήρ τις Δαβυὶδ ἐπονομαζόμενος νοσήματι περιπέπτωκε χαλεπῷ· τὸ δὲ νόσημα ἐπὶ τοσοῦτον κατεῖχε τὸν ἄνδρα, ἐφ' ὅσον δὴ τὰ τοῦ σώματος μέλη τῇ παραλύσει(1) νεκρὰ κατεργάσασθαι. ἠτόνησε μὲν αὐτῷ ἡ φυσικὴ διαρτία, ἀπεκέκλειστο σιτίων, ἀπεκέκλειστο ποτήματος. εἰδὲ πότε εἶχεν ἄγειν τι τῶν ἁπάντων τῷ στόματι μέχρι μὲν τοῦ φάρυγγος ἤγετο, εἶτα εἰς τὴν ῥύμην τοῦ ἐντὸς κινουμένου πάθους ἐκεῖθεν ἐξήρχετο, ὅθεν καὶ τὴν κάθοδον εὗρεν· οὐδὲ γάρ καθεστηκότα τὰ ἐντὸς εἶχεν ὄργανα, τὰ δυνάμενα κατεργάζεσθαι τὴν τοῦ ζῴου τροφὴν νόμῳ φύσεως, εἴκοντα· διόπερ ἄγεται καὶ οὗτος εἰς τὸ τῆς ἰάσεως ταμεῖον, τὸν ἀκένωτον θησαυρόν, πλησίον τῆς σοροῦ καὶ αὐτὸς κατατίθεται. διημερεύει, ἐξαιτεῖται τὴν τῆς νόσου ἀπαλλαγήν. λαμβάνει ταύτην αὐθημερόν, ἀλλ' οὐ καθαρῶς. ἐντεῦθεν καινουργεῖσθαί τι παραδοξώτερον προειδυῖας τῆς μακαρίας. ἀμέλει καὶ ἐγείρεται ὁ ἀκίνητος. ὁρᾷ πόδας ἀναισθήτους ὄντας τὸ πρὶν εὑραμένους τὴν ἴασιν καὶ δυναμένους ποιεῖν τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν. βαδίζει τούτοις, ἄπεισι παρὰ τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν μὴ παρά τινος ἀγόμενος ἢ ἐρειδόμενος.

§ 54. Μετ' ὀλίγον δὲ μικρὸν βαρυνόμενος ἐπί τινι λειψάνῳ τῆς νόσου ἀμνημονεῖ, ὅθεν ἔτυχε τῆς ἰάσεως, ὅθεν ἔσχεν τῶν βαρυτάτων ἐκείνων καὶ ἀφορήτων ὀδυνῶν τὴν ἀπαλλαγήν, καλεῖ φαρμακόν(2) τινα γυναῖκα ἀπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων τερατουργοῦσαν, δοκῶν ὑπ' αὐτῆς ὁ φρενόληπτος τὴν ἄκραν ὑγιείαν ἀπολαβεῖν. Ὡς δὲ παρεβάλετο μαγγανείαις καὶ ἐπῳδαῖς καὶ συχναῖς φαρμακείαις ὁ ἄθλιος, πρὸς τὸ μηδὲν ἂν εἴη εἰς λόγον ὑγιείας καὶ εἰς δεινοτέρας χωρεῖν τὰς πληγάς. καὶ ἐγεγόνει αὐτῷ τὰ χείρονα, ὅ φασι, τῶν προτέρων. Καὶ πάλιν ὀδύναι δριμεῖαι, πάλιν ἀκινησία μελῶν καὶ

1. παραινέσει.
2. φαρμακός, σπάνιος τύπος ἀντὶ φαρμακεύς.

κακῶν(¹) μυρίων γέμουσα συμφορά. ἀλλ' οὐκ ἔμελλεν ἐπὶ πολὺ χαίρειν(²) ὁ σατανᾶς· συνεὶς γὰρ ὁ ἀνὴρ τὴν ἀπάτην σὺν δάκρυσι θερμοῖς τὴν φιλάνθρωπον Μαρίαν ἐπικαλεῖται, ἐξαιτεῖται τοῖς συγγένεσι πρὸς τὸν θεῖον ταύτης ἀποκομῖσαι ναόν. Ἄγουσι τοῦτον τῇ κλίνῃ κείμενον καὶ ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας ῥίπτουσι λάρνακος· καὶ ὁ νοσῶν πρὸς τὸν ἰατρὸν ἀπιδὼν(³) καὶ βύθιον στενάξας καὶ γοερὸν παρακεκομμένῃ τῇ φωνῇ καὶ τῷ ἄσθματι «σὺ μέν ἔφησε, μακαρία, εἰς ἐμὲ τὸν ἄθλιον ἐργασαμένη τὸν ἔλεον τοῦ θανατοῦντός με νοσήματος ἠλευθέρωσας, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀξίαις(⁴) ταῖς ἀμοιβαῖς τὴν δωρεὰν ἀπετίσαμεν. Τὸ λείψανον τῆς νόσου τὸ ἀμυδρὸν μὴ σοὶ τῇ θερμῇ ἰατρῷ ἀναθέμενοι, τῇ ἐξ αὐτομάτου μοι παρασχούσῃ τὴν ἴασιν τοῦ πολυειδοῦς ἐκείνου νοσήματος, ἀλλ' ἐξ ἀφροσύνης(⁵) τῇ ὑποβολῇ τοῦ σατανᾶ ἐμπεπαρωνήκαμεν,—κακῶς τὸ ρῆμα τοῦτο ἐγράφη. δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι εἶναι τύπος τοῦ ἐμπαροινῶ, ὅπερ συναντᾶται καὶ παρὰ τῷ Σκυλίτζῃ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ πράττω τι ὡς μεθυσμένος.—γυνῇ(⁶) ὀλεθρίῳ τινὶ καὶ πονηρῷ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες. ἀλλὰ τῇ συνήθει φιλανθρωπίᾳ ἐξελοῦ με κινδύνων· εἰ γὰρ τῆς σωματικῆς ὑγιείας ἐπαπολαύσω, γνώσομαι πάντως ὡς καὶ συγγνώμης ἀξιωθήσομαι, ὧν ἀθλίως καὶ ἀσύγγνωστα ἥμαρτον ἀσέβειαν ἄντικρυς ἐργασάμενος». Ταῦτα καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις ἐλεεινῶς φθεγξάμενος(⁷) ἐπικαμφθεῖσα ἡ μακαρία, ἡ τοῦ φιλευσπλάχου μαθήτρια, ἡ καὶ ζῶσα καὶ μετὰ θάνατον πλουσίως ἐκκενοῦσα τὸν ἔλεον, τὴν ἴασιν τῷ ἀνδρὶ καθαρῶς ἀποδίδωσιν.

§ 55. Γυνὴ αὖθις ἑτέρα δαίμονι συλληφθεῖσα καὶ εὐχομένη, παρὰ τὸν τάφον ἀχθεῖσα τῆς ἰάσεως ἔτυχεν. καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ ταύτης γαμβρὸς παραπλησίῳ δαίμονι συλληφθεὶς καὶ αὐτὸς κατὰτὸν ὅμοιον τρόπον τῆς ὑγιείας(⁸) ἐπιτυγχάνει. Καὶ ἱερεῖ τινι ἀλάλῳ καὶ ἀναισθήτῳ ὑπὸ νόσου τινὸς γεγονότι τὸ λαλεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἀποδίδει(⁹) ἡ

---

1. καλῶν.
2. χαίρουσα.
3. ἀπειδόν.
4. ἐπ οὐκ ἀξίαις.
5. ἐξευφροσύνης.
6. γυνή, τῆς γυνῆς παρὰ βυζαντινοῖς χρονογράφοις.
7. φθεγξάμενος ἀντ' αὐτῆς τῆς τελείως ἀσυναρτήτου δοτικῆς προτιμήσαμεν τὴν συνήθη παρὰ Βυζαντινοῖς ὀνομαστικὴν ἀπόλυτον.
8. ὑγείας. πανταχοῦ αὐτὸς ὁ τύπος.
9. ἀπό πηδί.

μακαρία. καὶ παιδίῳ τινί.... παθόντι ὡς μηδὲ τὸ στόμα ἀνοῖξαι δύνασθαι,(1) παρὰ τὸν τάφον αὐτῆς ἀχθέντι τὴν ὑγιείαν ἀποχαρίζεται. Ἕτερος δέ τις ἀνὴρ—Ἰσαάκιος ὄνομα(2) τῷ ἀνδρί— ὑπὸ σατανικῆς προ[σ]βολῆς τὸ φρονεῖν ἀπολέσας κατὰ πεδίον ὥσπερ ἵππος ἐχρεμέτιζε(3) καὶ κρημνοὺς ὀρέων καὶ δυσβάτους ὁδοὺς διήρχετο δεσμὰ πάντα καταρρηγνύς, μόλις ὑπὸ τῶν οἰκείων κρατεῖται καὶ δεσμοῖς παρὰ τὸν τάφον τῆς ἁγίας ἄγεται καὶ τὴν ὑγιείαν ἐκεῖθεν τελείαν ἀπολαμβάνει. Σὺν τούτῳ καὶ ἕτερος κομισθεὶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλούμενος καὶ αὐτὸς καθαρᾶς τῆς ὑγιείας ἔτυχε καὶ μετὰ τῶν ἰδίων ἀγαλλόμενος τὴν οἰκίαν αὐτοῦ κατέλαβεν.

§ 56. Τὰ γοῦν πλείονα τῶν θαυμάτων τῆς μακαρίας διὰ τὸ πλῆθος τῆς διηγήσεως ἑκὼν [ἄκων] ὑπερβήσομαι· ἐπεὶ δὲ τοὺς φιλακροάμονας(4) πάσχειν πέφυκε γλιχομένους(5) μαθεῖν περὶ τῶν τῆς ἁγίας παίδων ἐν τίνι βίῳ τῷ τέλει ἐχρήσα[ν]το, ὁ λόγος ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ αὐτῶν εἰρηκέναι [βούλεται]. Ὁ μὲν Βαάνης ὑπὸ τῷ πατρὶ αὐξηνθεὶς καὶ εἰς ἄνδρα φθάσας γυναικὶ συζεύγνυται τῶν ἐπιφανῶν καὶ δρουγγαρίου τάξιν λαχὼν οὐκ ἐπήρθη περί τι τῶν τοῦ κόσμου τιμίων, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν μητέρα ἐν πᾶσιν ἀπομιμούμενος πρᾷος ἦν, ἡσύχιος, ἱλαρός, ἐπιεικής, χρηστός, ὑπερβάλλων πάντας(6) τοῖς περιδεξίοις τῶν στρατιωτικῶν κατορθώμασιν· ἦν μὲν γὰρ ἀνδρεῖος κατὰ τὸ σῶμα, πολλῷ δὲ ἀνδρειότερος κατὰ ψυχὴν καὶ προαίρεσιν, χρημάτων δὲ καὶ κερδῶν πάντων ἀνώτερος ὢν παρεχώρει ἀεὶ τοῖς συστρατιώταις τῶν σκύλων,(7) ὡς ἐντεῦθεν προσφιλὴς εἶναι αὐτοῖς καὶ περίδοξος καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασι φέρεσθαι. Ἔσχε καὶ συνασκητὴν καὶ συνεργὸν ἁπάντων τῶν καλλίστων κατορθωμάτων Θεόδωρόν τινα τὸν τὴν τούρμαν(8) διαδεξάμενον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἄνδρα γενναῖον τὰ στρατιωτικὰ καὶ ῥωμαλέον, γενναιότερον δὲ τοῖς κατὰ Θεὸν πολιτεύμασιν, ᾧ δὴ συζευχθεὶς οἷα μόσχος εὐγενής τε καὶ ἰσχυρὸς ὡς εἰς πίονα γῆν ἠροτρίων ἐν ἑαυτοῖς καὶ τῶν ἀρετῶν(9)

1. τὸ χωρίον εἶναι ἀκατανόητον «ἐκ τοσούτον ἄρκουσι παθῶντι μελῶν ὡς μηδέ....».
2. ὀνόματι.
3. ἐκρίαιναι (;).
4. φιλοκροάμονας.
5. γλίχομοι.
6. πάντως.
7. τῶν σκαλῶν.
8. τούρμα, ἣν νῦν λέγομεν μεραρχίαν. αὕτη διῃρεῖτο εἰς τρεῖς δρούγγας, ὧν ἑκάστη εἰς 5—15 τάγματα (=1000—3000 ἀνδρῶν).
9. εὑρετῶν.

τὰ σπέρματα ὡς ἄριστοι γεωργοὶ κατεβάλλοντο καὶ κατὰ καιρὸν εὐφροσύνης ἐθέρισαν καρποὺς ὡρίμους Θεῷ καὶ τοῖς θείοις ληνοῖς ἐναπέθεντο καὶ ἀγαλλίασιν αἰώνιον ἐχαρίσαντο.

§ 57. Πλέον δὲ πάντων τῶν ἀρετῶν ὁ Βαάνης τὴν ἐλεημοσύνην ἠσπάζετο κατὰ ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς μητρός. Οὐδὲ τῆς θείας ἀκολουθίας ἠμέλει ὁ τῶν θείων καὶ ἀναφαιρέτων ἄριστος ἐραστής, ἀλλ' ἑκάστην ἡμέραν μετὰ καὶ ἀκολουθίας ὡρῶν δώδεκα τὸ ἅπαν ἐστιχολόγει ψαλτήριον(1) καὶ ἑσπέρας ἀεὶ πρὸ τῶν ὕπνων καὶ μετὰ τὴν τῶν ἀποδείπνων ἀκολουθίαν παράκλησιν πρὸς τὴν ἀειπάρθενον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μητέρα διὰ κανόνων τεσσαράκοντα ἐποιεῖτο(2) βίβλῳ τὸ παράπαν μὴ χρώμενος ἐν τούτοις καὶ τῆς λοιπῆς δὲ ἁπάσης ἀκολουθίας(3) οὐδέποτέ τινος ἀπελείπετο. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸν αἱ οὐράνιαι μετεκαλοῦντο μοναὶ διὰ φυσικῆς ἀκολουθίας τοῦτο γενέσθαι προστάττει ὁ Κύριος· ὅθεν καὶ κοιλιακῷ νοσήματι περιπίπτει, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν Κωνσταντίνου καταλαμβάνει ἰάσεως δῆθεν χάριν. Τὸ δὲ ἦν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ οἰκονομίας τοῦ κρείττονος. ᾗ γὰρ ἡμέρᾳ τὴν Κωνσταντίνου ὁ Βαάνης μετὰ τῆς νόσου κατέλαβεν, ἐν αὐτῇ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Συμεὼν καταλαμβάνει ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Κυμινᾶ, καὶ παρὰ τῇ πύλῃ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ σκηνοῦν ὁ Βαάνης ἔμελε παρὰ δόξαν συναντῶσιν ἀλλήλοις, πρᾶγμά τι θεῖον τοῖς τότε θεασαμένοις καὶ τοῖς νῦν ἀκούουσιν. Ἐνταῦθα ἀσπασάμενοι ἀλλήλους(4) καὶ συλλαλήσαντες τὰ εἰκότα τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν ἀπένειμαν.(5) Τυγχάνει δὲ ὁ Βαάνης διὰ τῶν χειρῶν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Συμεὼν τοῦ θείου

---

1. Ὡς διατυποῦται ἡ καθημερινὴ ἀκολουθία εἶναι ὑπερβολική· διότι μόνον τοῦ ὄρθρου εἶναι ἑπτάωρος. ὅθεν τὸ χωρίον δὲν ἔχει ἔννοιαν. κατ' ἐμέ : ἐστιχολόγει τὰ διατεταγμένα δύο καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου καὶ τὰς συνήθεις ὥρας μετὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἐπεράτωνε περὶ τὴν δωδεκάτην ὥραν τὴν προσευχὴν ἢ (κατὰ τὸ εὐρωπ. ὡρολόγιον) εἰς τὰς 6 πρωϊνῆς, ἤτοι τὸ ὅλον προσηύχετο μίαν ὥραν καθ' ἑκάστην· οὕτω πρέπει νὰ ἐννοηθῇ. ἄλλως μόνον ὁλόκληρον τὸ ψαλτήριον νὰ ἀναγνωσθῇ ἀπαιτοῦνται 6 ὧραι τοὐλάχιστον.

2. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἔννοια εἶναι, ὅτι ἀναγίνωσκε τὴν παράκλησιν ἐκ τοῦ «Θεοτοκαρίου», ὅπερ περιεῖχε 40 κανόνας δηλ. ὁ Βαάνης ἐπεραίου τὴν κοινοβιακὴν ἀκριβῶς ἀκολουθίαν.

3. ἤτοι τῆς θείας λειτουργίας, διότι μετὰ τὴν ἀνωτέρω περιγραφεῖσαν ἀκολουθίαν μόνον ἡ λειτουργία ὑπολείπεται.

4. ἀλλήλοις.

5. ἀπένειμον.

καὶ ἀγγελικοῦ(¹) σχήματος, Μαρῖνος μετονομάζεται καὶ εἰς τὰς θείας σκηνὰς μετοικίζεται δευτέραν τότε τοῦ Ἰουνίου μηνὸς ἄγοντος, κατατίθεται δὲ τὸ σεβάσμιον αὐτοῦ καὶ τίμιον λείψανον εἰς τὴν μονὴν τῆς θεοτόκου τὴν «τὰ Κορώνης» ἐπονομαζομένην πλησίον τῆς Ἀσπάρου κινστέρνης.(²).

§ 58. Τὸ μὲν δὴ τούτου τέλος τοιοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον· εἰ δὲ καὶ ὁ ῥηθεὶς Συμεὼν ἐκ τῶν πολλαχοῦ τοῦ λόγου περὶ αὐτοῦ λεχθέντων ***τοῖς ἁγίοις συντάττοιτο,*** τοῖς θείοις ἀνδράσιν, ὁ λόγος σκοπεῖν ἀφίησιν. Γραμμάτων μὲν οὖν γέγονεν ἔμπειρος καὶ εἰς βασιλείους αὐλὰς ἀπετάχθη διάγειν, ὡς εἴρηται, καὶ ὁ τρόπος αὐτοῦ προκόπτειν αὐτὸν ἐδίδου τοῖς παρὰ ἀνθρώποις(³) κρείττοσιν, ἀλλ' ἔρωτι τῶν θείων ἀλοὺς(⁴) καὶ τὴν ὄντως μερίδα εὐαγγελικῶς ἐκλεξάμενος ἑκουσίως καταλιμπάνει τὰς γηΐνους τιμὰς καὶ Θεῷ μόνῳ ζῆν ἐγνωκὼς ἀσκητικοῖς πόνοις ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν καὶ ὄρη διερχόμενος ἐξ ὀρέων καὶ τόπους ἀμείβων ἐκ τόπου καὶ κατὰ τὰς μελίσσας, ὡς ἐξ ἀνθέων τῶν ἀρετῶν συλλέγων τὰ κρείττονα σκεῦος ἑαυτὸν τῆς ὄντως γλυκύτητος κατεσκεύασε, καὶ πάσης πικρίας γηΐνης ἐκκαθαρθεὶς οἶκος Θεοῦ ἐχρημάτισε· πλουτεῖ γάρ καὶ ἄκων τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα διά μόνην ὑποταγὴν τῷ ἐπιστατοῦντι καταπεισθείς. ἔδει μὴν τοιούτους <οὓς> ἐκ τοιαύτης [μητρὸς] γενέσθαι, θείους ἐκ θείας, θαυμασίους ἐκ θαυμασίας καὶ χρηστοὺς ἐν χρηστῆς καὶ ἐξ ἁγίας ἁγίους, ἀφιερωμένους Θεῷ ἐκ γενέσεως ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς γενέσεως.

§ 59. Ἐπειδὴ ἡ τούτους τεκοῦσα ἑαυτὴν ὅλην ἐκ βρέφους Θεῷ

---

1. εὐαγγελικοῦ.

2. Ἀσπάρου γγιστέρνης. ἄλλ κινστέρνα συνήθως γράφουσι καὶ ἔπειτα κατήντησε στέρνα καὶ εἶναι ἡ δεξαμενή. εἶναι περίεργον ὅτι τὸ γγιστέρνα, καὶ εἰς ἄλλα χειρόγραφα συναντᾶται. Διατὶ τὸ cisterna ἐγράφη κινστέρνα καὶ ἔπειτα γγιστέρνα εἶναι ἔργον τῶν γλωσσολόγων νὰ ἐξετάσωσιν. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀπὸ τοῦ Ἡσυχίου καὶ ἑξῆς διετήρησαν τὸν τύπον κινστέρνα (βλ. Meursius, σ. 244). Ὁ Ἄσπαρος ἦν Ἀλανὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἐγκατεστημένων Γερμανῶν στρατιωτῶν ἢ τῆς λεγομένης αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, τῆς μεγάλης ἐκείνης οἰκογενείας, ἥτις ἀνεβίβαζε καὶ κατεβίβαζε τοὺς αὐτοκράτορας. Ἐκ τοῦ βίου τούτου μανθάνομεν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἕως τότε ἐσώζετο (βλ. εἰσαγωγήν).

3. ἀνθρωπίνοις.

4. ἄλλως.

ἀφιέρωσεν ἐξ ἰδίας τῆς προαιρέσεως, οἶκος ἁπάντων γέγονε([1]) τῶν ἀρετῶν, αἷς ὁ πάντων Θεὸς ἐπευφραίνεται· τίς γάρ ἐξειπεῖν δυνηθείη τὸ εὐγενὲς αὐτῆς τοῦ φρονήματος, τὸ τῆς σωφροσύνης ὡραῖον, τὸ τῆς ἀγχινοίας περικαλλέστατον, τὸ πρὸς πάντας ἱλαρὸν καὶ εὐμενὲς καὶ ἐπίχαρι, τὴν πραότητα, τὴν συμπάθειαν, τὸ ἐπιεικές τε καὶ μέτριον ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων, τὸ πρὸς τοὺς δεομένους πάντας χρηστὸν καὶ φιλάνθρωπον, ἐν ᾧ καὶ τὴν ἄμετρον ἐλεημοσύνην ἠσπάζετο τε καὶ ἐξεπλήρου μηδὲν ἑαυτὴν περιποιουμένη, ἀλλὰ πάντα τοῖς πτωχοῖς χορηγοῦσα. Πόσας, οἴεσθε,([2]) θυγατέρας πρὸς γάμον ἐξέδοτο οἴκοθεν προῖκα προθεῖσα; πόσους ἀνέπλασεν νέους ὀρφανίᾳ διεφθαρμένους; πόσαι γυναῖκες χηρεύουσαι ἐκ τῶν ἐκείνης δωρεῶν φιλοτίμως παραμυθίας ἀπήλαυσαν; πόσους πεινῶντας ἐξέθρεψε; πόσους γυμνοὺς ἐνέδυσε; πόσους διψῶντας ἡδίστου πόματος ἐνεφόρεσεν, ἔπνευσεν ἐκείνην μᾶλλον, ἢ τὸν ἀέρα οἱ πένητες.([3]) οἱ προσταλαιπωροῦντες τῷ κρύει καὶ τῷ ψύχει πηγνύμενοι περιεθάλφησαν ἀπὸ ἐνδυμάτων αὐτῆς, οἱ μηδὲ ὕδατος δυνάμενοι εὐπορεῖν τῇ τῶν μελῶν παρέσει, ἐκείνην ἔσχον τῶν ἀναγκαίων παροχέα ἀέναον. αὐτῇ συμβαίνει προσφόρως λεχθῆναι τὸ τοῦ Ἰώβ, τὸ τὴν αὐτῆς θύραν εἶναι παντὶ αἰτοῦντι ἠνεῳγμένην. τὰς δὲ δὴ περὶ τοὺς θείους ναοὺς πορείας, ὁλονυκτίους προσευχάς, τὰς παννύχους στάσεις, τὰς γονυκλισίας τὰς ἀμυθήτους, τοὺς ἀπὸ τούτων ποταμηδὸν περιρρεομένους αὐτῇ ἱδρῶτας, τὰ συνεχῆ καὶ ἀέννaα δάκρυα τίς ἂν λέγειν ἰσχύσειεν; τὰς ἐν τοῖς πειρασμοῖς δ' αὖθις καρτερίας αὐτῆς, τάς τε ἐν συκοφαντίαις καὶ ἐν ταῖς διαβολαῖς γενναιότητας ἐκ σταθεροτάτης διανοίας προβεβλημένας, καὶ τὴν ἐν λύπαις καὶ συμφοραῖς ταύτης ὑπομονὴν ἀνένδοτόν τε καὶ ἀνυπόκριτον τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τε καὶ θαυμάσειε; πρὸς τούτοις δὲ τίς ἂν δυνηθείη λόγος ἀπαριθμῆσαι τὰς μετὰ θάνατον εὐεργεσίας αὐτῆς κοινῶς πρὸς πάντας τάς τε γεγενημένας ἰάσεις τε καὶ θαυματουργίας καὶ τὰς γινομένας ἀεὶ καὶ χορηγουμένας τοῖς δεομένοις καὶ πίστει βεβαίᾳ τῷ θείῳ ταύτης προτρέχουσι [ναῷ]. καὶ πῶς γάρ οὐκ εἶχε καὶ μετὰ θάνατον τοῖς χρῄζουσιν ἐπαρκεῖν; ὅπου γε καὶ πλέον εἴληφε τὸ δύνασθαι τὸ εἴ τι ποὺ ἐναπελείφθη αὐτῇ πάχος σαρκίου ἀποθεμένη καὶ καθαρῷ τῷ πνεύματι τῷ Θεῷ ἀμέσως προμιλοῦσα καὶ τοῖς ἐν χάριτι παισὶ τοῦ Θεοῦ συναρίθμιος εἶναι πλουτίσασα.

1. γεγονία.
2. οἴασθαι.
3. γράφ. ἔπνευσεν ἐκείνην μᾶλλον ὁ ἀὴρ ἢ τοὺς πένητας.

§ 60. Ἀλλ᾽ ὦ σεβασμία Μαρία, τῶν ἐν κόσμῳ καλῶς βιωσα-μένων ἁπάντων (sic) γυναικῶν ἐγκαλλώπισμα. Τὸ τῶν δικαίων ἐντρύφημα καὶ τῶν ὁσίων γλυκύτατον ἥδυσμα. Τὸ τῶν ἀρετῶν δοχεῖον, τὸ τῶν χαρίτων σκεῦος, ὁ τῶν ἰαμάτων ἀκένωτος θησαυρός, τὸ τῶν ταμιείων τῶν δωρεῶν τοῦ θείου καὶ παναγίου πνεύματος σὺν τῷ τιμίῳ χορῷ τῶν παίδων, τῇ παναγίᾳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι παρισταμένη καὶ μετὰ παρρησίας βοῶσα; «Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκας, Κύριε», ἵλεων ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις [ἀπέργασαι] τὸν εὐδιάλλακτον καὶ μακρόθυμον καὶ ἀνεξίκακον Κύριον συλλαβοῦσα συμπρεσβευτὰς καὶ συλλήπτορας τῶν ὁσίων τὰ πλήθη, τῶν μαρτύρων τοὺς δήμους. τῶν δικαίων τὰ τάγματα, τὰς τῶν ἀγγέλων χορείας, τῶν ἀποστόλων τὸ στῖφος, τῶν προφητῶν τὸ συνάθροισμα καὶ τῶν πατέρων τὸ σύνταγμα· πάντες γάρ, εὖ οἶδα, συμπρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν φιλανθρωπίας ἐν ἑαυτοῖς εἶδος φέροντες, ἐπειδὴ γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ φιλανθρώπου γεγόνασι, πρὸ πάντων δὲ καὶ μετὰ πάντων, ἔχεις τὴν αὐτοπαράκλησιν τοῦ γένους ἡμῶν, τὴν τοῦ παντὸς Κυρίαν καὶ Δέσποιναν Θεοτόκον, τὴν ἀειπάρθενον μητέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀεὶ δυσωποῦσαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ οὐδέποτε τῆς δι᾽ ἡμᾶς πρεσβείας ἀπολειφθεῖσαν.

§ 61. Οὕτω δὲ ἀνιλεούμενος (sic) ὑπὸ πάντων ὁ φιλάγαθος Κύριος, ὁ ἀεὶ νικῶν τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγαθότητι τὰ πλήθη τῶν ἡμετέρων ἀνομημάτων, ἴσως συνήθως δυσωπηθήσεται, ἐπικαμφθείη καὶ ἐπιβλέψειε ἐφ᾽ ἡμᾶς εὐμενῶς καὶ ἐπιτρέψειε τὴν καθ᾽ ἡμῶν αὐτοῦ ὀργήν τε καὶ ἀγανάκτησιν ἐλεήσας ἡμᾶς διὰ μόνην τὴν αὐτοῦ ἄφατον ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν καὶ τῶν συνεχουσῶν ἡμᾶς ὀδυνῶν καὶ ἀφορήτων συμφορῶν ἐλευθερωθείημεν καὶ ὄλεθρον ἴδωμεν(1) παγγενῆ τῶν ἐπικειμένων ἡμῖν δυσμενεστάτων ἐχθρῶν καὶ δίκην θηρῶν(2) ἀγρίων ἐπεμβαινόντων ἡμῖν καὶ λυμαινομένων τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἐκλεκτὸν κλῆρον, ὃν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐκ τῆς κατάρας ἐξηγοράσατο. Ναί, σεβασμία μῆτερ Μαρία, τὸ θαῦμα τῆς νῦν γενεᾶς, μὴ διαλίπῃς αἰτουμένη τοῖς χριστωνύμοις ἡμῖν εἰρήνην βαθεῖαν καὶ τὰ ἐκ Θεοῦ ἀγαθά. Τοῖς ἐκ Θεοῦ τε δικαιωθεῖσιν ἐπὶ γῆς βασιλεύειν ἡμῶν νίκην κραταιὰν ἐκζητοῦσαν κατὰ πάντων τῶν ἐναντίων ἐχθρῶν καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ αὔξησιν καὶ εὐστάθειαν καὶ ἕνωσιν ἀρραγῆ. ***Προϊσταμένη δ᾽ ἂν εἴης καὶ τῆς καλλίστης***

1. ἴδαμεν.
2. θρηνῶν.

τῶν πόλεων ταύτης Βιζύης, καθ' ἣν σοῦ τὸ ἱερώτατον καὶ ἅγιον σῶμα ἐπεβράβευσεν. ὁ Θεὸς εἰς κοινὴν τῶν ἐνοικούντων βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν καὶ ἀποτροπὴν νοσημάτων παντοίων καὶ τῶν ἀφανῶν τε καὶ φανερῶς ἀντικειμένων ἐχθρῶν. τῷ ἀρχιερεῖ δὲ συν τῷ κλήρῳ παντὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἐτησίως τιμῶσί σε σωτηρίαν ἀεὶ παρέχουσα καὶ πάσης νόσου ἀπαλλαγὴν εἰς δόξαν Πατρὸς Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς παναγίας καὶ ὑπερουσίου Τριάδος, τῆς μιᾶς θεότητος καὶ βασιλείας, ᾗ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ἐπίλογος. Παραλειπόμενα περὶ τῆς πόλεως Βιζύης.

Ὁ ἐν τῷ ὑστερογράφῳ μνημονευθεὶς Γιάγκος περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν καλλονῶν αὐτῆς γράφει : «Ἡ Βιζύη ἔχει μακρὰν ἱστορίαν καὶ δύναται μάλιστα νὰ ἐγκαυχηθῇ ἐπ' αὐτῇ, καθ' ὅτι οὐχὶ πάμπαν αὕτη ἄσημος. Ὅπως γηράσασά τις κόρη, ἂν καὶ τὰ πολυπληθῆ ἀπελθόντα ἔτη ἀφήρεσαν ἀπ' αὐτῆς ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἀνὰ ἓν θέλγητρον, διατηρεῖ ἐν τούτοις προφανῆ ἴχνη τῆς ἀκτινοβολούσης ἄλλοτε αὐτῆς ὡραιότητος..... τὰ μαρτυροῦντα ἐπαρκῶς τὸ πάλαι αὐτῆς μεγαλεῖον».[1] καὶ ἐξιστορεῖ τὰ ὑπάρχοντα τείχη, τοὺς πύργους, τοὺς τύμβους (τούμπαις), ἀναφέρει τὰ νομίσματα, τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας (νῦν τέμενος) καὶ τὰ πέριξ σπηλαιώδη ἀσκητήρια καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεῷ ἁγίῳ ὑψίστῳ». Αὕτη εὑρέθη εἰς τὸ χωρίον Μαγκρυώτισσα (170 οἰκογ. ἐν τῇ πεδιάδι). «Κατά τινα (παράδοσιν) ὠνομάσθη ἐκ τῆς.... Παναγίας μακαριωτίσσης,[2] κατ' ἄλλην ἐκ τοῦ Παναγία ἡ μεγαριώτισσα. καθότι ἐκ Μεγάρων τις ἐλθὼν ἔκτισεν ἐκεῖ.... ἐκκλησίαν....[3] Ἐκτὸς τοῦ χωρίου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἐντὸς μικροῦ ἄλσους τινός, ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖον, εὕρηται ὄγκος μαρμάρινος τετράγωνος φέρων ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τὴν ἑξῆς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπιγραφὴν (βλ. κατωτέρω). Ἕως πρό τινων ἐτῶν τὸ μνημεῖον ἦν ἀνέπαφον. ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων μεταβάντες κρύφα τινὲς πρὸς ἐξεύρεσιν δῆθεν τοῦ ἐγκεκλεισμένου θησαυροῦ κατέσπασαν αὐτὸ ἱεροσύλως ἐκ τοῦ ἀνεπιγράφου μέρους» (αὐτ. 81—82). Παραλαμβάνομέν τινα ἐκ νεωτάτης ἱστορίας[4] ἀναφερόμενα εἰς τὰς ἀρχαιότητας. «Νομίσματα δὲ τῆς ῥωμαϊκῆς

1. Ἡμερολ. ἀνατολῆς τοῦ 1885, σ. 67—70. συνεχίζει δὲ τὴν ὡραίαν ὄντως ταύτην περιγραφὴν καὶ ἐν τῷ τοῦ 1886, σ. 83—119 τόμῳ.
2. Μακαριώτισσα μονὴ ὑφίσταται καὶ νῦν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θηβῶν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑλικῶνος.
3. Ἡ τρίτη παράδοσις ἐκ τοῦ «μακριὰ» (ὑψηλὴ) Χιώτισσα εἶναι ἐξεζητημένη καὶ ἀπορρίπτεται.
4. Σάββα Ἰωαννίδου, «Ἱστορία τῆς Βιζύης ἀνατολικῆς Θράκης». γραφεῖσα τῷ 1886, Ἀθῆναι, 1954, σ. 10.

ἐποχῆς δεικνύουσι τὴν τῆς Βιζύης σχέσιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας. ἔστι τὸ ἔνθεν μὲν Βιζύης, ἔνθεν δὲ Ἰουλίας σεβαστῆς. ἕτερον Βιζυηνῶν καὶ ἑτέρωρωθεν Ροιμητάλκους, Βιζυηνῶν καὶ Κλαυδίου, Βίζας καὶ Φιλίππου ἕτερον, Φίλιππος βασιλεὺς καὶ ἑτέρωθεν Βιζυηνῶν, καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ πλεῖστα μὲν χαλκᾶ, ἀλλὰ μεθ' ἱκανῆς φιλοκαλίας. ἐν τούτοις τοῖς νομίσμασι παρίσταται ἡ Δήμητρα καὶ ἐν πολλοῖς ὁ Ἀσκληπιός. Καὶ πολλαὶ μὲν ἐπιγραφαὶ ἠδύναντο νὰ δώσωσιν ὕλην ἱστορικὴν ἐνταῦθα, ἀλλὰ δυστυχῶς ἅπασαί εἰσιν ἠκρωτηριασμέναι, μίαν δὲ καίτοι ἐκδοθεῖσαν καὶ πάλιν ἐνταῦθα ἀναγράφομεν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας Βιζύης τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην :

ΘΕΩ ΑΓΙΩ
ΥΨΙΣΤΩ

Ὑπέρ τῆς Ροιμητάλκου καὶ Πυθοδωρίδος
ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Κοιλαλητικὸν πόλεμον
αὐξάμενος κινδύνου σωτηρίας καὶ ἐπιτυχὼν Γάϊος Ἰούλιος
Κρόκος Χαριστήριον[1].

«Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὑρίσκεται παρὰ τῇ πρὸς Ν. τῆς Βιζύης μίαν ὥραν ἀπεχούσῃ κώμῃ Μαγκριωτίσσῃ ἐν τῷ οὐ μακρὰν αὐτῆς δρυμῶνι, ὅπερ θὰ ἦτο μὲν τότε ἄλσος καὶ ναός, νῦν δὲ νεκροταφεῖον, ἔνθα καὶ νῦν ἐρημοκκλήσιον τῆς ἁγίας Ἄννης. Εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ ἐπιγεγραμμένη ἐπὶ λίθου ἐκ μαρμάρου, ὅστις, ἦν στηλοβάτης ἀγάλματος τοῦ θεοῦ, πρὸς ὃν τὸ χαριστήριον, εἶτα δὲ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑποστήλιον ἁγ. Τραπέζης. Καὶ ἐκ μὲν τῆς γραφῆς φαίνεται ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου, ὁ δὲ τὴν εὐχὴν ποιῶν Γάϊος θὰ ἦτο φίλος

1. Τὴν ἐπιγραφὴν ἀσφαλῶς ὁ Ἰωαννίδης ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου, ὅθεν ἔλαβε καὶ ἄλλα πολλὰ χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ τὴν πηγήν. Αὕτη τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολόγου Γάλλου Perrot ἐν Mélanges d' archéologie, σ. 451. Ἐντεῦθεν ἀνεδημοσίευσεν αὐτὴν ὁ Dumont εἰς «Inscriptions et monuments figurés de la Thrace» τῷ 1878. (ὁ μὲν Γιάνκος ἔγραφε τῷ 1884, ὁ δὲ Ἰωαννίδης τῷ 1886, ἀλλ' ἠγνόουν τὸν Dumont) σ. 31 καὶ ἔχει διαφοράς τινας πρὸς τὸ κείμενον τῶν Ἑλλήνων.

> «Θεῷ ὑψίστῳ ἁγίῳ ὑπὲρ τῆς Ῥοιμητάλκου καὶ
> Πυθοδωρίδος ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Κοιλα[λ]ητικὸν
> πόλεμον κινδύνου σωτηρίας εὐξάμενος καὶ
> ἐπιτυχὼν Γάϊον Ἰούλιος Πρόκος (Πρόκλος).
> χαρισι[ήρι]ον».

Βεβαίως τὸ αὐξάμενος τοῦ Ἰωαννίδου θὰ εἶναι τυπογρ. σφάλμα. Ὁ Γιάγκος ἔχει εὐξάμενος. Οὗτος ἔχει καὶ ἄλλας τινὰς ἐπιγραφάς, ὧν ἡ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν Κότυος σ. 92 τελευτᾷ εἰς τὸ «Πατρώοις Θεοῖς» δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς εὐσεβείας τῶν εἰδωλατρῶν κατοίκων τῆς Βιζύης.

ἡ συγγενὴς τοῦ Ροιμητάλκους· ὁ δὲ Ροιμητάλκης καὶ ἐκ πολλῶν θρακικῶν νομισμάτων γνωστός, ἦτο βασιλεὺς τῆς πρὸς τὴν Βιζύην Θράκης, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς Βιζύης, ἥτις φαίνεται αὐτόνομος οὖσα ὡς καὶ τὰ τῆς ἐποχῆς νομίσματα αὐτῆς δηλοῦσιν, ὅτι καὶ εἰς τιμὴν τῶν τότε αὐτοκρατόρων ἐξέδιδε νομίσματα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ροιμητάλκους ὡς φίλου τοῦ Αὐγούστου, ὅστις καὶ σύμμαχος ἐγένετο τοῦ Αὐγούστου ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἄκτιον μάχῃ εἰς τὸν μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Αὐγούστου πόλεμον. Ἀλλὰ τὶς ὁ Κοιλαλητικὸς οὗτος πόλεμος τὴν ἐκ τοῦ ὁποίου σωτηρίαν εὔχεται ὁ Γάϊος τῷ τε Ροιμητάλκῃ καὶ τῇ Πυθοδωρίδῃ; Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι χώρα τις θρακικὴ Κοιλαλία (πιθανὸν ἡ μεταξὺ Μηδείας καὶ Στράντζας νῦν καλουμένη ἐπαρχία Κοιληγκόζ, Κοιλανία, Κοιλαλία) ἀπεστάτησε κατὰ τοῦ Ροιμητάλκους. Ἡ δὲ Πυθοδωρὶς ἡ ἐκ Τράλεων, (sic) ἡ θεία Στράβωνος καὶ φίλη τοῦ Αὐγούστου, ἥτις τέως βασιλεύουσα ἐν Πόντῳ διὰ τοῦ Αὐγούστου ἀνέκτησε καὶ τὴν Καβείραν ἐπονομάσασα Αὐγούστην, νῦν δὲ Ἀργούσσην καλουμένην δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν Νεοκαισάρειαν. φέρεται δὲ καὶ νόμισμα ἔνθεν μὲν Ροιμητάλκους ἑτέρωθεν δὲ Αὐγούστου. Αἱ δὲ λέξεις, ἅγιος, ὕψιστος θεός, καίτοι ἔχουσί τι χριστιανικόν, ἀλλ' ἤδη συνήθεις τότε καὶ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς, ἀποδοτέαι εἰς τὸν Σωτῆρα Δία ὕψιστον, ὕπατον θεῶν «καὶ πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν». χαριστήριον δὲ ἡ ἔκφρασις αὐτοῦ τοῦ Γαΐου χαρᾶς, ὅτι, δεηθέντος αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἐπήκουσε τῆς δεήσεως αὐτοῦ ὁ θεὸς καὶ ἔσωσεν ἐκ τοῦ κινδύνου ἀμφοτέρους Ροιμητάλκην καὶ Πυθοδωρίδα· καὶ τοῦτο δὲ πείθει ἡμᾶς νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὁ Κοιλαλητικὸς πόλεμος ἐγένετό που τῶν ὀρέων τῆς Θράκης, ἐν ᾧ κίνδυνος ἀμφοτέροις ἐπῆν.

»Ἡ ἐποχὴ αὕτη τῆς Βιζύης ἦτο ἡ λαμπροτέρα τῶν ἄλλων. Τὰ ἐρείπια καὶ λείψανα ἀρχαῖα τὰ σωζόμενα μέχρι τοῦδε ἐν Βιζύῃ καὶ τοῖς πέριξ ὑπεμφαίνουσιν ἀκμὴν καὶ πολιτικὴν καὶ ἐμπορικήν. Πρῶτον τὰ ὡραῖα αὐτῆς τείχη, ὧν οὐδαμοῦ ἔχομεν τῆς Θράκης ἕτερον παράδειγμα, ἐξοχικά τινα ἔργα, ὑδραγωγεῖα καὶ προτομαὶ καλλιτεχνικώταται περὶ ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς παρούσης ποιησόμεθα τὸν λόγον. Τύμβοι δὲ (Τοῦμβες νῦν ὀνομαζόμεναι) ὑπὲρ τοὺς 30 ἐν τοῖς πέριξ ὁρώμενοι, Μακεδονικῆς δὲ καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ χρήσεως ὑποδεικνύουσαι τὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης εὐπάθειαν καὶ πλοῦτον τῶν κατοίκων τῆς πόλεως . . . .

»Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν Σταυροφόρων ὑπῆρξε τὸ ἀμυντήριον, τοῦ κατὰ τὴν Θράκην Ἑλληνισμοῦ, τῶν ἐκ Δύσεως ξένων. Καὶ τῷ ὄντι ἀπέκρουσε τὰς προσβολὰς τῶν Σταυροφόρων ἐπιθυμούντων νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ εἰς τὰ βόρεια μέρη τῆς Θράκης. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην «ἐκ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων πόλεων (Θράκης) ἀσκύλευτοί τε καὶ ἀκαθαίρετοι Βιζύη τε καὶ Σηλυβρία παρὰ Σκυθῶν ἐλήφθησαν· μόναι γὰρ αὗται οὐχ ὅπως ἰσχυραῖς διειλημμέναι τείχεσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν τόπων θέσει μάλιστα κρατυνόμεναι, τὸν παντελῆ διέδρασαν ὄλε-

θρον, μηδ' ἄλλως ὑπὸ Λατίνων οὖσαι ἀνεπισκόπητοι».

»Οὕτω λοιπὸν καρτερικῶς ἐπὶ τὸν μεσαίωνα ὅλον προμαχήσασα ἡ Βιζύη καὶ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας, ὑπεδουλώθη καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1382 μετὰ πολιορκίαν μηνός.

»Φαίνεται δὲ ἐκ τῆς καταστροφῆς, ὡς μέχρι τοῦδε δηλοῦται, ὅτι μεγάλα ἐπεπόνθει κακά· διότι ἐκ τῶν ἐλλείψεων παραδόσεων ἐκ τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων, ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ Βιζύη διετέλεσεν ἄνευ Ἑλλήνων καταφυγόντων εἰς τὰ ὑπερκείμενα ὄρη, καὶ ὅτι βαθμηδὸν κατῆλθον καὶ ἀπετέλεσαν τὸν σημερινὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἐν τῇ Βιζύῃ καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις. Τότε δὲ ἐγένετο καὶ ἡ παντελὴς καταστροφὴ τῶν ναῶν καὶ λοιπῶν δημοσίων κτιρίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς περιέργων καλλιτεχνικῶν ἔργων, ὧν συντρίμματα πληροῦσι σήμερον τὴν Βιζύην..... (αὐτ. σ. 10—14).

»Καὶ πρὸς Β. διατηρεῖται ἡ πύλη τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς καί τινες περὶ αὐτὴν πύργοι· μετὰ δὲ τούτους εἶναι ὁ ναὸς [νῦν τζαμίον] τῆς ἁγ. Σοφίας, Βυζ. τέχνης, σταυροειδής, ἐν συνόλῳ δείκνυσι τέχνην ἔξωθεν τῆς 10 ἢ 11 ἑκατονταετηρίδος ἡ ἔσωθεν ὅμως διαίρεσις προδίδει ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν καὶ ἔχει μῆκος 22 πήχεων, πλάτος 18 καὶ ἴσον ὕψος, ἐφ' οὗ εἷς καὶ μόνος θόλος· ἡ ἐσωτερικὴ δὲ διάθεσις τοῦ ναοῦ ἔχει πρόναον, τὸν κυρίως ναὸν καὶ τὸ ἱερὸν βῆμα, οὗ ἔνθεν μὲν ἐστὶ σκευοφυλάκιον, ἑτέρωθεν δὲ τὸ διακονικόν, ὕψωθεν δὲ καὶ ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ γυναικωνίτου ἡ τῶν ψαλτῶν θέσις, ἑκατέρωθεν δὲ καὶ οὕτω (sic) παρεκκλήσια· πρὸς δὲ τὴν θύραν τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχουσι τάφοι ἢ καὶ θέσεις εἰς ἐναποταμίευσιν ἱερῶν λειψάνων. Πρὸς Δ. δὲ αὐτοῦ ἕτερος ναὸς εἰς ἐρείπια, ὁ τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου. ἕτερος δὲ πρὸς τῇ πύλῃ τῆς ἀγορᾶς ὁ τοῦ ἁγ. Νικολάου. Ὅλη ἡ πόλις ἔχει τρεῖς πύλας, πλεῖστα δὲ ὅσα ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἐν αὐταῖς ταῖς πρὸ τῆς ἁλώσεως οἰκίαις διεσώζοντο, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ τὸ 1878 καταστροφῇ ἅπαντα ἐξηφανίσθησαν. Τὸ νῦν πρὸς Ν. καὶ ἐπὶ περιβλέπτου θέσεως διοικητήριον νεωστὶ ἐκτίσθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν πρώτων ἀρχείων τῆς Βιζύης, ἔξωθεν δὲ τοῦ τείχους καὶ πρὸς Δ. ἵστανται 2—3 πύργοι προστατεύοντες ἐπὶ τοῦ ὕδατος (sic), οὗ ἡ πηγὴ ἐστίν, ἐξ ἧς διανέμεται τὸ ὕδωρ καθ' ἅπασαν τὴν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἔνθα κατοικοῦσιν Ὀθωμανοί, τὴν πρὸς Β συνοικίαν (Καστρινοὶ) ἑλληνικήν, τὴν Πέρα συνοικίαν (Καρσὶ—Μαχαλᾶ) ἀνάμικτον ἐκ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν καὶ τὴν ὑπὸ τὸ τεῖχος νοτίως ἐκτεινομένην, τὴν καὶ σημαντικωτέραν, τὴν τῆς Πλάτζας (ἀγορᾶς) τὸ πλεῖστον ἐκ Χριστιανῶν. Ὅλος δ' αὐτῆς ὁ πληθυσμὸς ἐστὶν 1000 οἰκογενειῶν,[1] ὧν 650 Ἑλλήνων καὶ 350 Ὀθωμανῶν ποικίλου γένους. Αἱ

1. Ὁ Γιάγκος (Ἡμερολ. τοῦ 1886, σ. 91) κατ' ἐπίσημον στατιστικὴν τῆς μὲν ἐπαρχίας Βιζύης τὸν πληθυσμὸν ἔχει 19,211 ψυχάς, τῆς δὲ πόλεως 3000, ὧν τὰ 2/3 ἀποτελοῦσιν οἱ χριστιανοί.

τρεῖς ἑλλην. συνοικίαι 1/4 τῆς ὥρας ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι ἔχουσι μίαν καὶ μόνην ἐκκλησίαν ἐν Πλάτζᾳ ἐν ᾗ καὶ τὰ σχολεῖα.

Τοῦ πρὸς Α τείχους καταῤῥεύσαντος ἐχρησίμευσαν οἱ ὀγκώδεις αὐτοῦ λίθοι εἰς οἰκοδομάς, ἐν δὲ ταῖς κατωφερείαις αὐτοῦ πανταχοῦ, ὅπου γίνονται ἀνασκαφαί, ἀναφαίνονται ἐρείπια ἐπισήμων κτιρίων καὶ ἰδίως παρὰ τὸ ἑλλην. νεκροταφεῖον, ἔνθα μικρᾶς γενομένης ἀνασκαφῆς, ἀνεφάνησαν τὰ θεμέλια θεάτρου καὶ θυμέλης ἐκ μεγαλοπρεπῶν λίθων, ὅπου καὶ ἡ προμνησθεῖσα εἰς Κότυν ἐπιγραφὴ εὑρέθη καὶ ἄλλαι τινές. καὶ θώκων καὶ ἑδωλίων τμήματα, ὡς καί τινες προτομαί, μάλιστα μία κεφαλὴ ἀρίστης τέχνης καὶ ἀρχαϊκῆς ἐν διαδήματι (πιθανῶς αὐτοῦ τοῦ Κότυος). Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν οἰκίαις βρίθουσιν μετόπαι, ἀνθέμια καὶ ἄλλα συντρίμματα καλλιτεχνικά, πολλοὶ δὲ ὑπόγειοι σήραγγες. Ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τῆς Πλάτζας ὑπάρχει ἔρημος, ἀλλ' ἐκτεταμένη θέσις ἐκκλησίας, ἥτις μεταξὺ 4 ὁδῶν οὖσα ἦτο ἐθνικὸς ναός εἶτα δ' ἐγένετο ἐκκλησία, διότι τὰ βάθρα αὐτῆς φαίνονται ἀρχαῖα..... καὶ περὶ ταῦτα εὑρέθη ἄγαλμα πελώριον οὗ τὰ τεμάχια φέρονται τῇ δε κακεῖσε, μόνη δὲ ἡ κεφαλὴ οὖσα γυναικὸς τριπλῆ ἢ τὸ φυσικόν, ὁμοιάζει πολὺ τὴν Ἥραν ὡραίας τέχνης· ἐπὶ τῶν κροτάφων φέρει δύο ὀπὰς ἐμφαινούσας, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦν κεκαλλωπισμένον καὶ μετ' ἄλλου καλλωπισμοῦ. Ἐνταῦθα εὑρέθησαν καί τινες Ἑρμαῖ, ὧν μία ἁπλῶς οὖσα στήλη ἔχει κεφαλὴν μὲ πτέρυγας, πρὸς δὲ τὸ στέρνον κέρμα. Πλεῖστα δ' ὅσα ἐντεῦθεν ἐκλάπησαν ἔργα πολλά, οἷον κεφαλαὶ καὶ ἀγάλματα ἡμίθραυστα κ' ἐχρησίμευσαν εἰς τὰ θεμέλια τῆς σχολῆς καὶ τῆς μητροπόλεως. Μία δὲ Σφὶγξ ἄνευ ὅμως κεφαλῆς ἵσταται καλλίστης τέχνης· ἕτερον ἄγαλμα ἄνευ κεφαλῆς καλλίστης τέχνης γυναικὸς κρατούσης ἐν μιᾷ χειρὶ δορκάδα. φαίνεται, ὅτι εἶναι τῆς Ἀρτέμιδος· ἡ δὲ Σφίγξ ἔχει μῆκος 2 πήχεων. ἡ μὲν κεφαλὴ ἐλλείπει, φέρει δὲ τὸν λαιμὸν μετὰ τῶν διηκόντων πλοκάμων καὶ ἐν τῷ στήθει μαστούς, τὸ ἐπίλοιπον εἶναι ὅλως σῶμα λέοντος ἔχοντος πτερὰ ἐπὶ τῶν ὤμων, ἡ δὲ οὐρὰ δράκοντος ἐλλείπουσα τὸ ἥμισυ. Ἐνταῦθα εὑρέθη καὶ ***εἰκὼν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἔκτυπος ἐπὶ μαρμάρου ὕψους ἑνὸς πήχεως 3/4 πλάτους φέροντος ἐν ἑκατέρᾳ δόρυ καὶ σταυρόν, ἐποχῆς τῆς πρὸ τῶν εἰκονομάχων***, ὄπισθεν δὲ τοῦ λίθου φαίνεται ἐπενδύτης καλλιτεχνικοῦ καὶ πελωρίου ἀγάλματος πρὸς τὸν πόδα αὐτοῦ, ***πολλὰ δὲ ἀνάγλυφα ἱππέως ἐπὶ γυμνοῦ ἵππου ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα ἀναφερόμενα εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐν Θρᾴκῃ λατρείαν τοῦ Περσέως, ἅτινα ὡς εἰκόνας τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐκλαμβάνουσι,*** στῆλαι δὲ καὶ κιονόκρανα πρὸ πάντων κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ καὶ ζωοφόροι καὶ λοιπὰ τῆς καλλιτεχνίας ἀντικείμενα πληροῦσι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς οἰκίας ἰδίως ἐν τῇ ἐνορίᾳ Πλάτζας, ἥτις ὑπὸ τὴν ἀν. κλιτὺν Βιζύης περιεῖχε τὰ ἐπισημότερα τῶν ἱερῶν καὶ δημοσίων κτιρίων. Ὑπέρ δέ τὴν Πλάτζαν ΒΑ ἔστι γήλοφος Τζομλεκτζῆ (κεραμεικὸς) διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἐργοστάσια κεράμων, ἅτινα ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐμφανίζονται νῦν καὶ αὐτοὶ

οἱ κλίβανοι, λείψανα δὲ κεραμευτικῆς εἰς συντρίμματα μετρίας τέχνης.

»Ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν γιγνομένων ἐνταῦθα ἀνασκαφῶν διὰ γεωργικὰς ἀνάγκας καταφαίνεται, ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν Βιζύην πόλις ἔπαθε πολλὰς καταστροφὰς ἐκ τῆς τέφρας διακρινομένης εἰς πολλὰ στρώματα. Ἔν τισι δὲ παρετηρήθη σῖτος κεκαυμένος, τοιαῦτα δὲ οὐδαμῶς παρατηροῦνται ἐν τῇ κυρίως Βιζύῃ· καὶ τοῦτο ἀπόδειξις, ὅτι ἡ Βιζύη δὲν ὑπέστη ἐκπολιόρκησιν ἀπὸ τῶν κατὰ καιρὸν βαρβαρικῶν δῃώσεων.

»Ἐὰν ἐγίνοντο δὲ ἐνταῦθα ἀνασκαφαὶ τακτικαί, πολλὰ θὰ ἀνεκαλύπτοντο λόγου ἄξια ἔργα τέχνης καὶ πολλὰ σημεῖα τῆς ἱστορίας Βιζύης θὰ διελευκαίνοντο· ὑπὸ δὲ τὴν ὡραίαν πεδιάδα καὶ πρὸς τοὺς πέριξ λόφους ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τοὺς 30 τύμβοι, ἱκανῶς ὡραΐζοντες τὴν χώραν, τὰ δὲ ἐν τοῖς ὄρεσι μνημεῖα, σπήλαια φυσικὰ ἢ τεχνικά, καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ θέσις τῶν Δαμάτων μετὰ τῶν ἀξιοπεριέργων τῆς Βιζύης, ἔσται θέμα ἐρεύνης, ὅπερ ἱκανῶς μὲν ἐπασχολήσει τοὺς φιλαρχαίους, ἐπιχύσει δὲ φῶς ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Πελασγοθρακῶν τῶν πρώτων, ὡς εἴρηται, κατοίκων τῆς χώρας καὶ τῶν ἄλλων ἐκ βορρᾶ μεταγενεστέρως εἰσελασάντων ἐκ τῶν ἄνω, καταλαβόντων δὲ τὰ περὶ τὸν Δούναβιν (Σκυθῶν). Ἐν συνόλῳ δὲ ἡ Βιζύη, ἡ διάδοχος τῶν Δαμάτων, ἦν διῃρημένη τριχῶς, εἰς τὴν ἐν τῷ τείχει, τὴν ἀκρόπολιν πρὸς βορ. (ἧς ἡ πύλη καί τινες πύργοι εἰσέτι διατηροῦνται) καὶ τὴν ἐκτὸς αὐτῆς περιλαμβάνουσαν δι' ἰδίου τείχους, ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ φαίνεται, τὸν κεραμεικὸν καὶ τὴν Πλάτζαν» (αὐτ. σ. 14—16).(1).

Μαρία μάρτυς, μαρτυρήσασα ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα μάρτυρες παρθένοι).

Μαρκιανὸς μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιαν. χρόνους (βλ. Delehaye, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 247). Ἦν Ἀντιοχεὺς ἐκ τῶν πρώτων ἐν Ἡρακλείᾳ μαρτυρησάντων.

Μάρτυρες ἕξ, οἱ ἐν Βιζύῃ μαρτυρήσαντες (βλ. 33, 37, 38 καὶ 40 μάρτυρες).

Μάρτυρες ἑκατὸν πεντήκοντα τρεῖς «οἱ ἐκ τῆς Θράκης ἐν τῇ θαλάσσῃ βληθέντες τελειοῦνται» τῇ κζ' Ἰουλίου. Εἰς τούτους Χρι-

---

1. Ὁ Γιάγκος συνοικίας γράφει 4 : Πλάτζα (ἢ Πλάτσα), Καρσῆ—Μαχαλᾶς (Πέρα), Καλὲ (Κάστρον) καὶ Γιαζῆ (Ἡμερολ. 1886, σ. 92). Ὁ ἀναγνώστης δύναται ἐκ τῶν δύο τούτων πραγματειῶν νὰ σχηματίσῃ ἀρτίαν ὁπωσδήποτε, ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης θρακικῆς πόλεως.

στοφόρος ὁ Μυτιληναῖος ἐποίησε τὸ ἑξῆς ἰαμβικὸν δίστιχον :
«Θαλασσοάθλους ἰσαρίθμους, Χριστέ μου,
ἄγρᾳ θαλάσσης Τιβεριάδος δέχου».

Μάρτυρες ἕξ, οἱ ἐν Βιζύῃ ἀθλήσαντες τῇ ι΄ Αὐγούστου. Ἄλλοι πολλαπλάσιοι μάρτυρες ἐκ Βιζύης εἶναι οἱ ἑξῆς 33, 37, 38 καὶ 40 κατὰ διαφόρους καιροὺς ἑορταζόμενοι.

Μάρτυρες δύο οἱ ἐν Παρίῳ (πόλει παραλιακῇ μεταξὺ Λαμψάκου καὶ Κυζίκου, ἔναντι δὲ Πανίου κειμένῃ, ἀποικία Παρίων) ἐν λάκκῳ βληθέντες τελειοῦνται τῇ κγ΄ Ἰανουαρίου.

Ματρώνα μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Μαύρα μάρτυς, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. Τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Μέμνων ὁ κεντυρίων μάρτυς (βλ. Σευῆρος.)

Μιχαὴλ Μαυροειδής, νεομάρτυς Ἀδριανουπολίτης οὗ ἡ μνήμη ἑορτάζεται τὴν ι΄ Μαρτίου. Οὗτος ὑπηρετῶν ὡς κηπουρὸς εἰς τὸν Χατζῆ Βέην ἦτο τακτικὸς εἰς τὸ καθῆκον, τίμιος ἄνθρωπος καὶ εὐσεβὴς χριαστιανός. ὁ Βέης προκειμένου νὰ μεταβῇ ὡς προσκυνητὴς εἰς Μέκκαν, ἀφῆκεν εἰς τὸ κτῆμα καὶ διὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ οἴκου τὸν ἔμπιστον Μαυρουδῆν. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του ἠβουλήθη νὰ παρασύρῃ τὸν ἅγιον, ὅπως ἡ τοῦ Πετεφρῆ τὸν Ἰωσήφ, εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀσελγοῦς ἐπιθυμίας της. Αὐτὸς ὅμως ἀντέταξεν ἄρνησιν καὶ ὑπῆρξεν ἀνένδοτος εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς μουσουλμανίδος κυρίας του. Τοῦτο ἐξηρέθισε τὴν μανιώδη γυναῖκα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξοντώσῃ αὐτόν. Καὶ δὴ καλέσασα τουρκόγυφτον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν δολοφονήσῃ πάραυτα ὑποσχομένη νὰ προσλάβῃ αὐτὸν ἀντικαταστάτην, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὁ γύφτος δὲν ἐτόλμα νὰ ἀντικρύσῃ τὸν μάρτυρα, ἀλλὰ τὸν ἐθανάτωσε κοιμώμενον καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὸν δρόμον. Οἱ χριστιανοὶ παραλαβόντες τὸν νεκρὸν ἔθαψαν ἐκτελέσαντες κρυφίως τὰ νόμιμα. Ἀλλ' ἐπανῆλθεν ὁ ἀφέντης του ἀπὸ τὸ χατζηλίκι. Εἰς τὸν σταθμὸν «ἐκ τῶν οἰκείων του οὐδεὶς ἦλθε (πρὸς προϋπάντησιν) καὶ μόνον μακρόθεν εἶδε τὸν Μαυρουδῆν ἐρχόμενον ταχέως καὶ συνοδεύοντα δύο ἄλογα.... Προσφέρει τὸ καλλίτερον ἄλογον εἰς τὸν αὐθέντην του καὶ ἐξεκίνησαν ὁμοῦ βαδίζοντες ταχέως διὰ νὰ φθά-

σουν ἐγκαίρως καὶ λίαν πρωῒ εἰς τὸ ἀγρόκτημα, ὅπου ἦτο καὶ τὸ κονάκι τοῦ Χατζῆ Βέη». Καθ' ὁδὸν ὁ Μαυρουδῆς εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ Βέη ἀπήντα μονοσυλλάβως προσποιούμενος, ὅτι δὲν ἤκουεν. «Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ κονάκι ἀμέσως ἐβοήθησε τὸν κύριόν του ν' ἀφιππεύσῃ, κατεβίβασε τὰς ἀποσκευάς του καί.... ἐξηφανίσθη», πρὶν ἀνοίξῃ ἡ θύρα. Ὅταν παρουσιάσθη ἡ χανούμισα καὶ ἠρώτησεν ὁ Βέης περὶ τοῦ Μαυρουδῆ, ἀπήντησεν ὅτι πρὸ μηνῶν ἠσθένησε καὶ ἀπέθανεν. Ἡ ἁγιότης τοῦ μάρτυρος ἐπιστοποιήθη, διότι μόλις ἐτάφη ἔβλεπον τὴν νύκτα, ὅτι ἐξήρχετο λάμψις ἐκ τοῦ τάφου. Ἀλλὰ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας καὶ συζητήσεις ἐπείσθη τὸ πατριαρχεῖον, ἀφοῦ καὶ ὁ μητροπολίτης ὑπέβαλε λεπτομερῆ ἔκθεσιν, καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἅγιον. Τὸν βίον ἔγραψαν ὁ Σωφρ. Εὐστρατιάδης (Θρακ. Ι', σ. 7—28), ὁ Κ. Κουρτίδης, ΙΒ', 400-2, ὁ V. Laurent (Echos d' orient, 38, σ. 31—4 καὶ 371—9) καὶ τελευταῖον ὁ Γ. Κωνσταντινίδης (Θρακ. ΙΗ', σ. 85—92), παρ' οὗ καὶ ἐσταχυολόγησα ταῦτα.

Μώκιος ὁ ἱερομάρτυς, ὁ γενναῖος ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ καύχημα τῆς Ἡρακλείας, περὶ τῆς καταγωγῆς καταθέτει ταῦτα ἐπὶ δικαστηρίῳ: «ὁ μέγιστός μου πατὴρ Εὐφράτης καὶ ἡ.... μήτηρ μου Εὐσταθία... Ὁ ἐμὸς μὲν πατὴρ δὶς κανδιδάτος ἐπὶ τῆς.... Ῥώμης τελέσας ἔδωκε πᾶσι χάριτας πολλάς. ἡ δὲ μήτηρ μου πατρὸς γέγονε τρισυπάτου θυγάτηρ ὀνόματι Λαμπαδίου, υἱοῦ Κλάρου» (σ. 169—170). Ἦσαν οὗτοι ἔνδοξοι καὶ εὐγενεῖς Ρωμαῖοι. Παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ μαρτυρίου[1] τὰ ἑξῆς: Οὗτος ὁ μακάριος κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Διοκλητιανοῦ (288 μ. Χ.) ἦτο πρεσβύτερος «τῆς κατ' Ἀμφίπολιν ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας» ἐπὶ ἀνθυπάτων Λαοδικίου καὶ Μαξιμίνου. Ὁ τελευταῖος παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ὄχλου «ἐκέλευσε ἀποσταλῆναι τὸν δίκαιον Μώκιον πρὸς Φιλιππήσιον τὸν ἔπαρχον ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης, τῆς λεγομένης Περίνθου». Ἡ αἰτία ἦτο, διότι ἀπεποιεῖτο νὰ προσφέρῃ λατρείαν εἰς τὸν Διόνυσον, ἧς ἐπιμελητὴς ἦν ὁ ἕτερος τῶν ἀνθυπάτων, ὁ Λαοδίκιος, καὶ ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐπισκοπῇ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας. Ἀλλ' ἐν Βασιλειανῷ μηνολογίῳ ἀναγινώσκομεν ταῦτα: «Μώκιος ὁ τοῦ Χρι-

1. Τὸ ἀρχαῖον κείμενον ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Ἱππολύτου Delehaye εἰς τὸν XXXI τόμον τῶν «Analdcta bollandiana ἐν ἀρχῇ τῶν Saints de Thrace et de Mésie, σ. 163—176. (Bruxelles, 1912). Εὕρηται δὲ ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου, κῶδ. 84, φ. 44α—47β. (Καταλ. σ. 23). καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 6 κώδικι τοῦ Θ'—Ι' αἰῶνος τῆς Ἱεροσ. β βλιοθήκης (φ. 219α-295α, τόμ. Α', Π/πολις, 1891, σ. 27 Κεραμέως).

στοῦ ἱερομάρτυς ἦν μὲν ἐκ τῆς πόλεως Βυζαντίου υἱὸς χριστιανῶν... *ὁρμωμένων ἐκ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης....* Κρατηθεὶς οὖν (ἐν Ἀμφιπόλει) ἐτιμωρήθη καὶ ἐμβληθεὶς εἰς τὸ πῦρ ὡρᾶτο (sic) μέσον τῆς φλογὸς μετὰ τριῶν ψαλλόντων καὶ τοῦ ἑνὸς τὸ πρόσωπον ἔλαμπεν ὑπὲρ τὸν ἥλιον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξῆλθεν ὑγιής, ἡ δὲ φλὸξ ἔκαυσε τοὺς παρεστῶτας καὶ τὸν ἄρχοντα. Εἶτα *πέμπεται εἰς Ἡράκλειαν τῆς Θρᾴκης, ἔνθα τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς ἐτάφη. Ὕστερον δὲ κτίσας ναὸν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἤγαγε τὸ λείψανον αὐτοῦ καὶ ἀπέθετο ἐν αὐτῷ»* (Migne, 117, στ. 449). Ἀλλ' εἰς τὴν παράδοσιν ἀντιτίθεται ὁ βιογράφος ὅστις, φαίνεται, ἔγραφε μακρὰν τοῦ κέντρου τῶν ζωηρῶν ἀναμνήσεων τῶν μαρτύρων, οἷον ἦν ἡ Ἡράκλεια, ἡ θρᾳκικὴ πρωτεύουσα. «Μετὰ ταῦτα, γράφει, ἔλαβον τὸ τίμιον σῶμα τοῦ ἁγίου *ἱερομάρτερος Μωκίου Φίλιππος, Δαλμάτος καὶ Κυριακὸς ἐπίσκοποι ὄντες καὶ ἔθαψαν αὐτὸ ἐν τόπῳ σεμνῷ, ὅπερ ἀπόκειται ἀπὸ ἑνὸς μιλίου τοῦ Βυζαντίου, ἔνθα καὶ πολλαὶ ἰάσεις ἐπιτελοῦνται παρ' αὐτοῦ».*[1] Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ζεφυρίου (Σαφρὰν) εὑρίσκονται λείψανα βυζαντινῆς οἰκοδομῆς, ἥτις ἔχει ἐν τῷ μέσῳ θολοειδὲς ὑπόγειον (11×10 μ.) ὡς δεικνύει ἡ παρατιθεμένη εἰκών.

Κατὰ τὸν σεισμὸν τῆς 28/10 Ἰουλίου τοῦ 1894 καταπεσόντος τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ Ζεφυρίου ἀνευρέθη ἐν τοῖς θεμελίοις ἥδε ἡ ἐπιγραφή:
«Μηνὶ Αὐγούστῳ [ἰνδ. ιγ'.] ,ςχνη' (=1150) ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ἰάκωβος μοναχὸς καὶ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς κοινοβιακῆς μονῆς τοῦ [ἁγίου ἱερομάρτυρος] Μωκίου».[2]

Ἐν ταύτῃ κατετέθη καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Σαμψὼν τοῦ Ξενοδόχου—καὶ οὗτος τάσσεται ἐν τοῖς Ἀναργύροις· διότι ξενοδοχεῖον τότε ἐλέγετο τὸ νοσοκομεῖον.— Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ἐγκατεβίωσαν καὶ μεγάλαι προσωπικότητες. Οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν ἕνα τὸν κοινοβιάτην Μάρκον ἐκ τῆς ἀφορμῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Λέοντος καταργήσεως τῆς λιτανείας, ὅπερ βαρέως οἱ μοναχοὶ ἔφερον, διότι τρόπον τινὰ προσεβάλλετο καὶ ἡ ἁγιότης καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρωτομάρτυς τῆς βασιλευούσης. ὁ Ἁμαρτωλὸς γράφει: «Μετὰ δέ τινα καιρὸν ἀνῆλθε Μάρκος ὁ σοφώτατος οἰκο-

1. Ἔνθ' ἀνωτ. σ. 175.

2. Παρὰ Γεδεὼν εἰς τὴν βραχεῖαν μὲν παρεκβολήν, ἀλλ' ἐπαγωγὸν πρὸς ἀνάγνωσιν «Παλαιᾶς εὐωρίας θρακῷα κέντρα», δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Ζ' τόμῳ Θρᾳκικῶν (σ. 14—15. ἀνατ. 9—11) ὅπου καὶ πανομοιότυπον τῆς ἐπιγραφῆς.

νόμος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ὅς ἦν ἀναπληρώσας τοῦ μεγάλου Σαββάτου τὸ τετραῴδιον τοῦ κυροῦ Κοσμᾶ καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ τῷ βασιλεῖ συνεστιώμενος ***ἐξελιπάρει τὸν βασιλέα μὴ ἐκκοπῆναι τὴν ἑορτήν.*** τοῦ δὲ βασιλέως ἀπαναινομένου, ἔφη ὁ Μάρκος, ὅτι προγεγραμμένον ἦν παρὰ τοῦ προφήτου Δαυΐδ τὸ παθεῖν σε (τοῦτο), δέσποτα· προεφήτευσε γὰρ εἰπὼν «ὅσα ἐπονηρεύσατο ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ ἁγίῳ σου. καὶ ἐνεκαυχήσαντο οἱ μισοῦντές σε ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς σου». καὶ «δεῖ σε, ὦ δέσποτα, ἀπὸ τοῦ νῦν κρατῆσαι τὴν βασιλείαν ἔτη ι΄». ὅ δὴ καὶ γέγονε· τῇ γάρ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ καὶ ἔλαβεν, ἐν αὐτῇ καὶ τελευτᾷ»([1]) Ἐν τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ τυπικῷ ἐπισυνάπτεται περὶ τὸ τέλος ἡ ἑξῆς πραγματεία (μετὰ τὸν πίνακα τῶν περιεχομένων):

Μάρκῳ ἁμαρτωλῷ ἱερομονάχῳ σύνταγμα πονηθὲν εἰς τὰ ἀπορούμενα τοῦ τυπικοῦ».([2]) Νομίζω, ὅτι, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου συνάγεται, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ τοῦ ἁγίου Μωκίου Μάρκος καὶ οὐχὶ ἄλλος. Συνῳδὰ τῇ εἰρημένῃ ἐπιγραφῇ, τῇ ἐν Ζεφυρίῳ ἐσχάτως ἀνακαλυφθείσῃ, ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν καὶ τὸ σημείωμα τοῦ κώδικος ὅθεν ὁ βίος τοῦ Μωκίου ἐδημοσιεύθη (ἔχον ὧδε): «Ἐπληρώθη δὲ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Μωκίου μηνὶ Μαΐῳ ἑνδεκάτῃ· οὗ ***τὸ σεμνὸν σῶμα ἔθαψαν Φίλιππος, Δαλμάτιος, Κυριακὸς ἐπίσκοποι*** σὺν πᾶσι τοῖς ἐκεῖ χριστιανοῖς. Ἀπόκειται δὲ ἀπὸ ἑνὸς μιλίου Βυζαντίου. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ στέψασα τὸν μακάριον Μώκιον μετὰ τῶν πάντων τῶν φιλοχρίστων τῶν τὴν μνήμην ἐπιτελούντων ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ταῖς πρεσβείαις αὐτοῦ εὐφρανθείημεν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν» (αὐτ. σ. 176).

Εἶναι περίεργος ἡ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀσκηθεῖσα διαδικασία. Ὁ ἅγιος ὡς ἱερεὺς ἐν Ἀμφιπόλει συνελήφθη ἐκεῖ καὶ ἐδικάσθη ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Λαοδικίου. ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος παρ' ὅλα τὰ φρικτά, ἅπερ εἰς τὸν μάρτυρα ἐπέβαλε βασανιστήρια, δὲν ἠδυνήθη νὰ κλονίσῃ αὐτὸν καὶ νὰ πείσῃ νὰ προσκυνήσῃ τὸν Διόνυσον—ἦτο ὁ πολιοῦχος Θεὸς τῆς Θρᾴκης—ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος αὐτοῦ Θαλασσίου διὰ τοῦ Μαξιμίνου.

Καὶ οὗτος ἀφοῦ ἐξήντλησεν ὅλα τὰ σατανικὰ κατὰ τοῦ Μωκίου μέσα ὑπερβάντα πᾶν μέτρον σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ἀπελπισθεὶς ἐξηναγκάσθη ***ν' ἀποστείλῃ αὐτὸν «πρὸς Φιλιππήσιον τὸν***

---

1. «Χρονικὸν» σ. 78͵, ἔκδ. Muralt ἐν Πετρουπόλει, 1861.

2. «Τυπικὸν τῆς ἐκκλησ. ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λαύρας τοῦ ὁσίου... πατρὸς ἡμῶν Σάββα...». Ἐνετίῃσι, 1545. Σελίδωσις δὲν ὑπάρχει. Ἡ πραγματεία ἔχει 100 κεφάλαια.

ἔπαρχον ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης τῆς λεγομένης Περίνθου». Τοῦτο ἀποδεικνύει ἐκεῖνο, ὅπερ ἀλλαχοῦ πρῶτοι ἡμεῖς ὑπεστηρίξαμεν, ὅτι ἡ *Ἡράκλεια ὡς πρώτη τότε τῆς Θράκης πόλις ἦν τὸ κέντρον, ἔνθα ἥδρευεν ὁ ἔπαρχος καὶ τὸ ἀνώτατον ἅμα δικαστήριον, ἐν τῇ ἀνατολ. Εὐρώπῃ,* ὅπως καὶ ἡ Νικομήδεια ἐν τῇ ἔναντι μικρασιατ. ἀκτῇ. «Ὁ δὲ Οὐεσπασιανὸς καὶ πόλιν ἐν τῇ Θράκῃ κτίζει τὴν πρότερον Πέρινθον λεγομένην, ἣν καὶ μητρόπολιν εἶναι ἔταξεν».(1) Ἐν τούτοις ὁ ἔπαρχος κρατήσας τὸν Μώκιον ἐπὶ ἑβδομάδα ἐν τῇ εἱρκτῇ «προσέταξεν.... ὁδεύειν αὐτὸν ἐν τῷ Βυζαντίῳ κἀκεῖσε ἐρωτᾶσθαι» (Del. σ. 174, 12). Τοῦτο βεβαίως οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον, εἰμή, διότι ἔκρινεν ὀρθὸν νὰ ἐξετασθῇ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του ὁ μάρτυς, ὡς γνωστὸς ἐκεῖ τοῖς πᾶσιν. ἀλλὰ τὸ Βυζάντιον ὑπήγετο εἰς Ἡράκλειαν· διὸ ὁ ἐκδότης ἔταξεν αὐτὸν πρῶτον ἐν τοῖς μάρτυσι τῆς Θρᾴκης καὶ Μοισίας. Τὸ μαρτύριόν του ἔχει περιπέτειαν· διότι οἱ δικασταὶ εὑρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν ἕνεκα τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἐκτάκτου ἀπολογίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γενομένων κατὰ τὰ βασανιστήρια θαυμάτων, ἅπερ κατέπληξαν τοὺς πάντας.

Ἐν Ἀμφιπόλει ὁ Λαοδίκιος, ἀφοῦ παρὰ τὰς ἐπιβληθείσας φρικώδεις ποινὰς καὶ τοὺς ἀνυποίστους αἰκισμοὺς ἔμεινεν ἀβλαβής, ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. καὶ ἐν αὐτῇ δὲ ὁ Μώκιος οὐδὲν ἔπαθεν, ἀλλ' ἔψαλλεν ἐν πάσῃ ἀνέσει καὶ ἐδοξολόγει τὸν Θεόν· καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν ὕψωσε τὴν φωνὴν καὶ λέγει : «Καὶ νῦν δέομαί σου, ὁ Θεός, δεῖξον τὴν ἀνίκητόν σου δύναμιν καὶ δόξαν πᾶσι τοῖς παρεστῶσι καύσας τοὺς ἐν ἀναισθησίᾳ σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ πικρῶς κατ' ἐμοῦ ὁρμῶντας καὶ ἀπειλοῦντας, ἵνα πάντες γνώσωσιν, ὅτι σὺ εἶ μόνος Θεὸς ἀληθινός....». Καὶ ἐνῶ ἔλεγε ταῦτα, «εὐθέως *εἰσεπήδησεν ἡ φλὸξ ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον καὶ κατέκαυσεν αὐτὸν ἅμα καὶ ἑτέροις* μιαροῖς ἱερεῦσι τοῦ Διονύσου τὸν ἀριθμὸν θ', ὥστε μηδένα δυνηθῆναι τὰ σώματα αὐτῶν συλλέξαι διὰ τὸ τελείως ἀποτεφρωθῆναι αὐτά».(2)

---

1. «Σύνοψις χρονική» ἔκδ. Κ. Σάθα ἐν Μεσαιων. βιβλιοθήκῃ, τόμ. Ζ', σ. 29—30. Πῶς προσηρτήθη τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν Ἡράκλειαν βλ. Κωδινοῦ «Πάτρια» ἐν Migne, τόμ. 157, στ. 443 Α : «Πειρινθίοις (sic) ἐτάχθησαν δουλεύειν τοῖς καλουμένοις Ἡρακλειώταις». Ὁ δὲ Μαλάλας ἐν τῇ χρονογραφίᾳ ἀκριβέστερον γράφει, ὅτι ὁ Οὐεσπασιανός : «Καὶ τὴν Εὐρώπην δὲ ἀπὸ Θράκης ἐμέρισε κτίσας Ἡράκλειαν πόλιν λεγομένην Πείρινθον, ἥντινα ἐποίησε μητρόπολιν δοὺς αὐτῇ ἄρχοντα».

2. Delehaye, σ. 168—169.

Ὁ διαδεξάμενος τὸν Λαοδίκιον ὑπέβαλε τὸν μακάριον εἰς ἄλλας φρικωδεστέρας δοκιμασίας καὶ εἰς βορὰν τῶν θηρίων αὐτὸν ἔρριψεν. ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἰς μηδὲν κατέληξαν ἐξήγειρε δὲ καὶ τὸν ὄχλον καὶ πάντες ἐβόησαν : *«ἀπολυέσθω ὁ δίκαιος, ὦ δικαστά, ὃν καὶ οἱ θῆρες ἠγάπησαν καὶ ὁ Θεὸς ἐλεεῖ».* ὥστε μετὰ τὸ βοῆσαι τοὺς ὄχλους εἰσέδυ ὁ λέων εἰς τὴν ἑαυτοῦ γαλεάγραν προσκυνήσας τὸν δίκαιον».(1) Ἀπεστάλη λοιπὸν εἰς Πέρινθον.(2) Ἀλλ' ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ταύτης κρατήσας ἐν τῇ φρουρᾷ αὐτὸν ὀκταήμερον ἀπέστειλεν εἰς Βυζάντιον, ὅπου ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν, ἀφοῦ μετὰ τῆς ἰδίας παρρησίας ἀπελογήθη «ἐπὶ τὸ βουλευτήριον» καὶ ἀπεστόμισε τοὺς δικαστάς· διὸ καὶ ἀνεδείχθη ἀντάξιος τοῦ ἀκουσθέντος οὐρανίου τούτου φθέγματος : «χαίροις, καλλίνικε ἀθλητὰ Μώκιε. Ἐνίκησας τὸν τύραννον καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ κατεπάτησας. Θαρρῶν οὖν εἴσελθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ εὐφραίνου μετὰ τῶν πατέρων. Ἔκαμες (=ἐκοπίασες) ἐν τῷ κόσμῳ ἀπολάμβανε τὸν μισθὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης ἀπέλαβεν ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ τὸ βραβεῖον καὶ τὸν στέφανον τῆς ἄνω κλήσεως....». Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ κληρικοὶ τῶν πρώτων χριστιαν. χρόνων καὶ δὴ τῆς Ἡρακλείας, τῆς μητροπόλεως τῆς Εὐρώπης. Ὁποία τόλμη, ὁποῖος ἱερὸς ἐνθουσιασμὸς εἶχεν ἀνάψει εἰς τὰ στήθη τῶν τριῶν ἐκείνων ἐπισκόπων, οἵτινες ὑπῆρξαν οἱ ἀλεῖπται καὶ ἔλαβον τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου πρὸς ἐνταφιασμόν.

Ὁ ἱερομάρτυς Μώκιος εἰς τὰς ἐπ' ἐκκλησίας ἀπολύσεις καὶ ἐν ταῖς λιτανείαις πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιδημιῶν παρενείρεται τοῖς ἁγίοις Ἀναργύροις καὶ ἐτιμᾶτο μεγάλως ἐν Κωνσταντινουπόλει. ***Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο ἁγίους μαρτυρήσαντες ἐν Ἡρακλείᾳ, ὅταν ἡ Κωνσταντι-***

1. Αὐτ. σ. 174.

2. Ὁ «Μέγας Συναξαριστής» ἔχει τελείαν διαστροφὴν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ὀνόματος τῆς πόλεως, «Πεινθιρούπολιν» καὶ γράφει, ὅτι ἔστειλεν ὁ Φιλιππήσιος τὸν Μώκιον «εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπου ἐξεδόθη.... ἡ ἀπόφασις τοῦ θανάτου του» (ἐκδ. ἡγουμένου Βίκτωρος, Ἀθῆναι, 1950, σ. 240—241). Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ Μωκίου τὸ ὄνομα εἶναι θρακικόν, διότι καὶ ἡ Ἀμφίπολις τότε ὑπήγετο εἰς τὴν Θράκην, ὅπως καὶ πᾶσα ἡ Χαλκιδική. ὑπάρχει καὶ γραφὴ Μούκιος ἐν ἐπιγραφῇ : «Μουκιανὴ Μουκίῳ Σούσου πατρὶ ἰδίῳ ἔθηκεν κτλ.» A. Dumont, Inscriptions du monuments figurés de la Thrace, Paris 1877, σ. 56. Οὕτω καὶ Παχούμιος ὁ Παχώμιος. Ἔν τινι μάλιστα μηνολογίῳ ἀναγινώσκω : Μαΐου ια'. τῶν ἁγίων Μουκίου καὶ Παχωμίου» Α. Δημητριέβσκη, λειτουργ. χειρόγραφα κτλ. «Τυπικά» Κίεβον 1895 σ. 21. Ἐν ἐπιγραφῇ Βενδιπάρας ἤτοι Φιλιππουπόλεως «Μούκιος Οὐήρου» (Θρακ. ΙΓ, σ. 426).

νούπολις κατέστη πρωτεύουσα πόλις. ὁ ἅγιος μητροπολίτης Ἡρακλείας ἔκρινε σκοπιμώτερον νὰ μεταφέρῃ τὸν ἑορτασμὸν αὐτῶν καὶ ἐνταῦθα πρὸς μείζονα τιμὴν καὶ δόξαν. διὸ καὶ ὧδε ἀνηγέρθη ὁ πρῶτος εὐκτήριος οἶκος. Ἐν τῷ «Περὶ κτισμάτων» κεφαλαίῳ τῶν «Πατρίων» ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς περὶ τῶν ἀρχικῶν ναῶν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου: «Τὸν δὲ ἅγιον Μηνᾶν καὶ τὸν ἅγιον Μώκιον εὗρεν, ὅτι ἦσαν ναοὶ εἰδώλων. Καὶ τὸν μὲν ἅγιον Μηνᾶν, καθὼς ἦν, εἴασεν, ἐδίωξεν δὲ τὰ ἀγάλματα καὶ ἐπωνόμασεν αὐτὸν οὕτως· τὴν δὲ τελείαν αὐτοῦ ἀνοικοδομὴν ἐποίησεν μετὰ ρξθ΄ χρόνους Πουλχερία καὶ Μαρκιανὸς σύν τοῖς προαστείοις καὶ ἱεροῖς σκεύεσιν».(1) Ὁ δὲ εἰδωλικὸς ναὸς ἦτο τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκεῖ πλησίον ἐσημειοῦτο καὶ ὁ τάφος. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὅμως, ὡς εἴδομεν, Βασιλείου Πορφυρογεννήτου τοῦ νέου ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ. Ἀλλ' ἡ εὐλάβεια τῶν Μεγαλοπολιτῶν πρὸς τὸν θαυματουργὸν ἅγιον ἦν συνεχὴς καὶ ὁ Μακεδὼν Βασίλειος. «συνεπλήρωσεν ἐπιμελῶς τὴν ὅλην οἰκοδομὴν τοῦ μεγίστου τούτου ναοῦ» κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην συνεχιστάς.(2)

Ἑωρτάζετο δὲ πάντοτε ἡ μνήμη του μεγαλοπρεπῶς, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ μοναχὸς Μιχαὴλ ἐξαίρετον πλέξας ***«ἐγκώμιον εἰς τὸν πανένδοξον τοῦ Χριστοῦ ἱερομάρτυρα Μώκιον».*** Ἐνῶ ἡ δαιμονικὴ πλάνη ἐπεστράτευεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν αἱμοβόρον Διοκλητιανὸν καὶ συνεκροτεῖτο ἐν Ἡρακλείᾳ τὸ φοβερὸν κριτήριον, «τότε δὴ τότε ***καθάπερ τις πυρσὸς περιφανὴς καὶ μετέωρος αὐτῶν ἐφαπτόμενος τῶν αἰθερίων νεφῶν ὁ μέγας καὶ ἱερὸς στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἀναφανεὶς Μώκιος τὸ σκότος τῆς ἀσεβείας διὰ τῆς εἰς Θεὸν ἔλυσεν εὐσεβείας καὶ φῶς τοῖς ἐν ζόφῳ ἀγνοίας πλανωμένοις θεογνωσίας ἐπέλαμψεν*** τὸν λύχνον τοῦ κηρύγματος μὴ ὑπὸ τὸν μόδιον διὰ τὸν φόβον ἀποκρυψάμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν τῆς ἀναρρήσεως τεθεικώς· εὑρέθη γάρ καὶ αὐτὸς δίκαιος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ καὶ Θεῷ εὐάρεστος καθάπερ ποτὲ ὁ μακάριος καὶ δίκαιος Νῶε· ὅθεν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄλλην κιβωτὸν ἐπεπίστευτο, ἐν ᾗ τὸ σπέρμα τῆς θεογνωσίας εἰς δευτέρου κόσμου διέσωζε σύστασιν, αὐτός τε τὸν βίον ἱερωσύνῃ κοσμῶν καὶ ἀρεταῖς διαφερούσαις τὴν ψυχὴν καθ' ἑκάστην ἐπισεμνύνων».(3)

---

1. Preger, «Scriptores originum constantinopolitanarum», fasc. alter, Ps. Codini origines continens». Lipsiae, 1907, σ. 214—215. Ἐπὶ τοῦ Μ. Θεοδοσίου εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ὡς μαρτυρεῖ ὁ Προκόπιος πεσὼν ὁ ναὸς ἀνεκτίσθη ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ («Περὶ κτισμάτων» I, 4, 27, Havry).
2. Παρὰ Γεδεών, Βυζ. ἑορτολόγιον σ. 103.
3. Delehaye, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 178—179.

Ὁ ναὸς οὗτος ἔπειτα ἀναφέρεται ὡς μοναστηριακὸς καὶ ἡγούμενος ἐπὶ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου Θεόδουλος, ὁ ἔπειτα κατὰ Κεδρηνὸν ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν. καὶ ὁ Βαλσαμὼν ἔχει διάταξιν συνταχθεῖσαν ἐξ' ἀφορμῆς, καθ' ἣν «καθηγούμενός τις τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Μωκίου χωρὶς ἐπιτροπῆς τοιαύτης λείψανα μεταθέμενος ἐξεβλήθη συνοδικῶς ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας καὶ καθῃρέθη».(1) Περὶ ἄλλης μονῆς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἥτις ἔκειτο ἔξωθεν τῆς Πόλεως. *Ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐνδόξου τούτου ἱερομάρτυρος ὑπῆρχε καὶ ἐν Αὐγουστουπόλει* (λέγεται καὶ Αὐγοστόπολις) τῆς Μ. Ἀσίας. Ἔκειτο δὲ ἡ πόλις αὕτη, ὅπου νῦν τὸ χωρίον Τζομπανλάρ, 18 χιλιομ. ΝΑ τοῦ Ἀφιὸν—Καραχισάρ. Ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου Γρηγεντίου ἐπισκόπου Τεφρῶν ἢ Ὁμηριτῶν (ἐν Αἰθιοπίᾳ) ἀκμάσαντος περὶ τὰ μέσα τοῦ ϛ' αἰῶνος, οὗτινος περικοπὰς ἐξέδοτο ὁ Ρῶσος Α. Βασίλιεφ ἐν τῷ XIV τῶν «Βυζαντ. Χρονικῶν» Π/πόλεως τῷ 1907, σ. 23ἑ, ἀναφέρεται «κατὰ δυσμὰς τῆς πόλεως» ναὸς («μαρτύριον») τοῦ ἁγίου Μωκίου. Οὗτος ὁ ἅγιος ἐπέσπασε τὴν εὐλάβειαν τοῦ ἐπισκόπου καί, ὅταν ἔφευγε, πάλιν ἐπροσκύνησεν. Ὁ Γεδεὼν ἐν τῷ «Βυζαντινῷ ἑορτολογίῳ» διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς :

«Μαΐου 11, Μωκίου ἱερομάρτυρος. Ἡ σύναξις ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοῦ μαρτυρείῳ. *Ἐκ Ῥώμης ὁρμώμενος ὁ Μώκιος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει....* Ἤθλησεν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας ἐλθὼν ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.... Αὐτοκρατορικὴ προέλευσις (=λιτανεία) ἐν τῷ ναῷ ἐγίνετο κατὰ τὴν Μεσοπεντηκοστήν, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ι' αἰῶνος ἐπὶ τοῦ σοφοῦ Λέοντος ἐπαύσατο ἐπί τινα καιρὸν τελουμένη, καίτοι ἀναφέρεται παρὰ Πορφυρογεννήτῳ ἤτοι κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος τούτου (βλ. Συνεχιστὰς Θεοφάνους, σ. 365 καὶ Συμεῶνα Μάγιστρον, σ. 704, ὅστις γράφει *Πεντηκοστῆς).* Περὶ λιτανείας, ἥτις νῦν ἐν Ἀθήναις γίνεται ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν εἰς ἕκαστον ἑορταζόμενον ἅγιον, ἐφ' οὗ ὁ ναὸς ἵδρυται, τότε ἐτηρεῖτο αὐστηρὰ ἡ τυπικὴ διάταξις, καθ' ἣν μόνον εἰς τοὺς ἰαματικοὺς ἁγίους, οἵτινες καὶ Ἀνάργυροι (ἰατροὶ) ὠνομάσθησαν, ἦν ἐπιτετραμμένη ἡ «πρόοδος» ἢ «προέλευσις» *ὡς προστάτας τῆς ὑγιείας καὶ δὴ ἐν καιρῷ ἐπιδημικῶν νόσων,* κακῶν συμφορῶν, θλίψεων καὶ παντοίων περιστάσεων :(2)

---

1. Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Α', σ. 209. Βλ. καί τινα ἄλλα παρὰ Γεδεὼν σ. 103—104.

2. Βλ. τὴν τῆς λιτανείας τελετουργίαν : «Τάξις γινομένη ἐπὶ λιτῇ μελλούσῃ τῆς Μεγ. ἐκκλησίας». (Ἀλέξιεφ Δημητριέβσκη, «Περιγραφὴ τῶν λειτουργικῶν χειρογράφων ἀποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς ὀρθοδόξου

Ἀλλ' ἴδωμεν τί γράφει Γεώργιος ὁ μοναχὸς περὶ τῆς ἐκκοπῆς τῆς λιτανείας: «Ἐν τῇ προελεύσει δὲ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς τοῦ βασιλέως Λέοντος ἀπελθόντος εἰς τὸν ἅγιον Μώκιον καὶ εἰσοδεύοντος, ὅτε ἦλθε πλησίον τῆς σολέας, ἐξελθών τις ἐκ τοῦ ἄμβωνος δέδωκεν αὐτῷ κατὰ κεφαλῆς μετὰ ῥάβδου ἰσχυρᾶς καὶ παχείας. καὶ εἰμὴ ἡ φορὰ τῆς ῥάβδου εἰς πολυκάνδηλον ἐμποδισθεῖσα διεχαυνώθη, παρευθὺ ἂν τοῦτον ἀπήλλαξε τοῦ ζῆν». Τοῦτον βασανίσας καὶ ἀκρωτηριάσας σκληρῶς, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργούς, διέταξεν ὁ βασιλεὺς νὰ ριφθῇ ὁ ἄθλιος εἰς τὸ πῦρ νὰ καῇ «καὶ ***ἔκτοτε ἐξεκόπη ἡ τοιαύτη προέλευσις»***, ἐπιλέγει ὁ χρονογράφος(1). Ὁ δὲ τοῦτον ἀντιγράψας Κεδρηνὸς διαφέρει μόνον κατὰ τὴν ἀρχήν: «Συνήθους προελεύσεως γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν τῷ ναῷ ἁγίου Μωκίου ἀπῆλθε μετὰ προόδου καὶ Λέων ὁ βασιλεύς».(2)

Φρονῶ, ὅτι δέν ἔχει δίκαιον ὁ Κεδρηνός, ἢ μᾶλλον τὸ «τῆς Πεντηκοστῆς» εἶναι σφάλμα τῶν ἀντιγραφέων· διότι ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ἔχει τόσα «γράμματα» καὶ ἐπὶ πλέον καὶ τὰς εὐχὰς τῆς γονυκλισίας, ὥστε ἐὰν προσετίθετο καὶ ἡ λιτανεία, ἔπρεπε μετὰ τὴν παννυχίδα καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν νὰ διαθέσῃ ὁ λαὸς εἰς τὴν λατρείαν. Εἶναι δὲ λίαν ἀρχαία ἡ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς ἑορτή, ὡς μαρτυρεῖ «ἡ τοῦ Λεοντίου πρεσβυτέρου Κωνσταντινουπόλεως ὁμιλία εἰς τὴν Μεσοπεντηκοστὴν καὶ εἰς τὸν ἐκ γεννετῆς τυφλὸν καὶ εἰς τὸ «Μὴ κρίνετε τὸ κατ' ὄψιν.»(3) Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ' ἄλλος Λεόντιος ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρου Νεαπόλεως ἔγραψε «Λόγον εἰς τὴν ἡμέραν τῆς Μεσοπεντηκοστῆς».(4) Ὁ εὐφραδὴς ἐγκωμιαστὴς τοῦ ἱερομάρτυ-

---

Ἀνατολῆς». Τόμ. II, «Εὐχολόγια». Κίεβον, 1901, σ. 1009—1010) βλ. καὶ μίαν ἐκ τῶν εὐχῶν, ἧς ἡ ἀρχή: «Ἄχραντε, ἀμόλυντε, πολυεύσπλαγχνε Κύριε, ὁ τῇ ἀναλήψει τῆς ἀνθρωπότητος τῆς φθορᾶς ἀπαλλάξας (;) καὶ τῇ ἑνώσει τῆς κρείττονος ὅλην καθαγιάσας» (αὐτ. σ. 414).

1. «Χρονικόν», ἔκδ. Muralt. Πετρούπολις, 1861, σ. 781—2.

2. «Σύνοψις ἱστοριῶν», (Βόννης), τόμ. II. σ. 260.

3. Migne, Patr. gr. τόμ. 86B, στ. 1976ἑ. Ἤκμαζεν ὁ ρήτωρ περὶ τὸ τέλος τοῦ ϛ' αἰῶνος.

4. Migne, Patr gr. τόμ. 93, στ. 1581—1597. Ὁ δὲ β' κανὼν εἰς ἦχον πλάγ. δ', ψαλλόμενος τῆς Μεσοπεντηκοστῆς εἶναι ποίημα τοῦ Κρήτης Ἀνδρέου. Ἀλλ' ἡ ἑορτὴ ἦν λίαν πρωΐμως καθιερωμένη· διότι ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξεφώνησε δύο λόγους ἐκθειάζων αὐτὴν (βλ. Migne, Patr. gr. 59, 543ἑ. σῴζεται εἰς δύο λαυρ. κώδικας K98, φ. 275α—292β. καὶ 61 στ. 777ἑ. Ἐν τῇ τοῦ Βατοπεδίου 37, φ. 109α—114β καὶ Λαύρας Δ 84, φ. 225, Ε 188, φ. 248—251). Τὴν περὶ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς προσθήκην ἐποιησάμεθα, ἐπειδή τινες ἔγρα-

ρος, ὅστις καὶ τὸν βίον Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἔγραψε περατεῖ οὕτω τὸν λόγον, ὃν ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ μνήμῃ ἐξεφώνησε, «οὗ καὶ τὸ τίμιον παρ' ἡμῖν ταμιεύεται λείψανον» ὡς ἑξῆς διὰ τὸ τέμενος, «εἰς ὃ καὶ ***βασίλειος κατ' ἐνιαυτὸν συναγείρεται ἔλευσις*** τὴν ἀναστάσιμον ἑορτὴν τιμῶσα Χριστοῦ καὶ τὸ φιλευσεβὲς ἑστιῶσα ταῖς ἀνακτορικαῖς λαμπροφορίαις μεγαλοφυῶς πολίτευμα».[1]

Περὶ τῶν ναῶν τοῦ ἁγίου Μωκίου προσθῆκαι. Ὁ Προκόπιος μετὰ τὰ ἱδρύματα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀπαριθμῶν τὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου προλογίζει ὧδε: «βασιλέως γάρ εὐσεβοῦντος οὐδὲ ἀποφοιτᾷ τῶν ἀνθρωπείων τὰ θεῖα πραγμάτων, ἀλλ' ἐπιμίγνυσθαί τε καὶ ἐμφιλοχωρεῖν τῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁμιλίᾳ φιλεῖ» (ξένον ὅλως τὸ χρέος τοῦτο εἰς τοὺς νῦν ὀρθοδόξους βασιλεῖς!). καὶ μετὰ τὸν ἅγιον Ἀκάκιον καὶ ἅγιον Πλάτωνα, εἰς οὓς μεγαλοπρεπεῖς ἐν τῇ Πόλει ἀνήγειρε ναοὺς ἐπιφέρει: «ἔτι μέντοι καὶ τὸν ***Μωκίῳ μάρτυρι ἀνειμένον νεών, οὗπερ τὰ ἱερὰ πάντα μεγέθει ἐλάσσω***».[2] Περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ ναοῦ ὁ Ψευδο—Κωδινὸς λέγει: «ὁ δὲ ἅγιος Μώκιος ὑπῆρχεν ἄλλα δύο μήκη εἰς μέγεθος (ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἅγιον Μηνᾶν) παρ' ὅ ἐστιν, ἀλλ' ἔκοψε τὸ δίμοιρον μέρος τοῦ ναοῦ καὶ ἀνήγειρεν τὸ θυσιαστήριον Κωνσταντῖνος ὁ μέγας καὶ ἡ τούτου μήτηρ Ἑλένη.[3] διότι δὲ ἀνῃρέθη ὁ ἅγιος Μώκιος ἐκεῖσε τούτου χάριν ἀνήγειρεν καὶ τὸν ναὸν ὡς ἴδιον αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔφερεν». (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 215). Εἰς τὰς «Συντόμους χρονικὰς παραστάσεις» ἐν τῷ 1 κεφ. (Preger, σ. 19). «Δέον γινώσκειν, ὅτι ὁ ἅγιος Μώκιος πρώην μὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου παροικοδομήθη (sic) Ἑλλήνων πλήθη ἐκεῖσε κατοικούντων πολλά. καὶ ναὸν εἶναι τοῦ Διὸς ἐκεῖσε καθ' ἣν [ἐκ τῶν λίθων αὐτοῦ] ἔκτισε τὸν ναόν.[4] πίπτει δὲ ὑπὸ Κων-

---

ψαν, ὅτι κατήργησε τὴν ἑορτὴν καὶ μετ' αὐτῆς καὶ τὴν λιτανείαν ὁ Λέων, ὅπερ δὲν ἠδύνατο αὐτὸς ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς νὰ πράξῃ.

1. Delehaye, ἔνθ' ἀνωτ. σ.5 187, 17.
2. «Περὶ κτισμάτων», 1, 4, 27, σ. 26 (Havry) 1913.
3. Ἐπειδὴ ἀμφότεροι οἱ ναοὶ ἦσαν εἰδωλικοὶ ἐχώρισε τὰ δύο τρίτα, εἰς δὲ τὸ ὑπόλοιπον ἀνήγειρε τὸ ἱερὸν βῆμα.
4. Ἐν τῇ προηγουμένῃ σελ. ἐν τέλει τῶν Πατρίων Ἡσυχίου Ἰλλουστρίου: «ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ μόνον οἴκους ἐν Κ/πόλει περιφανεῖς κατὰ μίμησιν Ῥώμης καὶ τὸ Καπετώλιον ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ θείους καὶ ἱεροὺς ναοὺς πολυτελῶς ἀνεδείματο, τόν τε τῆς ἁγίας Εἰρήνης ναῶν καὶ τῶν... κορυφαίων Χριστοῦ μαθητῶν καὶ ἁγίου Μωκίου...». Ὁ βασιλεὺς κτίζων ναοὺς ἔβλεπε «πολλὰ παράδοξα σημεῖα». κατὰ τὸν συγγραφέα.

σταντίου ἐν τῇ τρίτῃ αὐτοῦ ὑπατείᾳ. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου ἐξορίζονται οἱ Ἀρειανοὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν καὶ ἐλθόντες ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μωκίου ἠράσθησαν καὶ παρακαλοῦσι τῷ βασιλεῖ κατοικεῖν αὐτοὺς ἐκεῖ, ὃ καὶ γέγονεν. Παρευθὺ οὖν ἀνεγείρουσι τὸν αὐτὸν ναὸν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ δοξάζεται παρ' αὐτῶν ὁ ναὸς ἔτη ζ', καὶ πίπτει, ὡς λόγος ἔχει.... Ἀρειανοὶ ἀπεκτάνθησαν πολλοί. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως ἀνεγείρεται ὁ αὐτὸς ναὸς καὶ ἵσταται ἕως ἡμῶν. ἐν δόλῳ Μάρκελλος ἀναγνώστης φησίν, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Κόνωνος τοῦ Ἰσαύρου πίπτει ὁ ναός». Κακῶς ἄρα γράφει ὁ Γεδεὼν (Ἑορτ. βυζ. σ. 103) ὡς ὅτι ὁ Μάρκελλος διαψεύδεται. Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Ψευδο–Κωδινὸς γράφει : ***Περὶ τῶν στηλῶν τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ Μωκίῳ***».

«Ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου πολλὰ θεμάτια παρελύθησαν ἀρχαῖα διὰ τὸ τὸν ἄνδρα ἀλόγιστον εἶναι. Τότε τὸ λεγόμενον Τρίζωδον τὸ εἰς τὰ κούφα (=κρύπται) τοῦ ἁγίου Μωκίου κάτωθεν ὑπάρχον ἐπήρθη. ἐν αὐτῷ ***ἠστρονόμουν ἕως τότε πολλοὶ*** καὶ τύμβοι Ἑλλήνων». Ἀστεροσκοπεῖον ἐν τῇ κατακόμβῃ μεταξὺ τάφων δὲν συμβιβάζεται. μᾶλλον νεκυομαντεῖον θὰ ἦτο. «καὶ Ἀρειανῶν ὑπάρχουσι κεχωσμένοι τάφοι καὶ ἄλλα εἰς πλῆθος σκηνώματα» (σ. 198). Τὸν Κωνσταντῖνον ἐμιμήθη εἰς ἀνέγερσιν καὶ ἀναστήλωσιν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών. πλὴν τῶν ἄλλων, ἀπὸ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ ἑξῆς, ἐπεποιήσατο (sic) καὶ ***τὸ μέγα τέμενος Μωκίου τοῦ μάρτυρος***, καὶ τὸ ἄδυτον τούτου (ἱερὸν βῆμα) καταβληθὲν ἄχρι γῆς, ὡς καὶ τὴν ἱερὰν κατεάξαι τράπεζαν ἐπιμελείας ἠξίωσε καὶ τοῦ πτώματος ἤγειρε καὶ τὸν πλησιάζοντα δὲ τούτῳ Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ναὸν πεσόντα εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀνήγειρε» (Κεδρην. ΙΙ, σ. 239). Ἐνταῦθα ὁρίζεται ἡ θέσις τοῦ ναοῦ ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη ἐγγὺς τοῦ ἁγίου Μηνᾶ κειμένου. Περαιτέρω γράφει περὶ τοῦ τούτου διεξοδικῶς ὁ Richter.(1).

Κατὰ ταῦτα ***ὁ ἅγιος Μώκιος θεωρούμενος τὸ ἀκροθίνιον ἤτοι ἡ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἐτιμήθη διὰ μεγαλοπρεπῶν εὐκτηρίων οἴκων καὶ συχνῶς μνημονεύεται ὑπὸ τῶν χρονογράφων τῶν περὶ κτισμάτων ἀσχολουμένων.***(2)

---

1. «Quellen der byzant. Kunstgeschichte κτλ». σ. 121—122.

2. Βεβαίως θὰ διαπορήσῃ τις πῶς τοιοῦτος θαυματουργὸς ἅγιος δὲν ἔχει ναοὺς ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκοπιάσαμεν οὐκ ὀλίγον ἀνερευνῶντες καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας ἀνεκαλύψαμεν πλὴν τοῦ ἐν τῷ προαστείῳ Ζεφυρίου, ἕνα μόνον εἰς ἀπομεμακρυσμένην χώραν. Τοῦτο κατ' ἐμὲ ἔχει τὴν ἐξήγησιν, ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν μᾶλλον τυπικοὶ ἅγιοι

Βίος τῆς ὁσίας Ξένης ἢ Εὐσεβίας τῆς ἐν Μυλάσσοις Καρίας ἐν εἰρήνῃ τελειωθείσης(¹).

Ξένη ἡ ὁσία ἡ μετονομασθεῖσα οὕτω —Εὐσεβία δὲ ἦν τὸ ὄνομά της— ἵν' ἀποκρύψῃ ἑαυτὴν καὶ τὸ ἐπίσημον γένος ὡς ἐκ Ρωμαίων ἀρχόντων καταγομένη. καὶ ὡς ξένη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διαγάγῃ ὡς λέγει ὁ βιογράφος «φερώνυμος δὲ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ τὸ ξενωθῆναι τῶν τοῦ κόσμου.... ἢ τὸ λαθεῖν ἀγαπήσασα» (Migne, στ. 1000B). Ἀποφασίσασα ὡς παρθένος ν' ἀφιερώσῃ ἑαυτὴν εἰς τὸν νυμφίον Χριστὸν ἀφῆκε τὰ πάντα καὶ προσλαβοῦσα τρεῖς τὰς πιστὰς αὐτῆς θεραπαινίδας ἀπέπλευσαν ὅλαι εἰς Ἀλεξάνδρειαν μεταμφιεσθεῖσαι εἰς ἀνδρῷον σχῆμα. Ἐκεῖθεν, ἵνα παραπλανήσωσι τοὺς ἐπιζητοῦντας αὐτὰς ὑπαναχωροῦσι πρὸς τὴν Κῶ ἀναλαβοῦσαι αὖθις ἐκεῖ τὸ γυναικεῖον. Ἐκεῖ εὑροῦσαι μοναχόν τινα θεοφορούμενον ὡς ἡ Θέκλα Παῦλον, ξένον καὶ αὐτὸν ἄρτι ἐξ Ἱεροσολύμων ἐλθόντα, τὸν ἐκ Μυλάσσων τῆς Καρίας ἡγούμενον τῆς ἐκεῖσε μονῆς Παῦλον ὀνόματι. Μετ' αὐτοῦ ἦλθον εἰς Μύλασσα ὡς μονάζουσαι δῆθεν ἐν τῷ ὑπὸ τῆς ὁσίας Ξένης ἀνεγερθέντι ἐκεῖ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ᾧ ἐπέθηκεν ὄνομα τῶν Κώων. καὶ ἐφεξῆς οὕτως ὀνομαζόμεναι πρὸς ἀπόκρυψιν.

Ὁ Παῦλος διαδεξάμενος τὸν Κύριλλον ἐπίσκοπος Μυλάσσων ἐγένετο καὶ τότε «πείθει τὴν Ξένην τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀναβῆναι καὶ χειροτονεῖ ταύτην διάκονον» (στ. 989B). Ὁσίως καὶ ἀσκητικῶς βιώσασα καὶ προϊδοῦσα τὸν θάνατον ἔκλεισεν ἑαυτὴν τῷ εὐκτηρίῳ οἴκῳ καὶ πρὸς ὕπνον κατακλιθεῖσα ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ. Τότε ὁ ναΐσκος ἐπληρώθη ἀρρήτου εὐωδίας. ὁ δὲ ἐπίσκοπος μακρὰν εὑρεθεὶς εἰς κώμην Λευκὴν ἐθεάσατο τὴν ὥραν ἐκείνην ἀστεροειδῆ στέφανον σταυρὸν ἐν τῷ οὐρανῷ εὐδίας οὔσης «καὶ τοῦ ἡλίου φαιδρότατα λάμποντος μεσούσης τῆς ἡμέρας». καὶ ἀνεφώνησεν ἐνώπιον τοῦ θαυμάζοντος ὄχλου : «Ἡ κυρία Ξένη κεκοίμηται καὶ ταύτης τοῦ στεφάνου

οἷοι οἱ ἑξῆς, οὓς προχείρως ἀναφέρω, Ἀγαθόνικος, Αἰμιλιανός, Ἰουλιανός, Πλάτων, Ἀνδρέας ὁ ἐν Κρίσει (ὅν, ὡς ἄγνωστον, τὰ μηνολόγια γράφουσιν ἐν τῇ Κρήτῃ), Διομήδης, Καλλίνικος, Μανουὴλ—Σαβὲλ—Ἰσμαήλ, Πρῖσκος, Πρόβος, Ὑάκινθος, Φαῦστος, Φλῶρος, Φωκᾶς καὶ δὴ οἱ τῶν ἐπισημοτάτων Σέργιος καὶ Βάκχος, ὧν μόνον ἐν τῇ ἄνω Ἀλβανίᾳ γνωρίζω ναόν, ἔνθα θεωροῦνται ὡς πολιοῦχοι θαυματουργοί.

1. Τοῦ Μεταφραστοῦ παρὰ Migne, τόμ. 114, στ. 981—1008. ἔχει πολλὰ σφάλματα ὁ τύπος, ἅπερ ἐνταῦθα ἐπανωρθώσαμεν πάσῃ δυνάμει, ἐνιαχοῦ προμαντεύοντες τὸ ὀρθόν.

τοῦτο σημεῖον καὶ τοῦ σταυροῦ» (στ. 996C). Τὸ οὐράνιον τοῦτο καὶ παράδοξον σημεῖον ἠκολούθει κατὰ τὴν ἐκφορὰν τὸ φέρετρον ὑψόθεν αἰωρούμενον πρὸς ἔκπληξιν πάντων καὶ ἐστάθη ὑπεράνω τοῦ τάφου ὅλην τὴν νύκτα καὶ μέχρι μεσημβρίας. Ἐν τῇ συρροῇ ἐκείνῃ τοῦ πλήθους ἰάσεις πολλαὶ ἐγένοντο «καὶ ἡ ἁφὴ παντὸς ἦν εὐθὺς ἀπαλλαγὴ τοῦ πιέζοντος» (στ. 997C). ***Ἀπέθανε τῇ κδ' Ἰανουαρίου καὶ κελεύσει τοῦ ἐπισκόπου ἐτάφη μετὰ τῆς νυμφικῆς στολῆς*** ἡ χριστονύμφη οὐρανίῳ στεφάνῳ στεφθεῖσα.(1) Καὶ δικαίως πάνυ· διότι, ὅτε ἔφθασεν εἰς νόμιμον ἡλικίαν φιλαρέτως καὶ χριστιανικῶς ἀνατραφεῖσα, πλούσιος δέ τις καὶ περιφανέστατος τὸ γένος ἐζήτησεν ὡς νύμφην καὶ οἱ γονεῖς ηὐτρέπιζον τὰ τοῦ γάμου, αὕτη δὲ διαρρήδην ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν. «εἶχε τὸν νοῦν ἡ πάνσεμνος εἰς τὸν οὐράνιον νυμφίον, τὸν περικαλλῆ καὶ ἀθάνατον εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ὁποίου ἦτο ἠχμαλωτισμένη καὶ εἶχε τὴν καρδίαν της τετρωμένην καὶ πληγωμένην ὅλως δ' ὅλου εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ ἔρωτα (ὡς ἀναφέρει ὁ Μεταφραστὴς ἀρχόμενος).

Μετὰ τὴν λίαν σύντομον ταύτην ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου περίληψιν θὰ σημειώσωμεν ὀλίγα περὶ τοῦ λειψάνου τῆς ὁσίας διασωθέντος παραδόξως ἐν Σηλυβρίᾳ. καὶ κατὰ πρῶτον παρενείρομεν τοὺς στίχους τοῦ Καισαρίου Δαπόντε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος περιηγησαμένου τὴν Θρᾴκην. Οὗτος ἐν τῷ στιχουργήματι «Ἀπαρίθμησις τῶν Παναγίας ὀνομασιῶν ναῶν καὶ μονῶν», γράφει :

«Περνῶ ἀπ' τὴν Σηλυβρία, βλέπω τὴν Παναγίαν
ἐξακουσμένην δυνατὰ διὰ θαυματουργίαν
καὶ τῆς ἁγίας Ξένης δὲ λείψανον μπροστά της.
καθὼς ἡ δούλη στέκεται μπροστὰ εἰς τὴν κυρά της».(2)

Τὸ λείψανον τῆς ὁσίας Ξένης ἐν ταῖς παραδόσεσιν. Εἶναι λίαν ἀπορίας ἄξιον, ὅτι ἐν τῇ ἁγιολογίᾳ οὐδεμίαν εἴδησιν εὑρίσκομεν

---

1. Migne, Patr. gr. τόμ. 114A, στ. 981—1000. Ὁ ἑλληνικὸς αὐτὸς τοῦ Συμεὼν Μεταφραστοῦ βίος, οὗ ἡ ἀρχή : Ὁ καινὸς καὶ ξένος τῆς θαυμαστῆς Ξένης βίος, ἐξεδόθη μὲ ἀνυπόφορα τοῦ τύπου σφάλματα· διὸ ἐπανελήφθη ἐσχάτως ὑπὸ Th. Nissen : «S. Eusebiae seu Xenae vita» ἐν Anal. boll. τόμ. LVI (1938), σ. 102—117 μετ' εἰσαγωγῆς. Ἡ ἀκολουθία ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1875. Ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου βίου ἐν Λαύρᾳ ἀποκειμένου ἐν τρισὶ κώδιξιν, ὑπάρχει ἐν Β19, φ. 112α—132β καὶ ἕτερος, οὗ ἡ ἀρχή : Πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι καὶ μαρτυρίαι τῶν ἁγίων θαυμαστὴν (βλ. Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Συμπλήρωμα καταλόγων κτλ. Paris, 1930, σ. 59).

2. Documente privitoare la Istoria Românilor de Eud. Hurmuzaki. Vol. XIII, Texte grecesti, Bucuresti, 1909, σ. 288, στ. 375—378.

περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἱεροῦ λειψάνου ἐν Σηλυβρίᾳ. Ἡ κ. Ἐλπινίκη Σταμούλη Σαραντῆ ἀνεῦρε τὴν ἑξῆς παράδοσιν: «Ἡ ὁσία Ξένη ἦταν ἀπὸ τὴ Ρώμη καὶ πλουσιόκορη. Τὴν μέρα ποὺ θὰ τὴν πάντρευαν ἔφυγε ἀπὸ τὸ πατρικό της σπῆτι, καθὼς ἤτανε στολισμένη μὲ μιὰ πιστὴ ὑπηρέτρια καὶ πῆγε σὲ μοναστῆρι στὰ Μύλασσα. Ὅταν πέθανε ἡ ἡγουμένισσα τὴν ἔθαψε μὲ τὰ νυφικά». καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ βίου τῆς ὁσίας, τὰ δὲ ἐφεξῆς εἶναι ἀνέκδοτα.

«Περνοῦσε ἀπὸ κεῖ ἕνα καράβι, κι' ἀπ' τὸ καράβι εἶδαν ἕνα φῶς, ποὺ ἔβγαινε στὴν ἀκρογιαλιά, σκάφτουνε κεῖ, ποὺ ἤτανε τὸ φῶς, καὶ βρίσκουνε ἕνα σεντοῦκι, τὸ πέρνε στὸ καράβι. Τὸ ἀνοῖγνε καὶ βγαίνει μιὰ μοσχοβολιτάδα ἀπὸ τὸ ἅγιο λείψανο. Τραβοῦνε τὴν ἄγκυρα, ἀνοῖγνε τὰ πανιά. Τὸ καράβι δὲ σαλεύει. Τότε ρίχνε στὴ θάλασσα τὸ σεντοῦκι καὶ τὸ καράβι πῆρε δρόμο. Τὰ κύματα ἔβγαλαν τὸ ἅγιο λείψανο στὴ Σηλυβρία. Πῆγαν Τοῦρκοι νὰ τὸ πᾶρνε, δὲ κουνιέται, πᾶνε Ἑβραῖοι, δὲ κουνιέται. πᾶνε οἱ δικοί μας μὲ παπάδες καὶ ψαλτάδες, τὸ πήρανε καὶ τὄβαλαν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου ***Ἀγαθόνικου***, ποὺ ἀπὸ τότε ἀφιέρωσαν τὴν ἐκκλησία στὴν ὁσία ***Ξένη***».(1)

Ὁ *John Covel* ἐφημέριος τῆς Levant Company ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1669—1677 ἐπισκεψάμενος τὴν Σηλυβρίαν γράφει ταῦτα περὶ τοῦ λειψάνου τῆς ***Ξένης***: «Εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου δεικνύεται τὸ σῶμα μιᾶς ἁγίας τὴν ὁποίαν καλοῦσιν ὁσίαν Ξένην.... ὅτι ἀπὸ μέγα ναυάγιον τὸ σῶμα τοῦτο ἐξώκειλεν εἰς τὴν παραλίαν μετὰ τῆς εἰκόνος αὐτῆς δεδεμένης εἰς αὐτὸ διὰ σιδηρᾶς ἁλύσσου, καὶ μολονότι οὐδέποτε ἔμαθον πόθεν προήρχετο οὔτε τὶ ἦτο, ἀλλὰ χάριν τῆς εἰκόνος ἐθεώρησαν αὐτὴν ἁγίαν καὶ διετήρησαν τὸ σῶμα αὐτῆς καὶ τὴν εἰκόνα ὡς ἀντικείμενα λατρείας διὰ τὸν λαόν. Τὸ μοναστήριον τὸ ὁποῖον ἔχω ἤδη μνημονεύσει ὑπῆρξε καὶ ὡραῖον μικρὸν οἰκοδόμημα...,».(2)

Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι ὁ νῦν τεκὲς ***Σαδῆ—μπαμπᾶ Ζιγιαρετῆ***, ὅπου κατὰ τὸν ***Καντεμίρ*** υἱοθέτησαν οἱ Μπεκτασίδες καὶ τὴν ὁσίαν ***Ξένην***, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν *Ladid.*(3) Τὸ ἱερὸν τῆς ὁσίας ***Ξένης*** λείψανον, ἣν ὡς δευτέραν πολιοῦχον εἶχον οἱ Σηλυβριανοί, μετὰ τῆς κάρας τοῦ ἁγίου ***Ἀγαθονίκου***, ἀπερμετηνέχθησαν κατὰ τὴν καταστροφὴν εἰς Καβάλλαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου ***Ἰωάννου.***

---

1. Θρακικά, τόμ. Ζ', σ. 262.
2. Θρακ. τόμ. Ι', σ. 136.
3. Θρακ. Θ,' σ. 417, βλ. Ζ', σ. 161 περὶ τοῦ μπαμπᾶ.

Τὸν μεταφραστὴν ἐπέζευσεν εἰς χυδαίαν γλῶσσαν Ἀγάπιος Λάνδος ὁ Κρὴς εἰς τὸ «Ἐλόγιον» περιέχον τοὺς βίους τῶν χειμερινῶν ἁγίων ἐν περιλήψει προσθεὶς κατὰ συνήθειαν καὶ ἀρκετὸν ἐπίλογον. Ἐντεῦθεν βελτιώσας τὴν φράσιν παρέλαβεν αὐτὸν ὁ ἡγούμενος Βίκτωρ εἰς τὸν Μεγ. συναξαριστὴν (Ἀθῆναι, 1950, σ. 586—594). Σημειωτέον ὅτι ἐν μὲν τοῖς χειρογράφοις κώδιξι ἀναγράφεται ἡ ὁσία ὑπὸ τὸ κύριον ὄνομα «Εὐσεβία ἡ ἐπονομαζομένη Ξένη μοναχή». Ἀλλ' ἐν τοῖς Μηναίοις λέγεται Ξένη.

Ὁ ἑλληνικὸς βίος τῆς ὁσίας Ξένης—Εὐσεβίας κατὰ Συμεὼν τὸν Μεταφραστήν.

§ 1. Ὁ καινὸς καὶ ξένος τῆς θαυμασίας Ξένης βίος βραχεῖαν μὲν ὡς οἷόν τε καὶ συντετμημένην, ξένην δὲ ὅμως καὶ εὐπρεπῆ πλουτεῖ τὴν διήγησιν. καίτοι δὲ οὗτος ἐπίτομος ὤν, ἀλλ' οὖν πρὸς ἀγῶνας καὶ πόνους καὶ ὠφελείας λόγον σχεδὸν τοὺς πάντας ἢ τοὺς πλείονας ὑπερβέβηκεν· αὕτη γὰρ ἡ μακαριωτάτη γυναικῶν καὶ τὴν γνώμην ἀνδρικωτάτη ***τὸ μὲν γένος περίβλεπτος ἦν*** (ὅσα γε εἰς πατρίδα τε καὶ πατέρας ἀναφέρειν εἶχε). Καὶ γὰρ οἱ μέν, ἐπιφανεῖς ἄγαν οὐ πλούτῳ καὶ δόξῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοσεβείᾳ γεγόνασιν· ἡ δέ, ἡ περιδοξοτάτη τῶν πόλεων ἦν, ἡ πρεσβυτέρα, φημί, Ῥώμη καὶ μεγαλώνυμος· τὸν δὲ βίον πολλῷ μᾶλλον ἢ τὸ γένος ἐπιφανής. Ἐκ γὰρ πατέρων τοιούτων πρώτη τε αὕτη γενομένη καὶ μόνη ἀξίαν τοῦ γένους ἔσχε καὶ τὴν καταγωγὴν φιλαρέτως τραπεῖσα καὶ χριστιανικῶς παιδαγωγηθεῖσα καὶ Θεῷ ἀρέσκουσαν πολιτείαν βιώσασα.

§ 2. Ἤδη δὲ καὶ ὥραν ἄγουσα γάμου ζητεῖται παρά τινος τῶν πολιτῶν, περιδόξου καὶ αὐτοῦ ὄντος καὶ κατὰ γένος ὁμοῦ καὶ πλοῦτον τῇ νύμφῃ συμβαίνοντος. Οἱ μὲν οὖν τῆς κόρης πατέρες οὐδὲν ὅλως ἔχοντες μέμψασθαι τῇ μνηστείᾳ, ἀλλ' ἀξίαν ἀλλήλων οὖσαν εἰδότες τὴν συζυγίαν, συνέθεντό τε πρὸς τὸ κῆδος καὶ πρὸς γάμους ἀπέβλεψαν· ὡριστό τε ἡ κυρία καὶ πάντα ἤδη ἐτύγχανεν εὐπρεπῆ. Ἡ Ξένη δὲ μεγαλόφρων οὖσα καὶ κρειττόνων ἑαυτὴν ἀξιοῦσα, πρὸς ἀθάνατόν τε ἄλλον ἀφορῶσα νυμφίον, τοὺς μὲν περὶ τοῦ φθαρτοῦ τούτου γάμου λόγους ἀκούουσα λήρους ἡγεῖτο καὶ οὐδὲ πειθομένην αὐτοῖς ὅλως τὴν καρδίαν ἐδίδου, οὐδέ τι γυναικεῖον ἦν πάσχουσα· ἐκείνου δὲ τοῦ νυμφίου μόνου τὴν ψυχὴν ἤρτητο καὶ τῷ αὐτοῦ ἔρωτι τὰς φρένας καὶ τὴν καρδίαν ἰσχυρῶς ἐπέπληκτο καὶ πρὸς αὐτὸν ὅλην τὴν διάνοιαν ἀπησχόλητο· διὸ καὶ κλέψαι ἑαυτὴν ἔγνω καὶ γονεῖς καὶ οἶκον ἀπολιποῦσαν φυγῇ χρήσασθαι. Τοῦτο δὲ στρέφουσα κατὰ νοῦν, πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἀπόρρητον ἐποιεῖτο· ἃς δὲ

τῶν θεραπαινίδων ᾔδει πολλὴν πρὸς αὐτὴν ἐχούσας τὴν εὔνοιαν καὶ ἄλλως πεῖραν ἐν πολλοῖς δεδωκυίας, ὡς οὐ κατὰ θεραπαινίδας οὐ κατὰ γυναῖκας ἁπλῶς εὐάλωτον αὐταῖς εἴη τὸ φρόνημα. Ταύτας δὴ προσκαλεσαμένη, ὅρκοις τε προκατειληφυῖα, πάντα γνησίως τὰ τοῦ πράγματος ἐξαγγέλλει, οἷά τε βεβούλευται κατὰ νοῦν καὶ ὅπως διαδρᾶναι τὸν γάμον ἐκ παντὸς προτεθύμηται· εἶτα προστίθησιν, ὅτι, κἂν αὐταῖς βουλομέναις ᾖ, κοινωνοὺς αὐτὰς τοῦ ἀγαθοῦ τοῦδε σκοποῦ παραλήψεται.

Ταῦτα οὖν ἔλεγε καὶ ἅμα τὰ προσιστάμενα διεκάθαιρε νουνεχῶς, μηδὲ περὶ αὐτῆς λέγουσα, ὡς περὶ νέας καὶ θαλάμῳ τεθραμμένης διανοεῖσθαι, μηδὲ δεδοικέναι, φησί, μήποτε καὶ μεταμελήσῃ μοι τοῦ σκοποῦ καὶ δεινὸν ἐντεῦθεν οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ἐγείρω τὸν κίνδυνον· θαῤῥεῖν δὲ ἀσφαλῶς καὶ πεποιθέναι, ὅτι κἂν βία πᾶσα ἐπέλθοι, κἂν ξῖφος, κἂν πῦρ, κἂν θηρία, κἂν εἴ τι ἄλλο τῶν χαλεπῶν, οὐκ ἂν ἡμᾶς τῆς προθέσεως ἐκστήσωσι ταύτης. Οὕτως εἰπούσης πείθονται καὶ αὐταὶ μάλα προθύμως καὶ τῷ ἴσῳ σκοπῷ συντίθενται· καὶ γὰρ ἐθάρσησαν καὶ τοῦτο προσθεῖναι λίαν εὐγενῶς καὶ μεγαλοψύχως, ὅτι κἂν τι τοιοῦτον συμβαίῃ τῶνἀβουλήτων, προκρῖναι μᾶλλον ἀποθανεῖν σὺν αὐτῇ ἢ χωρὶς οὔσας ἀπολαύειν εὐημερίας.

§ 3. Οὕτως ἀλλήλαις συνθέμεναι καὶ τὰς ψυχὰς καλῶς συναφθεῖσαι (τρεῖς δὲ αὗται πρὸς τῇ δεσποίνῃ ἐτύγχανον), τὸ λοιπὸν ὡς ἂν ὁμότιμοι καὶ ὁμόδουλοι, ἤδη δὲ καὶ ὁμότροποι ἦσαν, ἴσῃ τῇ γνώμῃ χρώμεναι, ἴσῃ καὶ τῇ σπουδῇ, ὑφ' ἑνὶ δεσπότῃ κοινῇ ταττόμεναι καὶ τούτου κοινῶς ἐρῶσαι καὶ καιρὸν ζητοῦσαι τὸν ἐπιτήδειον, ὅς ἂν αὐταῖς ἀφώρατον θείη καὶ ὁμαλὴν τὴν φυγήν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰς μεταξὺ ταύτας ἡμέρας οὐκ ἔγνωσαν δεῖν ἀνέσει καὶ ῥᾳθυμίᾳ διενεγκεῖν, ἀλλὰ κακοπαθείᾳ μᾶλλον καὶ πόνοις ἑαυτὰς ἔδοσαν, οἱονεὶ προγυμνάζουσαι καὶ συνήθεις καὶ ἐντριβεῖς ἑαυτὰς πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτας ποιοῦσαι. Ἡ μέντοι δεσπότις αὐτῶν καὶ τῆς καλλίστης ταύτης βουλῆς ἀρχηγός, ἡ μακαρία, φημί, Ξένη, οἷα δὴ προομαλίζουσα ἐν αὐτῇ τὴν τῆς φυγῆς τρίβον καὶ ἀπρόσκοπον ὅλως γενέσθαι παρασκευάζουσα, τὸν γυναικεῖον ἅπαντα κόσμον, ὅσος τε ἐν ἐσθῆτι καὶ ὅσος ἐν ἀργύρῳ τε καὶ χρυσῷ λανθάνουσα τοὺς πατέρας, δι' ἐκείνων δὴ τῶν θεραπαινίδων πρὸς τοὺς πένητας ἐξεφόρει. Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα εἶχεν ἐκείνῃ καλῶς καὶ ὁ καιρὸς ἤδη τοῦ γάμου παρῆν, τότε καὶ τὸν τῆς φυγῆς τρόπον ἡ Ξένη καὶ αὐταῖς ὑπετίθει. Μεταβαλοῦσαι γοῦν τὰς ἐσθῆτας καί, ὅπως, ἔδει τὰς τὴν ψυχὴν ἀνδρικὰς ἀνδρῶν στολὰς μεταμφιεσάμεναι, οὕτω λαθοῦσαι τοῦ πυλῶνος ἐξῄεσαν κλαίουσαί τε καὶ ὁμοῦ χαίρουσαι, μᾶλλον δὲ

καὶ τὰ δάκρυα ἡδονῆς ἦν αὐταῖς καὶ χαρᾶς δάκρυα. Ἐξῄεσαν οὖν, Σὺ γενοῦ μεθ' ἡμῶν, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, λέγουσαι, καὶ γνώρισον ἡμῖν ὁδὸν ἐν ᾗ πορευσόμεθα, ὅτι πρὸς σὲ καὶ γνώμην ὅλην ἠράμεθα καὶ ψυχήν. Πορευομένων δέ, αὖθις ἡ γενναία παραινέσεως πρὸς αὐτὰς ἥπτετο, μηδὲν ὑμᾶς, λέγουσα, ὦ ἀδελφαὶ (οὕτω γὰρ ἐγὼ τὸ λοιπὸν ὑμᾶς καλεῖν ἔχω), μηδὲν τῶν γηΐνων ἐπιστρεφέτω πρὸς ἑαυτό, μηδὲ εἰσιέτω μηδεμία τῆς καλλίστης ὑμᾶς βουλῆς μεταμέλεια· οὐδὲν γὰρ μακαριώτερον τῆς ὁδοῦ ταύτης εὕροι τις ἄν· εἴτε γὰρ τὰ παρόντα σκοποῦμεν, ἔξω παντὸς ὄχλου καὶ πραγμάτων ἡμεῖς· εἴτε καὶ περὶ τῶν μελλόντων λογίζεσθαι προῃρήμεθα, οὔτε νοῦς καταλαβεῖν αὐτάρκης, οὔτε λόγος εἰπεῖν, ὅσα τοὺς ὁδὸν τὴν ταύτην ἑλομένους περιμένει τὰ ἀγαθά. Τούτων ἐκεῖναι τὰς ψυχὰς καὶ τῇ κατὰ Θεὸν ἐλπίδι μᾶλλον ἐρρώννυντο.

§ 4. Πλησίον δέ που γενόμεναι τῆς θαλάσσης, πλοῖον ἐμπαράσκευον ἤδη καὶ ἀποπλεῖν μέλλον (οὐδὲ τούτου πάντως αὐταῖς ἀθεεὶ συμπεσόντος) εὑρίσκουσιν, ἐν ᾧ παρεμβᾶσαι καὶ πνεύματος ἐπιφόρου τυχοῦσαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐν βραχεῖ φθάνουσιν. Εἶτα ἐκεῖθεν ἀπάρασαι πάλιν, παρὰ τῇ νήσῳ τῇ Κῷ γίνονται· πάντα γὰρ ἐποίουν πρὸς τὸ λαθεῖν καὶ ὥστε ζητουμένας ἀγνώστους γίνεσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἤρεσεν αὐταῖς ἐνταῦθα τῆς τε ὁδοῦ παύσασθαι καὶ ἀνέσει δοῦναι καὶ σώματα καὶ ψυχὰς ἅτε πολλὴν ἡσυχίαν τῆς νήσου παρέχειν οὔσης ἐπιτηδείας, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀφώρατον πλεῖστα συναιρομένης.

Ὡς οὖν ἐν Κῷ [ἐν] ἀσφαλεῖ κατέστησαν, τὸ γυναικεῖον αὖθις ὑπέρχονται σχῆμα, εἶτα οἴκημα πρός τινα ἰδιάζοντα τόπον λαβοῦσαι μισθοῦ, ἐκεῖ τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφίας ἐπιμελῶς εἴχοντο. Τοῦτο δὲ τῇ Ξένῃ διαφερόντως τὸ σπουδαζόμενον, μηδενὶ γενέσθαι καταφανῆ μήτε τὰ κατ' αὐτήν, μήτε τὴν κατὰ Θεὸν αὐτῆς ἀγωγήν, ἀλλ' ὅλως τοῖς ἀνθρώποις ἀγνοηθεῖσαν, οὕτω μάλιστα γνωστὴν γενέσθαι Θεῷ· καὶ γὰρ τήν τε φήμην ἄλλως ἐδυσωπεῖτο, ὑπώπτευε δὲ καὶ τὴν τῶν πατέρων ἔρευναν ἰσχυρῶς. Ἤδει γάρ, ὅτι μὴ ἀμελὲς χρῆμα μηδὲ ῥάδιον ἐνεγκεῖν φιλτάτης παιδὸς ἀπώλειαν φιλοστόργοις πατράσιν, ἀλλὰ πρόθυμοι ἂν εἶεν τὴν αὐτῆς εὕρεσιν πρίασθαι καὶ ψυχῆς· καὶ διὰ ταῦτα καὶ ταῖς θεραπαινίσι παρήγγελλεν ὅσαι ὧραι καὶ ἀσφάλεια εἴ τις ἦν αὐταῖς ὑπετίθει (1), τοῦ μήτινι τὸ ἀπόρρητον ἐξειπεῖν· κἂν τις εἴη, φησίν, ὁ περὶ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος ἐρωτῶν, ὑμεῖς δὲ μὴ Εὐσεβίαν, ὥσπερ ἄρα καὶ κέκλημαι, ἀλλὰ Ξένην εἴπατε καλεῖσθαι·

1 τὸ χωρίον τελείως ἀκατονόητον· τὸ ὧραι, ἴσως ἀντὶ τοῦ ἄρα.

καὶ γάρ εἰμι, ὡς ὁρᾶτε, ξένη· καὶ οὕτως ἂν ἡμῖν γένοιτο ψεύδους τε καθαρὰς εἶναι καὶ ἑαυτὰς ἀγνώστους τηρεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνας.

§ 5. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν πρὸς σωτηρίαν αὐταῖς ἡγησόμενον διὰ σπουδῆς εἶχεν εὑρεῖν, οὐκ ἄλλως πως ἢ παρὰ Θεοῦ καὶ τούτου τυχεῖν ἤθελε. Κλίνασα τοιγαροῦν γόνατα καὶ καρδίαν μετὰ δακρύων προσηύχετο, ὁ Θεός. λέγουσα, ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ ἡμᾶς οὕτω πλανωμένας ὁρῶν, μὴ περιίδῃς, μὴ καταλίπῃς, δι' ὃν καὶ γονεῖς ἡμεῖς καὶ οἰκίαν ἀπολιποῦσαι τὸ ξενιτεύειν εἱλόμεθα· ἀλλὰ σωτῆρά τινα καὶ ὁδηγὸν ἡμῖν ἀπλανῆ εὐδόκησον ἐπιπέμψαι, ὥσπερ Παῦλον Θέκλῃ τὸ πρότερον, ᾧ κατακολουθοῦσαι καὶ οὗ τῶν ἰχνῶν ἑπόμεναι βαδίσαι τὴν σοὶ ἀρέσκουσαν ἀπροσκόπτως αἱ ταπειναὶ δυνηθείημεν. Ταῦτα προσευχομένης εὑρέθη αὐταῖς τὸ τοῦ Ὠσηέ, «ὡς ὄρθρος ἕτοιμος ὁ Θεός» τὴν νύκτα τῶν δυσχερῶν διαλύων. Εὐθὺς γὰρ ἄνθρωπός τις ἑωρᾶτο τοῦ λιμένος ἄρτι πρὸς αὐτὰς ἀνιών, πολιὸς τὴν τρίχα, τὸ εἶδος ἀσκητικός, τὴν ὄψιν λαμπρὸς καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, τὸ σύμπαν ἀγγελικός. Τοῦτον ἡ τοῦ Χριστοῦ παρθένος ἰδοῦσα χαρᾶς τε πνευματικῆς ἐπληροῦτο καὶ δραμοῦσα τῶν ποδῶν εἴχετο, δάκρυα μὲν αὐτῶν καταχέουσα, αἰτουμένη δὲ μὴ παριδεῖν ὅλως, ἀλλὰ προσχεῖν σωτηρίας ἐφιεμέναις καὶ μὴ διαλιπεῖν διδάσκοντα, παραινοῦντα, πρὸς τὴν εἰς Θεὸν φέρουσαν ὁδηγοῦντα καί, συνελοῦσαν φάναι, πάντα ταῖς ξέναις ἡμῖν γινόμενον.

§ 6. Καὶ ὁ μοναχὸς οὕτως ἰδὼν ἔχουσαν τὴν παρθένον τίνες τε εἶεν εὐθὺς ἐπηρώτα καὶ ὅπως οὕτω μόναι [1] περὶ τὴν νῆσον ἀλῶνται, Μαθὼν δὲ ὅτι Ῥωμαῖαι μὲν τὸ γένος, ξέναι δὲ διὰ Θεὸν καὶ ἀλήτιδες καὶ ὅτι καὶ τὸ προελθεῖν αὐτὰς καὶ ὀφθῆναί τισι τῶν ἐνταῦθα, ὡς αἰσχύνην φέρον ἐστὶ καὶ ὅλως οὐκ ἀνεκτόν. Ἀλλ' ὑμᾶς γε, ἔφη, καὶ περὶ ἐμοῦ βούλομαι ταῦτα ὑπολαμβάνειν· ξένος γὰρ κἀγὼ καὶ τόπου τοῦδε παντάπασιν ἀμαθής, ἄρτι τῶν ἱερῶν ἀποπεπλευκὼς τόπων. Ἐκεῖ γὰρ γενόμενος προσευχῆς χάριν νῦν πρὸς τὴν πατρίδα κατέρχομαι τὴν ἐμήν. Ἤρετο γοῦν ἡ μακαρία καὶ ποίας ἂν εἴη πόλεως, τί δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα, ὃ περιβέβληται (καὶ ἔδοξεν ἐπίσκοπον αὐτὸν εἶναι, ὅσον ἀπὸ τοῦ σχήματος ὑπῆν ἐννοεῖν). Ὁ δὲ πατρὶς μὲν ἐμοί, ἔφη, Καρία, πόλις δὲ Μύλασσα, σχῆμα δὲ τῇ στολῇ τοιόνδε τῷ πρεσβύτερον εἶναί με καὶ ποίμνης ἡγεῖσθαι δή τινος ὀλίγης, τοῦ μεγάλου, φημί, τῶν Χριστοῦ μαθητῶν Ἀνδρέου· ὄνομα δέ μοι (βουλήσει γὰρ καὶ τοῦτο μαθεῖν) Παῦλος. Τὴν δὲ τὸ Παῦλος ἀκούσασαν

1 Πόναι.

θάμβος οὐ μικρὸν ᾕρει, ὅπως εὐξαμένης διδάσκαλον αὐτῇ τοιοῦτον ὁποῖον δὴ καὶ Θέκλῃ τὸν Παῦλον φανῆναι, ταχύτατα τῆς εὐχῆς ὁ Θεὸς μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς εὐχῆς ἤκουσε ταύτης, ἵνα τὸ τοῦ Δαβὶδ εἴποιμεν, ἐν τῇ τῆς καρδίας ἑτοιμασίᾳ. καὶ οὗτος ἦν ὁ μέλλων ὀφθήσεσθαι ταύτῃ Παῦλος, οὐ πράγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀνόματος αὐτῷ κοινωνῶν. Δακρύων οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήσασα, πολλὴν τῷ μὲν Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν, τῷ Παύλῳ δὲ προσῆγε τὴν ἱκετείαν, γενέσθαι αὐτῇ κατὰ πνεῦμα πατέρα καὶ ὅλην δὴ τὴν ἐκείνης ὑπελθεῖν πρόνοιαν. Ὁ δέ, ἐνταῦθα μὲν οὔσης, φησίν, οὐδέν τι πλέον ὀνῆσαι δυνατὸς ἔσομαι, ξένος ὢν καὶ αὐτὸς καὶ κατὰ πάροδον ὑμῖν ἐντυχὼν καὶ ἄλλως οὐδὲ προσμένειν ἔτι πλέον οἷος ὤν· δεῖ γὰρ ἐπανελθεῖν, φησί, τὴν ἑαυτῶν ποίμνην ἡμᾶς ἐπισκεψομένους καὶ ὑμεῖς δέ, εἴπερ βουλομέναις ἐστὶ τοῦτο, ἀπιοῦσιν ἡμῖν ἕψεσθε· οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς οὐδὲν τῆς κατὰ δύναμιν ὑμῶν προνοίας ὀλιγωρῶν ἔσομαι.

§ 7. Ἐπεὶ οὖν ἀσμένως τόν τε λόγον ἐδέξαντο καὶ ἀκολουθεῖν ἐπηγγείλαντο, λαβὼν αὐτὰς εἰς Μύλασσαν τὴν πόλιν καταίρει, οἰκήματά τε αὐταῖς εὖ ἔχοντα πρὸς ἡσυχίαν πλησίον τοῦ ἱεροῦ δίδωσι· ἔνθα καὶ οἶκον εὐκτήριον Ξένη Στεφάνῳ τῷ πρωτομάρτυρι ἀνιστᾷ. Ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου καὶ παρθένων συνίστησι μοναστήριον, τῶν ἱερῶν τοῦ Παύλου φροντίδων καὶ αὐτὸ ἀναρτήσασα. Οὐδενὶ μέντοι παρ' ὅλην αὐτῆς τὴν ζωὴν γνώριμον ὑπῆρξε, τίς τε ἦν καὶ πόθεν καὶ δι' ἣν αἰτίαν τῶν οἰκείων ἀναχωρήσοι καὶ πῶς δὴ καλεῖτο· ἀλλὰ Ξένη πρὸς πάντας ἔφασκεν ὀνομάζεσθαι καὶ τοῦτο αὐτῇ ὄνομα εἶναι κύριον ἔλεγέ τε καὶ λέγουσα ἔπειθε. Καὶ Παῦλος δὲ ὁ μακάριος τοῖς ἐρωτῶσιν ἐκ τῆς Κῶ τῆς νήσου λέγων αὐτὰς ἀγαγεῖν, οὐκ ἄπιστα λέγειν οὐδὲ ψευδῆ ἐνομίζετο. Ὅθεν δὴ ***καὶ τὸ μοναστήριον αὐταῖς τῶν Κώων ἐλέγετο εἶναι,*** ἀκολουθοῦντος δηλαδὴ τοῦ ὀνόματος τῇ τῶν πολλῶν δόξῃ καὶ τοῖς φημιζομένοις. Κυρίλλου δὲ τοῦ τῆς πόλεως τὴν ἐπισκοπὴν ἐπιτετραμμένου τηνικαῦτα τὸν βίον ἀπολιπόντος, τῇ πόλει κοινῶς ἐψηρίζετο τὸν τοῦ Κυρίλλου θρόνον τὸν Παῦλον ἀντιλαβεῖν· ὃ δὴ καὶ τέλος εὐθὺς εἶχε καὶ τὴν χειροτονίαν οὗτος ἐδέχετο.

§ 8. Ἀμέλει καὶ πρόεδρος οὗτος Μυλάσσης ἀναδειχθεὶς ***πείθει καὶ τὴν Ξένην τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀναβῆναι καὶ χειροτονεῖ ταύτην διάκονον.*** Ἥτις ἐπεὶ τὴν τῆς διακονίας ἐπιστεύθη τιμὴν (ἀξίως μέν, ἀκουσίως δέ), οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσοις πόνοις τὸ σῶμα παρέδωκε καὶ μάλιστα τρυφῇ πάσῃ τὸ πρότερον καὶ εὐπαθείᾳ συνηθισμένον· καινόν τινα ὄντως καὶ ξένον ἡ Ξένη βιώσασα βίον καὶ οἷον ἄυλον καὶ ἀσώματον, ὡς καὶ αὐτοὺς δαίμονας πόρρωθεν ὑποφρίσσειν τὴν ἀποτομίαν τῆς ἀγωγῆς καὶ μηδὲ πλησιάσειν ὅλως ἐκείνῃ τολμᾶν. ἥ γε

λύουσα μὲν πολλάκις τὸ πάνυ σύντονον καὶ τραχὺ τῆς ἀσκήσεως <οὐκ> ἐντὸς δύο καὶ τριῶν ἤσθιεν ἡμερῶν. ὅτε δὲ ἀγώνων ἥπτετο καὶ ἀκριβείας, ὡς εἰκός, εἴχετο καὶ εἰς ἑπτὰ παρέτεινεν ἄσιτος, νόμοις μαχομένη φύσεως, διὰ τὸν νόμον τοῦ πνεύματος. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀψὲ καὶ μόλις εἰς τροφὴν κατιοῦσα καὶ πρὸς τὸ σῶμα διὰ τὸν σύνδεσμον βλέψασα, οἴνου μὲν καὶ ἐλαίου, λαχάνου τε, φημί, καὶ ὀσπρίου καὶ παντός, ὡς εἰπεῖν, ὃ διὰ πυρὸς ἔχει τὴν χρῆσιν, ὅλως ἀπείχετο, πρὸς δὲ καὶ ὅσα φέρουσιν ὧραι πάντων ὁμοίως ἄγευστος ἦν· ἄρτῳ δὲ μόνῳ τὴν χρείαν ἐπλήρου, καὶ τοῦτον οὐχ ἁπλῶς καὶ ἀπόνως προσιεμένη, ἀλλ' αὐτοῖς δάκρυσι βρέχουσα, τῇ σποδῷ τε τοῦ θυμιατηρίου προσμάσσουσα· ὡς μηδὲ τὸ ἐσθίειν, ὃ κοινῇ τοῖς φιλοπόνοις ἐστὶ μετρία παράκλησις, ἄπονον αὐτῇ εἶναι καὶ κακοπαθείας ἐλεύθερον.

§ 9. Καὶ οὗτος τρόπος τῇ Ξένῃ τροφῆς παρ' ὅλην αὐτῆς τὴν ζωήν, ὡς καὶ αὐτὴν μετὰ Δαβὶδ τοῦ θείου σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον φαγεῖν καὶ κιρνᾶν τὸ πόμα μετὰ κλαυθμοῦ. Ταῦτα δὲ ποιοῦσα καὶ οὕτως ἄρτον ὀδύνης ἐσθίουσα, ἵνα καὶ αὖθις τὰ τοῦ Δαβὶδ φθέγξωμαι, εἰ καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ τὰς δύο ταύτης παρέδρους καὶ τῆς φυγῆς κοινωνοὺς λανθάνειν οὐκ εἶχε. Καὶ γὰρ ἦσαν κρυφίως τὰ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα βλέπουσαι καὶ οὕτως ὥστε ὁρώσας αὐτὰς μὴ ὁρᾶσθαι, μᾶλλον δὲ οὐχ ὁρῶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ζηλοῦν κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτὰ σπεύδουσαι. Οὕτω δὲ τροφῆς ἔχουσα λίαν ἐνδεῶς καὶ ἠναγκασμένως, ἆρα μὴ τῷ ὕπνῳ ἄλλως ἐχρῆτο καὶ οὕτω τὴν βίαν παρεμυθεῖτο τοῦ σώματος καὶ ὑπὸ πολλῆς ἀσιτίας κάμνον αὐτὸ καὶ οἱονεὶ καταπῖπτον ὑπήρειδέ τε καὶ ἀνελάμβανεν; Οὐ μὴν οὖν, ἀλλὰ καὶ ἐνήστευε μὲν οὕτω καρτερικῶς, ὥστε τοῦτο μόνον ἀρκοῦν εἶναι τὸν τόνον ὑπολεύειν[1] τοῦ σώματος, καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον ἦν τὸ συντεῖνον εἰς κακοπάθειαν. ἠγρύπνει δὲ μᾶλλον ἢ ἐνήστευε καὶ οὕτω κατεπόνει τὴν σάρκα ὅλῃ χειρὶ βοηθοῦσα τῷ πνεύματι. καὶ τοῦτο δῆλον ἐστὶν ἐξ ὧν τῇ εὐχῇ συνήθως ἑαυτὴν ἐπιτρέπουσα, ἡλίου πρὸς δυσμὰς ὄντος, οὐ πρότερον ἢ τὰς ἀδελφὰς συνελθεῖν περὶ τὰς τοῦ ὄρθρου ᾠδὰς ἔλυεν τὴν εὐχήν· ἀλλ' οὕτως ὑπ' αὐτῶν ἔστιν ὅτε κατελαμβάνετο ἠρμένη τὰς χεῖρας. Ἄλλοτε δὲ εἰς ἑσπέραν τῇ γῇ τὰ γόνατα δοῦσα ἡ ὅλη νὺξ αὐτὴν εἶχε κειμένην οὕτω καὶ κλαίουσαν καὶ Θεῷ θερμῶς εὐχομένην καὶ ὃ πάντων θαυμάζειν ἄξιον, ὅτι τοιοῦτον ἐκείνη βίον ἀσκοῦσα τοιοῦτον εἶχε τὸ φρό-

1. ὑπολεύειν, ἴσως ὑπονομεύειν.

νημα ταπεινόν, ὡς μηδένα φημὶ τῶν τὰ πονηρότατα δρώντων ἐπίσης αὐτῇ δύνασθαι μετριοφρονεῖν (;)

§ 10. Καὶ ἵνα τἄλλα παρῶ, ὅσα καὶ τὴν ἀκοὴν ἐνοχλήσει διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ τά γε ἰδιαίτατα ταύτης καί, ὡς ἂν εἴποις, σαφῆ γνωρίσματα ταῖς φιλοθέοις παραδώσω ψυχαῖς: τὸ καθ' ὑπερβολὴν πρᾶον καὶ τὸ μηδέποτε μηδενὶ φανερὰν γενέσθαι ὀργιζομένην, τὸ τῆς ἀγάπης φιλάδελφόν τε καὶ κηδεμονικόν, τὸ πρὸς κενοδοξίαν κομιδῇ μισοπόνηρον, τὸ τῶν ἐνδυμάτων δεινῶς ἰδιωτικὸν καὶ ὃ μηδενὸς ἄλλου ἦν πρὸς εὐτέλειαν ἐξισούμενον (τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης ἐσθήματα[1], οἷα ἂν καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐπαιτούντων ἀπηξίωσέ τις ὀφθῆναι φορῶν)· τὸ τῆς καρδίας ἐσχάτως νήνεμόν τε καὶ γαληνόν, οὕτω χωρῆσαν εἰς βάθος καὶ πιωθέν, ὡς καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς ἔξω γίνεσθαι καταστάσεως ἐπὶ πᾶσαν, ὃ καὶ τετάχθαι πρὸ πάντων ἄξιον, τὸ σύννουν αὐτῆς καὶ προσεκτικὸν καὶ ἀκριβῶς ἀδιάχυτον· ἐξ οὗπερ ἀκόλουθον εἶχε, τὸ μηδέποτε ταύτης τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων ὁρᾶσθαι κενούς, ἀλλ' ὠδίνειν ἀεὶ κατὰ τὰς ἀεὶ βλυζούσας τῶν ὑδάτων πηγάς.

§ 11. Ταύτης οὖν τὸν βίον μελλούσης ἀπολιπεῖν, ἑορτὴ μὲν ἦν ἡ τοῦ μακαρίου Ἐφραὶμ—οὐχ ὃν ἡ Σύρων ἔθρεψε γῆ, ἀλλὰ γνωρίμου καὶ συνήθους τῇ πόλει—τοῦ τὸν θρόνον, φημί, τῶν Μυλασσέων περιφανῶς κοσμήσαντος. Ὁ μέντοι ἐπίσκοπος Παῦλος σὺν ἅμα παντὶ τῷ πλήθει τῆς πόλεως, ἐπὶ τὴν Λευκὴν κώμην ἀπῄει· ἐκεῖ γὰρ καὶ ὁ ναὸς ἦν καὶ τὸ τοῦ θείου Ἐφραὶμ ἱερὸν ἀπέκειτο λείψανον καὶ τὰ τῆς ἑορτῆς πάνυ λαμπρῶς ἐτελεῖτο. Ἡ δὲ πάσας αὐτῇ τὰς ἀδελφὰς μετακλήτους ποιησαμένη, λόγων ἤρχετο πρὸς αὐτὰς τοιῶνδε, πολὺ τὸ μέτριον ἐχόντων καὶ τῷ μετρίῳ συγκεκραμένον καὶ τὸ φιλάδελφον. Κυρίαι μου καὶ ἀδελφαί, λέγουσα, ἐγὼ μὲν τὴν πολλὴν ὑμῶν περὶ ἐμὲ κηδεμονίαν ἀκριβῶς λίαν ἐπίσταμαι καὶ ὅπως ξένης καὶ πλανήτιδος οὔσης ἀντελάβεσθέ μου τῆς ἀσθενείας καὶ εἴσω τῶν ὑμετέρων ἔθεσθε σπλάγχνων καὶ φιλανθρώπως ἡμᾶς ᾠκειώσασθε. Ἀλλὰ καὶ τανῦν ὑμῶν δέομαι, ναὶ σφόδρα δέομαι, μηδὲ ἀπιούσης λήθῃ τὸ ἐμὸν δοῦναι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μᾶλλον αὐξῆσαι τὸ φίλτρον καὶ τὴν ἐμὴν μνήμην ἀνάγραπτον ταῖς ὑμῶν ὁσίαις ἐκχαράξαι ψυχαῖς καὶ ἡνίκα δ' ἂν καὶ Θεῷ προσέρχησθε καὶ χεῖρας ὁσίας αἴρητε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐμοῦ τῆς εὐτελοῦς (καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ δούλης ὑμῶν;) εἴητε μεμνημέναι. Οὕτως ἐγὼ ζῶσα καὶ ἀθάνατος ἔσομαι καὶ μετὰ τέλος, εἴ τις αἴσθησις, διαφερόντως ᾐσθήσομαι. Νῦν γάρ, ὡς ὁρᾶν

1. ἐσθήματα, ἀντὶ ἐσθῆτες ἢ ἐνδύματα.

ἔχω, τέλος ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ μέ τις ὀδύνη συνέχει καὶ φόβος ἄρρητος διασείει μου τὴν καρδίαν, μή μοι γένωνται ἐμποδὼν αἱ πολλαὶ ἁμαρτίαι μου καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀπείρξωσι τρίβου. Ἀλλ' εὕροιμι τὰς ὑμῶν ἱερὰς εὐχὰς ὁδηγοὺς ἀγαθὰς καὶ τὴν ὁδόν μοι ταύτην εὐμαριζούσας. Κἀκεῖνο δὲ πάλιν οὐ μετρίως ταράττει μου τὴν ψυχήν, ὅτι καὶ Παύλου τοῦ κοινοῦ πατέρος ἀπολέλειμμαι καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἄρτι τυγχάνει παρὼν ὑπερευξόμενός μου τῆς ἀποδημίας καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδων οὐκ ἔρημα τὰ ἐκεῖ μοι θήσων· ἀλλ' ὑμεῖς γὲ ἐλθόντι εἴπατε καὶ ἀνθ' ἡμῶν ἐπιμελῶς πάνυ δεήθητε, μὴ ἐπιλαθέσθαι μου τῆς Ξένης, ἣν αὐτὸς κατὰ τὸν Χριστοῦ λόγον συνήγαγε καὶ πρὸς ταύτην ἤγαγε τὴν ὁδόν.

§ 12. Ταῦτα αὐτῆς λεγούσης, ἀστακτὶ τὸ δάκρυον πάσαις ἀπέρρει τῶν ὀφθαλμῶν λύπῃ τε ἀπορρήτῳ τὴν ψυχὴν ἐσπαράττοντο καὶ ἀθυμίᾳ συνείχοντο καὶ οἱονεὶ κοινῆς μητρὸς καὶ φιλόπαιδος ἀπιούσης κύκλῳ περιιστάμεναι τὴν ὀρφανίαν ὠδύροντο· πολλῷ δὲ πλέον τῶν δύο θεραπαινίδων αὐτῆς (sic), ἃς καὶ τῆς φυγῆς εἶχε καὶ τῆς ἐν τῇ ξένῃ διαγωγῆς κοινωνοὺς τὸ πάθος ἥπτετο. Πολλοῦ γοῦν, ὡς εἰκός, κλαυθμοῦ καὶ οἰμωγῆς καὶ ταράχου συγκινηθέντος εἰς οἶκτον καὶ αὐτῇ δάκρυα θερμὰ κατηνέχθη· πλὴν ἀλλὰ θᾶττον αὐτή τε ἀνήνεγκε, κἀκείναις παρῄνει τὸν ὀδυρμῶν ἀφεμένας ἑαυτὰς εὐτρεπίζειν καὶ τοῦτο μᾶλλον σκοπεῖν, ὅπως μὴ ἐν τῷ τέλει, φησίν, ἄξια δακρύων ᾖ τὰ ἡμέτερα. Δεῖ γάρ τὰς φρονίμους τῶν παρθένων ζηλῶσαι καὶ τὰς λαμπάδας ἀνάψαι καὶ τοῦτο θέσθαι διὰ φροντίδος, ὥστε δὴ καὶ ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις λαβεῖν. Ἐμέμνητο δὲ καὶ θείων ῥημάτων, ὅτι μὴ βραδυνεῖ Κύριος· ἥξει γάρ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης. Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν ἔτι μᾶλλον αὐτὰς εἶχε τὸ πένθος καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀποστῆναι ταύτης ἠνείχοντο αὕτη καὶ χεῖρας καὶ ὄμματα πρὸς οὐρανὸν ἄρασα καὶ τοῖς τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυσι τὴν ἔνδον διάθεσιν τῆς ψυχῆς ἀπαγγέλλουσα, ὁ Θεός, ἔφη, ὁ πάντα μοι μέχρι τοῦ νῦν φιλανθρωπότατα γεγονὼς καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ καὶ τροφὸς καὶ πατρίς, τὸ μόνον καὶ ἡδὺ τῆς ξένης ἐμοῦ παραμύθιον, αὐτός με καὶ νῦν εἰς τὴν ἄνω πατρίδα τὴν πόλιν τὴν σὴν Ἱερουσαλὴμ παραλαμβάνειν, δέσποτα, καταξίωσον· μνήσθητι δὲ καὶ τούτων πασῶν, αἳ κατὰ πνεῦμά μοι ἀδελφικῶς συνηρμόσθησαν καὶ ἀνωτέρας αὐτὰς πάσης ἐνέδρας τοῦ πονηροῦ διατήρησον καὶ τούτων δέ μου τῶν δύο τῶν κατ' ἐξαίρετον ὁμοδούλων, ὁ ἀγαθὸς μνήσθητι. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ προσκαίρῳ ταύτῃ ζωῇ καὶ φυγῆς ἐμοὶ καὶ πόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ ξένῃ κακῶν ἐκοινώνησαν καὶ ἀχώριστοί μου μέχρι τέλους διέμειναν, οὕτω κακεῖθεν ἡμᾶς ἀχωρίστους εἶναι καὶ τῆς παρὰ σοὶ μακαρίας ἀπολαύειν ζωῆς καταξίωσον.

§ 13. Ταῦτα προσευξαμένη μικρὸν ἐφεῖναι αὐτῇ τὰς ἀδελφὰς ἠξίου· οὗπερ δὴ γενομένου, κἀκείνων ἐξελθουσῶν, τῆς κλίνης ἡ Ξένη διαναστᾶσα τῷ εὐκτηρίῳ προσέρχεται, εἶτα ἐγκλεισαμένη καὶ γόνυ δοῦσα τῇ γῇ συντεταμένως προσηύχετο τῶν δύο θεραπαινίδων ἔξωθεν φιλοπόνως αὐτὴν παραθεωμένων. Τῆς εὐχῆς οὖν ἐπὶ πλεῖστον αὐτῇ παρατεινομένης ἀθρόον ὁρῶσι φῶς τὸν οἶκον περιλάμψαν φαιδρόν, ἀῤῥήτου τέ τινος αἰσθόμεναι εὐωδίας οὐδενὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀρωμάτων εἰκαζομένης, τὰς πύλας εὐθὺς ἀνοίγουσι καὶ συνεισπεσοῦσαι (ὢ θείας οἰκονομίας!), τὴν μακαρίαν ὁρῶσι Ξένην μακαρίως ὑπνώσασαν καὶ τὴν πρὸς ὃν ἐπεπόθησε Χριστὸν στειλαμένην, ἕκτης ὥρας καθ' ἡμέρας Σάββατον ἱσταμένης. Ἐξῆλθον οὖν καὶ τὰς ἀδελφὰς ἐν κλαυθμῷ καὶ βοῇ συγκαλέσασαι περιίσταντό τε αὐτὴν καὶ ἅμα πᾶσαι ἐκόπτοντο. Ὁ μέντοι Θεὸς δεῖξαι πᾶσι βουλόμενος ἄνωθεν, οἷον φῶς ἐν ταῖς τοῦ βίου τοῦδε δυσμαῖς ἐκρύπτετο, μεγίστῃ ταύτην μετὰ τέλος θεοσημίᾳ τιμᾷ. Ἤδη γὰρ ἀπολιπούσης αὐτὴν τῆς ψυχῆς μεσούσης ἡμέρας, αἰθρίας τε οὔσης καὶ τοῦ ἡλίου φαιδρότατα λάμποντος ***στέφανος οἷος ἐν τῷ οὐρανῷ διαφαίνεναι, δι' ἀστέρων τὸν κύκλον περιγραφόμενος, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ στεφάνου σταυρὸς καθωρᾶτο***, λαμπροῖς ἀστράσι καὶ οὗτος χρηματιζόμενος. Τοῦ θαύματος οὖν οὕτως ἅπασι γενομένου καταφανοῦς, ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος ἔτι περὶ τὴν Λευκὴν κώμην διάγων καὶ τὸ παράδοξον τοῦτο θέαμα ὀφθαλμοῖς ἰδίοις παραλαμβάνων θείῳ Πνεύματι κινηθείς, ἡ κυρία Ξένη, πρὸς τοὺς συνειλεγμένους ἔφη, κεκοίμηται καὶ ταύτης ἆρα τὸ σημεῖον τοῦ στεφάνου τοῦτο καὶ τοῦ σταυροῦ.

§ 14. Ἐπεὶ δὲ καὶ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς ἱερᾶς εἶχε μυσταγωγίας κατὰ σπουδὴν ἐκεῖθεν ἀνῄει· συνανῄει δὲ αὐτῷ καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας ὄχλος· εἶτα καὶ τῆς πόλεως ἔνδον γενόμενοι θεωροῦσιν οὐδὲν ὅλως διαμαρτόντα τὸν ἐπίσκοπον τῆς προῤῥήσεως, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τὴν Ξένην ξένην ὄντως γενομένην τῶν ἐγκοσμίων, καθ' ἣν ἤδη καὶ τὸ σημεῖον ἐφάνη καὶ ὁ πνευματοφόρος οὗτος ἀνὴρ τὴν περὶ αὐτῆς ἀνεφθέγξατο [γνώμην]. Συνέτρεχον οὖν παμπληθεὶ πάντες, ἄνδρες δηλαδὴ καὶ γυναῖκες σὺν πολλῇ τῇ βοῇ καὶ τῷ θαύματι, Δόξα σοι, Χριστέ, λέγοντες, δόξα τῷ μὴ λαθεῖν ἐπὶ γῆς τοιοῦτον εὐδοκήσαντι θησαυρὸν δόξα σοι, πάντων δημιουργέ, ὅτι καὶ Μύλασσαν τὴν μικρὰν ἡμῶν καὶ μέχρι καὶ νῦν ἄδοξον πόλιν οὕτω περιφανῆ τέθεικας καὶ τοιούτῳ δέδωκας σεμνύνεσθαι κειμηλίῳ. Καὶ μὲν κοινῶς ἅπαντες πολλῷ δὲ μᾶλλον τὰ πλήθη τῶν γυναικῶν, ἅμα μὲν τῷ θερμοτέρῳ κινηθέντα τῆς φύσεως, ἅμα δὲ καὶ τῷ τὴν ὁμογενῆ βλέπειν οὕτω θαυμαστὴν ἀκαθέκτως ἑαυτῶν ἔχουσαι, μεθ' ὁρμῆς οἵας τῷ ἀρχιερεῖ προσῄεσαν, μὴ κρύψῃς [ἀφ'] ἡμῶν τὴν τῆς πόλεως, λέ-

γουσαι, δόξαν, μὴ καλύψῃς τὸν ἔπαινον, τὸν μαργαρίτην μὴ καταχώσῃς· κοινὴν ταύτης τὴν προπομπὴν ποιησώμεθα, δημοσίᾳ τὸν λύχνον βαστάσωμεν, ἰδέτωσαν πάντες ὡς οὐκ ἀπόβλητα δὴ τὰ γυναικῶν, ὡς οὐκ ἄτιμα. ἰδέτωσαν οἵου δοῦλαι τυγχάνομεν βασιλέως. ἰδέτωσαν Ἕλληνες, Ἰουδαῖοι καὶ ἐντροπῇ τὰ πρόσωπα καλυψάσθωσαν. γνώτωσαν τίς ὁ σταυρωθεὶς ὑπ' αὐτῶν καὶ κοψάσθωσαν. Αἱ μὲν οὖν γυναῖκες οὕτως.

§ 15. Ὁ δέ γε ἐπίσκοπος τῇ κλίνῃ τε προσελθὼν καὶ αὐχένα κλίνας, μεθ' ὅσης ἂν εἴποις τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς εὐλαβείας τῷ σώματι προσεκύνει· πρὸς δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῶν ἱερέων χορὸς καὶ κλῆρος ἅπας τῇ κειμένῃ τὴν ἴσην προσῆγον τιμήν· καὶ οὕτω τὴν κλίνην διαβαστάσαντες ὑπὸ πολλῷ τῷ φωτὶ τῶν λαμπάδων καὶ τοῖς ἀρώμασι διὰ μέσης ἦγον τῆς πόλεως. Ὁ δὲ τῶν ἀστέρων ἐκείνων στέφανος καὶ σὺν αὐτῷ δήπου καὶ ὁ σταυρὸς φερομένης μὲν τῆς κλίνης καὶ αὐτὸς εἵπετο· ἱσταμένης δέ, δῆλος ἦν ἑστηκὼς καὶ μονονουχὶ τὴν κλίνην παραδεικνὺς καὶ φθεγγόμενος, ὅτι διὰ ταύτην ἐκεῖνος καὶ ὑπ' αὐτῇ ὁδηγῷ τὴν ἰδίαν κίνησίν τε καὶ στάσιν οὗτος ποιεῖ. Ὁ δὲ λόγος τοῦ θαύματος καὶ τοὺς ἔξω σπουδῇ περιῄει. καὶ πάντες συνέτρεχον εὐθὺς θεασόμενοι, ὡς μικροῦ τὴν πόλιν στενοχωρεῖσθαι τοῖς πλήθεσι. Πᾶσαν οὖν οὕτως ἐκείνην τὴν νύκτα διαγρυπνήσαντες, ἥτις καὶ κυρία τῶν ἡμερῶν(¹) ἦν, πολλὰς ἐθεῶντο καὶ ἰάσεις ὁμοῦ τελουμένας. Πᾶς γὰρ ὅστις ἢ χρονίᾳ νόσῳ ἢ πάθει ἀνηκέστῳ κεκράτητο, οὐ πόνων ἐδεήθη πολλῶν, οὐ χρημάτων, οὐ χρόνου τε καὶ διατριβῆς, ἀλλὰ προσεγγίσαι μόνον τῇ κλίνῃ καὶ ἅψασθαι· καὶ ἡ ἁφὴ παντὸς ἦν εὐθὺς ἀπαλλαγὴ τοῦ πιέζοντος.

§ 16. Ἡμέρας οὖν ἤδη διαλαμψάσης καὶ τρίτης ἑστώσης ὥρας, ἐπεὶ τὸν τόπον κατέλαβον, ὃς Συκίνιον μὲν καλεῖται, πρὸς τῷ νοτίῳ δὲ τῆς πολεως διάκειται μέρει, ἔνθα δὴ καὶ ἡ Ξένη ταφῆς τυχεῖν ἐπισκήψασα ἦν. θάπτουσι ταύτην νόμῳ μὲν θανάτου τῇ γῇ κρυπτομένην, λόγῳ δὲ ἀρετῆς πανταχόσε κηρυττομένην. Ἐθεωρεῖτο δὲ αὖθις ὅ τε κύκλος καὶ ὁ σταυρὸς τὰ ὅμοια δρῶν, συνοδεύων τε τῇ κλίνῃ καὶ ἱσταμένης ἱστάμενος· ἅμα δὲ τῷ κρυβῆναι τῇ γῇ ταύτην καὶ αὐτὸς κρυβεὶς καὶ μηκέτι δῆλος μηδενὶ γενόμενος. Οὕτως οὖν ἐκεῖ ταύτην καταθέντες καί, ὥσπερ εἰκὸς ἦν μυρίσαντες τὰς ἐπικειμένας τῷ λειψάνῳ σινδόνας, περιμάχητον αὐτοῖς ἐποίουν τὸ χρῆμα, ὁ ἐπίσκοπος δηλαδὴ καὶ οἱ προεστῶτες, καὶ ὥσπερ τινὰ κλῆρον εἰς ἀλλήλους διανειμάμενοι, παθῶν ἅμα καὶ νοσημάτων καὶ παντὸς

1. κυρία τῶν ἡμερῶν ἡ Κυριακὴ λέγεται ἐνταῦθα.

ἑτέρου λυποῦντος ἀπαλλαγὴν ἔχειν δι' ἐκείνων ἐπίστευον καὶ τῶν ἐλπίδων οὐ διεψεύσθησαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ τόπος πλήρης ἰάσεων, ὅς τὸ ἱερὸν ταύτης κρύπτειν ηὐμοίρησε σῶμα, θησαυρὸν ἀκένωτόν τε καὶ ἀδαπάνητον. Οὐ πολὺς ὁ μεταξὺ χρόνος καὶ αἱ πισταὶ ταύτης θεράπαιναι (sic) ἢ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον εὐάρεσται (sic) δοῦλαι, τὸν βίον ἀπολιμπάνουσι καὶ πρὸς τοῖς ποσὶ θάπτονται τῆς δεσποίνης, ἑλόμεναι μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἢ ἀπὸ τοῦ νόμοις ταπεινώσεως οἰκονομηθέντος δείκνυσθαι καὶ ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ τὰ τῆς εὐνοίας καὶ τὰ τῆς στοργῆς διὰ τῆς ἐγγύτητος καὶ τὰ τῆς δουλείας πάλιν καὶ τῆς ὑποταγῆς διὰ τῆς τάξεως ὑποφαίνηται.

§ 17. Ὧν[1] τῆς πρώτης θανούσης οὐδὲν περὶ τῆς ἑαυτῶν φυγῆς ἀποκαλυψάσης, ἐπεὶ καὶ ἡ δευτέρα μετὰ μικρὸν ἔμελλεν ἀποθνήσκειν, ὅρκοις ὡς ἔνι μάλιστα φρικτοῖς αἱ ἀδελφαὶ ταύτην καταλαβοῦσαι, μηδὲν τῶν γενομένων ἀποκρύψαι παρασκευάζουσι καὶ εὐθὺς πάντα ἐκείνη διηγόρευε φιλαλήθως, ὅθεν τε ὥρμητο ἡ ἁγία καὶ ὁποίοις ἐχρήσατο πατράσιν ἐπισήμοις, τίς τε ὁ τῆς πλάνης αὐτῇ καὶ τῆς φυγῆς λόγος, ὅτι Θεοῦ ἄμαχος ἔρως δι' ὃν καὶ πόνους ὑπερφυεῖς καὶ τὴν ἄμετρον ἠνέχοντο κακοπάθειαν καὶ ***τί τὸ κυρίως αὐτῆς ὄνομα, ὅτι Εὐσεβία· τοῦτο γάρ ἀπὸ τοῦ θείου βαπτίσματος ὠνομάζετο·*** τὸ δὲ καλεῖσθαι Ξένη ἐπιθετικῶς ἐκείνη, φερωνύμως δὲ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ τὸ ξενωθῆναι τῶν τοῦ κόσμου προείλετο καὶ ἵνα καὶ λάθῃ μᾶλλον ἢ τὸ λαθεῖν ἀγαπήσασα.

§ 18. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις, καὶ ὁ μακαριώτατος Παῦλος εὐκλεῶς μετανίσταται, ποιμὴν ἀγαθὸς τῷ ὄντι γενόμενος καὶ θαύμασι τὸν ἑαυτοῦ βίον μετὰ θάνατον πιστωσάμενος, καὶ πλουτεῖ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν ἡ Μύλασσα πόλις καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου ἱερὸν Ἀνδρέου τὸν τούτου νεκρὸν ὡς ἱερὸν ὑποδέχεται καὶ νῦν εἰσι τῇ Μυλάσσῃ κόσμος, πύργοι ἄρρηκτοι, ἀδάπανοι (sic) θησαυροὶ καὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγοί, εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Παρασκευὴ ἡ νέα, ἡ ἐν Καλλικρατείᾳ. Νέα πολιοῦχος τῆς Θράκης ἐν Ἐπιβάταις ἔχουσα τὸ κοινὸν προσκύνημα, ὅπου ἐγεννήθη, ὅθεν καὶ Ἐπιβατινή. Ἤκμασεν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ι' αἰῶνος ἔχουσα ἀδελφὸν τὸν ἐν ἁγίοις ἐπίσκοπον Μαδύτου ***Εὐθύμιον.***[2] Τὸν βίον

1 ὧν, ἴσως τούτων. ἡ λατιν. μετάφρασις ἔχει ex quibus.

2. Τούτου τὸ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Κυπρίου, πατριάρχου Κων-

ταύτης, ἑορταζομένης τῇ 14 Ὀκτωβρίου, συνέγραψε σλαβιστὶ ὁ Τορνόβου **Εὐθύμιος**, ἡ δὲ ἀκολουθία μετὰ προοιμίου ἐξεδόθη τὸ β' ἐν Ἰασίῳ τῷ 1817. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ὡρίζετο ὡς ἔτος γεννήσεως τὸ 1150. ἀλλ' ἀντιμάχεται ἡ ἐπὶ **Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος** συνοδικὴ ἀπόφασις περὶ ἀποκηρύξεως μυθώδους βίου τῆς ὁσίας περὶ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔτος, ἥτις αὐτὸν «πυρὶ παραδίδοσθαι ἐκέλευσεν ὡς παρά τινος χωρίτου ἰδιωτικῶς καὶ ἀναξίως τῇ ἀγγελικῇ διαγωγῇ τῆς ὁσίας» γεγραμμένον, καὶ διετάχθη ὁ διάκονος **Βασιλικὸς** ἄλλον νὰ συγγράψῃ κατὰ **Βαλσαμῶνα**.[1] Δὲν γνωρίζω τι περὶ τοῦ βίου τούτου· οὐχ ἧττον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος φέρεται «Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς νέας τῆς ἐξ Ἐπιβατῶν **Ματθαίῳ** τῷ ταπεινῷ μητροπολίτῃ Μυρέων συγγραφείς», ἐκδοθεὶς ἐσχάτως ὑπὸ **Ἰουλιανοῦ Στεφανέσκου** ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1931[2] Εἰς μιλίου περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Καλλικρατείας ὑπάρχει, ἐν ᾧ τόπῳ ἠσκήτευεν ἡ ὁσία, ὁ λαμπρὸς καὶ περιώνυμος ναΐσκος ὁ ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς τιμώμενος—ἴσως ὁ ἀρχαιότερος εἰς τὴν ἀκτῖνα ταύτην τὴν βέβηλον τῶν ἐπιδρομέων χεῖρα διαφυγών— Ἐπὶ τῆς κυρίας προσόψεως ὑπάρχει ἐντετειχισμένον μαρμάρινον ἀνάγλυφον τέχνης καλῆς, ὅπερ φέρει ἄνδρα ἐπὶ ἀνακλίντρου καθήμενον καὶ κρατοῦντα τῇ μὲν ἀριστερᾷ δοχεῖον, τῇ δὲ δεξιᾷ στέφανον, ὃν προσφέρει τῇ καθημένῃ γυναικί. Ἑκατέρωθεν ἄρρεν καὶ θῆλυ καὶ τράπεζα εἰς ἣν προσφέρουσι δοχεῖον, καὶ ὅπου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα πράγματα. Ὑπὸ τὴν παράστασιν τοῦ νεκρικοῦ τούτου δείπνου βόες σύροντες ἄροτρον καὶ ἄνωθεν ἡ ἐπιγραφή: «**Μικὲ Μίκου χαῖ[ρε]**».[3] Ὁ εἰς τὸν ναὸν τοῦτον κείμενος τάφος κατὰ **Δράκον** ἔφερε τὴν ἐπιγραφήν: «Τόπος ἔνθα ἔκητο τῆς ὁσίας Παρασκεβῆς πάνσεπτον λείψανον». Τοῦτο μετὰ περιοδείαν ἀναγκαστικὴν εἰς Τύρνοβον καὶ Βελιγράδιον κατέληξεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ πατριάρχης **Παρθένιος** Α', τῷ 1641 παρεχώρησεν ὡς ἀντίλυτρον εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας **Βασίλειον Λοῦπον,** ἀναλαβόντα νὰ πληρώσῃ τὸ ὑπέρογκον τοῦ

σταντινουπόλεως ἐγκώμιον ἐξέδοτο τύποις ὁ ρῶσος ἀρχιμανδρίτης Ἀρσένιος Λοπάρεφ ἐν Μόσχᾳ τῷ 1889, τελειότερον δὲ ὁ Βασ. Ἀντωνιάδης ἐν Δελτίῳ ἱστορ. ἐθνολ. Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Δ', 1891.

1. Σύντ. Ράλλ. Ποτλῆ, Β', σ. 453. Γεδ. Πατρ. πίν. σ. 356.

2. Viata stindei Paraskeva cea nouă de Matei al Mirelor. Ἐν τούτοις ὁ βίος οὗτος εἶχεν ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἐν «Ἀναλέκτοις Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας.....» σ. 450ἑ.

3. Δράκου, Θρακ. σ. 64.

Πατριαρχείου χρέος.[1] Τὸ περὶ γνησιότητος τοῦ βίου τῆς Παρασκευῆς ζήτημα ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀκολουθίας.

«Ἀκολουθία τῆς ὁσίας μητρὸς Παρασκευῆς τῆς νέας καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τῆς Δεκαπολίτου ἅμα καὶ τῶν προεορτίων τῆς ἐν τῷ ναῷ Εἰσόδου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.... τυπωθεῖσαι προσταγῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐνδοξοτάτου χριστιανικωτάτου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα βοεβόδα πάσης Οὐγκροβλαχίας, διὰ τὸ ἑορτάζεσθαι λαμπρῶς τὴν μνήμην αὐτῶν κατ' ἔτος ἐν τῇ θεοφιλῇ (sic) ταύτῃ αὐθεντείᾳ Οὐγκροβλαχίας. Ἐν τῷ Μπουκουρεστίῳ τῆς Οὐγκροβλαχίας ͵αχϛβʹ (1692). Κατὰ Ἰούνιον μῆνα. Παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας». Εἰς 4ον σχῆμα. Ἐν ἀρχῇ 4 φύλλα ἐκτὸς ἀριθμοῦ, σ. ριϛʹ (116). Ὁ μὲν Ἄνθιμος εἶναι ὁ γνωστὸς ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογράφος ἑλληνικῶν ἔργων, ὁ δὲ ἐκδότης ὁ Ρουμάνος Σερμπάνος Grecanu λογοθέτης τῆς ἡγεμονίας, ὅστις ἔγραψε καὶ τὴν ἐν ἀρχῇ ἀφιερωτικὴν πρὸς τὴν ἡγεμόνα Μπασαράβαν. Ἡ σπανία αὕτη ἔκδοσις εὑρίσκεται ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ, ἐν τῇ Ρουμαν. ἀκαδημίᾳ καὶ παρὰ Βολλανδισταῖς.[2]

Κατὰ τὸν Βρετὸν συγγραφεὺς τῆς ἀκολουθίας ταύτης εἶναι ὁ ἐπιφανὴς διδάσκαλος Συρῖγος Μελέτιος.[3] Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκδόσεων θὰ ἀναφέρω τὴν ἀκόλουθον τοῦ 1817 γενομένην ἐν Ἰασίῳ «ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τυπογραφείῳ» ὡς ἑξῆς:

»Ἀκολουθία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς. νῦν ἐκ νέου ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα καὶ προσθήκαις πλουτι-

1. Δρακ. σ. 63—4, Γεδεὼν Πατρ. πίν. σ. 572.

2. «Bibliographie des Akolouthies greques par.... Louis Petit archevêque Latin d' Athènes» Bruxelles, 1926, σ. 223.

3. Νεοελληνικὴ φιλολογία, τόμ. Α,ʹ ἀριθ 120. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδοται καὶ ὁ ἐνταῦθα δημοσιευόμενος βίος τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅστις μετὰ τῆς ἀκολουθίας ὑπάρχει ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν 812 κώδικα τῆς μονῆς Βατοπεδίου (βλ. Κατάλ. τῶν κωδίκων συνταχθέντα ὑπὸ Ἀρκαδίου ἱεροδιακόνου Βατοπεδινοῦ καὶ ἐκδοθέντα ἐν Παρισίοις τῷ 1924 ὑπὸ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδου, σ. 158). Ἡ μὲν ἀκολουθία ἐν φ. 20α—30β, ὁ δὲ βίος 31α—42β. ὁ κῶδ. τοῦ ΙΗ,ʹ αἰῶνος εἰς 4ον. Περὶ ἄλλων ἐκδόσεων βλ. Κ. Μυρτίλον Ἀποστολίδην ἐν «Θρακικοῖς» τόμ. ΙΖ,ʹ 1942, σ. 429—43. εἶναι ἄπορον πῶς ὁ δόκιμος φιλόλογος οὗτος τὸν Μελέτιον Συρίγον γράφει ἐκ τοῦ Petit παραλαβὼν Mélèce Syrigos! Καλῶς ὅμως οὗτος διορθοῦται τὸ σφάλμα καθ' ὅ τινες τὸ ἐν Χίῳ συμβὰν θαῦμα ἀποδίδουσιν εἰς τὴν νέαν Παρασκευήν. Ὁ νέος ἐκδότης τοῦ Μεγ. Συναξαριστοῦ παρέλαβεν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καὶ τὸ θαῦμα (Ὀκτώβριος, 1950, σ. 233—6).

σθεῖσα, τύποις τε ἐκδοθεῖσα σπουδῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ Πανοσιωτάτου ἀρχιμανδρίτου καὶ καθηγουμένου τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» κυρίου Σεραφεὶμ τοῦ Καρακαληνοῦ καὶ τοῦ Α.Μ.Γ». Ὁ βίος ἐλήφθη κατὰ περίληψιν (σ. 16—20) ἐκ τῆς ὡς ἄνω πρώτης ἐκδόσεως καὶ ἄρχεται ὧδε: «Αὕτη τῳόντι μεγάλη καὶ περιβόητος ἐν γυναιξὶν ὁσία καὶ ἀοίδιμος Παρασκευὴ τὴν γέννησιν ἔσχεν ἐν κώμῃ τινὶ τῆς Θράκης, ἥτινι κλῆσις ἀρχῆθεν καὶ νῦν Ἐπιβάται».(1) Ὅ τε κανὼν καὶ ὅλη ἡ ἀκολουθία τοῦ Μελετίου Συρίγου εὑρίσκονται τετυπωμένα εἰς τὴν «Ἐνιαύσιον βίβλον» κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ἐν Λειψίᾳ, Βουκουρεστίῳ καὶ Βιέννῃ.

Ἀλλ᾽ ἕνεκα τῶν εἰρημένων λόγων ἡ ὁσία νεομάρτυς Παρασκευὴ θεωρεῖται πολιοῦχος τῆς Ρουμανίας· ὅθεν καὶ ἡ ἀκολουθία τῷ 1841 ἐξεδόθη μετὰ ρουμανικῆς μεταφράσεως:

»Ἀκολουθία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς νῦν ἐκ νέου τυπωθεῖσα ἑλληνιστί τε καὶ ρουμανιστὶ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ πανοσιωτάτου κ. Νικοδήμου ἀρχιμανδρίτου τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ὑψηλοπανιερωτάτῳ κ. κ. Β[ενιαμὶν] Κ[ωστάκῃ] Μ[ητροπολίτῃ] Μ[ολδαβίας]. Ἐν τῷ κατὰ Ἰάσιον ἁγίας μητροπόλεως τυπογραφείῳ» 1841.

»Sluiba cuvioasei maicii noastre Parascevi, Epivaténi acum de nou lipârità elineste si rumâneste prin sarguinta si chieltuiala Précuviosiei sale D. Nicodim arhimandritul Sf. Treî Ierarhî hârâzità inaltpre sfintiei sale D. D. V. C. M. M. In typografia κτλ.».

Αἱ ἀκολουθίαι αὗται λίαν περιέπλεξαν τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας ὡς καὶ τῆς συγγενείας τῆς ὁσίας Παρασκευῆς πρὸς τὸν Μαδύτων ἐπίσκοπον ἅγιον Εὐθύμιον. Τὰ κατωτέρω ἀποδεικνύουσι τὴν ἀποτελμάτωσιν ὡς ἐκτίθησιν ὁ μακ. Γεδεών:

»Τί ἐγένοντο τὰ ριπίδια τοῦ ναοῦ τοῦ Προδρόμου ἐν τῇ Πέτρᾳ; εἰς τίνα ἀπεστάλησαν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων Λαζάρου καὶ Σπυρίδωνος; ἄγνωστον. Αἱ σημειώσεις, ἃς ἐν διαφόροις εὑρίσκει τις πατριαρχικοῖς κώδηξι λογαριασμῶν ἢ ὑπομνημάτων καὶ συνοδικῶν πράξεων, οὔτε περὶ τούτων λέγουσί τι, οὔτε περὶ τοῦ λειψάνου τῆς ἁγίας Παρασκευῆς.

«Μνεία τοῦ ἱεροῦ τούτου λειψάνου γίνεται παρὰ Δοσιθέῳ Ἱεροσο-

---

1. Εὑρίσκεται ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ Ἄθωνος. Εἰς τὴν τοῦ Καρακάλου εἶναι ἔξωθεν «κάθισμα» τῆς ἁγίας Παρασκευῆς· ὅθεν καὶ ὁ Καρακαληνὸς Σεραφεὶμ ἡγούμενος εἰς τὸ μετόχιον «τρεῖς ἱεράρχαι» τοῦ Πρωτάτου ἐξέδωκε τὸ βιβλίον.

λύμων τὸ πρῶτον, ἄν μὴ ἀπατῶμαι, ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων τῶν κάτω χρόνων, μεθ' ὃν δεύτερος ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν μιμνήσκεται, μεθ' ὃν τρίτος ὁ Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, ἐκ δὲ τῶν τελευταίων ὁ Μαθᾶς. Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων γράφει: «Παρθένιος ὁ Νέος καλούμενος λαβὼν χρήματα ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μπογδανίας Βασιλείου, αἰτίᾳ τοῦ χρεωλυτῆσαι τὸ πατριαρχεῖον, κατεβίβασε νυκτὸς ἀπὸ τοῦ τείχους τοῦ ἄστεως τοῦ Φαναρίου τὸ λείψανον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπερ ἔκειτο ἐν τῷ πατριαρχείῳ, καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς Γιάσιον, ὅπερ νῦν εὑρίσκεται ἐκεῖ ἐν τῇ μονῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἦν δὲ τὸ λείψανον τοῦτο εἰς Βελιγράδιον τῆς Σερβίας· λαβόντες δὲ οἱ ὀθωμανοὶ νόμῳ πολέμου τὸ Βελιγράδιον ἀπέστειλαν τὸ λείψανον εἰς Βυζάντιον. οὔσης δὲ τοιαύτης αἰτίας τοῦ λειψάνου φοβούμενος ὁ Παρθένιος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν φανερῶς αὐτὸ ἀποστεῖλαι εἰς Γιάσιον, ἀπέστειλε κρυφίως. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ ἁγία Παρασκευὴ οὐχ' ἡ ἀρχαία ἡ ἀπὸ Ἰταλίας, ἀλλά τις ἀπὸ Ἱπποβατῶν, κώμης κατὰ Σηλυμβρίαν κειμένης». Ὁ δὲ Μελέτιος Ἀθηνῶν δῆλός ἐστιν, ὅτι μεταγράφει τὸν ἱερὸν Δοσίθεον διορθῶν τὸ τῆς κώμης ὄνομα «Ἐπιβατῶν» καὶ προστιθεὶς ὅτι τὸ λείψανον «κεῖται ἐν Γιασίῳ, ἐν τῇ μονῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, θαυμάτων βλύζον πολλῶν». Καὶ ὁ Κομνηνὸς ἀπὸ τοῦ Δοσιθέου ἐρανιζόμενος «Ἱπποβάτας» γράφει· ὁ δὲ Μαθᾶς οὐδὲν νεώτερον τῶν παρὰ Δοσιθέῳ.

»Πλείω περί τε τῆς ὁσίας γυναικὸς ταύτης καὶ τοῦ λειψάνου αὐτῆς γράφονται ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τῆς εἰς αὐτὴν ἀκολουθίας, ἰδίως εἰς τὸ προοίμιον. Ἐξ αὐτοῦ μανθάνομεν, ὅτι ἐγεννήθη ἡ ὁσία τῷ 1150, ὁ δ' ὑπὸ Εὐθυμίου μητροπολίτου Τορνόβου σλαβιστὶ γραφεὶς βίος αὐτῆς ἀναφέρει, ὅτι «εἶχεν ἀδελφὸν Εὐθύμιον ἐπίσκοπον Μαδύτου, πάμπολλα τελέσαντα θαύματα»· εἰς τοῦτον δ' ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Κύπριος ἔγραψεν ἐγκώμιον, ἐν τῇ Συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας σωζόμενον.

»Τὸ λείψανον τῆς ὁσίας Παρασκευῆς εὑρίσκετο τὸ πρῶτον ἐν Τορνόβῳ τῆς Βουλγαρίας, ἐκεῖθεν μετηνέχθη εἰς Βελιγράδιον, ὁπόθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐκ τῆς πόλεως ταύτης τετάρτην ὑπέστη μετακομιδὴν εἰς Ἰάσιον. Ὁ ἱστοριογράφος Καντεμίρης γράφει, ὅτι πρὸς μεταφορὰν τοῦ λειψάνου ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰάσιον ὁ σουλτάνος Μουρὰτ Δ', ἐχορήγησε τῷ τῆς Μολδαυΐας ἡγεμόνι Βασιλείῳ τὴν ἄδειαν· ἡ δὲ τῆς μετακομίσεως ταύτης ἱστορία γράφεται ἐν τῷ νοτίῳ τοίχῳ τοῦ ναοῦ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἐκ δὲ διηγήσεώς τινος χαραχθείσης «ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τοῦ κουβουκλίου, ὑπὸ τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου λειψάνου εἰς διάλεκτον σλαβικὴν μανθάνομεν, ὅτι μετέβησαν ἀδείᾳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Νέου,

κομίζοντες τὸ λείψανον εἰς Ἰάσιον οἱ μητροπολῖται Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, Παρθένιος ὁ Ἀδριανουπόλεως, ἀμφότεροι πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως γενόμενοι κατόπιν καὶ Θεοφάνης Παλαιῶν Πατρῶν, μητροπολίτου Μολδαυίας καὶ Σουτζάβας ὄντος Βαρλαάμ. Ταῦτα τῷ 1641».([1])

Ταὐταχρόνως ἢ μετ᾿ ὀλίγον ὁ αὐτὸς ἔγραψεν εἰς τοὺς «Πατριαρχικοὺς Πίνακας» σ. 356, ὅτι κατεδικάσθη συνοδικῶς ἐπὶ πατριάρχου Νικολάου Μουζάλωνος τῷ 1148 βιογράφος τις τῆς ἐν Καλλικρατείᾳ ὁσίας Παρασκευῆς συντάξας ὡς «χωρίτης ἰδιωτικῶς καὶ ἀναξίως τῇ ἀγγελικῇ διαγωγῇ τῆς ὁσίας» καὶ εἰς κυκλοφορίαν θεὶς τὸν βίον αὐτῆς, μεθ᾿ ὃ τόδε τὸ ἀξιόλογον, ὅτι «ὁ πατριάρχης ταύτην τὴν βιογραφίαν εἰς πῦρ παραδοὺς ἐνετείλατο τῷ διακόνῳ Βασιλικῷ» νὰ γράψῃ ἑτέραν. Ἀλλ᾿ ἐν τῇ ὑποσημειώσει ὁ συγγραφεὺς δεινὴν ποιεῖται σύγχυσιν ταυτίζων τήν, περὶ ἧς ὁ λόγος, βιογραφίαν πρὸς τὴν ψευδεπίπλαστον τοῦ Τορνόβου Εὐθυμίου καὶ γράφων ὧδε : «Ἡ δὲ ἀναφερομένη ἀνωτέρω ὁσία Παρασκευή ἐστιν ἡ τῇ 14 Ὀκτωβρίου ἑορταζομένη, ἡ ἐξ Ἐπιβατῶν, ἔχουσα καὶ ἀδελφὸν ἐν ἁγίοις ἠριθμημένον, Εὐθύμιον ἐπίσκοπον Μαδύτου γενόμενον» καὶ ἀταλαιπώρως ἀναφέρεται εἰς τὴν νόθον πηγήν: «Ταῦτα γράφει Εὐθύμιος ὁ Τορνόβου μητροπολίτης ἐν ᾧ συνέγραψε σλαβιστὶ βίῳ τῆς ὁσίας. ἄλλος δὲ ὁρίζει τὸ 1150 ἔτος γεννήσεως αὐτῆς. (βλ. Προοίμιον ἀκολουθίας τῆς ὁσίας Παρασκευῆς, ἔκδοσιν Ἰασίου 1817, σ. Λ΄.)([2]) Τὸ δὲ ἀκατανόητον σημεῖον τοῦ χρονογράφου τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἶναι τὸ ἐπιφερόμενον. «ἀλλ᾿ ἐκ τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀποδείκνυται τοῦτο ἐσφαλμένον. ὁ δὲ Ψελλὸς ἐν τῷ ἐπιταφίῳ εἰς τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ Κηρουλάριον μνείαν ποιούμενος Εὐθυμίου τοῦ Μαδύτων ἐπισκόπου γράφει : «Ἀρχιερατεύει τις ἐν Μαδύτῳ οὐ πόρρω πολὺ τῆς καθ᾿ ἡμᾶς γενεᾶς, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, ἄγγελος δὲ ἢ Θεὸς τὸ νοούμενον, θεῖος ὡς ἀληθῶς τὴν ψυχὴν ἐν παρέργῳ τῷ σώματι ζῶν...

---

1. «Χρονικὰ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ» ὑπὸ Μαν. Γεδεών, Κωνσταντινούπολις, 1884, σ. 201—203.

2. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως διαφωνοῦσιν οἱ δύο βιογράφοι. Εἶναι δὲ καταπληκτικόν, ὅτι ὁ συγγράψας τὸν Α΄ τόμον τῆς ἐν τῇ ἑλλην. μεταφράσει «Ἱστορία τῆς βυζ. λογοτεχνίας, ἐκδ. Μαρασλ. βιβλιοθήκης Eherhard ἐθεώρησεν ὡς γνήσιον τὸν ὑπὸ τοῦ Κεραμέως δημοσιευθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Τορνόβου Εὐθυμίου συγγραφέντα βίον τῆς Παρασκευῆς ὅστις, λέγει, συνεγράφη ὑπὸ συγχρόνου (!) ἤτοι τῷ 989—996 (τόμ. Α΄, σ. 393) καὶ εἰς τὴν πλάνην ταύτην δυστυχῶς παρεσύρθη καὶ ὁ προσεκτικώτατος Krumbacher (τόμ. Γ΄, σ. 12).

τὸ ἦθος ἁπλοῦς, τὰ κρείττω κρειττόνως καὶ ὑπερφυῶς ἐπιστάμενος, τὴν κλῆσιν Εὐθύμιος.... πηγαὶ τῶν μερῶν (γρ. μελῶν) πάντοθεν ἀνερρώγεσαν μύρου διειδεστάτου καὶ καθαροῦ κτλ. (Μεσαιων. βιβλιοθ. τόμ. Δ', σ. 374). ἔνθα ἀναγινώσκομεν, ὅτι καὶ ναὸν ἀνήγειραν ἐν Μαδύτῳ εἰς τὸν ἅγιον Εὐθύμιον» καὶ παραπέμπει εἰς τὰ «Χρονικὰ τοῦ Πατριαρχ. οἴκου». Ἀλλ' αἱ ἀρχαῖαι πηγαὶ περὶ τοιαύτης συγγενείας, οὔτε δὲ καὶ συγχρονισμοῦ ἀναφέρουσιν. Παρενείρομεν ἀμέσως ἓν σημαντικὸν ἔγγραφον τοῦ Πατριαρχείου, μεθ' ὃ θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα, ἵνα θέσωμεν τέρμα εἰς τὸν πρόλογον.

Ὁ ἀείμνηστος Κεραμεὺς Ἀθαν. Παπαδόπουλος πρὶν ἢ ἀνακαλύψῃ τὸν πλαστὸν βίον τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἐν τῇ Ἱεροσ. βιβλιοθήκῃ εἶχε γράψει τὰ ἑξῆς:

«Εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῶν Ἐπιβατῶν συντελεῖ ὁ βίος τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατηνῆς, ἧς ἡ ἀκολουθία ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ἐν Ἰασίῳ, 1817. Διὰ δὲ τὸν ναὸν αὐτῆς σώζεται, κατὰ τὴν χειρόγραφον Νομικὴν συναγωγὴν τοῦ Δοσιθέου (φ. 100), τὸ ἑπόμενον ἀνέκδοτον πατριαρχικὸν σιγίλλιον τοῦ 1677 ἔτους.

Ἶσον ἀπαράλλακτον τοῦ πατριαρχικοῦ
γράμματος τῶν Ἐπιβατῶν.

«Διονύσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κ/πόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

» Τὰ ἱερὰ τεμένη, θείου δικαίου τυγχάνοντα, πάσης ἀνθρωπίνης δουλείας ἀπηλλαγμένα διαμένουσιν· ὅθεν ἑκάστῳ καὶ μόνῳ τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερατεύοντι προστατεύειν κεκλήρωται τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ναῶν ἱερῶν καὶ θείων ἐκκλησιῶν ἀναφαιρέτως, μηδενὸς ἔχοντος ἄδειαν ἀποσπᾶν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐκποιεῖν ὁπωσδήποτε κατ' ἰδίαν θέλησιν, καλῶς τε καὶ ὁσίως ἀνακαλεῖν δύναται τὰ ὑπό τινος κακῶς ἐξ αὐτοῦ ἀφαιρεθέντα.

»Ἐπειδὴ τοίνυν παραστὰς ἤδη ἐπὶ συνόδου καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Σηλυβρίας καὶ ὑπέρτιμος κύρ Ἄνθιμος ὁ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργός, ἀγωγὴν ἐκίνησε κατὰ τῶν πατέρων τοῦ ἐν τῇ Χάλκῃ νήσῳ σεβασμίου μοναστηρίου τῆς Παναγίας προσκλαιόμενος καὶ λέγων, ὅτι κατεπεμβαίνοντες ἀμετόχως ἰδιοποιοῦνται τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἣν ἔχει ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἐπιβατῶν, μήτε σταυροπήγιόν τι οὖσαν, μήτε ἄλλῳ τινὶ λόγῳ δικαιώσεως καθυποκειμένην τῷ μοναστηρίῳ αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέκαθεν ἐνοριακὴν γνησίαν τῆς μητροπόλεως Σηλυβρίας τυγχάνουσαν. οὕς τινας συμπαραστάντας αὐτῷ καὶ κρινομένους ἠρωτήσαμεν, ἐὰν ἔχωσι γράμματά τινα δεφενδεύσεως, διασαφοῦντα τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐξουσιάζειν ἰσχύει τὸ μοναστήριον, τὴν αὐτὴν αἰτίαν

καὶ ἀπεκρίναντο, ὅτι τοιαῦτα γράμματα οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ Διαμαντής τις ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῆς, ὁ πρὸ ὀλίγου τελευτήσας, συγκρατήσει αὐτοῦ πεποίηκε ψάλλεσθαι τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ὑφ' ἑνὸς τῶν πατέρων τοῦ μοναστηρίου, διὰ μικρᾶς τινὸς δόσεως μόνης πρὸς τὸν ἀρχιερέα καὶ λογίζεσθαι ταύτην τοῦ μοναστηρίου, ὥστε δέδεικται προφανῶς, ὅτι ὁ Διαμαντὴς ἐκεῖνος, δυσήνιός τις ὑπάρχων ἀνὴρ καὶ ἀγέρωχος καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου φθάσαντας ἀρχιερεῖς τῆς μητροπόλεως ταύτης ὑποκλινεῖς ἔχων τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἄκοντας, διὰ τὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ θρασύτατον, ἐποίησεν ὡς ἠθέλησεν, ἐξουσιάσας τὰ ἀνεξουσίαστα καὶ καταδουλώσας ἑαυτῷ τὴν ἀδούλωτον ταύτην ἐκκλησίαν, εἴτε δι' αἰσχροκέρδειον, εἴτε δι' ἄλλην κακοβουλίαν αὐτοῦ, κἀντεῦθεν ἔδοξεν αὐτῷ παραχωρῆσαι ταύτην τῇ προστασίᾳ τρόπον τινὰ τοῦ μοναστηρίου καὶ οὕτω μικράν τινα δόσιν χορηγοῦντες τῷ ἀρχιερεῖ οἱ πατέρες τοῦ μοναστηρίου, κατακρατοῦσι τὴν ἐκκλησίαν ἰδιοδεσπότως, ξένον τὸν ἀρχιερέα λογιζόμενοι καὶ κατ' οὐδένα [τρόπον] τῆς ἐκκλησίας μετέχοντα, ὅπερ ἄδικόν ἐστι καὶ παράλογον καὶ ἔξω λόγου δικαίου παντὸς πρὸς σφαλεράν τε κλῖνον ὁδὸν καὶ ἀπόκρημνον. Τούτου χάριν τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἑπόμενοι, τὴν ἀταξίαν καὶ ἱεροσυλίαν ταύτην ἐκ μέσου ποιούμενοι ἐνθέσμως καὶ δικαίως ἀποκρούομεν καὶ γράφοντες ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ἡ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἐπιβατῶν ἐκκλησία αὕτη τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὡς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κανονικῷ δικαίῳ τῆς μητροπόλεως Σηλυβρίας. ἦν καὶ διεγινώσκετο καὶ οὕτω ἀπὸ τοῦ νῦν μέχρι παντὸς ὑπάρχῃ τῆς αὐτῆς μητροπόλεως ἐνοριακὴ καὶ γνησία ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάστως ταύτῃ μόνῃ καθυποκειμένη καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀρχιερέως αὐτῆς διεξαγομένη καὶ ἐξουσιαζομένη. καὶ οἱ μὲν πατέρες τοῦ μοναστηρίου ἀπέχωσι τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ὡς ξένοι καὶ ἀλλότριοι καὶ κατ' οὐδένα λόγον μετέχοντες αὐτῆς, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Σηλυβρίας οὗτος καὶ πᾶς ἄλλος μετ' αὐτὸν κατὰ καιροὺς ἀρχιερατεύων ἐξουσιάζῃ τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἐνοριακὴν αὐτοῦ καὶ δεσπόζῃ αὐτῆς καὶ κυριεύῃ καὶ ἀρχιερατικῶς προστατεύῃ καὶ εἰσάγῃ καὶ ἐξάγῃ, ὃν ἂν ἐθελήσῃ τῶν ἱερέων ἐν αὐτῇ, καρπούμενος καὶ νεμόμενος τὸ ἐξ αὐτῆς ἐκκλησιαστικὸν δικαίωμα, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἐνοριακῶν αὐτοῦ ἐκκλησιῶν, ἀναντιρρήτως καὶ ἀνεπικωλύτως. Ὃς δ' ἂν φανῇ ἐναντίος καὶ ἀπειθὴς καὶ παρήκοος τῇ συνοδικῇ ταύτῃ ἀποφάσει, ἀντιλέγων καὶ ἀντιπράττων τῷ ἀρχιερεῖ περὶ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἱερεὺς μὲν ὢν ἀργὸς ἔστω πάσης ἱεροπραξίας, καταφρονῶν δέ, καὶ ἀφωρισμένος ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἐστερημένος παντὸς

ἐκκλησιαστικοῦ εἰσοδήματος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐπεδόθη τῇ αὐτοῦ ἱερότητι καὶ παρὸν συνοδικὸν γράμμα. Ἐν ἔτει ͵αχοζῳ, ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ, Ἰνδικτιῶνος ΙΕης».(1)

Ὁ παρὰ τοῦ Κεραμέως ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τῶν Ἱεροσολύμων δημοσιευθεὶς βίος τῆς ὁσίας Παρασκευῆς ἐν τῇ ἀρχῇ μόνον ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ἤδη γνωστόν, καὶ Ἐπιβατινὴν αὐτὴν ἐμφαίνοντα, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ἐκδότης. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν γενέτειραν συμφωνοῦσιν οἱ δύο βιογράφοι, ἀλλ' ὁ γνωστὸς ἡμῶν τοῦ Μελετίου Συρίγου οὐδαμοῦ μνημονεύει Μάδυτον οὔτε Εὐθύμιον ἐπίσκοπον καὶ ἀδελφὸν τῆς ὁσίας (2). Συγγραφεὺς τοῦ παραδόξου τούτου βίου φέρεται ὁ πατριάρχης Τορνόβου Εὐθύμιος ἐπίσης ἀνύπαρκτον ἐν τοῖς ἀρχιερατικοῖς καταλόγοις πρόσωπον. Γνωστὸς εἶναι μόνος ὁ μεταφραστὴς περίεργος καὶ αὐτὸς καὶ πολύπλαγκτος ἱεράρχης ὁ Μυρέων Ματθαῖος, ὅστις ὅμως δὲν ἔχει ἐξετασθῆ, οὔτε βιογραφίαν ἔχομεν ἐκτὸς τῶν ὀλιγίσεων γραμμῶν τοῦ Σάθα. Ἐξ ὅσων ἠρεύνησα, προκύπτει, ὅτι ὑπάρχουσι δύο ἐπίσκοποι ὑπὸ τὸν τίτλον Μυρέων ἀναφερόμενοι Ματθαῖοι, ὁ παλαιότερος ἐκ Πωγωνιανῆς τῆς Ἠπείρου γεννηθεὶς μετὰ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ' αἰῶνος καὶ ζήσας καὶ πέραν τῶν μέσων τοῦ ΙΖ'.

Πολυγράφος καὶ καλλιγράφος λειτουργικῶν ἰδίᾳ βιβλίων, ἅπερ πολυτελέστατα καὶ περικόσμως ἀνέγραφε καὶ ἀφιέρου εἰς ναοὺς καὶ μονάς, ποιητὴς κανόνων καὶ ἱστορικῶν στιχουργημάτων κτλ. Ἤρξατο τῆς δράσεως ὡς πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. ἐκκλησίας, εἶτα ὡς ἡγούμενος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ μονῆς Ντιάλου ἢ Διάλου καὶ τελειώσας τὸν βίον ὡς τιτουλάριος Μυρέων (3). Εἷς ἐκ τῶν τότε πολυπληθῶν παπομάχων, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων ὑπέρμαχος. Ἔδρασε κυρίως ἐν Ρουμανίᾳ καὶ ἀνεμίχθη εἰς τοὺς κατὰ τῆς παπικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν Μικρὰν Ρωσίαν καὶ Πολωνίαν μετέβη δὲ καὶ εἰς τὴν Μόσχαν συνδεθεὶς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Ἰωάννου (1593), ἔνθα ἐκαλλιεγράφησε τὸ ὑπ' ἀριθ. 74 Εὐαγγέλιον τῆς μονῆς Σταυρονικήτα. Ἐν Λεοντοπόλει τῆς Πολωνίας συντρέχων τὸν ἀριστέα τοῦ διεξαγομένου κατὰ τῶν Οὐνιτῶν ἀγῶνος Κύριλλον

1. Ἑλλ. Φιλολ. Συλλ. Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρχαιολ. ἐπιτροπή, παράρτημα τοῦ ΙΖ' τόμου, Κωνσταντινούπολις, 1886, σ. 71—72.

2. «Ἀνάλεκτα ἱεροσολ. σταχυολογίας κτλ.» τόμ. Α', σ. κ'-κβ' ὁ Κεραμεὺς ἐκτὸς τοῦ Συρίγου ἀναφέρει καὶ δεύτερον βιογράφον τὸν ἱερομόναχον Σεραφεὶμ Γουριώτην ἐκ τῆς ἐν Ἄθῳ σκήτης τῆς ἁγίας Ἄννης. Ἀλλ' οὗτος ἐν ταῖς ἀθωνικαῖς δέλτοις εἶναι ἄγνωστος ὡς καὶ παρὰ τοῖς συναξαρισταῖς.

3. Τὰ βιβλιογραφικὰ αὐτὰ ἔργα παρὰ M. Vogel—V. Gardthausen, «Die griechischen Schreiber», σ. 296.

τὸν Λούκαριν ἀπέστειλε βοηθὸν τὸν αὐτάδελφον Νικόλαον καὶ ἔγραψεν ἐνισχύων τοὺς Ὀρθοδόξους εἰς τὸ ὑγιὲς φρόνημα, ἔνθα ὑπογράφεται: «Ματθαῖος ἐλέῳ Θεοῦ μητροπολίτης Μύρων τῆς Λυκίας καὶ ἔξαρχος πατριαρχικὸς» ἀπὸ Ἰασίου 1606 ([1]). Τέλος οὗτος ἐγένετο παγκοίνως γνωστὸς διὰ τὰ ἐν στίχοις πονηθέντα ἱστορικὰ ἔργα πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἡρωϊκῶν πράξεων καὶ ἀγώνων τῶν κατ' Οὔγγρων καὶ Πολωνῶν καὶ ἐν γένει τῶν αἱμοβόρων καθολικῶν τῆς Λιθουανίας ἡγεμόνων ἐναντίον τῶν παριστρίων χωρῶν ([2]). Ὁ δεύτερος εἶναι Ματθαῖος Μυρέων ὁ Πάτμιος (νεώτερος).

Τοῦτον ἀνεκάλυψα εἰς τὸν «Ἑρμῆλον» ἀλλ' ὁ Μιχ. Περδικόρης ἄλλα περὶ τούτου μετὰ τῶν παραδοξολογιῶν του φθέγ-γεται: «εἰς Βουκουρέσται μὲ κάθε δίκαιον, ἕνας ὑψηλότατος καὶ θεοσεβέστατος αὐθέντης, ὀλίγον ἔλειψε νὰ φέρῃ τὴν καθαίρεσιν καὶ νὰ κόψῃ τὴν μιαρὰν κεφαλήν, τὸν ἄθεον ἐκεῖνον Ματθαῖον προπρῴην Μυραίων, τὸν ***Πάτμιον,*** ὅστις δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ξερνᾷ καθ' ἡμέραν ἀναφανδὸν τόσας τρομερὰς βλασφημίας ἐναντίον τῆς πίστεως. ἀλλ' ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ καθαίρεσις ἐπρόλαβεν ἡ θεία δίκη καὶ τὸν ἔκοψε τὴν ζωήν, καθὼς καὶ τὸν ἀσεβέστατον Ἄρειον». «Προδιοίκησις εἰς τὸν Ἑρμῆλον κτλ » Πέστη, 1817, σ. 150. βλ. χείρω ἐν σ. 120), Ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ χρόνου ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχον δύο Ματθαῖοι Μυρέων· καὶ εἰς τὸν «Ἑρμῆλον» σ. 59 ῥητῶς γράφει Ματθαῖος ὁ Μυραίων ἦν Πάτμιος κτλ. Ἡ «Προδιοίκησις» εἶναι ἀπολογία τοῦ Ἑρμήλου, ἀμφότερα τὰ ἔργα ἐξεδόθησαν τῷ 1817.

Ὡς δεῖγμα τῆς πλαστότητος τοῦ ὑπὸ Εὐθυμίου Τορνόβου βίου τῆς ὁσίας Παρασκευῆς παραλαμβάνομεν ὀλίγα ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅπου οὔτε τήν, εἰς ἣν ἐμόνασεν, μονὴν κατονομάζει ὁ βιογράφος, οὔτε τὸν προκάτοχον τοῦ Εὐθυμίου ἐν Μαδύτῳ.

«Αὕτη τοίνυν ἡ θεόνυμφος μήτηρ πατρίδα μὲν ἔσχε τοὺς Ἐπιβάτας, χώραν ὁδὸν ἡμέρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπέχουσαν,

---

1. Βλ. Ἐκκλησ. φάρον, Ἀλεξάνδρεια, τόμ. ΚΒ' σ. 136. Σημειωτέον, ὅτι ὑπάρχει καὶ νεώτερος «Ματθαῖος» πρωτοσύγκελλος ἐκ Πωγωνιανῆς» ἤτοι συμπολίτης τοῦ Μυρέων (βλ. Κώδ. 58 ἐν «Mauuscerisele grecesci de Const. Litzica» τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου 1900, σ. 49, ὅστις ἔγραφε τῷ 1745· διὸ δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις ἐν ἀρχῇ ἐχρημάτισε πρωτοσύγκελλος Πωγωνιανῆς.

2. Βλ. τὸν Α' τόμον τοῦ ἡμετέρου τριτόμου ἔργου «*Κῶδιξ Ὀρθοδοξίας—Πάσχα καὶ ἑορτολόγιον, ἀπολογητικὴ καὶ ἱστορικὴ πραγματεία... καλλίνικοι ἀγῶνες κατὰ πάσης αἱρέσεως, καινοτομίας καὶ ἐπιβουλῆς κατὰ τῶν ἱερῶν τῆς πίστεως δογμάτων κτλ.*«, Ἀθῆναι, 1957, σ. 274—293. Ἐπιθι Σάθαν Ν. Φιλολ. 403.

γεννήτορας δὲ φιλοθέους καὶ εὐσεβεῖς ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς Κυρίου πορευομένους. Ἐλεημοσύναις καὶ ἀρεταῖς τὸν ἑαυτῶν βίον κατακοσμοῦντας παντοίαις· καὶ τὴν ἑαυτῶν θυγατέρα τὴν καλλιπάρθενον ταύτην ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου γαλακτοτροφήσαντές τε καὶ ἐπαυξήσαντες πρὸς Κύριον ἐξεδήμησαν, τὰ φθαρτὰ τῶν ἀφθάρτων ἀνταλλαξάμενοι καὶ τὰς αἰωνίους μονὰς κληρωσάμενοι, τὰ δὲ ἑαυτῶν πάντα πράγματα καὶ περιουσίαν τῇ ὁσίᾳ καταλιπόντες ***καὶ υἱῷ μονογενεῖ Εὐθυμίῳ τοὔνομα.*** Οἱ μετὰ τὴν ἐκείνην πρὸς Κύριον ἐκδημίαν τὴν ἀρίστην καὶ κρείττονα βουλὴν βουλευσάμενοι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἑαυτοὺς παραρριπτεῖσθαι μᾶλλον [προείλοντο] ἢ οἰκεῖν ἐν ἁμαρτωλῶν σκηνώμασι καὶ ἐκδοῦναι ταῖς κατὰ κόσμον φροντίσιν, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια. Πάντα πτωχοῖς καὶ ἀναπήροις ἀπένειμαν μηδὲν ἑαυτοῖς καταλιπόντες, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἑαυτῶν φροντίδα καὶ σώματα καὶ ψυχὰς τῷ Θεῷ ἀναθέντες αὐτῷ ἠκολούθησαν τὸν μονήρη ἀσπασάμενοι βίον. καὶ ὁ μὲν εἰς ἀνδρῷον, ἡ δὲ εἰς γυναικεῖον ἀφίκοντο μοναστήρια, τὰς τρίχας κειράμενοι καὶ τὸν κόσμον ἀποταξάμενοι τὴν σάρκα τούτῳ προσήλωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, τὴν ὑπακοὴν τῷ προεστῶτι ἀόκνως ἐπιδεικνύμενοι, χοῦν τε ἑαυτοῖς καὶ σποδὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιτιθέμενοι (sic).[1]

»Καὶ ὁ μὲν Εὐθύμιος ταῖς ἀρεταῖς καταγλαϊσθεὶς καὶ τῇ τῶν γραμμάτων μελέτῃ τὸν νοῦν καταφωτισθεὶς ἀναπτερώσας πρὸς θεῖον ἔρωτα, τοῖς [πᾶσιν] ἐγένετο περιβόητος καὶ πολλῶν ὁδηγὸς πρὸς σωτηρίαν· παρεγίνοντο γάρ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ μοναστήριον οὐ μόνον τῶν ἐγγύς, ἀλλὰ καὶ τῶν μακρόθεν πλῆθος πολύ. Ἀκούοντες τοὺς ἡδυτάτους αὐτοῦ λόγους ἐτρύφων καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν σωτηρίαν ἐκαρποῦντο· ὅθεν καὶ τοῦ τότε καιροῦ ἐπισκόπου Μαδύτων ἐν Κυρίῳ τελειωθέντος ἐδεῖτο ὁ λύχνος φωτὸς καὶ τὸ φῶς ἀνελθεῖν ἐπὶ τὴν λυχνίαν προσῆκε· «οὐ γάρ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη» κατὰ τὸν λόγον τὸν ἱερόν. Ἀλλὰ τοῦτον ἡ τῆς ἐπαρχίας πληθὺς καὶ ὁ τῶν ἱερέων κατάλογος καὶ ἄκοντα χειροτονοῦσιν ἐπίσκοπον. ὁ δὲ τὴν προστασίαν τῆς ἀρχιερωσύνης λαβὼν ἐπαυξῆσαι

---

1 Ἀλλ᾽ ἐφεξῆς τελείως ὁ βιογράφος λησμονεῖ τὰ τῆς ἀποδημίας τῆς ὁσίας εἰς τὴν Ἡράκλειαν τοῦ Πόντου, ὅπου διέτριψε πενταετίαν ὅλην, τὴν μετάβασιν εἶτα εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου αὐτῆς. Τότε δὲν μετέβη εἰς Ἐπιβάτας, ἀλλ᾽ εἰς Καλλικράτειαν· Ὁ Εὐθύμιος τὸν μὲν φαυλόβιον γράφει ναύκληρον. τὸν δὲ ἀσκητὴν τὸν ὑπηρετήσαντα εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ λειψάνου στυλίτην. Ἐν γένει τὸ μέρος τοῦτο εἶναι παραποίησις· διότι ἡ πιστὴ βιογραφία οὔτε Εὐθύμιον Μαδύτην ἀναφέρει, οὔτε, ὅτι ἡ ὁσία εἶχε τοιοῦτον ἀδελφόν.

τὸ τάλαντον ἠγωνίσατο καὶ πλεονάσαι προεθυμήθη πόνους τοῖς πόνοις καὶ ἀρετὰς ταῖς ἀρεταῖς τὸ πλέον διατιθέμενος· δάκρυα δὲ τοῖς δάκρυσι καὶ ἐλεημοσύνας ταῖς ἐλεημοσύναις προσθεὶς καὶ τὸ ποίμνιον καλῶς ὀρθοδόξως ποιμάνας, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε καὶ πολλὰ μετὰ θάνατον κατειργάσατο θαύματα» (σ. 439—440).

Φρονῶ, ὅτι εἰς τὸ συνονθύλευμα τοῦτο ὁ συντάκτης εἶχεν ὑπ᾿ ὄψιν τὴν βιογραφίαν τοῦ Συρίγου, οὗτινος ἦν σύγχρονος ὡς καὶ τοῦ Μυρέων Ματθαίου καὶ ἴσως ἐν συνεννοήσει μετ᾿ αὐτοῦ συνέλαβε τὸ σχέδιον, δι᾿ οὗ ἐπεσφραγίζετο ἡ γνησιότης τοῦ λειψάνου τῆς ὁσίας Παρασκευῆς, συγχρόνως δὲ παρουσιάζετο καὶ τὸ βουλγαρικὸν ἔθνος πρωτοστατοῦν εἰς τὴν διάσωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συλήσεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων. Ὁ δὲ κύριος σκοπὸς ἦν νὰ καταδειχθῇ, ὅτι εἰς αὐτὸ ἀνῆκεν ἡ κυριότης τοῦ λειψάνου, ὅπερ εὑρίσκετο εἰς Βελιγράδιον. ἀλλὰ τίς ὁ συγγραφεύς; Ὁ Εὐθύμιος Τορνόβου δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους.

Ἐκτὸς τούτου ἡ κατὰ τοὺς τότε χρόνους πρωτεύουσα αὕτη τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας ἦν λίαν ἐγγὺς καὶ διετήρει πάντοτε τὰς καλὰς σχέσεις μετὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου· ὅθεν δὲν ἐξηγεῖται ἡ περὶ τούτου πλήρης ἄγνοια αὐτοῦ. ***Κατὰ τὸ 1464 μάλιστα κατηργήθη τὸ πατριαρχεῖον, ὅπερ τῷ 1235 εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Νικαίας Γερμανοῦ τοῦ Β΄.*** Τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ πρῶτον ἐξιστορεῖ ὁ Ἀκροπολίτης: «Τότε καὶ ὁ Τρινόβου ἀρχιερεὺς ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως τελῶν αὐτονομίᾳ τετίμηται καὶ πατριάρχης ἀναγορεύεσθαι κέκριται βασιλικῷ καὶ συνοδικῷ τῷ θεσπίσματι, χάριτας τῶν προυχόντων ἀποτιννόντων τῷ Βουλγάρων ἄρχοντι Ἀσὰν τοῦ κήδους (εἶχον συμπεθερεύσει) καὶ τῆς φιλίας».(1) Τὸ ἀληθὲς εἶναι, διότι οἱ Βούλγαροι ἠπείλουν νὰ προσχωρήσουν εἰς τοὺς Λατίνους, οἵτινες ἤδη ἦσαν πλησίον ἐγκαθιδρυμένοι εἰς τὸν θρόνον τῆς οἰκουμένης· ἠναγκάσθη ὁ πατριάρχης νὰ πράξῃ τοῦτο.

Τὸ Τύρναβον, ὡς συνήθως λέγεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τὴν ἅλωσιν καὶ δὴ τὸ ἐγγύτατα κείμενον Ἀρβανιτοχώριον ἤκμαζεν εἰς τὰ γράμματα ὡς ***ἀποικία τῶν ἐκ Πωγωνίου Ἠπειρωτῶν.*** Τὰς πλέον σαφεῖς εἰδήσεις ἔχομεν παρὰ καθολικοῦ ἱερέως, προϊσταμένου τῆς ἐνταῦθα παροικίας τῶν Ραγουζαίων, Πέτρου Μπογδάνου (1640). Οὗτος ***τὴν πόλιν χαρακτηρίζει ὡς ἑλληνοβουλγαρικήν, ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ παρακειμένου Ἀρβανιτοχωρίου.*** «Δὲν δύναμαι, λέγει, νὰ εἴπω εἰς ποίαν ἐθνότητα ἀνήκουσιν οἱ Τυρναβῖται, ἅτε

1. «Χρονικὴ συγγραφή», κεφ. 33, σ. 50—51, ἔκδ. Heisenberg.

λαλοῦντες ἐκ παραλλήλου τήν τε ἑλληνικὴν καὶ βουλγαρικὴν γλῶσσαν. ***Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Βουλγαρίας γίνεται χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς, εἰ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀπέχει πόρρω τοῦ Τυρνάβου.*** Νομίζω, ὅτι αὕτη ἡ γλῶσσα ἐπεκράτησε ὡς γλῶσσα πολιτισμοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἥτις ἦτο βασιλικὴ πρωτεύουσα....»(1).

Εὐεξήγητον ἄρα εἶναι, διατὶ ἀμέσως ὁ βίος τῆς ὁσίας μετεφράσθη ἑλληνιστί, ἵνα βεβαίως γένηται κτῆμα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἔν τε τῷ Τυρνάβῳ καὶ τῷ Ἀρβανιτοχωρίῳ.(2)

Ἐφεξῆς ὅμως ὑπάρχει σπουδαία διαφορά· διότι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ λέγεται, ὅτι δὲν ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς Βυζαντίδοςἡ ὁσία, ἀλλ' ἐμόναζεν ἐν αὐτῇ καὶ ταῖς πέριξ ἐρήμοις (!), ἐνῶ κατὰ τὸν Συρῖγον ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὰς ἐκεῖσε μονὰς ἐξήσκησε τοὺς ἀσκητικοὺς ἀγῶνας περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ βίου ἐπανῆλθεν εἰς Ἐπιβάτας. Ὁ Εὐθύμιος γράφει ἐπὶ λέξει :

«Ταῦτα μὲν τῇ Θεοτόκῳ ἐκ ψυχῆς προσευξαμένη καὶ αὐτῇ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἐλπίδα ἐπιτιθεμένη πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐπανῆλθε πατρίδα, κατῴκησε (δὲ) ὡς ξένη πάντη καὶ ἄγνωστος· ἔκρυπτε γάρ ἑαυτήν, ὡς μὴ γνωσθῆναι παρά τινος. Χρόνος συμπεράνας (sic) πολὺς ἐν Ἐπιβάταις οἰκοῦσα τοὺς κατὰ Θεὸν ἀγῶνας ἐπετέλει καὶ κατορθώματα, νηστείαν τῇ νηστείᾳ καὶ ἐγκράτειαν τῇ ἐγκρατείᾳ καὶ ἀρετὰς ταῖς ἀρεταῖς ἀόκνως ἐπισωρεύουσα. Οὐ παρωράθη μὴ ἐπιγνῶναι καὶ τὴν αὐτῆς ἐκδημίαν πρὸς Κύριον· ὤφθη γὰρ αὐτῇ ὁ καὶ πρότερον φανεὶς φωτοειδὴς καὶ λαμπρὸς νεανίας τὴν πρὸς οὐρανοὺς ἄνοδον εὐαγγελιζόμενος καὶ συνοδοιπόρος αὐτῇ εἶναι διισχυριζόμενος. Καὶ ταῦτα μέν ὁ φανεὶς παροτρύνας καὶ παραθαρρύνας τὴν τῆς ἁγίας πάλιν ψυχήν, πάλιν ἐγένετο ἀφανής. αὕτη δὲ τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος εἰς οὐρανοὺς ἀτενίσασα τὸν δεσπότην ἑαυτῆς κατελιπάρει Χριστόν. «Φιλάνθρωπε δέσποτα», ἔλεγε, «μὴ με παρίδῃς τὴν δούλην σου τὴν διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον πάντα καταλιποῦσαν καὶ ὀπίσω σου ἐξακολουθήσασαν, ἀλλ' ἐξαπόστειλον ἄγγελον εἰρηνικὸν τοῦ λαβεῖν εἰρηνικῶς τὴν ψυχήν μου καὶ μὴ κατακυριευθῆναι ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῆς ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων καὶ καταξίωσον αὐτὴν μετὰ παρρησίας παρασταθῆναι τῷ φοβερῷ σου

---

1. Acta Bulgariae ecclesiastica, Zagreb, 1887, σ. 78.

2. Εἰς τὰ «Ἠπειρωτικὰ ἀνάλεκτα» («ἀνατ. Ἠπειρωτ. ἑστίας» 1956, σ. 54—6, τόμ. Δ', σ. 11—13, 122—3) ἐγράψαμεν ἀρκετὰ περὶ τοῦ Ἀρβανιτοχωρίου, ὅπερ τότε ὡς ἄλλη Μοσχόπολις ἔλαμπεν εἰς τὸ σκότος τῆς βαρβαρότητος.

βήματι, ὅτι εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν».

Ταῦτα ἡ ἀοίδιμος προσευξαμένη παρέδωκε τὴν τιμίαν αὐτῆς ψυχὴν τῷ Θεῷ. τὸ δὲ μακάριον σκῆνος αὐτῆς φιλόθεοί τινες ταφῇ παραδόντες ξένοις ἁρμόζουσιν (γρ ἁρμοζούσῃ)· οὐ γάρ ἀπήγγειλέ τινι τὰ κατ' αὐτὴν ἄχρι τέλους. Ὁ δὲ Θεὸς βουλόμενος αὐτὴν δοξάσαι ὡς οἷόν τε οὐκ εἴασε λήθῃ καλυφθῆναι τά κατ' αὐτήν, ἀλλ' ᾠκονόμησεν εὑρεθῆναι τό τε λείψανον αὐτῆς καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ὁποία τε ἐστιν καὶ ἐκ ποίας ὑπῆρχε πατρίδος καὶ ὅπως τὸν κατὰ Θεὸν ἠγώνισται (ἀγῶνα) καὶ πάσης τιμῆς ὡς θέμις ἀξιωθῆναι. Στυλίτης δέ τις ἔν τινι στύλῳ τὸν κατὰ Θεὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος καὶ τῷ Θεῷ μόνῳ λατρεύων καὶ συνομιλῶν καὶ ἐντρυφῶν καὶ περιπολεύων ἡμέρας καὶ νυκτὸς προσευχόμενος ἡσύχως διῆγε τὸν βίον. Ναύκληρος δέ τις κατὰ πάροδον λοιμικῇ νόσῳ κατασχεθεὶς τέθνηκεν· ὃς πλησίον τοῦ στύλου, ἐν ᾧ ὁ ῥηθεὶς ἐνῴκει στυλίτης, ὑπὸ τῶν συντρόφων παραῤῥιφθεὶς ἄταφος ἔκειτο, κηδείας καὶ ἐπιμελείας τῆς προσηκούσης ἐκτός. Ἐξογκωθέντος δὲ αὐτοῦ καὶ δυσωδίας πλησθέντος, οὐ μόνον τοὺς γείτονας, ἀλλά καὶ αὐτὸν τὸν στυλίτην ἀπὸ τοῦ στύλου κατενεχθῆναι ἠνάγκαζε· τοσαύτη γάρ ἦν ἡ τῆς δυσωδίας ἰσχύς. Ἦρε δὲ φωνὴν ὁ στυλίτης ἀπὸ τοῦ στύλου πρὸς τοὺς παρατυχόντας ἀνθρώπους καὶ περὶ τοῦ δυσωδεστάτου ἐκείνου σκήνους τι ποιῆσαι φροντίζοντας, ἔφη, «λάκκον παμμεγέθη ὀρύξατε καὶ ἐν αὐτῷ τοῦτο ὠθήσατε καὶ καλύψατε καὶ οὕτω τῆς δυσωδίας ἀπαλλαγῆτε κἀμέ ἐκ τοῦ στύλου μὴ καταβῆναι ποιήσατε». Πεισθέντες τοίνυν αὐτῷ καὶ τὸν λάκκον εἰς βάθος ὀρύξαντες ἐνέτυχον τῷ ἱερωτάτῳ τῆς ὁσίας λειψάνῳ εὐωδίας ἀναπηγάζοντι τῆς ἀκροτάτω, ὥστε καταποθῆναι ὑπὸ ταύτης τὴν ἄπειρον ἐκείνην δυσωδίαν τὴν ἐκ τοῦ νεκροῦ ἐξερχομένην τοῦ ναυκλήρου καὶ ὑπερεκχυθῆναι εἰς τὸν ἀέρα, ὥστε τοὺς πάντας ἐκπλήττεσθαι τῆς ἀθρόως γενομένης δαψιλοῦς εὐωδίας ἐκείνης καὶ κράζειν τὸ «Κύριε ἐλέησον». Ἔχαιρον μὲν πάντες τῇ τοῦ λειψάνου εὑρέσει, τῷ τίνος δὲ ἦν αὐτὸ μὴ εἰδέναι κατηφοῦντο (1) τὰ μάλιστα» (σελ. 444—445).

Ἐντεῦθεν τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῆς βιογραφίας ὁ Εὐθύμιος διαθέτει διὰ τὴν εἰς Βουλγαρίαν μετακομιδὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, ὅστις ἦν καὶ ὁ κύριος σκοπὸς αὐτοῦ. Περιγράφει παρεμπιπτόντως τὰ δεινὰ ἐπακολουθήματα τῆς ἐκστρατείας τῆς Δ' σταυροφορίας καὶ ἐπιφέρει ψευδῶς : Ταῦτα πλατυτέρως ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ αὐτοῦ (τοῦ Βουλγάρου βασιλέως Ἰωάννου Ἀσὰν τοῦ γέροντος) ***τῷ ὄντι ἐν Λαύρᾳ***

1. τὸ κατηφοῦντο διόρθ. τοῦ ἐκδότου ἀντὶ κατηφιῶντο τοῦ κώδικος, ὅπερ καὶ τὸ ὀρθόν.

καὶ ἐν τῷ Πρωτάτῳ» (σ. 447, 25)([1]). Οὗτος κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἔφθασε μέχρι τῆςΚωνσταντινουπόλεως,ὅτε καὶ ἠνάγκασε τοὺς Φράγκους νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν καὶ οὕτως ἔρχεται εἰς τὸ προκείμενον. «Τούτων δὲ γενομένων ἡ τῆς ἁγίας σοροῦ ἐξηχεῖτο φήμη καὶ ἐθαυμάζετο τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγὺς» (σ. 447, 30). Ὑπέσχετο αὐτοῖς ὁ Ἀσὰν νὰ κάμῃ εἰρήνην καὶ νὰ χαρίσῃ τοὺς φόρους, οὓς ἀπέτιον πρὸς αὐτὸν οἱ Φράγκοι λαμβάνων ὡς ἀντάλλαγμα τὴν σορὸν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐκώφευον ἠπείλησε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Βασιλευούσης. καὶ οὕτως ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου. καὶ λαβόντες ὁ Πρεσλάβας Μάρκος καὶ ἡ πρεσβεία μετήνεγκον τὸ σῶμα εἰς Τύρναβον. Ἐγένετο μεγάλη ὑποδοχὴ ὑπό τε τοῦ βασιλέως Ἀσὰν καὶ τοῦ πατριάρχου Βασιλείου (ἀλλὰ τὸ πατριαρχεῖον ὅμως ἀργότερον ἀνεκηρύχθη). Ἐφεξῆς ὁ μεταφραστὴς Ματθαῖος τὰς περιπετείας τοῦ λειψάνου ἐκτιθέμενος ἄρχεται οὕτως :

«Ταῦτα ὁ πατριάρχης Τορνόβου Εὐθύμιος ἐσύστερον βουλγαριστὶ συνεγράψατο*([2]) *ἕως ὧδε συμπεράνας τὸν λόγον, ἅπερ ἡμεῖς ἐπιμελῶς μετηνέγκαμεν εἰς τὴν Ἑλληνίδα, τὰ δὲ ἐφεξῆς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων συνεγραψάμεθα» (σ. 449, 12) Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, (κατ' αὐτὸν) καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ βουλγ. βασιλείου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν τῇ χώρᾳ καταστροφὴν ὁ τότε βασιλεὺς μετέφερε φεύγων τὸ ἱερὸν σῶμα εἰς Βελιγράδιον, «ἔνθα καὶ τὸ βασίλειον ἀπὸ Τορνόβου εἰς Σερβίαν καὶ Πόσναν φυγάδα πεποίηκε» (449, 22). Ἀλλ' ἔπειτα κυριευθείσης καὶ τῆς Σερβίας ὑπὸ τοῦ πέμπτου σουλτάνου, τοῦ Σουλεϊμάνου, εὐλαβηθεὶς οὗτος ἐκ τῶν τελουμένων θαυμάτων ἔστειλε τὸ λείψανον «καὶ κατέθετο ἐν τῷ δυστυχεῖ πατριαρχείῳ τῆς Παμμακαρίστου, ὃ νῦν μασγίδιόν ἐστι τῇ ἀκαταστασίᾳ τινῶν ἀνιερέων ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν» (σ. 450, 13).

Μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἐκτίθησιν ἔπειτα (σ. 450—453) τὴν

---

1. Τῷ 1930—1 ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Ζ' καὶ Η' τόμῳ τῆς «Ἐπετηρίδος ἑταιρ. βυζ. σπουδῶν» καὶ ἰδιαιτέρως «Τὰ ἁγιορειτικὰ ἀρχεῖα καὶ ὁ κατάλογος Πορφυρίου Οὐσπένσκη». Εἰς τὸ 3 μέρος (σ. 89—90, τόμ. Η') «χρυσόβουλλα τῶν βασιλέων Βουλγάρων κτλ., τοῦ Ἀσάνη (Κωνσταντίνου) ὑπάρχει «χρυσόβολλον... δοθὲν τῷ τοῦ Γεωργίου μοναστηρίῳ, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ ἐν Ἄθῳ».

2. Εἰς τὸν Τορνόβου Εὐθύμιον, ὅστις συνέγραψε καὶ τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κτίτορος τῆς μεγάλης ἐν Βουλγαρίᾳ μονῆς τῆς Ρίλας, ἱδρυθείσης τὸν Ι' αἰῶνα κατὰ τὸν τύπον τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἀθῶνος· ὅθεν καὶ Βουλγαρικὸς Ἄθως ἐκλήθη. Ἐνταῦθα καὶ ὁ Ἁγιορείτης Παΐσιος ὁ ἐθναπόστολος τῶν Βουλγάρων τῷ 1762 μετὰ πατριωτ. ἐνθουσιασμοῦ συνέταξε τὸ «Βουλγαρικὸν Χρονικὸν» ὕμνον τοῦ μεγαλείου τῆς Βουλγαρίας.

τραγικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῶν πραγμάτων, ὧν ἕνεκα ἀπωλέσαμεν καὶ τὸ τῆς Παμμακαρίστου πατριαρχεῖον γενόμενον «μασγίδιον» ἤτοι τέμενος, καταλήγει ὧδε περὶ τοῦ λειψάνου : «Πολλὰ καὶ τότε ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐχύθη δάκρυα. Τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ καὶ ἀνοχῇ τὸ πᾶν ἀφέντες ᾤχετο ἕκαστος οἴκαδε. λαβόντες τά τε ἱερὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ ἱερὸν τῆς ὁσίας λείψανον, κλαίοντες καὶ ὀδυρόμενοι κατέθεντο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τῷ εἰς Διπλοφάναρον λεγομένῳ, ἔνθα καὶ νῦν τὸ πατριαρχεῖον ἡμῶν ἐστι τῶν χριστιανῶν· οὗ ἡμεῖς αὐτόπται καὶ προσκυνηταὶ γεγόναμεν εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν».

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς νέας τῆς Ἐπιβατινῆς. Ἐπιτομὴ τοῦ κατὰ πλάτος βίου συγγραφέντος παρὰ τοῦ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἱεροκήρυκος Μελετίου τοῦ Συρίγου.

§ 1. Παρασκευὴ ἡ ὁσία καὶ παναοίδιμος ἡ νέα ἦτο ἀπὸ μίαν χώραν τῆς Θράκης κειμένην πλησίον τῆς Σηλυβρίας καὶ καλουμένην Ἐπιβάτας. Οἱ γονεῖς της ἦσαν εὐγενεῖς, ἔνδοξοι καὶ πολὺ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ εὐσεβέστατοι καὶ χριστιανικώτατοι. Γεννήσαντες δὲ τὴν ὁσίαν ταύτην Παρασκευὴν τὴν ἀνέτρεφον ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου καὶ εἰς ὅλα τὰ καλὰ καὶ θεάρεστα ἔργα τὴν ἐγύμνασαν παρευθὺς ἀπὸ τὴν μικρὰν της ἡλικίαν. Ὅταν δὲ ἔγινε δέκα ἐτῶν, ἐπῆγε μίαν φορὰν ὁμοῦ μὲ τὴν μητέρα της εἰς μίαν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ ὅταν ἤκουσεν ἡ μακαρία τὴν περικοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἥτις λέγει «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι», εὐθὺς ἐτρώθη ἡ καρδία της καὶ ἐκυριεύθη ὅλη ἀπὸ τὴν θείαν ἀγάπην καὶ ἐξελθοῦσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἤρχισεν εὐθὺς νὰ ἀρνῆται ἡ θεόφρων τὸν ἑαυτόν της καὶ νὰ βάλλῃ εἰς ἔργον τὰ εὐαγγελικὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ἤκουσεν.

§ 2. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸν δρόμον, ὅπου ἐπήγαινε μετὰ τῆς μητρός της, συνήντησε μίαν πτωχήν, λυπηθεῖσα αὐτὴν διέφυγε μὲ τρόπον τὴν προσοχὴν τῆς μητρός της καὶ ἐπῆγε πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ συνήντησε, μετεχειρίσθη τρόπον πολὺ ἐπιτήδειον καὶ τὴν κατέπεισε νὰ τῆς δώσῃ τὰ παλαιὰ καὶ ξεσχισμένα ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα ἐφόρει ἐκείνη. Ἔπειτα ἐκδυθεῖσα τὰ ἴδικά της λαμπρὰ φορέματα, τὰ ἔδωσε εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἐφόρεσεν ἐκείνη τὰ πτωχικὰ καὶ ξεσχισμένα. Ἀφ' οὗ δὲ ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν εἶδον οἱ γονεῖς της μὲ τοιαῦτα φορέματα καὶ

ἔμαθον τὸ γενόμενον, θέλοντες νὰ τὴν διορθώσουν, ὡς ἀνήλικον τάχα, διὰ νὰ μὴ τὸ κάμῃ ἄλλην φοράν, τὴν ὕβρισαν καὶ τὴν ἐφοβέρισαν ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ δαρμούς. πλὴν ἡ Παρασκευὴ δὲν ἤλλαξε τὴν φιλόπτωχον γνώμην της, ἀλλὰ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν καὶ πολλάκις ἔδωσε τὰ φορέματά της εἰς τοὺς πτωχούς, καὶ οὔτε τὰς ὕβρεις, ποὺ ἤκουε διὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, συνελογίζετο οὔτε τοὺς δαρμοὺς ποὺ ἐλάμβανεν ἐφοβεῖτο Καὶ αὐτὰ μὲν ἔκαμνε τότε, ὅταν ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν πατρικήν της οἰκίαν, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὡς σημεῖα καὶ προοίμια καὶ ἀρχαὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἀρετῆς καὶ τελειότητός της.

§ 3. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ θεῖος πόθος ἤναψε μέσα εἰς τὴν καρδίαν της καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπομένῃ, λανθάνει τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς δούλους της καὶ ὅλους της τοὺς συγγενεῖς καὶ ἀναχωρήσασα ἀπὸ τὴν παρίδα της ἐπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. καὶ ἀφ᾽ οὗ ἀπήλαυσεν ὅλα τὰ θεῖα καλά, τὰ ὁποῖα εἶχε τότε ἡ Κωνσταντινούπολις, ἤτοι ἀφ᾽ οὗ προσεκύνησε πολλοὺς ἁγίους ναοὺς καὶ πολλῶν ἁγίων λείψανα καὶ ἔλαβε τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο ἐκεῖ, ἔφυγε καὶ ἐκεῖθεν καὶ ἐπῆγεν ἀντικρὺ εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν ἀναχωρήσασα ἦλθεν εἰς τὴν Ἡράκλειαν εἰς τὸ μέρος τοῦ Πόντου. Καὶ οὕτως εἰπεῖν περιήρχετο τόπους πολλούς, ὡς ἡ ᾀσματικὴ νύμφη, διὰ νὰ εὕρῃ τὸν νοητὸν αὐτῆς νυμφίον Χριστόν, τοῦτ᾽ ἔστι διὰ νὰ εὕρῃ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἁγίους νὰ διδαχθῇ τὸν ἀρετὴν καὶ τόπον ἁρμόδιον διὰ τὴν λατρείαν καὶ εὐαρέστησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐφ᾽ ἑτέρου διὰ νὰ μὴ τὴν εὕρουν οἱ γονεῖς της καὶ τὴν ἐμποδίσουν, οἱ ὁποῖοι ὀδυρόμενοι τὴν ἐζήτουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Καὶ οἱ μὲν γονεῖς της πολλὰς πόλεις καὶ χώρας περιελθόντες καὶ μὴ εὑρόντες αὐτὴν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ ἡσύχασαν.

§ 4. Ἡ δὲ μακαρία Παρασκευὴ φθάσασα εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καθὼς εἴπομεν, εὗρε μίαν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου καὶ μετὰ πνευματικῆς χαρᾶς εἰσελθοῦσα εἰς αὐτὴν ἔπεσε κάτω εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κατέβρεξε μὲ τὰ δάκρυά της, προσευχομένη εἰς τὴν Θεοτόκον, τὴν ὁδηγὸν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, νὰ τὴν ὁδηγήσῃ καὶ νὰ τὴν φωτίσῃ τί νὰ κάμῃ. Ἔμεινε δὲ ἐκεῖ εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, πέντε ὁλόκληρα ἔτη κάθε εἶδος ἀρετῆς μεταχειριζομένη καὶ ἀγωνιζομένη ἡ ἀοίδιμος μὲ προσευχὰς ὁλονυκτίους, μὲ νηστείας παντοτεινάς, μὲ κτυπήματα τοῦ στήθους καὶ μὲ δάκρυα ἀέναα. Ὕπνον δὲ ἐλάμβανεν ὀλίγον διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως ἐπάνω εἰς τὴν γῆν χωρὶς στρῶμα. καὶ ἐπάνω εἰς ὅλα ἦτο θαῦμα νὰ βλέπῃ τις τὸ ταπεινόν της ἦθος καὶ τὴν μετριοφροσύνην της, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαθάρισε

τὴν καρδίαν της ἀπὸ ὅλα τὰ κοσμικὰ καὶ πρὸς μόνον τὸν Θεὸν εἶχεν ἐστραμμένους τοὺς λογισμούς της καὶ τὰ φρονήματά της καὶ ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἀγάπην της.

§ 5 Εἶχε δὲ καὶ πόθον πολὺν ἡ ἁγία νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ νὰ προσκυνήσῃ τοὺς ἁγίους Τόπους καὶ θερμῶς παρεκάλει τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν αὐτοῦ μητέρα νὰ τὴν ἀξιώσουν τοῦ ποθουμένου. Ὅθεν καὶ εἰσηκούσθη ἡ δέησίς της, ἐπειδή, ἀφ' οὗ ἀρκετὰ ἐγυμνάσθη εἰς τὰς ἀρετὰς ἐκεῖ εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς καὶ εὑρέθησάν τινες καὶ τὴν ἐπῆραν εἰς τὴν συνοδίαν των καὶ ἐπῆγε κατὰ τὸν πόθον της εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Προσκυνήσασα δὲ τοὺς ἁγίους Τόπους ἦλθεν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου καὶ εὑροῦσα γυναικεῖον μοναστήριον κατῴκησεν εἰς αὐτό. Πόσους δὲ πειρασμοὺς τῆς ἔφερεν ἐκεῖ ὁ διάβολος καὶ μὲ πόσους ἀγῶνας αὐτὴ τὸν ἐπολέμησε καὶ τὸν ἐνίκησε δὲν εἶναι εὔκολον νὰ τὰ γράψωμεν· πλὴν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ διὰ νὰ φανερώσωμεν ποίου εἴδους ἄσκησιν ἐπέρνα καὶ πῶς ἠγωνίζετο. Τὸ ποτόν της ἦτο ὕδωρ μόνον καὶ τοῦτο δὲν τὸ ἔπινε χορταστικά, ἀλλὰ μὲ πολλὴν ἐγκράτειαν· τὸ στρῶμά της ἦτο μία ψάθα· τὸ ἔνδυμά της ἦτο ἓν καὶ μόνον, καὶ αὐτὸ παλαιὸν καὶ ἐσχισμένον· ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ προσευχὴ ἦσαν ἀκατάπαυστα εἰς τὰ χείλη της· καὶ ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ καλὰ ἔλαμπε πάντοτε ἡ πρὸς πάντας ἀγάπη καὶ ἡ κορυφὴ τῶν ἀρετῶν της ἦτο ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ταπείνωσις.

§ 6. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπέρασεν εἰς αὐτὸ τὸ γυναικεῖον μοναστήριον πολλοὺς χρόνους ἀγωνιζομένη μὲ πολλὰς ἀρετάς, ἐξῆλθεν ἀπὸ ἐκεῖ, οὖσα τότε εἰκοσιπέντε ἐτῶν τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἰόππην. Ἐκεῖθεν ἐπιβιβασθεῖσα πλοίου διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν πατρίδα της, πλὴν δὲν ἔμεινεν ἕως τέλους ἐκεῖ, ἀλλ' ἐπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀφ' οὗ δὲ προσεκύνησεν ἐκεῖ πολλοὺς ἁγίους ναοὺς καὶ μὲ πολλοὺς ἁγίους ἄνδρας ὠφελείας χάριν συνανεστράφη καὶ συνωμίλησεν, ἔφυγε καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπῆνεν εἰς τὴν χώραν, ἥτις λέγεται Καλλικράτεια καὶ κατῴκησεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ἀγωνιζομένη δὲ ἐκεῖ τοὺς συνειθισμένους της ἀγῶνας ἐπέρασε δύο ἔτη. Καὶ τότε φθάσασα εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπλήρωσε καὶ ἐτελείωσεν ὁσίως τὸν δρόμον τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς καὶ ἀπῆλθεν ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν αἰώνιον καὶ κατεσκήνωσεν εἰς τὰς οὐρανίους σκηνάς, ἔνθα πάντων ἐστὶ τῶν εὐφραινομένων ἡ κατοικία· τὸ δὲ πάντιμον αὐτῆς καὶ ἅγιον λείψανον ἐνεταφιάσθη ἐντίμως καὶ ἔμεινε χρόνους πολλοὺς κεκρυμμένον μέσα εἰς τὴν γῆν, ἕως ὅτου ἡ ἁγία ἠθέλησε καὶ ἐφανέρωσε τοῦτο δι' ὀπτασίας μὲ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

§ 7. Ἄνθρωπός τις φαυλόβιος καὶ ἁμαρτωλὸς ἀπέθανε καὶ τὸν ἐνεταφίασαν πλησίον εἰς τὸ μνῆμα τῆς ὁσίας. Λοιπὸν δὲν ἐδέχθη ἡ ἁγία νὰ εἶναι πλησίον εἰς τὸ ἅγιόν της λείψανον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου τὸ μιαρὸν σῶμα· ὅθεν τί ἀκολουθεῖ; Φαίνεται ἐν ὁράματι ἡ καθαρωτάτη καὶ ἄμωμος νύμφη τοῦ Χριστοῦ Παρασκευὴ εἰς ἕνα ἐνάρετον ἀσκητὴν καὶ ἄξιον διὰ νὰ βλέπῃ ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις καὶ τοῦ λέγει τὰ ἀκόλουθα: «τὰς ὀζούσας σάρκας ἆρον καὶ πόρρω ἀποσκοράκισον ἀπ' ἐμοῦ· ἥλιος γὰρ οὖσα καὶ φῶς οὐ δύναμαι σκότους καὶ δυσωδίας ἀνέχεσθαι»· ἤτοι σήκωσε τὰς βρωμισμένας σάρκας καὶ ρίψε αὐτὰς μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, διότι ἐγὼ εἶμαι ἥλιος καὶ φῶς καὶ δὲν δύναμαι νὰ ὑποφέρω νὰ ἔχω πλησίον μου σκότος καὶ δυσωδίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε πληροφορίαν, ὅτι εἶναι θεϊκὸν τὸ ὅραμα, ἀλλὰ εἶχεν ἀμφιβολίαν, μήπως εἶναι ἁπλῶς ὄνειρον, διὰ τοῦτο ἠργοπόρει νὰ τελειώσῃ τὸ πρόσταγμα· διὰ τοῦτο φαίνεται ἡ ἁγία καὶ δευτέραν φορὰν καὶ τοῦ λέγει τὰ ἴδια· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀσκητὴς δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ ποία ἦτο ἡ φαινομένη καὶ τί ἠννόει μὲ ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἔλεγε, φαίνεται καὶ τρίτην φορὰν καὶ μὲ φοβερισμοὺς μεγάλους τὸν προστάσσει νὰ βάλῃ εἰς ἔργον ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἔλεγε, λέγουσα τὸ ὄνομά της, ποία εἶναι καὶ δεικνύουσα μὲ τὸν δάκτυλόν της τὸν τόπον τοῦ μνήματος.

§ 8. Ὁ δὲ ἡσυχαστὴς ἐκεῖνος ἐξύπνησε παρευθὺς καὶ σπουδαίως δραμὼν ἐφανέρωσε τὴν ἀποκάλυψιν εἰς τὸν λαὸν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τοῦτο ἀκούσαντες ἐκεῖνοι συνέδραμον ὅλοι κοινῶς εἰς τὸν τόπον τοῦ μνήματος, ὡσὰν νὰ ἔμελλον νὰ ἀνοίξουν κανένα μεγάλον θησαυρὸν καὶ σκάπτοντες τὴν γῆν, ὅταν ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἅγιον λείψανον, ἐξῆλθε πολλὴ καὶ θαυμαστὴ εὐωδία· εὑρόντες δὲ αὐτό, ἐθαύμασαν καὶ ἐξεπλάγησαν, ὅτι ὕστερον ἀπὸ τόσους χρόνους ποὺ ἦτο σκεπασμένη μέσα εἰς τὴν γῆν, εὑρέθη σῶον καὶ ἀκέραιον καὶ παντελῶς ἀδιάφθορον. Λοιπὸν ἀνακομίσαντες αὐτὸ μετ' εὐλαβείας, τὸ ἔφεραν μετὰ ψαλμῳδιῶν καὶ θυμιαμάτων καὶ τὸ ἀπέθηκαν ἐντίμως εἰς νὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων[1]. Πόσα δὲ θαύ-

1. «Τὸ ἱερὸν τοῦτο λείψανον τῆς ὁσίας Παρασκευῆς δὲν ἠξεύρω τίνι τρόπῳ μετεκομίσθη ἀπὸ Καλλικρατείας εἰς τὸ Βελιγράδιον καὶ εὑρίσκετο ἐκεῖ ἕως εἰς τὸ 1500, ὅτε ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τότε μετεκομίσθη πάλιν (καθὼς λέγει ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν εἰς τὸν γ' τόμον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς του ἱστορίας εἰς φύλλον 450) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εὑρίσκετο τιμώμενον εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἕως εἰς τὸ 1638. Καὶ τότε πατριαρχεύσας ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως Παρθένιος ὁ ἐπονομαζόμενος Γέρων, ἔλαβε χρήματα πολλὰ (καθὼς λέγουσιν) ἀπὸ τὸν Βασίλειον τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλα-

ματα ἐτέλεσεν ὁ τῶν θαυμασίων Θεός, τότε ποὺ ἐφανερώθη τὸ ἅγιον λείψανον καὶ τελεῖ ἀκόμη ἕως τῆς σήμερον, εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ γράψωμεν διὰ τὸ πλῆθος· διότι καὶ χωλοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ παραλυτικοὺς καὶ κάθε εἴδους ἀσθενείας καὶ κάθε πάθος θανατηφόρον ἐθεράπευσε καὶ θεραπεύει καὶ μόνη ἡ ἀφὴ τῆς ἁγίας λάρνακος ἀποδιώκει κάθε νόσημα καὶ ἀφθόνως ὡς πηγὴ ἀνεξάντλητος προχέει καὶ πλημμυρεῖ τὰ ἰάματα εἰς τοὺς μετὰ πίστεως προσερχομένους, χάριτι τοῦ αὐτὴν μεγαλύναντος καὶ ἀντιδοξάσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν (1).

Παῦλος βλ. Λουκελλιανός.

Παῦλα ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Πέτρος ὅσιος, ὁ ἐν τῷ Ἀθύρᾳ ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται τῇ ε΄ Σεπτεμβρίου.

Πολλὰ χρεὼν σε τὸν μέγαν Πέτρον,
ὡς πολλὰ τιμήσαντα Χριστὸν δεσπότην.

Νομίζω, ὅτι κακῶς ἐν τῷ Συναξαριστῇ γράφεται ἀπόστολος ὁ *Πέτρος*.

Πολύευκτος (βλ. μάρτυρες Ἡρακλείας).

Πολυνίκη, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

χίας, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ πολλὰ χρέη τοῦ πατριαρχείου καὶ ἔδωσε κρυφίως τῷ ἡγεμόνι τὸ λείψανον, τὸ ὁποῖον κατετέθη καὶ εὑρίσκεται ἕως τῆς σήμερον εἰς τὴν ἐν Ἰασίῳ μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἐπιτελεῖ πλεῖστα θαύματα, ὅθεν καὶ συντρέχει εἰς τὴν μνήμην τῆς ἁγίας (ἥτις τελεῖται τῇ 14η Ὀκτωβρίου) ὅλη σχεδὸν ἡ Μολδοβλαχία, ἡ Οὐγγροβλαχία καὶ ἡ Βουλγαρία».

1. «Ἡ ᾀσματικὴ ἀκολουθία τῆς ἁγίας ταύτης εὑρίσκεται τετυπωμένη ἐν πολλαῖς Ἀνθολογίαις καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ φυλλάδι, *τὴν ὁποίαν συνέγραψεν Μελέτιος ὁ Συρῖγος, ὡς ἐν αὐτῇ σημειοῦται.* Τὸ δὲ Συναξάριον αὐτῆς συνέγραψε καὶ τὸν βίον τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς Ρίλας, ὡς τοῦτο ἀναφέρεται ἐν τῷ Σλαβωνικῷ Συναξαριστῇ, καθὼς καὶ εἰς τὸ Νέον Λειμωνάριον». Ἀλλὰ πλανᾶται ὁ Νικόδημος ταῦτα σημειούμενος καὶ τοῦτο διότι δὲν παρέβαλε τοὺς δύο βίους, καὶ τότε θὰ ἔβλεπε, ὅτι ὁ μὲν εἶναι τελείως διάφορος τοῦ ἑτέρου, ἤτοι ὁ τοῦ ἑλλην. συναξαρίου ἀπὸ τὸν τοῦ σλαβαινικοῦ μεταφρασθέντος ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Μυρέων.

Προκοπία, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ (βλ. τεσσαράκοντα παρθενομάρτυρες).

Πρίγκηψ μάρτυς (βλ. Ἀγαθόνικος).

Σαβὲλ μάρτυς (βλ. Μανουήλ).

Σαβῖνος, ἐμαρτύρησεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ κθ΄ Σεπτεμβρίου. Δὲν γνωρίζω ἐὰν δύναται νὰ ταυτισθῇ οὗτος πρὸς τὸν ἑορταζόμενον τῇ κε΄ Σεπτεμβρίου.

Ἀντὶ προλόγου εἰς τὸ βίον τῆς ἁγίας Σεβαστιανῆς[1]

Ὑπόμνησις περὶ τοῦ κειμένου

«Acta Sanctorum... Editio novissima curante J. Carnandet.

Junii tomus secundus... cum tractatu praeliminari Nicolas Rayaer...

Parisiis et Romae apud V. Palmé» 1867.

Ὁ βίος τῆς ὁσίας Σεβαστιανῆς δὲν περιλαμβάνεται ἐνταῦθα, ἀλλ᾽ ἐν τῷ παραρτήματι ἐκδιδομένῳ μετ᾽ ἰδίας σελιδώσεως.

«Appendix addendorum et mutandorum ad acta sanctorum mensis Junii, tomo II, die VII:

«De S. Sebastiana virgine martyre Heracleae in Thracia comentarius braevius acta martyrii graeco - latina auctore anonymo ex cod. sancti Salvatoris ordinis S. Basillii prope Messenam. S. Sebastiana capta sub Domitiano imperatore plumbatis caeditur.» (σ. 4—13).

Ἐν τῷ 58 (10 Ὀκτωβρίου) τόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως 1869, σ. 576 περὶ τοῦ βίου τῆς Σεβαστιανῆς καὶ τοῦ νέου ἐκδότου «novum plane laborem in se surcepit Janningus et in Supplemento ad mensem Junium comentarium praevium (sic) dedit et textum graecum Qua proprer amandamun lectorem ad ea quae scripsere decessores nostri in opere nostro in serie dierum tum in supplemento ad VII Junii».

Παρ᾽ ὅλα τὰ σοφὰ καὶ λεπτομερῆ ὑπομνήματα, ἅπερ δυστυχῶς δὲν ἐλήφθησαν ὅλα ὑπ᾽ ὄψιν ὑπὸ τοῦ νέου ἐκδότου, οἱ τυπογράφοι κατέστρεψαν τὸ κείμενον (καθῆλθον, καθάλυμα, συμβουλεύθας, μεθὰ ἑπτὰ ἡμέρας κττ.) ἡ δὲ πλησμονὴ τῶν ἀνορθογραφιῶν εἶναι ἀπερίγραφος. Ταύτας, πλὴν τῶν σπουδαιοτέρων, δὲν ἐδηλώσαμεν. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ κείμενον ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν νέον καὶ πεπλουτισμένον διὰ τῶν ἀναγκαίων σημειώσεων.

---

1. Βλ. βραχέ᾽ ἅττα ἐν σ. 66—67.

Μαρτύριον τῆς ἐνδόξου ὁσιομάρτυρος Σεβαστιανῆς τῆς ἐν Ἡρακλείᾳ μὲν μαρτυρησάσης ἔτους 93 μετὰ Χριστόν, ἐν Ραιδεστῷ δὲ θαυματουργούσης.

§ 1. Ἔτους τρίτου καὶ εἰκοστοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς διωγμοῦ (¹) ἔσχεν ὁ διάβολος χώραν καὶ προσλαβὼν τὸ βέλος τῆς ἁμαρτίας, πολλοὺς ἐπολέμει, ὡς πλῆθος πολὺ ἀποπλανηθῆναι. Ἐξεπέμφθησαν γὰρ ἄρχοντες ἄνομοι καὶ κριταὶ ἀδικίας, ὥστε ἐπιθύειν βδελύγμασι [πάντας ἀναγκάσωσιν.] Πολλὴ οὖν θλῖψις καὶ ἀνάγκη ἦν ἐπὶ τοὺς ἁγίους διὰ τὴν τῶν ἀπολλυμένων σύνδεσιν. Ὡς οὖν ἐξεπέμποντο τὰ διατάγματα σὺν τοῖς ἄρχουσι τοῦ βασιλέως, κατήντησέ τις ἄρχων ἐν τῇ Μαρκιανοῦ πόλει, ὀνόματι Σέργιος Ἰοῦστος, λιμὸς τοὺς τρόπους καὶ πάσῃ κακίᾳ ἠμφιεσμένος (²).

§ 2. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῇ Μαρκιανοῦ πόλει ὡς λέων ἄγριος ἐβρύχετο ἔχων τὸ ἔνδυμα τοῦ διαβόλου. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐζήτησεν ἱερεῖς τῆς Ἀρτέμιδος καὶ εὑρὼν τρεῖς, Σωσίπατρον καὶ Φιλητὸν καὶ Δημήτριον, εἶπεν αὐτοῖς. Οἴδατε τὸ πρόσταγμα Δομιτιανοῦ τοῦ βασιλέως, πῶς κελεύει θύειν τοῖς θεοῖς καὶ διαμένειν εὐμενῶς, τιμὰς δὲ λαμβάνει οὐ μικρὰς τοὺς μὴ πειθομένους (³) καὶ δειναῖς κολάσεσιν καὶ τιμωρίαις ὑποβάλλεσθαι, μάλιστα τοὺς Γαλιλαίους τοὺς καλουμένους Χριστιανούς. Ἐπελθόντες οὖν τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸν τόπον τῆς πόλεως, καὶ ὁμοίως ᾄσαντες (⁴) τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ κατῆλθον ἐπὶ τὸ κατάλυμα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἐπαγαγόντες λίβανον καὶ ἐπιθύσαντες τῷ εἰδώλῳ τὴν ἄνομον θυσίαν ἐκόμιζον. Μετὰ οὖν τὸ ἐπιτελέσαι τὴν θυσίαν τῶν δαιμόνων εἰσῆλθεν ὁ ἄρχων ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ τρίτῃ ἐπιθύει τῇ Ἑκάτῃ Χορτασθεὶς δὲ τῶν δαιμονικῶν θυσιῶν μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ κρυπτομένων προκαθήσας ὁ ἄρχων τῆς ἀδικίας ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ καλέσας πάντας τοὺς συμβου-

---

1. Ὁ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ Νέρωνος ἠρίθμει ἐπὶ Δομιτιανοῦ, ὅτε ἐμαρτύρησεν ἡ ἁγία, τὸ 23 ἔτος. Ὁ Νέρων ἐβασίλευσε 54—68, ὁ δὲ Δομιτιανὸς 81—96. Τὸ 23 ἔτος συμπίπτει εἰς τὸ 91 τῆς βασιλείας τοῦ τελευταίου. Κακῶς δὲ δέχεται ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦδε τοῦ βίου τὸ 93, θεωρῶν ὡς ἀρχὴν τοῦ διωγμοῦ τὸ 70, ὅτε ὅμως εἶχεν ἀποβιώσει ὁ Νέρων.

2. Μαρκιανούπολις παρὰ τὸν Εὔξεινον καὶ ἐγγὺς (18 μίλ.) Βάρνης, ὅπου τὸ χωρίον Ποταμὸς Δέβνα. Κατεστράφη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἀσπαρούχ τῷ 672.

3. τιμὰς δὲ λαμβάνειν, γράφ. ποινάς, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ λατινικὴ μετάφρασις cruciari vero poenis multis..,

4 ᾄσαντες. ἦσαν ἀόρ. τοῦ ᾄδειν, ἤτοι ἡδέως ἀκούσαντες καὶ εὐφράνθησαν ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει.

λευτὰς αὐτοῦ ἐκέλευσεν ἀναγνωσθῆναι τὰ διατάγματα τοῦ βασιλέως.

§ 3. «Δομιτιανός, κράτιστος Σεβαστός, δήμοις πόλεων καὶ χωρῶν τοῖς πρὸς ἡμᾶς εὐνοϊκῶς ἔχουσιν σπουδὴν πᾶσαν δείξασθαι τοῖς εὐμενέσι θεοῖς προθύμως ἐξακολουθῆσαι. Ἐὰν γὰρ εὐγνωμονῆτε πρὸς τὰ διατάγματα ἡμῶν τὰς τῶν βασάνων τιμωρίας οὐκ ὑποδέξεσθε. Τούτων δὲ οὕτως διατεταγμένων ἀσεβῶς ἐζητοῦντο οἱ τοῦ Χριστοῦ κληρονόμοι καὶ τῶν ἀποστόλων σύγκληροι. Φήμης οὖν διαδοθείσης οὐ μικρᾶς καὶ διατρεχόντων τῶν ἀσεβῶν προσταγμάτων ἐμηνύθη καὶ τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Σεβαστιανὴν καὶ τὴν αὐτῆς πολιτείαν. Ἦν δὲ ***διακόνισσα***(1) ***καὶ ἡγουμένη*** ἔνδοξος καὶ πιστὴ οἰκονόμος τοῦ Χριστοῦ, ἀσκητικὰς ἀμνάδας τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέφουσα. Ὡς οὖν ἡ ζήτησις ἐγένετο, συνελήφθη ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ ὑπὸ Ἀντωνίου τινὸς εἰρουνάρχου(2) καὶ προσῆλθεν τῷ ἡγεμόνι, ὡς ἀμνὰς ἐπίσημος ἐκ ποίμνης νοερᾶς καὶ ἔλαμπε τὸ πρόσωπον τῆς ἁγίας ὡς λαμπὰς ἡλίου, ὅταν ἀνατέλλῃ. Τοῦ δὲ κήρυκος ἐπιβοοῦντος (sic) καὶ σαλπίγγων ἐπιφωνουσῶν καὶ λεγόντων(3) εἰσαχθήτωσαν οἱ τοῦ ἐσταυρωμένου κληρονόμοι, εἰσελθέτωσαν οἱ τοῦ Ναζωραίου στρατιῶται. Φόβος οὖν οὐ μικρὸς ἦν καὶ τάραχος οὐκ ὀλίγος, βοή τε καὶ βομβή.(4)

§ 4. Τότε ὁ Ἀντώνιος εἰσήγαγεν τὴν τοῦ Χριστοῦ δούλην. Ὡς οὖν εἶδεν ὁ ἡγεμὼν τὴν ἁγίαν ὡραίαν τῷ κάλλει καὶ τῇ ὄψει στίλβουσαν, ἐξεπλάγη ὁ τύραννος ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῆς, ὡς μετὰ πολλῆς ἀπονοίας τολμᾷν ἐπερωτᾷν τὴν ἁγίαν.

Ὁ Σέργιος ὁ ἡγεμὼν εἶπεν Τί τὸ ὄνομα τῆς ἑστώσης; Σεβαστιανή, εἶπεν, Χριστιανὴ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ποίμνης διάκονος,

---

1. διακόνισσα. Ἐν σ. 171 εἴδομεν, ὅτι Παῦλος ὁ Μυλάσσων ἐπίσκοπος ἐχειροτόνησε τὴν ἡγουμένην Ξένην διάκονον δοὺς τὸν «ἱερατικὸν βαθμόν». Ὁ θεσμὸς εἶναι ἀρχαῖος τῶν ἀποστολ. χρόνων. Ὁ ΙΘ' κανὼν τῆς Α' Οἰκ. συνόδου ἐπικυροῖ τοῦτο. (βλ. τὴν σημείωσιν ἐν τῷ Πηδαλίῳ σ. 83, ἔκδ. 1841). Ἡ 6 Νεαρὰ Ἰουστινιανοῦ ὁρίζει «πῶς δεῖ χειροτονεῖσθαι τοὺς ἐπισκόπους..... καὶ διακόνους ἄρρενας καὶ θηλείας» (ἔκδ. Μάτεσι, σ. 23). Μονογραφίαι ἐγράφησαν 5—6 μνημονεύω τὴν παλαιοτέραν τοῦ Ziegler. De diaconis et diaconissis veteris ecclesiae. Vitebergae, 4ον. σ. XXX, 266. Περὶ τῆς συγχρόνου ἀναβιώσεως βλ. Ε. Θεοδώρου ἐν «Ἐνορίᾳ» Α', σ. 179, 192.

2. εἰρουνάρχου, γρ. εἰρηνάρχου, Παρὰ Ῥωμαίοις ἀρχοντικὸν ἀξίωμα ὅμοιον περίπου τῷ τοῦ εἰρηνοδίκου (βλ. Meursius. σ. 147).

3. λεγόντων, γρ. λεγουσῶν.

4. βομβὴ κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὸ βοή, ἀντὶ βόμβος.

Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν, οὐ περὶ τοῦ ἀξιώματος, ὃ σὺ δοκεῖς ἔχειν, ἐπερωτῶ σε, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὀνόματός σου. Τίς καλῇ; Λέγε οὖν τὸ ἀληθὲς πρὸ τοῦ βασανισθῆσαι. Σεβαστιανὴ εἶπεν. Πτοεῖς με ὡς δειλὴν καὶ ἀνίσχυρον; Γίνωσκε ἐν τοῖς πρώτοις τὴν ἀπόκρισίν μου ἀληθεύουσαν, ὅτι Χριστιανὴ εἰμί. Ὅμως ἵνα μὴ περὶ τοῦ ὀνόματός μου ἄπρακτος μένῃς, Σεβαστιανὴ καλοῦμαι παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Χριστιανὴ ἐκλήθην. ***Ὁ γὰρ ἔνδοξος πάντων τῶν ἀποστόλων ἅγιος Παῦλος ἐλθὼν ἐν κλίμασι τῆς Θρᾴκης, ἐβάπτισέ με κατηχήσας μὲ τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ.*** Λοιπὸν ὃ βούλει ποιεῖν, ποίησον, ὠμότατε πάντων ἀνθρώπων καὶ ἀσεβέστατε. Ὁ ἐμὸς Θεὸς ἄτονόν σε ποιήσει, ὅτι τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην τολμᾷς λυμαίνεσθαι, τύραννε μιαρώτατε. Ταύτην τὴν ἀσεβεστάτην ἱερουργίαν ὁ ἱερόσυλος ἐξέπεμψέ σοι βασιλεύς. ἀλλὰ πιστεύω τῷ Χριστῷ μου, ὅτι κἀκεῖνον νευρολύσει καὶ σε ἄτονον ποιήσει.

§ 5. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν· ὑβρίζεις· μεγάλως τιμωρηθήσῃ. Σεβαστιανὴ εἶπεν· πρόθες τὰ παράνομά σου βασανιστήρια ἤδη τάχιον. Ἐγὼ γάρ σπεύδω θυσίαν ἐμαυτὴν τῷ Χριστῷ προσαγαγεῖν καὶ ζῆν εἰς τοὺς αἰῶνας. Σέργιος εἶπεν ἐλθέτωσαν δήμιοι καὶ τυπτέτωσαν αὐτὴν ἐν σφαίραις μολυβδίναις,[1] ἵνα οὕτως οἱ πόνοι αὐτὴν [ἀναγκάζωσι πείθεσθαι] τοῖς θεοῖς. Ὡς δὲ ἐτύπτετο ἡ ὁσία Σεβαστιανή, οὐδεμίαν ἀνεφῆκε[2] φωνήν· εὐωδίαν δὲ μεγίστην ἐνέπνευσεν ὡς καὶ τὸν ἡγεμόνα κελεῦσαι τοῦ παύσασθαι τοὺς βασανιστάς. Καὶ ἦν ἡ ὁσία ὡς μηδὲ ὅλως βασανισθεῖσα, ἀλλ' ἦν θεωροῦσα εἰς τὸν οὐρανόν. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν· ᾔσθου τῶν βασάνων, Σεβαστιανή,[3] ἢ οὐδέπω; Σεβαστιανὴ εἶπεν, ποίων βασάνων; Ὁ ἀνθύπατος εἶπεν. Θαυμάζω, πῶς λέγεις ποίων βασάνων; μειζοτέραις ὑποβληθήσῃ τιμωρίαις. Σεβαστιανὴ εἶπεν. Ἐὰν πῦρ ἔχῃς, δεῖξον, εἰ καὶ ξῖφος, προβαλοῦ. Θῆρας σφοδρούς; προσάγαγε· οὐδὲν γάρ μου τῶν σῶν ἀπειλῶν πείσει τὸν νοῦν ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος καὶ κραταιοῦ καὶ προσέχειν βδελύγμασιν ἀκαθάρτοις, ὧν τὸ τέλος ἀφανισμὸς καὶ θάνατος τοῖς σεβομένοις αὐτά.

---

1. σφαίραις μολυβδίναις κοινῶς ἐλέγοντο πλουμβάτα αἱ ἐκ μολύβδου σφαῖραι.

2. ἀνεφῆκε, ἴσως ἐπαφῆκε πρβλ. Εὐσ. Ἐκκλ. ἱστορ. IV, 15, 27, «ἵνα ἐπαφῇ τῷ Πολυκάρπῳ λέγοντα». σ. 159 (Dindorf).

3. Βαστιανὴ ἔχει τὸ κείμενον. Ὁ ἐκδότης θεωρεῖ τὸν τύπον δημώδη ἢ περιφρονητικόν, ἀλλ' εἶναι ἐφθαρμένος μᾶλλον.

§ 6. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν. ἄκουσόν μου καὶ θύσον καὶ σώζου. Σεβαστιανὴ εἶπεν, φλυαρεῖν μεμάθηκας, ἡγεμών. συμβουλεύω δέ σοι ἀποστῆναι ἀπὸ τῶν δαιμόνων τῶν μιαρῶν καὶ ἀκαθάρτων, ἵνα μὴ εἰς πῦρ καὶ σκώληκας καταπονηθῇς. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν, τέως πειρασθήσῃ τοῦ ὧδε πυρός. καὶ ἐκέλευσεν αὐτὴν ἀναληφθῆναι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ λέγων, νουθέτησον ἑαυτὴν καὶ θύσον τοῖς θεοῖς˙ εἰ δὲ μή γε, πυρί σε ποιήσω δαπανηθῆναι. ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ εἶπεν, υἱὲ τοῦ διαβόλου ποίει τὰς ἐπινοίας τοῦ πατρός σου τοῦ σατανᾶ˙ ἦλθεν γάρ ὁ καιρός, ἵνα ἐκεῖνος μὲν γένηται κατάλυμα, οἱ δὲ πειθόμενοι αὐτῷ εἰς ἀπώλειαν ἔσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Ὡς δὲ εἰσῆλθεν ἡ μακαρία εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐδόξαζε τὸν Θεόν, λέγουσα: Εὐχαριστῶ σοι, Κυριέ μου, Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι ἐπεῖδες ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης σου καὶ συνῆψάς με μετὰ τῶν ἁγίων σου. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι νῦν πλουτῶ, εἴτε κόσμον[1] οὐκ ἔχω. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριέ μου, ὅτι νῦν ἀπαλλάττεις με μεριμνῶν. Νῦν οὖν, παρακαλῶ σε Δέσποτα, φύλαξον τὸ ἐμοὶ δεδομένον μυστήριον διὰ τοῦ μεγάλου σου ἀποστόλου, ἵνα καταξιωθῶ δι' αὐτοῦ τὸν τόπον (sic) τῆς ἀναπαύσεως. Ὡς δὲ ηὔξατο ἡ ἁγία ἐν φυλακῇ οὖσα, ἐφάνη αὐτῇ ὁ ἅγιος Παῦλος λέγων αὐτῇ: φάγε καὶ πίε καὶ μὴ πτοηθῇς˙ δεῖ γάρ σε ἐν τῇ σῇ πόλει δέσμιον ἀπελθεῖν καὶ ἐξῆλθεν εἰπὼν αὐτῇ, εἰρήνη σοι.

§ 7. Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας ἕξ, συμβούλιον ἐποίησεν ὁ κακόσχολος Σέργιος εἰς μέσον τῆς ἀγορᾶς καῦσαι τὴν ἁγίαν δημοσίᾳ διὰ τὸν τῶν λοιπῶν φόβον. Τῇ δὲ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἐξῆλθεν ἡ ἁγία ἀπὸ δεσμωτηρίου, ὡς ἀπὸ λουτροῦ λαμπρὰ τῇ ὄψει, ὡραία σφόδρα, τὸ σῶμα ὅλον δεδοξασμένη. Ὡς οὖν πάλιν προσηνέχθη εἰς τὴν ἀγοράν, προκαθήσας ὁ τύραννος ἤρξατο ἐπερωτᾷν αὐτὴν πολλοῖς λόγοις λέγων: μετανόησον ἀπὸ τῆς ἀπονοίας σου καὶ θύσον τοῖς θεοῖς. Σεβαστιανὴ εἶπεν, ποῖος οὖν τῶν θεῶν σου μείζων ἐστίν; ὁ ἡγεμὼν εἶπεν ἐν μὲν τῇ ἰσχύϊ ὁ Ἡρακλῆς˙ ἐν δὲ φροντίδι Ἥρα ἡ δέσποινα <ἐκάλει> καὶ ἐν τῇ σεμνότητι ἡ ἁγνὴ Ἄρτεμις. Σεβαστιανὴ εἶπεν, οἱ δὲ μικροὶ ποῖοί εἰσιν; Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν, θεοὶ πολλοί, θεαὶ πολλαί, Ἀπόλλων, Τάνταλος, Φοῖνιξ καὶ λοιποὶ πάντες. Ἡ ὁσία Σεβαστιανὴ εἶπεν˙ θαυμάζω ἡγεμὼν πῶς ἐμπαίζεσθε. Ὁ μέγας Ἡρακλῆς, ὃν λέγετε θεόν, ἡμίκαυστος γενόμενος ἐν Θή-

1. εἴτε κόσμον, γρ. εἰ καὶ κόσμον· κόσμος στολισμός, κοινῶς στολισίδι.

βαις ἀπέθανεν.(1) Ἀπόλλων δὲ ἐκεραυνώθη ἐν τῇ Θράκῃ.(2) Ἀσκληπιὸς δὲ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησεν μέσος· καὶ ἄλλοι πολλοὶ θεοὶ εἰς ἀτιμίαν κεῖνται παρ' ὑμῖν· ὅθεν μηδὲν ὄντες εἰς οὐδὲν φέρουσι τοὺς προσέχοντας αὐτοῖς, ἔχοντος ἐν ὀργῇ τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ καὶ αὐτούς. Οὐδὲν γάρ εἰσιν τὰ βδελύγματα ὑμῶν, οὔτε ὑμεῖς οἱ σεβόμενοι αὐτά. Ἀνόητοι γάρ ἐστε καὶ τεθνήξεσθε εἰς τὸν αἰῶνα.

§ 8. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν. οὐ πείθῃ τοῦ θῦσαι τοῖς ἀξιολόγοις θεοῖς; Σεβαστιανὴ εἶπεν. τύραννε καὶ ἀνόητε, τί λαλεῖς, οὐκ οἶδας. ἀξιόλογοι πῶς δύνανται εἶναι οἱ ἐν τοῖς δημοσίοις κείμενοι νεκροὶ ἐν σκότει ἀφανισμοῦ; μεθ' ὧν ἔχεις τὴν μερίδα καὶ οἱ μετὰ σοῦ. Λοιπὸν οὖν βλέψον καὶ αἰσχύνου, τύραννε, δαίμονας θεοὺς λέγων. Τότε Σέργιος ἡγεμὼν ὡς ἐμμανὴς ἐγένετο καὶ συμβούλιον ἐποίησεν μετὰ τῶν συγκακοσχόλων, ὥστε τὴν ὁσίαν ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ καῆναι. Ὡς δὲ τὸ προσταχθὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου ταχέως ἐξετελεῖτο καὶ συναχθέντων ξύλων ἐκεῖ ἐκ τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν βαλανείων καὶ πλῆθος πολὺ περισωρευθέντων κύκλωθεν περὶ τὴν ὁσίαν,(3) κελεύ-

---

1. Οἱ ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένοι δὲν εἶναι πάντες τῆς τάξεως τῶν θεῶν, ἀλλά τινες ἐθεωροῦντο ἡμίθεοι ὡς οἱ δύο πρῶτοι. Ὀλίγα μόνον περὶ τοῦ Ἡρακλέους θὰ εἴπωμεν. Ἡ φόνισσα Δηϊάνειρα ἀντίζηλος τῆς Ἰόλης, ἣν ἀντ' αὐτῆς ἐνυμφεύθη ὁ Ἡρακλῆς, ἔστειλε τὸν δηλητηριασθέντα χιτῶνα τοῦ Νέσσου, ὃν διὰ δηλητηριώδους βέλους ἐφόνευσεν ἐκεῖνος, ἐν ἀγνοίᾳ ἐφόρεσεν αὐτὸν ὁ ἥρως. καταληφθεὶς ὑπὸ ὀξυτάτων πόνων τὸν μὲν κομιστὴν Λίχαν ἐξεσφενδόνισεν εἰς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔνδυμα κατεξέσχισεν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε κολλήσει, ἀπέσπα καὶ τεμάχια σάρκας. Ἐκεῖθεν ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος Οἴτην συσσωρεύσας ξύλα διέταξε νὰ θέσωσιν αὐτὸν ἐπ' αὐτὰ ἀφοῦ τὰ ἀνάψωσιν. ἀλλ' οὐδεὶς ἠθέλησε νὰ προσφέρῃ αὐτῷ τοιαύτην ὑπηρεσίαν ἐκ τῶν ἀκολούθων του, εἰμὴ ὁ παρατυχὼν Ποίας, ὁ πατὴρ τοῦ Φιλοκτήτου. Οὗτος εἰς ἀμοιβὴν ἔλαβεν ὡς δῶρα τὸ τόξον καὶ τὰ βέλη τοῦ Ἡρακλέους· Ἀπὸ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς νέφος κατελθὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀνήρπασε τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς ἐν μέσῳ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ μετέφερεν εἰς τὸν Ὄλυμπον. Ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ λαβὼν θέσιν πλησίον τοῦ Διὸς κατέστη ἀθάνατος.

2. Τοῦτο κατὰ τὸν σχολιαστὴν δὲν εὐσταθεῖ λεγόμενον περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ μάλιστα, ὡς καὶ ἐπιφέρεται.

3. Ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα τὸ μαρτύριον τῆς Σεβαστιανῆς διά τε τὴν παρρησίαν καὶ τὸ ἐκπληκτικὸν θάρρος πρὸς τὸ τοῦ ἱεροῦ Πολυκάρπου Σμύρνης κατὰ 60 ἔτη βραδύτερον μαρτυρήσαντος καὶ εἰς φράσεις ἔτι. Τούτου ἐκτενὲς ἀπόσπασμα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ Δ' βιβλίῳ τῆς Ἐκκλ. ἱστορίας, 15, σ. 156—162. ἐν § 29, σ. 159, 12 (Dindorf) γράφει: «Ταῦτα οὖν μετὰ τοσούτου τάχους ἐγένετο, θᾶττον ἢ ἐλέγετο, τῶν ὄχλων παραχρῆμα συναγαγόντων ἐκ τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐκ τῶν βαλανείων ξύλα καὶ φρύγανα, μάλιστα Ἰουδαίων προθύμως, ὡς ἔθος αὐτοῖς ὑπουργούντων».

σαντος τοῦ τυράννου ἀναφθῆναι τὴν πυρὰν ἁπτωμένων τῶν ξύλων καὶ τῆς φλογὸς εἰς ὕψος ἠρμένης, ἡ ὁσία ἵστατο εἰς μέσον τῆς πυρᾶς καὶ οὐχ ἥπτετο αὐτῆς φλόξ.

§ 9. Τότε ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ ἤρξατο λέγειν καὶ εὔχεσθαι οὕτως: «ὦ Θεὸς τῆς δόξης, ὁ ἐπὶ τὸν οὐρανῶν κατοικῶν! ὦ Θεὸς ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ καί Σεραφίμ ἀναπαυόμενος, ὁ στύλος τοῦ φωτός, τὸ ἑδραίωμα τῆς δικαιοσύνης, τὸ περιβόλαιον τῶν ἀγγέλων, τὸ ἔνδυμα τῶν ἁγίων, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ καὶ σβέσον τὸ πῦρ τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐξαφθέν, ἵνα γνῶσιν, ὅτι σὺ εἶ Θεὸς μόνος καὶ Υἱός σου Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν». Ὡς δὲ πολλοὶ ἀνέπεμψαν τὸ Ἀμήν, ἦχος ***ἐγένετο μέγας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀστραπὴ καὶ χάλαζα, ὥστε τὸ πῦρ σβεσθῆναι, πολλοὺς καὶ κινδυνεῦσαι καὶ τὸν ἡγεμόνα φυγεῖν μετὰ τῶν λοιπῶν πάντων, κράζοντας καὶ λέγοντας· εἷς Θεὸς Σεβαστιανῆς καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, ὁ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κηρυχθείς, ὁ καὶ νῦν διὰ τῆς ἁγίας Σεβαστιανῆς σώζων τὴν πόλιν ἡμῶν.***(1)

§ 10. Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ ὀρυγμὸς τῆς χαλάζης καὶ τῆς ἀπειλῆς καὶ πολλῶν τῶν ἀνόμων ἀποθανόντων, μετεκαλέσατο ὁ ἡγεμὼν τὴν ὁσίαν καὶ λέγει πρὸς αὐτήν. Τίς εἶ; καὶ τὶ τὰ περὶ σέ; καὶ ἐκ ποίας εἶ χώρας; ἀπάγγειλόν μοι, ὅτι οὐδέν σου ἅπτεται. Ἀπεκρίθη ἡ ὁσία καὶ λέγει αὐτῷ. Ἐκπεσὼν τῆς ἀληθείας τὸ γένος καὶ τὴν χώραν ἐπιζητεῖς, ἄφρον καὶ τυφλὲ υἱὲ τοῦ διαβόλου, σκεῦος τοῦ σατανᾶ, ἐνθήκη τοῦ ὄφεως;(2) Σέργιος ὁ ἡγεμὼν εἶπε. οὐ παύῃ φλυαρίας σου,

---

1. Περὶ τοῦ ἐν Θράκῃ κηρύγματος Παύλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα γίνεται μνεία καὶ εἶναι σπουδαία ἡ εἴδησις αὕτη ἐξηγοῦσα οὕτω τὴν τόσῳ πρώϊμον ἐμφάνισιν μαρτύρων ἐν Θράκῃ, καὶ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν θερμότητα τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ πρὸ παντὸς τὸ θάρρος καὶ τὴν αὐταπάρνησιν. Ἐκ τοῦ Εὐσεβίου μανθάνομεν, ὅτι ὁ σκληρὸς διώκτης τῶν χριστιανῶν Δομιτιανὸς κατεδίωξε καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην καὶ ἐξώρισεν αὐτὸν ἐκ τῆς Πάτμου, (Ἐκκλ. ἱστορ.ΙΙΙ,33 ἔπιθι ὅλον τὸ κεφ). Κατὰ τὸ διάστημα μέχρι τοῦ Τραϊανοῦ «ἀπὸ τῆς.... νήσου μετῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἔφεσον, ἀπῄει παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσων, ὅπου δὲ ὅλας ἐκκλησίας ἁρμόσων.....» (αὐτ. τὸ χωρίον ἐκ τῶν τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως).

2. ἐνθήκη ὁ ἐκδότης τοῦ βίου τούτου διαπορεῖ περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως καὶ κάλλιον φρονεῖ θὰ ἦτο τὸ ἔνδυμα. ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δηλοῖ τὸ ἐνθήκη, ὡς βλέπω εἰς τὴν τοῦ 1952 ἔκδοσιν τοῦ Liddell—Scott λεξικοῦ, ὅπου ὑπάρχει παραπομπὴ εἰς τό Berliner griechische Urkunden (Aegyptische urk unden aus den Königl. Museum zu Berlin) 1895, 890, 25 (11 A.D.). Ἀλλ'

γύναιον, καὶ ἐπιστρέφεις ἐπὶ τοὺς θεοὺς καὶ ποιεῖς αὐτοῖς θυσίας, ἵνα μὴ κολασθῇς; Σεβαστιανὴ εἶπεν· κύων τύραννε ὑλακτῶν, οὐ πονῶν(1) εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ὃς τιμωρήσεταί σου τὴν ψυχήν, μιαροφάγε γέννημα τοῦ διαβόλου, ὅτι οὐ θαυμάζεις τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν τῷ λογιστῇ Πηγασίῳ· πόθεν ὧδέ ἐστιν τὸ γύναιον τοῦτο; καὶ ποίας πόλεως ἐστίν; Πηγάσιος ὁ λογιστὴς εἶπεν. Πόλεως Σεβαστῆς ἐστίν, λογικὴ (sic) πρώτη τῶν λαμπροτάτων· ποίᾳ δὲ μανίᾳ περιέπεσε, οὐκ οἶδα· καὶ γάρ ὁ πατὴρ αὐτῆς τρίτον κάνδιδα(2) ἔδωκεν καὶ φίλος ἐγένετο τῶν θαυμασίων θεῶν καὶ νῦν τὸ γένος αὐτῆς *ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας*(3) ἐν πολλῇ εὐδαιμονίᾳ διάγει.

§ 11. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν. βούλει τοῖς θεοῖς θῦσαι ἢ *δέσμιόν σε ποιήσω ἐν Ἡρακλείᾳ ἀπελθεῖν, ἵνα ἐκεῖ τιμωρηθῇς* εἰς ὄνειδος τοῦ γένους σου; Ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ εἶπεν. οὐκ αἰσχύνῃ, τύραννε, πάλιν καλῶν θεούς; Θῦσον τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Σέργιος εἶπεν. οὐ ποιῶ σου τὸ θέλημα καὶ ἂν ἐρῶ σε· ἐκπέμπω γάρ σε ἐν Ἡρακλείᾳ, ἵνα ἐν ἀτιμίᾳ θεωρηθῇς ὑπὸ τοῦ γένους σου. Ὧδε γὰρ δραπετεύουσα ἦλθες, μὴ πειθομένη τοῖς δικαίοις θεοῖς. Σεβαστιανὴ εἶπεν. ἐὰν ἀποστείλῃς με ἐν Ἡρακλείᾳ δέσμιον, γνωριζομένην με ποιεῖς

ἐνταῦθα ἔχει μεταφορικὴν ἔννοιαν, ὅπερ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας μεταχειρίζονται ὡς καὶ τὸ σκεῦος τοῦ σατανᾶ, διότι ὁ τύραννος μορφὴν μόνον ἀνθρώπου εἶχεν, ἣν ὑπεδύθη ὁ σατανᾶς.

1. οὐ πονῶν, δὲν φροντίζεις. ἡ λ. κεῖται ἐπὶ ἀρχαίας σημασίας, ἥτις συνήθως ἐν συνθέσει τόγε νῦν εὑρίσκεται, φιλόπονος, γεωπόνος κττ. καὶ ἁπλῶς «τῶν πόνων τὰ ἀγαθὰ πωλοῦσιν ἡμῖν οἱ θεοί». ἐν συγγραφικαῖς ἐργασίαις πόνος, πόνημα, φιλοπόνημα ἐν τῇ ἀλβανικῇ λέξει punoj (=πονῶ) ἔχομεν τὴν ἀρχαιοπινῆ σημασίαν τοῦ καλλιεργῶ τὴν γῆν καὶ punëtor ὁ ἐργαζόμενος καὶ δὴ ὁ ξενιτευόμενος.

2. κάνδιδα καθ' ἑλληνικὴν ἐκφορὰν ὁ πληθυντ. ὅπως Ὀλυμπία, Νέμεα, Ἴσθμια. Περὶ τῆς τάξεως καὶ τῶν καθηκόντων τῶν κανδιδάτων γράφει ὁ Ἰωάννης Λαυρ. Λυδὸς (βλ. De magistribus populi Romani ἢ «Περὶ ἀρχῶν τῆς ρωμ. πολιτείας» βιβλία 3, ἔκδ. R. Wuensch, Lipsiae, 1903, σ 30, ἦσαν δὲ οὗτοι ἀνώτατοι αὐλικοὶ ἐπιλεγόμενοι ἐκ τοῦ τάγματος τῶν σχολαρίων (Meursius, σ. 212). Κατὰ ταῦτα τῆς μεγαλόφρονος Σεβαστιανῆς οἱ γονεῖς ἦσαν τῶν ἐπισημοτάτων (περαιτέρω βλ. τό σχόλιον, σ. 8*).

3. Περὶ Ἡρακλείας μητροπόλεως τῆς Εὐρώπης, ὅπου εἶχον μετοικήσει οἱ γονεῖς τῆς Σεβαστιανῆς βλ. ἡμέτερον ἄρθρον «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας» (ἀνάτ. ἐκ τοῦ ΙΖ' τόμου τῶν «Θρακικῶν», Ἀθῆναι 1942, σ. 1—2), τὸ πρῶτον συναντᾶται «μητρόπολις Ἡρακλείας ἐν τῇ Εὐρώπῃ».

εἰς τὸ γένος μου, μάλιστα τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεόν. Σέργιος ἡγεμὼν εἶπεν τῷ κήρυκι: Σεβαστιανήν, ***τὴν ἀπὸ Σεβαστείας τῆς Φρυγίας ὁρμωμένην,***(1) ***εὑρεθεῖσαν φυγάδα ἐν τῇ Μαρκιανοῦ πόλει*** (ἡ καὶ ἐν πολλαῖς μαγείαις περιδραμοῦσα) ἐκέλευσεν τὸ ἐμὸν ὑπέρλαμπρον δικαστήριον ταύτην δέσμιον καταπεμφθῆναι ἐν τῇ μητροπόλει Ἡρακλείᾳ. Γράψον οὖν τῷ ἐκεῖσε ἡγεμόνι τοιάδε: «Σέργιος Ἰοῦστος, κράτιστος ἡγεμὼν τῆς Μαρκιανοῦ πόλεως τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Πομπηιανῷ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας χαίρειν. Σεβαστιανὴν δραπετεύουσαν καὶ ἀποστᾶσαν τῶν θεῶν καὶ μὴ βουληθεῖσαν εἶξαι τῇ κελεύσει τοῦ Σεβαστοῦ, πολλαῖς βασάνοις ὑποβληθεῖσαν ἐξέπεμψα αὐτὴν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ».

§ 12. Ὡς δὲ ἤκουσαν οἱ χριστιανοὶ τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατὰ τῆς ἁγίας ἀπόφασιν, συνῆλθον πενθοῦντες, οὐ διὰ τὴν τῆς ἁγίας ἄφεσιν, ἀλλ' ***ὅτι τῆς παρθενικῆς χορείας καθηγήτρια ὑπῆρχεν καὶ πολλοὺς ὑπεστήριζεν τῇ πίστει.*** Ἀσπαζομένη οὖν τοὺς ἀδελφοὺς παρεκάλει ἐμμένειν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ καὶ προσμένειν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ὡς δὲ ἔλαβον αὐτὴν οἱ στρατιῶται ἐξουσίας, ἔθηκεν τὰ γόνατα καὶ ηὔχετο ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε σαλευθῆναι τὸν τόπον ὅλον καὶ τρομάξαι τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς παρεστῶσιν καὶ πεσόντας προσκυνῆσαι αὐτήν. Ἀναστᾶσα ἡ ὁσία εἶπεν οὕτως: ὁ συνοδεύσας τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις συνοδός μου γενοῦ ἐν τῇ ὁδῷ, ἣν ἐγὼ πορεύομαι εἰς τὸ μαρτύριόν σου καὶ φύλαξόν μου τὴν ψυχὴν

---

1. Σεβάστεια τῆς Φρυγίας (τουρκ. Σιβάζ, Σουβάζ) παρὰ τὸν Ἅλυν ποταμόν, ἀποτελεῖ κέντρον συγκοινωνίας τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐν ἄλλῃ θέσει ἔκειτο ἡ παλαιὰ Σεβαστὴ (εἰς 8 χιμ. ἀπόστασιν τῆς νέας) ἐπὶ τοῦ Ἅλυος, ἥτις ἀρχικῶς ἐκαλεῖτο Κάβειρα περίφημος διὰ τὸν ναὸν τοῦ Λίνου, ὁ δὲ Πομπήϊος μετωνόμασεν αὐτὴν Διόσπολιν. Ἦν ἡ κυριωτέρα τοῦ Πόντου πόλις, ἔπειτα ὠνομάσθη πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου Σεβαστή. Ὁ Ἰουστινιανὸς διαιρέσας εἰς 4 ἐπαρχίας τὴν Μ. Ἀσίαν 2αν ἔταξε ταύτην. Ἐπὶ Ἀρμενοκρατίας ἐγένετο πρωτεύουσα τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς ἦν ὁ ἅγιος Γεώργιος. Ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἡ πόλις αὕτη θεωρεῖται μαρτυρικὴ διότι ἐμαρτύρησαν οἱ 40 μάρτυρες ῥιφθέντες τὴν 9 Μαρτίου εἰς δριμὺ ψῦχος καὶ παγετῶνα ἐντὸς τῆς εἰς ἡμίσειαν ὥραν ἀπόστασιν κειμένης λίμνης τῷ 320. Ἔχοντες ὑπόδειγμα τὴν ἁγίαν Σεβαστιανὴν ἐντὸς τῆς πεπηγυίας λίμνης ἔψαλλον ὁμοφώνως: «Δριμὺς ὁ χειμών, ἀλλὰ γλυκὺς ὁ παράδεισος. ἀλγεινὴ ἡ πῆξις, ἀλλ' ἡδεῖα ἡ ἀπόλαυσις. Μὴ οὖν ἐκκλίνωμεν, ὦ συστρατιῶται, ἵνα τοὺς στεφάνους τῆς νίκης ἀναδησώμεθα....» (1 ἰδιόμελον τοῦ ἑσπερινοῦ). Ὁποίαν σημασίαν ἔχει τὸ παράδειγμα ἀπέδειξεν ὁ ἀρχιμ. Ἱερώνυμος Κοτσώνης εἰς «Τὸ ἐνθουσιαστ. στοιχεῖον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν μαρτύρων». Ἀθῆναι, 1952.

διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

§ 13. Καὶ οὕτως ἐξώρμησεν, ***ὁ στύλος τῶν μαρτύρων, ἡ ἀδελφὴ Θέκλης, ἡ τὴν διδασκαλίαν Παύλου ποτίζουσα, ἡ γραφὴ*** (γράφε γραφικὴ) ***χορεύτρια τῶν ὁδῶν τοῦ Χριστοῦ***. Ὡς δὲ ἤνυσεν τὴν ὁδὸν πρὸς Πόντον μετὰ τῶν στρατιωτῶν, ἦλθεν ἕως Ὀδυσσοῦ(¹) καὶ ἀσπασαμένη Φιλέαν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὴν ἐκλεκτὴν(²) εἰς τοὺς καταβόλους(³) καὶ ἀνῆλθεν καὶ ἠσπάσατο τοὺς ἀδελφούς. Ἐξελθοῦσα δὲ εἰς Ἀγχίαλον καὶ εὑροῦσα μαθητὴν τοῦ ἁγίου Παύλου, ὀνόματι Θεοφάνιον, ἠσπάσατο αὐτὸν σὺν τοῖς ἀδελφοῖς. Ἐξώρμησεν διερχομένη Ἀδριανοῦ πόλιν καὶ κώμας κατήντησεν εἰς Ἀρκαδίου πόλιν καὶ ὀλίγους ἀδελφοὺς εὑροῦσα, παρεκάλεσεν αὐτοὺς καὶ ηὔξαντο. Ἄγγελος δὲ Κυρίου παρέστη αὐτῇ λέγων: «Ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, Σεβαστιανή· ἔχεις γὰρ ἡγεμόνι παραστῆναι· ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς· ἐγὼ

---

1. Ὀδυσσὸς ἢ μᾶλλον Ὀδησσὸς εἶναι ἡ νῦν Βάρνα τῆς ἀνατ. Ρωμυλίας καὶ ὄχι ἡ Ὀδησσός,ἥτις κεῖται εἰς τὴν ἀντίπεραν ρωσικὴν ἀκτήν.Ἡ Μαρκιανούπολις (βλ. πρόλογον) ἀπεῖχε ΝΔ τῆς Ὀδησσοῦ 18 χιλ. ἡ δὲ Ἀρκαδιούπολις εἶναι τὸ Λουλέ—Μπουργάζ.

2. Τὴν ἐκλεκτήν. Ὁ ἐκδότης διώρθ. τὸν κώδικα, ὅστις ἔχει τὴν ἐκλητὸν καὶ θεωρεῖ τὸ ὄνομα ἐκλεκτὴ κύριον θηλ. γένους παραπέμπων εἰς τὴν ἐπιστ. Ἰωάννου Β1: Ὁ πρεσβύτερος ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν εἶδε καὶ τὸ τελευταῖον: «ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς». Περὶ τούτου, ὅτι εἶναι ἐπίθετον, ἠσχολήθημεν ἐν ταῖς «Ἀλβανικαῖς μελέταις—Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν.. ..» Θεσσαλονίκη, 1933 σ. 172—173, καὶ ἀπεδείξαμεν, ὅτι οἱ ἑρμηνευταὶ οὕτως ἐκλαμβάνουσιν ἐπιθετικῶς τὴν λέξιν καὶ πᾶσαι αἱ ἐκδόσεις διὰ μικροῦ γράμματος γράφουσι. τὸ κεφαλαῖον μετεδόθη ἐκ τῶν κωδίκων τοῦ μεγαλογραμμάτου ρυθμοῦ (βλ. Novum Testamentum graece.... apparatum criticum apposuit Const Tischendorf etc. Vol III Prolegomena scripsit C. R. Gregory Pars prior. Lipsiae, 1884, σ 320). Τὸ ἀνωτέρω ἔργον ἐγράψαμεν πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς Ἀλβανίαν, ὅτ' ἐμάθομεν, ὅτι κατ' ἔγκρισιν πατριαρχικὴν καθιερώθη ἐκεῖ ἐπ' ἐκκλησίας ἡ ἀλβ. γλῶσσα καὶ ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἔσπευσαν πολὺ διότι αἱ γενόμεναι μεταφράσεις δὲν εἶναι ἔγκριτοι γενικῶς κτλ. καὶ ὅτι πρὶν δέον νὰ δημιουργήσωσιν οἱ Ἀλβανοὶ ἐκκλησ. γλῶσσαν. Ἐκλεκτὴ ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἐκκλησία κατὰ παράλειψιν ἢ οἱ ἐκκλησιαζόμενοι, τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν.

3. ἐν τοῖς καταβόλοις. κατὰ τὸν Θουκ. I, 30 σχολιαστὴν καταβόλος λιμήν, ὁρμίσκος. Ὁ ἐκδότης παραπέμπει ἐπ' αὐτῆς τῆς σημασίας εἰς τὸν Σουΐδαν, ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν νέαν ἔκδοσιν τῆς Ada Adler III, Lipsiae, 1933. Παραπέμπει δὲ καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Μαρκέλλου πάπα Ρώμης «.....ut ibidem animal catabuli congregata starent».

γάρ εἰμι μετὰ σοῦ». Ἡμέρα ἐγένετο, ἐπὶ τὴν Ἡράκλειαν ἀφήκατο (sic).

§ 14. Εὐθέως οὖν ἀκούσαντες οἱ χριστιανοὶ παραγινομένην τὴν ἁγίαν Σεβαστιανὴν ἐν πόλει Ἡρακλείας, τὴν καὶ ἐκ πολλῆς φήμης ζητουμένην, ὁμοθυμαδὸν συνέδραμον πάντες οἱ χριστιανοὶ ἀδελφοὶ ἀσπάσασθαι αὐτήν, ἣ ἐπελθοῦσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσηύξατο. Μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν παρεκάλεσε τοὺς στρατιώτας ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ ἐνδοῦναι αὐτῇ, ὅπως ἀναπαύσηται μίαν ἡμέραν καὶ τὴν δευτέραν· τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐπιδοθῆναι τὰ γράμματα Πομπιανῷ ἡγεμόνι. Καὶ ἀναγνοὺς τῇ ἑξῆς προκαθήσας ὁ τύραννος ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἀγορᾶς δημοσίᾳ ἐκέλευσεν κληθῆναι τὴν ὁσίαν. Ἡ δὲ παραστᾶσα ἐπὶ τοῦ βήματος λέγει οὕτως «ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. Ἐξεπλάγη δὲ ὁ ἡγεμὼν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ τῆς μάρτυρος καί φησι πρὸς αὐτὴν πόθεν ἐλήλυθας θεοπρεπὲς καὶ τῶν θεῶν συνόμιλε; Λέξον ἡμῖν παρρησίαν ἔχουσα. Σεβαστιανὴ εἶπεν. Ἐν δυτικῇ χώρᾳ διελθοῦσα ἐκεῖθεν κατέλυσα τὸν πατέρα σου τὸν σατανᾶν καὶ ὧδε ἦλθον φονεῦσαι τὸν διάβολον τὸν ὑπὸ σοῦ θεραπευόμενον. Πομπηιανὸς ἡγεμὼν εἶπεν· ἐν πρώτοις ἤρξω ὑβρίζειν, κακὴ κεφαλή, ἐμὲ καὶ τοὺς ἐμούς. Ἐγώ σου τὸ εὔτονον καταλύσω.

§ 15. Ἡ ὁσία Σεβαστιανὴ εἶπεν. Δύναμίς ἐστίν ἐν ἐμοὶ καὶ Χριστοῦ παρρησία, ὅθεν οὐ φροντίζω τῶν ἀπειλῶν σου. Ποίει οὖν, ὃ θέλεις. Πομπηανὸς ἡγεμὼν εἶπεν. Θῦσον τοῖς θεοῖς καὶ σώζου. Σεβαστιανὴ εἶπεν· σὺ ἕξεις μετὰ αὐτῶν τὴν μερίδα· ἐγὼ γὰρ ἔχω τὸν Θεὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅστις καὶ σε τιμωρήσεται κἀκείνους διασκορπίσει. Πομπηανὸς ἡγεμὼν εἶπεν. Ἐλεῶ σε ὁρῶν τὸ κάλλος σου καὶ τὴν σοφίαν καὶ οὐ δύναμαί σε πρὸ καιροῦ βασανίσαι. Σεβαστιανὴ εἶπεν. Ἑαυτὸν ἐδύνου ἐλεῆσαι. Νῦν δέ σε γέεννα πυρὸς περιμένει, ἐὰν μὴ νήψῃς καὶ καταλείψῃς τὴν μανιώδη θρησκείαν τῶν βδελυγμάτων. Τότε ὀργισθεὶς ὁ Πομπηιανὸς ἐκέλευσεν αὐτὴν κρεμασθεῖσαν ξέεσθαι. Ξεομένης δὲ αὐτῆς ἕως τριῶν ὡρῶν οὐδεμία φωνὴ ἐξήρχετο ἐξ αὐτῆς. ἦν γὰρ ἡ ψυχὴ αὐτῆς ὡς ἀποδημήσασα ἀπὸ τοῦ σώματος αἱ σάρκες αὐτῆς ἀπέπεμπον εὐωδίαν ὡς μῦρα. Ἐπὶ πολὺ δὲ βασανιζομένη ἐσιώπα.

§ 16. Καθιζόμενος δὲ τύραννος εἶπεν· οὐδέπω ᾔσθου τῶν βασάνων Σεβαστιανή; Ἀποκριθεῖσα δὲ ἡ ὁσία εἶπεν. φιμώθητι· οὐ γὰρ ἔξεστίν σοι περιεργάζεσθαι· ὃν γὰρ ὁ Θεὸς θέλει σώζεσθαι, φυλάττει. Πομπηανὸς εἶπεν· πολλά σου ἀνεσχόμην τρέφων σου τὴν μωρίαν. Τοῦτό γε γίνωσκε, νὴ τοὺς θεούς μου ἅπαντας, ὅτι ἐὰν μὴ θύσῃς τοῖς θεοῖς κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ βασίλεως πολλαῖς καὶ μεγάλαις

βασάνοις ὑποβληθήσῃ, ἵνα μὴ οἱ Γαλιλαῖοι(¹) ὀστέων σου εἰς μαρτύριά σου περιποιήσωνται. Σεβαστιανὴ εἶπεν· μωρὲ κύον, ἀνήμερε λύκε, δύστηνε ἔδε, ἔχεις σάρκας. Πάντων βελῶν ὀξύτερα πρὸς ἄσβεστον πῦρ ἑτοιμάζου.

§ 17. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν αὐτὴν ἐξενεχθῆναι καὶ κλεισθῆναι εἰς τὴν φυλακήν, ἕως σκέψηται ποίῳ θανάτῳ ἀναλώσει τὴν ὁσίαν. Σκεψάμενος δὲ μετὰ τῶν κακοσχόλων, ὅ τι πράξωσιν περὶ τῆς ὁσίας καὶ ποιήσαντες κατέκρινον αὐτὴν πρὸς *θηρίας*.(²) Κυνηγῶν δὲ ἀγομένων ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος προετράπη ὁ σταδιάρχης ἐπαφῆναι αὐτὴν λέοντα. Ὡς δὲ ὄρθρος ἐγένετο καὶ φωνὴ σάλπιγγος ἐβόα, διαδρομή τε πολλὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ διαβόλου ἐγένετο καὶ ἐπόμπευον τὰ θηρία καὶ πάντες ἀνέβαινον εἰς τὸ στάδιον πρὸς τὴν ἀνομοθεωρίαν. Προκαθήσας ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τὴν δικαίαν. Ὡς δὲ ἦλθεν ἡ ὁσία εἰς τὸ στάδιον, φωνὴ ἦλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα αὐτῇ. «Ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, Σεβαστιανή· δεῖ γὰρ διὰ πολλῶν βασάνων στεφανωθῆναι στέμμασιν αἰωνίοις».

§ 18 Ἡνίκα δὲ εἰσῆλθεν ἐν τῷ σταδίῳ ἡ ἁγία ἐπάρασα τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐμβλέψασα εἰς τὸ ὑψηλότατον πέλαγος ηὔξατο λέγουσα. Ὁ Θεός, ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ τὸ οὐράνιον κάλλος στιλβώσας, ὁ τὸν ἥλιον φαιδρύνας καὶ τὴν σελήνην καιροῖς ὁρίσας, ὁ τῶν ἀστέρων τὸν ἀριθμὸν κατέχων, ὁ τῶν καιρῶν τὰς ἐπωνυμίας προκαταρτίσας· ὁ Θεός, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ τὸν πλοῦτον σου τοῖς ἀξίοις σου διαμερίσας, αὐτός, δέσποτα, παρακαλῶ μὴ ἀποδοκήσῃς (³) μου, μὴ δὲ ἀφῇς με νικηθῆναι ὑπὸ τοῦ κακόφρονος Πομπηιανοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διαβόλου· ὁ μὴ ἐάσας συμποδισθῆναι τὸν ἔνδοξόν σου Δανιὴλ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων (⁴) ὁ μὴ παριδὼν τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν χειρὶ τῆς

---

1. Γαλιλαῖοι ἐλέγοντο ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ παραβάτου καὶ ἑξῆς ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν οἱ χριστιανοὶ (βλ. Κοντογόνου Ἐκκλησ. ἱστορίαν Α', Ἀθῆναι, 1876, σ. 409, 543.

2. Πρὸς θηρίας, ἴσ. ἐλλείπει λέξις. τὸ λατ. ἔχει ad bastias συνήθως: πρὸς βορὰν θηρίοις.

3. ἀποδοκήσῃς=ἀποδοκιμάσῃς

4. Ὁ Δανιὴλ ὁ ἑρμηνεύσας τὰς τρεῖς συμβολικὰς λέξεις: «Μανή. Θεκέλ, Φαρές» ὡς προδηλούσας τὴν ἄμεσον καταστροφὴν τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων Βαλτάσαρ, ἀντὶ τιμῆς καὶ δόξης ἐβλήθη ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὴν βασιλείαν Μήδου Δαρείου εἰς τὸν «λάκκον τῶν λεόντων,» ἵνα σπαραχθῇ παρ' αὐτῶν (Προφ. Κεφ. ς'.). Τὸ δὲ σφάλμα του ἦτο ἡ παράβασις τοῦ δόγματος τοῦ βασιλέως, ὅστις διεκήρυξεν, ὅτι ἐπὶ μῆνα νὰ μὴ τολμήσῃ τις ἐκ

ἀνόμου εἰκόνος, (¹) ὁ τὸν Βὴλ καταστρέψας καὶ τὸν δράκοντα ἀποκτείνας (²) ἔπιδε, Κύριε, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἁγίου σου καὶ φράξον τὰ στόματα τῶν θηρίων τῶν μελλόντων με προσιέναι. Καὶ ταῦτα λέγω, Κύριε, οὐ λυπουμένη τοῦ μεταναστεῦσαι [ἀπὸ] τὸν ἐπώδυνον βίον, ἀλλ' ἵνα ἐν πολλοῖς σημείοις ἤδη ἡ δόξα σου ἔτι τιμηθῇ, ἵνα οἱ σκληροτράχηλοι ἐπιτραφῶσι ἐπὶ σὲ καὶ πᾶν εἴδωλον ἐκκοπῇ καὶ πᾶν σέβασμα ἀνατραπῇ, ἵνα σοὶ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ διὰ πάντων τῶν ταπεινῶν προσφέρηται εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

§ 19. Πάντων δὲ τῶν Χριστιανῶν ἀναπεμψάντων τὸ Ἀμήν, διεβλέψατο ὧδε καὶ ὧδε ὁ τύραννος, ὅπώς τινα ἰσχύσῃ ἐπίσημον ἰδεῖν (³). Τοῦ δὲ Κυρίου ἀλλοιώσαντος τὴν διάνοιαν αὐτοῦ οὐκ ἴσχυσεν οὐδένα γνωρίσαι. Ὡς δὲ ἐπληρώθη ἡ εὐχὴ τῆς ὁσίας μάρτυρος, ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀπολυθῆναι αὐτῇ λέοντα ἀνήμερον, καὶ πρὸ τοῦ

τῶν ὑπηκόων νὰ ζητήσῃ τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦθ' ὅπερ ὁ Δανιὴλ ἐφωράθη παραβάς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔφραξε τὰ στόματα τῶν λεόντων καὶ οὔτε ἤγγισαν αὐτόν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἔρριψεν εἰς τὸν λάκκον τοὺς διαβαλόντας αὐτὸν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, οἵτινες αὐθωρεὶ κατεσπαράχθησαν «καὶ πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐλέπτυναν.

1. Οἱ τρεῖς παῖδες ἦσαν Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγὼ (Ἀνανίας, Ἀζαρίας καὶ Μισαήλ). Παραβάται καὶ οὗτοι τῆς διαταγῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορος, δὲν προσεκύνησαν τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ καὶ βληθέντες εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἔμειναν ἀβλαβεῖς ψάλλοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸν Θεὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς φλογὸς (αὐτ. Γ'. «Προσευχὴ καὶ ὕμνος τῶν τριῶν).

2. Βὴλ καὶ Βαάλ (ἥλιος) ἐν τῇ Παλ. Διαθήκῃ ὁ ἄρρην θεὸς τῶν ἀνατ. λαῶν Συρίων, Αἰγυπτίων, Χαναναίων καὶ τῶν Ἑβραίων εἰσαχθεὶς ὑπὸ τῆς Ἰεζάβελ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Βὴλ ἢ Βὰλ ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. Ἐν Σαμαρείᾳ εἰσήχθη καὶ ἡ θεὰ Ἀστάρτη. Ἐναντίον τῆς λατρείας οὐτῶν ἐξηγέρθησαν λάβροι ὁ Ἡσαΐας καὶ Ἱερεμίας. Κῦρος ὁ βασιλεὺς Περσῶν ὑποτάξας τοὺς Βαβυλωνίους, ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἑβραίων, ἐπέβαλε βίᾳ καὶ εἰς αὐτοὺς τὴν λατρείαν, ἀλλ' ἀντέστη ὁ προφήτης Δανιήλ, «καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ βασιλεύς, διατὶ οὐ προσκυνεῖς τῷ θεῷ Βήλ; ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ σέβομαι εἴδωλα χειροποίητα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα Θεόν, τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν...» (αὐτ. ΙΒ', «Βὴλ καὶ δράκων») καὶ ἀπέδειξεν ὁ Δανιὴλ τὴν ματαιότητα πυρὶ παραδοὺς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐν ναῷ προσευχομένους, ἐνῶ ὁ ναὸς εὑρέθη τὸ πρωῒ ἐσφραγισμένος ἐπίσης καὶ τὸν δράκοντα ἐξωλόθρευσεν λαβὼν «πίσσαν καὶ στέαρ (λῖπος) καὶ τρίχας καὶ ἥψησεν αὐτὰ καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ στόμα τοῦ δράκοντος καὶ φαγὼν διερράγη ὁ δράκων» (στ. 27). Ταῦτα ἐνεψύχουν τὴν Σεβαστιανὴν (βλέπ. § 21).

3. ὁπώς τινα ἰσχύσῃ ἐπίσημον ἰδεῖν=ὅπως δυνηθῇ νὰ ἴδῃ τινα (ἐκ τῶν παρισταμένων) ἐπίσημον λατ. ut aliquem inter illos deprehenderet ex magis conspicuis.

ἐξελθεῖν αὐτὸν πάντες ἐπτοήθησαν ἀπὸ τοῦ βρυγμοῦ αὐτοῦ, ὥστε φόβῳ δεδωκέναι καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα. Ὡς ἠνεώχθη ἡ γαλλεότρα (1) μετὰ πολλῆς βίας ἐξῆλθεν ὁ λέων καὶ ἔρχεται πρὸς τὴν δικαίαν. Ἐπιστραφεῖσα δὲ ἡ ὁσία εἶδεν τὸν λέοντα τρέχοντα καὶ εἶπεν τῷ λέοντι· τί ἐσκύλλου καὶ ἐτάχυνας πρός με; Τότε ὁ λέων ἀποκριθεὶς ἀνθρωπίνῃ φωνῇ εἶπεν πρὸς τὴν δικαίαν. Ὦ νεο[σύλ]λεκτε τοῦ Χριστοῦ ὦ ἠμφιεσμένη δόξαν Θεοῦ, ὦ φύσις ἱερὰ ἐν πόθῳ τοῦ Χριστοῦ κατακεκοσμημένη, ὦ βλαστὸς ἀμάραντος ἐκ τῆς ἀμιάντου ἀμπέλου Χριστοῦ Ἰησοῦ προκόψασα! πῶς συνελήφθης μαθήτρια τοῦ ἀποστόλου Παύλου; ὦ διάκονε τοῦ Χριστοῦ, συμμέτοχε τῶν ἀγγέλων.

§ 20. Ἡ δὲ ὁσία εἶπεν τῷ λέοντι, πόθεν μὲ γινώσκεις; Ὁ δὲ λέων ἀποκριθεὶς εἶπεν· πλείσταις ἀρεταῖς κατακεκοσμημένη, σὲ ὁ ἅγιος Παῦλος οὐκ ἐβάπτισεν καὶ ἐμαθήτευσεν; Ἡ δὲ ὁσία εἶπεν πρὸς αὐτόν, μὴ ἆρα σὺ εἶ ὁ Παύλῳ συμμαχήσας; Ὁ δὲ λέων εἶπεν. Ἐγὼ εἰμι ὁ Παύλῳ ἀποστόλῳ συμμαχήσας, ὡς ἀνήρχετο ἀπὸ Φοινίκης. Νῦν οὖν, εἰ βούλει, δούλη τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἀνελθὼν ἀναλύσω Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πλῆθος; Ἡ δὲ ἁγία εἶπεν τῷ λέοντι, ἄφες αὐτούς· τυφλοὶ γάρ εἰσιν. Καὶ ἐπιστραφεὶς ὁ λέων εἶπεν τοῖς ὄχλοις, ἐπάρας τὸν δεξιὸν πόδα καὶ λέγων· Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ δῆμοι τῆς πόλεως Ἡρακλείας, ἀκούσατε ζῴου ἀλόγου ἡμῶν λογικωτέρου. ἀκούσατε τύραννοι καὶ ἡγεμόνες, οἱ τὴν δικαίαν παραιτούμενοι, οἱ τῶν εἰδώλων ἔκδικοι καὶ τῆς δούλης τοῦ Χριστοῦ πολέμιοι καὶ τὸν ἄδικον ἡγεμόνα φοβούμενοι, νήψατε λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν τοῦ ἐσταυρωμένου, ἔλθετε εἰς φῶς ἔνδοξον, ἀνανήψατε ἐκ τῆς μέθης τοῦ διαβόλου (2).

---

1. γαλλεότρα, ἄγνωστος ἡ λέξις. βεβαίως σημαίνει κλωβόν ,ἔχει δὲ πρὸς τὸ γαλεάγρα ἢ γαλιάγρα ποιάν τινα σχέσιν καὶ ἐκεῖναι μὲν σημαίνουσι τὴν σύλληψιν τῶν ἀγρίων ζώων, ἡ δὲ γαλεότρα ἢ μᾶλλον γαλεόστρα τὸν περιορισμόν. Ὁ ἐκδότης ἐσημειώσατο: «vox hactenus mihi non inventa alibi. Hic aliud significare vix potest, quam caveam, ubi ferae aluntur» (σ. 13*).

2. Εἶναι ταῦτα τῶν παραδοξολόγων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀναφέρονται τοιαῦτα. Μήτι δὲν ἐλάλησε ἡ ὄνος τοῦ μάντεως Βαλαάμ; Ὁ ἐκδότης ἀναφέρει τὰς «Πράξεις Παύλου καὶ Θέκλας», αἵτινες νῦν θεωροῦνται ἀπόκρυφοι καὶ ἄλλας μαρτυρίας. Ἡμεῖς περιοριζόμεθα εἰς μόνην τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Νικηφ. Καλλίστου περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ θηριομαχίας τοῦ Παύλου ἐπὶ ἄρχοντος Ἱερωνύμου: «Λέων τοιγαροῦν μεγέθει μέγιστος καὶ τὴν ἀλκὴν ἀνυπόστατος κατ' αὐτοῦ ἀφεθείς, προσδραμὼν ἐν σταδίῳ παρὰ τοῖς ἐκείνου ποσὶν ἀνεκλίνετο. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὠμῶν θηρίων ἀφιεμένων οὐδενὶ ψαύειν τοῦ ἱεροῦ ἐξῆν σώματος ἀνεστηλωμένου τῇ προσευχῇ. Τούτων δὲ οὕτω γενουένων ἀθρόον ῥοίζῳ πολλῷ σφοδρά τις καὶ

§ 21. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ δῆμοι τῆς πόλεως, οἱ μὲν ἔλεγον· ἀπόλυε τὴν δικαίαν· οἱ δὲ ἔλεγον φαρμακὴν αὐτὴν εἶναι. ὁ δὲ λέων πολλὰ εἰπὼν καὶ ὑποστρέψας πρὸς τὴν ἁγίαν ἦλθεν καὶ εἶπεν αὐτῇ: εἰρήνη σοι καὶ εὐθέως ἀνεκλίθη πρὸς τοὺς πόδας αὐτῆς καὶ ἀνέμενεν τὰ ἄλλα θηρία τὰ μέλλοντα ἀπολύεσθαι τῇ δικαίᾳ. Ὡς δὲ ἐφώνει ὁ κήρυξ καὶ ἐβόα ἡ σάλπιγξ, ἐκέλευσεν (ὁ ἡγεμὼν) ἀπολυθῆναι αὐτῇ λέαιναν παμμεγέθη. Ὡς δὲ ἐπῆρεν ὁ θηριοτρόφος τὸ πτερὸν (1) ἐξῆλθε λέαινα καὶ ὁ λέων ἀνέστη· ἦν γὰρ ἐκεῖνος πρὸς τοὺς πόδας τῆς ἁγίας. Ὡς ἤγγισεν ἡ λέαινα τῇ δικαίᾳ, ὁ λέων ὑπανεχώρησεν. Ἐλθοῦσα δὲ ἡ λέαινα προσεκύνησεν τὴν ὁσίαν εἰς πόδας αὐτῆς· καὶ ἦν ὁ λέων ἐκ δεξιῶν τῆς μάρτυρος καὶ ἡ λέαινα ἐξ εὐωνύμων. Τότε ἡ ἁγία εἶπεν. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι οὐκ ὑπερεῖδες τὴν ἐκ νεότητός σοι δουλεύσασαν. Εὐχαριστῶ σοι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ αἰώνιον, τὸ διαμένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Σὺ γάρ, Κυριέ μου Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἐπὶ τοῦ δούλου σου Δανιὴλ τοὺς ἀγρίους λέοντας πραΰνας, σὺ εἶ, Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων τὸ πῦρ μαράνας. σὺ εἶ, Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ πραΰνων τὰ θηρία ταῦτα, ἵνα καὶ οὕτως ᾖ πεπωρωμένη αὐτῶν καρδία.

§ 22. Ὡς δὲ ταῦτα ηὔξατο ἡ ὁσία εἶπεν τοῖς θηρίοις· ἀπέλθετε μετ' εἰρήνης καὶ μηδένα βλάψατε. Ὡς δὲ εἶδον οἱ ὄχλοι τὴν ὁρμὴν τῶν θηρίων, ἔφυγον πάντες, ὡς καὶ τὸν ἡγεμόνα δειλιᾶσαι καὶ φυγεῖν μετὰ τῆς τάξεως(2) αὐτοῦ καὶ λέγειν τοῖς συμβούλοις αὐτοῦ· τί θέλει εἶναι ἡ γυνὴ αὕτη; Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· ἴδε πῶς καὶ τὰ θηρία αἱ μαγεῖαι αὐτῆς ἐφίμωσαν καὶ οὐδὲν τῶν βασάνων ἥψατο αὐτῆς καὶ πάντες ἐπέταξεν(3). Εἰ θέλεις ποιῆσαι τὸν κανόνα(4) τῶν

ὑπερφυὴς χάλαζα καταρραγεῖσα συνέθλα μὲν πολλῶν ἀνδρῶν κεφαλάς, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ θηρίων· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου μία φθάσασα ἀποκνίζει τὸ οὖς. κἀντεῦθεν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τῷ Παύλου Θεῷ προσιὼν τὸ σωτήριον ἐδέξατο βάπτισμα. Ὁ δὲ λέων φυγὰς εἰς ὄρη διέδρα. καὶ Παῦλος ἐκεῖθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα κατέπλει Εἶτ' αὖθις διὰ Μακεδονίας ἐλθὼν εἰς Τρῳάδα καὶ εἰς Μίλητον ἦλθε· κἀκεῖθεν ἐστέλλετο εἰς Ἱεροσόλυμα. Εἰ δὲ Λουκᾶς μὴ ταῖς λοιπαῖς πράξεσι καὶ τὴν θηριομαχίαν ταύτην ἱστόρησε, θαυμαστὸν οὐδέν Οὐδὲ γὰρ ἀμφισβητεῖν δεῖ, ὅτι μόνος τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰωάννης τὴν τοῦ Λαζάρου ἔγερσιν διηγήσατο» (Ἐκκλ. ἱστορ. II, κε'. Migne. Patr. gr. 145, στ. 820—824.)

1. πτερόν, πολυσήμαντος ἡ λέξις ἐνταῦθα σημαίνει τὸν μοχλόν.

2. τάξις, τὸ τάγμα, cohors.

3. Πάντας ἐπέταξεν, ἐξεμηδένισεν, ὁ μεταφρ. Λατῖνος: omnibus superjor est.

4. τὸν κανόνα, praescripta, τὰ διατεταγμένα. ἐπὶ τοιαύτης ἐννοίας κεῖται εἰς τὰς μονὰς ἡ λ.

σεβαστῶν καὶ ἑαυτὸν ἀμέριμνον ποιῆσαι, τραχηλοκόπησον αὐτήν. Ὡς δὲ τὰ θηρία ἀνεχώρησαν καὶ οἱ δῆμοι ἔφυγον, εἶπεν ἡ ὁσία τοῖς ἀδελφοῖς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας· ἦλθε τὸ πλήρωμα τῆς ἀθλήσεώς μου, εἰρήνη ὑμῖν. Τότε ὁ ἡγεμὼν ἐξαπέστειλεν στρατιώτας ἀγαγεῖν τὴν ὁσίαν. Εὐχομένης δὲ αὐτῆς, ἐπέστησαν οἱ στρατιῶται ἐν τῷ σταδίῳ καὶ εἶπον αὐτῇ. Ἔνδοξε στρατιώτη τοῦ Χριστοῦ, κελεύει ὁ ἡγεμὼν [ἀχθῆναί σε]. Εἶπεν δὲ ἡ ἁγία τοῖς ἀδελφοῖς· ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. Εἶπεν δὲ πάλιν ἡ ὁσία· «ἐλάλουν ἐναντίον βασιλέων καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην». Πομπιανὸς ἡγεμὼν εἶπεν· διατί ἀπονενόησαι, Σεβαστιανὴ καὶ σπεύδεις ἐπὶ τὸν θάνατον; Ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ εἶπεν· ἐγὼ θάνατον οὐ ζητῶ, ἀλλὰ ζωὴν αἰώνιον.

§ 23. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν ἀναγνωσθῆναι τὰ ὑπομνήματα αὐτῆς καὶ ἀπεφήνατο (1) ὁ ἡγεμὼν κατ' αὐτῆς θεσμοφέρων οὕτως: «Σεβαστιανὴν εὑρεθεῖσαν ἀκαθοσίωτον, ὥστε μήτε Σεβαστῷ θέλουσαν πεισθῆναι, μήτε τοῖς δικαίοις θεοῖς, ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτὴν ἀξίαν θανάτου καταστᾶσαν, ἐκέλευσεν τὸ ἡμέτερον δικαστήριον, ταύτην ξίφει ἀποτμηθῆναι». Λαβοῦσα δὲ ἡ ἔνδοξος μάρτυς τὴν ἀπόφασιν μετὰ χαρᾶς ἐξῄει ἐπὶ τὸν προκείμενον ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου καὶ πλήθη πολλὰ συνηκολούθησαν αὐτῇ πενθοῦντες, ὅτι τοιαύτη διάκονος Χριστοῦ μέλλει ἀποθνήσκειν. Ἐπιστραφεῖσα ἡ μακαρία λέγει πρὸς αὐτούς· μὴ κλαίετέ με, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαλλιᾶσθε καὶ στήκετε ἐν τῇ πίστει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς οὖν ἐξῆλθεν τῆς πόλεως ἀπὸ σταδίων δύο, ἔστη κατὰ ἀνατολὰς καὶ ηὔξατο (2) λέγουσα· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, φώτισόν μου τὴν ψυχήν. ἐν τῷ φρονήματί σου νοῦν ἔσχηκα, κατάστησον ἐρχομένην πρὸς σέ, κατάρτισαί μου τὴν ὁδόν, ἣν πρὸς σὲ ἔχω Χριστέ. Κύριε, ὁδηγός μου γενοῦ ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου. Ὡς δὲ ηὔξατο ἡ ὁσία καὶ πάντες εἶπον τὸ Ἀμήν, παρέδωκεν τῷ δημίῳ τὴν κεφαλήν. Ὁ δὲ μιᾷ πληγῇ διῇρεν τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἐτελείωσεν τὴν ἁγίαν καὶ ***ἀντὶ αἵματος γάλα ἔῤῥευσεν***· ὥστε γνόντα τὸν ἄδικον κριτὴν κελεῦσαι βυθῷ θαλάσσης παραδοθῆναι αὐτὴν καὶ κλεισθῆναι ἐν σάκκῳ σὺν τῇ κεφαλῇ καὶ μόλυβδον δεθῆναι ἀπὸ τοῦ σάκκου λιτρῶν τριακοσίων καὶ οὕτως ἐμβληθῆναι αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

§ 24. Ὡς δὲ ἐδέξαντο οἱ ναῦται τὴν ὁσίαν ἐν τῷ πλοίῳ, οἱ Χριστιανοὶ οὐ μικρὸν κοπετὸν ἐποιήσαντο, ὥστε γενέσθαι φωνὴν ἐκ τοῦ σώματος τῆς ὁσίας, λέγουσαν· μὴ κλαίετε· ***ἔστι γὰρ ἡ κατάπαυσίς***

---

1. ἀπεφύσατο (!)

2. ηὔξετο, καὶ προηγουμένως οὕτως, ὅπερ διωρθώσαμεν ηὔχετο.

μου ἐν Ῥησιστῷ (1), ***ἐν τῷ τόπῳ ἐπισήμῳ καὶ προεγνωσμένῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ἐν*** <τῷ> ***τόπῳ ἡγιασμένῳ.*** Σιωπῆς δὲ γενομένης, ἀπέπλευσαν οἱ ναῦται ἐν τῷ πλοίῳ καὶ τοσαύτη εὐωδία ἐγένετο ὡς μυροθηκῶν ἀρωμάτων ἄγγος, ὥστε τοὺς ναύτας φοβηθῆναι τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανίου Θεοῦ. Μὴ βουλόμενοι οὖν ἆρα τὴν ὁσίαν καὶ ῥίψαι εἰς τὴν θάλασσαν, ἦλθεν φωνὴ λέγουσα αὐτοῖς τὸ κελευθέν (2) αὐτοῖς ποιῆσαι. Καταπλαγέντες δὲ τὴν φωνὴν οἱ ναυτικοὶ ἦραν τὴν ἁγίαν καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μόλυβδος ἐλύθη ἀπὸ τοῦ σάκκου· τὴν δὲ ἁγίαν ῥιφθεῖσαν ἐν τῇ θαλάσσῃ εὐθέως ἐδέξαντο αὐτὴν τρεῖς ἄγγελοι λευκοφοροῦντες καὶ ἤγαγον αὐτὴν ***ἐν τόπῳ λεγομένῳ Ῥησιστῷ ἐγγὺς τῆς συναγωγῆς τῶν Ἑβραίων.***

§ 25. Μία δὲ συγκλητικὴ ὡς ἤκουσεν τῆς δικαίας ἐν Ῥησιστῷ γενέσθαι τὴν κατάπαυσιν, βαλοῦσα ἑαυτὴν εἰς πλοῖον μετὰ πίστεως πολλῆς συντετύχηκεν τῷ ἁγίῳ λειψάνῳ, ὅπερ λαβοῦσα μύροις πολυτίμοις καταχρίσασα καὶ ἱματισμῷ πολυτελεῖ κατακοσμήσασα καὶ ὀθονίῳ τιμίῳ ἐγκυλίσασα ***ἔθηκεν ἰδίῳ τόπῳ καλλίστῳ ἐν Ῥησιστῷ, ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ πρὸς βοήθειαν τῶν καταπονουμένων καὶ πλεόντων, εὔδιον λιμένα καὶ ἀσθενῶν τὸ ἰατρεῖον.*** Τοιοῦτον δρόμον δραμοῦσα ἡ ὁσία μάρτυς ἀμέμπτως κατέλιπεν ἡμῖν σκέπην ἑαυτήν, τοῦτο τὸ συνάλλαγμα πραγματευσαμένη, ἵνα μνημονεύοντες τύχωμεν τοῦ ὁμοίου στεφάνου παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. «ἐν Ῥίσις, τῷ τόπῳ ἐπισήμῳ» βλ. καὶ πάλιν «ἐν τόπῳ λεγομένῳ Ῥίσις, τῷ ἐγγὺς τῆς συναγωγῆς τῶν Ἑβραίων». καὶ ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ: «ἔθηκεν ἰδίῳ τόπῳ καλλίστῳ ἐν Ῥίσις, τῷ ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ». Καὶ ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις φράσεσιν ἐγένετο κακὴ στίξις καὶ ἐχωρίσθη ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος συνδεθεῖσα μὲ τὰ ἑπόμενα καὶ οὕτω προῆλθεν ἀνύπαρκτον ὄνομα Ῥίσις ἐπαναλαμβανόμενον ἀκλίτως, ἡ δὲ τελευταία αὐτοῦ συλλαβὴ τῷ χωρισθεῖσα πλεονάζει καὶ εἰς τὰς τρεῖς φράσεις. ***Τὸ ὀρθὸν ἆρα εἶναι Ῥοσιστός, ἐν ᾧ ἔχομεν ἀρκετὸν τύπον τῆς πόλεως Ῥαιδεστός*** (κοινῶς Ροδοστὸ ἢ Ροδοστός). Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου γράφομεν τὰ δέοντα ἐν τῷ προλόγῳ.

2. κελευθέν, ἀντὶ τοῦ ἐπικρατήσαντος τύπου κελευσθέν. ἀλλὰ καὶ παρὰ Διον. Ἁλικ. Ι, 84 ἐκελεύθην.

ΚΑΡΟΛΟΥ ΛΕΜΑΝ

Καθηγητοῦ εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πανεπιστημίου
τῆς Νέας Ὑόρκης

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

ΟΔΗΓΟΣ

ΔΙΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ
ΧΡ. Ι. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τὸ Θρακικὸν Κέντρον εὑρισκόμενον εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ δημοσιεύσῃ, ἐν μεταφράσει, τὸ τόσον ἀξιόλογον βιβλίον τοῦ Δρ. Κ. Λέμαν «Σαμοθράκη», θεωρεῖ ὑποχρέωσίν του νὰ ἐκφράσῃ καὶ δημοσίᾳ θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν διαπρεπῆ συγγραφέα καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτον Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, διὰ τὴν τόσον προθύμως καὶ ἀνιδιοτελῶς παρασχεθεῖσαν ἄδειαν μεταφράσεως καὶ δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου, μὲ τὴν εὐκαιρίαν δὲ ταύτην νὰ συγχαρῇ τοὺς χρηματοδότας καὶ τὴν Ἀμερικανικὴν Κυβέρνησιν, συντελέσαντας ἵνα ἔλθωσιν εἰς φῶς τοιοῦτοι ἀνεκτίμητοι τῶν ἀρχαίων χρόνων θησαυροί. Εἶναι δὲ τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοπρόσεκτος ἡ προσπάθεια τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου, καθόσον, δι᾽ αὐτῆς κατέστη δυνατὸν νὰ γνωσθοῦν ἱστορήματα καὶ μελέται, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὔτε ξένοι, πολὺ δὲ περισσότερον γηγενεῖς, εἶχον τὴν φιλοπονίαν νὰ ἀσχοληθοῦν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοιούτου εὐρυτάτου καὶ ἐμπεριστατωμένου ἔργου.

Οἱ ἀναγνῶσται τῶν «Θρακικῶν» καὶ ἰδιαιτέρως οἱ Σαμόθρακες καὶ οἱ λοιποὶ συμπατριῶται, θὰ δοκιμάσουν ἰδιαιτέραν χαράν, γνωρίζοντες λεπτομερείας τῆς λαμπρᾶς ἱστορίας τῆς μικρᾶς μέν, ἀλλὰ μεγάλης, λόγῳ τῆς ἐνδόξου ἀρχαίας ἱστορίας της, Θρακικῆς νήσου, τὴν ὁποίαν ὁλόκληρος ὁ κόσμος γνωρίζει ἀπὸ τὴν περικαλλῆ πρέσβειράν της εἰς τὸ Λοῦβρον, τὴν περίφημον «Νίκην τῆς Σαμοθράκης», ἥτις εἶναι καιρός, διακοπτομένης τῆς ἀνηθίκου καὶ βαρβάρου διαρπαγῆς της, νὰ ἐπιστραφῇ εἰς τὴν πατρίδα της, διὰ καταλλήλων καὶ αὐστηρῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, πρὸς ἣν πρὸ καιροῦ καὶ γραπτῶς καὶ προφορικῶς εἶχε καταφύγει τὸ Θρακικὸν Κέντρον.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίο ἔχει γραφῆ γιὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ τῶν σπουδαστῶν ποὺ ἔρχονται στὴ Σαμοθράκη. Κατέβαλα προσπάθεια νὰ τὸ καταστήσω εὔληπτο στὸν κοινὸν ἄνθρωπο καὶ χρήσιμο στὸ σπουδαστὴ τῆς ἀρχαιότητας. Πιστεύω ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὸ καὶ γιὰ τοὺς δύο. Πρὸς τὸ παρόν, ἕως ὅτου συμπληρωθῆ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο ποὺ ἑτοιμάζεται ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν, τὸ βιβλίο αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμπληρώσῃ ἕνα κενόν.

Γιὰ νὰ τηρηθῆ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τοῦ ὁδηγοῦ αὐτοῦ, δὲν ἔχουν γίνει παραπομπὲς σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς, σὲ ἐπιγραφὲς ἢ σὲ ἐπιστημονικὲς ἀρχαιολογικὲς λεπτομέρειες. Ἡ περιγραφὴ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τοῦ Μουσείου περιορίζεται στὰ πλέον οὐσιώδη. Γιὰ λεπτομερειακὴ μελέτη καὶ περισσότερα στοιχεῖα ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ βοηθηθῆ ἀπὸ τὴ μικρὴ καὶ πολὺ περιωρισμένης ἐκτάσεως βιβλιογραφία. Οἱ διατυπούμενες γνῶμες ὅσον ἀφορᾶ τὴ θρησκεία τῶν Μεγάλων θεῶν, παρὰ τὰ πολλὰ νέα στοιχεῖα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές μας, θίγουν ἐκτάκτως συγκρουόμενα θέματα τῆς ἱστορίας τῶν θρησκειῶν. Διετύπωσα τὶς προσωπικές μου ἀπόψεις στὰ ζητήματα αὐτὰ καὶ ὁ ἀναγνώστης ἂς ἔχει ὑπ' ὄψι του ὅτι, μολονότι ὅλες βασίζονται σὲ κείμενα, ἐπιγραφὲς ἢ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι δυνατόν, σὲ μερικὲς περιπτώσεις, νὰ ὁδηγήσουν σὲ διαφορετικὴ ἑρμηνεία.

Οἱ ἀνασκαφές, ἡ ἔκθεση στὸ Μουσεῖο καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ βάση αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, δὲν θὰ γίνονταν χωρὶς τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν εὐφυΐα τῶν συνεργατῶν μου (ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων), οἱ ὁποῖοι, κατὰ καιρούς, ὑπῆρξαν τόσοι ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς ἀναφέρω καθέναν ξεχωριστά. Μεταξὺ ὅμως αὐτῶν ξεχωριστὸς φόρος τιμῆς πρέπει νὰ ἀποτιθῆ, στὸν ὁδηγὸ αὐτό, στὴ γυναῖκα μου Φίλις Γουΐλιαμς Λέμαν, ἡ ὁποία μετέτρεψε τὸν Ἱερὸ χῶρο ἀπὸ ἐρειπωμένη περιοχὴ σὲ μεγάλο ἀρχαιολογικὸ χῶρο καὶ ἀπὸ τὸ χάος ἐδημιούργησε ὀργανωμένη κατάσταση. Εἰδικὴ ἐπίσης μνεία πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ τοὺς γενναιόδωρους χορηγοὺς τοῦ ἔργου μας : τὸ Ἵδρυμα Μπόλιγκεν καὶ τὸν ἀνώνυμο δωρητὴ ποὺ μᾶς ἐβοήθησε στὴν ἵδρυση τοῦ Μουσείου. Τέλος πρέπει νὰ ἀναφέρω τοὺς λαμπροὺς ἐργάτες, οἱ ὁποῖοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀναντικατάστατο Γιῶργο Νικολαΐδη, μέσα σὲ μικρὸ σχετικῶς διάστημα, ἔχουν κάνει θαύματα, τὶς Ἑλληνικὲς Ἀρχὲς καὶ τοὺς συναδέλφους καὶ διευθυντὲς τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ μᾶς βοήθησαν πάρα πολὺ στὸ ἔργο μας.

Σαμοθράκη Αὔγουστος 1954

ΚΑΡΟΛΟΣ ΛΕΜΑΝ

Η ΝΗΣΟΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

Ἡ νῆσος Σαμοθράκη ἀποτελεῖ κάτι ξεχωριστὸ στὸ Βορειοανατολικὸ Αἰγαῖο. Τὰ αὐστηρὰ βουνά της, ποὺ ἀπότομα ὑψώνονται ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ ξεπερνοῦν τὰ 1800 μέτρα στὴν κορυφὴ Φεγγάρι, δεσπόζουν σ' ὅλο τὸ Θρακικὸ τοπεῖο καὶ τὸ Θρακικὸ ἀρχιπέλαγος. Ἐξ' ἴσου ἐπιβλητικὴ σὰν τοπεῖο μετ' ἄλλα ὄμορφα Ἑλληνικὰ νησιά, ἡ Σαμοθράκη εἶναι ταπεινὴ σὲ μέγεθος καὶ ἔχει μόνο μιὰ μικρὴ εὔφορη πεδιάδα στὸ βόρειο καὶ μιὰν ἀνώμαλη περιοχὴ στὸ νοτιοδυτικὸ μέρος. Γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ πληθυσμοῦ της ποὺ ὑπερβαίνει τοὺς 4000 κατοίκους διαθέτει σήμερα λίγους πόρους. Ἀγριοκάτσικα τὴ διατρέχουν καὶ σήμερα ὅπως καὶ στὴν ἀρχαιότητα. Κοπάδια ἀπὸ αἰγοπρόβατα ἀποτελοῦν τὰ κυριώτερα θρέμματα. Τὰ σιτηρὰ εἶναι λιγοστά, τὰ φροῦτα ἄφθονα καὶ ἐξαιρετικά, ἐξαγωγὴ δὲ σαμοθρακικῶν κρεμμυδιῶν γινόταν ἀκόμα καὶ στὴν ἀρχαία ἐποχή. Στὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου τὸ πυκνοδασωμένο τότε νησὶ φαίνεται νὰ ἦταν πολὺ εὐφορώτερο. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι σὲ μερικὲς περιοχὲς ὑπῆρχε ***φυσικὸ σιδηρομετάλλευμα,*** τὸ ὁποῖο ἐκμεταλλεύονται οἱ κάτοικοι ***ἀπὸ πολὺ ἐνωρίς.*** Μιὰ μαύρη «πέτρα» ἐλαφροῦ βάρους χρησιμοποιόταν καὶ ἐξαγόταν γιὰ τὴν κατασκευὴ κοσμημάτων. Ἀκόμα καὶ σήμερα, παρὰ τὶς ἀποψιλώσεις τῶν δασῶν καὶ τὶς διαβρώσεις ποὺ ἔγιναν μὲ τοὺς πολλοὺς αἰῶνες, ὑπάρχουν ἄφθονες πηγὲς καὶ καλὸ νερό. Θερμὲς θειοῦχες ἰαματικὲς πηγές, πολυσύχναστες, τὸ θέρος τουλάχιστον, ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἐποχή, βρίσκονται στὸ βόρειο μέρος τοῦ νησιοῦ. Ἡ Σαμοθράκη δὲν εἶχε ποτὲ καλὸ φυσικὸ λιμάνι. Σήμερα τὸ μόνο μικρὸ λιμάνι, ἡ Καμαριώτισα, βρίσκεται στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ νησιοῦ, ἀπ' ὅπου ὁ δρόμος ὁδηγεῖ πρὸς τὸ μεγαλύτερο χωριό του, τὴ Χώρα, ποὺ εἶναι κρυμμένο σὲ ἀνώμαλες κατηφοριὲς ἄγονων βουνῶν λίγα χιλιόμετρα νοτιοδυτικά. Ἄλλος δρόμος, κατασκευασμένος τελευταῖα, πάει πρὸς τ' ἀνατολικά, στὴν ἀρχαιολογικὴ ζώνη. Στὴ βόρεια ἀκτὴ ὑπῆρχαν, στὴν παληὰ ἐποχή, λίγες μικρὲς ἐσοχὲς ποὺ τώρα εἶναι σκεπασμένες μὲ ἄμμο. Μιὰ τέτοια ἐσοχὴ κοντὰ σὲ ἄφθονες πηγὲς—σήμερα μέσα σ' ἕνα δασύλλιο ἀπὸ αἰωνόβιους πλατάνους—προσέλκυσε Ἕλληνες οἰκιστὲς καί, στὴ θέση ποὺ σήμερα ὀνομάζεται Παληάπολη, ἐκτίσθηκε ἡ πόλη τους ἡ ὁποία ἐπεξετάθηκε πρὸς ἕνα βραχῶδες ἀπότομο ἀκρωτῆρι. Ἡ κορυφὴ τοῦ ἀκρωτηριοῦ αὐτοῦ ἔγινε ἡ ἀκρόπολή τους.

Τὸ νησὶ ἦταν τότε πιὸ εὔφορο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερα, ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἦταν πάντοτε σκληρὴ στὸ ἄγριο αὐτὸ βουνήσιο τοπεῖο. Ἡ θάλασσα εἶναι ἄγρια καὶ φουρτουνιασμένη σ' αὐτὰ τὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς ἀνέμους ποὺ ξεκινοῦν ψηλὰ ἀπὸ τὰ Βαλκάνια. Τοπικοὶ ἄνεμοι ξεκινοῦν μὲ φόρα ἀπὸ τὰ βουνά, ὁρμοῦν μανιασμένα καὶ ξαφνιάζουν τοὺς κάμπους. Οἱ χειμῶνες εἶναι σκληροὶ μὲ δυνατὲς βροχὲς καὶ πολλὰ χιόνια ποὺ κατὰ καιροὺς σκεπάζουν ἀκόμα καὶ τὶς πεδιάδες καὶ τὰ παράλια. Ἐὰν ἡ φύση δὲν ἐπροίκισε τὸ νησὶ παρὰ μόνο μὲ λιγοστὲς πηγὲς πλούτου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ξυλεία καὶ τὴν ἁλιεία, τοῦ ἔδωσε προνομιακὴ θέση στὴ θαλάσσια γραμμὴ ποὺ ὡδηγοῦσε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὰ Δαρδανέλλια καὶ τὴ Μαύρη θάλασσα. Σὲ περιοχὴ στερημένη ἀπὸ φυσικὰ λιμάνια, ὁ ὁρατὸς ἀπὸ μακρυὰ ὀρεινὸς ὄγκος τῆς Σαμοθράκης τραβοῦσε τοὺς ναυτιλομένους ποὺ εὕρισκαν καταφύγιο στὰ μικρὰ προστατευτικὰ ἄκρα τῶν βορειοδυτικῶν της ἀκτῶν. Σὲ ἐποχὲς ἁπλῶν ἱστιοπλοϊκῶν ἐπινοήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκτεταμένων μετακινήσεων πληθυσμοῦ καὶ ἀγαθῶν, σ' ὅλο τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς γραμμῆς, ποὺ ἐγκαινιάσθηκαν μὲ τὸν ἐποικισμὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ὀγδόου καὶ ἑβδόμου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ καὶ διήρκεσαν ἕως τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους, ἡ Σαμοθράκη ἦταν ἕνα σημαντικὸ φυσικὸ κέντρο. Στὴ μέση, μεταξὺ τοῦ ὄρους Ἴδα, ποὺ δεσπόζει στὰ Δαρδανέλλια ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς Τροίας, καὶ τοῦ Ἄθω, ποὺ σὰν φάρος, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς θρακικῆς θάλασσας, ὁδηγεῖ τὸν ναυτιλόμενο πρὸς τὴ Βόρεια Ἑλλάδα, ἡ Σαμοθράκη ἦταν πάντοτε τὸ φυσικὸ σημεῖο ἕλξεως καὶ κατευθύνσεως τοῦ οἰκιστοῦ, τοῦ καπετάνιου, τοῦ ἐμπόρου καὶ τοῦ ταξειδιώτη.

Οἱ πρῶτες φάσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Σαμοθράκης ἀνεξερεύνητες. Σποραδικὰ εὑρήματα δείχνουν ὅτι τὸ νησὶ ἦταν κατοικημένο στὴ Νεολιθικὴ ἐποχή. Πλούσια ἀποθέματα χονδροειδῶν χειροποίητων πηλίνων ἀγγείων τῆς Χάλκινης Ἐποχῆς (δεύτερη χιλιετηρίδα π. Χ.) ἀνακαλύφθηκαν ἀπὸ χωρικοὺς τὸ 1939 στὴν περιοχὴ Καρυῶτες, ἀνατολικὰ τῆς Παληάπολης (Μουσεῖο Προθήκη Γ,) καὶ ἡ τυχαία, πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρό, ἀνακάλυψη ἑνὸς μικροῦ φυλαχτοῦ σέ σχῆμα ἀξίνας στὴν περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Χώρου, ἀνάγουν τὴν ἱστορία του, στὴν περίοδο ἐκείνη. Ἕλληνες συγγραφεῖς ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ γηγενὴς πληθυσμὸς τῆς Σαμοθράκης ξεπήδησε ἀπὸ τὴ γῆ πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο λαὸ τῆς Ἑλλάδας. Πράγματι εἶναι πιθανὸν ὅτι, ἐδῶ ὅπως καὶ σ' ἄλλα μέρη, διάφορες φυλὲς διαδέχθηκαν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ συγχωνεύθηκαν, ἀπὸ τὴ Λιθίνη Ἐποχὴ ἕως τὴν Ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τελευταίας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδας. Ἡ τελευταία κατηγορία τοῦ προελληνικοῦ πληθυσμοῦ φαίνεται ὅτι προ-

ερχόταν ἀπὸ τὴ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία στὴν αὐγὴ τῆς ἱστορίας κυριαρχοῦσε στὴν νοτιανατολικὴ μεριὰ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς ἐπιζεῖ στὴ θρυλικὴ ἱστορικὴ παράδοση ποὺ βρίσκεται σὲ ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἔχει ἀφίσει τὰ ἴχνη του σὲ βασικὲς ἔννοιες τῆς σαμοθρακικῆς θρησκείας. Σ' αὐτοὺς ἀποδίδουμε τὶς πρῶτες οἰκοδομὲς τοῦ Ἱεροῦ Χώρου, ἕνα ὀγκῶδες «Κυκλώπειο» τεῖχος καὶ ἕνα βωμὸ ἀπὸ βράχο (καμωμένο πρὶν ἀπὸ τὸν ἕβδομο αἰῶνα π. Χ.) ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ θόλο τῆς Ἀρσινόης. Ἡ γλῶσσα τους, ποὺ δὲν ἦταν ἑλληνική, μιλιόταν ἀκόμα καὶ στὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ., σὰν γλῶσσα στὶς ἱεροτελεστίες τῆς λατρείας. Μαρτύρια τῆς γλώσσας αὐτῆς, γραμμένα ἐπάνω σὲ μιὰ πέτρινη στήλη καὶ σὲ πήλινα ἀγγεῖα τοῦ ἕκτου μέχρι καὶ τοῦ τετάρτου αἰῶνα π. Χ., ἔχουν βρεθῆ σὲ πρόσφατες ἀνασκαφὲς (Μουσεῖο Προθήκη Γ11).

Ἡ πραγματικὴ ἐπιβίωση τῆς γλώσσας αὐτῆς, ἡ ἐμφανὴς ὕπαρξη προελληνικῶν στοιχείων στὴ σαμοθρακικὴ θρησκεία καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, σ' ἕνα σωρὸ ἀντικείμενα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνα π. Χ., ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὸ Ἱερό, βρέθηκαν ἀνακατεμένα κομψὰ Ἑλληνικὰ ἀγγεῖα μαζὺ μὲ ἄλλα χονδροειδῆ τοπικῆς τέχνης (Μουσεῖο προθῆκες Γ, καὶ 3), ὅλα αὐτὰ δείχνουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔποικοι ποὺ ἔφθασαν κατὰ τὸν ἕβδομο π. Χ. αἰῶνα ἀναμείχθηκαν εἰρηνικὰ μὲ τοὺς ἐντόπιους καὶ συγχώνευσαν τὸν πολιτισμό τους μὲ τὸν σαμοθρακικό. Μερικοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς φέρνουν αὐτοὺς τοὺς ἐποίκους ὡς προερχομένους ἀπὸ τὴ Σάμο καὶ χρονολογοῦν τὴν ἄφιξί τους αἰῶνες πρίν. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὅμως σκαπάνη ἀντικρούει αὐτὴν τὴν παράδοση ποὺ πιθανῶς ἐπινοήθηκε γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὁμοιότητα τῶν ὀνομάτων. Ὁ Ὅμηρος ὀνομάζει τὴ Σαμοθράκη Θρακικὴ Σάμο. Μιὰ ἐνεπίγραφη στήλη τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος ποὺ ἀνακαλύφθηκε προσφάτως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Σαμοθρακικὴ Ἑλληνικὴ διάλεκτος ἦταν Αἰολικὴ μᾶλλον παρὰ Ἰωνικὴ καὶ κάνει νὰ συμπεράνωμε ὡς τόπους προελεύσεως τῶν οἰκιστῶν τὴ βορειοδυτικὴ Μικρὰ Ἀσία ἢ τὴ Λέσβο, περιοχὲς στενὰ συνδεδεμένες μὲ τὴ Σαμοθράκη, τόσο ἀπὸ μυθολογικὲς ὅσο καὶ ἀπὸ ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες. Οἱ οἰκιστὲς ἔκτισαν τὴ δική τους πόλη στὴν Παλιάπολη, κέντρον μιᾶς Ἑλληνικῆς πόλεως—Κράτους, ποὺ περιελάμβανε ὁλόκληρο τὸ νησί. Τοὺς κυβερνοῦσε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἕνας μονάρχης ποὺ ἐκαλεῖτο «Βασιλεύς», τίτλος ποὺ ἀργότερα ἐπέζησε καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴ λοιπὴ Ἑλλάδα, γιὰ νὰ σημαίνῃ τὸν κυριώτερο ἄρχοντα τοῦ τόπου. Οἱ πολῖτες ἦταν ὀργανωμένοι σὲ πέντε φυλές. Ἡ πολιοῦχος θεὰ —ὅπως καὶ σ' ἄλλες Αἰολικὲς πόλεις—ἦταν ἡ Ἀθηνᾶ καὶ τὸ ἱερό

της φαίνεται ὅτι βρίσκονταν στὶς ψηλότερες πλαγιὲς τῆς πόλεως. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἄρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν καὶ νὰ τελειοποιοῦν τὴν ἐντόπια λατρεία στὸ γειτονικὸ ἱερό. Ἐπωφελούμενη ἀναμφισβήτητα ἀπὸ τὸ εὐρὺ πλαίσιο τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε μὲ τὸν Ἑλληνικὸ ἐποικισμὸ τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου καὶ ἀπὸ τὴν προνομιακὴ γεωγραφική της θέσι, ἡ Σαμοθράκη ἔγινε γρήγορα μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες Ἑλληνικὲς πόλεις. Ἐκ τῶν πρώτων στὸν ἕκτο αἰῶνα ἔκοψε δικό της ὡραῖο ἀσημένιο νόμισμα μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς. Ἡ πόλις εἶχε ἤδη μεγάλη ἔκταση, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε μεταγενέστερα ξεπέρασε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀρχαίους τάφους ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὸ δυτικό της μέρος, ὅταν ἐκτίζετο τὸ περίπτερο τοῦ τουρισμοῦ, φαίνεται δὲ ὅτι μεγάλα τμήματα τοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἀπὸ τὰ πιὸ φανταχτερὰ τῆς Ἑλλάδος, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν ἕκτον αἰῶνα.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, ὅταν ἄρχιζε ὁ πέμπτος αἰῶνας, οἱ Σαμόθρακες εἶχαν καὶ μιὰ κτήση «Περαία» ἐπὶ τῆς θρακικῆς ἀκτῆς ἀπέναντι στὸ νησί, μεταξὺ τῆς Μαρώνειας καὶ τῆςθρακικῆς χερσονήσου, τῆς ὁποίας ἐδέσποζε ἡ Αἶνος. Περιελάμβανε ἀρκετὲς μικρὲς πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μίαν ποὺ ἔκειτο στὴ θέση τῆς σημερινῆς Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἔτσι οἱ Σαμόθρακες εἶχαν τὸν πραγματικὸ ἔλεγχο τῆς θαλασσίας ὁδοῦ ποὺ ὡδηγοῦσε στὰ Δαρδανέλλια καὶ εἶχαν καὶ δικό τους στόλο, ποὺ ἔλαβε μέρος μὲ μιὰ μικρὴ μοῖρα του στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος. Στὴν ἴδια ἀρχαία ἐποχὴ τῆς ἕκτης καὶ ἀρχῆς τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος τὸ ἱερὸ ἦταν διακοσμημένο μὲ φανταχτερὰ κτίρια, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ Ἀνάκτορον καὶ ὁ οἶκος τῶν Ἀφιερωμάτων.

Ἀλλ' ἡ Σαμοθράκη, ὅμοια μὲ ἄλλες νησιωτικὲς Ἐπικράτειες, ἔχασε τὴ δύναμή της μὲ τὴν ἄνοδο νέων ἰσχυρῶν δυνάμεων κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα π. Χ. Ἔγινε ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ μέλη τῆς Ἀττικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ πενῆντα χρόνια ἀργότερα ὁ ἐκπρόσωπός της στὰς Ἀθήνας ὑπεστήριξε τὸν περιορισμὸν τοῦ φόρου γιατὶ ἀπὸ τὸ φτωχὸ τώρα νησὶ ἔλειπαν οἱ πόροι, τοὺς ὁποίους εἶχαν ἄλλα πιὸ προνομιοῦχα μέλη τῆς Συμμαχίας. Ἡ Σαμοθράκη στὴ φάση αὐτὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔγινε μιὰ δευτερευούσης σημασίας πόλις, καὶ κατὰ τὴν πέμπτη καὶ τὸ πρῶτο ἥμισυ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος μικρὰ πράγματα ἔγιναν γιὰ τὸν ἐξωραϊσμὸ τοῦ Ἱεροῦ τῶν Μεγάλων θεῶν. Ἐν τούτοις ἡ φήμη αὐτῶν τῶν θεῶν καὶ ἡ μυστικὴ θρησκεία τους εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἔδωσαν στὸ νησὶ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ τὴ σπουδαιότητά του. Τὸ ἱερὸ προσείλκυε ὅλο καὶ περισσότερους ἐπισκέπτες καὶ σιγὰ σιγὰ ἔγινε εὐρύτατα γνωστό.

Μεγάλη ἀφθονία γραπτῶν τεκμηρίων, ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὴ τὴ λατρεία καὶ ἀναλύουν τὴ φύση της, ἐμφανίζεται τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ συνεχίζεται σ' ὅλη τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἕως τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Ὁ Ἡρόδοτος ἐμυήθη στὸ Ἱερὸ ὅπως καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λύσανδρος. Ὁ Ἀριστοφάνης κάνει μνεία τῶν μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης ἀφίνοντας νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ὄχι σπάνια πολλοὶ ἀπὸ τούς Ἀττικοὺς ἀκροατές του ἀποδεικνύονταν μεμυημένοι στὰ μυστήρια αὐτά. Ὁ Πλάτων φαίνεται ἐπανειλημμένως νὰ κάνῃ ὑπαινιγμοὺς γι' αὐτὰ μὲ σεβασμό. Ἡ βασιλικὴ Αὐλὴ τῶν Μακεδόνων εἶχε ἕνα εἰδικὸ δεσμὸ μὲ τὴ λατρεία. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ νεαρὸς πρίγκηψ Φίλιππος πρωτοεῖδε τὴν πριγκήπισσα τῆς μακρυνῆς Ἠπείρου Ὀλυμπιάδα κατὰ τὴν τελετὴν τῆς μυήσεώς του καὶ ἀμέσως τὴν ἐρωτεύθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 359 π. Χ. Καρπὸς τῆς ἑνώσεώς τους αὐτῆς ἦταν ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ἔτσι ἡ Σαμοθράκη ἔγινε ἕνα ἀσυναγώνιστο κέντρο θρησκευτικῆς ζωῆς σὲ μιὰ περιοχὴ ποὺ ἐκτείνονταν ἀπὸ τὴ βόρειο Ἑλλάδα διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἕως στὴ βορειοδυτικὴ Μικρὰ Ἀσία. Ὁ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰδικὸς δεσμὸς τῶν Μακεδόνων μὲ τοὺς θεούς της συνεχίσθηκε μὲ τὴ βασιλικὴ προστασία τῶν διαδόχων. Μέσα σὲ διάστημα ἑνάμιση αἰῶνος λαμπρὰ οἰκοδομήματα ὑψώθηκαν μὲ γοργὸ ρυθμὸ τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτά, ἂν ὄχι ὅλα, ὀφείλονται στὴν γενναιοδωρία τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Τὸ τέμενος (340—330 π. Χ), τὸ Μέγαρον τοῦ Βωμοῦ ἀφιερωμένο πιθανῶς ἀπὸ τὸν Ἀρριδαῖο, (330—320 π. Χ.) ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸ καὶ διάδοχο τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ Ἱερὸν (τὸ γνωστὸ ὡς Νέος Ναὸς 300 π. Χ). Τὸ στρογγυλὸ κτίριο (θόλος) τοῦ Ἀρσινόειου (μεταξὺ 289 καὶ 281). Τὰ μνημειώδη Προπύλαια, δωρεὰ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ II (μεταξὺ 280 καὶ 265), ἡ τεραστία στοὰ ποὺ χρησίμευε γιὰ καταφύγιο τοῦ πλήθους τῶν ἐπισκεπτῶν, τὸ θέατρο, ἡ μνημειακὴ Κρήνη στὴν ὁποία, ἐδέσποζε ἡ ναῦς μὲ τὴν περίφημη Νίκη τῆς Σαμοθράκης (ὅλα μεταξὺ 250 καὶ 150 π. Χ.). Ἐκτὸς ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ περισπούδαστα μνημεῖα ὑψώνονταν στὸ Ἱερὸν καὶ ἀναθήματα «τῶν βασιλέων».

Ἡ Σαμοθράκη ὅμως δὲν ἦταν μόνο ἕνα σημαντικὸ πάντοτε κέντρο θρησκευτικῆς παραδόσεως καὶ γοήτρου. Εἶχε ἐπίσης καὶ σημαντικὴ στρατηγικὴ σημασία στὴν τετάρτη ἑκατονταετηρίδα π. Χ. καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ περίοδο, γιατὶ ἐχρησίμευε ἐκ περιτροπῆς ὡς ναυτικὴ βάση καὶ ὀχυρὸ τῆς δεύτερης Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας, τοῦ βασιλῆᾶ Λυσίμαχου τῆς Θράκης καὶ τῶν Πτολεμαίων, τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Μακεδόνων. Δὲν ἦταν πιὰ μιὰ κυ-

ρίαρχη δύναμη, ἀλλὰ ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁλόκληρο τὸ νησὶ ἦταν θεία ἰδιοκτησία καὶ αὐτὲς ἀκόμα αἱ κτήσεις του στὴν Ἠπειρωτικὴ Θράκη ἔπερναν ἐν ἀνάγκῃ τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς «Ἱερᾶς γῆς». Φαίνεται ἀκόμα ὅτι συνέχισε νὰ ἔχῃ τὸ μικρό της στόλο, γιατὶ ἡ πλώρη ἑνὸς πολεμικοῦ εἰκονίζεται συχνὰ στὰ νομίσματά της κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐπίσης τὰ παλαιὰ τείχη τῆς πόλεως ἐπισκευάσθηκαν καὶ πῆραν τὴν τελικὴ μορφὴ ποὺ διακρίνεται ἀκόμα στὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια. Ἐξ' ἄλλου, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ἱεροῦ του χαρακτῆρος, τὸ νησὶ ἐθεωρεῖτο ὅτι προσέφερε ἀσφαλὲς ἄσυλο στοὺς πολιτικοὺς φυγάδες. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περσεὺς πού, μετὰ τὴν ἧττα του ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, κατέφυγε στὴ Σαμοθράκη (168 π. Χ.) καὶ ἡ σύλληψή του ἐκεῖ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ δραματικώτερα γεγονότα τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας.

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶ διακυμάνσεις μιᾶς πολυτάραχης ἐποχῆς, ἡ ζωὴ τοῦ νησιοῦ ἦταν πάντοτε σὲ ἄνθηση, καθὼς τοὐλάχιστον μᾶς δείχνουν τὰ ἐρείπια καὶ τὰ εὑρήματα τῆς ἐποχῆς. Οἱ πανηγυρικὲς τελετές, γιὰ τὶς ὁποῖες κάθε χρόνο κατέφθαναν ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ πολλὲς Ἑλληνικὲς πόλεις, κυρίως τῆς Βορείας Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ γενικά, ἡ προσέλκυση ἐπισκεπτῶν γιὰ τὸ Ἱερό, οἱ ὁποῖοι καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο ἕως τὸ Σεπτέμβριο, ζητοῦσαν καὶ ἐπετύγχαναν νὰ μυηθοῦν, ἦταν σημαντικὲς πηγὲς πλούτου. Στὴν περίοδο αὐτὴ ἡ Σαμοθράκη μᾶς ἔδωσε τὸν Ἀρίσταρχο, τὸν ἱδρυτὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης καὶ τὸν γλύπτη Ἱερώνυμο ποὺ τόσο εὐδοκίμησε στὴ Ρόδο, ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα Τέχνης τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ χαρακτῆρας τῆς σαμοθρακικῆς θρησκείας ἐρευνήθηκε καὶ σχολιάσθηκε ἀπὸ πολυάριθμους συγγραφεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι, τὸν καιρὸ ποὺ κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδημιούργησαν τὴν Αὐτοκρατορία τους, ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ κέντρο αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Ὁ θρύλος ὅτι ὁ Δάρδανος, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Τροίας, ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη καὶ ὅτι ὁ ἀπόγονός του Αἰνείας μεταλαμπάδεψε τὴν ἀρχαιότατη λατρεία στὴ Ρώμη, ἐδημιούργησε γιὰ τὸ νησὶ ἕνα ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δεύτερου αἰῶνα π Χ. καὶ ὕστερα—κατὰ τὰ ὑπάρχοντα ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα—ἕνα διαρκῶς αὐξανόμενον ρεῦμα Ρωμαίων προσκυνητῶν κατέφθανε στὴ Σαμοθράκη, καὶ ἡ κίνηση αὐτὴ ἔφθασε στὸ κατακόρυφο κατὰ τὴν τελευταία Δημοκρατία. Πρόσωπα σὰν τὸν Οὐάρρωνα καὶ τὸν Πίσωνα, τὸν πεθερὸ τοῦ Καίσαρος, Ρωμαῖοι διοικηταὶ καὶ ἀνώτατοι ἀξιωματοῦχοι ἐμφανίζονται μεταξὺ τῶν μεμυημένων.

Ὁ Ἱερὸς χῶρος καὶ τὸ νησὶ ἤκμαζαν, ἂν καὶ στὸ 84 π. Χ. ὁ Ἱερὸς χῶρος συλήθηκε ἄγρια ἀπὸ πειρατὲς ποὺ λυμαίνονταν τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τὸ Αἰγαῖον. Ὕστερα ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτὸ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀναμόρφωση ἔλαβε χώραν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς Ρωμαϊκῆς προστασίας. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐπικρατοῦσε ἡ ἴδια κατάσταση πραγμάτων. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σημασία της ὡς θρησκευτικοῦ κέντρου, ἡ Σαμοθράκη ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι σταθμὸς στοὺς θαλάσσιους δρόμους ποὺ ὡδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴ Μαύρη θάλασσα στὴ Βόρεια Ἑλλάδα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πηγαίνοντας στὴ Νεάπολη (Καβάλα) ἐστάθμευσε ἐκεῖ, καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι μιὰ Ἐκκλησία τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ποὺ κτίσθηκε μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα στὴν ἄκρη τοῦ ἀρχαίου λιμανιοῦ καὶ ἀνακαλύφθηκε τὸ 1938, αὐτὸ τὸ γεγονὸς εἶχε σκοπὸ νὰ διαιωνίσῃ. Μεταξὺ τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς ἐποχῆς τῆς Αὐτοκρατορίας συγκαταλεγόταν καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀδριανός.

Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλεως στοὺς μεταγενέστερους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶναι τίποτε γνωστόν. Οἱ ἀνασκαφὲς ὅμως στὸν Ἱερὸ χῶρο ἀπεκάλυψαν ὅτι μιὰ μεγάλη καταστροφή, πιθανῶς ἕνας σεισμός, προξένησε συμφορὰ γύρω στὰ 200 μ. Χ. καὶ ὡδήγησε σὲ ἀναστηλώσεις μεγάλης ἐκτάσεως. Ὁ Ἱερὸς χῶρος ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀκμάζῃ καὶ ἡ φήμη του παρέμεινε ἀμείωτη στὸν ἀρχαῖο κόσμο ἕως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἡ παρακμὴ ἄρχισε στὸν πολυτάραχο τρίτο αἰῶνα μ. Χ., ἡ ἀρχαία ὅμως θρησκεία εἶχε πάντα τοὺς πιστούς της κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, καὶ φαίνεται ὅτι μόνο κατὰ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος μ. Χ. καταδιώχθηκε σὲ σημεῖο πλήρους ἀφανισμοῦ. Ἀκόμα καὶ μέσα στὴ γενικὴ ἀναστάτωση τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ γεγονὸς αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἕνα θανάσιμο κτύπημα στὸ παληὸ καθεστὼς τοῦ νησιοῦ. Γρήγορα ἡ μεταγενέστερη ἱστορία του περιέπεσε σὲ πλῆρες σκότος. Τὸ νησὶ ἐξακολούθησε νὰ ἀποτελῇ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Ρημαγμένη ἀπὸ πειρατὲς ποὺ στὸ τέλος τὴν ἔκαμαν κρυψῶνα τους, ταραγμένη ἀπὸ σεισμοὺς καὶ στερημένη ἀπὸ προσόδους, ὕστερα ἀπὸ ἀποψιλώσεις τῶν δασῶν της καὶ διαβρώσεις, ἡ Σαμοθράκη ἄρχισε νὰ βουλιάζῃ στὴ λήθη. Τὸ βούλιαγμα ἦταν ἀργὸ καὶ βάσταξε πολλοὺς αἰῶνες.

Τὰ ἐρείπια πολυάριθμων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, μικρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σὲ μέγεθος, ποὺ βρέθηκαν παντοῦ σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ νησιοῦ, εἶναι ἀπόδειξη ὅτι καὶ στοὺς πρώτους ἀκόμα βυζαντινοὺς χρόνους τὸ νησὶ ἦταν πυκνὰ κατοικημένο. Μέχρι καὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα μιὰ μεγάλη λουτρικὴ ἐγκατάσταση Ρωμαϊκοῦ τύπου λειτουργοῦσε ὕστερα ἀπὸ ἐπισκευὴ στὸ χωριὸ Ἀλώνια τῆς νοτιοδυτικῆς

πλευρᾶς. Μιὰ ραγδαιότερη κατάπτωση ἄρχισε τὸν ὄγδοον αἰῶνα. Τὸ λιμάνι τῆς ἀρχαίας πόλεως φαίνεται νὰ ἀχρηστεύθηκε γύρω στὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἄμμο ποὺ μαζεύθηκε μέσα. Ἡ καθ' αὐτὸ ὅμως πόλις παρέμεινε ἀραιὰ μᾶλλον κατοικημένη μέχρι τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Τελικὰ μόνο ἕνας μικρὸς ἀρχαῖος συνοικισμὸς ἐπέζησε πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, τὸ σημερινὸ χωριουδάκι τῆς Παληάπολης (γύρω στὸ Μουσεῖο). Οἰκοδομὲς προωρισμένες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γιὰ στρατιωτικὴ ἄμυνα ἀνεγέρθηκαν στὸν Ἱερὸ χῶρο ἐπάνω στὰ ἐρείπια τῆς δυτικῆς στοᾶς καὶ πρὸς τὸ βόρειο μέρος της. Ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πεντακοσίων σκοτεινῶν χρόνων, μεταξὺ τοῦ ἐνάτου καὶ τοῦ δεκατοτετάρτου αἰῶνα, ὁ πληθυσμὸς μετοίκησε ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλη σὲ μιὰ τοποθεσία κρυμμένη καὶ προστατευμένη ἀπὸ ἕνα ὀχυρωμένο λόφο Βυζαντινῆς προελεύσεως, τὴ σημερινὴ χώρα.

Στὸ λυκόφως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Η' παρεχώρησε τὸ νησὶ στὸν Ἰταλὸ ἀφέντη τῆς Αἴνου Παλαμίδη Γκατελούζη, ὁ ὁποῖος τὸ κυβέρνησε στέλλοντας Ἕλληνα Νομάρχη. Οἱ Γκατελούζη ἔκαναν τὸ κάστρο τῆς χώρας ἕνα ἰσχυρὸ φρούριο (τὰ ἐμφανῆ ἐρείπια τοῦ ὁποίου διατηροῦνται καλὰ μέχρι καὶ σήμερα), προστάτευσαν δὲ τὴ βόρεια ἀκτὴ μὲ ἕνα ἄλλο φρούριο πρὸς τὴ μεριὰ τῆς παληᾶς πόλεως. Οἱ ἐρειπωμένοι πύργοι του, καμωμένοι κυρίως ἀπὸ μαρμάρινα χαλάσματα τῆς περιοχῆς τοῦ Ἱεροῦ χώρου, ἀποτελοῦν σήμερα ἕνα ρωμαντικὸ καὶ μελαγχολικὸ ἱστορικὸ σημεῖο. Ἕνας ἄλλος τέτοιος πύργος κτίσθηκε στὸ βορειοανατολικὸ μέρος στὴν ἀκτὴ Φονηᾶς. Σ' ἐκείνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ἐξερευνητὲς τῆς Δύσεως ἄρχισαν νὰ δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Σαμοθράκη. Στὸ 1419 ὁ Ἰταλὸς Μπουαντελμόντε χαρτογραφῶντας τὸ Αἰγαῖο ἐπισκέφθηκε τὸ νησί. Περισσότερο σημαντικὴ ἦταν ἡ ἐπίσκεψη τοῦ κλασσικοῦ μελετητὴ Κυριάκου, ἐμπόρου ἀπὸ τὴν Ἀγκῶνα, ποὺ πρῶτος ἀναζωπύρωσε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Σαμοθράκης. (Ἴδε Μουσεῖον αἴθουσα Β).

Μετὰ ὅμως τὴν ἅλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ Σαμοθράκη ἔγινε τουρκικὴ καὶ ξεχάσθηκε ὁλότελα. Κανένα ἀπολύτως ἱστορικὸ στοιχεῖο δὲν ὑπάρχει γιὰ τὰ 300 χρόνια ἀπὸ τὸ 1500 ἕως τὸ 1800. Πολιτικὰ ἀσήμαντο καὶ οἰκονομικὰ φτωχό, τὸ νησὶ ὀπισθοδρόμησε γιὰ νὰ περιπέσῃ σὲ μιὰ κατάσταση ἥμερου πρωτογονισμοῦ. Καὶ ἡ κατάσταση αὐτὴ συνεχίσθηκε σχεδὸν μέχρι τὴ σύγχρονη ἐποχή, μὲ διακοπὲς ποὺ καὶ ποὺ βαμμένες στὸ αἷμα κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων στὸ 1821, καὶ πάλι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, στὴν ἀρχὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα μέχρι τὸ

1912, ὁπότε ἡ Σαμοθράκη ξανάγινε Ἑλληνική. Καὶ πρὶν ὅμως ἀπὸ τὸ γεγονὸς αὐτό, ὁ δυτικὸς κόσμος ἔδειξε διαρκῶς αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ νῆσο. Ἡ γοητεία ποὺ ἀσκοῦσε ἡ παράδοση γύρω ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα της μυστήρια εἶναι ἔκδηλη στὰ σοφὰ βιβλία τῶν δυτικῶν Ἑλληνιστῶν τοῦ δεκάτου ἑβδόμου, δεκάτου ὀγδόου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ περασμένου αἰῶνος σποραδικοὶ Ἑλληνιστὲς ἄρχισαν νὰ ἐπισκέπτωνται τὸ νησὶ καὶ νὰ περιγράφουν τὶς ἀρχαιότητες. Τὴν ἐντυπωσιακὴ ἀνακάλυψη τῆς Νίκης τῆς Σαμοθράκης ἀπὸ τὸν Γάλλο πρόξενο Σαμπουαζὼ στὸ 1863 ἐπακολούθησαν ἐπισταμένες μελέτες καὶ μερικὲς ἀνασκαφὲς ἀπὸ Γάλλους (1866) καὶ Αὐστριακοὺς (1873—1875) ἀρχαιολόγους. Τέτοιες ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες συνεχίσθηκαν πότε—πότε κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἐνάτου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Στὸ 1938 τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης ἄρχισε πλήρη ἐξερεύνηση καὶ ἀνασκαφὴ τοῦ κυριωτέρου μέρους τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἡ Σαμοθράκη, ὁ πληθυσμὸς καὶ οἱ ἀρχαιότητές της βασανίσθηκαν σκληρὰ ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ στρατιωτικὴ διοίκηση. Μετὰ ὅμως τὸν πόλεμο καινούργια ζωὴ ἄρχισε γιὰ τὴ Σαμοθράκη. Οἱ ἀνασκαφὲς ξανάρχισαν τὸ 1948 καὶ ἔκτοτε συνεχίζονται κάθε χρόνο. Ἕνα ἀνερχόμενο βιωτικὸ ἐπίπεδο ὑπόσχεται ἕνα καλλίτερο μέλλον. Δρόμοι ἔχουν γίνει, ἕνα μουσεῖο ἔχει ἀνεγερθῆ καὶ ἐγκατασταθῆ ἀπὸ τὴν Ἀμερικανικὴ Ἀποστολὴ καὶ ἕνας τουριστικὸς ξενὼν ἔχει κτισθῆ κοντὰ στὴν παραλία τῆς Παληάπολης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἕνα ἔνδοξο παρελθόν, κι' ἐδῶ ὅπως καὶ παντοῦ στὴν Ἑλλάδα, μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἕνα καλλίτερο μέλλον.

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΘΕΩΝ

Ἐκεῖνο ποὺ ἀπετέλεσε τὴ μεγαλύτερη δόξα τῆς ἀρχαίας Σαμοθράκης καὶ τὴν ἔκανε νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες Ἑλληνικὲς πόλεις ἦταν ἡ λατρεία τῶν Μεγάλων θεῶν, ὅπως ἐπίσημα ὀνομαζόταν. Ἡ λατρεία αὐτὴ περιελάμβανε «μυστήρια», τὰ ὁποῖα, ὅπως πίστευαν, εἶχαν θεία προέλευση, καὶ ἡ μύηση σ' αὐτὰ εἶχε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων φήμη ὄχι λιγώτερη ἀπὸ τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια. Στὴ Σαμοθράκη ὅμως οἱ προσερχόμενοι στὸν Ἱερὸ χῶρο τῶν θεῶν δὲν ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ συμμετέχουν καὶ στὰ μυστήρια, ὅπως συνέβαινε στὴν Ἐλευσῖνα. Ὁ Ἱερὸς χῶρος, ὅπως ἄλλα δημόσια ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος, ἦταν ἀνοικτὸς σὲ ὅλους γιὰ τὴ δημοσία, κατὰ ὁποιονδήποτε τρόπο, λατρεία τῶν θεῶν. Συγχρόνως,

μολονότι βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὴν πόλη, δὲν ἦταν ἕνα αὐστηρὰ ἐπίσημο ἱερὸ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως—κράτους Σαμοθράκης Αὐτὸ δὲ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἴδια ἡ πόλις κατὰ τὶς ἐτήσιες πανηγυρικὲς τελετὲς ἀντιπροσωπευόταν ἀπὸ προσβευτές, ὅπως καὶ οἱ ξένες ἐπικράτειες. Ὅπως, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας, τὸ Ἱερὸ τῆς Σαμοθράκης εἶχε διεθνῆ χαρακτῆρα. Ὅπως συνέβαινε σὲ τέτοια Ἱερά, πολλὲς μαζὶ δευτερεύουσες θεότητες συγκεντρώνονταν γύρω σὲ μιὰ θεϊκὴ ὑπόσταση πρώτου μεγέθους. Στὴ Σαμοθράκη ἡ ὑπόσταση αὐτὴ ἦταν ἡ «Μεγάλη Μήτηρ», ἡ μορφὴ τῆς ὁποίας εἰκονιζόταν σ' ὅλα τὰ νομίσματα τῆς Σαμοθράκης ἀνάμεσα σὲ δυὸ λεοντάρια, ἐνῶ ἡ ἀντίθετη ὄψη τοῦ νομίσματος παρίστανε τὸ κεφάλι τῆς πολιούχου τῆς πόλεως θεᾶς Ἀθηνᾶς. Ἦταν συγγενικὴ μὲ τὴ Μεγάλη Μητέρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴ Φρυγικὴ Κυβέλη καὶ τὴν Ἰδαία, Μητέρα τῆς Τροίας. Ἦταν ἡ παντοδύναμη κυρίαρχος ἑνὸς ἄγριου καὶ ὀρεινοῦ κόσμου ποὺ τὴ λάτρευαν σὲ Ἱεροὺς βράχους, κοντὰ ἢ ἐπάνω στοὺς ὁποίους, ὅπως ἀπέδειξαν οἱ ἀνασκαφές, τῆς πρόσφεραν θυσίες. Στὴ Σαμοθράκη οἱ βωμοὶ αὐτοὶ εἶναι φυσικοὶ βράχοι ἀπὸ πορφυρίτη χρωματιστὸ σὲ πρασινοκόκκινους καὶ γκριζογάλαζους τόνους.

Ἕνα περίεργο χαρακτηριστικὸ τῆς λατρείας τῆς Μητέρας τῶν βράχων τῆς Σαμοθράκης εἶναι ὅτι ἡ δύναμή της ἐνυπῆρχε σὲ πέτρες, σὲ μαγνητισμένους ὄγκους σιδηρομεταλλεύματος, ἀπ' ὅπου ἔκαμναν δαχτυλίδια, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ κατεργάζονταν μέσα στὸν Ἱερὸ χῶρο. Τὰ δαχτυλίδια αὐτὰ τὰ φοροῦσαν οἱ πιστοὶ γιὰ νὰ συμβολίζουν τὸ δεσμό τους μὲ τὴ Μεγάλη Θεὰ (Μουσεῖο προθήκη Β1 καὶ Γ9).

Ἡ Μεγάλη Θεὰ ἦταν προελληνικῆς καταγωγῆς καὶ ἡ λατρεία της στὸν Ἱερὸ χῶρο, ὅπως δείχνει ὁ βράχος—βωμὸς ποὺ βρέθηκε κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον, εἶχε προηγηθῆ τῆς ἐλεύσεως τῶν Ἑλλήνων. Τὸ ὄνομά της στὴ γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν ἦταν Ἀξίερος, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἔποικοι τὴν ἐταύτισαν μὲ τὴ δική τους μητέρα τῆς γῆς τὴ Δήμητρα. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες στὴν ἀρχὴ τὴν ὠνόμαζαν Ἠλέκτρα, Λαμπρή, Στρατηγίδα, Ἡγέτιδα, μολονότι ἀργότερα ἡ Ἠλέκτρα ἔγινε μιὰ θρυλικὴ ἡρωΐδα. Φαίνεται πιθανὸ ὅτι στὴ Σαμοθράκη οἱ λατρεῖες δύο ἄλλων μεγάλων θεοτήτων τῆς φύσεως, τῆς Ἑκάτης μὲ τὸ ξενικὸ ὄνομα τῆς Κηρηθίας ἢ τῆς Κηρινθίας Ἀφροδίτης διασπάσθηκαν ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς παλαιᾶς Μητέρας τῶν Βράχων, ποὺ πάλι ἐπικαλοῦνταν οἱ Ἕλληνες μὲ διαφορετικά, ἀλλὰ συνηθισμένα σ' αὐτοὺς ὀνόματα. Ἡ Κηρινθία Ἀφροδίτη ἴσως εἶναι αὐτὴ ποὺ παριστάνεται σὲ περίεργα τρίμαστα γυμνὰ

εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν σ' ἕνα μεταγενέστερο ἑλληνιστικὸ τάφο, (προθήκη Γ) καὶ ἴσως νὰ εἶναι ἡ θεὰ τῆς ὁποίας ἡ μορφὴ φαίνεται σ' ἕνα περίφημο σύμπλεγμα τοῦ Σκόπα.

Προσκολλημένος στὴ Μεγάλη Μητέρα, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα σύζυγός της, ἦταν ἕνας ἰθυφαλικὸς θεὸς τῆς γονιμότητας, τὸν ὁποῖον οἱ ἰθαγενεῖς τοῦ Θρακικοῦ 'Αρχιπελάγους ὠνόμαζαν Καδμῖλο (ἢ Κάδμηλο) καὶ οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζαν μὲ τὸ δικό τους Ἑρμῆ. Τὸ κεφάλι τοῦ ἱεροῦ του ζώου, τοῦ κριοῦ, μαζὺ μὲ τὴ ῥάβδο του, τὸ κηρύκειον, εἰκονίζονται σὲ Σαμοθρακικὰ χάλκινα νομίσματα μικρότερης ἀξίας. Τὸ φιδοκέφαλο κηρύκειον εἶναι χαραγμένο στὴν ἐνεπίγραφη στήλη ποὺ βρέθηκε στὸ 'Ανάκτορον (Αἴθουσα Α,) μεταξὺ δύο προσθέτων φιδιῶν ποὺ συμβολίζουν δύο συνοδοὺς δαίμονες. 'Ορειχάλκινα ἀγάλματα στημένα στὴν ἴδια θέση παρίσταναν τοὺς δαίμονες αὐτοὺς σὰν γυμνοὺς ἰθυφαλικοὺς νέους, ποὺ σήκωναν τὰ χέρια τους μὲ τὴν ἀρχαία χειρονομία τοῦ ἐπιφαινομένου θεοῦ. Στὴ Σαμοθράκη οἱ νέοι αὐτοὶ ὀνομάζονταν Κάβειροι, ὄνομα ποὺ πολλοὶ ἄλλοι τόποι ἔδιναν σὲ παρόμοιους δαίμονες, ποὺ διέφεραν σὲ ἀριθμὸ καὶ ἡλικία. Οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζαν τοὺς δίδυμους τῆς Σαμοθράκης μὲ τοὺς δικούς τους δίδυμους θεούς, τοὺς Διοσκούρους. Τὰ συμβολά τους ἦταν φίδια καὶ ἄστρα ποὺ εἰκονίζονται μαζὺ ἐπάνω σ' ἕνα ἀσημένιο δαχτυλίδι ποὺ βρέθηκε στὴ Σαμοθράκη τὸ 1939 καὶ ποὺ ἐκλάπηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου. (Μουσεῖον προθήκη Β). 'Εξ' ἄλλου φαίνεται πιθανὸν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ μὲ τὰ προελληνικὰ ὀνόματα Δάρδανος καὶ 'Ηετίων, ποὺ ἐπέζησαν στοὺς θρύλους ὡς οἱ ἥρωες —ἱδρυταὶ τῶν Σαμοθρακικῶν μυστηρίων—ἦταν ἀρχικὰ οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς δύο Καβείρους Διοσκούρους. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν θεοτήτων, ἡ Μεγάλη Μητέρα 'Αξίερος, ὁ θεὸς τῆς γονιμότητος Καδμῖλος καὶ οἱ δαίμονες Κάβειροι φαίνεται νὰ σχηματίζουν μίαν ἑνότητα προελληνικῆς καταγωγῆς. 'Αλλὰ στοὺς Μεγάλους θεοὺς περιλαμβάνονταν καὶ δύο ἰσχυρότερες μορφές : ἕνας χθόνιος θεὸς καὶ ἡ σύζυγός του, στοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ἔδιναν γνωστὰ ὀνόματα τοῦ Ἄδου καὶ τῆς Περσεφόνης. Στὴ γλῶσσα τῶν ἰθαγενῶν τὰ ὀνόματα εἶναι ἐπίσης γνωστά : ὀνομάζονταν 'Αξιόκερσος καὶ 'Αξιόκερσα. 'Αφοῦ ἔχουμε ὡς δεδομένο ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἐπέζησε—καὶ στὴν πραγματικότητα ἦταν σὲ χρήση ἐπὶ αἰῶνας καὶ μετὰ τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Σαμοθράκης—ἡ ὕπαρξη αὐτῶν τῶν ὀνομάτων δὲν ἀποκλείει τὴν πιθανότητα ὅτι αὐτὸ τὸ θεϊκὸ ζευγάρι, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν κάτω κόσμο, εἶχε εἰσαχθῆ στὴ Σαμοθράκη ἀπὸ Ἕλληνας ἀποίκους. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι εἶχαν συμπεριληφθῆ στὴ λατρεία τῶν Μεγάλων θεῶν ἀπὸ τὸν ἕβδομο ἀκόμα αἰῶνα, ὅταν τὸ νότιο μέρος τοῦ διπλο-

φραγμένου Ἱεροῦ χώρου κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον, ποὺ περιέκλειε μιὰ χαρακτηριστικὴ τρύπα γιὰ θυσίες στοὺς χθόνιους θεούς, ἀφιερώθηκε σ' αὐτούς. Σὲ ἀπεικονίσεις ποὺ βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς φαίνονται σὰν ἕνας γενειοφόρος ἄνδρας καὶ μιὰ νέα θεὰ μὲ ἕνα περίεργα λεπτὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (πόλον). Τὴν τελευταία φαίνεται νὰ τὴν ἔχουν παραστήση σὲ ἄγαλμα καμωμένο κατὰ τὸν μισο—εἰκονικὸ τύπο, ποὺ ἦταν γνωστὸς στὴν Ἀνατολή.

Ὁ γνωστὸς θρῦλος τῆς ἁρπαγῆς τῆς θεᾶς τῆς γονιμότητας ἀπὸ τὸ θεὸ τοῦ κάτω κόσμου ἀπετέλεσε μέρος τοῦ παλαιοῦ δράματος τῶν Σαμοθρακικῶν πανηγυρικῶν τελετῶν. Κατὰ τοὺς μεταγενέστερους ὅμως χρόνους ἡ τέλεσις τῆς ἱεροτελεστίας εἶχε ταυτισθῆ μὲ τὴν παράδοσι τὴ σχετικὴ μὲ τὸ γάμο τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας, πιθανώτατα ἐξ ἀφορμῆς τῆς σχέσεως τοῦ ὀνόματος Κάδμος μὲ τὸ Καδμῖλος καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἠλέκτρα. Τὸ ὄνομα αὐτό, ἐὰν ἦταν σὲ χρήση στὴ Σαμοθράκη γιὰ τὴν ἰθαγενῆ Μεγάλη Μητέρα ποὺ ἐταυτίζετο μὲ τὴ Δήμητρα μητέρα τῆς Περσεφόνης, μποροῦσε εὔκολα νὰ ὁδηγήση σὲ τέτοια συγχώνευση.

Αὐτὰ εἶναι ὅλα ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνῃ, ἀπ' ὅσα εἶναι γνωστὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος γιὰ τὴ φύση τῶν θεοτήτων ποὺ λατρεύονταν ὡς οἱ Μεγάλοι θεοὶ τῆς Σαμοθράκης. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ δημόσιες ἱεροτελεστίες ἦταν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ὅμοιες μ' ἐκεῖνες τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν ἱερῶν : θυσίες ζῴων, ἀγελάδων, προβάτων καὶ χοίρων, (στὶς χθόνιες θεότητες) σπονδές, δεήσεις καὶ εὐχές. Σημαντικὸς ἀριθμὸς βωμῶν διαφόρων μεγεθῶν βρέθηκαν σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι οἱ πρώϊμοι βωμοὶ ἀπὸ βράχο, δύο τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀρσινοείου, ἕνας μεταγενέστερος ποὺ σκεπάσθηκε ἀργότερα ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ Μεγάλου Βωμοῦ, πού, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἦταν ὁ Βωμὸς τῆς Ἑκάτης ἐπίσης κτισμένος ἀρχικὰ μὲ ὀγκολίθους. Βωμοὶ μικροτέρων διαστάσεων καὶ σὲ συνηθισμένο σχῆμα, στρογγυλοὶ ἢ ὀρθογώνιοι, ἀπὸ πηλό, τοῦβλο (Μουσεῖον Προθῆκες Β, καὶ 3) καὶ πέτρα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, μόνο τὰ θεμέλια διατηροῦνται. Μεταξὺ τῶν εὑρημάτων συγκαταλλέγονται ἐπισης ἱερὲς ἑστίες (ἐσχάραι) π. χ στὸ Τέμενος καὶ στὸ Ἱερὸν καὶ λάκκοι γιὰ σπουδὲς στοὺς χθόνιους θεούς, στρογγυλοὶ (στὸν ἀρχαϊκὸ διπλὸ περίβολο (τέμενος) κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον) καὶ τετράγωνοι (ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κτίριο αὐτὸ καὶ κοντὰ στὴν εἴσοδό του).

Στὶς μεγάλες ἐτήσιες πανηγυρικὲς τελετὲς οἱ πομπὲς φαίνεται πὼς πήγαιναν ἀπὸ βωμὸ σὲ βωμὸ σὲ διαδοχικὲς μέρες. Στὴν πραγματικότητα ὅμως πολὺ λίγα ξέρουμε γιὰ τὶς γιορτὲς αὐτές. Ἀκόμη

καὶ ἡ ἡμερομηνία τους μᾶς εἶναι ἄγνωστη: ἀπὸ ἁπλῆ εἰκασία τὴν τοποθετοῦμε κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου. Ἐὰν εἶναι ἔτσι, τὸ σημερινὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὶς 26 Ἰουλίου, ποὺ γίνεται μέσα σὲ ἕνα ἄλσος ἀπὸ πλατάνους, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν ἐπιβίωση τῶν ἀρχαίων τελετῶν. Ἀπὸ τὸν τρίτο τουλάχιστον αἰῶνα καὶ ὕστερα οἱ Σαμόθρακες ἔστελναν κάθε χρόνο προσκλήσεις γιὰ τὶς γιορτές τους σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία, καὶ πρεσβευτὲς (θεωροὶ) ἀπὸ πολλὲς πόλεις, ἀκόμη καὶ ἀντιπρόσωποι ὀργανώσεων, ὅπως ὁ θεατρικὸς σύλλογος (τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν) τῆς Τέω, καθὼς καὶ ἐπισκέπτες μαζὺ μὲ πρεσβευτὲς ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Κράτος τῆς Σαμοθράκης καὶ ἀπὸ τὸν τοπικὸ πληθυσμὸ ἐλάμβαναν μέρος στὸν ἑορτασμό. Σὲ μερικὲς περιπτώσεις οἱ παραπάνω πρεσβευτὲς εἶχαν τὴν ἐντολὴ (ὡς Ἱεροποιοὶ) νὰ προσφέρουν καὶ θυσίες γιὰ τὴν εὐημερία τῶν πόλεων.

Νωρὶς στὸν τρίτο αἰῶνα π.Χ. πιθανότατα γιὰ τὴν ἐπίσημη συγκέντρωση αὐτῶν τῶν πρεσβευτῶν, ἀνεγέρθηκε μεγάλος θόλος (στρογγυλὸ οἰκοδόμημα) τοῦ Ἀρσινοείου, στοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδο καὶ τὸ ἐσωτερικὸ προσφέρονταν θυσίες. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐπιβλητικοῦ οἰκοδομήματος μπορεῖ νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ὀργάνωση τῶν διεθνῶν πανηγυρικῶν ἑορτῶν. Ἡ διακόσμησή του μὲ βουκράνια καὶ φιάλες σπονδῶν σχετίζεται μὲ τὴ χρήση του (Μουσεῖο αἴθουσα Α). Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἑορτασμοῦ παιζόταν τελετουργικὸ θρησκευτικὸ δρᾶμα ποὺ παρίστανε ἕνα ἱερὸ γάμο. Ἡ παράσταση δίνονταν πιθανώτατα στὸ τέμενος ποὺ κτίσθηκε στὸν τέταρτο αἰῶνα π. Χ. στὸν ἀρχαῖο τόπο τῆς προσφορᾶς τῶν θυσιῶν. Ἦταν ἤδη μέρος τῆς πίστεως ὅτι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἐξαφανισμένης παρθένου, ποὺ ἀναμφισβήτητα συνοδεύονταν ἀπὸ ἑορτασμὸ τῆς ἑνώσεώς της μὲ τὸ θεὸ τοῦ χθονίου κόσμου, ἀντιπροσώπευε τὸ γάμο τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας. Εἰκάζεται ὅτι ἡ χαριτωμένη ζωφόρος τοῦ προπύλου τοῦ τεμένους αὐτοῦ, ποὺ εἰκονίζει χορὸ παρθένων ὑπαινίσσεται τοῦτο τὸ γάμο.

Γύρω στὸ 200 π.Χ. ἀντίκρυ στὸν Μεγάλο Βωμὸ κτίσθηκε θέατρο καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἕνας Διονυσιακὸς ἀγὼν προστέθηκε στὶς δημόσιες τελετές. Προφανῶς ἐκεῖ ἀνέβαζαν ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἔργα τοπικῆς ὑποθέσεως. Τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ δευτέρου αἰῶνος π.Χ. οἱ Σαμόθρακες ἐτίμησαν ἕνα ποιητὴ συγγραφέα τῆς τραγωδίας Δάρδανος, ἀπὸ τὴν Ἰασὸν τῆς Καρίας, γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὶς εὐεργεσίες του στὸ νησί, στὴν πόλη καὶ στὸ Ἱερό. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι στὸ Ἱερὸ τῶν Μεγάλων θεῶν δίδονταν καὶ χρησμοί, ποὺ ἴσως νὰ συμβουλεύονταν οἱ ἐπισκέπτες τῶν ἐτησίων πανηγυρικῶν

τελετῶν. Τὰ ἀναθήματα τὰ ἀφιερωμένα στὸν 'Ιερὸ χῶρο ἦταν ποικίλα ἔργα τέχνης καὶ παντοειδῆ ἀντικείμενα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα σὲ ἑλληνικοὺς τόπους λατρείας: κτίρια καὶ βωμοί, ὀρειχάλκινα καὶ μαρμάρινα ἀγάλματα (ἀπὸ τὰ ὁποῖα κομμάτια μόνο σώζονται), ἀγαλματάκια ἀπὸ μάρμαρο καὶ πηλὸ (Μουσεῖο προθήκη Β4), πανοπλίες, κοσμήματα, βάζα κλπ. Δοθέντος ὅτι ἡ δόξα τοῦ 'Ιεροῦ ὀφείλονταν στὴ γεωγραφικὴ θέση τοῦ νησιοῦ, οἱ θεότητές του ἔγιναν προστάτιδες τῶν ναυτιλομένων. Οἱ Κάβειροι, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζαν μὲ τοὺς Διοσκούρους, προστάτες καὶ ὁδηγοὺς τῶν ναυτιλομένων, ἔγιναν ἀπ' αὐτὸ ἰδιαίτερα δημοφιλεῖς. Πράγματι τὸ 'Ιερὸ ἦταν γεμάτο ἀπὸ ἀφιερώματα ἐκείνων ποὺ εἶχαν σωθῆ ἀπὸ θαλάσσιους κινδύνους. 'Η ἀφιέρωση ἀντικειμένων, ὅπως ὄστρακα καὶ ἀγκίστρια, (Μουσεῖο προθῆκες Β1 καὶ Γ2) εἶναι πολὺ συνηθισμένο φαινόμενο στὴ Σαμοθράκη καὶ κατέχουμε ἕνα ἐπίγραμμα τοῦ μεγάλου ποιητὴ τῆς 'Ελληνιστικῆς ἐποχῆς Καλλιμάχου, τὸ ὁποῖον σατυρίζει τὴν ἀφιέρωση μιᾶς ἁλατιέρας ἀπὸ ἕνα φτωχὸ ἀνθρωπάκι, ποὺ οἱ θεοὶ ἔσωσαν ἀπὸ ναυάγιο. 'Ο Καλλίμαχος ἴσως νὰ εἶχε ἰδῆ τέτοιο ἀφιέρωμα στὴ Σαμοθράκη.

Τὰ μυστήρια τῶν Μεγάλων θεῶν ἦταν φημισμένα καὶ ἐνέπνεαν σεβασμὸ στὸν 'Ελληνικὸ κόσμο ἀπὸ τὸν πέμπτο ἀκόμα π Χ. αἰῶνα. Μαζὺ μὲ τὰ 'Ελευσίνια Μυστήρια, ξεχωριστὴ κατέχουν θέση σὰν κύρια δείγματα μιᾶς πλευρᾶς τῆς θρησκευτικῆς πραγματικότητος τῆς ἀρχαίας 'Ελλάδος, ἡ ὁποία ἀργότερα στὴν ἀρχαιότητα, ἦταν προωρισμένη, σαρώνοντας κάθε ἀντίδραση, νὰ διαδοθῇ σ' ὁλόκληρο τὸν ἀρχαῖο κόσμο. 'Ενῶ ἀποκλειστικὲς ἱεροτελεστίες, τελούμενες μυστικὰ ἀπὸ ὡρισμένες κοινωνικὲς ὁμάδες, δὲν ἦταν ἀσυνήθεις στὴν 'Ελλάδα, τὰ μυστήρια αὐτὰ διακρίνονταν ἀπὸ τὶς δημόσιες λατρεῖες ὄχι μόνον μὲ τὴ μυστικότητά τους καὶ τὸν περιορισμὸ στὰ συμμετέχοντα πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀρκετὰ ἄλλα χαρακτηριστικά. 'Η συμμετοχὴ δὲν καθοριζόταν ἀπὸ διακρίσεις φύλου, ἡλικίας ἢ κοινωνικῆς θέσεως. Ἦταν ζήτημα ἐλεύθερης ἀτομικῆς ἐκλογῆς. Κι' ἐνῶ στὴν 'Ελευσῖνα ἡ συμμετοχὴ περιοριζόταν φυλετικὰ στοὺς Ἕλληνες καὶ κοινωνικὰ στοὺς ἐλεύθερους πολῖτες, στὴ Σαμοθράκη ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ὅλων τῶν ἐθνοτήτων, ἐλεύθεροι μαζὶ καὶ δοῦλοι, μποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν τὴ μύηση. Αὐτὴ ἡ ἄνευ περιορισμῶν εἴσοδοχὴ ἔκανε τὰ Σαμοθρακικὰ μυστήρια, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐκδήλωση τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, νὰ μοιάζουν μὲ χριστιανικὴ κοινωνία. Καὶ τοῦτο ἐνισχυόταν ἀκόμα πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μύηση ἦταν ζήτημα ἐντελῶς ξεχωριστὸ ἀπὸ τὶς ἐτήσιες πανηγυρικὲς τελετές, καὶ ὅτι ἄτομα ἢ ὁμάδες μποροῦσαν, ὅπως προκύπτει

ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές, νὰ τὴν ἐπιτύχουν ὁποτεδήποτε καὶ ἂν ἔρχονταν στοὺς θεοὺς καὶ σ' ὁποιαδήποτε ἡμερομηνία τῆς ἐκλογῆς των. Ἐνῶ ἡ μύηση γινόταν μόνον στὴ Σαμοθράκη, ἀπὸ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς τουλάχιστον χρόνους καὶ ὕστερα, ὁμάδες μεμυημένων ὀργανώνονταν σὲ σωματεῖα Σαμοθρακιαστῶν καὶ εἶχαν τοὺς δικούς τους τόπους συγκεντρώσεως σὲ πολλὲς πόλεις. Μολονότι οἱ ἱεροτελεστίες περιλάμβαναν συνήθη θρησκευτικὰ καθήκοντα, ὅπως θυσίες καὶ δεήσεις, διέφεραν ἀπ' αὐτά, γιατὶ εἶχαν τὴν ἀποκάλυψη ἑνὸς ἱεροῦ μύθου—σὰν τὴν ἁρπαγὴ τῆς Περσεφόνης τῶν Ἐλευσινίων—καὶ τὴν ἐπίδειξι συμβόλων μὲ σημασία γιὰ τὸν μυούμενον. Ἕνα εἶδος δραματικῆς παραστάσεως τοῦ θρύλου καὶ ἑρμηνεία τῶν συμβόλων γινόταν ἐκεῖ. Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς λέει ὅτι οἱ «μῦσται» μάθαιναν νὰ καταλαβαίνουν τὴν βαθύτερη σημασία τῶν ἰθυφαλλικῶν εἰκόνων τοῦ Ἑρμοῦ—Καδμύλου καί, ὕστερα ἀπὸ μερικοὺς αἰῶνες, ἄνθρωπος τοῦ διανοητικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Οὐάρρωνος ἰσχυρίζεται ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ σύμβολα τὰ ἐπιδεικνυόμενα στὰ Σαμοθρακικὰ μυστήρια συμβόλιζαν τὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ.

Μὲ τέτοιες ἀποκαλύψεις καὶ μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς κάποιας ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς θεοὺς—πράγματα ποὺ τηροῦνταν μυστικὰ—ὁ «μύστης» ἐξασφάλιζε ὡρισμένα προνόμια. Γενικὰ ἤλπιζε νὰ εὐνοηθῇ ἀπὸ τὴν τύχη. Λέγεται ὅτι στὴ Σαμοθράκη ἦταν εἰδικὰ προστατευμένος ἀπὸ θαλάσσιους κινδύνους. Ἕνα πορφυρόχρωμο σάλι, τὸ ὁποῖο ἔπερναν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μύησης καὶ ἔδεναν γύρω στὴν κοιλιά τους, χρησίμευε σὰν μαγικὸ φυλαχτὸ ποὺ προστάτευε ναυτιλομένους καὶ ταξειδιῶτες ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Τὰ Σαμοθρακικὰ σιδερένια δαχτυλίδια, ἐκτεθειμένα στὴ «θεία δύναμη» τοῦ μαγνητόλιθου, θὰ ἦταν προφανῶς ἕνα ἄλλο φυλαχτὸ ποὺ ἀποκτοῦσαν κατὰ τὴ μύηση. Δὲν ἦταν ὅμως μόνον ἡ ὑλιστικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς ποὺ ἐξασφαλίζονταν μὲ τὴ συμμετοχὴ στὰ μυστήρια. Στὴν Ἐλευσῖνα, ἀπὸ τὸ τέλος ἀκόμα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνα π. Χ., ὁ μυημένος προσδοκοῦσε μιὰν εὐτυχῆ μεταθανάτιο ζωή. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ Σαμοθράκη ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα τέτοιο πρᾶγμα δὲν προκύπτει, καταλήγουμε ὅμως στὸ ἴδιο συμπέρασμα ἀπὸ ἕνα ἀρχαϊκὸ ἀνάγλυφο μὲ παράσταση ἡρώων στὸν Ἅδη, ποὺ βρίσκεται στὸ Παρίσι, καὶ ἀπὸ μιὰ προτομὴ τοῦ Τειρεσία τοῦ πέμπτου αἰῶνος. (Μουσεῖο Αἴθουσα Β)· Σὲ μεταγενέστερους τουλάχιστον χρόνους ἰσχυρίζονταν ἐπίσης ὅτι ἡ συμμετοχὴ στὰ Σαμοθρακικὰ μυστήρια ἐβελτίωνε ἠθικὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ «μῦσται» ἐπίσημα καλοῦνταν εὐσεβεῖς. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ στὴν Ἐλευσῖνα καὶ στὴ Σαμοθράκη εἶναι ἡ ὕπαρξη δύο βαθμῶν μυήσεως: ἡ «μύησις» καὶ ἡ «ἐποπτεία». Ἀλλ' ἐνῶ στὴν Ἐλευσῖνα ἡ

ἀπόκτηση τῶν δύο αὐτῶν βαθμῶν—λόγῳ τῆς σχέσεως καὶ τῆς συμπτώσεως ἑορτῶν καὶ ἱεροτελεστίας μυήσεως—ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μιὰ χρονικὴ ἀπόσταση ἑνὸς ἔτους, στὴ Σαμοθράκη ὁ ἀνώτερος βαθμὸς τῆς ἐποπτείας μποροῦσε νὰ ἀποκτηθῇ ἀμέσως μετὰ τὴ μύηση. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐνῶ στὴν Ἐλευσῖνα ἡ ἐποπτεία φαίνεται νὰ ἦταν ὑπεχρεωτικὴ γιὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ἱεροτελεστιῶν, τὰ ὑπάρχοντα γιὰ τὴ Σαμοθράκη στοιχεῖα δείχνουν ὅτι ὁ ἀνώτερος βαθμὸς ἦταν ἐξαίρεση καὶ ὄχι κανών. Ἀπ' αὐτὸ συνάγουμε ὅτι γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ δευτέρου βαθμοῦ ἔβαζαν ὅρους, οἱ ὁποῖοι ἔκαμναν πολλοὺς ὑποψηφίους διστακτικούς. Καθὼς δείχνει ἡ κοινωνικὴ θέση ἐκείνων ποὺ ἦταν ἁπλῶς «μῦσται», καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκείνων ποὺ ἦταν ἐπίσης καὶ «ἐπόπται», οἱ ὅροι αὐτοὶ δὲν εἶχαν κοινωνικὸ ἢ οἰκονομικὸ χαρακτῆρα. Φαίνεται ὅτι μᾶλλον ἠθικὴ ἦταν ἡ ἀπαιτουμένη προϋπόθεση καὶ ὅτι γιὰ τὴν ἐποπτεία θὰ προηγεῖτο μιὰ προφορικὴ δήλωση, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ αἰτῶν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ἐξομολογηθῇ τὶς ἁμαρτίες του, πρᾶγμα ποὺ ἦταν χαρακτηριστικὸ τῶν Σαμοθρακικῶν μυστηρίων καὶ συγρόνως μοναδικὸ στὴν Ἑλληνικὴ θρησκεία.

Ὅπως συνέβαινε στὴν Ἐλευσῖνα καὶ ἀλλοῦ, οἱ τελετὲς τῆς μυήσεως προφανῶς γίνονταν τὴ νύχτα ὑπὸ τὸ φῶς δάδων καὶ λύχνων. Κατ' ἐπανάληψη εἰκονίζονται δᾶδες σὲ Σαμοθρακικὰ μνημεῖα (Μουσεῖον προθήκη Β1 καὶ στήλη τοῦ Κυριάκου τῆς Ἀγκώνας στὴν αἴθουσα Β), βρέθηκαν δὲ σὲ διάφορα μέρη κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς καὶ πέτρες τρυπημένες γιὰ νὰ συγκρατοῦν πελώριες δάδες· βρέθηκαν ἐπίσης μαρμάρινες λυχνίες χρονολογούμενες ἀπὸ τὸν ἕβδομο ἕως τὸν τέταρτον αἰῶνα (Μουσεῖον προθήκη Γ6). Οἱ λύχνοι ἦταν καμωμένοι ὄχι γιὰ νὰ κρέμωνται ἀλλὰ νὰ κρατιοῦνται στὸ χέρι ἢ νὰ στέκωνται ἐπάνω σὲ βάση καὶ προφανῶς χρησιμοποιοῦνταν στὶς νυκτερινὲς ἱεροτελεστίες. Ἡ ἀφθονία ὅμως τῶν πηλίνων λύχνων ποὺ βρέθηκαν τελευταῖα σημαίνει ὅτι κατὰ ἕνα ὡρισμένο σημεῖο τῶν τελετῶν κάθε μεμυημένος κρατοῦσε λύχνο. Μερικοὶ λύχνοι φέρουν χαραγμένο τὸ μαγικὸ ἀρχικὸ γράμμα τῶν Μεγάλων θεῶν Θ, ἄλλες ἔχουν τυπωμένο τὸ μονόγραμμα Ε ποὺ ἔχει τὴν ἴδια ἔννοια, ἀσφαλῶς δὲ ἦταν κατασκευασμένοι γιὰ ἀποκλειστικὴ χρήση κατὰ τὴν τέλεση τῶν Σαμοθρακικῶν μυστηρίων. Οἱ τελευταῖες ἀνασκαφὲς παρέχουν ἐπαρκεῖς ἀποδείξεις ὅτι στὸ ἱερὸ δίδονταν καὶ δεῖπνα. Αὐτὰ μπορεῖ νὰ μὴν εἶχαν ἱερὸ χαρακτῆρα ἢ νὰ μὴν ἀποτελοῦσαν μέρος τῶν ἱεροτελεστιῶν. Μπορεῖ ὅμως, ὅπως καὶ ἡ κάθαρση, νὰ προηγοῦνταν τῆς πραγματικῆς ἱερῆς μυήσεως. Προφανῶς τέτοια δεῖπνα ἀποτελοῦσαν βαθειὰ ριζωμένη παράδοση κατὰ τὴν διάρκεια τῶν θυσιῶν. Μετὰ τὸ σφάξιμο τοῦ ζώου καὶ τὶς σπονδές, οἱ παριστάμενοι τὸ ἔριχναν στὴν

εὐωχία καὶ στὸ πιοτό. Στὸ σωρὸ τῶν πήλινων ἀντικειμένων, ἑλληνικῆς καὶ ἐντόπιας τέχνης, ποὺ βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὸ νεώτερο τέμενος (Μουσεῖον προθῆκες Γ1 καὶ 3, 45 καὶ 46) μαζὶ μὲ ὑπολείμματα θυσιαστηρίων γευμάτων, περιλαμβάνονταν καὶ τεράστιοι κάνθαροι. Ἀπ᾽ ὅλα αὐτὰ φαίνεται ὅτι κρασοκατάνυξη σὲ βαθμὸ μέθης, ἦταν πολὺ παληὰ συνήθεια στὶς Σαμοθρακικὲς ἱεροτελεστίες. Ἀργότερα ἐπίσης τὸ ἐπικρατέστερο μέσον γιὰ τὴν οἰνοποσία παραμένει ὁ κάνθαρος μὲ τὸ μαγικὸ μονόγραμμα τῶν θεῶν χαραγμένο συχνὰ στὴν ἐξωτερική του ἐπιφάνεια. Σὲ χρήση ἐπίσης ἦταν καὶ σκῦθοι μὲ οριζόντιες λαβὲς καθὼς καὶ κύλικες. (Μουσεῖον προθήκη Γ4). Στὴν Ἑλληνιστικὴ περίοδο ἁπλὲς κωνικὲς κοῦπες μὲ τὸ Θ χαραγμένο στὸ κέντρο ἦταν κάτι πολὺ κοινό. Μικρότερες ρηχὲς κοῦπες καὶ πιάτα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ψαρόπιατα (Μουσεῖο προθήκη Γ4 καὶ 6) χρησιμοποιοῦνταν προφανῶς γιὰ μικρὲς μερίδες φαγητῶν. Φαίνεται ὅτι κάθε «μύστης» ἦταν ἐφοδιασμένος μὲ ἕνα κύπελλο καὶ κοῦπα καὶ ἕνα λύχνο. Ἔτυχε νὰ βρεθοῦν σπασμένα κομμάτια ἀπὸ κοῦπες καὶ πιάτα τοῦ πέμπτου αἰῶνα μέχρι καὶ τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων, μὲ γράμματα (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἕνα γράμμα), τὰ ὁποῖα ἀργότερα ξύθηκαν (Μουσεῖο προθήκη Γ11). Θὰ μπορούσαμε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τέτοια γράμματα εἶχαν σχέση μὲ ὀνόματα ἢ ἀριθμοὺς συνδεόμενους μὲ ὡρισμένον μεμυημένον καὶ ὅτι, μετὰ τὴν κατὰ τὰ καθιερωμένα χρησιμοποίησή τους, τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ τὰ κατέστρεφαν ἐκ προθέσεως καὶ τὰ πετοῦσαν. Στὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο χρησιμοποιοῦσαν κυρίως γυαλὶ γιὰ ἀγγεῖα τέτοιου εἴδους. Ὅπως καὶ σ᾽ ἄλλα μυστήρια, οἱ μεμυημένοι φοροῦσαν στεφάνια. Ἕνα πήλινο κεφάλι γυναίκας μὲ γιρλάντα κάτω ἀπὸ βέλο (Μουσεῖο προθήκη Β4) μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι παριστάνει μιὰ μεμυημένη. Ὅλες αὐτὲς οἱ λεπτομέρειες εἶναι ἐνδεικτικὲς τῆς ἀτμοσφαίρας ποὺ ἐπικρατοῦσε κατὰ τὰ μυστήρια. Ἀκριβέστερη ἰδέα τῶν διαδοχικῶν τελετῶν μπορεῖ νὰ σχηματίσῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ δύο κυριώτερα οἰκήματα ποὺ χρησίμευαν γιὰ τὴν τέλεση τῶν οὐσιωδῶν ἱεροτελεστιῶν τῆς μυήσεως. Οἱ προπαρασκευὲς γιὰ τὴ μύηση γίνονταν προφανῶς σ᾽ ἕνα μικρὸ δωμάτιο, ἕνα εἶδος ἱεροῦ βεστιάριου, στὸ νότιο μέρος τοῦ Ἀνακτόρου, ποὺ τὸ ὠνόμαζαν Ἱερὸ καὶ ποὺ ἴσως ἐπίσημα νὰ εἶχε τὴν ὀνομασία «Ἱερὰ Οἰκία». Στὸ δωμάτιο αὐτὸ ὑπῆρχαν πάγκοι, στοὺς ὁποίους καθόταν ὁ δόκιμος γιὰ νὰ πάρῃ τὸ λύχνο καί, ἴσως, νὰ περιβληθῇ τὸ λευκὸ χιτῶνα καὶ τὸ κόκκινο σάλι.

Τὸ Ἀνάκτορον, «ὁ Οἶκος τῶν Ἀρχόντων», κτίσθηκε γιὰ τὴ μύηση γύρω ἀπὸ τὸ 500 π. Χ. καὶ χρησιμοποιόταν γι᾽ αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἀπὸ τότε ὡς τὸ τέλος τῆς εἰδωλολατρείας. Μιὰ πελωρία αἴθουσα,

στὴν ὁποία ἔμπαινε κανεὶς ἀπὸ τρεῖς θύρες, μποροῦσε νὰ περιλάβῃ σημαντικὸ πλῆθος κόσμου. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς παρισταμένους, προφανῶς οἱ ἤδη μεμυημένοι, συγκεντρώνονταν στὸ νότιο μέρος τοῦ κτιρίου καὶ στέκονταν ἢ κάθονταν σὲ ξύλινους πάγκους, ποὺ ἦταν τοποθετημένοι κάπως ὑψηλότερα, ὥστε νὰ μποροῦν οἱ καθήμενοι νὰ παρακολουθοῦν τὰ συμβαίνοντα στὸ κέντρο τῆς αἰθούσης. Μιὰ ξύλινη ἐξέδρα κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς καὶ βορείας πλευρᾶς τοῦ κτιρίου χρησίμευε σὰν ἕνα εἶδος θεωρείου γιὰ ὅσους ἀπὸ τοὺς παρισταμένους ἦταν προνομιοῦχοι. Αὐτοὺς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ μυηθοῦν φαίνεται ὅτι τοὺς ἔφερναν στὴν αἴθουσα ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατειὰ θύρα. Κάποια πράξη γινόταν στὴ νοτιοανατολικὴ γωνιά: ἀρχικὰ φαίνεται νὰ ἦταν μιὰ ἁπλῆ ἱεροτελεστία καθαρμοῦ σὲ μιὰ λεκάνη. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς ὅμως χρόνους καὶ ὕστερα ὁ μυούμενος ἀνέβαινε ἐπάνω σ' ἕνα στενὸ κατώφλι καὶ προφανῶς ἔχυνε σπονδὴ ἐπάνω σὲ μιὰ ἱερὴ πέτρα στὸν πυθμένα ἑνὸς στρογγυλοῦ λάκκου. Ὁ λάκκος αὐτὸς ἦταν συνήθως σκεπασμένος μὲ ἕνα κινητὸ καπάκι. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν τελικὴ στιγμὴ τῆς μυήσεως ὁ μυούμενος στεκόταν, καὶ ἴσως καθόταν, σ' ἕνα στρογγυλὸ ξύλινο βάθρο ἀπέναντι στὴν κυρία εἴσοδο, καὶ γύρω του χορεύονταν τελετουργικοὶ χοροί. Μετὰ τὴ μύηση τὸν ὁδηγοῦσαν στὴ βορεία κάμαρα. Πηγαίνοντας ἐπλησίαζε σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο θύρες εἰσόδου ὅπου ἀσφαλῶς θὰ προέβαινε σὲ κάποια λειτουργικὴ πράξη καὶ θὰ τοῦ ἐπέδειχναν μερικὰ ἱερὰ σύμβολα—ἴσως τὰ σύμβολα ἐκεῖνα ποὺ ὁ Οὐάρων ἑρμήνευσε ὅτι ἐσήμαιναν τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ. Ποτὲ καὶ σὲ κανέναν δὲν ἐπιτρεπόταν ἡ εἴσοδος στὴν ἱερὴ αὐτὴ κάμαρα, ἂν δὲν εἶχε προηγουμένως μυηθῆ. Φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ μύστης ὕστερα ἐπέστρεφε στὸ ἱερὸ καὶ ἐκεῖ ἔπερνε κάτι ποὺ ἀποτελοῦσε πειστήριο τῆς μυήσεώς του. Στοὺς τοίχους τοῦ κτιρίου, τουλάχιστον κατὰ τοὺς μεταγενέστερους χρόνους, μποροῦσε νὰ δῆ κανεὶς πολλὲς ἐντοιχισμένες μαρμάρινες πλάκες μὲ ὄνομα καὶ χρονολογία, εἰς ἀνάμνηση προηγουμένων μυήσεων καὶ ὅποιος ἤθελε εἶχε τὸ δικαίωμα, ἐπὶ πληρωμῆ, νὰ παραγγείλῃ νὰ χαραχθῇ καὶ τὸ δικό του ὄνομα. Μόνον ἀφοῦ εἶχε γίνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο εὐσεβὴς μύστης, μποροῦσε ὁ μεμυημένος νὰ προχωρήσῃ καὶ ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὸν ἀνώτερο βαθμὸ τῆς ἐποπτείας στὸ κτίριο τὸ εἰδικώτερα καλούμενο ΤΟ ΙΕΡΟΝ ποὺ βρίσκεται στὴ νότια μεριὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Ἡ πρόσοψη τοῦ κτιρίου αὐτοῦ, ποὺ ἀνακαινίσθηκε λαμπρὰ κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ ἔμοιαζε μὲ ναό, φωτιζόταν μὲ πελώριες δάδες. Κανεὶς ἄλλος, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς πλήρως μεμυημένους, δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ μπῆ στὸ κτίριο αὐτό. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὁ μεμυημένος, ποὺ ἤθελε

νὰ φθάσῃ στὸ βαθμὸ τῆς ἐποπτείας, φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ κάποια προεισαγωγική, ἐκτὸς τῶν πυλῶν, κατήχηση δίπλα στὸ ἱερὸ καὶ κοντὰ στὴν εἴσοδό του. Ἐκεῖ δυὸ μαρμάρινες πέτρες ποὺ ἔμοιαζαν μὲ σκαλοπάτια καὶ ἦταν τόσο πλατειὲς ὅσο γιὰ νὰ στέκεται ἄνθρωπος, εἶχαν στὴ μέση μιὰ μεγάλη ἀναμμένη δάδα. Φαίνεται πιθανὸ ὅτι ὁ ὑποψήφιος στεκόταν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πέτρες αὐτές, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς ἢ κάποιος ἄλλος ἀνέβαινε στὴν ἄλλη. Ἔτσι ὁ μέλλων ἐπόπτης ὤφειλε νὰ ἐξομολογηθῇ τὶς σοβαρώτερες ἁμαρτίες του καὶ νὰ πάρῃ, ἐφ᾽ ὅσον ἦταν δυνατόν, κάθαρση ἀπὸ κάθε ἐνοχή. Ἐν τῷ μεταξὺ μέσα στὸ κτίριο εἶχαν συγκεντρωθῆ παρατηρητές, οἱ ὁποῖοι φυσικὰ ἦταν ἤδη ἐπόπται καὶ οἱ ὁποῖοι κάθονταν σὲ πάγκους σὲ δυὸ στενὲς πλάγιες πτέρυγες. Ὁ μύστης θὰ ὡδηγεῖτο ἴσως στὴν αἴθουσα ἀπὸ τὴν κυρία θύρα εἰσόδου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κοντὰ στὴν εἴσοδο τελοῦνταν ἱεροτελεστίες καθάρσεως καὶ ἐξαγνισμοῦ. Ἀκολουθοῦσαν ὕστερα δύο διαδοχικὲς θυσίες σὲ ἱερὲς ἑστίες στὴν κεντρικὴ πτέρυγα. Τὰ θύματα καὶ τὰ σύνεργα τῶν θυσιῶν αὐτῶν πρέπει νὰ εἰσάγονταν ἀπὸ τὶς δυὸ πλάγιες θύρες. Ὁ μύστης κατόπιν πλησίαζε τὸ πίσω μέρος τοῦ κτιρίου γιὰ νὰ δῇ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια μιὰν ἀποκάλυψη, πρᾶγμα ποὺ εἶναι σύμφωνο καὶ μὲ τὴ σημασία τοῦ ὅρου ἐποπτεία. Ἐκεῖ ὁ μύστης ἢ ἕνας ἱερεὺς ἐνεργῶντας γιὰ λογαριασμό του ἀνέβαινε σ᾽ ἕνα ὑψηλότερο τμῆμα τοῦ κτιρίου εἰς τὸ ἡμικυκλικὸ ἀψιδωτὸ ἄκρο καὶ ἔκαμνε μιὰ σπονδὴ ἀπὸ μιὰ τρύπα τοῦ δαπέδου ἐπάνω σὲ πορφυρίτη βράχο ποὺ διακρίνονταν κάτω ἀπ᾽ αὐτήν. Ἡ τρύπα μετὰ σκεπαζόταν μὲ ἕνα ξύλινο καπάκι καὶ ὁ μυούμενος ἢ ὁ ἱερεὺς εἴτε θὰ ἔπρεπε νὰ βλέπῃ κάτι παραπέρα στὸ ἡμικυκλικὸ ἀψιδωτὸ ἄκρο, εἴτε θὰ κατέβαιναν σὲ κάτι ποὺ ἔμοιαζε μὲ κρύπτη, γιὰ νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἡ ἀποκάλυψη. Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν μὲ παρόμοιες λατρεῖες, μπορεῖ αὐτὴ ἡ ἱεροτελεστία νὰ εἶχε τὴν ἔννοια ἑνὸς συμβολικοῦ γάμου μὲ τὴν θεότητα, νὰ ἦταν ἕνας ἱερὸς γάμος.

Στὸν τρίτο αἰῶνα π. Χ. ὅταν τὸ ἱερὸ ἀνακαινίσθηκε τελείως, τὸ κύριο σκαλοπάτι ξανακόπηκε κατὰ τέτοιο τρόπο ποὺ μαρτυρεῖ ὅτι μεγάλα ζῶα εἰσάγονταν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ κτίριο. Ἴσως οἱ τότε διαδεδομένες ἱεροτελεστίες τῶν Κριοβολίων καὶ Ταυροβολίων τῆς Μεγάλης Μητέρας (μιᾶς Ἀνατολικῆς θεότητας ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν διέφερε ἀπὸ τὴ Σαμοθρακικὴ Ἀξίερο) νὰ τελοῦνταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐποπτείας, στοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἀρχαιότητας. Στὶς ἱεροτελεστίες αὐτὲς ὁ μυούμενος, ἢ γιὰ λογαριασμό του ὁ ἱερεύς, κατέβαινε σ᾽ ἕνα λάκκο — στὸ χαμηλότερο σημεῖο τοῦ ἡμικυκλικοῦ ἀψιδωτοῦ μέρους—καὶ τὸ αἷμα τῶν ἐξιλαστηρίων θυμάτων

χυνόταν ἐπάνω του ἀπὸ ψηλά, σὰν σὲ ἱεροτελεστία βαπτίσματος. Αὐτὰ μοῦ φαίνεται εἶναι ὅσα μποροῦν νὰ λεχθοῦν γιὰ τοὺς Μεγάλους θεοὺς τῆς Σαμοθράκης, τὶς ἱεροτελεστίες καὶ τὰ μυστήριά τους ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραπτῶν μαρτυρίων καὶ τῶν ἀνασκαφῶν. Τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο τοῦ μύθου, τῆς πίστεως καὶ τῆς δοκιμασίας θὰ παραμείνουν γιὰ πάντα ἄγνωστα σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν μυήθηκαν. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ ἐπισκέπτης τῶν φανερῶν ἐρειπίων τοῦ ἱεροῦ χώρου βλέποντάς τα πλαισιωμένα ἀπὸ ἕνα ἄγριο καὶ μεγαλοπρεπὲς βουνήσιο τοπίο, ποὺ παρὰ τὶς διαφορὲς μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ Δελφικό, εἶναι δυνατὸν νὰ ξανασυλλάβῃ τὸ δέος πρὸς τὶς ἀθάνατες δυνάμεις τῆς φύσεως ποὺ κι' ἐδῶ, ὅπως κι' ἐκεῖ, ἐξανάγκαζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ λατρεύουν τοὺς θεούς.

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Τὸ 1863, ὁ γάλλος πρόξενος στὴν Ἀδριανούπολη Σαμπουαζώ, στὸν ὁποῖον εἶχαν κάνει μεγάλην ἐντύπωση τὰ ἐρείπια τῆς Σαμοθράκης, ἄρχισε ἀνασκαφὲς ποὺ κατὰ τύχην ὡδήγησαν στὴν ἀνακάλυψη τῆς Νίκης τῆς Σαμοθράκης. Τὸ ἀκέφαλο καὶ ἀκρωτηριασμένο σῶμα τοῦ ἀγάλματος ἐστάλη στὸ Παρίσι μαζὺ μὲ μερικὰ ἄλλα μάρμαρα. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση παρακινήθηκε ἀπὸ τὶς ἀνακαλύψεις αὐτὲς καὶ ἔστειλε στὸ νησὶ τοὺς Ντεβὶλ καὶ Κοκάρ, οἱ ὁποῖοι στὸ 1866 χαρτογράφησαν τὰ ὁρατὰ τότε ἐρείπια καὶ ἔκαμαν δοκιμαστικὲς ἀνασκαφὲς σὲ διάφορες τοποθεσίες. Καὶ τότε πάλι μερικὰ ἀρχιτεκτονικὰ κομμάτια καὶ ἐπιγραφὲς μεταφέρθηκαν στὸ Λοῦβρο. Τὸ 1873 καὶ τὸ 1875 δύο αὐστριακὲς ἀποστολὲς ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Κόντσε ἔκαμαν ἐκτεταμένες ἀνασκαφές. Ἀπεκάλυψαν πλήρως τὸ Πτολεμάειον καὶ τὴ Στοὰ καὶ ἐνήργησαν μερικὲς ἀνασκαφὲς στὸ Ἱερόν, τὸ Τέμενος καὶ τὸ Ἀρσινόειον. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τους ἔγιναν γνωστὰ μὲ δύο μεγάλους τόμους, πού, γιὰ τὴν ἐποχή τους, θεωρήθηκαν σὰν μιὰ μεγαλειώδης ἔκδοση. Κατόπιν συμφωνίας μὲ τὴν τουρκικὴ κυβέρνηση οἱ αὐστριακοὶ ἔκαναν διανομὴ τῶν εὑρημάτων τους. Πολυάριθμοι ἀρχιτεκτονικοὶ συμπαγεῖς ὄγκοι, μερικὰ διακοσμητικὰ κομμάτια ποὺ εἶχαν ἀποκοπῆ ἀπὸ τέτοιους ὄγκους καθὼς καὶ γλυπτὰ ἀντικείμενα μεταφέρθηκαν στὸ Μουσεῖο τῆς Βιέννης. Ἄλλα, ποὺ προωρίζονταν γιὰ τὴν τουρκικὴ κυβέρνηση, ἐστάλησαν στὴν Καλλίπολη, ἀλλὰ μόνο λίγα ἀπ' αὐτὰ—κυρίως ὁλόκληρα κομμάτια τῆς μετώπης τοῦ Πτολεμαείου—ἔφθασαν ἕως τὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ ὑπόλοιπα φαίνεται ὅτι χάθηκαν. Τὸ 1891 ὁ Σαμ-

πουαζὼ ξαναγύρισε στὴ Σαμοθράκη καὶ μετέφερε στὸ Παρίσι τὰ κομμάτια τοῦ πλοίου, ἐπάνω στὸ ὁποῖο στεκόταν ἡ Νίκη. Τότε ἀνακάλυψε καὶ τὸ Θέατρο. Ἀπὸ τὸ 1923 ἕως τὸ 1925 οἱ Σαλὰκ καὶ Σαπουτιὲ ἔκαναν μερικὲς ἀνασκαφὲς σὲ διάφορα κτίρια τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Τὸ 1938, τὸ Ἵδρυμα Ἀρχαιολογικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης ἄρχισε ἀνασκαφὲς στὴ Σαμοθράκη, οἱ ὁποῖες ὡδήγησαν στὴν ἀνακάλυψη τοῦ Ἀνακτόρου. Δοκιμαστικὲς ἀνασκαφὲς ἔγιναν ἐπίσης στὴν πόλη καὶ καθωρίσθηκε ἡ ταυτότης διαφόρων ἐρειπίων καὶ ἡ θέση νεκροταφείων.

Τὸ 1939, ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ συγκέντρωσε τὴ δραστηριότητά της σὲ μιὰ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ μείζονος μέρους τοῦ Ἱεροῦ χώρου, ἀλλ' ἡ προσπάθειά της αὐτὴ διακόπηκε λόγῳ τοῦ πολέμου γιὰ νὰ συνεχισθῇ μετὰ τὸ 1948. Τὸ 1954, τυχαῖα εὑρήματα ὡδήγησαν στὴν ἀνασκαφὴ ἑνὸς νεκροταφείου, ὅπου ὁ σημερινὸς ξενὼν τοῦ Τουρισμοῦ, καὶ στὸ ἄνοιγμα μερικῶν τάφων σ' ἕνα ἄλλο νεκροταφεῖο νοτιοανατολικὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου.

ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΟΝ

Ὁ ἐπισκέπτης τῶν ἀνασκαφῶν μπορεῖ νὰ σχηματίσῃ μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς ἀρχαιολογικῆς ζώνης ἀρχίζοντας μὲ ἕνα περίπατο γύρω στὴ μείζονα περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Θὰ πάρῃ τὸ μονοπάτι ποὺ ἀρχίζει ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Μουσεῖο καὶ ὁδηγεῖ στὶς ἀνασκαφές, θὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀνακτόρου, τοῦ Ἀρσινοείου καὶ τοῦ Τεμένους, ὕστερα—στὸ μέρος ποὺ σημειώνεται Στοὰ—θὰ στρίψῃ δεξιὰ καὶ θὰ συνεχίσῃ ἀνεβαίνοντας τὸ λόφο πρὸς τὸ ἴσιωμα ἐμπρὸς στὴ Στοά. Ἀπ' ἐδῶ θὰ ἔχῃ μιὰ σαφῆ εἰκόνα ὁλόκληρου τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Συνεχίζοντας (πρὸς τὰ νότια τοῦ δρόμου αὐτοῦ, καὶ προτοῦ κατεβῇ πρὸς τ' ἀνατολικὰ γύρω στὴν νότια ἄκρη τοῦ Ἱεροῦ χώρου) θὰ ἐπισκεφθῇ τὰ ἐρείπια τῆς μνημειακῆς Κρήνης, ἐπάνω στὴν ὁποία κάποτε ἐδέσποζε ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ πάρῃ τὸ δρόμο ποὺ σημειώνεται Πτολεμάειον καὶ ὁδηγεῖ, πέρα ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ λόφο καὶ ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ χειμάρρου, στὸ ἐρειπωμένο Πτολεμάειον.

Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτό, πέρνοντας ἕνα μονοπάτι ποὺ ὁδηγεῖ βορειοανατολικά, μπορεῖ κανεὶς νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν πόλη καὶ νὰ συνεχίσῃ γιὰ τὸ κάστρο τῶν Γκατελοῦζι. Ἀπὸ τοὺς πύργους τοῦκάστρου αὐτοῦ φαίνεται ἡ κάτω πόλη καὶ τὸ ἀμμοσκέπαστο σήμερα λιμάνι της, ποὺ ὁ μῶλος του καὶ τώρα ἀκόμα ξεχωρίζει κάτω ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ κοντὰ ἐκεῖ μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ τὴ σιλουέττα μιᾶς μεγάλης ἐκκλησίας τῶν πρώτων

χρόνων. Ὁ ἐπισκέπτης ἀπ' ἐκεῖ μπορεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ στὸν Ἱερὸ χῶρο μέσῳ τοῦ Πτολεμαείου καί, ἀκολουθῶντας ἕνα μονοπάτι ποὺ σημειώνεται Μουσεῖο, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τῶν ἀνασκαφῶν, νὰ βρεθῇ ξανὰ στὸ Μουσεῖο.

Γιὰ μιὰ δεύτερη καὶ πιὸ λεπτομερειακὴ ἐπίσκεψη στὶς ἀνασκαφές, ὁ ἐπισκέπτης θὰ πάρῃ τὸν δρόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖον πρωτοάρχισε, σταθμεύοντας, μὲ τὴ σειρά, στὸ Ἀνάκτορον, τὸ Ἀρσινόειον, τὸ Τέμενος, τὸ Ἱερόν, τὸν Οἶκο τῶν ἀφιερωμάτων καὶ τὸν Μεγάλο Βωμό.

ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΧΩΡΟΥ

Μιὰ ὀγκώδης ὀροσειρά, στεφανωμένη μὲ τὴν κορυφὴ τοῦ φεγγαριοῦ, δεσπόζει στὴν περιοχή. Ξεχωριστά, ἕνα χαμηλότερο πετρῶδες βουνό, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται Ἅγιος Γεώργιος, ἁπλώνεται ἀπὸ τὸ νότο πρὸς τὸ βορρᾶ καί, χαμηλώνοντας, καταλήγει στὴ θάλασσα γιὰ νὰ σχηματίσῃ ἕνα ἀκρωτῆρι. Ἡ βορειότερή του κορυφὴ ἀποτελεῖ τὸν εὐρὺ περιφραγμένο χῶρο τῆς ἀρχαίας πόλεως, ποὺ χρησίμευε γιὰ ἀκρόπολη, καὶ ἀπὸ τὸ ἀκρωτῆρι ἀρχίζει ὁ μῶλος πού, κάποτε, προστάτευε τὸ ἀρχαῖο λιμάνι ἀπὸ τοὺς βόρειους καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, ποὺ ἐν μέρει ἀνήκει στοὺς ἀρχαϊκοὺς καὶ ἐν μέρει στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, κατεβαίνοντας τὴν ἀπότομη βουνοπλαγιά, συναντᾷ μιὰ χαράδρα καὶ ἀγκαλιάζει ἕνα χαμηλότερο δυτικὸ λόφο κοντὰ στὴν ἀκτή. Στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλη, βρίσκεται ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἐδῶ ἕνας ποταμὸς χύνεται στὴ θάλασσα, μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ λόφου τῆς πόλεως καὶ τοῦ χαμηλότερου λόφου, ἐπάνω στὸν ὁποῖον εἶναι κτισμένος ὁ τουριστικὸς ξενώνας. Δυὸ ρεματιές, ποὺ ἀνταμώνουν σ' ἕνα σημεῖο ἀπέναντι στὸ Μουσεῖο, τροφοδοτοῦν τὸν ποταμὸν αὐτὸν καὶ πιὸ πέρα, νοτιώτερα, μιὰ τρίτη ρεματιὰ χύνεται στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα του. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ ἀπ' αὐτὲς τὶς τρεῖς ρεματιὲς πλαισιώνουν τὸν Ἱερὸ χῶρο τῶν Μεγάλων θεῶν, ποὺ καλύπτει μιὰ περιοχὴ 50.000 περίπου τετρ. μέτρων στοὺς μεταξύ τους λόφους. Περιμάνδρωμα τῆς ἱερῆς αὐτῆς περιοχῆς, στὴν ὁποία ὁ Ἱερὸς χῶρος βαθμιαία μεγάλωσε καὶ ἐπεκτάθηκε, δὲν ἔγινε ποτέ.

Τὸ μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς ρεματιᾶς ἀκρωτῆρι περιελάμβανε ὁλόκληρο τὸν Ἱερὸ χῶρο στὶς πρῶτες του φάσεις. Ὁ λόφος αὐτὸς πέφτει σχεδὸν κάθετα μέσα στὴν ἀνατολικὴ χαράδρα ἐνῶ ὁμαλὰ κατηφορίζει πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ κεντρικοῦ ποταμοῦ. Τὰ κυριώτερα οἰκοδομήματα τοῦ Ἱεροῦ χώρου, συμπεριλαμβανομένων καὶ ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀνήκουν στὴν πρὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων

περίοδο, εἶναι συγκεντρωμένα στὴν κατηφοριὰ αὐτή. Ὁ μόνος τρόπος προσεγγίσεως τοῦ Ἱεροῦ χώρου, τότε καὶ ἐπὶ αἰῶνες ἀργότερα, ἦταν πιθανῶς ἀπὸ ἕνα δρόμο ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν δυτικὴ κοιλάδα καὶ διασταυρωνόταν μὲ μιὰ κλεισούρα πρὸς τὰ βορεινὰ τοῦ δυτικοῦ λόφου στὸ βόρειο μέρος τῆς μεταγενέστερης Στοᾶς. Ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ νεώτερο πλακόστρωτο αὐτοῦ τοῦ δρόμου διατηρεῖται καὶ σήμερα ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν κλεισούρα. Στὴν περιοχὴ ποὺ ἀργότερα κατέλαβε τὸ Ἀρσινόειον, βρίσκεται ὁ ἀρχαιότερος τόπος πού, πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τῶν Ἑλλήνων, ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ Ἱεροῦ χώρου (ὁ Ἱερὸς Βράχος καὶ τὸ Κυκλώπειον Τεῖχος). Γύρω στὸ 650 π. Χ., ὅταν εἶχαν φθάσει οἱ Ἕλληνες, ἕνα μέρος ἐκεῖ κοντὰ στὴ θέση ποὺ ἀργότερα κτίσθηκε τὸ Τέμενος, ἐχρησίμευε γιὰ θυσίες καὶ συμπόσια.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἑβδόμου αἰῶνα οἱ Ἕλληνες περιέλαβαν τὸν πέτρινο βωμὸ τῶν γηγενῶν σ' ἕνα διπλὸ περίβολο (κάτω ἀπὸ τὸ μεταγενέστερο Ἀρσινόειον), ποὺ ἐκτεινόταν κάτω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ καὶ τὸ νότιο ἄκρο τοῦ Ἀνακτόρου. Ἔξω ἀπὸ τὴ δυτικὴ γωνιὰ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ περιβόλου ὑπῆρχε ἐπίσης ἕνας ἄλλος ἱερὸς βράχος, μὲ ἕνα συνεχόμενο μ' αὐτὸν πλακόστρωτο καὶ ἕνα περίφραγμα γιὰ τὸ μικρὸ ἱερό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο σώζεται ἕνα κομμάτι στὸ κάτω μέρος τοῦ βορειοδυτικοῦ ἰσιώματος τοῦ μεταγενεστέρου Τεμένους. Στὸν ἕκτον αἰῶνα π.Χ. ἀνεγέρθηκαν σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν περιοχὴ καὶ ἄλλοι βωμοί, στοὺς ὁποίους περιλαμβάνεται ὁ βραχώδης βωμὸς (σ' ἕνα βραχῶδες ἀνοιχτὸ μέρος ἀνατολικὰ τῆς βόρειας ἄκρας τοῦ Τεμένους), ποὺ πιθανῶς ἦταν ἀφιερωμένος στὴ λατρεία τῆς Ἑκάτης. Κατὰ τὴ διάρκεια ὅμως αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος ἡ περιοχὴ τῆς λατρείας ἐπεκτάθηκε πιὸ πολὺ καὶ περιέλαβε τόπους θυσιῶν στὸ γήπεδο τοῦ Τεμένους, στὴ νοτιοδυτικὴ πλευρά του καὶ στὴ θέση ποὺ ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸν Μεγάλο Βωμό. Γύρω στὸ 550 π. Χ. ἐκτίσθηκε, πρὸς βορρᾶν τοῦ τελευταίου αὐτοῦ οἰκοδομήματος, ὁ Οἶκος τῶν Ἀφιερωμάτων ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὸν ποταμό. Κατὰ τὸ ἔτος 500, στὴ βορειότερη ἄκρη τοῦ παληοῦ Ἱεροῦ χώρου ἐκτίσθηκε τὸ Ἀνάκτορον, τοῦ ὁποίου τὸ νότιον ἄκρο ἐσκέπαζε τὰ ἐρείπια τοῦ διπλοῦ περιβόλου ποὺ ἀπὸ τότε εἶχε κατεδαφισθῆ. Συγχρόνως, στὸ νότιο μέρος καὶ σὲ ἀπόσταση ὀλίγων μέτρων ἀπ' αὐτό, εἶχε κτισθῆ καὶ ἕνα μικρὸ ἱερό. Καὶ ἕνα προγενέστερο ταπεινὸ ἀψιδωτὸ ἱερό, κάτω ἀπὸ τὸ μαρμάρινο οἰκοδόμημα, πιθανῶς ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ ἰδίου οἰκοδομικοῦ προγράμματος γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες τῶν μυστικῶν ἱεροτελεστιῶν. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ τετάρτου αἰῶνα π. Χ. δὲν σημειώθηκε οἰκοδομικὴ δραστηριότης. Μετὰ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνα ἐκτίσθηκε ἕνας

σηκός, γνωστὸς ὡς Τέμενος, ποὺ γιὰ εἴσοδό του εἶχε ἕνα ὡραιότατο μαρμάρινο πρόπυλον, ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὰ βορειοανατολικὰ κοντὰ στὸ βωμὸ τῆς Ἑκάτης. Τὸ πρῶτο αὐτὸ μαρμάρινο κατασκεύασμα τοῦ Ἱεροῦ χώρου ἐγκαινίασε μιὰ νέα φάση μνημειακῆς ἀναπτύξεως. Ἐπακολούθησε, μεταξὺ 330 καὶ 320 π. Χ., ὁ ἐπιβλητικὸς Μεγάλος Βωμός, πού, ὅπως ὁ ἀρχαϊκός του γείτονας, ὁ Οἶκος τῶν Ἀφιερωμάτων, ἔβλεπε πρὸς τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ. Μετὰ ἀπὸ μερικὲς δεκαετηρίδες, τὸ Ἱερὸν ἀνακαινίσθηκε κι' ἔγινε ἕνα λαμπρὸ μαρμάρινο οἰκοδόμημα, ποὺ ἐκτεινόταν πίσω ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ κτίρια, ἂν καὶ ἡ βόρεια πύλη του συμπληρώθηκε μόνο μετὰ καμιὰ ἑκατοπενηνταριὰ χρόνια. Μεταξὺ τοῦ 289 καὶ τοῦ 281, ἡ βασίλισσα Ἀρσινόη ἀφιέρωσε τὸ φανταχτερό της στρογγυλὸ κτίριο κι' ἔτσι, μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ κτιρίου αὐτοῦ, ἡ ὅλη περιοχὴ τοῦ ἀρχαίου Ἱεροῦ χώρου εἶχε σχεδὸν τελείως γεμίση μὲ ὄχι λιγώτερες ἀπὸ ἔξη οἰκοδομές. Τὸ κτίσιμο τοῦ Ἀρσινοείου προκάλεσε τὴν ἀνακαίνιση τοῦ ἀρχαϊκοῦ Ἱεροῦ στὸ μικρὸ χῶρο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ Ἀνακτόρου. Εἶναι πιθανὸν καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμα κτίριο νὰ βρίσκεται θαμμένο στὸ ἐπάνω τμῆμα τοῦ λόφου, πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀπότομη ἀνατολικὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ.

Μεταξὺ τοῦ 280 καὶ 265, ὁ Πτολεμαῖος ὁ Β' ἐδημιούργησε καὶ ἕνα ἄλλο τρόπο προσπελάσεως τοῦ Ἱεροῦ χώρου, ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς πόλεως, ἑνώνοντας τὴν ἀπότομη ἀνατολικὴ χαράδρα μὲ μιὰ ξύλινη γέφυρα, στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τῆς ὁποίας ἀνήγειρε τὸ μεγαλοπρεπές του ἰωνικὸ Πρόπυλον, τὸ Πτολεμάειον. Ἀπὸ τὴ γέφυρα ἄρχιζε ἕνα πλακοστρωμένο μονοπάτι, ποὺ περνοῦσε ἀπὸ τὴ βορειοανατολικὴ πλαγιὰ τοῦ λόφου καὶ ἔστριβε πρὸς τὰ κάτω γιὰ νὰ φθάσῃ στὸν Ἱερὸ χῶρο. Περίπου μισὸν αἰῶνα ἀργότερα, ἡ δυτικὴ πλαγιὰ τοῦ λόφου, μεταξὺ τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικώτερης ρεματιᾶς, περιλήφθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο ποὺ ἐπεκτάθηκε κι' ἄλλο ἀκόμα γιὰ νὰ φθάσῃ τὴ μεγαλύτερη ἔκτασή του. Ἡ ἐπιχωμάτωση τῆς ἀνατολικῆς πλαγιᾶς τοῦ λόφου, ἡ ἀνέγερση στὴν κορυφή του, γιὰ τὴν ἄνετη στέγαση τῶν ἐπισκεπτῶν, μιᾶς τεραστίας στοᾶς ποὺ ἔβλεπε κι' ἐπόπτευε τοὺς ἀρχαίους ναούς, τοὺς περιτειχισμένους χώρους καὶ τοὺς βωμούς, ἡ κατασκευὴ θεάτρου ἀπέναντι στὸν Μεγάλο Βωμὸ κάτω ἀπὸ τὸ νότιο ἄκρο τῆς Στοᾶς καὶ τὸ ὑπαίθριο μνημεῖο τῆς Κρήνης μὲ τὴ Νίκη τῆς Σαμοθράκης ἐπάνω ἀπὸ τὸ κοῖλον, ὅλα αὐτὰ φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς μεγάλου οἰκοδομικοῦ προγράμματος ἐμπνευσμένου ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ τάση πρὸς τοὺς ἐπιβλητικοὺς σκηνικοὺς συνδυασμοὺς ποὺ ἦταν διάφορη ἀπὸ τὴν προγενέστερη συσσώρευση ἐξατομικευμένων μονάδων.

Συγχρόνως φαίνεται ὅτι, στὴ βόρεια κορυφὴ τοῦ λόφου αὐτοῦ καὶ πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ ὕψωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο περνοῦσε ὁ δρόμος ποὺ κατέβαινε στὴν καρδιὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου (στὴν περιοχὴ ποὺ σημειώνεται Ruinenviereck ἐπάνω στὸ σχεδιάγραμμα), ἐκτίσθηκαν καὶ ἀρκετὰ ἄλλα οἰκοδομήματα, ποὺ δὲν ἔχουν ἕως τώρα τελείως ἐρευνηθῆ. Ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι κι' ἕνα κτίριο μικρῶν διαστάσεων ποὺ μοιάζει μὲ ναὸ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀναπτύχθηκε ὁ Ἱερὸς χῶρος καὶ ἁπλώθηκε, πλατειὰ καὶ ἀσύνδετα, ἐπάνω σὲ λόφους καὶ ἰσιώματα, μὲ τὰ ξεχωριστά του κτίρια σὲ διάφορα ἐπίπεδα. Ἔτσι προέκυψε ἡ ἀνάγκη μονοπατιῶν ποὺ ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν, διέσχιζαν τὴ ρεματιὰ κι' ἔστριβαν γύρω-γύρω γιὰ νὰ φθάσουν στὶς εἰσόδους τῶν διαφόρων κτιρίων. Μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, μιὰ μεγάλη μηχανικὴ ἐπιχείρηση, ποὺ ἐκπροσωποῦσε ἰδέες μιᾶς νέας ἐποχῆς, ἀνέλαβε, πιθανῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ πρώτου αἰῶνα π. Χ., νὰ βελτιώσῃ αὐτὴ τὴν κατάσταση, μὲ ἀποτελέσματα ποὺ αἰσθητικά, εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενο συζητήσεως. Ὁλόκληρη ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ, ποὺ κάποτε ἀποτελοῦσε τὸ δυτικὸ ὅριο τοῦ Ἱεροῦ χώρου καὶ τώρα τὸν διέσχιζε ἀπὸ τὸ Θέατρον πρὸς τὸ Ἀρσινόειον, περιβαλλόταν ἀπὸ τείχη ποὺ ἐσχημάτιζαν ἕνα ἑνιαῖο ἐπίπεδο πρὸς δυσμὰς καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων κτιρίων καὶ ἔφθαναν σ' ἕνα πλάτωμα ἐπάνω στὸ δυτικὸ λόφο, στὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὶς οἰκοδομὲς τῆς βορειότερης ἐπιφανείας του κάτω ἀπὸ τὴ Στοά. Ὁ Ἱερὸς χῶρος παρέμεινε σ' αὐτὴ τὴ μορφὴ ἕως τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος. Ὅταν ἡ εἰδωλολατρεία ἐξαναγκάσθηκε στὸν ἀφανισμό, κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ τετάρτου αἰῶνα μ. Χ., ὁ Ἱερὸς χῶρος ἐγκαταλείφθηκε τελείως καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες ἐπεκράτησε ἦταν μόνο παρακμὴ καὶ σκόπιμη καταστροφή. Ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ τείχη ποὺ περιέβαλλαν τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ γκρεμίσθηκε. Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κτίρια ἦταν ἀκόμα ὄρθια, ἀσβεστάδες ἔκτισαν ἕνα πελώριο καμίνι νοτίως τοῦ Ἀρσινοείου, στὸ ὁποῖο ἔκαιγαν μάρμαρα ποὺ ἀφαιροῦσαν ἀπὸ τὰ γύρω κτίρια καὶ μνημεῖα. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἕκτου αἰῶνα ἕνας τρομερὸς σεισμὸς προκάλεσε τὴν πλήρη κατάρρευση τῶν ἤδη ἐρειπωμένων κτιρίων τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Ἀσβεστάδες καὶ κλεφτομαρμαράδες συνέχισαν τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐρειπίων ἕως τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἐπάνω εἰς τοὺς σωροὺς τῶν ἐρειπίων ἡ φύση ἅπλωσε ἄγρια βλάστηση θάμνων καὶ πλατάνων κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ. Ποῦ καὶ ποῦ μόνο ἔβγαιναν στὴν ἐπιφάνεια ἐπιχωματωμένα μέρη καὶ μαρμάρινοι ὄγκοι. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀνεγέρθηκαν προσωρινά, στὸ δυτικὸ λόφο, ὀχυρωματικὰ ἔργα γιὰ τὰ ὁποῖα

χρησιμοποίησαν συντρίμμια ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο. Ἀλλὰ κι' αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸ καταστράφηκαν καὶ σκεπάσθηκαν. Οἱ πρόσφατες ἀνασκαφὲς ἔχουν συστηματικὰ ἀποκαλύψει τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀρχαιότερο τμῆμα τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ οἱ ἀνασκαφὲς προχώρησαν πρὸς τὰ κάτω, ὅσον ἦταν δυνατόν, ἕως τὸ βραχῶδες ὑπόστρωμα καὶ ἔφεραν εἰς φῶς ὅ,τι διατηρεῖται ἀπὸ τὰ παλαιότερα στρώματα κάτω ἀπὸ μεταγενέστερες οἰκοδομές. Μιὰ ἐξαιρετικὰ ἄφθονη ποσότης μαρμάρινων ὄγκων ἀπὸ τὶς ὑπεροικοδομὲς τῶν κυριωτέρων κτιρίων διατηρεῖται καὶ αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι, μετὰ τὸν Μεσαίωνα, ἡ Σαμοθράκη ἦταν γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἀπρόσιτη κι' ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς βανδαλισμούς, τὰ ἐρείπιά της προστατεύθηκαν καὶ δὲν ἔγιναν ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως γιὰ οἰκοδομικοὺς σκοπούς. Ὅσο τὸ ἐπέτρεπαν οἱ δυσκολίες τοῦ ἐδάφους, οἱ ἀρχαιολόγοι ποὺ ἔκαμαν τὶς ἀνασκαφὲς προσπάθησαν νὰ συγκεντρώσουν αὐτοὺς τοὺς ὄγκους ἐπάνω καὶ γύρω στὴν τοποθεσία τῶν κτιρίων στὰ ὁποῖα ἀνῆκαν ἢ σὲ γειτονικὲς θέσεις γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ἐπισκέπτης νὰ μελετήσῃ τὰ ἀρχιτεκτονικά τους χαρακτηριστικά. Ἡ διευθέτηση αὐτὴ συμπληρώθηκε μὲ μερικὲς ἀναστηλώσεις κτιρίων στὸ Μουσεῖο (αἴθουσες Α καὶ Β). Τὰ κυριώτερα οἰκοδομήματα, ποὺ εἶναι τώρα ἐμφανῆ στὶς ἀνασκαφές, περιγράφονται πιὸ κάτω σύντομα, κατὰ τοπογραφικὴ σειρὰ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ

Παρὰ τὴν ἐρειπωμένη κατάσταση στὴν ὁποία βρίσκεται, τὸ κτίριο αὐτὸ εἶναι καλὰ διατηρημένο, πρᾶγμα ἀσύνηθες γιὰ ἀρχαϊκὸ ἑλληνικὸ οἰκοδόμημα. Ἡ νότια πλευρά του εἶναι ἀκόμα ὄρθια σὲ ἀρκετὸ ὕψος (περίπου 4 μέτρα). Κτισμένο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ πήλινα εὑρήματα ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὸ ἀρχαϊκό του δάπεδο, γύρω στὸ 500 π. Χ., μὲ τὸ σκοπὸ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴ μύηση στὰ μυστήρια, παρέμεινε ἀμετάβλητο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐπουσιώδεις ἐπισκευές, ἐπὶ 900 χρόνια περίπου ἕως τὸ τέλος τῆς εἰδωλολατρείας. Τὸ Ἀνάκτορο ἀνεγέρθηκε στὸ βορειότερο σημεῖο, ποὺ ἐπέτρεπε τὸ κτίσιμο μεγαλυτέρου κτιρίου, καὶ ἡ νότια ἄκρα του καλύπτει τὴ βόρεια γωνιὰ ἑνὸς παλαιοτέρου σηκοῦ ποὺ βρέθηκε κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον καὶ ποὺ ἴχνη τῶν θεμελίων του εἶναι ἀκόμα ἐμφανῆ στὴ νότια μεριά του.

Τὸ κτίριο ἔχει προσανατολισμὸ ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ στὰ νοτιοανατολικά. Γιὰ νὰ τὸ οἰκοδομήσουν ἔκοψαν τὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου καὶ ἐπιχωμάτωσαν πρὸς τὴ λοξὴ γραμμὴ τοῦ ποταμοῦ πρὸς δυσμάς. Ἕνας τοῖχος ἀναλημματικὸς ποὺ κτίσθηκε ἀπὸ ἀκανόνιστες πέτρες καὶ χαλικόπετρες καὶ πήγαινε λοξά, ἀπὸ τὴ νότια πρὸς τὴ βορειοδυτικὴ γωνιὰ τοῦ Ἀνακτόρου, ἀνακαλύφθηκε στὸ μέρος αὐτό. Ἔτσι ἡ μόνη προσπέλαση στὸ κτίριο ἦταν ἀπὸ τὸ νότο, ἀπὸ ἕνα πλάτωμα

ποὺ βαθμιαία ἐστένευε μπροστά του. Ἐπειδὴ ἦταν κομμένο μέσα στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου, τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων του τῆς ἀνατολικῆς, βόρειας καὶ νότιας πλευρᾶς δὲν ἦταν ὁρατὰ στὴν ἀρχαιότητα. Ἀλλὰ στὶς πρῶτες, ἀνατολικὴ καὶ βόρεια, ἕνας γερὸς τοῖχος ἀναστηρίξεως (περίστασις) ἐκτίσθηκε σὲ ἀπόσταση 50 ἑκατ. τοῦ μέτρου ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους γιὰ νὰ προστατεύῃ ἀπὸ τὴν ὑγρασία καὶ τὸ βάρος τῶν χωμάτων. Δυστυχῶς, μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἀρχαίου κτιρίου, τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ἔγειρε πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἔγινε αἰτία νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὰ μέρη τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Τὸ σωζόμενο μέρος τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας παρεξέκλινε ἐπίσης ἀπὸ τὴν θέση του πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ. Οἱ τοῖχοι εἶναι κτισμένοι ἀπὸ ἀσβεστόλιθους προσεκτικὰ ταιριασμένους κατὰ τὸ ἀρχαϊκὸ πολυγωνικὸ σύστημα οἰκοδομήσεως μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς ἁρμοὺς ποὺ συχνὰ πηγαίνουν σὲ συνεχεῖς ὁριζόντιες καμπύλες ἐπάνω ἀπὸ ἀρκετοὺς δόμους καὶ πλησιάζουν τὸ περίπλοκο σύστημα ποὺ ὀνομάζεται λεσβιακό. Τρεῖς θύρες στὴ δυτικὴ πρόσοψη, ἡ μιὰ μεγαλύτερη μεταξὺ δύο μικροτέρων, ὁδηγοῦσαν στὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ τὸ δυτικὸ πλάτωμα (μερικὰ σκαλοπάτια στὴν κεντρικὴ θύρα καὶ ἕνας ἐξωτερικὸς ἀναλληματικὸς τοῖχος γιὰ τὴν προστασία τοῦ οἰκοδομήματος ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ εἶναι νεώτερα). Οἱ θύρες ὑπέστησαν τροποποιήσεις γύρω στὸ 400 π. Χ., στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους καί, ξανά, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή. Στὸ κεντρικὸ κατώφλι μπορεῖ κανεὶς ἀκόμα νὰ δῇ ἕνα ἀπὸ τοὺς μπρούντζινους δίσκους στοὺς ὁποίου στερεωνόταν τὸ ἀριστερὸ φύλλο τῆς θύρας.

Τὸ ἐσωτερικό, διαστάσεων 27Χ11, 58 μ., εἶχε δάπεδο ἀπὸ συμπιεσμένο χῶμα σ' ὅλες τὶς περιόδους. Τέσσαρες παραστάδες ἐξέχουν ἀπὸ κάθε μακρὺ τοῖχο. Κτισμένοι ἀπὸ λαξευτὴ πέτρα χρησίμευαν γιὰ νὰ ἐλαττώσουν τὴν πολὺ μεγάλη ἀπόσταση καὶ νὰ ὑποβαστάξουν ζεύγη ἀπὸ βαρειὰ δοκάρια γιὰ τὴ κεραμοσκεπῆ ξύλινη ὀροφὴ ποὺ εἶχε κλίση στὶς στενὲς πλευρὲς (ἀναπαράσταση μέρους τῆς γωνίας τῆς ὀροφῆς ἐκτίθεται στὸ Μουσεῖο, αἴθουσα Α). Ὁ ἐπάνω τοῖχος δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν εἶχε παράθυρα, καθὼς ἄγνωστο εἶναι τὸ ἀκριβὲς ὕψος του. Πρέπει νὰ ἦταν κάτι μεταξὺ 6 καὶ 8 μέτρων. Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι καὶ οἱ παραστάδες ἦταν πάντα σκεπασμένες μὲ ἄσπρη μαρμαροκονία. Τὸ χωματένιο δάπεδο ὑψώθηκε ἐπανειλημμένως. Σ' ὅλες ὅμως τὶς περιόδους ἦταν ὑψηλότερο στὸ τμῆμα τοῦ κτιρίου ποὺ ἦταν στὰ βόρεια τῆς βορείας εἰσόδου—ὅπως καὶ εἶναι ἀκόμα σὲ μερικὰ μέρη. Τὸ τμῆμα αὐτὸ σχημάτιζε ἕνα ἐσωτερικὸ ἱερό, στὸ ὁποῖο ἐπιτρεπόταν ἡ εἴσοδος μόνο μετὰ τὴ μύηση. Ἡ μαρμάρινη

στήλη ποὺ ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδο σ' αὐτὸ τὸ πίσω ἱερὸ (Μουσεῖο, αἴθουσα Α,) χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου αἰῶνα μ. Χ. καί, ἀναμφισβήτητα, εἶναι ἐπανάληψη κάποιας παληᾶς στήλης. Ὁ τωρινὸς τοῖχος ποὺ ὑποστηρίζει αὐτὸ τὸ ἀνεβασμένο ἐπίπεδο, κτισμένος ἀπὸ ὄγκους πορφυρίτη ἐπάνω σὲ θεμελίωση ἀπὸ ἀσβεστόπετρα καὶ ποὺ ἀσφαλῶς ἀντικατέστησε κάποιον προηγούμενον, διακόπτονταν στὸ μισὸ δυτικό του μέρος ἀπὸ δύο θύρες, μιὰ φαρδύτερη ἀνατολικὴ καὶ μιὰ στενώτερη δυτική. Γιὰ τὸ ἀνέβασμα στὶς θύρες ἀπὸ τὸ χαμηλότερο ἐπίπεδο ὑπῆρχαν σκαλοπάτια. Πίσω ἀπ' αὐτὸν τὸν τοῖχο, ἕνας μεγάλος ὄγκος ἀπὸ πορφυρίτη, μὲ μιὰ τρύπα γιὰ ἕνα κάθετο δοκάρι, εἶναι στὴν ἀρχική του θέση. Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος φαίνεται ὅτι ὑποστήριζε ἕνα ξύλινο χώρισμα, ἴσως διακοσμημένο καὶ χαμηλότερο ἀπὸ τὴν ὀροφή, τὸ ὁποῖο, ὅπως τὸ τέμπλο τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἐχώριζε τὸ βόρειο ἱερὸ ἀπὸ τὴν κυρία αἴθουσα. Οἱ θύρες ποὺ ὁδηγοῦσαν σ'αὐτὸ ἀπὸ τὴν αἴθουσα εἶχαν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ ἀγάλματα τῶν Καβείρων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οὔτε ἴχνος ἔχει βρεθῆ. Στὴν κυρία αἴθουσα διατηροῦνται ἀκόμα ἀρκετὰ ἐξαρτήματα τῆς ἐσωτερικῆς ἐγκαταστάσεως ποὺ ὅλα, ὅπως ἔχουν σήμερα, ἀνήκουν στὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο. Στὴ νοτιοανατολικὴ γωνία ἕνα κατασκεύασμα σὲ σχῆμα φούρνου, τετράγωνο ἀπ' ἔξω καὶ στρογγυλὸ ἀπὸ μέσα, ἔχει ἕνα κατῶφλι ποὺ εἶναι πολὺ στενὸ γιὰ νὰ μπῆ κανεὶς μέσα, ἀλλὰ ἀρκετὰ πλατὺ γιὰ νὰ σταθῆ ἐπάνω. Τὸ ἐσωτερικὸ ἔχει μιὰ ἐσοχὴ ποὺ χωρίζει τὸ ἐπάνω μέρος του ἀπὸ τὸ κάτω. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ βρέθηκε μιὰ ἱερὴ πέτρα ἐπάνω σὲ φυσικὸ ἔδαφος στὸν πυθμένα τοῦ βαθυοῦ λάκκου, ποὺ εἶναι σήμερα γεμάτος χῶμα. Ἕνα κινητὸ ξύλινο καπάκι ἔμπαινε στὸ μέσα χεῖλος τοῦ λάκκου, στὸν ὁποῖον ἔχυναν σπονδὲς ἐπάνω στὴν ἱερὴ πέτρα ποὺ ἦταν στὸ βάθος του.

Κατὰ μῆκος τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ βόρειου τοίχου τῆς κυρίας αἰθούσης, διατηρεῖται ἕνας ἀριθμὸς βάσεων ἀπὸ ἀσβεστόπετρα μὲ ὁριζόντιες ἐντομὲς γιὰ τὴν ἐνσφήνωση δοκαριῶν. Φαίνεται ὅτι στὰ δοκάρια ἐστήριζαν μιὰ ξύλινη κερκίδα γύρω στὶς δυὸ πλευρὲς τῆς αἰθούσης. Στὸ ἐσωτερικὸ τῆς αἰθούσης, κοντὰ στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο καὶ μπροστὰ στὴν ἀνατολικὴ κερκίδα, βρέθηκαν ὑπολείμματα ξύλινης ἐξέδρας ποὺ κάηκε στὴν τελικὴ κατάρρευση τοῦ κτιρίου (ἴχνη τῆς κόκκινης γραμμῆς τοῦ καμμένου ἀσβεστολιθικοῦ ὑποστηρίγματος καὶ τοῦ μαύρου ἀπανθρακωμένου ξύλου ἀναγνωρίζονται ἀκόμα στὸ χωματένιο δάπεδο) Ἡ ἐξέδρα ἦταν στρογγυλὴ καὶ εἶχε διάμετρο 3.25 μέτρα. Γιὰ τὴν ἐξήγηση ὅλων αὐτῶν καὶ γιὰ τὶς ἱεροτελεστίες ποὺ γίνονταν στὸ Ἀνάκτορον, βλέπε Κεφά-

λαιον II. Ὁ ἐπισκέπτης τοῦ Μουσείου μπορεῖ νὰ δῇ τὴ στήλη ποὺ ἀπαγόρευε στὸν ἀμύητο τὴν εἴσοδο στὸ βόρειο δωμάτιο καὶ τὴν ἀναπαράσταση ἑνὸς τμήματος τῆς ἑλληνιστικῆς στέγης (αἴθουσα Α). Ὑπάρχουν ἐπίσης καλυπτῆρες τῆς στέγης ἀναγόμενοι σὲ διάφορες περιόδους, ἕνας ἀπὸ τοὺς μπρούντζινους δίσκους τῶν θυρῶν (προθῆκες Β3 καὶ 1), ἀρχαϊκὴ μαρμαροκονία ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων (προθήκη Γ12) καὶ μπρούντζινα στολίδια ἀπὸ τὶς θύρες (προθήκη Γ2). Τὸ κτίριο διατηροῦνταν καλλίτερα στὴν ἐποχὴ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπ' ὅ,τι εἶναι τώρα: πορφυρίτες καὶ ἄλλες πέτρες ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ἥμισυ τοῦ τοίχου ἀντιστηρίξεως ποὺ ὑποστήριζε τὴν ἐπάνω αἴθουσα στὸ βόρειο μέρος, ὁλόκληρο τὸ δυτικὸ τμῆμα αὐτοῦ τοῦ τοίχου μαζὺ μὲ τὰ θεμέλια καὶ τὸ σκαλοπάτι ἀπὸ πορφυρίτη τῆς νότιας θύρας καταστράφηκαν σκόπιμα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου. Ἀφίνοντας τὸ Ἀνάκτορον, στρίβοντας ἀριστερὰ καὶ ἀνεβαίνοντας ἀρχαῖα σκαλοπάτια ποὺ ἐν μέρει ἔχουν ξανακτισθῆ (πρὸς τὰ δεξιὰ διακρίνεται ἕνας μικρὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος ἀντιστηρίξεως, ποὺ κτίσθηκε γιὰ ἕναν ἄλλο δρόμο κατὰ μῆκος τῆς βόρειας περιφέρειας τῆς Θόλου (στρογγυλοῦ κτιρίου), ὁ ἐπισκέπτης περνᾶ ἀπὸ τὴ νοτιοδυτικὴ ἐξωτερικὴ γωνία τοῦ κτιρίου καί, στρίβοντας ξανὰ ἀριστερά, φθάνει στὴν εἴσοδο τοῦ Ἱεροῦ.

ΤΟ ΙΕΡΟΝ

Τὸ μικρὸ αὐτὸ κτίριο, ποὺ ἴσως κάποτε εἶχε τὸ ὄνομα ΙΕΡΑ ΟΙΚΙΑ, εἶναι 7 περίπου τετραγ. μέτρα καὶ εἶναι κολλημένο στὸ ἀνατολικὸ ἥμισυ τοῦ νότιου τοίχου τοῦ Ἀνακτόρου, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ βόρειο τοῖχο του. Τὰ θεμέλια καὶ τὸ μέρος τῶν ἄνω τοίχων διατηροῦνται σὲ ὕψος 2 περίπου μέτρων ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀρχαίου δαπέδου. Ὅπως καὶ στὸ Ἀνάκτορον, ἡ ἀνατολικὴ ἄκρη τοῦ κτιρίου εἶναι χωμένη στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου. Ὑπολείμματα τῆς εἰσόδου ἀναγνωρίζονται στὸ κέντρο τοῦ δυτικοῦ τοίχου. Μιὰ πλαϊνὴ θύρα, κοντὰ στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τοῦ νότιου τοίχου, χρησίμευε μόνον γιὰ τὴν εἴσοδο σ' ἕνα μικρὸ χῶρο μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς περιφερείας τοῦ Ἀρσινοείου καὶ τῶν ἀναλημματικῶν τοίχων στ' ἀνατολικά του. Πράγματι, ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ Ἱεροῦ σχεδὸν ἀκουμπᾶ στὸ Ἀρσινόειον. Οἱ τοῖχοι του εἶναι κτισμένοι μὲ μικρὲς πολυγωνικὲς ἀσβεστόπετρες. Εἶχε χωματένιο δάπεδο καὶ κατὰ μῆκος τῶν τοίχων του ὑπῆρχαν μαρμάρινοι πάγκοι. Μαρμάρινες πλάκες διαφόρων διαστάσεων μὲ καταχωρήσεις μυήσεων ἦταν ἐντοιχισμένες στοὺς ἐπιχρισμένους μὲ μαρμακονία τοίχους του. Ἡ ξύλινη στέγη του ἦταν σκεπασμένη μὲ κεραμίδια. Τὸ κτίριο, ὅπως ἐμφανίζεται σήμερα, κτί-

σθηκε μεταξὺ 289 καὶ 281 π. Χ. καὶ τὸ σχῆμα του καὶ ἡ θέση του ὑπαγορεύθηκαν ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον, νὰ ταιριάζουν ἀκριβῶς στὸ χῶρο ποὺ ἀπέμενε μεταξὺ αὐτοῦ τοῦ κτιρίου καὶ τοῦ Ἀνακτόρου. Ὑποκατέστησε ὅμως κάποιο ἄλλο ἀρχαϊκὸ κτίριο ποὺ προϋπῆρξε καὶ εἶχε κτισθῆ μαζὺ μὲ τὸ Ἀνάκτορο γύρω στὸ 500 π. Χ. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀρχαϊκοῦ αὐτοῦ κτιρίου, ποὺ ἦταν χωρισμένο ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον μὲ ἕνα χῶρο ἀνάλογο μὲ τὴν ἔκταση τοῦ σημερινοῦ κτιρίου, διακρίνονται κάτω ἀπὸ τὸ νότιο τοῖχο τοῦ νεώτερου κτιρίου καὶ στὸ μεσοδιάστημα μεταξὺ Ἀνακτόρου καὶ Ἀρσινοείου. Μολονότι κάπως μικρότερο, τὸ ἀρχαϊκὸ Ἱερὸ εἶχε τὸ ἴδιο σχῆμα μ' αὐτὸ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ποὺ τὸ διαδέχθηκε καὶ ἦταν περίπου 4,90 μ. ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ἡ εἴσοδος ἦταν πιθανῶς ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς.

Τὸ ἑλληνιστικὸ κτίριο ἀνακαινίσθηκε γενικὰ πιθανῶς στὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου αἰῶνα μ. Χ. καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀνακαίνιση ἀνήκει ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος ποὺ διασώθηκε καὶ ἡ παροῦσα νότια θύρα. Τὸ δάπεδο ἀνανεώθηκε ἀργότερα κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα μ. Χ. Βαθειὰ κάτω ἀπὸ τὸ Ἱερό, βρέθηκαν ὑπολείμματα τοῦ ἀρχαϊκοῦ διπλοῦ περιτειχίσματος, ποὺ τὸ περισσότερο ἦταν ἀκάλυπτο κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειο. Τὰ ὑπολείμματα αὐτὰ καταστράφηκαν ἐν μέρει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ ξανασκεπάσθηκαν γιὰ νὰ διατηρηθῇ ὅ,τι ἀπέμεινε. Γιὰ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιζε τὸ κτίριο βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ. Στὸ Μουσεῖο ὁ ἐπισκέπτης μπορεῖ νὰ δῇ δύο μαρμάρινα στηρίγματα πάγκων ποὺ βρέθηκαν στὸ Ἱερὸ καὶ ποὺ τώρα χρησιμοποιήθηκαν στὸν ἀρχικό τους προορισμὸ στὴν αἴθουσα Γ, κεραμίδια στέγης μὲ ἀποτυπώσεις (ΙΕΡΑ/s οἰκίας;) στὴν προθήκη Β2 καὶ ἕνα ζεῦγος περίεργων ἀκατέργαστων λύχνων τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος μ. Χ., ποὺ βρέθηκε ἐπάνω στὸ δάπεδο τοῦ κτιρίου, στὴν προθήκη Γ6.

ΤΟ ΑΡΣΙΝΟΕΙΟΝ

Τὸ στρογγυλὸ κτίριο ποὺ ἀφιερώθηκε στοὺς Μεγάλους θεοὺς ἀπὸ τὴ βασίλισσα Ἀρσινόη, ὅταν ἀκόμη ἦταν σύζυγος τοῦ βασιλέως Λυσιμάχου (μεταξὺ 289 καὶ 281), γιὰ θυσίες καὶ ἐπίσημες συγκεντρώσεις κατὰ τὶς ἐτήσιες πανηγυρικὲς τελετὲς τοῦ θέρους, βρίσκεται πρὸς νότον τοῦ Ἀνακτόρου. Εἶναι τὸ μεγαλύτερο γνωστὸ στρογγυλὸ κτίριο τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὰ γιγάντια ἀπὸ ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους θεμέλιά του, ποὺ ἀνεγέρθηκαν ἐπάνω στὸ βράχο μὲ τὴν ἀπότομη κλίση, διατηροῦνται καὶ ὀρθώνονται σὲ τεράστιο ὕψος, τὰ δὲ πελώρια μάρμαρα τῆς ὑπερκείμενης οἰκοδομῆς, ποὺ

ἔπεσαν ἐπάνω καὶ ὁλόγυρά τους ἀπὸ τοὺς σεισμούς, εἶναι πολυάριθμα. Οἱ ὄγκοι αὐτοὶ συγκεντρώθηκαν ἐπάνω στὰ θεμέλια καὶ στὰ γύρω τοῦ κτιρίου. Ἡ ἐξωτερικὴ διάμετρος τῆς στρογγυλῆς βάσεως ξεπερνᾶ τὰ 20 μέτρα, ἡ δὲ βάσις ἡ ἴδια ἔχει δυόμιση περίπου μέτρα πλάτος. Ἡ ὑπερκείμενη οἰκοδομὴ ἦταν κτισμένη ἀπὸ μάρμαρα τῆς Θάσου. Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ μαρμάρινοι ὄγκοι τῶν εὐθυντηρίων, ποὺ ὑποβάσταζαν τὴν ὑπερκείμενη οἰκοδομή, βρίσκονται ἀκόμη στὴ θέση τους. Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια δύο σκαλοπάτια καὶ ἕνας ὀρθοστάτης ὑποβάσταζαν μαρμάρινους τοίχους ὕψους περίπου 7 μ., ποὺ διακόπτονταν ἀπὸ ἀνάγλυφη ἐξέχουσα ταινία, μὲ ἕνα ὡραῖο ἀνθέμιο διακοσμημένο ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ (ἕνα καλὰ διατηρημένο κομμάτι βρίσκεται κοντὰ στὴν ἀνατολικὴ βάση) καὶ ἐπάνω ἀπ' αὐτὸ μιὰ παρόμοια ζωφόρο. Ἐπάνω ἀπὸ τὴ ζωφόρο ὑπῆρχε ἕνα διακοσμημένο ὑπόστεγο μὲ παραστάδες (2,85 μ. ὕψος), τὰ χαμηλότερα μέρη τοῦ ὁποίου χωρίζονταν, μὲ ἕνα θωράκιο διακοσμημένο σὲ κάθε διάστημα μὲ ἕνα ρόδακα ἀνάμεσα σὲ δύο βουκράνια. Ἀπὸ μέσα, τὸ ὑπόστεγο αὐτὸ ἦταν καμωμένο μὲ ἡμικίονες κορινθιακοῦ ρυθμοῦ καὶ τὰ στενώτερα θωράκια ἔχουν ἐναλλασσόμενα ζεύγη ἀπὸ ρόδακες καὶ βουκράνια. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ θωράκιο τὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν παραστάδων ἦταν γεμισμένα μὲ μαρμάρινα καγκελώματα, ποὺ θὰ ἦταν ἴσως ζωγραφισμένα καὶ μὲ ξύλινα πιθανῶς πλαίσια μὲ μετάλλινες γρίλιες, ποὺ χρησίμευαν γιὰ παράθυρα σὲ ὡρισμένα διαστήματα. Ἐξωτερικὰ τὸ ὑπόστεγο ὑποβάσταζε ἕνα δωρικὸ θριγκό, οἱ μεγάλες διαστάσεις τοῦ ὁποίου εἶναι κλιμακωμένες μᾶλλον στὸ ὕψος τοῦ ὅλου κτιρίου παρὰ στὸ ὕψος τῶν παραστάδων. Ἀπὸ μέσα ἕνα ἰωνικὸ χείλωμα περνοῦσε ἀπὸ τὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα. Οἱ ἐπιφάνειες τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων, ποὺ διακόπτονταν ἀπὸ τὴ λευκὴ μαρμάρινη ἀνθέμιστη ζωφόρο καὶ ποὺ ὑποστήριζαν τὸν ἐπάνω κορινθιακὸ ρυθμό, ἦταν καμωμένες ἀπὸ ἀσβεστόλιθο μὲ ἐπίστρωση κόκκινης, φαίνεται, μαρμαροκονίας. Ἡ ἐξωτερικὴ στέγη, ποὺ ὑψώνονταν ἐπάνω ἀπὸ ἕνα γεῖσον (σίμη) διακοσμημένο μὲ περιπλοκάδες, λεοντόμορφες ὑδρορρόες καὶ ἀνθεμωτοὺς καλυπτῆρες, ἦταν καμωμένη μὲ κεραμίδια σὲ σχῆμα λεπιῶν ποὺ μίκραιναν πρὸς τὴ διακοσμημένη, μὲ ἀνάγλυφα φύλλα δάφνης, μαρμάρινη κορυφή. Στὸ ἀκρότατο σημεῖο, τουλάχιστον, ἡ στέγη καὶ ἡ κορωνίδα της εἶχαν τὴν κυρτὴ τοξωτὴ κατατομὴ μιᾶς παγόδας.

Μέσα στὴν κορωνίδα ὑπῆρχε ἕνας κούφιος κύλινδρος μὲ ἕνα στρογγυλὸ ἄνοιγμα στὴν κορυφή, τὸ ὁποῖο προοριζόταν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γιὰ νὰ δέχεται τοὺς καπνοὺς ἀπὸ τὶς θυσίες ποὺ γίνονταν στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κτιρίου καὶ ὄχι γιὰ νὰ παρέχῃ πρόσθετο φῶς.

Εἶναι ἄγνωστο τί εἴδους ἦταν ἡ ὀροφή. Τὴ σανιδένια ὅμως στέγη πιθανὸν νὰ προστάτευε ἕνας ξύλινος θόλος χωρισμένος σὲ τομεῖς. Ἡ εἴσοδος βρισκόταν στὸ νότιο μέρος τοῦ κτιρίου μὲ κατεύθυνση πρὸς τὴν πρωτινὴ κυρία εἴσοδο τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Ἐπάνω ἀπὸ τὴ θύρα, ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφὴ τῆς βασίλισσας Ἀρσινόης ἦταν χαραγμένη στὸ ἐπιστύλιο σὲ δυὸ σειρὲς μὲ μεγάλα καὶ ὡραῖα γράμματα. Τὸ μόνο πλῆρες κομμάτι αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ σώζεται σήμερα βρίσκεται στὰ νοτιοανατολικὰ θεμέλια τοῦ κτιρίου. Ἔξω ἀπὸ τὴ θύρα, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐκείνων ποὺ ἔμπαιναν, ἕνα περίεργο στενό, τετραγωνικὸ φρέαρ, κτισμένο μαζὺ μὲ τὴ βάση τοῦ κτιρίου καὶ κολλημένο σ' αὐτή, κατεβαίνει κάτω βαθειὰ στὰ θεμέλια. Χρησίμευε γιὰ σπονδὲς στοὺς ὑποχθόνιους θεούς. Θεμέλια δύο βωμῶν βρίσκονται πρὸς τ' ἀνατολικά του. Ἡ ἀσβεστολιθικὴ βάση ἑνὸς ἄλλου βωμοῦ φαίνεται ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ καὶ σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπὸ τὴ θύρα, στὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ κτιρίου. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ἀρσινοείου εἶχε δάπεδο ἀπὸ χῶμα καὶ πιθανῶς ξύλινους πάγκους γύρω—γύρω στοὺς τοίχους. Ἀπέναντι στὴν εἴσοδο ἡ βάση ἑνὸς ὀρθογώνιου βωμοῦ μήκους 1.50 μ. περίπου βρέθηκε στὸ βόρειο τοῖχο. Σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ ἕνα μικρότερο τετράγωνο βωμό. Στὸ κέντρο τοῦ κτιρίου θὰ ἦταν, ἴσως, τοποθετημένος ἕνας λυχνοστάτης σὲ σχῆμα δάδας καὶ δύο τέτοιες δάδες φαίνεται ὅτι ὑπῆρχαν ἑκατέρωθεν τῆς θύρας.

Γιὰ ὑποστήριξη τοῦ πελώριου ἐπιχώματος γύρω στὴ βάση, ἔκτισαν, σὲ ἀπόσταση 6 περίπου μέτρων πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς δυτικῆς περιφερείας τοῦ κτιρίου κατὰ μῆκος τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, ἕνα γερὸ τοῖχο ἀπὸ ἀκανόνιστες πέτρες συγκολλημένες μὲ ἀσβέστη καὶ ἄμμο. Στὸν πρῶτο αἰῶνα π. Χ. ἔγινε διαπλάτυνση τοῦ τοίχου αὐτοῦ καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ρεματιὰ καὶ νὰ τὴ διοχετεύσῃ πρὸς ἕνα κανάλι. Τμήματα τοῦ ἀντίστοιχου δυτικοῦ τοίχου ἀντιστηρίξεως, προερχόμενα ἀπὸ τὴν μεταγενέστερη αὐτὴ μεταρρύθμιση καὶ στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἕνα μεγάλο τμῆμα ποὺ ἔπεσε ἐπάνω στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο κατὰ τὴν τελικὴ καταστροφή, μπορεῖ νὰ δῇ κανεὶς πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ Ἀρσινοείου. Ἔτσι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους ἀνέβηκε στὸ ὕψος τῆς βάσεως τοῦ κτιρίου. Ἀρχικὰ μιὰ σκάλα ἢ μιὰ κατηφοριά, ποὺ συνέδεε τὰ δύο διαφορετικοῦ ὕψους ἐδάφη, πρέπει νὰ ὁδηγοῦσε στὴν εἴσοδο καὶ στὸ ἴδιο μ' αυτὴν ἐπίπεδο ἀπὸ τὰ νότια. Οἱ μεταγενέστερες ὅμως μεταρρυθμίσεις, καὶ ἡ μετὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καταστροφή, δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν πιὰ νὰ καθορίσουμε τὴν ἀκριβὴ μορφὴ αὐτῆς τῆς ἀνόδου πρὸς τὴ θύρα.

Γιὰ προστασία τοῦ κτιρίου ἀπὸ καθιζήσεις, ἐκτίσθηκε κατὰ μῆκος τῆς νοτιοανατολικῆς καὶ ἀνατολικῆς περιφερείας τοῦ κτιρίου ἕνα ἄλλο ἀνάλημμα ποὺ κατέληγε στὸ νότιο τοῖχο τοῦ Ἱεροῦ. Αὐθεντικὸ κομμάτι αὐτοῦ τοῦ ἀναλήμματος σώζεται μόνον στὴ νότια ἄκρη. Κι' αὐτὸ ἐπίσης εἶναι κτισμένο μὲ ἀκανόνιστες πέτρες συγκολλημένες μ' ἀσβέστη καὶ ἄμμο καὶ στέκεται ἐπάνω στὸ χαμηλότερο μέρος ἑνὸς ἀρχαϊκοῦ βραχώδους τοίχου ἀντιστηρίξεως ποὺ συνεχίζεται πρὸς τὰ νοτιοανατολικά. Αὐτοὶ οἱ τοῖχοι ἀντιστηρίξεως δυὸ φορὲς κατέρρευσαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Τμήματά τους χρειάσθηκε νὰ ἀνανεωθοῦν τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ. καὶ πάλι τὸν τρίτο αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Τὸ τμῆμα στὸ κέντρο ποὺ ἀνανεώθηκε τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ. ξανάπεσε λίγο μετὰ τὸν τελευταῖο πόλεμο καὶ ἔχει ἀπὸ τότε ἀκόμα ἐπισκευασθῆ. Γιὰ τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κτισθῆ τὸ 'Αρσινόειον, βλέπε κεφάλαιον II. Στὸ Μουσεῖο ὁ ἐπισκέπτης μπορεῖ νὰ δῆ μιὰ μερικὴ ἀποκατάσταση τοῦ ἄνω ἐξώστου καὶ τοῦ θριγκοῦ, ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ γεῖσον, (σίμη) ἕνα μεγάλο κεραμίδι τῆς στέγης καὶ ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ μαρμάρινη κορωνίδα καθὼς καὶ ἕνα κομματιασμένο ὑποστήριγμα θύρας ποὺ ἴσως ἀνῆκε στὸ Κτίριο (αἴθουσα Α). Κομμάτια τῆς ἀφιερωτικῆς ἐπιγραφῆς ἐκτίθενται στὴν αὐλή. Μιὰ κομματιασμένη μαρμάρινη στήλη ποὺ παριστάνει ἕνα στρογγυλὸ κτίριο μὲ δύο δᾶδες ἑκατέρωθεν τῆς θύρας, ἀναπαράσταση ἴσως τοῦ 'Αρσινοείου καμωμένη, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν ἀκόμα ἀνέπαφο, ἀπὸ τὸν Κυριάκο τῆς 'Αγκώνας, ἐκτίθεται στὴν αἴθουσα Β. Πολλὰ ἀντικείμενα, ἀνήκοντα σὲ χρόνο πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ 'Αρσινοείου ἀλλὰ πολὺ σημαντικά, τόσο γιὰ τὸ φῶς ποὺ ρίχνουν ἐπὶ τῆς Σαμοθρακικῆς λατρείας ὅσο καὶ γιὰ τὴ χρονολόγηση τέτοιων ἀντικειμένων, βρέθηκαν παραχωμένα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ 'Αρσινοείου. Μιὰ ἐπιλογὴ ἀπὸ βάζα καὶ λύχνους ποὺ βρέθηκαν στὰ μέρη αὐτὰ ἐκτίθενται στὶς προθῆκες Γ4 καὶ 6.

Οἱ μαρμάρινοι δόμοι τῆς ὑπεροικοδομῆς ποὺ διασώθηκαν εἶναι πολὺ λιγώτεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βρέθηκαν στὶς ἀνασκαφές. Εἴκοσι τουλάχιστον μεγάλα μάρμαρα καταστράφηκαν σκόπιμα καὶ ἄλλα παραμορφώθηκαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στρατιῶτες κατὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τῆς περιφερείας τοῦ 'Αρσινοείου ἀπέδειξε ὅτι ἡ ὅλη του περιοχὴ χρησιμοποιόταν προηγουμένως γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἱεροτελεστικῶν θυσιῶν. Στὰ βάθη, οἱ ἀνασκαφεῖς ἀπεκάλυψαν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἑνὸς πολὺ παληοῦ οἰκοδομήματος ποὺ εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

Ο ΑΡΧΑΪΚΟΣ ΔΙΠΛΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ

Τὸ μεγαλύτερο σωζόμενο μέρος ποὺ διακρίνεται στὸ ἐσωτερικὸ

τοῦ στρογγυλοῦ κτιρίου. Ἐνῶ ὅμως τὸ περιτείχισμα τελείωνε πρὸς νότον στὴν ἀργότερα νότια ἄκρη τοῦ Ἀρσινοείου, ἐκτείνονταν πρὸς βορρᾶν κάτω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ (ὅπου τὰ ἀπομεινάρια του εἶναι τώρα σκεπασμένα μὲ χῶμα) καὶ τὴ νοτιώτερη ἄκρη τοῦ Ἀνακτόρου. Ἦταν 30 περίπου μέτρα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ 11 μέτρα ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς. Ὁ προσανατολισμὸς τοῦ περιβόλου ἦταν σχεδὸν ἀκριβῶς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Διαιροῦνταν σ' ἕνα μεγαλύτερο βόρειο καὶ ἕνα μικρότερο νότιο τμῆμα ἀπὸ ἕνα σταυρωτὸ τοῖχο ποὺ πηγαίνει ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς κοντὰ στὸν κεντρικὸ ἄξονα τοῦ στρογγυλοῦ κτιρίου. Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἐγκάρσιος τοῖχος ἔχουν θεμέλια ἀπὸ ἀκανόνιστες πέτρες, ἐπάνω στὰ ὁποῖα ἦταν τοποθετημένη μιὰ βάση ἀπὸ κίτρινο πωρόλιθο. Ἡ βάση αὐτή, κομμάτια τῆς ὁποίας διατηροῦνται ἐπάνω σ' ὁλόκληρο σχεδὸν τὸν ἐγκάρσιο τοῖχο καὶ τὸν ἀνατολικὸ τοῖχο, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ χαμηλὲς πλάκες, ὀρθοστάτες καὶ πλάκες ἐπικαλύψεως. Τὸ μεταξὺ τῶν ὀρθοστατῶν διάστημα διαιρεῖται σὲ τμήματα ἀπὸ ἐγκαρσίως τοποθετημένους δόμους καὶ εἶναι γεμισμένο μὲ ἀκανόνιστες πέτρες. Οἱ τοῖχοι οἱ κτισμένοι ἐπάνω στὴ βάση αὐτὴ ἦταν καμωμένοι ἀπὸ λασπότουβλα. Τὸ βόρειο καὶ νότιο τμῆμα δὲν ἐπικοινωνοῦσε μὲ θύρες καὶ εἶχαν χωριστὲς εἰσόδους, πιθανῶς ἀπὸ τὸ βορρᾶ καὶ τὸ νότο. Ὁ Διπλὸς Περίβολος ἐκτίσθηκε κατὰ τό τελευταῖο ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνα π. Χ. ἀλλὰ σκεπάζει καὶ περιλαμβάνει ἕνα ἀκόμη ἀρχαιότερο οἰκοδόμημα. Στὸ ἐσωτερικό, στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα, μπορεῖ κανεὶς νὰ δῆ ἕνα προγενέστερο ἀνάλημμα ποὺ βλέπει πρὸς δυσμάς. Εἶναι κτισμένο σὲ κυκλώπειο τύπο ἀπὸ πελώριες πέτρες στηριγμένες στὸ βραχῶδες ὑπέδαφος καὶ φθάνει βαθειὰ κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ περιβόλου. Ὁ τοῖχος αὐτὸς ποὺ ἀποδίδεται στοὺς προελληνικοὺς κατοίκους τῆς Σαμοθράκης καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς πρώτης ἂν ὄχι τῆς δεύτερης χιλιετηρίδος π. Χ. ἐκτείνονταν μακρύτερα, πρὸς νότον, ἔξω ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ στρογγυλοῦ κτιρίου, ὅπου καὶ διακρίνεται ἡ νότια ἄκρη του ποὺ καταλήγει σ'ἕνα ὑψηλὸ ἀπότομο βράχο. Στὸ βόρειο ἄκρο του καὶ κοντὰ στὴν ἐσωτερικὴ περιφέρεια τῶν θεμελίων τοῦ Ἀρσινοείου. Τὸ ἀνάλημμα καταλήγει σ' ἀνώμαλες βαθμίδες ἀπὸ ἀκανόνιστες πέτρες ποὺ ὁδηγοῦν ἐπάνω σ' ἕνα ἰσοπεδωμένο βράχο ἀπὸ πορφυρίτη, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὁποίου ἔγινε ἐπίπεδη γιὰ νὰ μπορῆ νὰ στέκεται ἕνα πρόσωπο, κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἕνας ἱερεὺς (ἐπάνω ὑπάρχουν πέτρες προερχόμενες πιθανῶς ἀπὸ μεταγενέστερο βωμό). Ἕνας στενὸς ὀχετὸς κατὰ μῆκος τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρης τοῦ βράχου αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐχρησίμευε γιὰ τὴ διοχέτευση τῶν ὑγρῶν ἀπὸ τὶς σπονδές.

Αὐτὸς ὁ προελληνικὸς βραχώδης βωμὸς καὶ τὸ πλάτωμά του εἶναι τὰ ἀρχαιότερα σωζόμενα κατασκευάσματα τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Περιλαμβάνονταν στὸ βόρειο τομέα τοῦ παλητέρου ἑλληνικοῦ Διπλοῦ Περιβόλου, οὕτως ὥστε ὁ ἀρχαῖος βράχος νὰ μπορῇ νὰ παραμένῃ ἐν χρήσει ἐπάνω σὲ μιὰ ὑψηλότερη ἐξέδρα στὴν νοτιοανατολικὴ γωνιά. Ἐμπρὸς σ' αὐτὴν τὴν ἐξέδρα, σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο, βρέθηκαν ὑπολείμματα ἑνὸς ἄλλου θυσιαστηρίου. Στὸ νότιο τομέα, τὸ παληὸ ἀνάλημμα ἦταν σκεπασμένο μὲ χῶμα ὅταν ὁ Διπλὸς Περίβολος κτίσθηκε ἐπάνω σ' αὐτό. Σ' αὐτὸν τὸν τομέα καὶ πιὸ πέρα πρὸς δυσμάς, οἱ ἀνασκαφὲς ἀπεκάλυψαν ἕνα θυσιαστήριο λάκκο, ὑπολείμματα τοῦ ὁποίου διακρίνονται καὶ σήμερον. Τὸ χεῖλος του ἦταν στὸ ὕψος τοῦ δαπέδου καὶ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ἦταν κτισμένος μὲ πηλὸ καὶ μερικὲς πέτρες, σὰν ἕνας στενὸς στρογγυλὸς φοῦρνος. Στὴ βόρεια πλευρά του μιὰ μικρὴ κάθετη σήραγγα πιθανῶς πλαισιωμένη μὲ σανίδια, κατέβαινε σ' ἕνα «ἱερὸ λίθο» (ἕνα κομμάτι ἀπὸ μάρμαρο), ἐπάνω στὸ ὁποῖο ἔχυναν ὑγρά.

Γιὰ τὴν ἐπεξήγηση αὐτῶν τῶν παλαιοτέρων ἐρειπίων βλέπε Κεφάλαιον ΙΙ. Ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον ξαναγυρίζοντας στὴν κυρία ὁδό, ποὺ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα ἀκολουθεῖ τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀμέσως ὕστερα στρίβοντας ἀριστερά, ἂν κανεὶς ἀνεβῇ μερικὰ σκαλιὰ θὰ βρεθῇ σὲ μιὰ περιοχὴ ποὺ πλαισιώνεται δεξιὰ ἀπὸ τὸ βραχώδη τοῖχο συγκρατήσεως τοῦ Τεμένους καὶ ἀριστερά, ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ βάση τοῦ Ἀρσινοείου. Στὸ κάτω μέρος αὐτῆς τῆς βάσεως, φαίνεται κάτω ἀπὸ τὸ στρογγυλὸ κτίριο, ἡ νοτιώτερη ἐξωτερικὴ γωνιὰ τοῦ Διπλοῦ Περιβόλου κτισμένη μὲ πελώριους ὀγκόλιθους. Δυτικὰ αὐτῆς τῆς γωνιᾶς βρίσκεται ἕνας ἄλλος ἱερὸς βράχος.

Ο ΙΕΡΟΣ ΒΡΑΧΟΣ

Αὐτὸς εἶναι ἕνας ὑψηλὸς ἰσοπεδωμένος βράχος ἀπὸ γαλαζοπράσινο πορφυρίτη. Ἕνας μικρότερος βράχος τοῦ αὐτοῦ εἴδους, μὲ ἰσιωμένη ἐπιφάνεια, βρίσκεται βορειοανατολικά του. Ἕνα λεπτοκαμωμένο πλακόστρωτο, ἀπὸ τὸν ἴδιο κίτρινο πωρόλιθο ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴ βάση τοῦ Διπλοῦ Περιβόλου, ἁπλώνεται βορειοανατολικὰ καὶ βορειοδυτικὰ αὐτοῦ τοῦ ἰσοπεδωμένου βράχου καὶ χωρίζεται ἀπ' αὐτὸν μ' ἕνα στενὸ ἀνοικτὸ ὀχετό. Στὸ πλακόστρωτο αὐτὸ θὰ στέκονταν προφανῶς ὄρθιο ἕνα πρόσωπο καὶ θὰ ἔκαμνε σπονδὲς ἐπάνω στὸ βραχώδη βωμό, ἔχοντας μπροστά του τὸν Ἱερὸ βράχο. Τὸ ὑγρὸ ἔτρεχε ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειά του πρὸς τὸν ὀχετό. Ὁ τόπος αὐτὸς τῆς λατρείας ἀνάγεται στὴν ἴδια ἐποχὴ τοῦ Διπλοῦ Περιβόλου καὶ ἦταν ἤδη παραχωμένος κατὰ τὸν ἕκτο αἰῶνα π. Χ.

Στὴν ἄλλη μεριὰ αὐτῆς τῆς περιοχῆς, (ποὺ κατείχετο στοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπὸ ἕνα τεράστιο καμίνι ἀσβέστου) καὶ στὴ βάση τοῦ ὑψηλοῦ βορειοδυτικοῦ τοίχου συγκρατήσεως τοῦ Τεμένους, στηριγμένο ἐπάνω στὸ βραχῶδες ὑπέδαφος ἕνα κομμάτι οἰκοδομῆς ἀπὸ λεπτοὺς κόκκινους δόμους πορφυρίτου μὲ ἐσωτερικὸ γέμισμα ἀπὸ πέτρες καὶ ἐγκάρσια στηρίγματα ἀνήκει στὴν ἴδια ἀρχαϊκὴ περίοδο καὶ ἴσως εἶναι ἕνα ἄκρο ἑνὸς παλαιότερου τοίχου περιφράξεως. Στὸ βάθος τῆς περιοχῆς καὶ σὲ ὕψος 4 περίπου μέτρων, ὑψώνεται ἕνας ἀπότομος βράχος, ποὺ ἐπάνω στὴν ἄνω ἄκρη του καταλήγει τὸ προελληνικὸ Κυκλώπειο τεῖχος. Κάτω ἀπ' αὐτὸ πρὸς τὰ νοτιοδυτικά, μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ ὅ,τι δοκιμαστικὰ χαρακτηρίσθηκε ὡς τὸ Ἄντρον τῆς Ἑκάτης.

ΤΟ ΑΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΕΚΑΤΗΣ

Ἕνας βωμὸς ἀπὸ βράχο, τὸ κυριώτερο τμῆμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἕνας πελώριος κυβόλιθος τοποθετημένος ἐπάνω σ' ἕνα ἰσιωμένο βράχο, θεωρεῖται ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴν Κηρινθία Ἑκάτη. Στὴ βορειοανατολική του πλευρὰ τὸ θεμέλιο ἑνὸς σκαλοπατιοῦ ποὺ πήγαινε γύρω—γύρω διατηρεῖται ἐν μέρει καὶ στρίβοντας πρὸς τὴν ἀνατολικὴ γωνιὰ μεγαλώνει γιὰ νὰ μπορῇ νὰ στέκεται αὐτὸς ποὺ κάνει τὴ θυσία (πρόθυσις). Κοντὰ στὴ νότια γωνιὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ, κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη πέτρα, μιὰ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ σήμερα ἀκόμα ἀναβλύζει νερὸ ἐπὶ πολλοὺς μῆνες τὸ χρόνο. Ἀσφαλῶς ἡ πηγὴ αὐτὴ ἔβγαζε πάντα νερὸ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡ περιοχὴ πλαισιώνεται ἀπὸ τὸ βραχώδη κρημνὸ ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ἕνα ἀπότομο βραχώδη τοῖχο, ποὺ ἀργότερα ὑποστήριζε τὸν ἐξωτερικὸ ἐξώστη τοῦ Τεμένους ἐπὶ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, καὶ ἕνα ἡμικύκλιο ἀπὸ ἀνώμαλα ὑψούμενο βραχῶδες ὑπέδαφος, κομμένο στὴν ἐπιφάνεια γιὰ ἕνα μεσότοιχο. Ἐσχημάτιζε ἔτσι μιά, ἐν μέρει φυσικὴ καὶ ἐν μέρει τεχνητή, ἀνοιχτὴ δίοδο.

Ὁ βωμὸς χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν ἕκτο αἰῶνα π. Χ. Ἀργότερα ὅταν ἐκτίσθηκε τὸ Τέμενος, ὁ ἀρχαϊκὸς βωμὸς καὶ ἡ πηγὴ ἐτάφηκαν κάτω ἀπὸ τὸ ἔδαφος ποὺ ὑποβάσταζε τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο πρὸς τὸ Τέμενος. Ὁ βωμὸς ὅμως ξανακτίσθηκε σὲ ὑψηλότερο ἐπίπεδο καὶ μικρότεροι βράχοι προστέθηκαν, στὴ νοτιοανατολικὴ καὶ νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ μεγάλου βράχου, γιὰ νὰ ὑποβαστάζουν τὸν ὑψηλότερο αὐτὸ βωμό. Ἡ ἀνάμνηση τῆς ἀνοιχτῆς αὐτῆς διόδου, ποὺ δὲν διακρίνεται πιά, ἔχει ἴσως ἐπιζήση στὸ «Ἄντρον τῆς Κηρυνθίας Ἑκάτης» ποὺ μνημονεύεται ἀπὸ ἀρχαίους ποιητές. Γιὰ τὴν Ἑκάτη, βλέπε Κεφάλαιο ΙΙ. Στὴν προθήκη Β1 τοῦ Μουσείου ἐκτίθεται ἕνας τριγωνικὸς μαρμάρινος κῶνος καμωμένος πρὶν ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα π. Χ.

Ὁ κῶνος βρέθηκε στὴ θέση αὐτὴ καί, πιθανῶς, συμβολίζει τὴν τρίμορφη Ἑκάτη.

ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ

Τοποθετημένο στὴν καρδιὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου καὶ ἀπέναντι στὴν πρωτινὴ δυτικὴ εἴσοδο, εἶναι ἕνας ὀρθογώνιος σηκὸς γύρω στὰ 24 μέτρα ἀπὸ νοτιοανατολικὰ πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ λίγο λιγώτερο ἀπὸ 10 μέτρα σὲ πλάτος. Ἡ ἀσβεστολιθική του βάση διατηρεῖται σὲ ὁλόκληρη τὴ μακρυὰ νοτιοδυτικὴ πλευρά, συμπεριλαμβανομένης τῆς νοτίας γωνιᾶς καὶ σὲ κάποιο ὑψηλότερο ἐπίπεδο ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς. Ἡ ἀνατολικὴ βάση καταστράφηκε σχεδὸν ὁλοκληρωτικά, σὲ μεταγενέστερη τῆς ἀρχαίας ἐποχή, ἀπὸ ἕνα δρόμο ποὺ ἄνοιξαν ἀσβεστάδες καὶ ἀπὸ ἕνα ρέμα ποὺ κάποτε κυλοῦσε μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ αὐλάκι. Τὸ ἀρχαῖο του περίγραμμα σημειώνεται ἀπὸ ἕνα σύγχρονο πέτρινο πλαίσιο ποὺ περιλαμβάνει μιὰ σκάλα γιὰ διευκόλυνση τοῦ ἐπισκέπτη. Στὴν ἀρχαιότητα τὸ ἐπίπεδο τοῦ σηκοῦ ἦταν πιὸ ὑψηλὸ ἀπὸ τὸ ὑψηλότερο διατηρούμενο στρῶμα τῶν θεμελίων. Οἱ τοῖχοι τοῦ περιφράγματος ἐκτίσθηκαν πιθανῶς ἀπὸ ἐπιχρισμένο μὲ μαρμαροκονία ἀσβεστόλιθο ἐπάνω σὲ μαρμάρινη βάση καὶ κυμάτιο. Καὶ φαίνεται νὰ εἶχαν ὕψος 4 περίπου μέτρα.

Στὴ βόρεια γωνιά, μιὰ προεξοχὴ τοῦ βορειοδυτικοῦ τοίχου καὶ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀσβεστολιθικοὺς δόμους ποὺ διατηροῦνται γύρω στὴ γωνιὰ σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο μαζὺ μὲ μερικοὺς κομμένους βράχους, καθορίζουν τὴ θέση ἑνὸς προπύλου ποὺ βλέπει βορειοανατολικὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδο τοῦ κτιρίου. Τὸ πρόπυλον αὐτὸ ἦταν ἕνα ὡραιότατο ἀρχιτεκτονικὸ οἰκοδόμημα ἀπὸ μάρμαρο τῆς Θάσου. Πολλὰ κομμάτια του ἔχουν συγκεντρωθῆ στὴν περιοχὴ τοῦ σηκοῦ. Τὸ πρόπυλον εἶχε πλάτος 10 περίπου μέτρα καὶ ὕψος 5 περίπου καὶ ἡ κιονοστοιχία τῆς προσόψεως ὑποχωροῦσε στὸ κέντρον, ἐμπρὸς στὴ θύρα, ἐνῶ οἱ δύο πτέρυγες προεξεῖχαν. Ἰωνικὲς κολῶνες μὲ λεπτοσκαλισμένα κιονόκρανα, ποὺ διακρίνονταν γιὰ τὸν διακοσμημένο μὲ φοινικόφυλλα περίεργο ἐχῖνο τους, ὑψώνονταν ἐπάνω σὲ δυὸ βαθμίδες (αἴθουσα Β1). Ὁ θριγκὸς ἀποτελοῦνταν ἀπό : α) τὸ ἐπιστύλιο διαιρημένο σὲ τρία, β) τὴ μετώπη, ἡ γλυπτικὴ διακόσμηση τῆς ὁποίας ἦταν κολλημένη μὲ μπροῦντζο στὴ μαρμάρινη ἐπιφάνεια (ἕνα κομμάτι βρίσκεται στὸν ἐξώστη), γ) τὶς ἐξοχὲς τῶν δοκῶν (γεισίποδες) καὶ δ) τὸ γεῖσον. Διατηροῦνται πολλὰ κομμάτια τοῦ τελευταίου, ποὺ ἔχουν γεῖσον καὶ ὑδρορρόη μαζύ. Τὸ γεῖσον δὲν εἶχε γλυπτικὴ διακόσμηση ἦταν ὅμως ζωγραφισμένο. Μπρούντζινες ὑδρορροὲς ἦταν τοποθετημένες σὲ ἡμικυκλικὲς κοψιὲς στὸ κέντρο κάθε κομματιοῦ. Οἱ

τοῖχοι πίσω ἀπὸ τὴν προστατευτικὴ κιονοστοιχία ἦταν διακοσμημένοι, στὸ ὕψος ἑνὸς ἀναστήματος, μὲ μιὰ ὡραιότατη ζωφόρο, ποὺ παρίστανε περισσότερες ἀπὸ δεκαοκτὼ κόρες νὰ χορεύουν πιασμένες ἀπὸ τὸ χέρι μὲ κατεύθυνση πρὸς τὴ θύρα, τόσο ἀπὸ τὴ μιὰ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά.

Μουσικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἕνας κιθαρωδός, ἕνας τυμπανιστὴς καὶ ἕνας αὐλητής, εἶναι διασκορπισμένοι μεταξὺ τοῦ χοροῦ (Μουσεῖο αἴθουσα Β). Ἡ ζωφόρος εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἀνάγλυφα καὶ ἀποτελεῖ ἕνα καλοδιατηρημένο δεῖγμα τοῦ καλουμένου ἀρχαϊκοῦ ρυθμοῦ, ποὺ ἐπιχείρησε νὰ ἀναμίξῃ τὰ πρωτινὰ ἑλληνικὰ σχήματα μὲ σύγχρονη τέχνη. Ἀναφέρεται σὲ χοροὺς καὶ μουσικὴ ποὺ τελετουργικὰ ἐκτελοῦνταν στὸ σηκό. Μαρμάρινοι δοκοὶ συγκρατοῦσαν μιὰ φατνωτὴ ὀροφὴ διακοσμημένη ἐν μέρει μὲ ἀνάγλυφα προφὶλ κεφαλιῶν ποὺ προφανῶς παρίσταναν τὶς διάφορες θεότητες ποὺ λατρεύονταν στὸν Ἱερὸ χῶρο. Τὸ ἐσωτερικὸ δάπεδο τοῦ ὑπαίθριου σηκοῦ ἦταν στρωμένο μὲ μαρμάρινες πλάκες. Στὴ μέση ἀπέναντι στὴν εἴσοδο, ὑπῆρχε μιὰ ἱερὴ ἑστία. Κοντὰ στὴν ἑστία αὐτή, στηριγμένο στὴ μέση τοῦ βορειοδυτικοῦ τοίχου, στεκόταν ἕνα γλυπτικὸ σύμπλεγμα. ἀποτελούμενο ἀπὸ μιὰ μεγάλη καὶ μιὰ μικρότερη μορφή, πιθανῶς τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Πόθου, περίφημο ἔργο τοῦ Σκόπα. Τὸ νοτιοανατολικὸ πίσω μέρος τοῦ δαπέδου τοῦ σηκοῦ βρισκόταν σὲ λιγάκι ὑψηλότερο ἐπίπεδο.

Ἔξω ἀπὸ τὸ Πρόπυλον, πρὸς τὰ δεξιά, μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀνεβῇ σὲ μιὰν εὐρύχωρη ἀνοικτὴ ἐξέδρα, ποὺ πρόβαλλε 8 περίπου μέτρα πρὸς τὰ νοτιοδυτικά. Ἀπ' αὐτὴν μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀπολαύσῃ τὴ θέα πρὸς τὴ θάλασσα καὶ τὶς μακρυνὲς ἀκτὲς (καὶ ἀργότερα τοῦ Ἀρσινοείου) καὶ τὴ δροσερὴ αὔρα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ βορρᾶ. Ἀναθηματικὲς ἀφιερώσεις εἶχαν ἀναγερθῆ ἐπάνω στὸ πλάτωμα, ὅπου ἐπίσης ὑπῆρχαν καὶ μαρμάρινοι πάγκοι. Τὸ πλάτωμα στηριζόταν σ' ἕνα πελώριο τοῖχο ἀπὸ γκρίζο κρυσταλλικὸ πορφυρίτη, μεγάλο δὲ μέρος τοῦ τοίχου (τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἀρχικοῦ του ὕψους) εἶναι ἀκόμα ὄρθιο στὴ δυτικὴ γωνιὰ ποὺ καταλήγει στὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ. Στὴ νοτιοδυτικὴ καὶ στὴ μισὴ βορειοδυτικὴ μεριὰ αὐτοῦ τοῦ ἰσιώματος, διατηρεῖται τὸ χαμηλότερο κομμάτι ἀπὸ τοὺς ἐξωτερικοὺς προστατευτικοὺς ἀσβεστολιθικοὺς δόμους ποὺ κάποτε ἐσκέπαζε τὴν ἀκαλαίσθητη, μολονότι ἐπιβλητική, τοιχοποιΐα τοῦ ἀναλήμματος.

Ὁ ἀρχικὸς δρόμος πρὸς τὸν Ἱερὸ χῶρο διέσχιζε τὴν κοίτη πιὸ ἐπάνω βορειότερα, ἀνέβαινε πρὸς τὴ βόρεια γωνιὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔστριβε πρὸς τὸ πλάτωμα καὶ τὸ Πρόπυλον. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ

εὑρήματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τοῦ Προπύλου, τὸ Τέμενος ἐκτίσθηκε μετὰ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ., εἶχε ὅμως μακρὰ προηγούμενη ἱστορία ὡς τόπος θυσιῶν. Τὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ βορειοδυτικοῦ θεμελιότοιχου εἶναι παλαιότερο καὶ ἀνήκει σὲ ἕνα πλάτωμα τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ., τὸ ὁποῖο ἐκτεινόταν νοτιοδυτικώτερα καὶ τοῦ ὁποίου μιὰ κλιμακωτὴ εἴσοδος διατηρεῖται στὴ δυτικὴ γωνιὰ τοῦ σηκοῦ. Μιὰ πλαισιωμένη μὲ μάρμαρο ἱερὴ ἑστία, ποὺ βρέθηκε ἀπὸ Αὐστριακοὺς ἀρχαιολόγους στὸ κέντρον καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμάρινο δάπεδο τοῦ μεταγενεστέρου σηκοῦ, μπορεῖ νὰ συνδεθῆ χρονολογικὰ μ' αὐτὸ τὸ ἀρχαϊκὸ πλάτωμα. Ἀκόμα παλαιότερα ὑπῆρχε μιὰ δεύτερη τέτοια «ἐσχάρα» κτισμένη ἀπὸ ἀσβεστόλιθο πού, προφανῶς, χρονολογοῦνταν ἀπὸ τὸν ἕκτο αἰῶνα καὶ βρέθηκε πιὸ πέρα πρὸς νότον. Μιὰ βάση ἀπὸ ἀσβεστόλιθο, πιθανῶς γιὰ ἕνα μνημεῖο βωμοῦ 9 περίπου τετραγ. μέτρων, ἀνήκει στὴν ἴδια περίοδο. Τὰ ὑπολείμματά της ἀποτελοῦσαν τὴν πίσω θεμελίωση τοῦ σηκοῦ τοῦ τετάρτου αἰῶνος, τῆς ὁποίας προσδιώριζε τὸ πλάτος καὶ τὸν προσανατολισμό. Εἶναι κατασκευασμένη ἀπὸ ζεύγη ἐπιμήκων δόμων ποὺ ἐναλλάσσονταν μὲ μονὲς ἐγκάρσιες πέτρες.

Ἕνας ἀκόμα παλαιότερος χῶρος θυσιῶν ἀνακαλύφθηκε στὴ βορειοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ κτιρίου. Περιεῖχε ἕνα πυκνὸ σωρὸ ἀπὸ καμμένα ἀπομεινάρια γεμάτων θυσιῶν κοντὰ σὲ μιὰν ἑστία κτισμένη ἀπὸ βραχόπετρες (ἴχνη των εἶναι εὐδιάκριτα ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ βορειοδυτικοῦ τοίχου) καθὼς καὶ σωροὺς ἀπὸ ἀγγεῖα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος. Γιὰ τὴ θρησκευτικὴ σημασία τοῦ χώρου αὐτοῦ βλέπε Κεφάλαιον ΙΙ. Στὴν αἴθουσα Β τοῦ Μουσείου, μπορεῖ κανεὶς νὰ δῆ κομμάτια τῆς ζωφόρου μὲ τὸ χορὸ τῶν κοριτσιῶν καὶ μιὰ σχεδὸν ἀκέραια Ἰωνικὴ κολώνα μαζὺ μὲ ἕνα κομματιασμένο δεύτερο κιονόκρανο τοῦ Προπύλου. Κομμάτια ἀπὸ τὴ γλυπτὴ φατνωτὴ ὀροφὴ εἶναι ἐκτεθειμένα στὴν προθήκη Β1. Ἕνα κομμάτι μπρούντζινης ὑδρορρόης ἀπὸ τὸν Προπυλῶνα βρίσκεται στὴν προθήκη Β1. Στὸ κέντρο τῆς αἰθούσης, ἕνα ὄμορφα διακοσμημένο ὑποστήριγμα ἑδωλίου στέκεται στὴ βάση του ποὺ βρέθηκε στὸν ἔξω ἐξώστη. Διάφορα χειροποίητα ἐντόπια καὶ λεπτοκαμωμένα ἑλληνικὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα ἀπὸ τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ., ποὺ βρέθηκαν στὶς πρῶτες ἀνασκαφές, κατέχουν ἕνα μέρος τῆς προθήκης Γ1 καὶ ὁλόκληρη τὴν προθήκη Γ3. Ἡ περιγραφὴ αὐτὴ τῶν ἐρειπίων καὶ ἡ ἱστορία των περιλαμβάνει μαρτύρια ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ ἔκαναν οἱ Αὐστριακοὶ καὶ τὰ ὁποῖα καταστράφηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ ἔργου τῶν Ἀμερικανῶν. Ἡ νότια γωνιὰ τοῦ Τεμένους βρίσκεται πολὺ κοντὰ μὲ τὴ βορειοανατολικὴ γωνιὰ τοῦ Ἱεροῦ.

ΤΟ ΙΕΡΟΝ

Τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ ποὺ ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον καὶ ποὺ σὲ μεγαλοπρέπεια συναγωνίζονταν τὸ Ἀρσινόειον, κυριαρχεῖ στὸ βάθος τοῦ παληοῦ Ἱεροῦ χώρου. Τὰ ἐπιβλητικά του ἐρείπια, κατὰ ἕνα μέρος, διακρίνονταν πάντοτε ἀνάμεσα στὴν πυκνὴ οργιαστικὴ βλάστηση ποὺ ἐκάλυπτε τὴν τοποθεσία ἕως τὶς πρόσφατες ἀνασκαφές. Ὁ Κυριᾶκος τῆς Ἀγκώνας, προσκολλημένος στὸν Ὅμηρο ποὺ ἤθελε τὴ Σαμοθράκη ἕδρα τοῦ θαλασσινοῦ θεοῦ, ἀπέδιδε τὰ ἐρείπια σὲ ναὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Σήμερα τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ διακρίνονται στὸ σύνολό τους. Ὀκτακόσιοι περίπου μαρμάρινοι ὄγκοι ἀπὸ τὴν ὑπεροικοδομὴ βρέθηκαν καὶ εἶναι σήμερα ἄλλοι μὲν ἐπάνω στὰ θεμέλια, ἄλλοι δὲ γύρω σ' αὐτὰ κ αὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος πρὸς νότον. Στὴ μορφὴ ποὺ διατηρεῖ καὶ σήμερα, τὸ κτίριο ἄρχισε νὰ κτίζεται στὴν ἀρχὴ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, γύρω στὸ 300 π. Χ. Χρησίμευε γιὰ τὴ μύηση στὸν ἀνώτερο βαθμὸ τῶν μυστηρίων, στὴν Ἐποπτεία. Ἐπίσημα τὸ ὀνόμαζαν τὸ Ἱερόν. Τὸ ἀρχικὸ ὅμως σχέδιο δὲν ὁλοκληρώθηκε ἀμέσως καὶ ἡ πρόσοψη μὲ τὴν κιονοστοιχία καὶ τὸ γλυπτὸ ἀέτωμα καθὼς καὶ ὅλη ἡ στεφάνη τῆς στέγης προστέθηκαν μόνον 150 περίπου χρόνια ἀργότερα. Τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη ἀρκετὲς ἐπισκευές, ἡ σπουδαιότερη ὅμως ἔγινε στὴν ἀρχὴ τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ.

Τὸ μακρύ, στενὸ οἰκοδόμημα, μὲ προσανατολισμὸ περίπου ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, εἶναι σχεδὸν 40 μέτρα ἀπὸ τὴ βόρεια πρόσοψη ἕως τὸ ἡμικυκλικὸ ἀψιδωτὸ ἄκρο καὶ ἔχει πλάτος 13 περίπου μέτρα. Ἡ πρόσοψη βλέπει σὲ ἕναν ἀνοικτὸ τριγωνικὸ χῶρο στὸν ὁποῖον διακρίνονται ἴχνη ἑνὸς μεγάλου ὀρθογώνιου βωμοῦ, ποὺ ἀρχικῶς χρονολογοῦνταν ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο, καὶ ἑνὸς ρωμαϊκοῦ ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως. Πρὸς νότον συγχρόνως μὲ τὸ ἑλληνιστικὸ κτίριο, ἐκτίσθηκε ἕνα ἐπιβλητικὸ ἀνάλημμα, ἀπὸ κρυσταλλικὸ πορφυρίτη, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ νότιο ὁρόσημο τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Σ' αὐτὸ τὸ ἀνάλημμα, καὶ ἀπέναντι στὴ νοτιοανατολικὴ γωνιὰ τοῦ κτιρίου, φαίνεται ἕνα περίεργο κύρτωμα μὲ ἕνα σταυρό. Τὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ Ἱεροῦ καὶ τοῦ ἀναλήμματος ἐχρησίμευε σὰν δρόμος ποὺ ὁδηγοῦσε ἀνατολικὰ πρὸς τὸ Πτολεμάειον, καί δυτικά, ἀνέβαινε μὲ σκαλιά, ποὺ ἐν μέρει διατηροῦνται καὶ σήμερα ἀπέναντι στὴ νοτιοδυτικὴ γωνιὰ τοῦ κτιρίου, πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ Θεάτρου. Πρὸς δυσμὰς τὸ Ἱερὸν χωρίζεται μὲ στενὲς διόδους ἀπὸ τὸν Οἶκο τῶν Ἀφιερωμάτων καὶ τὸν Μεγάλο Βωμό. Πρὸς ἀνατολὰς ἡ πλαγιὰ τοῦ λόφου σκεπαζόταν ἀπὸ ἕνα ἱερὸ ἄλσος. Σ' αὐτὴν τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ καὶ δίπλα στὰ θεμέλια, κοντὰ στὴ γραμμὴ τῆς εἰσόδου στὸ

ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ ἕνας μεγάλος τετράγωνος ὀγκόλιθος μὲ μιὰ κάθετη τρύπα χρησίμευε, πιθανῶς, γιὰ στήριγμα ἑνὸς πελώριου λυχνοστάτη σὲ σχῆμα δάδας. Πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ τοῦ λυχνοστάτη, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόμα χρόνους, βρισκόταν δυὸ πέτρινες βαθμίδες. Τὸ ἀρχικὸ σχῆμα τῆς χρονοδαρμένης νότιας μαρμαρόπετρας διακρίνεται σήμερα. Ἡ ἀντίστοιχη βορεινὴ μαρμαρόπετρα καλύπτεται ἀπὸ μιὰν ὑψηλότερη καὶ νεώτερη πέτρα, ποὺ ἐπίσης βρίσκεται ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ὅταν ἐκτίσθηκε τὸ ὑπάρχον ἱερό, σκεπάσθηκε καὶ αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της καὶ μιὰ τρίτη ὑψηλότερη πέτρα τοποθετήθηκε ἐπάνω στὶς ἄλλες καὶ ἐγκλείσθηκε σ' ἕνα πλαίσιο ἀπὸ κεραμίδια στέγης βαλμένα κάθετα γύρω στὶς πέτρινες βαθμίδες. Ὑποτίθεται ὅτι ἐδῶ, ὑπὸ τὸ φῶς μιᾶς δάδας, γινόταν κάποια προεισαγωγικὴ δήλωση καὶ ἐξομολόγηση πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐποπτεία.

Ἕνα κομμάτι ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο ἄλλα τέτοια στηρίγματα δαδῶν, ποὺ ἀρχικὰ ἦταν τοποθετημένα ἑκατέρωθεν τῆς προσόψεως τοῦ κτιρίου, μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ κοντὰ στὴ βορειοδυτικὴ γωνιά. Τὰ θεμέλια, γεροκτισμένα μὲ τὸν ἴδιο ἀσβεστόλιθο ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὸ Ἀρσινόειον, διατηροῦνται τέλεια καὶ στὴν ἐπάνω ἄκρη τους, κατὰ μῆκος ὁλόκληρης τῆς βορείας καὶ μεγάλου μέρους τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς, μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ τὰ εὐθυντήρια στὴν ἀρχική τους θέση. Τὸ ὑλικὸ ποὺ χρησιμοποιήθηκε εἶναι Θάσιο μάρμαρο. Στὶς τρεῖς αὐτὲς πλευρὲς μιὰ λωρίδα, ποὺ εἶχε τὴν κατατομὴ μιᾶς βαθμίδας (τοιχοβάται) ἐστήριζε τοὺς μαρμάρινους τοίχους. Στὴν πρόσοψη τὰ θεμέλια εἶναι πλατύτερα καὶ ἐδῶ εἶχαν προστεθῆ δυὸ πρόσθετες βαθμίδες κάτω ἀπὸ ὁλόκληρο τὸν πρόναο. Ὁ πρόναος ποὺ στηριζόταν στὶς δυὸ αὐτὲς βαθμίδες ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δύο σειρὲς ἀπὸ ἔξη κολῶνες χωρισμένες μὲ δυὸ πρόσθετες κολῶνες, μιὰ σὲ κάθε πλευρὰ στὴ σειρὰ τῆς προεκτάσεως τῶν παραστάδων. Τὸ ὅλο κτίριο κατέληγε, πρὸς τὰ ἐπάνω, σ' ἕνα δωρικὸ θριγκὸ καὶ ἕνα ὡραιότατα σκαλισμένο γεῖσον μὲ λεονταρόμορφες ὑδρορρόες καὶ καλυπτῆρες σὲ σχῆμα φοινικόφυλλων. Ἡ διακόσμηση τοῦ κεκλιμένου γείσου ἦταν σὲ σχέδιο ἐναλλασσομένων φοινικόφυλλων, καλύκων καὶ λουλουδιῶν. Μόνο ἡ πρόσοψη εἶχε γλυπτὸ ἀέτωμα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα κορυφώνονταν μὲ γλυπτὰ ἀκρωτήρια. Ἀκρωτήριες ἀνθέμιες ἄκανθες ὑπῆρχαν σὲ κάθε κέντρον, σὲ κάθε δὲ γωνιὰ ὑπῆρχε ἀπὸ μιὰ Νίκη. Οἱ μαρμάρινοι στυλοβάτες τοῦ προνάου, μὲ ἴχνη ἀπὸ τὶς τέσσερες κολῶνες, διατηροῦνται. Ἐμπρὸς ὁ πρόναος ἦταν στρωμένος μὲ μαρμαρόπλακες στηριγμένες σὲ σειρὲς ἀσβεστολιθικῶν θεμελίων ποὺ πήγαιναν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ τὰ ἐνδιάμεσα κενὰ ἦταν γεμισμένα μὲ σπασμένη πέτρα.

Ὁ πρόναος εἶχε χωματένιο δάπεδο σκεπασμένο μὲ μωσαϊκό. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ πλευρὰ τῶν θεμελίων τοῦ προνάου δείχνουν ἴχνη τῆς διακοπῆς τοῦ σχεδίου τοῦ κτιρίου. Μπορεῖ κανεὶς ὁλοκάθαρα νὰ δῆ ὅτι ὁλόκληρη ἡ βόρεια θεμελίωση τοῦ προνάου, ὅπως καὶ τὰ βόρεια μέρη τῶν πλαγίων θεμελιώσεων, συνδέθηκαν ἢ ἀγκιστρώθηκαν ἀργότερα μὲ τὰ τμήματα ποὺ εἶχαν ἀρχικὰ ἐκτελεσθῆ. Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ προνάου ἦταν διακοσμημένοι μὲ γλυπτὰ σχήματα μαιάνδρων. Κοντὰ στὴ θύρα μιὰ ἐνεπίγραφη στήλη ἀπαγόρευε τὴν εἴσοδο στὸν ἀμύητο. Οἱ πλάγιες ἄκρες τοῦ μαρμάρινου κατωφλιοῦ τῆς κυρίας θύρας ποὺ ὁδηγοῦσε στὴν ἐσωτερικὴ αἴθουσα ἔχουν τοποθετηθῆ περίπου στὴν ἀρχική τους θέση καὶ ἐμφανίζουν ἀργότερα καμωμένες ἐγκοπές, ποὺ ἐπέτρεπαν τὴν εἰσαγωγὴ στὸ ἐσωτερικὸ ζώων προορισμένων γιὰ θυσίες. Στὸν πρόναο ὁ ἐπισκέπτης θὰ διακρίνη μιὰ πελώρια, σχεδὸν ἀκέραια, μαρμάρινη δοκὸ καὶ ἄλλες ἐν μέρει σωζόμενες δοκοὺς τῆς ὀροφῆς τοῦ προνάου. Ὅλες συγκρατοῦσαν τὴ μαρμάρινη φατνωτὴ ὀροφή.

Οἱ τοῖχοι τῆς ἐσωτερικῆς αἰθούσης ἦταν ἀπὸ ἀσβεστόλιθο ἐπιχρισμένο μὲ μαρμαροκονία, ἴσως δὲ νὰ ὑπῆρχαν, ποὺ καὶ πού, τμήματα ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο. Ἡ διακόσμηση ἀπὸ μαρμαροκονία ἦταν σὲ ρυθμὸ καλούμενο Πρῶτο Πομπήϊο σὲ χρώματα ἄσπρο, κόκκινο, πράσινο καὶ κίτρινο. Μιὰ ξύλινη στέγη, ἴσως μὲ μιὰ ξύλινη ὀροφὴ ἀπὸ κάτω, ἐσκέπαζε τὴν αἴθουσα. Μόνο ἡ ἀσβεστολιθικὴ ὑπόστρωση τοῦ δαπέδου σώζεται πέρα γιὰ πέρα στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἀρχικὰ ὑποβάσταζε μαρμάρινο δάπεδο πού, ἦταν ἀκόμα ἄθικτο κοντὰ στὴν εἴσοδο ὅταν ἔγιναν οἱ ἀνασκαφὲς ἀπὸ τοὺς Αὐστριακούς. Παρουσίαζε ἴχνη ἀπὸ κάγκελλα κοντὰ στὴν εἴσοδο γιὰ νὰ κανονίζουν τὴν κίνηση πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ καὶ νὰ κατευθύνουν τὸν θεατὴ πρὸς τὶς πλάγιες πτέρυγες ποὺ εἶχαν ὑπόστρωση ἀπὸ ἐγκάρσιες ἀσβεστολιθικὲς σειρὲς γιὰ τὴ στήριξη μαρμάρινων πάγκων. Ἀρχικὰ αὐτὲς οἱ πτέρυγες ἦταν χωρισμένες ἀπὸ τὸν μεγάλο «νάρθηκα» μὲ ἀραιὸ ξύλινο κιγκλίδωμα. Ἡ βαρειὰ τοιχοποιΐα τῶν σωζομένων τοίχων χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ. καὶ περιλαμβάνει θραύσματα μαρμάρου. Πολυάριθμα κομμάτια μαρμάρινων στηριγμάτων πάγκων μὲ νύχια ἀπὸ πόδια λεονταριῶν βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφές. Στὴν τελευταία ἀνοικοδόμηση ποὺ ἔγινε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πάγκους ἀνανεώθηκαν στὸ ἴδιο σχῆμα ἐνῶ ἄλλοι ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ συμπαγεῖς μαρμάρινες ἕδρες. Ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς τελευταῖες διακρίνονται σήμερα καὶ στὶς δύο πτέρυγες. Στὴν ὑπόστρωση τῆς κεντρικῆς πτέρυγος φαίνονται ἴχνη διαφόρων βωμῶν καὶ μνημείων. Στὸ κέντρον

τοῦ ἐμπρόσθιου μέρους τοῦ νάρθηκος σώζεται τὸ καμμένο ἀσβεστολιθικὸ πλαίσιο μιᾶς μικρῆς τετράγωνης ἱερῆς ἑστίας βουλιαγμένης στὸ δάπεδο.

Πρὸς τὰ πίσω τῆς κεντρικῆς πτέρυγος βρέθηκαν κομμάτια τοῦ πλαισίου μιᾶς δεύτερης μεγαλύτερης ἑστίας. Δύο πλαϊνὲς θύρες (τὰ κατώφλια διακρίνονται στὸ μαρμάρινο πεδίο πρὸς νότον) ὡδηγοῦσαν στὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ καὶ πιθανῶς νὰ χρησίμευαν ὡς εἴσοδοι γιὰ τὶς θυσίες. Τὸ κτίριο ξεχώριζε μὲ τὸ ἀψιδωτὸ ἡμικύκλιο, τοῦ ὁποίου σώζεται ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ ἀσβεστολιθικὸ τοῖχο. Περιλαμβάνεται στὸ ὀρθογώνιο σχέδιο καὶ τὰ τύμπανα στὶς γωνίες ἦταν γεμάτα μὲ τοιχοποιΐα. Ἡ ὀροφή του μπορεῖ νὰ ἦταν ἕνα ξύλινο ἡμιθόλιο. Γύρω στὸ ἀψιδωτὸ ἡμικύκλιο εἶναι κτισμένο ἕνα τμῆμα «χοροῦ» ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ μαρμάρινο δάπεδο (τὸ μαρμάρινο πλακόστρωτο σώζεται ἐδῶ κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἂν καὶ στὸ σχῆμα τῆς ἀποτυχημένης ἀνοικοδομήσεως ποὺ ἔγινε τὸν τρίτον αἰῶνα μ. Χ.) Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀψιδωτὸ ἡμικύκλιο ἕνας μεγάλος μαρμάρινος ὄγκος φέρει τρύπα, σὲ σχῆμα μισοῦ αὐγοῦ, μὲ χεῖλος στὸ ὁποῖο στηριζόταν ἕνα κινητὸ ξύλινο καπάκι. Κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν τρύπα, ποὺ ἀναμφισβήτητα χρησίμευε γιὰ νὰ χύνονται σπονδές, ὁ κόκκινος βράχος ἀπὸ κάθε ἄλλο σημεῖο τῆς περιοχῆς. Κατεβαίνει ἀπότομα πρὸς ἕνα κούφωμα πλαισιωμένο ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ ἀψιδωτοῦ ἡμικυκλίου καὶ ἀπὸ πορφυρίτη, στὸν ὁποῖο ἦταν κτισμένο τὸ κτίριο προβάλλει ὑψηλότερα ἀπὸ δύο σκαλισμένους πλάγιους τοίχους ποὺ ἀνήκουν σὲ ἕνα εἶδος κρύπτης, στὴν ὁποίαν φαίνεται κατέβαιναν μὲ μιὰ ξύλινη σκάλα.

Στὸ βάθος τοῦ ἀψιδωτοῦ ἡμικυκλίου μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ τὰ σκαλιστὰ θεμέλια δύο ἀψιδωτῶν ἡμικυκλίων ποὺ ὑπῆρχαν πρὶν γίνῃ τὸ ἑλληνιστικὸ κτίριο. Τὰ θεμέλια τοῦ ἑνὸς καμωμένα ἀπὸ κανονικοὺς ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους, σχηματίζουν τὴ βάση τοῦ σημερινοῦ ἡμικυκλίου καὶ χρονολογοῦνται ἴσως ἀπὸ τὸν πέμπτον αἰῶνα π.Χ. Τὰ θεμέλια τοῦ ἄλλου, καμωμένα ἀπὸ ἀκανόνιστους ὀγκόλιθους καὶ περιβαλλόμενα ἀπὸ τὰ πρῶτα, θεωροῦνται ὅτι ἀνήκουν στὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο καὶ εἶναι σύγχρονα τοῦ Ἀνακτόρου (γύρω στὸ 500 π. Χ). Γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ρόλου ποὺ ἐκπληροῦσε τὸ κτίριο βλέπε Κεφάλαιο II. Στὸ Μουσεῖο ὁ ἐπισκέπτης μπορεῖ νὰ δῇ: μερικὴ ἀναστήλωση τοῦ δωρικοῦ θριγκοῦ, ἕνα μεγάλο τμῆμα καὶ πολλὰ κομμάτια τοῦ ἀνθένιου ἀκρωτηρίου, ἕνα κομμάτι τοῦ κεκλιμένου γείσου τοῦ ἀετώματος καὶ τὴν ἐνεπίγραφη στήλη τῆς εἰσόδου (αἴθουσα Α), τὴν ἀκρωτήριο Νίκη ἀπὸ τὴ νοτιοδυτικὴ γωνιὰ (αἴθουσα Γ), μιὰ κομματιασμένη μορφὴ ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ γωνιὰ τοῦ ἀετώματος (αἴθουσα Γ) μαζὺ μὲ ἄλλα κομμάτια γλυπτῶν παραστάσεων αὐτοῦ τοῦ ἀετώματος (προθήκη Β4), κομμάτια ἀπὸ πήλινους καλυπτῆρες

τῆς στέγης (προθήκη Β3), μπρούντζινα στολίδια θυρῶν (προθήκη Γ2), ἕνα κομμάτι μεγάλου μαρμάρινου λυχνοστάτη σὲ σχῆμα δάδας ποὺ ἀγκαλιάζεται ἀπὸ ἕνα φίδι (προθήκη Β1). Ἀρκετὰ ἀρχιτεκτονικὰ κομμάτια ἀπὸ τὴν ὑπεροικοδομή, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀγάλματα τοῦ βορείου ἀετώματος, ἕνα ἀνθένιο ἀκρωτήριο καὶ μιὰ ἀκρωτήρια Νίκη βρίσκονται στὸ Μουσεῖο τῆς Βιέννης. Τὰ δύο τελευταῖα γλυπτὰ ἀντικατέστησαν τὰ δύο ἑλληνιστικὰ κομμάτια, ποὺ βρίσκονται στὸ Μουσεῖο τῆς Σαμοθράκης, κατὰ τὴν ἀνοικοδόμηση ποὺ ἔγινε λίγο μετὰ τὸ 200 μ. Χ. Πρὸς δυσμὰς τοῦ βορείου μέρους τοῦ Ἱεροῦ βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Αἰθούσης τῶν Ἀφιερωμάτων.

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΩΝ

Τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῶν πέτρινων θεμελίων καὶ τὸ νότιο ἥμισυ τοῦ ὑποστρώματος τοῦ δαπέδου ἔχουν διασωθῆ. Ἡ βορειοδυτικὴ γωνιὰ καταστράφηκε ὁλόκληρη ἀπὸ διάβρωση ἀπὸ τὸν ποταμὸ ποὺ περνᾶ ἀπὸ κάτω της καὶ ἡ ὑποτύπωση συμπληρώθηκε μόνο μετὰ τὶς ἀνασκαφές. Τὸ κτίριο σχηματίζει ἕνα ὀρθογώνιο μὲ προσανατολισμὸ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Ἔχει μῆκος 22.60 μ. καὶ πλάτος 10,70 μ. Ἡ πρόσοψη ἔβλεπε πρὸς δυσμὰς καὶ εἶχε ἐμπρὸς ἕνα ἐξωτερικὸ σκαλοπάτι, τοῦ ὁποίου σώζεται ἀκόμη ἕνα τμῆμα κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου μέρους τῶν δυτικῶν θεμελίων. Ἀπὸ τὴν οἰκοδομή, ποὺ ἦταν κτισμένη ἀπὸ λεπτὴ εὐκολοδούλευτη ἀσβεστόπετρα τῆς Ἀνατολῆς, μόνο μερικοὶ δόμοι (στερεοβάται) σώζονται ἐπάνω στὸ νότιο ἄκρο τῶν δυτικῶν θεμελίων. Ὁ βορειότερος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δόμους ἔχει μιὰ κοψιὰ γιὰ μιὰ ξύλινη παραστάδα. Ἡ πρόσοψη εἶχε μιὰν ἀνοιχτὴ δωρικὴ κιονοστοιχία ἀνάμεσα σὲ δυὸ τέτοιες παραστάδες. Οἱ τοῖχοι ἦταν περίεργα κτισμένοι ἀπὸ ὄγκους μὲ διάφορα μεγέθη ποὺ πρὸς τὰ ἐπάνω μίκραιναν καὶ εἶχαν σχῆμα μικρῶν τούβλων, ἐνῶ ξύλινοι ὁριζόντιοι καὶ κάθετοι ἁρμοὶ συνέδεαν τὴν τοιχοποιΐα. Ὁ θριγκός, ποὺ ἦταν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπὸ ξύλο καὶ λασπότουβλα, συγκρατοῦσε μιὰ σελλωτὴ στέγη μὲ τὸ σημαντικὸ ἄνοιγμα 8 περίπου μέτρων. Κατὰ μῆκος τῆς ἄκρας τῆς στέγης ὑπῆρχε μιὰ ἀρκετὰ προεξέχουσα λεπτοσκαλισμένη πέτρινη στεφάνη, στὴν ὁποία ἦτο συγκολλημένη μιὰ πήλινη ὑδρορρόη. Τὸ κτίριο ἦταν ἐπιχρισμένο μὲ μαρμαροκονία τόσο ἐξωτερικὰ ὅσο καὶ ἐσωτερικά. Στὸ σχῆμα αὐτὸ εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸ 550 π. Χ. γιὰ τὴ στέγαση καὶ ἔκθεση τῶν ἀφιερωμάτων. Διατηρήθηκε στὴν ἴδια μορφὴ μὲ μικρὲς μόνον ἐπισκευὲς σχεδὸν χίλια χρόνια. Ἡ λεπτὴ πέτρινη ὑπόστρωση τοῦ δαπέδου, ποὺ διατηρεῖται στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ, χρονολογεῖται περίπου ἀπὸ τὸ 400 π. Χ. Κάτω ἀπ' αὐτὴ βρέθηκαν πολλὰ ἀφιερώματα τῶν προηγη-

θέντων 150 χρόνων. Ἀρχικά, πιθανῶς, θὰ συγκρατοῦσε ἕνα μωσαϊκὸ μὲ περιθώριο στὶς ἄκρες. Ἀπὸ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους καὶ ὕστερα τὸ δάπεδο αὐτὸ σκεπάσθηκε μὲ στρώματα μαρμαροκονίας ποὺ πολλὲς φορὲς ἀνανεώθηκαν. Κομμάτια ἀπὸ τέτοια στρώματα, κόκκινα καὶ ἀνοιχτὰ πράσινα, σώζονταν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ σήμερα ἀκόμα διακρίνονται στὴ νοτιοδυτικὴ μεριὰ τοῦ κτιρίου.

Τὰ ἀσβεστολιθικὰ θεμέλια ἑνὸς τετράγωνου μνημείου μερικῶς σώζονται ἔξω καὶ ἐπάνω στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τοῦ βορείου τοίχου. Θὰ συγκρατοῦσε ἴσως ἕνα ἀφιέρωμα τῶν Πτολεμαίων, ἕνα κολοσσιαῖο ἄγαλμα, ἡ σπασμένη βάση τοῦ ὁποίου ἀπὸ αἰγυπτιακὸ ρόζ γρανίτη βρέθηκε καὶ ὑπάρχει στὴν κατηφοριὰ πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὸ κτίριο ἴδε Κεφάλαιο ΙΙ. Στὸ Μουσεῖο ἐκτίθενται μερικὲς καλοδουλεμένες πέτρες ἀπὸ τοὺς τοίχους, οἱ στεφάνες, γεῖσον καὶ ἕνα κομμάτι ἀπὸ κεραμίδι τῆς στέγης (αἴθουσα Α), ἕνας καλυπτὴρ ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς στέγης (προθήκη Β3), κομμάτια ἀπὸ μαρμαροκονία τοίχων καὶ ἕνα μαρμάρινο ἐργαλεῖο γιὰ λείανση τῆς μαρμαροκονίας ποὺ βρέθηκε σπασμένο στὸ πάτωμα καὶ ἐγκατελείφθηκε ἀπὸ κάποιον ἐργάτη στὸ τέλος τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐποχῆς (προθήκη Γ12), δύο ἐπιχρυσωμένα μπρούντζινα γράμματα ἀπὸ μιὰν ἐπιγραφὴ τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, ποὺ ἦταν τοποθετημένη στὸ χρισμένο μὲ μαρμαροκονία ἐπιστύλιο τῆς προσόψεως (προθήκη 2) καὶ ἀφιερώματα ποὺ βρέθηκαν ἐπάνω καὶ κάτω ἀπὸ τὸ δάπεδον (προθῆκες Β1, Γ2, 4, 8, 11).

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΩΜΟΣ

Βρίσκεται πρὸς νότον τῆς Αἰθούσης τῶν Ἀφιερωμάτων καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ νοτίου ἡμίσεος τοῦ Ἱεροῦ καὶ εἶναι ὀρθογώνιο οἰκοδόμημα (14 περίπου μέτρα ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, 17 μέτρα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον). Ἡ ἐποικοδομή του σώζεται μερικῶς σ' ὅλες τὶς πλευρές. Εἶναι γερὰ κτισμένο ἀπὸ ἕνα εἶδος ἀσβεστολιθικῶν ὄγκων ποὺ δὲν χρησιμοποιήθηκε σ' ἄλλες οἰκοδομὲς τοῦ Ἱεροῦ χώρου καὶ εἶχε ἀρχικῶς πέντε σειρὲς σ' ὅλες τὶς πλευρές. Ἐπάνω στοὺς τοίχους αὐτοὺς ὑπῆρχε ἕνα περίφραγμα ποὺ ἔφθανε τὰ 8 περίπου μέτρα σὲ ὕψος. Οἱ τοῖχοι ἦταν κτισμένοι ἀπὸ ἀσβεστόλιθο ἐπιχρισμένο μὲ μαρμαροκονία στὴν ἀνατολική, νότια καὶ βόρεια πλευρά. Ἡ πρόσοψη στὴ δυτικὴ πλευρὰ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δωρικὴ κιονοστοιχία μεταξὺ δύο μαρμάρινων παραστάδων. Τὸ ἄνοιγμα μεταξὺ τῶν κιόνων, μὲ μεγαλύτερη ἀπόσταση στὴ μέση, δείχνεται ἀπὸ τέσσαρα τύμπανα ποὺ ἔχουν τοποθετηθῆ στὴ μόνη (κατώτερη) σωζόμενη σειρὰ τῶν θε-

μελίων τῆς προσόψεως. Οἱ τοῖχοι στεφανώνονται ἀπὸ μιὰ μαρμάρινη σειρὰ ποὺ συγκρατοῦσε τὰ κυμάτια τῶν κιονοκράνων τῶν παραστάδων γύρω στὸ κτίριο. Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴ σειρὰ καὶ στὶς κολῶνες στηριζόταν ἕνας μαρμάρινος δωρικὸς θριγκὸς (ἐπιστύλιον, ζωφόρος καὶ γεῖσον) μὲ ἕνα ζωγραφισμένο κάποτε γεῖσον μὲ ὑδρορρόες ἀπὸ κεφάλια λεονταριῶν. Τὰ ἐνδιάμεσα μεταξὺ τῶν κιόνων ἦταν κλεισμένα μὲ μετάλλινα κιγκλιδώματα καὶ θύρες. Τὸ ἐπιστύλιο ἔφερε τὴν ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφή, πιθανῶς τοῦ Ἀρριδαίου (ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου) ποὺ ἀφιέρωσε τὸ οἰκοδόμημα στοὺς Μεγάλους θεοὺς ἀπὸ πολεμικὰ λάφυρα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λίγο πρὶν κληθῆ νὰ διαδεχθῆ τὸν Ἀλέξανδρο, ποὺ πέθανε ξαφνικὰ στὸ 323 π. Χ. Τρία μεγάλα κομμάτια τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ὑπάρχουν στὰ θεμέλια τῆς προσόψεως. Τὸ ἐμπρὸς μέρος τοῦ περιφράγματος ἦταν στρωμένο μὲ μωσαϊκὸ ἀπὸ κομμάτια μαρμάρου τοποθετημένα σὲ σχῆμα διαμαντιοῦ. Ἀκολουθοῦσαν βαθμίδες ποὺ ἀνέβαζαν σὲ ἕνα μνημεῖο μαρμάρινου βωμοῦ, τοῦ ὁποίου μιὰ πλάκα καλύμματος φαίνεται στὸ ἐσωτερικό. Ὁ βωμὸς αὐτὸς ἦταν τοποθετημένος πρὸς τὰ πίσω καὶ τὸ νότιο τμῆμα του σκέπαζε ἕνα ἀρχαϊκὸ θυσιαστήριο ἐπάνω σ' ἕνα ἴσιωμα κόκκινου καὶ πράσινου βράχου ἀπὸ πορφυρίτη. Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ βράχο διασώζεται ἕνα κομμάτι τοῦ πήλινου ἀγωγοῦ, στὸν ὁποῖον διοχετεύονταν τὰ ὑγρὰ τῶν θυσιῶν τοῦ ἀρχαϊκοῦ βωμοῦ. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν πρόσοψη καὶ σὲ ἀπόσταση μερικῶν μέτρων σώζονται ἀρκετοὶ μεταγενέστεροι τοῖχοι. Ἀπὸ τὸ 200 μ. Χ. περίπου κι' ὕστερα ὑποβάσταζαν μιὰ ξύλινη ἐξέδρα ἔξω ἀπὸ τὸ κτίριο, ἡ πρόσοψη τοῦ ὁποίου χρησίμευε, παρὰ τὸ διαφορετικὸ προσανατολισμό του, σὰν βάθος γιὰ θεατρικὲς παραστάσεις.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Τὸ θέατρον εἶναι κτισμένο στὴν κατηφοριὰ καὶ τὸ περίγραμμα τοῦ κοίλου του διακρίνεται καὶ σήμερα. Οἱ κερκίδες του ὅμως ποὺ ἦταν ἀπὸ λευκὸ ἀσβεστόλιθο καὶ κόκκινο πορφυρίτη καταστράφηκαν μεταξὺ τοῦ 1927 καὶ 1937. Δυὸ καθίσματα ποὺ διέφυγαν τὴν καταστροφὴ ἔχουν τοποθετηθῆ στὸ κοῖλον. Στὴν ἀρχαιότητα ὁ ποταμὸς περνοῦσε μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν περιοχὴ σὲ κοίτη ποὺ τὴν ἐσχημάτιζαν τοῖχοι συγκρατήσεως ἀπὸ κομμάτια βράχων. Τμήματα τῶν τοίχων αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμα ὄρθια πιὸ κάτω πρὸς νότον. Κατὰ τὴν διάρκεια τῶν καλοκαιρινῶν τελετῶν ἕνα ξύλινο δάπεδο ὀρχήστρας θὰ ἐκάλυπτε τὸ πλατὺ αὐτὸ κανάλι. Μετὰ τὶς ἀνασκαφὲς τὸ ἀρχαῖο κανάλι μετετράπη σ' ἕνα ὑπόγειο γεροκτισμένο θολωτὸ ὀχετό, γιὰ νὰ προστατεύση τὰ ἐρείπια ἀπὸ τὶς συνεχιζόμενες καταστροφὲς ποὺ

προκαλοῦσαν τὸν χειμῶνα οἱ πλήμμυρες τοῦ χειμάρρου. Ὑψηλὰ στὸ βάθος ὁ ἐπισκέπτης τοῦ ἀρχαίου κοίλου ἔβλεπε τὴ Νίκη τῆς Σαμοθράκης καὶ τὴ νότια ἄκρη τῆς Στοᾶς. Γιὰ τὸν Μεγάλο Βωμὸ καὶ τὸ θέατρο ἴδε Κεφάλαιο II. Στὸ Μουσεῖο (αἴθουσα Α) ἔχει ἀναστηλωθῆ ἕνα μέρος τοῦ θριγκοῦ. Ἕνα μικρὸ τμῆμα τοῦ μαρμάρινου δαπέδου τοῦ ἐμπρὸς μέρους τοῦ μεγάρου ἐκτίθεται στὴν προθήκη Β3. Ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν ἀρχαϊκὸ ἀγωγὸ μὲ γράμματα ἐπάνω βρίσκεται στὴν προθήκη Γ 11 καὶ στὴν προθήκη Γ 12 ὑπάρχουν κομμάτια μαρμαροκονίας ἀπὸ τοὺς τοίχους.

Ο ΔΥΤΙΚΟΣ ΛΟΦΟΣ

Ὁ δρόμος πρὸς τὴ Στοὰ ἀνηφορίζει πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ χειμάρρου ἀκολουθῶντας περίπου τὴ γραμμὴ ἑνὸς ἀρχαίου μονοπατιοῦ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ θεάτρου, ὕστερα στρίβει δυτικὰ πρὸς τὴ ράχη, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ ἀρχικὸ κύριο μονοπάτι ὡδηγοῦσε πρὸς τὸν Ἱερὸ χῶρο. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ διακρίνεται μέρος τοῦ μεταγενέστερου ρωμαϊκοῦ τοίχου συγκρατήσεως καὶ στὴ γωνιὰ ἴχνη τοῦ χαμηλότερου κτισμένου ἰσιώματος τῆς πλαγιᾶς. Ἐπάνω μπορεῖ κανεὶς νὰ δῆ τὴ γωνιὰ ἑνὸς γεροῦ τοίχου συγκρατήσεως ἀπὸ βραχόπετρες ποὺ κτίσθηκε γιὰ τὴν συγκράτηση τῆς Στοᾶς. Στὸ μονοπάτι ὑπάρχουν ἴχνη τοῦ χαλικόστρωτου τοῦ ἀρχαίου δρόμου. Τό μονοπάτι καταλήγει στὴν πλατεῖα τῆς Στοᾶς.

Κοντὰ σ᾽ αὐτήν, στὰ δεξιά, τὸ βόρειο μέρος τοῦ λόφου σκεπάζεται ἀπὸ ἀρκετὰ ἐρείπια ποὺ ἔχουν μερικῶς ἀνασκαφῆ. Ὁ πλατὺς τετράγωνος χῶρος τῶν ἐρειπίων εἶναι ἕνα νεώτερο κατασκεύασμα, πιθανῶς μικρὰ μεσαιωνικὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα, ποὺ ἔγινε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ σπασμένα κομμάτια τῶν κοντεινῶν ἀρχαίων κτιρίων, κυρίως ἀπὸ τὴ Στοά. Παλαιότεροι ἀρχαιολόγοι ὑπέθεσαν ὅτι στὸν τομέα αὐτὸν καὶ στὰ μετὰ βίας διακρινόμενα ἐρείπια ἀνεκάλυψαν τὸν «Ναὸ τῶν Καβείρων», ποὺ περιγράφεται ὅτι εἶχε τρεῖς αἴθουσες καὶ ἕνα κεντρικὸ νάρθηκα μὲ κιονοστοιχία. Στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη τοῦ λόφου, τὰ ἀσβεστολιθικὰ θεμέλια ἑνὸς ἄλλου ὅμοιου μὲ ναὸ οἰκοδομήματος ἀπέναντι στὸ Ἀνάκτορον φαίνεται ὅτι στήριζαν ἕνα μαρμάρινο κτίριο Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ποὺ εἶναι ἄγνωστο σὲ τί χρησίμευε.

Η ΣΤΟΑ

Ἡ Στοά, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλυψε ἡ Αὐστριακὴ ἀποστολή, εἶναι μιὰ πολὺ μεγάλη στοὰ μὲ πρόσοψη πρὸς ἀνατολὰς καὶ μῆκος 80 περίπου μέτρων ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν. Τὰ ἀσβεστολιθικὰ θεμέλια διακρίνονται καὶ κομμάτια τῆς ἀσβεστολιθικῆς ἐποικοδομῆς βρίσκον-

ται ὁλόγυρα σκορπισμένα. Ἀνήκουν σὲ μιὰ μεγαλύτερη δωρικὴ κιονοστοιχία καὶ σὲ μιὰ μικρότερη Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ποὺ ἡ τελευταία ἄρχιζε ἀπὸ τὸ δεύτερο ὄροφο ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἰσόγειο. Ἡ ἄκρη τῆς στέγης εἶχε ἕνα γεῖσον ἀπὸ ὀπτὴ γῆ (τερρακότα) διακοσμημένο μὲ γλυπτὴ περιπλοκάδα καὶ ὑδρορρόες σὲ σχῆμα κεφαλιῶν λεονταριῶν καὶ κορυφώνονταν σὲ κομψοὺς καλυπτῆρες ἀπὸ ὀπτὴ γῆ. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴ Στοὰ διακρίνονται διάφορα θεμέλια καὶ ὑπολείμματα ἀναθηματικῶν μνημείων. Ἡ Στοὰ πιθανότατα κτίσθηκε γύρω στὰ 200 π. Χ. μαζὺ μὲ τὸ Θέατρο, πιὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ κοῖλον τοῦ ὁποίου βρίσκεται τὸ νότιο μέρος της. Στὸ Μουσεῖο (προθήκη Β3) ἐκτίθεται ἕνα ἀναστυλωμένο κομμάτι ἀπὸ τὸ πήλινο γεῖσον καὶ δύο καλυπτῆρες καθὼς καὶ ἕνα διακοσμητικὸ κομμάτι τῆς ὀροφῆς. Κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς ποὺ ἔκαναν οἱ Αὐστριακοὶ κατεδαφίσθηκαν τὰ ἐρείπια τοῦ μεσαιωνικοῦ πύργου, ποὺ εἶχε κτισθῆ ἐπάνω στὴ Στοὰ μὲ σπασμένο ὑλικὸ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κτίρια.

Η ΚΡΗΝΗ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Πρὸς νότον ἕνα ἀνάλημμα (τοῖχος ἀντιστηρίξεως) ἀπὸ βραχόπετρες προστατεύει τὸ νότιο ἄκρο τῆς Στοᾶς ἀπὸ καθιζήσεις καὶ σχηματίζει μιὰ γωνία μὲ τὸ περίφραγμα τῆς Κρήνης τῆς Νίκης. Μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ ἕνα ἀνοικτὸ πέταλο ἀπὸ ἀναλήμματα ποὺ κτίσθηκαν ἀργότερα γιὰ τὴν προστασία τοῦ μνημείου καὶ ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ. Ὁ πίσω τοῖχος στηρίζεται στὰ πίσω θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Κρήνης. Ἡ τελευταία εἶναι ἕνα ἀσβεστολιθικὸ ὀρθογώνιο ποὺ βλέπει πρὸς βορρᾶν καὶ ὑποδιαιρεῖται στὸ κέντρο μὲ ἕνα ἐγκάρσιο τοῖχο. Ὁ τοῖχος αὐτὸς χαράζει τὴ γραμμὴ διαιρέσεως μεταξὺ μιᾶς ρηχῆς καὶ μιᾶς κάτω βαθειᾶς δεξαμενῆς. Στὴν ἄνω δεξαμενὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ ἴχνη (ποὺ πηγαίνουν λοξὰ ἀπὸ τὸν πίσω τοῖχο πρὸς βορειοανατολικὰ) τῶν θεμελίων, ἐπάνω στὰ ὁποῖα μαρμάρινες πλάκες μὲ σγουρὴ ἐπιφάνεια ἀποτελοῦσαν τὸν πυθμένα καὶ συγκρατοῦσαν τὴν ἀπὸ γκρίζο μάρμαρο πλώρη τοῦ πλοίου ποὺ ἔφερε τὴ λευκὴ ἀπὸ Πάριο μάρμαρο μορφὴ τῆς Νίκης. Ὅταν τὴν ἔβλεπε κανεὶς ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω φαινόταν σὰν νὰ εἶχε κατεβῆ στὸ πλοῖο ἀπὸ τὸν οὐρανό. Στὴν κάτω δεξαμενὴ διακρίνονται ἀκόμα πελώριες χαλικόπετρες, ποὺ παρίσταναν ἐπιδεικτικὰ ἕνα μῶλο λιμανιοῦ. Πρόβαλλαν ἀπὸ τὸ νερὸ πίσω καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τοιχάκια καὶ κιγκλιδώματα καμωμένα ἀπὸ μαρμαροκονιασμένο ἀσβεστόλιθο καὶ μάρμαρο ποὺ πλαισίωναν τὶς δεξαμενές. Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ ἕνα αὐλάκι, κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἐπίπεδη χαλικόπετρα, διοχέτευε τὸ νερὸ ποὺ ξεχείλιζε πρὸς τὸ ποτάμι, μὲ ἕνα πή-

λινο σωλῆνα ποὺ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου.

Τὸ 1863 ὁ Σαμπουαζὼ βρῆκε τὸ ἄγαλμα κομματιασμένο ὅπως εἶχε πέσει ἀπὸ τὴ θέση του ἀπὸ τὰ ψηλὰ στὴν κάτω βαθειὰ δεξαμενή. Τὸ δεξὶ χέρι βρέθηκε τὸ 1950 στὸ αὐλάκι ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω. Στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου, ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἀνάλημμα μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ κομμάτια τῶν πήλινων σωλήνων τοῦ συστήματος ὑδρεύσεως ποὺ κατευθύνονταν πρὸς τὴ νοτιοδυτικὴ γωνία τῆς Κρήνης γιὰ νὰ τὴν τροφοδοτήσουν μὲ νερό. Ἐὰν πάρῃ κανεὶς τὸ μονοπάτι ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὴν Κρήνη τῆς Νίκης καὶ διασχίσῃ τὴν κοίτη τοῦ χειμάρρου ἀπὸ ἕνα ξύλινο γεφύρι ἔξω ἀπὸ τὸ νότιο ὁρόσημο τοῦ Ἱεροῦ χώρου, (πρὸς τὰ ἀριστερὰ διακρίνονται τμήματα τοῦ παληοῦ ἀναλήμματος) θὰ φθάσῃ περνῶντας ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸ λόφο στὴν ἀνατολικὴ κοίτη. Ὁ λόφος πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι ἡ τοποθεσία ἑνὸς παλαιοῦ νεκροταφείου. Κοντὰ στὸ δρόμο διακρίνονται συντρίμματα ἑνὸς μαρμάρινου μαυσωλείου ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀνασκαφῆ. Ἀφοῦ περάσει κανεὶς τὸ ἀνατολικὸ φαράγγι φθάνει στὸ Πτολεμάειον.

ΤΟ ΠΤΟΛΕΜΑΕΙΟΝ

Σώζεται ὁλόκληρη ἡ ἀσβεστολιθικὴ ὑποδομὴ ποὺ συγκρατοῦσε τὸ καμωμένο ἀπὸ Θάσιο μάρμαρο πρόπυλον. Ἡ ὑποδομὴ αὐτὴ εἶναι κτισμένη στὴν ἀπότομα ἀνηφορικὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Εἶναι ἕνα τολμηρὸ κατασκεύασμα τῆς Ἑλληνικῆς μηχανικῆς καὶ διακρίνεται ἀπὸ μιὰ λοξὴ ἀψιδωτὴ σὰν βαρέλι σύραγγα ποὺ διασχίζει τὰ θεμέλια. Ἡ σήραγγα αὐτὴ ἔγινε γιὰ νὰ δέχεται τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ ὅταν ξεχειλίζῃ ἀπὸ ὑπερβολικὲς βροχὲς καὶ ἔτσι νὰ προστατεύῃ τὸ κτίριο ἀπὸ τὴν καταστροφή. Στὸ δυτικὸ ἄκρο τῶν θεμελίων μπορεῖ κανεὶς ἀκόμα καὶ τώρα νὰ δῇ τμήματα δύο προεξεχόντων τοίχων ποὺ συγκρατοῦσαν τὴν ἀρχὴ μιᾶς ξύλινης γεφύρας μήκους 20 καὶ πλάτους 12 μέτρων, ἡ ὁποία συνέδεε τὶς δύο ράχες τῆς χαράδρας ὑψηλὰ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ. Ἕνας δρόμος ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὴν κυρία πύλη τῆς πόλεως τελείωνε σὲ μαρμάρινο πλακόστρωτο ἔμπρὸς στὸ πρόπυλον. Τὸ μαρμάρινο κτίριο εἶχε περίπου 15 μέτρα πλάτος καὶ 20 περίπου μέτρα μῆκος. Στὶς δύο ἄκρες τοῦ κτιρίου, τόσο πρὸς τὴ πλευρὰ τῆς πόλεως ὅσο καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου ὑπῆρχαν ἀπὸ ἔξη ἰωνικὲς κολῶνες ποὺ στέκονταν ἐπάνω σὲ τρεῖς βαθμίδες. Τὰ πλούσια σκαλισμένα κιονόκρανά του συγκρατοῦσαν ἕνα ἐπιστύλιο μὲ τρεῖς λωρίδες. Ἐπάνω σ' αὐτὸ καὶ στὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ κτιρίου, μιὰ πλατειὰ δίγραμμη ἐπιγραφὴ ἀνήγγελλε, τόσο σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴν πόλη καὶ σ' ἐκείνους

ποὺ ἐπέστρεφαν σ' αὐτήν, τὴν ἀφιέρωση τοῦ κτιρίου στοὺς Μεγάλους θεοὺς ἀπὸ τὸν βασιλέα Πτολεμαῖο, γυιὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Ι καὶ τὴν βασίλισσα Βερενίκη (μεταξὺ 280 καὶ 264 π.Χ.).

Τρία κομμάτια τοῦ ἐπιστυλίου μὲ μεγάλα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως βρίσκονται ἐπάνω στὰ θεμέλια. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιο ὑπῆρχε ἡ ζωφόρος διακοσμημένη μὲ ἐναλλασσόμενα βουκράνια καὶ ρόδακες καὶ ἐπάνω στὴ μετώπη ὀδόντωμα, στεφάνη καὶ γεῖσον μὲ ὑδρορρόες σὲ σχῆμα λεονταροκεφαλιῶν. Κάθε πρόσοψη εἶχε ἀέτωμα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν τοῖχο τῆς θύρας καὶ στὶς δυὸ πλευρὲς ὑπῆρχε ἕνας βαθὺς πρόναος μεταξὺ παραστάδων ποὺ εἶχαν ἀριστοτεχνικὰ σκαλισμένα κιονόκρανα καὶ κορμούς. Στοὺς πρόναους αὐτοὺς μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ τὶς ἀσβεστολιθικὲς δοκοὺς ποὺ συγκρατοῦσαν τὶς μαρμάρινες πλάκες τοῦ δαπέδου. Οἱ δύο πρόναοι χωρίζονται ἀπὸ διπλοὺς ἐγκάρσιους τοίχους μὲ ἀνοίγματα γιὰ δυὸ διαδοχικὲς θύρες, κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἄνοιγε πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς πρόναους ἀντιστοίχως. Τὸ κτίριο, ὅπως σήμερα φαίνεται, ἀνασκάφτηκε ἀπὸ τοὺς Αὐστριακούς, τελευταῖα ὅμως ἔχει καθαρισθῆ ἀπὸ τὴν ἄγρια βλάστηση. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα, ποὺ βρέθηκαν, μεταφέρθηκαν στὴ Βιέννη. Μερικὰ κομμάτια τῆς μετώπης εἶναι στὸν κῆπο τοῦ Ὀθωμανικοῦ Μουσείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ὑπεροικοδομῆς διακρίνονται πεσμένα στὴν κατηφοριὰ καὶ στὰ βάθη τῆς χαράδρας ποὺ δὲν ἔχει ἀνασκαφῆ. Στὸ Μουσεῖο τῆς Σαμοθράκης ὑπῆρχαν διακοσμητικὰ κομμάτια, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ γωνιαῖο κιονόκρανο (αἴθουσα Α) καὶ ἀπόσπασμα ἴσως ἀπὸ ὑποστηρίγματα θυρῶν (προθήκη Β3). Ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀφιερωτικὴ ἐπιγραφὴ τῆς δυτικῆς προσόψεως ἐκτίθεται στὴν αὐλή.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Ἡ ἀνέγερση τοπικοῦ μουσείου ἄρχισε ἀπὸ τὴν Ἀμερικανικὴ Ἀποστολὴ ἀμέσως μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφὴ στὴν καρδιὰ τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Ἡ ἀπόφαση πάρθηκε μὲ τὴν προοπτικὴ ὅτι τελικὰ ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ διαχείριση τοῦ μουσείου θὰ περιέρχονταν στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Τὰ κεφάλαια γιὰ τὴν ἀνέγερση καὶ τὴν ἐγκατάσταση δωρήθηκαν στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Ὑόρκης κυρίως ἀπὸ ἕνα γενναιόδωρο Ἀμερικανό. Τὰ σχέδια ἔγιναν ἀπὸ τὸν Στιούαρτ Μ. Σόου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου Τέχνης τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἡ κατασκευὴ τῆς μεγάλης αἰθούσης ἄρχισε τὸ 1939 μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς μικρῆς συμβολῆς ἑνὸς ἀνώνυμου χορηγοῦ. Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πο-

λέμου τὸ οἰκοδομικὸ ὑλικὸ ἐκλάπηκε καὶ ἀντικείμενα, ποὺ φυλάγονταν σὲ γειτονικὴ ἀποθήκη, ἄλλα μὲν ἔπαθαν ζημιές, ἄλλα κατεστράφηκαν, ἄλλα ἐκλάπηκαν καὶ πολλὰ πολύτιμα πληροφοριακὰ στοιχεῖα χάθηκαν. Ἡ μεγάλη αἴθουσα συμπληρώθηκε τὸ 1948. Ἡ νότια καὶ ἡ δυτικὴ πτέρυξ τοῦ κτιρίου προστέθηκαν στὸ 1953 καὶ 1954. Ἀπὸ ἀπόψεως τύπου καὶ διευθετήσεως, τὸ Μουσεῖο ἔχει διασκευασθῆ γιὰ τὴν προστασία καὶ ἔκθεση τῶν τοπικῶν ἀρχαιοτήτων. Μολονότι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὑλικοῦ προέρχεται ἀπὸ τὶς Ἀμερικανικὲς ἀνασκαφές, τὸ Μουσεῖο περιλαμβάνει καὶ πολλὰ ἀντικείμενα ποὺ τυχαῖα ἀνευρέθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους μετὰ τὸ 1939 καθὼς καὶ ἕναν ἀριθμὸ ἀρχαιοτήτων ποὺ παληότερα συγκέντρωσε στὴ σπουδαιότερη ἐκκλησία τῆς Χώρας ὁ μακαρίτης ἰατρὸς Φαρδῆς, καθὼς ἐπίσης καὶ ἄλλα ποὺ μετὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦταν διασκορπισμένα σὲ διάφορα μέρη τοῦ νησιοῦ. Κατόπιν συμφωνίας μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Γαλλίας, στὸ Μουσεῖο ἐκτίθενται, ὡς δάνειο διαρκείας, τρία πολύτιμα ἀντικείμενα ποὺ ἀνήκουν στὸ Λοῦβρο, καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ἔχουν παραχωρηθῆ στὸ Λοῦβρο ὑπὸ τύπον δανείου, τὸ δεξὶ χέρι τῆς Νίκης τῆς Σαμοθράκης, μαζὺ μὲ ἄλλα κομμάτια τοῦ ἀγάλματος καὶ τοῦ πλοίου. Ὅπως εἶναι ἐγκατεστημένο τὸ Μουσεῖο αὐτὸ δὲν εἶναι πρωταρχικὰ ἕνα θησαυροφυλάκιο πολύτιμων ἔργων τέχνης, ἂν καὶ περιέχει πολλὰ ἔξοχα κομμάτια ἀπὸ τὶς δευτερεύουσες καὶ διακοσμητικὲς τέχνες μαζὺ μὲ ἀριστουργήματα τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Σκοπός του, κυρίως, εἶναι νὰ ἐμφανίσῃ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ τοπικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα ποὺ κερδίθηκε μὲ τὶς ἀνασκαφές, ἐκθέτοντας ἀντικείμενα ποὺ ρίχνουν φῶς στὴν ἱστορία τῆς Σαμοθράκης καὶ στὴ θρησκεία της.

Τὸ κτίριο, αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἔχει κτισθῆ κατὰ ἕναν τύπο ποὺ προσαρμόζεται στὸ τοπικὸ σκηνικὸ περιβάλλον. Στὴν ἀνατολικὴ αἴθουσα (Α), κατασκευάσθηκαν ἀρχιτεκτονικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κυριωτέρων κτιρίων τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Οἱ αἴθουσες Β καὶ Γ, πρὸς νότον, εἶναι κυρίως ἀφιερωμένες στὴ γλυπτικὴ καὶ στὰ δευτερεύοντα ἀντικείμενα. Στὴ νοτιώτερη γωνία, ἀρκετὲς ἀποθῆκες περιέχουν ὑλικὸ προσιτὸ στοὺς μελετητὲς καὶ δὲν εἶναι γιὰ ἔκθεση. Ἡ δυτικὴ πτέρυξ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ φύλακα, τὸ γραφεῖο καὶ τὴν τουαλέτα. Στὴ στοὰ τῆς αὐλῆς, μεταξὺ τῶν τριῶν πτερύγων, ἐκτίθεται ἡ πολύτιμη συλλογὴ τῶν ἐπιγραφῶν.

ΑΙΘΟΥΣΑ Α

Οἱ ἀρχιτεκτονικὲς ἀναστηλώσεις στὴν αἴθουσα αὐτὴ ἀποβλέπουν στὸ νὰ δώσουν μιὰ ὀπτικὴ ἐντύπωση τῶν σπουδαιοτέρων χα

ρακτηριστικῶν ἀπὸ μερικὰ ἀπὸ τὰ κυριώτερα κτίρια. Τὰ ξεχωριστὰ κομμάτια ποὺ χρησιμοποιήθηκαν σ' αὐτὲς τὶς ἀνακατασκευὲς δὲν ἦταν κατ' ἀνάγκην τοποθετημένα, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο ἢ τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, ὅπως ἐμφανίζονται ἐδῶ. Σὲ κάθε περίπτωση ἡ ἀνακατασκευὴ παρουσιάζει ἕνα χαρακτηριστικὸ τμῆμα τοῦ κτιρίου. Δεξιὰ τῆς κυρίας θύρας: κομμάτια ἀπὸ τὴν ὑπερεποικοδομὴ τοῦ Οἴκου τῶν Ἀφιερωμάτων. Γκρίζος ἀσβεστόλιθος ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία. Λίγα λεπτοδουλεμένα κομμάτια τοίχων προσεκτικὰ καμωμένα γιὰ τὴν ἐπίστρωση μὲ μαρμαροκονία ποὺ ἀκόμα εἶναι κολλημένη σ' αὐτὰ καὶ μοιάζει μὲ μπαλώματα. Ἐπάνω, κομμάτια γείσου καὶ δεξιὰ ἕνα τέτοιο κομμάτι ποὺ στηρίζεται σὲ πέτρες ἀετώματος. Σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς γείσους, κομμάτια ἀπὸ κεραμίδι στέγης καὶ μιὰ ζωγραφισμένη πήλινη σίμη· καὶ τὰ δυὸ ἦταν καρφωμένα στὸ γεῖσο 550 περίπου π.Χ. Ἀριστερὰ τῆς κυρίως θύρας: μερικὴ ἀνακατασκευὴ τοῦ θριγκοῦ (ἐπιστυλίου) τοῦ Μεγάλου Βωμοῦ, ἀφιερωμένου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπὸ τὸν Ἀρρίδαιο. Ὁ δωρικὸς θριγκὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ στηρίζεται σὲ μιὰ καλουπιασμένη ἐπάνω σειρά, ποὺ στεφανώνει τοὺς τοίχους περιφράξεως καὶ ποὺ ἐπαναλαμβάνεται στὸ ἐσωτερικὸ μὲ λιγώτερη προέκταση (βλέπε τὸ πίσω μέρος τῆς ἀνακατασκευῆς). Ἡ σίμη κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχή, ἐλλείψει πλαστικῆς διακοσμήσεως, ἦταν ζωγραφισμένη. Στὸ κέντρο, ἴχνη ἀπὸ λεονταροκέφαλη ὑδρορρόη. Ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀνθεμωτοὺς καλυπτῆρες, ὁ ἀριστερὸς εἶναι πρωτότυπος, ὁ δεξιὸς χυμένος σὲ γύψο. Μεταξὺ 330 καὶ 323 π.Χ.

Στὸν ἀπέναντι τοῖχο: μερικὴ ἀνακατασκευὴ τοῦ θριγκοῦ τοῦ Ἱεροῦ. Ἐπάνω, ἡ σίμη μὲ διακόσμηση μὲ κυμάτια, μιὰ λιονταροκέφαλη ὑδρορρόη καὶ δυὸ μαρμάρινοι ἀνθεμωτοὶ κέραμοι, ὁ ἀριστερὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο καὶ ὁ δεξιὸς ἀπὸ Ρωμαϊκὴ ἀναστήλωση. 300—125 π. Χ. Στὸν τοῖχο πρὸς τὰ δεξιά: τὸ ἐπάνω μέρος μιᾶς στήλης ποὺ ἀπαγόρευε στὸν ἀμύητο νὰ μπῇ στὸ Ἱερόν. Δίπλα στὸ θριγκό, στὸ νότιο τοῖχο: τὸ κάτω ἀριστερὸ ἥμισυ τοῦ κεντρικοῦ ἀκρωτηρίου ποὺ στεφάνωνε τὸ πίσω ἀέτωμα. Κάτω ἀνεμοπαρμένα φύλλα ἀκάνθου· παχεῖς κορμοὶ μὲ πλαϊνὰ βλαστάρια γυρισμένα σὰν μποῦκλες πρὸς τὰ ἐπάνω (ἀριστοτεχνικὸ διάτρητο ἔργο ὅταν τὸ βλέπει κανεὶς κόντρα στὸ γαλάζιο οὐρανό), ποὺ συγκρατοῦν ἀνθέμια καὶ λουλούδια, κομμάτια τῶν ὁποίων ἐκτίθενται στὴν προθήκη 1 ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς αἰθούσης Β. Στὸν τοῖχο, ἐπάνω ἀπὸ τὴν προθήκην αὐτή, κομμάτι ἀπὸ τὸ κεκλιμένο γεῖσον τοῦ ἀετώματος. 150—125 π. Χ. Στὸ κέντρο τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ἀπέναντι στὴν κυρία θύρα: τμῆμα τοῦ θριγκοῦ τοῦ Ἀρσινοείου. Στὴν ἔξω κυρτὴ ὄψη ὁ

θριγκὸς εἶναι Δωρικὸς στεφανωμένος μὲ μιὰ κομματιασμένη σίμη μὲ κυμάτια καὶ μιὰ λεονταροκέφαλη ὑδρορρόη. Ἐπάνω του ἕνας ἀνθεμωτὸς καλυπτήρ. Στὴν κοίλη μέσα μεριά, ἕνα χαμηλότερο ἐπιστύλιο στὸ ὁποῖο στηριζόταν ἡ ξύλινη ὀροφή. Ἀριστερὰ τοῦ θριγκοῦ καὶ ἐπάνω, ἕνα κομμάτι σίμης μὲ τὴ λεοντοκέφαλη ὑδρορρόη της.

Ὁ θριγκὸς ἦταν κλιμακωμένος στὸ ὕψος τῆς ὅλης Θόλου (στρογγυλοῦ οἰκοδομήματος) ἀλλὰ στεφάνωνε μιὰ κομψὴ γαλαρία, ἕνα κομμάτι τῆς ὁποίας ἀνοικοδομήθηκε στὸ κέντρο τοῦ βορείου μέρους τῆς αἰθούσης. Στηριγμένη σὲ ἀρχαίους ὄγκους τοίχου στεφανωμένους ἀπὸ μιὰν ἀνθεμωτὴ ζωφόρο μὲ δυὸ ὄψεις καὶ ἕνα λεσβιακὸ κυμάτιο, ἐκθέτει τρεῖς παραστάδες. Ἀπ' ἔξω εἶναι χωρὶς αὐλακώσεις καὶ ἔχουν κιονόκρανα ποὺ μοιάζουν μὲ παραστάδες, ἀλλ' ἀπὸ μέσα ἔχουν τὸ σχῆμα Κορινθιακῆς μισῆς κολώνας. Τὰ χαμηλότερα μεσοδιαστήματα κατέχονται ἀπὸ στηθαῖα διακοσμημένα μὲ βουκράνια καὶ ρόδακες. Ἐπάνω, ἡ ἀνακατασκευὴ δείχνει τὰ μετακιόνια κλεισμένα μὲ χωρίσματα ὅπως κυρίως ἦταν. Στὴ δεξιὰ ἐν τούτοις μεριὰ τῆς δεξιᾶς παραστάδας μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ ἴχνη μιᾶς ἄλλης διευθετήσεως, πιθανῶς ἑνὸς ξύλινου πλαισίου παραθύρου μὲ μεταλλικὸ κιγκλίδωμα. Ἐπάνω ἀπὸ τὴ gallery, τὸ χαμηλότερο μέρος τοῦ ἐπιστυλίου ἐμφανίζεται σὲ γῦψο καὶ τσιμέντο.

Στὴ γωνία πίσω ἀπὸ τὴ γαλαρία καὶ πρὸς τὰ δεξιά, ἕνα κεραμίδι στέγης σὲ σχῆμα λεπιοῦ ἀπὸ τὴ θόλο καὶ κομμάτια ἀπὸ τὴ μαρμάρινη κορωνίδα τῆς στέγης διακοσμημένη μὲ φύλλα δάφνης (τὸ ἄνω κομμάτι ἀπὸ μόνιμο δανεισμὸ ἀπὸ τὸ Λοῦβρο). Μεταξὺ 289 καὶ 281 π. Χ. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ θριγκοῦ ἕνας ὡραιότατα σκαλισμένος κομματιασμένος ὑποστάτης (στήριγμα) ποὺ κάποτε συγκρατοῦσε τὸ ἀνώφλι μιᾶς θύρας, στὸν τόπο τοῦ Ἀρσινοείου καὶ πιθανῶς ἀπ' αὐτό. Κατὰ μῆκος τοῦ βορείου μέρους τοῦ δυτικοῦ τοίχου μιὰ μαρμάρινη στήλη καὶ ἡ ἀνακατασκευὴ ἑνὸς τμήματος ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ Ἀνακτόρου. Ἡ μαρμάρινη στήλη στεκόταν μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν, ποὺ ὡδηγοῦσαν ἀπὸ τὴν κυρίως αἴθουσα πρὸς τὸ πίσω ἱερό, καὶ στὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα ἀπαγόρευε στὸν ἀμύητο τὴν εἴσοδο: «Ἀμύητον μὴ εἰσιέναι» «Deorum sacra qui non acceperunt non intrant». Στὴ χαμηλότερη δεξιὰ μεριά, τὸ κηρύκειον, σύμβολο τοῦ Καδμίλου Ἑρμοῦ, μεταξὺ δύο φιδιῶν ποὺ ἀναφέρονταν στοὺς δίδυμους Καβείρους — Διοσκούρους.

Τὸ χαμηλότερο μέρος τῆς στήλης εἶναι ἀνώμαλο καὶ ἦταν χωμένο στὰ σκαλοπάτια ποὺ ὡδηγοῦσαν ἐπάνω στὶς θύρες 200 π. Χ. περίπου. Τὸ τμῆμα τῆς στέγης εἶναι ἀπὸ τὴν ἄκρη, ἔχοντας ἐπίπεδα κεραμίδια ἐξοχῆς καὶ δύο καλυπτῆρες μὲ ἀνθέμια. Ἀπὸ τὴν ἑλληνι-

στικὴ ἀναστήλωση τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. Στὸν τοῖχο ἐπάνω, ἕνα κομματιασμένο γωνιαῖο κιονόκρανο ἀπὸ τὸ Πτολεμάειον. Στὸ κέντρο τῆς αἰθούσης, ἕνας λεπτὰ διακοσμημένος κυκλικὸς μαρμάρινος βωμὸς ποὺ βρέθηκε στὴν κορυφὴ τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου τοῦ Ἱεροῦ χώρου περίπου ἀπέναντι τῆς γεφύρας ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον καὶ πιθανῶς τῆς ἴδιας μὲ τὸ κτίριο ἐποχῆς.

ΑΙΘΟΥΣΑ Β

Στὸ κέντρον : ἕνα μαρμάρινο ὑποστήριγμα ἐδωλίου στολισμένο ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς στέκεται ἐπάνω σὲ μιὰ βάση ποὺ βρέθηκε στὸ ἔξω πλάτωμα τοῦ Τεμένους. (Τῆς ἀρχῆς τοῦ 3 αἰῶνος μ. Χ.). Στὰ δεξιὰ τῆς εἰσόδου ἀπὸ τὴν αἴθουσα Α, ἀνεγέρθηκε μιὰ μονολιθικὴ Ἰωνικὴ κολώνα ἀπὸ Θάσιο μάρμαρο ἀπὸ τὸ πρόπυλο τοῦ Τεμένους. Ἡ ἀγνώστου τύπου βάση λείπει. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ λάκκο ἕνα περίεργο ὑποτραχήλιο μὲ πολύπλοκο ἀνθεμωτὸ σχέδιο κάτω ἀπὸ ἕνα σπασμένο κιονόκρανο διακοσμημένο στὰ πλάγια μὲ μιὰν ἀνθεμωτὴ ταινία. Ἀπέναντι σ'αὐτὴ τὴν κολώνα, κοντὰ στὸ νότιο τοῖχο, κομμάτια ἀπὸ ἕνα ἄλλο τέτοιο κιονόκρανο ἐκτίθενται ἐπάνω σ'ἕνα δεύτερο σπασμένο ὑποτραχήλιο. Κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου, καὶ βαλμένα κατὰ τέτοιο τρόπο στὶς πλευρὲς τῆς εἰσόδου τῆς αἰθούσης Γ, ὥστε νὰ φαίνωνται σὲ θέση ἀνάλογη μὲ τὴν ἀρχικὴ θέση τους πίσω ἀπὸ τὴν κιονοστοιχία τῆς προσόψεως, ἐκτίθενται κομκάτια μιᾶς γλυπτῆς μαρμάρινης ζωφόρου. Ἡ ζωφόρος αὐτὴ παριστάνει χορὸ παρθένων ποὺ κρατιοῦνται μεταξύ τους ἀπὸ τὸν καρπὸ τῶν χεριῶν καὶ κινοῦνται πρὸς τὴ θύρα καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές. Ἀρχικὰ ὑπῆρχαν περισσότερα ἀπὸ ὀγδόντα τέτοια σκαλισμένα σώματα κατὰ μῆκος τῶν πλαϊνῶν καὶ τῶν πίσω τοίχων. Τὸ καλλίτερα διατηρούμενο κομμάτι, πρὸς τ' ἀριστερά, μὲ δώδεκα ἀκέραιες μορφὲς δείχνει μιὰ γυναῖκα κιθαρωδὸ μεταξὺ τῶν χορευτριῶν. Βρέθηκε τὸ 1950 ἐκεῖ ὅπου εἶχε πέσει, ἔξω ἀπὸ τὸ Τέμενος, ὅπως καὶ τὸ σπασμένο κομμάτι στὰ δεξιά. Οἱ δυὸ πλάκες ἀμέσως στὰ δεξιὰ τῆς θύρας εἶναι τὰ μπροστινὰ μέρη ἀκέραιων κομματιῶν ποὺ ξύθηκαν στὸ πίσω μέρος στοὺς τελευταίους χρόνους. Οἱ πλάκες αὐτὲς ἀφαιρέθηκαν ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ χρησιμοποιήθηκαν ξανὰ γιὰ νὰ στολίσουν τὶς πολεμίστρες τῶν Γκατελοῦζι κατὰ τὸν δέκατο πέμπτο αἰῶνα, ὅταν τὶς εἶδε καὶ τὶς ἀνέσυρε ὁ Κυριάκος τῆς Ἀγκώνας (φωτογραφία στὸν τοῖχο τῆς εἰσόδου κοντὰ στὴν κολῶνα) καὶ τὶς ἑρμήνευσε ὅτι παρίσταναν τὶς ἐννέα Μοῦσες καὶ τὶς «Νύμφες τῆς Σαμοθράκης». Περιλαμβάνουν ἕνα τυμπανιστὴ καὶ ἕνα αὐλητή. Οἱ πλάκες εἶναι πολὺ φθαρμένες ἀπὸ τὴν πολύχρονη ἔκθεση μέχρι τὸ 1863, ἐποχὴ ποὺ μεταφέρθηκαν στὸ Λοῦβρο ἀπ' ὅπου καὶ ἐπιστράφηκαν στὴ Σαμοθράκη ὡς δάνειο διαρκείας.

Ἡ σκηνὴ προφανῶς ἀναφέρεται στὸ γάμο τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἁρμονίας. Κάθε κόρη φορεῖ χαμηλὸ πόλο στὸ κεφάλι της καὶ ἀπ' αὐτὸ χαρακτηρίζεται σὰν νὰ μετέχῃ σὲ μιὰ ἱερατικὴ λειτουργία ἢ μιὰ θεϊκῆς φύσεως ἐνέργεια. Ὁ καλλιτέχνης, θέλοντας νὰ ὑπαινιχθῇ ἀπώτερους ἀρχαίους χρόνους, παρέστησε τὶς μορφὲς αὐτὲς σὲ ἀρχαϊκὸ τύπο, ἀνακατεύοντας τὰ διακοσμητικὰ σχήματα τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἱματισμοῦ μὲ τὴ γοργὴ καὶ χαριτωμένη κομψότητα τῆς δικῆς του περιόδου. Ἡ ζωφόρος εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα καὶ μὲ περισσότερες ἀξιώσεις ἔργα αὐτοῦ τοῦ ἀρχαϊκοῦ τύπου ποὺ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ τέχνη, 340 π. Χ. περίπου.

Ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου ἀπὸ τὴν αἴθουσα Α : δυὸ γλυπτὰ ἀπὸ Θάσιο μάρμαρο ποὺ βρέθηκαν στὴν κεντρικὴ κοίτη τοῦ Ἱεροῦ χώρου, πιθανῶς μέρος ἑνὸς συμπλέγματος ἀετώματος ἀπὸ ἄγνωστο κτίριο, ἴσως τὸ δεύτερο Ἱερὸν ποὺ προηγεῖτο τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτιρίου. Ἡ προτομὴ ἀρχικὰ παρίστανε τὸν τυφλὸ μάντι Τειρεσία, ὁ ὁποῖος, γέρνοντας πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀναδύεται ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο (τὰ μάτια ξανανοίχτηκαν τὸ δέκατο ἔνατο αἰῶνα, ὅταν ἡ προτομὴ χρησιμοποιοῦνταν σὰν εἰκόνα προστάτου ἁγίου στὴ πρόσοψη ἑνὸς σπιτιοῦ στὴ Χώρα). Γύρω στὸ κεφάλι του τὸ δικτυωτὸ κάλυμμα ἱερέως. Ὁ Κυριᾶκος τῆς Ἀγκώνας εἶδε καὶ ζωγράφισε τὴν προτομὴ τὸ 1444 σὲ πολὺ καλύτερα διατηρούμενη κατάσταση (φωτογραφία στὸν τοῖχο δίπλα σ'αὐτὴν) καὶ τὴν ἐξέλαβε ὡς προτομὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, τόσο λόγῳ τῶν ματιῶν της, ποὺ βρῆκε ὅτι ἦταν ἀσυνήθως μικρὰ καὶ ὄχι κλειστὰ σὰν σημάδι τυφλότητος, ὅσο λόγῳ τῆς κόμης τοῦ κρανίου τυλιγμένης σὲ δίχτυ, ποὺ τὸ πῆρε γιὰ σκουφὶ καὶ σὰν σκουφὶ ἔγινε ὑπόδειγμα γιὰ τὰ πορτραῖτα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ποὺ ἔγιναν κατὰ τὴν Ἀναγέννηση.

Ἡ ὁλόσωμη μορφή, πιθανῶς ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ ἀετώματος καὶ ἡ ὁποία εἰκονίζει τὴ Περσεφόνη, εἶναι ντυμένη μὲ πέπλο. Τὸ κεφάλι λείπει. Ἡ σκηνὴ προφανῶς παρίστανε τὴ Νέκυια, τὴ κάθοδο τοῦ Ὀδυσσέως στὸν Ἅδη, ὅπως ἱστορήθηκε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ ζωγραφίσθηκε τὴν ἐποχὴ αὐτῶν τῶν γλυπτῶν ἀπὸ τὸν Πολύγνωτο τὸν Θάσιο. Ἀμφότερες οἱ μορφὲς εἶναι πολὺ φθαρμένες ἀπὸ διάβρωση κατὰ τὴν παραμονή τους ἐπὶ χίλια πεντακόσια καὶ περισσότερα χρόνια στὴ κοίτη τοῦ ποταμοῦ, ἀκόμα ὅμως δείχνουν τὸ χαρακτῆρα τῆς πρωτοκλασσικῆς γλυπτικῆς τῆς νησιώτικης σχολῆς καὶ προφανῶς ἔγιναν ἀπὸ Θάσιο γλύπτη, 460 – 450 π. Χ. Ἡ προθήκη Ι περιέχει στοιχεῖα ποὺ ρίχνουν φῶς στὴ θρησκεία τοῦ Ἱεροῦ (Ἱεροῦ χώρου) καὶ στὶς ἱεροτελεστίες, τυπικὰ ἀναθήματα καὶ μερικὰ κομμάτια ἑρμηνευτικὰ τῆς ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας.

Στὸ ἐπάνω ῥάφι, ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: ἕνα σφαιρικὸ μαρμάρινο σύμβολο, ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ βρέθηκαν κοντὰ στὸ Ἱερὸν (ὀμφαλός[;])· ἕνα τριγωνικὸ μαρμάρινο ἀντικείμενο χρονολογούμενο πρὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος καὶ ποὺ πιθανῶς εἶναι ἕνα σύμβολο τῆς τρίμορφης Κηρινθιας Ἑκάτης· ἕνα Σαμοθρακικὸ σιδερένιο δαχτυλίδι καὶ ἕνα σιδερένιο κομμάτι ἀπὸ χύτρα ποὺ βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο (ἕνα ἄλλο τέτοιο σιδερένιο δαχτυλίδι βρέθηκε σ' ἕνα τάφο τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. καὶ ἐκτίθεται στὴν αἴθουσα Γ προθήκη 9)· ἕνας μικρὸς στρογγυλὸς μαρμάρινος βωμός, ἀφιερωμένος στοὺς Μεγάλους θεοὺς ἀπὸ πρέσβεις (θεωροὺς) τῆς Πάρου, ποὺ βρέθηκε στὴ Θόλο τῆς Ἀρσινόης καὶ ἀνήκει στὸ δεύτερο αἰῶνα π.Χ.· μιὰ δαχτυλιδόπετρα ἀπὸ γαλάζιο γυαλὶ μὲ παράσταση θεᾶς μισοεἰκονικοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς μὲ ὑψηλὸ στενὸ πόλο στὸ κεφάλι της (Ἀξιόκερσα—Περσεφόνη[;])· φωτογραφία τῆς σφενδόνης ἀσημένιου δαχτυλιδιοῦ, ποὺ βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ ἐκλάπηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, μὲ χαραγμένα δυὸ φίδια καὶ δυὸ ἄστρα, σύμβολα τῶν Καβείρων—Διοσκούρων· φωτογραφίες Σαμοθρακικῶν χαλκῶν νομισμάτων μὲ τὴν Ἀξίερο Δήμητρα ἐνθρονισμένη ἀνάμεσα σὲ λιοντάρια καὶ μὲ τὸ κεφάλι κριοῦ καὶ τὸ κηρύκειον, σύμβολα τοῦ Καδμήλου—Ἑρμοῦ (σύγκρινε μὲ πρωτότυπα στὴν προθήκη 2)· ἕνα φάτνωμα ἀπὸ τὴ μαρμάρινη ὀροφὴ τοῦ Προπύλου τοῦ Τεμένους ποὺ δείχνει τὸ προφὶλ κεφαλιοῦ νεαρᾶς γυναίκας, πιθανῶς τῆς Ἁρμονίας (ἄλλο κομμάτι στὸ βάθος ἀριστερά· ἀρκετὰ ἄλλα κομμάτια εἶναι στὴ Βιέννη, 340 περίπου π.Χ) κεφάλι ἑνὸς ἑλληνιστικοῦ πήλινου ἀγαλματιδίου ποὺ βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ παριστάνει νεαρὴ γυναῖκα μὲ ὑψηλὸ στενὸ πόλο (Ἀξιόκερσα—Περσεφόνη[;])· δυὸ ἑλληνιστικὰ πήλινα κεφάλια, τὸ δεξιὸ βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ τὸ ἀριστερὸ σ' ἕνα τάφο, ποὺ παριστάνουν θεότητα μὲ γένι, πέπλο καὶ πόλο, πιθανῶς τὸν Ἀξιόκερσο—Ἅδη· ἕνα πήλινο ἀντικείμενο σὲ σχῆμα δακτύλου (σύμβολο[;]) ποὺ βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο· στὸ βάθος μιὰ συλλογὴ ἀπὸ πυραμιδωτὰ πήλινα σύμβολα, πολυάριθμα κομμάτια τῶν ὁποίων βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ Ἀνακτόρου· δεξιά, μέρος ἀπὸ πήλινο σύμβολο (τῆς Κηρινθίας Ἑκάτης;), σὲ σχῆμα κέρατος ἢ ἡμισελήνου, ποὺ βρέθηκε στὸν ἱερὸ χῶρο.

Δεύτερο ῥάφι : ἀφιερώματα. Ἀριστερά : ἀφιερώματα ποὺ βρέθηκαν στὸν ἱερὸ χῶρο : δυὸ ὀρειχάλκινα ἀγκίστρια, μιὰ ὀρειχάλκινη κορυφὴ βέλους, ἕνα ὄστρακο τρυπημένο γιὰ κρέμασμα, ἕνα κομμάτι ἀλάβαστρο, δυὸ κομμάτια κουτιῶν ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο. Κέντρον : μιὰ τυπικὴ ὁμάδα ἀπὸ δοχεῖα ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὶς ἱεροτελεστίες, ἕνας κάνθαρος, ἕνας σκύφος, καὶ τρία κύπελλα· ἕνα πήλινο

ἀντικείμενο σὲ σχῆμα λίκνου, τοῦ ὁποίου πολλὰ πανομοιότυπα βρέθηκαν στὸν Ἱερὸ χῶρο' (ἀνώμαλο πρὸς τὰ κάτω, τὸ χρησιμοποιοῦσαν πιθανῶς γιὰ νὰ βάζουν χρῶμα γιὰ τὸ σῶμα, σύμφωνα μὲ τὸ Θάσιο ἔθιμο). Δεξιά : μερικὰ κομμάτια ἀπὸ μαρμάρινες φιάλες καὶ λεκάνες ἀφιερωμένες στὸν Ἱερὸ χῶρο.

Τρίτο ράφι, ἀριστερά : ἕνα κουτάλι ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο, ἕνα χερούλι ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο, κομμάτι ἀπὸ κυλινδρικὸ κουτὶ ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο καὶ μιὰ ὀρειχάλκινη βελόνα' ἕνα στρογγυλὸ πήλινο βάζο τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, παραμορφωμένο κατὰ τὸ ψήσιμο, ἀλλὰ ποὺ ἔχει πραγματικὰ χρησιμοποιηθῆ' κομμάτι ἀπὸ ἕνα μεγάλο πήλινο ἀγγεῖο σπασμένο καὶ ἐπισκευασμένο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μὲ μολυβένιους συνδετῆρες. Κέντρον : κομμάτι ἀπὸ τὸ κυλινδρικὸ μέρος μιᾶς ὀρειχάλκινης ὑδρορρόης ἀπὸ τὴ σίμη τοῦ προπύλου τοῦ Τεμένους' ὀρειχάλκινη σμίλη καὶ καρφί' σιδερένιοι συνδετῆρες, οἱ τρεῖς ἀπ' αὐτοὺς μὲ τὶς μολυβένιες ἄκρες, μὲ τὶς ὁποῖες δενότανε στὸ μαρμάρινο κτίριο' δυὸ ὀρειχάλκινες σφῆνες γιὰ κατακόρυφη σύνδεση οἰκοδομικῶν κύβων, μιὰ ἀπ' αὐτὲς μὲ τὶς μολυβένιες ἄκρες γιὰ νὰ στέκεται ἴσια' ἕνας ὀρειχάλκινος δίσκος γιὰ τὸ χαμηλότερο στροφέα (ρεζὲ) τῆς κυρίας θύρας τοῦ Ἀνακτόρου.

Δεξιά : ἕνας μολυβένιος δίσκος γιὰ τὸν χαμηλότερο στροφέα τῆς κυρίας θύρας' μιὰ συλλογὴ ἀπὸ βαρύδια καμωμένα ἀπὸ πηλὸ (στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἕνα βαρύδι ἐργαλειοῦ) καὶ μολύβι (στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἕνα βαρύδι ἀπὸ ψαράδικο δίχτυ, πρὸς τὰ πίσω ἀριστερά).

Χαμηλότερο ράφι, ἀριστερά : τὸ κάτω μέρος ἑνὸς στρογγυλοῦ πήλινου βωμοῦ ποὺ βρέθηκε ἐπὶ τόπου πρὸς νότον τοῦ Ἀρσινοείου καὶ ἀνάγεται στὸν ἕκτο αἰῶνα π. Χ.' στὸ κέντρον ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἐπάνω ἄκρη ἑνὸς μεγάλου λυχνοστάτη σὲ ἀπομίμηση πελώριας δάδας μὲ τὸ κεφάλι φιδιοῦ τυλιγμένου γύρω στὸν κορμό της, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐγκατάσταση τοῦ Ἱεροῦ. Δεξιά, ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν πλάκα τῆς βάσεως ἑνὸς στρογγυλοῦ μαρμάρινου βωμοῦ ἢ κολώνας μὲ λεπτοσκαλισμένο κυμάτιο ποὺ ἀνάγεται στὰ τέλη τοῦ πέμπτου ἢ στὸν τέταρτον αἰῶνα π.Χ.

Ἡ προθήκη 2 περιέχει συλλογὴ ἀπὸ νομίσματα καὶ κομμάτια ἀπὸ κεραμίδια στέγης ἐνσφράγιστα ἢ μ' ἕνα ἐγχάρακτο γράμμα. Ἀριστερά, Σαμοθρακικὰ νομίσματα : ἐπάνω δυὸ ἀσημένια νομίσματα τοῦ ἕκτου αἰῶνος π.Χ., τὸ ἕνα μὲ τὴν πολιοῦχο τῆς πόλεως Ἀθηνᾶ, τὸ ἄλλο μὲ μιὰ σφίγγα. Τὰ ὀρειχάλκινα νομίσματα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου ἕως τὸν πρῶτο π. Χ. αἰῶνα. Δείχνουν τὸ κεφάλι τῆς Ἀθηνᾶς στὴν ἐμπρὸς ὄψη τοῦ νομίσματος

καὶ στὴν πίσω τὴ θεὰ καθισμένη ἀνάμεσα σὲ λιοντάρια, τὸ κεφάλι κριοῦ καὶ κηρύκειον ἢ τὴν πλώρη πλοίου. Στὸ κέντρον, νομίσματα τῆς Αἴνου τῆς Μαρώνειας καὶ αὐτοκρατορικὰ ρωμαϊκὰ νομίσματα, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται ἕνα ἀσημένιο νόμισμα τοῦ Τραϊανοῦ. Κάτω ἕνα μετάλλιο τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ἀναμνηστικὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Δεξιά, κομμάτια ἀπὸ ἐνσφράγιστα ἢ ἐγχάρακτα κεραμίδια στέγης. Ἱερὰ—(πιθανῶς Ἱερᾶ/ς οἰκίας) ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ Ἱεροῦ· ἄλλα «θεῶν». Κάτω ἐνσφράγιστα κεραμίδια ἀπὸ τὸ Ἀρσινόειον. (Στὰ συρτάρια αὐτῆς τῆς προθήκης, φυλάσσονται καὶ ἄλλα τέτοια κομμάτια μαζὺ μὲ μικρότερα κομμάτια ἀπὸ μαρμάρινες ἐπιγραφές).

Ἡ προθήκη 3 περιέχει ἀρχιτεκτονικὰ κομμάτια. Στὸ ἐπάνω ράφι: πήλινη σίμη μὲ κυμάτια καὶ λεονταροκέφαλες ὑδρορρόες (τὸ κάτω μέρος, μὲ τὴ γλώσσα, ἀνακατασκευασμένο) καὶ δύο πήλινοι ἀνθεμωτοὶ καλυπτῆρες ἀπὸ τὴ Στοά. Περίπου 200 π. Χ. Τὸ δεύτερο ράφι: στὸ κέντρον ἀριστερὰ καὶ στὸ κέντρον πίσω: πήλινοι ἀνθεμωτοὶ καλυπτῆρες δύο περιόδων ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον (πέμπτου αἰῶνος π. Χ. γιὰ τὴ μεταγενέστερη στέγη, βλέπε αἴθουσα Α, βορειοδυτικὴ γωνιά). Κέντρον: δύο κομματιασμένοι ἀρχαϊκοὶ πήλινοι ἀνθεμωτοὶ καλυπτῆρες ἀπὸ ἄγνωστο οἰκοδόμημα τοῦ Ἱεροῦ χώρου καὶ τῆς πόλεως. Δεξιὸ τμῆμα: πήλινος ἀνθεμωτὸς καλυπτήρ, χωρὶς γλυπτικὴ διακόσμηση, ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Οἴκου τῶν Ἀφιερωμάτων (περίπου 550 π. Χ.) καὶ δύο κομμάτια ἀπὸ πήλινους καλυπτῆρες ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Ἱεροῦ (περίπου 130 π. Χ.).

Στὸ τρίτο ράφι, ἀριστερὸ τμῆμα: ἕνα ἐλαφρὸ ἀσβεστολιθικὸ κομμάτι, διακοσμημένο μὲ ἄστρο, πιθανῶς ἀπὸ ὀροφὴ τῆς Στοᾶς (περίπου 200 π. Χ.) καὶ ἕνα τμῆμα τοῦ μαρμάρινου μωσαϊκοῦ δαπέδου ἀπὸ τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ Μεγάλου Βωμοῦ, 330—320 π. Χ. Πρὸς τὰ πίσω: ἕνα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ τοῦβλα ποὺ βρέθηκαν στὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ ἀνήκουν σὲ ἐποχὴ πρὸ τοῦ τρίτου αἰῶνος π Χ. Στὸ κέντρον: κομματιασμένος μαρμάρινος ὄγκος μὲ γυρτὴ τὴν ἐπάνω ἄκρη ἀπὸ ἕνα οἰκοδόμημα (βωμό[;]) μὲ ἀνάγλυφη διακόσμηση. Ὑπάρχει διατηρημένη ἡ ἐπάνω γωνιὰ ἀπὸ τὴν ἀναπαράσταση ἑνὸς δωρικοῦ κτιρίου. Βρέθηκε στὸ ἀνάκτορον. Ἕκτου αἰῶνος π. Χ. Στὸ δεξιὸ τμῆμα: κομμάτι ἀπὸ μαρμάρινο λυχνοστάτη (;) ἀπὸ τὸ Τέμενος, περίπου 340 π. Χ. (ἕνα μεγαλύτερο κομμάτι ἀπὸ λεπτοσκολισμένο λεσβιακὸ κυμάτιο ἀπὸ βωμὸ ἢ βάση, τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. ἕνα κομμάτι ἀπὸ μαρμάρινη σίμη ἀπὸ ἄγνωστο κτίριο τοῦ Ἱεροῦ χώρου μὲ διακόσμηση κυματίων σὲ ἑλληνιστικὸ τύπο (ἄλλα κομμάτια στὴ Βιέννη)· ἕνας κομματιασμένος μαρμάρινος ἀνθεμωτὸς

καλυπτὴρ ἀπὸ ἄγνωστο κτίριο τοῦ Ἱεροῦ χώρου, ἑλληνιστικῆς περιόδου.

Κάτω ῥάφι: μαρμάρινο κομμάτι ἀπὸ ἕνα πολὺ μεγάλο στήριγμα θύρας μὲ διακόσμηση κυματίων στὸ πλάϊ, ἴσως ἀπὸ τὸ Πτολεμάειον, τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. Κεντρικὸ καὶ ἀριστερὸ τμῆμα: κομμάτια ἀπὸ πήλινα θωράκια μὲ διακοσμήσεις καὶ στὶς δυὸ μεριές, ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο· ἴσως ἀπὸ πλαίσια βόθρων (λάκκων γιὰ θυσίες). Ἕκτου πρὸς πέμπτον αἰῶνα π. Χ. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς προθήκης 3, στὸν τοῖχο: κομμάτια ἀπὸ μιὰ στήλη, ἀφιερωμένα στὸ Ἱερὸν ἀπὸ τοὺς Κυζικηνούς. Μερικοὶ ἀπεστάλησαν στὴ Σαμοθράκη γιὰ νὰ προσφέρουν θυσίες ἐξ ὀνόματος τῆς πόλεώς των καὶ ἦταν ὅλοι μύσται. Ὀνόματα μεμυημένων στὸν ἀνώτερο βαθμό, ἐποπτῶν, εἶναι γραμμένα σὲ ὠοειδῆ σχήματα, ποὺ πιθανῶς παριστάνουν τὸ πορφυρὸ σάλι ποὺ φοροῦσαν οἱ μεμυημένοι Σαμοθρακίτες καὶ περιβάλλουν τὴν ἀναπαράσταση ἑνὸς στρογγυλοῦ κτιρίου μὲ διακόσμηση ἀπὸ βουκράνια, ἴσως τοῦ Ἀρσινοείου. Ἐμπρὸς στὸ κτίριο, κολλητὰ στὴ θύρα, δύο δᾶδες ἡ κάθε μιὰ μὲ ἕνα περιτυλιγμένο φίδι. Κάτω, καὶ στὶς δύο μεριὲς τοῦ κτιρίου, ἕνας Ρωμαῖος ὁ Quintus Visellius κατέγραψε τὴν ἐπίσκεψή του αὐτοκαλούμενος ὡς εὐσεβὴς προσερχόμενος. Τὰ κομμάτια μποροῦν νὰ ἀναστηλωθοῦν μὲ τὴ βοήθεια ἑνὸς σχεδίου καμωμένου τὸ 1444 ἀπὸ τὸν Κυριάκο τῆς Ἀγκώνας, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν πέτρα ὅταν ἦταν ἀκόμα ἀκέραια (φωτογραφία κάτω).

Ἡ προθήκη 4 περιέχει κομμάτια ἀπὸ γλυπτά. Ἐπάνω ῥάφι, ἀριστερὸ τμῆμα: κομμάτια ἀπὸ μαρμάρινα ἀγαλμάτια ἀφιερωμένα στὸ Ἱερὸν ποὺ παριστάνουν προσκυνητὲς καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν τέταρτο πρὸς τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. Στὸ κέντρον, ἕνα ἔκτακτο γυναικεῖο κεφάλι (πορτραῖτο) τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. καὶ στὸ βάθος δεξιὰ τὸ κάτω μέρος ἑνὸς μεγάλου γυναικείου ἀγαλματίου τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. Κέντρον: μαρμάρινο κεφάλι ἑνὸς μικροῦ ἀγαλματίου γυναίκας, περίπου 350 π. Χ. Δεξιά: κεφάλια ἀπὸ πήλινα εἰδώλια ἀφιερωμένο στὸ ἱερό. Στὸ βάθος, ἕνα μεγάλο κομματιασμένο γυναικεῖο κεφάλι τῆς Ἰωνικῆς Σχολῆς, ζωγραφισμένο κατὰ τὴν τεχνοτροπία τῆς ἀγγειογραφίας, περίπου 550 π. Χ. Ἐμπρὸς ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: προσωπεῖο κωμικοῦ ἠθοποιοῦ καὶ κεφάλι σκεπασμένης γυναίκας ποὺ φορεῖ βαρὺ στεφάνι, πιθανῶς μεμυημένης· δεξιά: τὸ κάτω μέρος ἀπὸ ἕνα ἐλεύθερα πλασμένο ἀγαλμάτιο ἀνδρός, περίπου 350 π. Χ.

Δεύτερο ῥάφι, ἀριστερὸ τμῆμα: κομμάτια ἀπὸ μορφὲς ἀετώματος τῆς προσόψεως τοῦ Ἱεροῦ, περίπου 130 π. Χ. Κέντρον: κομμά-

τια ἀπὸ ὀρειχάλκινα γλυπτὰ ἀφιερωμένα στὸ Ἱερόν, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται μαρμάρινο μάτι καὶ χάλκινο βλέφαρο, ἀπὸ τὸ πρόσωπο ἑλληνικοῦ ὀρειχάλκινου ἀγάλματος, μαζὺ μὲ ἕνα κομμάτι κώμης ἀπὸ ἄλλο παρόμοιο ἔργο ἕνα κομμάτι ἀπὸ περούκα· ἕνα ἄλλο ἀπὸ ρόπαλο ἑνὸς εἰδωλίου τοῦ Ἡρακλέους· ἕνα δάκτυλο ἀπὸ κολοσσιαῖο ἄγαλμα τῆς μεταγενέστερης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Δεξιὸ τμῆμα: πήλινα εἰδώλια ἀπὸ διάφορες τοποθεσίες. Στὸ βάθος, ἀγαλμάτιο ἑνὸς νέου βοσκοῦ καθισμένου μὲ τὸ σκυλί του δεξιά του, τὴν ἀγκλίτσα του ἀριστερὰ καὶ μὲ φρυγικὸ σκουφὶ στὸ κεφάλι ("Αττεως[!]). ἀπὸ ἕνα μικρό, ἀνεξερεύνητο ἀκόμα, ἱερὸ δυτικὰ τῆς χώρας, τρίτου αἰῶνος π. Χ.

Τρίτο ράφι: κομμάτια μαρμάρινων γλυπτῶν ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο. Ἀριστερὸ τμῆμα: κομμάτι χεριοῦ ποὺ κρατεῖ φιάλη ἀπὸ ἄγαλμα φυσικοῦ μεγέθους, τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ.· πίσω, κορμὸς ἀπὸ ἀγαλμάτιο γενειοφόρου ἄρρενος (Πανὸς ἢ Σατύρου ντυμένου μὲ δέρμα ζώου, ἑλληνιστικόν· σπασμένο πόδι ἀγαλματίου καὶ κνῆμες ἀλόγου ἀπὸ ὑψηλὸ ἀνάγλυφο. Κέντρον καὶ δεξιὰ τμήματα: κομμάτια ἀπὸ πλατειὰ ζωφόρο ἀπὸ ὑψηλὸ ἀνάγλυφο παριστάνοντα κενταύρους, περίπου 200 π.Χ. (ἄλλα κομμάτια, μερικὰ τῶν ὁποίων ἔχουν ἀναστηλωθῆ σὲ μιὰ πλάκα, βρίσκονται στὴ Βιέννη). Στὸ κέντρον πίσω, τὸ κάτω μισὸ ἑνὸς μεγάλου μαρμάρινου ἀγαλματίου γυναίκας δρομέως (Νίκης[;]), περίπου 450—440 π.Χ.

Κάτω ράφι, ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: πόδι ἀγάλματος Κούρου σὲ φυσικὸ μέγεθος. ἀπὸ τὸ ἱερόν, τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. κομματιασμένο ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο παριστᾶνον δύο θεὲς (Δήμητρα καὶ Περσεφόνη[;]), τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ.· βραχίων ἑνὸς κολοσσιαίου ἀγάλματος ἀνδρός, ἀπὸ τὸ ἱερόν, τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. Ἀριστερὰ στὴν προθήκη 4, ἕνα ἔξοχο κιονόκρανο μὲ παραστάδες μὲ ἀνάγλυφο σύνολο, ποὺ παριστάνει δυὸ φτερωτὰ τέρατα καταβροχθίζοντα ἐλάφι, ἀπὸ Θάσιο μάρμαρο. Ἀπὸ ἄγνωστο κτίριο τῆς πόλεως ἢ τοῦ Ἱεροῦ χώρου. Σὲ διαρκὲς δάνειο ἀπὸ τὸ Λοῦβρο.

ΑΙΘΟΥΣΑ Γ

Ἀπέναντι στὴν εἴσοδο ἕνας πάγκος στηρίζεται σὲ δυὸ μαρμάρινες βάσεις τῆς πρώϊμης ἑλληνιστικῆς περιόδου ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο. Ἀπὸ ἐδῶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ, στὸ βάθος, ἕνα ἀκρωτήριο ἄγαλμα Νίκης ἀπὸ μιὰ πίσω γωνιὰ τοῦ Ἱεροῦ. Ἡ φυσικοῦ μεγέθους μορφή, σκαλισμένη σὲ Θάσιο μάρμαρο, ἔπεσε σ' ἕνα σεισμὸ γύρω στὸ 200 π. Χ. καὶ ἀντικαταστάθηκε μὲ ἕνα παρόμοιο ἄγαλμα ποὺ τώρα βρίσκεται στὴ Βιέννη. Στὸ 1950, τὰ σπασμένα κομμάτια τοῦ ἀγάλματος

τῆς Σαμοθράκης βρέθηκαν ἐπιμελῶς θαμμένα κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν θεμελίων τοῦ Ἱεροῦ. Τέσσερες τέτοιες μορφὲς στεφάνωναν τὶς τέσσερες γωνίες τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτιρίου. Ἀπὸ τὸ ἄγαλμα λείπει τὸ κεφάλι, τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, τὸ ἀριστερὸ χέρι, μέρη τῶν φτερῶν καὶ μικρότερα κομμάτια. Ἡ Νίκη εἶχε σηκωμένο τὸν δεξιὸ βραχίονα καὶ μὲ χάρι ἔχυνε σπονδὴ σὲ μιὰ φιάλη ποὺ κρατοῦσε στὸ ἀριστερό της χέρι, σὰν νὰ ἦταν ἀκόλουθος τῶν Μεγάλων θεῶν. Φορεῖ χιτῶνα, ἐπενδύτη τυλιγμένο γύρω στὰ κάτω μέρη τοῦ σώματος καὶ στὸν ἀριστερὸ βραχίονα καὶ παπούτσια ἀπὸ μαλακὸ δέρμα. Τὸ στήριγμα στὸ δεξιὸ ὦμο μόλις φαινόταν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Συγκρατοῦσε τὸν καρπὸ τοῦ λυγισμένου δεξιοῦ βραχίονος. Τὸ πίσω μέρος ποὺ τότε ἦταν ἀθέατο ἔχει κοψιὲς γιὰ σιδερένιες βέργες ποὺ κρατοῦσαν τὸ ἄγαλμα στὴ θέση του. Ἴχνη ἀρχαίων ἐπιδιορθώσεων φαίνονται σὲ διάφορα μέρη. Ἡ λεπτὴ ἀναλογία τοῦ κορμοῦ εἶναι ἐν μέρει χαρακτηριστικὴ τοῦ τύπου τῆς περιόδου καὶ ἐν μέρει ἀποτέλεσμα τῆς ὑψηλῆς θέσεως στὴν ὁποία ἀρχικῶς στεκόταν τὸ ἄγαλμα. Ἔξοχο ἔργο τέχνης τοῦ 130 π. Χ. περίπου. Ξεχωριστὰ κομμάτια ποὺ δὲν κατορθώθηκε νὰ προσαρμοσθοῦν καὶ κομμάτια ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀκρωτήριες Νίκες, βρέθηκαν κατὰ τὶς ἀνασκαφές, ἀλλὰ δὲν ἐκτίθενται. Οἱ προθῆκες στὴ δεξιὰ πλευρὰ τῆς αἰθούσης περιέχουν εὑρήματα σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο· τὰ εὑρισκόμενα ἀριστερὰ εἶναι κυρίως ἀντικείμενα ποὺ βρέθηκαν σὲ τάφους γύρω στὴν πόλη. Ἡ περιγραφὴ ἀρχίζει μὲ τὶς πρὸς τὰ δεξιὰ προθῆκες τῆς εἰσόδου ἀπὸ τὴν αἴθουσα Β.

Προθήκη 1, ἐπάνω ράφι, χειροποίητα ἀγγεῖα τῆς Ὀρειχάλκινης Ἐποχῆς (δευτέρα χιλιετηρίδα π. Χ.) ἀπὸ ἀπόθεμα πήλινων ἀντικειμένων ποὺ βρέθηκαν τυχαία στοὺς Καριῶτες τὸ 1939 (ἄλλα σπασμένα κομματιασμένα πρότυπα εἶναι φυλαγμένα). Στὸ κέντρον, ἕνα πέτρινο χεροῦλι διακοσμημένο μὲ ἐγχάρακτους ὁμόκεντρους κύκλους (τῆς ἰδίας περιόδου[;]) βρέθηκαν στὴ χώρα· καὶ ἕνα μικρὸ ἐργαλεῖο ἀπὸ πυρόλιθο ποὺ βρέθηκε στὴν τοποθεσία τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Δεύτερο ράφι: χειροποίητα κύπελλα καὶ κύαθοι (κοῦπες) τῶν προελληνικῶν κατοίκων τῆς Σαμοθράκης ποὺ βρέθηκαν σ'ἕνα ἀπόθεμα ἀπὸ ἀντικείμενα θυσιῶν στὴν τοποθεσία τοῦ μεταγενεστέρου Τεμένους. Πρῶτο ἥμισυ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ. Στὸ κέντρον, μερικὰ κομμάτια μὲ ἐγχάρακτη γεωμετρικὴ διακόσμηση.

Τρίτο ράφι: σὲ τροχὸ καμωμένα τοπικὰ σαμοθρακικὰ πήλινα ἀντικείμενα τοῦ ἑβδόμου καὶ τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. μὲ πλαστική, ἐγχάρακτη ἢ ἔντυπη διακόσμηση. Στὸ κέντρον, ἕνας πρώϊμος κορινθιακὸς ἀρύβαλλος μὲ σφίγγα καὶ κύκνο.

Κάτω ῥάφι: μεγάλο σφαιρικὸ ἀρχαϊκὸ δοχεῖο μὲ δυὸ ὁρίζοντιες λαβές· ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ἐπάνω μέρος ἑνὸς μεγάλου ἀμφορέως· δεξιά, ἀνακατασκευασμένο ἐπάνω μέρος ἑνὸς μεγάλου δοχείου μὲ ὁριζόντια γυαλιστερὴ ταινία στὸ ἔξω μέρος καί, στὸ γυαλιστερὸ ἐσωτερικό, ἐγχάρακτη τὴν ὄχι ἑλληνικὴ λέξι ΔΙΝ. Ἀρχαϊκῆς περιόδου. Ἐπάνω στὴν προθήκη, ἕνα ἀνακατασκευασμένο δοχεῖο μὲ μιὰ λαβὴ (τοῦ ὀγδόου ἢ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ.). Ἀριστερά, ἐπάνω σὲ βάθρο, μιὰ κομματιασμένη πλαγιαστὴ μορφὴ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ γωνία τοῦ ἀετώματος τοῦ Ἱεροῦ (βλέπει καὶ αἴθουσα Β, προθήκη 4), περίπου τοῦ 130 π. Χ.

Προθήκη 2, πρώτη σειρά: μετάλλινα ἀντικείμενα στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται, ἀριστερά, δύο ἐπιχρυσωμένα ὀρειχάλκινα γράμματα ἀπὸ ἀνάγλυφη ἐπιγραφή, ποὺ καταγράφει μιὰ ἐπισκευὴ τοῦ Οἴκου τῶν Ἀφιερωμάτων στὴν πρόσοψη, τοῦ δευτέρου πρὸς τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ. Κάτω ἀπ' αὐτά, στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ὀρειχάλκινη διακόσμηση τῶν θυρῶν τοῦ Ἀνακτόρου. Δεύτερη σειρά: ὀρειχάλκινα στολίδια ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ Προπύλου τοῦ Τεμένους, περίπου τοῦ 340 π. Χ. καὶ ἀπὸ τὶς θύρες τοῦ Ἱεροῦ (τοῦ τρίτου—δευτέρου αἰῶνος π. Χ.) Τρίτη σειρά: ὀρειχάλκινη θήκη κοσμημάτων ποὺ βρέθηκε στὸ Ἀνάκτορον· κομμάτια κλειδαριῶν καὶ κλειδί. κομμάτια ἀπὸ ὀρειχάλκινα ἀγγεῖα. Τετάρτη σειρά: πόρπες, οἱ τρεῖς ἐπάνω ἀρχαϊκές· κάτω μιὰ διακοσμημένη μὲ πουλί, τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος ἀσημένιο καρφὶ καὶ ὀρειχάλκινα στολίδια ἐπιπλώσεως. Πέμπτη σειρά: ἕνα χρυσὸ δαχτυλίδι καὶ ἄλλα κομμάτια ἀτομικοῦ στολισμοῦ. Ἕκτη σειρά: ἕνα ἀγκίστρι, δυὸ κεφαλὲς βέλους καὶ κομμάτια ἀπὸ ἁλυσιδωτὸ σιδερένιο θώρακα χρονολογούμενα ἀπὸ τὸ 200 π. Χ. περίπου. Ὅλα τὰ ἀντικείμενα αὐτῆς τῆς σειρᾶς καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς τρίτης καὶ πέμπτης σειρᾶς προέρχονται ἀπὸ ἀναθήματα ἀφιερωμένα στὸν Ἱερὸ χῶρο.

Προθήκη 3: ἑλληνικὰ πήλινα κομμάτια ἀπὸ διάφορα ὄργανα θυσιῶν στὴν τοποθεσία τοῦ μεταγενεστέρου Τεμένους (βλέπε καὶ προθήκη 1). Τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ προφανῶς κατασκευάσθηκαν στὴ Σαμοθράκη, γιατὶ μόνον ὀλίγα παρόμοια κομμάτια βρέθηκαν, ἀπὸ ἐξαγωγή, στὴ Λέσβο καὶ στὴν Τροία. Τὰ ἄνω τρία ράφια κατέχονται ἀπὸ ἀποκαταστημένα δοχεῖα καὶ κομμάτια ἀπὸ ἕνα λεπτὸ μίγμα μὲ ἀραιά, ἐλαφρογυαλισμένη διακόσμηση τοῦ «ὑπο—γεωμετρικοῦ» τύπου, πρὸ παντὸς πελώριοι κάνθαροι καὶ κύαθοι μὲ δύο λαβές. Τὸ κάτω ράφι περιέχει χονδροκαμωμένα πήλινα ἀντικείμενα τῆς ἰδίας κατασκευῆς.

Προθήκη 4: πήλινα ἀντικείμενα, πρὸ παντὸς μελανογάνωτα,

ἀπὸ τὸν Ἱερὸ χῶρο τῶν ἕκτου—πέμπτου αἰώνων. Τὰ τρία ἐπάνω ράφια δείχνουν μιὰν ἐπιλογὴ ἀπὸ τυπικὰ δοχεῖα ποὺ ἐρχησιμοποιοῦντο στὶς τελετὲς ποὺ εἶχαν σχέση μὲ τὰ μυστήρια: δοχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπιναν σὲ σχῆμα κανθάρων, σκύφων καί, καμιὰ φορά, κυλίκων καὶ κυάθων μὲ λαβὲς ἢ χωρὶς αὐτές, ποὺ καὶ ποὺ μικροῦ μεγέθους. Στὸ κέντρον τοῦ τρίτου ραφιοῦ, ἕνα ψαρόπιατο καὶ δύο «μαστοί». Τὰ δοχεῖα ποὺ ἐκτίθενται στὸ δεύτερο καὶ τρίτο ράφι βρέθηκαν ὅλα στὸ Ἀρσινόειον, στὰ χώματα ποὺ μεταφέρθηκαν μέσα τὸν καιρὸ τῆς κατασκευῆς του. Στὸ κάτω ράφι: τὰ ἐπάνω μέρη ἀπὸ δύο μεγάλους ἀμφορεῖς, τὸ καπάκι ἑνὸς μεγάλου ἀγγείου καὶ ἕνα ἐπάνω κομμάτι ἀττικοῦ κολωνάτου κρατῆρος (τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ.).

Προθήκη 5: ἐνσφράγιστα καὶ ἀνάγλυφα πήλινα ἀντικείμενα καὶ κομμάτια ἀπὸ γυαλί. Στὸ κέντρον, δύο κομμάτια ἑνὸς μεγάλου δοχείου διακοσμημένου μὲ δυὸ ἀνάγλυφες μετῶπες ποὺ παριστάνουν ἁρματοδρομία καὶ πομπὴ γυναικῶν. Δεύτερο τέταρτο τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. Κάτω ἀπ' αὐτό, ἡ βάσις κυάθου διακοσμημένου στὸ μέσα καὶ ἀπὸ κάτω μὲ μάσκες ἑλληνιστικῆς περιόδου. Ἀριστερὰ ἐνσφράγιστες λαβὲς ἀμφορέως καὶ κομμάτια ἀπὸ ἀνάγλυφα πηλίνων ἀντικειμένων τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἐνσφράγιστοι κύαθοι μὲ ἀνθεμωτὴ διακόσμηση, τοῦ πέμπτου πρὸς τέταρτον αἰῶνος π. Χ. Δεξιά, κομμάτια ἀπὸ φυσητά, καλουπιασμένα καὶ κομμάτια γυάλινα ἀγγεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς ρωμαϊκῆς περιόδου καὶ γυάλινες δαχτυλιδόπετρες καὶ χάνδρες. Στὸ κέντρον, δεξιὰ ἕνα μπλὲ καὶ κίτρινο γυάλινο κόσμημα σὲ σχῆμα μάσκας ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Προθήκη 6: στὸ κέντρον, λύχνοι λαδιοῦ ποὺ βρέθηκαν στὸν Ἱερὸ χῶρο καὶ ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο στὶς νυκτερινὲς ἱεροτελεστίες τῶν μυστηρίων. Τὰ τρία ἐπάνω ράφια δείχνουν πήλινους λύχνους, σὲ χρονολογικὴ σειρὰ ἀπὸ ἐπάνω πρὸς τὰ κάτω, χρονολογουμένους ἀπὸ τὸν ἕκτον π. Χ. αἰῶνα ἕως τὸν τέταρτον αἰῶνα μ.Χ. Στὸ ἐπάνω ράφι δεξιὰ δυὸ μύτες λύχνων (μύξαι) τοῦ πέμπτου αἰῶνος κατασκευασμένων γιὰ χρήση ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ χώρου καὶ μὲ τυπωμένο τὸ μονόγραμμα ·Ε, ποὺ ὑπαινίσσεται τοὺς Μεγάλους θεούς. Οἱ λύχνοι ποὺ ἐκτίθενται στὸ τρίτο ράφι εἶναι οἱ τελευταῖοι καὶ βρέθηκαν στὸ δάπεδο τοῦ Ἱεροῦ, ὅπου ἐγκαταλείφθηκαν ὅταν ἔπαυσε ἡ εἰδωλολατρεία. Ἀριστερά τους ἕνας ἀνάγλυφος λύχνος διακοσμημένος μὲ μποῦστο μὲ βέλος καὶ φαρέτρα (Ἀρτέμιδος [;]). Κάτω μαρμάρινοι λύχνοι καὶ κομμάτια τέτοιων λύχνων χρονολογούμενοι ἀπὸ τὸν ἕβδομο (δεξιὰ) ἕως τὸν τέταρτο π.Χ. αἰῶνα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ νεώτερα πρότυπα διατηροῦν στὰ χείλη ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐνεπίγραφες ἀφιερώσεις στοὺς θεούς. Στὰ πλαϊνὰ τμήματα, πήλινα ἀγγεῖα ἀπὸ τὸν

Ἱερὸ χῶρο. Αὐτὰ ποὺ εἶναι στὰ δύο ἐπάνω ράφια χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή· αὐτὰ τοῦ τρίτου ραφιοῦ ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴ ρωμαϊκὴ περίοδο. Χαμηλότερα ἀριστερά, τὸ ἄνω μέρος ἑνὸς ἀμφορέως· δεξιά, ἕνα μαγειρικὸ σκεῦος τοῦ τρίτου αἰῶνος μ.Χ.

***Προθήκη** 7*: εὑρήματα ἀπὸ τὴ δυτικὴ καὶ νότια νεκρόπολη. Τοῦ ἕκτου πρὸς πέμπτον αἰῶνος. Τάφοι ἀποτεφρώσεως.

Ἐπάνω ράφι, δεξιά: ὁμὰς κτερισμάτων, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται δύο ἀρύβαλλοι ἀπὸ Αἰγυπτιακὸ γυαλί, τοῦ ἕκτου π. Χ. αἰῶνος. Κέντρον: ἀρχαϊκὰ δοχεῖα, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται βαθεῖς κύλικες (Βοιωτικοί;), ὁ ἕνας μὲ παράσταση ἅρματος καὶ ἡνιόχου. Ἀριστερά: δύο ὁμάδες κτερισμάτων ἀπὸ τάφους τοῦ πέμπτου αἰῶνος, στὸ ἕνα περιλαμβάνεται ἕνας μικρὸς ἀττικὸς ἀμφορεὺς σὲ σχῆμα ἀμυγδάλου.

Δεύτερο ράφι, στὸ κέντρον: ὁμὰς πήλινων ἀντικειμένων ἀπὸ τάφο τοῦ τέλους τοῦ πέμπτου αἰῶνος, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται μιὰ μικρὴ ἀττικὴ ὑδρία μὲ σκηνὴ καλωπισμοῦ, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς τεφροδόχος. Ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ κομμάτια ἀπὸ μεγάλα ἀττικὰ δοχεῖα τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Τρίτο ράφι: κέντρον καὶ ἀριστερά: Δοχεῖα ἀπὸ τάφους τοῦ ἕκτου αἰῶνος, τὰ περισσότερα σαμοθρακικῆς(;) κατασκευῆς. Δεξιά, κτερίσματα ἀπὸ τάφο τῆς δυτικῆς νεκροπόλεως, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται ἕνα πήλινο εἰδώλιο, ἕνα δοχεῖο σὲ σχῆμα καλαθιοῦ καὶ ἕνα μπιμπερὸ (δεύτερο ἀριστερά)· τοῦ πέμπτου π. Χ.

Κάτω ράφι: ἀριστερά, ἀττικὴ ὑδρία· δεξιά, ἰωνικὸς ἀμφορεὺς ποὺ χρησίμευε ὡς τεφροδόχος· στὸ κέντρον, κτερίσματα ποὺ περιλαμβάνουν ἕνα ἰωνικὸν ἀμφορέα διακοσμημένο μὲ λέπια καὶ ἀνθέμια. Τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ.

***Προθήκη** 8:* κομμάτια, ποὺ εἶχαν ἀφιερωθῆ στὸν Ἱερὸ χῶρο ὡς ἀναθήματα. Ἀπὸ τὸ 550 ἕως τὸ 380 π. Χ. Ἀριστερά, ἕνα κομμάτι τοῦ ἐπάνω μέρους ἑνὸς πελωρίου ἀγγείου ἀποθηκεύσεως, τοῦ ἕκτου πρὸς τὸν πέμπτον αἰῶνος π. Χ. Βρέθηκε στὸν Ἱερὸ χῶρο.

***Προθήκη** 9:* κτερίσματα, τὰ περισσότερα ἀπὸ ἐνταφιασμοὺς καὶ δοχεῖα ἀπὸ τάφους τοῦ πέμπτου καὶ τετάρτου αἰῶνος.

Ἐπάνω ράφι: δύο τεφροδόχοι ἀμφορεῖς, διάφορα δοχεῖα στὰ ὁποῖα περικαμβάνονται ἕνας σκύφος καὶ δύο κάνθαροι, τὸ κεφάλι ἑνὸς πήλινου εἰδωλίου. Πέμπτου αἰῶνος π. Χ.

Δεύτερο ράφι: τέσσερες ὁμάδες κτερισμάτων τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. Ἡ ὁμὰς ἀριστερὰ περιλαμβάνει πρώϊμα δείγματα δακρυδόχων βάζων, ἕνας γυαλισμένος κύαθος μὲ χαραγμένη πολυγωνικὴ διακόσμηση, ἕνα ἀσημένιο δαχτυλίδι καὶ μαρμαρογυάλι. Ἡ ὁμὰς

τοῦ κέντρου ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ἀσκό, μιὰ μικρὴ λήκυθο καὶ μιὰ σιδερένια στλεγγίδα. Ἡ ὁμὰς δεξιὰ περιλαμβάνει ἕνα γυαλισμένο δακρυδόχο βάζο καὶ ἕνα ἄλλο κύαθο μὲ χαραγμένη πολυγωνικὴ διακόσμηση.

Τρίτο ράφι: ἀριστερά, ἕνα στεφάνι κηδείας καμωμένο ἀπὸ ξύλο ἐπενδυμένο μὲ μολύβι μὲ ἐπιχρυσωμένα ὀρειχάλκινα δαφνόφυλλα καὶ ἐπιχρυσωμένα πήλινα φροῦτα καὶ ἕνα δακρυδόχο βάζο. Στὸ κέντρον, ἕνα Σαμοθρακικὸ σιδερένιο δαχτυλίδι· στὴν ἄλλη μεριὰ τῆς προθήκης, μιὰ ὁμὰς ποὺ περιλαμβάνει σιδερένια κουμπιά, στὰ ὁποῖα εἶναι κολλημένα κομμάτια ὑφάσματος, κομμάτια ἀπὸ ἀνάγλυφα βάζα καὶ ἕνα πήλινο εἰδώλιο καὶ ὀρειχάλκινα στολίδια. Δεξιά, μιὰ ὁμὰς ποὺ περιλαμβάνει ἕνα λύχνο καὶ μιὰ σιδερένια στλεγγίδα ἀπὸ μολυβδοσκέπαστο πιθάρι ποὺ ἐκτίθεται στὴν αὐλὴ καὶ ἄλλη ποὺ περιλαμβάνει ἕνα κάνθαρο μὲ ἀνάγλυφο κεφάλι τοῦ Διονύσου στὴν κορυφὴ τῆς μιᾶς λαβῆς. Τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ.

Κάτω ράφι: κτερίσματα καὶ εὑρήματα ἀπὸ τάφους τοῦ τετάρτου αἰῶνος π.Χ. Στὸ ἀριστερὸ τμῆμα: τέσσερα δοχεῖα, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται δύο ὑψηλοὶ κάνθαροι ὁ ἕνας μὲ ἐγχάρακτη γιρλάντα ἀπὸ ἕνα κεραμοσκέπαστο τάφο ἐνταφιασμοῦ. Κεντρικὸ τμῆμα, ἀριστερά: τρεῖς σκύφοι καὶ κομμάτια ἀπὸ ξύλινο κουτὶ ἀπὸ ἀποτέφρωση σὲ σφαιρικὸ πιθάρι ποὺ ἐκτίθεται στὴν αὐλή· δεξιά, ἕνας ἀττικὸς σκύφος μὲ παράσταση γυναικός. Δεξιὸ τμῆμα: εὑρήματα ἀπὸ διαφόρους τάφους στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται δυὸ κεφαλὲς ἀπὸ πήλινα εἰδώλια καὶ ἕνα ἄλλο γυαλισμένο δακρυδόχο βάζο.

Προθήκη 10: εὑρήματα ἀπὸ τάφους τῆς ἑλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου.

Ἐπάνω ράφι: περιεχόμενα ἑνὸς κεραμοσκέπαστου τάφου τῆς νότιας νεκροπόλεως. Περιλαμβάνονται πολὺ λεπτὰ δείγματα φυσητῆς ὑαλουργικῆς τέχνης καὶ ἕνας ἀριθμὸς πηλίνων εἰδωλίων. Μεταξὺ αὐτῶν μιὰ σπασμένη καθισμένη μορφὴ μὲ μακρὺ ἔνδυμα. Καὶ ἕνα ὁλόκληρο καὶ τρία σπασμένα εἰδώλια γυμνῆς θεᾶς, πιθανῶς τῆς Κηρινθίας Ἀφροδίτης. Παριστάνεται μισοκαθισμένη καὶ χωρὶς βραχίονες (χαρακτηριστικὰ συνήθη ἀπὸ προϊστορικὰ εἴδωλα τοῦ Αἰγαίου), ἔγκυος καὶ ἔχει τρεῖς μαστοὺς ποὺ δείχνουν τὸν χαρακτῆρα της ὡς μητέρας θεᾶς, ἐνῶ κεφάλι καὶ κάτω ἄκρα ἀποδίδονται νατουραλιστικὰ κατὰ τὸν μεταγενέστερο ἑλληνιστικὸ τύπο. Ἡ ὁμὰς αὐτὴ περιλαμβάνει μιὰ πυξίδα ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο καὶ κουμπιὰ ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο προφανῶς ἀπὸ ξύλινο ἑρμάριο.

Δεύτερο ράφι: περιεχόμενο ρωμαϊκοῦ μεγάλου τάφου μὲ τέσσερες σκελετοὺς ποὺ ἀνακαλύφθηκαν τὸ 1953 κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου

στὴν ἀκτή, κάτω ἀπὸ τὸ δυτικὸ λόφο τῆς πόλεως. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ περιλαμβάνει ἕνα ἀριθμὸ ὑαλίνων ἀγγείων· ἕνα ἐνσφράγιστο ἀγγεῖο· μιὰ σιδερένια συλεγγίδα ἕνα ὀρειχάλκινο καθρέπτη· καρφίτσες ἀπὸ ἐλεφαντόδοντο, δυὸ ἀπ' αὐτὲς λεπτοσκαλισμένες· καρφίτσες μαλλιῶν μὲ δαχτυλιδολαβή· χρυσὸ διάδημα μὲ ἀνάγλυφα χαραγμένο τὸ ἀκτιδωτὸ κεφάλι τοῦ θεοῦ Ἡλίου ἀνάμεσα σὲ δύο Νίκες ποὺ ὁδηγοῦν ἅρματα· χρυσὰ στολίδια ἀπὸ προστερνίδιο· ἕνας χρυσὸς δίσκος μὲ ἐγχάρακτη παράσταση ἀπὸ νόμισμα τῆς Ἀνατολῆς ποὺ ἐμφανίζει τὸν ἡρωοποιηθέντα Ἀντίνοο. Περίπου τὸ 135 μ. Χ.

Τρίτο ράφι : τὸ ἀριστερὸ ἥμισυ, περιεχόμενο ἀπὸ ἕνα ἐνταφιασμὸ σὲ μεγάλο πιθάρι, τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Περιλαμβάνει ἕνα ἀκέραιο πήλινο εἰδώλιο ἔξοχης τέχνης ποὺ παριστάνει κόρη καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος π. Χ., κομμάτια ἀπὸ ἄλλα πήλινα εἰδώλια· ἕνα δακρυδόχο βάζο, ἕνα λεπτὸ μπλὲ δοχεῖο ἀπὸ φυσητὸ γυαλί· κομμάτι ἀπὸ τὸ καπάκι τοῦ πίθου μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ χαραγμένου ὀνόματος τοῦ πεθαμένου (ΑΤ.....). Στὸ δεξιὸ ἥμισυ : δοχεῖα ἀπὸ κεραμοσκέπαστο τάφο ἐνταφιασμοῦ, ποὺ περιλαμβάνουν μιὰ λάγυνο καὶ ἕνα κύαθο μὲ ἀνάγλυφη παράσταση ἀπὸ βουκράνια καὶ φεστόνια.

Κάτω ράφι : εὑρήματα ἀπὸ διαφόρους τάφους τοῦ δευτέρου καὶ πρώτου αἰῶνος π. Χ. Ἀριστερά : ἀγγεῖα ἀπὸ φυσητὴ ὕαλο ποὺ περιλαμβάνουν ἕνα πράσινο ἀσκὸ καὶ ἕνα κύαθο ἀπὸ πλαστὸ γυαλί. Κέντρον καὶ δεξιά : μιὰ σιδερένια στλεγγίς, ἕνας ἀριθμὸς δακρυδόχων βάζων, ἕνας μικρὸς κομψὸς ἀμφορεὺς καὶ μιὰ μολύβδινη πυξίς.

Προθήκη 11 : ἐπιγραφές.

Στὸ κέντρον : μιὰ σπασμένη ἀσβεστολιθικὴ στήλη μὲ τὴ δεξιὰ μεριὰ μιᾶς μακρᾶς ἐπιγραφῆς μὲ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ σὲ προελληνική—προφανῶς θρακική—γλῶσσα ποὺ μιλοῦσαν οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Σαμοθράκης καὶ ποὺ ἀκόμη χρησιμοποιοῦσαν στὴ λειτουργία τῆς λατρείας (ὅπως τὰ λατινικὰ στὴ σύγχρονη Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία) κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα π. Χ.—Περίπου 400 π. Χ. Ἀριστερά : κομμάτια ἀπὸ πήλινα βάζα καὶ μιὰ πήλινη πλάκα, μὲ ἐπιγραφὲς στὴν ἴδια μὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ποὺ χρησίμευε γιὰ ἀφιερώσεις στοὺς Μεγάλους θεούς. Ἕκτου πρὸς τέταρτον αἰῶνος π. Χ. Δεξιά : κομμάτια ἀπὸ ἐγχάρακτα καὶ ἔντυπα χωμάτινα ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν στὸν Ἱερὸ χῶρο. Φαίνονται κυρίως ἕνα Θ ἢ ἕνα ΘΕ ὡς συντμήσεις τῆς λέξεως «ΘΕΟΙ». Τὰ ἔντυπα κομμάτια ἦταν ἀπὸ ἀγγεῖα καὶ λύχνους καμωμένους γιὰ χρήση στὸν Ἱερὸ χῶρο. Ἐπάνω, στὸ κέντρον, μιὰ ἐπίκληση στὸ παιδὶ (ΠΑΙ). Ἀριστερά, ἕνα κομμάτι ἀπὸ ἐνεπίγραφο σωλῆνα τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ.

ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν θυσιῶν ποὺ ἀργότερα περιελήφθηκε στὸ Μεγάλο Βωμό. Δεξιά, ἕνα σπασμένο πιάτο μὲ ἐγχάρακτα γράμματα ποὺ τὰ ἔξισαν μετὰ τὴν χρήση σὲ ἱεροτελεστία. Ἕκτου αἰῶνος π. Χ. Στὰ συρτάρια αὐτῆς τῆς προθήκης φυλάσσονται ἄλλα δείγματα τόσο μὴ ἑλληνικῶν ὅσο καὶ ἑλληνικῶν χαραγμάτων.

Προθήκη 12, ἐπάνω ράφι: ὀρειχάλκινα ἀντικείμενα τῆς χριστιανικῆς περιόδου. Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: μιὰ σπασμένη βυζαντινὴ ζυγαριὰ καὶ σταθμίον μὲ ἐγχάρακτο σταυρὸ καὶ γράμματα· τρία βυζαντινὰ νομίσματα· ἕνας ὀρειχάλκινος σταυρός, μιὰ πόρπη καὶ ἕνα κομμάτι ἀπὸ βυζαντινὸ φυλαχτὸ σὲ σχῆμα σταυροῦ μὲ ἐγχάρακτο κεφάλι ἁγίου· ἕνα κομμάτι ἀπὸ κυκλικὸ βυζαντινὸ πολυέλαιο ἀπὸ ἐκκλησία κοντὰ στὸ ἀρχαῖο λιμάνι.

Δεύτερο ράφι: ἀριστερά, κομμάτια ἀπὸ βυζαντινὰ γυαλισμένα πήλινα ἀγγεῖα, ἕνα ἐνσφράγιστο κεραμίδι καὶ μιὰ πήλινη σφραγίδα ψωμιοῦ ποὺ κατέθεσαν στὴν ἐκκλησία σὰν προσφορὰ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ ΑΠΟΔ(οσις;) (σήμερα τέτοιες σφραγίδες γίνονται συνήθως ἀπὸ ξύλο). Δεξιά, κομμάτια ἀπὸ μεσαιωνικὰ πήλινα ἀγγεῖα.

Τρίτο ράφι: κομμάτια ἀπὸ ἀρχαῖα μαρμαροκονία. Ἀριστερά, ἀπὸ τὸ Μεγάλο Βωμὸ καὶ τὸ Ἱερόν· δεξιά, ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον καὶ τὸν Οἶκο τῶν Ἀφιερωμάτων. Ἕκτου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τρίτου αἰῶνος μ Χ.

Κάτω ράφι: μαρμάρινη πλάνη ποὺ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ λειαίνη ἐπιφάνειες στρωμένες μὲ μαρμαροκονία· βρέθηκε σπασμένη καὶ ἀφιγμένη ἀπὸ ἐργάτη τῆς μεταγενέστερης ἀρχαίας ἐποχῆς στὸ στρωμένο μὲ μαρμαροκονία δάπεδο τοῦ Οἴκου τῶν Ἀφιερωμάτων. Τοῦ τετάρτου αἰῶνος μ. Χ. Δεξιά, σύγχρονο ξύλινο ἐργαλεῖο τοῦ ἰδίου τύπου σὲ χρήση σήμερα στὴ Σαμοθράκη. Στὴν κορυφὴ αὐτῆς τῆς προθήκης: μεγάλο βυζαντινὸ ἀγγεῖο.

Η ΑΥΛΗ

Στὴ στοὰ τῆς Αὐλῆς ἐκτίθενται ἐπιγραφές. Περιλαμβάνουν, στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα, μαρμάρινες στῆλες μὲ γραμμένους νόμους τῆς πόλεως τῆς Σαμοθράκης, τῆς ἑλληνιστικῆς κυρίως ἐποχῆς, ποὺ ἄλλοτε ἦταν ἐκτεθειμένες στὴν πόλη στὸ Ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς· μιὰ σπασμένη γκρίζα στήλη ἀπὸ ἀσβεστόπετρα τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ, σὲ αἰολικὴ διάλεκτο· ἐπιγραφὲς πρέσβεων στὶς Σαμοθρακικὲς τελετὲς ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ περίοδο. Κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου μέρους τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος καὶ στὴ νότια πτέρυγα, ὑπάρχουν κατάλογοι μεμυημένων, ἑλληνικοὶ καὶ λατινικοί, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους. Στὴ δυτικὴ πτέρυγα,

ἐκτίθενται ἐπιγραφὲς ἀναφερόμενες σὲ κτίρια καὶ ταφόπετρες. Στὰ μεσοδιαστήματα μεταξὺ τῶν στύλων στὴν ἀνατολικὴ μεριὰ ὑπάρχουν κομμάτια ἀφιερωματικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ 'Αρσινοείου καὶ τοῦ Πτολεμαείου καὶ μιὰ ἀφιέρωση ἀπὸ βωμὸ ποὺ ἀνεγέρθηκε πρὸς τιμὴν κάποιου βασιλέως (Λυσιμάχου;). Στὰ νότια μετακιόνια τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος καὶ στὴ νότια πτέρυγα ὑπάρχουν ἐπιγραφὲς ἀπὸ ἀγάλματα πρὸς τιμὴν διαφόρων καὶ ἀφιερώσεις ἀπὸ ἰδιῶτες. Στὴ στοὰ ὑπάρχουν ἐπίσης τέσσερα μεγάλα πιθάρια, τὸ ἕνα μὲ μολύβδινο σκέπασμα, ποὺ ἐχρησιμοποιοῦνταν γιὰ ἐνταφιασμοὺς στὴ δυτικὴ νεκρόπολη. Χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν τέταρτον αἰῶνα π. Χ. Στὴν ἀνατολικὴ πτέρυγα καὶ στὴν αὐλὴ φαίνονται ὑπολείμματα τοίχων μικροῦ βυζαντινοῦ παρεκκλησιοῦ, καθὼς καὶ ὑπολείμματα ἀπὸ μεσαιωνικὰ παραρτήματα, πιθανῶς μοναστηριοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (ΕΠΙΛΟΓΗ)

Σχετικὰ μὲ τὴν νῆσον Σαμοθράκην :

Ι. Δραγούμη : Σαμοθράκη, Ἀθῆναι 1909.

Ἐπὶ τῶν σπουδαιοτέρων συζητήσεων περὶ τοῦ Ἱεροῦ :

α) G. Deville καὶ E. Coquart εἰς Arehives des missions scientifiques, IV, σελ. 253.

β) A. Conze καὶ ἄλλων Archaeologishe Untersuchungen in Samothrake, 2 τόμοι, Βιέννη, 1873—1875.

γ) V. Rubensohn, Die Mysterienheiligtümer in Eleusis and Samothrake, Βερολῖνον, 1892.

Ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τὰς ὁποίας ἐνήργησε τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Νέας Ὑόρκης :

α) American Journal of Archaeology, XLIII, 1939, σελ. 133, XLIV, 1940, σελ. 485.

β) Hesperia, XIX, 1950, σελ. 1, XX, 1951, σελ. 1, XXI, 1952, σελ. 19, XXII, 1953, σελ. 1.

γ) Archaeology, I, 1948, σελ. 44, VI, 1953, σελ. 30, VII, 1954, σελ. 91.

Ἐπιγραφαί :

Corpus Inscrirtionum graecorum (Inscriptiones graecae), τόμ. XII, μέρος 8, Βερολῖνον 1909, σελ. 36.

Σαδοθρακικὴ λατρεία :

B. Hemberg : Die Kabiren, Uppsala 1950, σελ. 49.

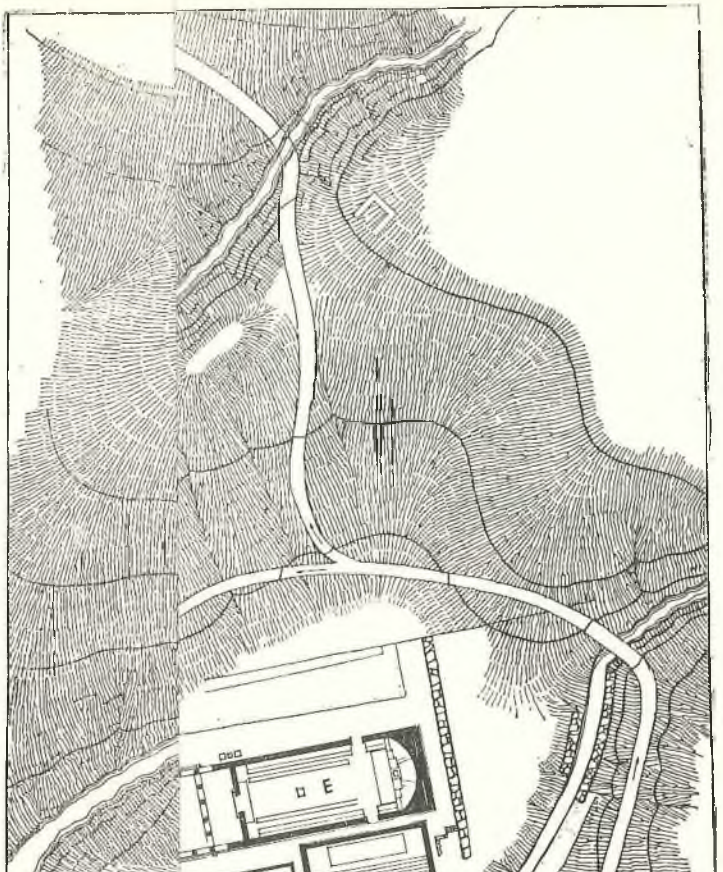

Α. F. Ὁ Οἶκος τῶν Ἀφιερωμάτων.

λον τοῦ Πτολεμαίου II.

Παραθέτομεν κατωτέρω κριτικὴν μελέτην, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ φύλλον τῆς Κυριακῆς 10ης Μαρτίου 1957, τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος» Ν. Ὑόρκης, ὑπὸ τοῦ πρωθ. Δ. Καλλιμάχου, περὶ τῶν περιεχομένων τοῦ 25ου τόμου τῶν «Θρακικῶν»:

"ΘΡΑΚΙΚΑ"

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Τελευταίως ἔχω ἀσχοληθῆ ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ Κυριακάτικου «Ἐθνικοῦ Κήρυκος» μὲ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Εἰκοστοῦ Τρίτου καὶ τοῦ Εἰκοστοῦ Τετάρτου Τόμου τῶν «Θρακικῶν», τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε τὸ ἐν Ἀθήναις Θρακικὸν Κέντρον.

Πρὸ ἡμερῶν ἐλάβομεν καὶ τὸν Εἰκοστὸν Πέμπτον. Εἶναι ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα καὶ ἡ ὡραία αὐτὴ ἔκδοσις. Ἀγγέλλεται δὲ ὅτι συντόμως θὰ ἐκδοθῇ καὶ ὁ Εἰκοστὸς Ἕκτος Τόμος καὶ θὰ συνεχισθῇ ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἐργασία, ἡ ὁποία τιμᾷ τὸ Θρακικὸν Κέντρον. Ὁ Εἰκοστὸς Πέμπτος Τόμος τὸν ὁποῖον ἔχω ὑπ' ὄψιν περιέχει κυρίως τὴν νεωτέραν δραματικὴν ἱστορίαν ὡρισμένων τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς πολυπαθοῦς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἑλληνικῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου Εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος τοῦ Τόμου (σελ 7—148) ἐκτίθεται ἡ Ἱστορία τῆς Καλλιπόλεως καὶ ἐν γένει τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Ἔχει δὲ γραφῆ ἀπὸ ἕνα αἰωνόβιον κληρικὸν (εἶναι τώρα, ἀνθηρός, 96 ἐτῶν) τὸν σεβαστὸν Οἰκονόμον Κωνσταντῖνον Γ. Λουΐζον ἐκ Ταϋφιρίου τῆς Καλλιπόλεως.

Τὸ Δεύτερον Μέρος περιλαμβάνει «Μελέτας περὶ Ἀδριανουπόλεως». Αἱ Μελέται αὐταί, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐπίσης δραματικὴν ζωὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Νομοῦ Ἀδριανουπόλεως ἔχουν γραφῆ ἀπὸ ἐξέχοντας Θρᾶκας. Ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κουρτίδην, ἰατρόν, Γερουσιαστὴν καὶ Βουλευτήν. Ἀπὸ τὸν πρώην Πρωθυπουργὸν Στυλιανὸν Γονατᾶν, Μικρασιατικῆς καταγωγῆς. Ἀπὸ τὸν Ἀριστόβουλον Χρηστίδην, Καθηγητὴν τοῦ Ζαππείου Ἀδριανουπόλεως. Καὶ ἀπὸ τὸν δικηγόρον Δημήτριον Μελανίδην ὁ ὁποῖος διετέλεσε τελευταῖος Πρόεδρος τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἀδριανουπόλεως (σελίδες 161 καὶ ἐφεξῆς).

«Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον—ὡς τονίζει τὸ Θρακικὸν Κέντρον—συνεχίζεται ἡ προγραμματισθεῖσα ἔκδοσις τῆς νεωτέρας ἱστορίας καὶ

τῶν Τεσσάρων Νομῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ὑπολείπεται δὲ πρὸς συμπλήρωσιν, ἡ ἱστορία τῆς πόλεως καὶ τοῦ Νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν».

Χωρὶς τὴν πολύτιμον αὐτὴν ἐργασίαν, χωρὶς τὴν συγκέντρωσιν ἀφθόνου ὑλικοῦ, σχετικοῦ μὲ τὰ ἀφάνταστα παθήματα ποὺ ὑπέστη κατὰ τὴν πολυτάραχον περίοδον (ἀπὸ τὸ 1908—1922) ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ γραφῇ, ἐπακριβῶς ἡ ὅλη δραματικὴ ἱστορία τῆς πολυπαθοῦς χώρας.

Σὰν κινηματογραφικὴ ταινία φρίκης.

Προκειμένου διὰ τὸν συγγραφέα τῆς Μελέτης τοῦ Πρώτου Μέρους τοῦ νεοεκδοθέντος Εἰκοστοῦ Πέμπτου Τόμου τονίζεται: «Ὁ πρεσβύτης Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Γ. Λουΐζος διῆλθεν, ὅλον τὸν μακρόν του βίον ἐν Θράκῃ καὶ προσέφερεν ἀπείρους ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος. Συνεμμερίσθη τοὺς διωγμοὺς καὶ τὸν ἐκπατρισμὸν τῶν συμπολιτῶν του καὶ συνεπῶς εἶναι ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως πιστὸς ἀφηγητής, μὲ φλογερὸν πατριωτισμόν, τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην εὑρῆκε πολύτιμον συνεργάτην τὸν υἱόν του κ. Δημήτριον Λουΐζον δικηγόρον καὶ Γραμματέα τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου», ὡς ἀναγράφεται εἰς τὸν Πρόλογον.

Ὁ αἰδ. Λουΐζος πρόσφυξ καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔλαβεν ἐντολὴν τὸ 1936, ἀπὸ τὸ Θρακικὸν Κέντρον νὰ γράψῃ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν ἔζησε καὶ εἶναι καὶ ἰδική του πολυτάραχη ἱστορία. Βαλκανικοὶ πόλεμοι. Φρικτὰ δεινοπαθήματα τῶν Χριστιανῶν. Ἀνακατάληψις τῆς Α. Θράκης ἀπὸ τοὺς θηριώδεις Ἀγαρηνούς. Φρικτοὶ διωγμοί. Λεηλασίαι, σφαγαί, ἐμπρησμοὶ ἐρημώσεις. Δραματικὰ γεγονότα τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ἐξοντωτικὸν πρόγραμμα τοῦ Γερμανοῦ Λίμαν Πασᾶ. Συμμαχικαὶ ἀποβάσεις εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον. Βομβαρδισμὸς καὶ καταστροφὴ τῆς Μαδύτου ὑπὸ Βρεττανικοῦ Στόλου. Καταστροφὴ καὶ τῆς Καλλιπόλεως. Ἐρημώσεις χωρίων. Ὁμαδικοὶ ἐκτοπισμοί. Μετὰ τὴν συμμαχικὴν νίκην ἡ παλινόστησις τῶν ἐκτοπισθέντων. Ἀνόρθωσις ἐρειπίων. Τὰ πεδία τοῦ ὀλέθρου καὶ τῆς ἐρημώσεως. Ἁρπαγὴ τῶν πάντων. Νέοι Βανδαλισμοὶ τῶν Ἀγαρηνῶν, καίτοι ἡττημένων. Τεράστιαι θυσίαι εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἐλευθερίας. Οἱ δεινοπαθήσαντες Θρᾶκες κηρύσσουν τὴν ἕνωσίν των μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ διοίκησις. Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ἀκολουθοῦν ἄλλαι μαῦραι ἡμέραι. Ἡ Μικρασιατικὴ κατάρρευσις. Ἐκκένωσις καὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Οἱ ἥρωες καὶ οἱ μάρτυρες εὑρίσκουν ἄσυλον εἰς τὴν Μητέρα Ἑλλάδα.

Αὐτὴν τὴν κινηματογραφικὴν εἰκόνα ἀνηκούστων παθημάτων, ἔπειτα χαρᾶς καὶ ἐλευθερίας καὶ κατόπιν νέα ἐκρίζωσις, μᾶς τὴν παρέχει ὁλοζώντανη ὁ σεμνὸς κληρικός, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὅλα αὐτὰ τὰ μακρὰ χρόνια καὶ ἔλαβε μέρος ἐνεργόν. Περιέσωσε καὶ μερικὰ πολύτιμα ἔγγραφα. Τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Μητροπόλεως Καλλιπόλεως καὶ Μαδύτου μὲ τὰ Πατριαρχεῖα. Εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν δραματικῶν αὐτῶν σελίδων τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου προσθέτει καὶ τὰς ἀφηγήσεις του, τὰς συνεντεύξεις του μὲ Ἀγαρηνοὺς καὶ μὲ ἄλλους ἐπισήμους ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου.

Σχετικὰ μὲ τὴν σύγχρονη ἱστορία καὶ μὲ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματα τῆς ἀνθούσης ἱστορικῆς πόλεως Μαδύτου παραθέτει ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀφηγήσεις τοῦ Μαδυτίου Χριστοφόρου Ν. Χριστοφορίδη.

Ὁ πολυπαθὴς Ἕλλην κληρικός, στηριζόμενος εἰς ἔγγραφα καὶ ἐπισήμους παντοίας πληροφορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν νεάζουσαν μνήμην του μᾶς ἐχάρισε μίαν πρότυπον ἐθνικὴν πνευματικὴν ἐργασίαν. Χειριζόμενος ὡραῖα τὴν γλῶσσαν, μᾶς ἔδωκε μίαν ζωηρὰν παραστατικὴν εἰκόνα τῶν παθημάτων τῆς μαρτυρικῆς Παρελλησποντίου πατρίδος του. Μᾶς ἐμπνέει καὶ πίστιν. Καὶ θάρρος.

«*Πάλιν δικά μας εἶναι.....*»

Ἐν ἐπιλόγῳ ὁ αἰδ. κ. Λουΐζος τονίζει τὰ ἑξῆς πρὸς ἡμᾶς ὅλους ὅσοι ἐχάσαμεν τὴν πατρίδα μας: «Διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ταύτης μὲ ὤθησαν οἱ ἑξῆς σοβαροὶ λόγοι: Πρῶτον, ἡ ἀγάπη μου πρὸς τὴν πατρίδα μου, τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον, τὴν ἱερὰν αὐτὴν Θρακικὴν Γῆν, τὴν ὁποίαν ἐποτίσαμεν μὲ ἄφθονον αἷμα καὶ μὲ πολλὰ δάκρυα, τὴν ὁποίαν διετηρήσαμεν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ὡς κάτι πολὺ ἱερὸν καὶ ἅγιον. Δεύτερον ὅπως ἐγὼ ὁ πρεσβύτης τῶν 96 ἐτῶν παροτρύνω καὶ τοὺς ἄλλους πρόσφυγας Θρᾶκας, Μικρασιάτας, Ποντίους, Κωνσταντινουπολίτας, ὅπως γράψουν τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος των, ἢ βοηθήσουν νὰ γραφῇ. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ εἶναι ὁ καλλίτερος τρόπος ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. Ἐὰν παρέλθῃ καὶ ἡ ἰδική μας γενεά, ἡ ὁποία ἔζησεν εἰς τὴν παλαιὰν πατρίδα, καὶ δὲν ἐκτελέσῃ τὴν ἱερὰν ταύτην ὑποχρέωσιν, τότε θὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ γραφῇ ἡ ἀληθινὴ ἱστορία. Ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἀπώλειαν θὰ εἴμεθα ἡμεῖς καὶ οὐδεμίαν δικαιολογίαν θὰ δυνηθῶμεν νὰ προβάλωμεν πρὸς τοὺς ἐπιγινομένους διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ἡμῶν ταύτην».

Κατόπιν ἐνθυμίζει πόσον «ὅλοι ἡμεῖς, μέχρι τοῦ 1908 ἐζούσαμεν εὐτυχισμένοι μὲ τὴν ἰδεώδη κοινοτικήν μας ὀργάνωσι» καὶ ὅτι «ἀπὸ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀφηνίασεν ὁ τύραννος καὶ ἡ ζωή μας κατέστη δρα-

ματική» καὶ ὅτι «τὸ δρᾶμα διεκόπη ἐπ' ὀλίγον μὲ τὴν ὑπὸ Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν ζωήν, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἀγαθοποιὸς εἰς ὅλους» καὶ προσθέτει: «Τελευταία πρᾶξις τοῦ δράματος Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ ἡ ἐκρίζωσις».

Ἀλλ' ὅμως θαρσεῖν χρή. Μᾶς ἐμπνέει τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τονίζει: «Εἶναι ἀδύνατον ἡ ἄπειρος δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ ἐπέμβῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὸ δίκαιον». Ὁ σεβάσμιος συγγραφεύς, ὑμνητὴς τῶν χαμένων πατρίδων μας, ποὺ τώρα εἰς ἡλικίαν 96 ἐτῶν μόλις ἐτελείωσε τὸ ἐμπνευστικὸ ἔργο του «ἔχασε τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν του», ἐνορᾷ τὸ μέλλον ρόδινον. Εἶναι ἀδύνατον ὁ Πανάγαθος νὰ μὴ ἀποκαταστήσῃ τὸ δίκαιον. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπαληθεύσῃ—τονίζει—ἡ προφητεία: «Πάλιν μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλιν δικά μας εἶναι....»

Τὰ ἄλλα Θρακικὰ μελετήματα.

Κατόπιν δημοσιεύεται ὡραία μελέτη τοῦ διακεκριμένου φιλολόγου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Γεωργίου Μαμέλη διὰ τὸ Ἑξαμίλιον τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Ἀσχολεῖται μὲ ἀφηγηματικότητα λογοτέχνου διὰ τὸ ἀκμαῖο ἑλληνικὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τοῦ ἱστορικοῦ χωριοῦ ἀναφέρει δὲ καὶ ὡραῖα λαογραφικά, τὰ ὡραῖα ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ξερριζωμένων κατοίκων.

Εἰς τὸ Δεύτερο Μέρος (159 καὶ ἑξῆς) ἀκολουθοῦν ἄλλαι περισπούδαστοι μελέται περὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς περιφερείας.

Ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Κουρτίδης, ἰατρός, βουλευτὴς καὶ Γερουσιαστὴς Ἕβρου, συγγραφεὺς καὶ δημοσιολόγος, ἀσχολεῖται μὲ τὰς συγκινητικὰς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὀνομαστὸ κέντρο ἐθνικῆς ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ὁ ἡρωϊκὸς Πρωθυπουργὸς στρατηγὸς Στυλιανὸς Γονατᾶς γράφει «Ἀναμνήσεις ἐκ Θράκης». Εἶναι ἐξόχου ἐνδιαφέροντος καὶ ἀποκαλυπτικὴ ἡ ρωμαλέα μελέτη του. Ἀποκαλύπτει τὰς μυστικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα καὶ διὰ τὴν στήριξιν τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἐθνικὴν γραμμὴν ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀδριανουπόλεως. Ὁ κ. Γονατᾶς ἀνεδέχθη ἐπίσημον ἀποστολὴν καί, ὑπὸ παντοῖα προσχήματα, ἐμόχθησε πρὸς προώθησιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας.

Ὁ Καθηγητὴς Ἀριστ. Χρηστίδης, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν εἰς τὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐκθέτει ἀνέκδοτα, ἄγνωστα γεγονότα ἐξ ἀναμνήσεων καὶ ἀφηγήσεων μεγάλου ἐνδια-

φέροντος. Μᾶς παρουσιάζει ὁλοζώντανη τὴν ζωὴ εἰς ἐκεῖνο τὸ μεγάλο κέντρο τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὑπὸ τὸν τίτλο «τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον» ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸν «Ἕσπερον» τῆς Λειψίας ὡραία μελέτη τοῦ Κ. Κυριαζῆ. Ἐγράφη τὸ 1883 ὅταν ἔσφυζεν ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἰς ἐκείνην τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Ἀδριανουπόλεως (τῆς περιόδου 1872—1929) γράφει ἐνδιαφερούσας πληροφορίας ὁ ἤδη δικηγόρος ἐν Θεσσαλονίκῃ Δ. Μελανίδης, ὁ ὁποῖος διετέλεσε τελευταῖος πρόεδρος τοῦ Συλλόγου, πρὸ τῆς ἐκκενώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ Εἰκοστὸς Πέμπτος αὐτὸς Τόμος τῶν Θρακικῶν στολίζεται καὶ μὲ εἰκόνας καὶ χάρτας. Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κατοχὴν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Εἰκόνες καὶ βιογραφίες διακεκριμένων Θρακῶν. Δημοσιεύονται δὲ καὶ αἱ κριτικαὶ τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος» διὰ τοὺς δύο προηγουμένους τόμους τῶν Θρακικῶν.

Ἀξίζουν ἔνθερμα συγχαρητήρια εἰς τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ κ. Φιλίππου Μανουηλίδη διευθύνουσαν Ἐπιτροπὴν τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου διὰ τὴν προετοιμασίαν καὶ ἔκδοσιν αὐτοῦ τοῦ πλουσίου Τόμου τῶν Θρακικῶν. Αἱ γραμμαὶ αὐταὶ γράφονται διὰ νὰ πληροφορηθοῦν καὶ οἱ ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ ἀπόδημοι ἀδελφοὶ Θρᾶκες διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐργασία ποὺ συντελεῖται καὶ ἀπὸ το Θρακικὸ Κέντρο τῶν Ἀθηνῶν.

† Πρωθ. Δ. ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ

Πίναξ διαθέσεως 25ου τόμου τῶν «Θρακικῶν»

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῆς διαθέσεως τοῦ προηγουμένου 25ου τόμου τῶν «Θρακικῶν». Κατεβλήθη ἐν τούτοις καὶ πάλιν φιλότιμος προσπάθεια διὰ τὴν εὐρυτέραν κυκλοφορίαν αὐτοῦ, συνεχιζομένης τῆς ἀποστολῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν διατιθεμένων τευχῶν. Τὰ μέχρι τοῦδε διατεθέντα τεύχη ὑπερβαίνουν τὰ 500, διὰ τὴν ἐπίτευξιν δὲ τοῦ ἀποτελέσματος τούτου συνετέλεσαν, κατὰ μέγα μέρος, τὰ Σωματεῖα καὶ οἱ ἰδιῶται Καλλιπόλεως, μὲ ἀξιέπαινον πρωτοβουλίαν τοῦ Γεν. Γραμματέως κ. Δ. Λουΐζου, κατηρτίσθη δὲ καὶ Ἐπιτροπὴ εἰς Θεσ)νίκην, ἐξ ἐγκρίτων Ἀδριανουπολιτῶν, καὶ ἀναμαίνεται ἀνάλογον ἀποτέλεσμα καὶ ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων Ἀδριανουπολιτῶν, περὶ τῆς πατρίδος τῶν ὁποίων πραγματεύεται τὸ Β′ Μέρος τοῦ 25ου τόμου. Συνεπῶς ἡ ὁλοκλήρωσις θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακοινωθῇ ἐν λεπτομερείᾳ διὰ τῆς προσεχοῦς ἐκδόσεως τοῦ 27ου τόμου. Ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπή, ὡς καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐκδόσεις, ἐπέτυχεν ἀξιολόγους εἰσφορὰς ἐκ μέρους Τραπεζῶν, Ἑταιριῶν καὶ ἰδιωτῶν, ὁ πίναξ τῶν ὁποίων ἐπίσης θὰ καταχωρηθῇ εἰς προσεχῆ ἔκδοσιν. Οὕτω κατωρθώθη ἡ δαπάνη τοῦ παρόντος 26ου τόμου νὰ καλυφθῇ ἀπὸ τὰς πωλήσεις καὶ εἰσφοράς, παραμένει δὲ πάντοτε ἄθικτος ἡ παρὰ ταῖς Τραπέζαις κατάθεσις τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου ἥτις θὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ μελλούσας ἐκδόσεις.

Ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος, ἐν τῷ προλόγῳ, ἀναφέρομεν, προχωρεῖ κατόπιν ἐπιπόνου προσπαθείας, ὁμαλῶς ἡ ὅλη προεργασία καὶ συγκέντρωσις ὕλης περὶ Σαρανταεκκλησιῶν, Μητροπόλεων Γάνου καὶ Χώρας, Τυρολόης καὶ Στρεντζίου, καθὼς καὶ κωμοπόλεως Μακρᾶς Γεφύρας (Οὐζοὺν—Κιοπροῦ), ἐλπίζεται δὲ νὰ συμπληρωθῇ καὶ σοβαρὰ μελέτη περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Διδυμοτείχου. Πρὸς πάντας τοὺς φιλοτιμηθέντας νὰ κομίσωσι τοιαύτην ὕλην, εἰς τοὺς ἐπιμελουμένους διὰ τὴν συλλογὴν καὶ καταρτισμὸν αὐτῆς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς συντελοῦντας διὰ τὴν διάδοσιν τῶν νεωτέρων καὶ παλαιῶν τόμων, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν ὅλην ἐργασίαν ***Διευθύνουσα Ἐπιτροπή,*** ἀπευθύνει τὰς θερμάς της εὐχαριστίας καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ εὐγενὴς προθυμία των θὰ συνεχισθῇ καὶ θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἔντιμον καὶ πατριωτικὴν προσπάθειαν.

Καθῆκον θεωροῦμεν νὰ εὐχαριστήσωμεν ἰδιαιτέρως τοὺς συγγραφεῖς Μητροπολίτην Κορυτσᾶς Καθηγητὴν κ. κ. Κουρίλαν καὶ Ἀμερικανὸν Ἀρχαιολόγον Καθηγητὴν κ. Κ. Λέμαν, εἰς τὰς ἀξιολόγους πραγματείας τῶν ὁποίων ὀφείλεται ἡ ἔκδοσις τοῦ παρόντος 26ου τόμου.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πρόλογος . . . . Σελὶς 3

1. Εἰσαγωγὴ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Θρᾴκῃ καὶ ἡ σύστασις τῆς πρώτης ἀποστολικῆς ἐκκλησίας 5

2. Αἱ ἀντιρρήσεις. Ἡ ἀποστολικότης τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου 10

3. Ἡ ζωηρὰ ἀναβίωσις τῆς μνήμης τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας, οἱ ὕμνοι 14

4. Αἱ τρεῖς περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου κατὰ τὸν Μεταφραστὴν καὶ τὸ Ὑπόμνημα. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τῆς ἀποστολικῆς δράσεως καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεὺς . . 20

5. Ὁ δεύτερος βιογράφος τοῦ πρωτοκλήτου Ἐπιφάνιος ὁ Ἁγιοπολίτης. Αἱ πρὸς πρῶτον διαφοραὶ κλπ. . . 35

6. Ὁ Ψευδοδωρόθεος. Τί γράφει ἡ ἱστορία. Τὸ ἀνακόλουθον συναξάριον τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου. Ἡ κριτικὴ κλπ. . 48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἅγιοι μάρτυρες τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας καὶ μερικῶς τῆς ὅλης Θρᾴκης

1. Εἰσαγωγὴ 63

2. Ἡ ἁγία Σεβαστιανὴ 66

3. Ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς καὶ θαυματουργὸς Γλυκερία, ἡ πολιοῦχος τῆς Ἡρακλείας καὶ τὸ μαρτύριον αὐτῆς . . 67

4. Σύντομος βιογραφία τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τῆς πίστεως. Α΄ ἑκατοντάς, ὀνομαστικῶς κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν . . . . 86—213

ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

'Αντὶ προλόγου . . . . Σελὶς 217
Πρόλογος 218
Ἡ νῆσος καὶ ἡ ἱστορία της 219
Ἡ θρησκεία τῶν Μεγάλων θεῶν 227
Οἱ ἀνασκαφές. Ἡ ἱστορία τῶν ἀνασκαφῶν 238
Τοποθεσία καὶ ἀνάπτυξη τοῦ Ἱεροῦ χώρου 240
Τὸ 'Ανάκτορον 244
Τὸ Ἱερὸν 247
Τὸ 'Αρσινόειον 248
Ὁ ἀρχαϊκὸς Διπλὸς Περίβολος 251
Ὁ Ἱερὸς Βράχος 253
Τὸ Ἄντρον τῆς Ἑκάτης 254
Τὸ Τέμενος 255
Ὁ Οἶκος τῶν 'Αφιερωμάτων 262
Ὁ Μέγας Βωμὸς 263
Τὸ Θέατρον 264
Ὁ Δυτικὸς Λόφος 265
Ἡ Στοὰ 265
Ἡ Κρήνη τῆς Νίκης 266
Τὸ Πτολεμάειον 267
Τὸ Μουσεῖον 268
Αἴθουσα Α' 269
Αἴθουσα Β' 272
Αἴθουσα Γ' 278
Ἡ Αὐλὴ 285
Βιβλιογραφία (ἐπιλογὴ) 287
'Εκτὸς κειμένου Σχεδιάγραμμα τοῦ Ἱεροῦ χώρου τῶν Μεγάλων θεῶν.
Κριτικὴ «'Εθνικοῦ Κήρυκος» Ν. Ὑόρκης περὶ τοῦ 25ου τόμου τῶν «Θρακικῶν» ὑπὸ πρωθ. Δ. Καλλιμάχου . . 289
Πίναξ διαθέσεως 25ου τόμου «Θρακικῶν» 294